859.0
M 11

AL. MACEDONSKI

O P E R E

VII

T E A T R U

Ediție critică
de
ELISABETA BRÂNCUȘ
(text ales și stabilit, note și variante)
și
ADRIAN MARINO
(note)

Bucureşti

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București, 1980

TEATRU

IADEȘ!

COMEDIE ORIGINALĂ ÎN DOUĂ ACTE ȘI ÎN VERSURI

Autorul dedică această piesă artistei care a jucat rolul principal, d-na *A. Romanescu*.

PERSOANELE

GUGUȚĂ
ELENA, soția lui
GEORGE ANINOȘESCU, vărul lui Guguță
DOAMNA DAVIDESCU
SMARANDA BERDEANU, amică a Elenii
SAFTA, servitoare
UN SERVITOR

Scena se petrece în București.

ACTUL I

(Scena înfățișează un salon elegant mobilat.)

SCENA I

GUGUȚĂ, ELENA

GUGUȚĂ

Gătește-te, Eleno. Diseară-avem la masă
Pe-Aninoșescu.

ELENA

Iară. Mi-aduci mereu în casă
Tot veri de-ai dumitale și d-ăi nesuferiți!...

GUGUȚĂ

În alte case, verii adesea-i văd doriți...

ELENA

Drept cine mă iei oare?... Ei! Domnule...

GUGUȚĂ

Mă iartă
Că n-am avut în cuget să te provoc la ceartă,
Eleno, dar ascultă, îmi pare foarte rău
De-asprimea ta, și-n fine, el e și vărul tău!...

ELENA
(cu dispreț afectat)

Al meu?...

GUGUȚĂ

Fără-ndoială...

ELENA

Sunt condamnată dară,
Să-l văd, și ieri, și astăzi, și mîine, și diseară,
Și poimîine... Eu judec, Guguță...

GUGUȚĂ
(impacientat)

Judeci tot...

ELENA

De rude, că e bine, să facem *table d'hôte!*

GUGUȚĂ

Poftim? Dar ce ai, dragă, și ce ți-a făcut oare
Aninoșescu?... Are o voce-ncîntătoare...
Politicos în toate, așa încît mă mir...

ELENA

Așa?

GUGUȚĂ

Ș-apoi, el cîntă și bine la clavir...

ELENA

Și!

GUGUȚĂ
(impacientat)

Și! Este în toate atît de cumsecade!
Frumos...

ELENA
(cu vioiciune)

Vorbă să fie! Mustățile își rade.

GUGUȚĂ

E advocat.

ELENA

Ei bine! Vorbești ca cum ar fi
O lege ce-l condamnă mustățile-a-și jertfi!

GUGUȚĂ

Desigur, nu e-o lege, dar tu-nțelegi în fine
Că-i șade fără ele, ca om de legi, mai bine!
Aceasta-ți dă un aer cu mult mai important,
Te face mult mai clasic, te-arată mai savant,
Ș-apoi, unde e răul să lase să se vadă
Că, rași de sunt la piele, la piele știu să radă!

ELENA
(rîzînd)

Ha! Ha! Guguță,-i aperi...

GUGUȚĂ
(îndesat)

Îi apăr!

ELENA

Așa-ncît,
Chiar unul să te-audă, te-ar strînge, zău, de gît!

SCENA II

SERVITOAREA, ACEIAȘI

SERVITOAREA

Afară...

ELENA

Ce e, Safto?

SERVITOAREA

Așteaptă în carîtă
Cucoana Davideasca!

ELENA

Ce vizită urîtă!
Uf! Spune-i că acasă nu suntem...

SERVITOAREA

Dar i-am spus
Că astăzi nicăierea de-acasă nu v-ați dus!

ELENA

Ce slugi! Zi-i să poftească! Guguță, într-o clipă
Mă duc să-mi trec o rochie și mă re-ntorc în pripă.

(Servitoarea iese.)

De vorbă păn-atuncea mai ține-o...

GUGUȚĂ

(cu naivitate)

Draga mea,
Ce vrei să-i spun?...

ELENA

(aparte)

Nerodu!

GUGUȚĂ

Dar...

ELENA

Spune-i...

GUGUȚĂ

Ce?

ELENA

Ce-i vrea!

(Elena iese supărată.)

SCENA III

D-na DAVIDESCU (în tualetă de vizită), GUGUȚĂ

D-na DAVIDESCU

Cum?... Încă nu e gata Elena?

GUGUȚĂ

(invitînd-o să șează)

Poftiți, doamnă,
Sosește-ndată.

D-na DAVIDESCU

Foarte frumoasă zi de toamnă!
Închipuiește-ți lume din lume ce-am văzut...
Șoseaoa era plină!

GUGUȚĂ

E lesne de crezut!
De ultimile zile de soare se profită...

D-na DAVIDESCU

Dar apropo: Elena să nu cadă-n ispită,
E lucru de mirare...

GUGUȚĂ

Vezi, doamnă, că avem
Pe văru-Aninoșescu la masă...

D-na DAVIDESCU

(aparte)

Să vedem;
Ocazie mai bună arare se găsește...
L-a încopcat Elena, dar fata mea-l iubește,
Ș-apoi,— are și zestre!...

(Tare.)

De care văr vorbești,
Că sunt, pe cît îmi pare, mai mulți Aninoșești?...

GUGUȚĂ

De care?... De-advocatu!

D-na DAVIDESCU

Un tînăr plin de toate
Talentele!

GUGUȚĂ

Ei bine! Să-l sufere, nu poate
Elena; — cum vă pare?

D-na DAVIDESCU

(cu fineță)

Caprițiul e nou
Și are, zău, cam multe...

(Aparte.)

Ce dobitoc! Ce bou!

(Tare.)

Aceasta, în tot cazul, îmi readuce-aminte
Scandalul de deunăzi...

GUGUȚĂ

Scandalul?...

D-na DAVIDESCU

Da. Cuvinte
Să-l pot descrie n-aflu...

GUGUȚĂ

În fine?

D-na DAVIDESCU

Domnul... M...
Să nu mă-ntrebi de nume, a-l spune-ntreg mă tem;
Să vie să mă vadă, găsi-ntr-o zi cu cale,
Știindu-mă amică cu doamna dumisale

Ce-l maltrata întruna pe-un vechi amic al său,
Spunîndu-i că e anost, neghiob și nătărău,
Ba chiar că nu-nțelege de ce-n necaz îi face
Și-n casă i-l aduce de nu mai află pace!

GUGUȚĂ

(aparte)

Ce zice?

(Tare.)

Dar...

D-na DAVIDESCU

Așteaptă. Aceasta nu e tot:
Venise să mă roage să stăruiesc, s-o scot
Din astfel de prevenții ce-avea cu nedreptate
Pe-acel amic al casei cu inimă de frate...

GUGUȚĂ

Și,— ați primit desigur?...

D-na DAVIDESCU

Ba nu; nu am primit,
I-am zis...

GUGUȚĂ

(neliniștit)

Ce i-ați zis oare?...

D-na DAVIDESCU

Și poate c-am greșit,
I-am zis... — și într-aceasta sunt poate vinovată —
Că-n fond, ades, un lucru, e-altfel de cum s-arată
În formă... și că noaptea, de-ai sta să nu te culci,
Vrăjmașii cei de ziuă se văd prieteni dulci!

GUGUȚĂ

(și mai neliniștit)

Și ce-a făcut atuncea?

Bibliotecа Fac. de lb. și lit. Română
SECȚIA LITERATURĂ
București

D-na DAVIDESCU

Coprins de gelozie
Porni acas' și spuse că pleacă la moșie...
Mijlocul este simplu și vechi, dar foarte des.
Așa uzat cum este e lucru de succes.

GUGUȚĂ

Pe urmă?

D-na DAVIDESCU

Se-nțelege că el se-ntoarse-ndată,
Ș-atunci, află odaia nevestii încuiată...
Iar restul... Se dezleagă acum la tribunal!

GUGUȚĂ

(atins)

Sunt luminat,— și, doamna, regret c-a dat de mal...
Vă rog a crede însă că orice-nsinuare...

D-na DAVIDESCU

(cu demnitate afectată)

Am povestit scandalul și n-am făcut-o-mi pare...

(Aparte.)

Am izbutit!

(Tare.)

Elena! De ea, într-un cuvînt,
Eu pot să zic că este un înger pe pămînt...
Model de castitate! A! zău, n-o cunoști bine!
Ea, domnule, e-o sfîntă, și iat-o chiar că vine...

(Elena intră; — ele se sărută de mai multe ori; în timpul acesta Guguță își zice aparteul.)

GUGUȚĂ

(aparte)

Oricum, Aninoșescu e tînăr, și ciudați
Sunt tinerii,— Guguță! Ia seama să n-o pați!

SCENA IV

ELENA, CEI DE SUS

ELENA

Cît te doream!

D-na DAVIDESCU

Ești bună!

ELENA

(cu cochetărie)

M-ai așteptat, îmi pare,
Prea mult.

D-na DAVIDESCU

Nu; nicidecum.

ELENA

Să n-ai vreo supărare
Pe mine...

D-na DAVIDESCU

(dulceros)

Lasă, dragă!... De-aș fi ca dumneata
Mai mult la tualetă să mă gătesc aș sta!

ELENA

Ești încă foarte bine la față, și firește
Că vîrsta dumitale din ea nu se ghicește!

D-na DAVIDESCU

(cu cochetărie)

Îmi place complimentul că e frumos, dar vai,
O fată, de pe-acuma, de măritat cînd ai
Ca mine...

GUGUȚĂ

Cum se poate!

D-na DAVIDESCU

Ei da, căci pe Pipica
Din pension am scos-o chiar astăzi...

ELENA

(cu afectare)

Mititica!

D-na DAVIDESCU

La baluri, am de iarnă s-o duc; i-am poruncit
La „Ville de France" o rochie...

ELENA

Ce modă-a mai ieșit?

D-na DAVIDESCU

Pe foi acum se poartă pliseuri,— și se bagă
Prin ele, cîte-o funtă...

ELENA

Auzi, Guguță dragă!

GUGUȚĂ

Aud!

(Aparte.)

Uf! Cîte mode!

ELENA

Auzi?

GUGUȚĂ

Aud, îți zic!

ELENA

(apăsînd)

Guguță!

D-na DAVIDESCU

Și pe toate le iei mai pe nimic!

ELENA

Bărbații zic întruna că facem un lux mare,
Ș-apoi, nu vor la baluri să mergem ca oricare
Mahalagioaice...

D-na DAVIDESCU

Lasă-i să zică, n-au rezon!
Ascultă, la „Briola" o rochie roz pompon,
În treacăt, am văzut-o. E zău, încîntătoare,
Și cred că de minune ți-ar sta...

ELENA

Costisitoare
Prea mult poate că este...

D-na DAVIDESCU

Aș! Fugi de-aci! Un preț
Aproape de nimica. Ea costă!...

ELENA

Cît?

GUGUȚĂ

(aparte)

Îngheț!

D-na DAVIDESCU

O sută zece galbeni și-ți dă cu ea ș-o pană...

GUGUȚĂ

De struț?

D-na DAVIDESCU

Se înțelege, de struț!

ELENA

E de pomană!

GUGUȚĂ

(aparte; imitîndu-i vocea)

Poftim! E de pomană!

ELENA

Guguță,-ai auzit?

GUGUȚĂ

Am auzit.

ELENA

Atuncea...

GUGUȚĂ

(aparte)

Cu ce să scap?...

(Tare.)

Ascultă,
Îți amintești, desigur, că nu e vreme multă,
La prînzul de deunăzi, un iadeș am ținut,
Pe-un fleac, și păn-acuma, nici unul n-a putut
Din noi ca să-l cîștige...

D-na DAVIDESCU

Un iadeș?

ELENA

Da.

GUGUȚĂ

Ei bine!
Îți cumpăr rochia-ndată, de vei putea, pe mine
A mă-nșela cu dînsul.

ELENA

(cu cochetărie)

Așa!

GUGUȚĂ

Neapărat...

ELENA

(amenințîndu-l cu degetul)

Atuncea, poți fi sigur...

GUGUȚĂ

(aparte)

Uf! Iată-mă scăpat!

D-na DAVIDESCU

Sunt martoră-a prinsoarii, dar n-am vreo îndoială
Că ai făcut, acuma, o foarte rea tocmeală,
Stimabile domn...

GUGUȚĂ

Oare de ce, pot și eu?

D-na DAVIDESCU

De ce?... De ce?... — Răspunsul nu-mi pare-așa
de greu!...
De cînd e lumea lume, — femeia-nvingătoare
Se joacă cu bărbații și-i calcă în picioare!
În toate îi întrecem, și numai de-am voi,
Am face orice dintr-înșii... — la tot s-ar învoi!
Noi suntem suverane pe-al lor destin.— În lume
Domnim în fapt, și dînșii domnesc... Prin ce?...
Prin nume!
Bărbatul este robul de lanțuri încărcat...
Cînd crede că ne-nșală, tot el e înșelat!

GUGUȚĂ

(cu galanterie)

Mă-nclin fără-ndoială l-această teorie;
Victoria în parte-mi cred însă c-o să fie
În lupta întreprinsă cu iadeșul știut...

ELENA

Să nu te prinzi, Guguță...

D-na DAVIDESCU

În cursă ai căzut,
Și iadeșul acesta, oricît de mult te-ai teme,
Oricît!... Pentru Elena, va fi venit la vreme!...

ELENA

De-acum aș putea, rochia, să merg să mi-o rețiu
Atît sunt de convinsă...

GUGUȚĂ

Ei! Ei!

D-na DAVIDESCU

(uitîndu-se la ceasornic)

Dar e tîrziu!

(Sculîndu-se.)

Mă duc! Sunt cinci trecute...

(Ia de mînă pe Elena.)

Înșală-l...

GUGUȚĂ

(aparte)

Să mă-nșele?...

D-na DAVIDESCU

(salutîndu-l cu mîna)

La revedere!...

GUGUȚĂ

(înclinîndu-se)

Doamnă, omagiile mele!

SCENA V

GUGUȚĂ (singur)

Să zică, ce-a vrut oare, cu tot ce-a povestit?...
Scandalul ce mi-l spuse îmi pare născocit
Anume pentru mine. Și chiar vorbele care
Le spuse despre iadeș sunt pentru mine-mi pare!
Elena! Să mă-nșele!... Și el... Dar vom vedea.

SCENA VI

ELENA, GUGUȚĂ

ELENA

Credeam că nu e mijloc să mai mă scap de ea!
E zău, nesuferită... Ce zici?.. Ori n-am dreptate?

GUGUȚĂ

Ba da; — dar adineauri păreați amorezate...

ELENA

Să fac, ce voiești, dragă?... Sunt lucruri de salon!
În față, nu se spune ce cugeți...

GUGUȚĂ

(cu amărîciune)

Ai rezon!
În lume, arta mare stă toată-n amăgire,
Să porți în suflet iadu, și raiu-ntr-o zîmbire!
Să rîzi, cînd ochiu-ți arde de plîns, și să plîngi, cînd
Comprimi cu greu surîsul pe buze fluturînd!
Să juri prietinie, în suflet cînd simți ură!
Să nu se potrivească cu vorbele din gură
Nici cuget, nici simțire! Să-nșeli pe toți și tot!

ELENA

(aparte; turburată)

Va fi simțit el oare?

(Tare.)

Ca să-nțeleg nu pot
Ce scop poate să aibă această litanie?

GUGUȚĂ

(conținîndu-se și schimbînd tonul)

Te rog, nu lua seama, e-o simplă nerozie
Din parte-mi, și se vede că unde n-am mîncat...
Căci, apropo, îmi pare că văru-a-ntîrziat!

SCENA VII

ANINOȘESCU, ELENA, GUGUȚĂ

ANINOȘESCU

(cu codul subt braț și cu un portofoliu)

Sosesc!

(Se înclină dinaintea Elenei.)

Advocatura e misie ciudată,
Cu greu dispui de tine, iar soarta ți-e legată
De soarta clientelii pe care-o reprezinți!
Minciuna ți-este viața, și trebuie să minți
În oricare momente din zi, și-ntotdauna
Să lupți la tribunale ca să distrugi furtuna
Adesea rîdicată de adversari greoi,
Turtindu-i subt citații sau teorii mai noi;
Mourlon, Demolomb ș-alții sunt puși la contribuții,
Să-ncaleci pe sisteme, să inventezi astuții,
Să faci dintr-un culpabil un inocent, un sfînt,
Să-ncriminezi pe altul c-un trăsnitor cuvînt;
Să strigi, să zbieri și părul din cap să-ți rupi adese!
Cu liniștea în suflet, să bați cu pumnii-n mese!
În ochi, să nu aibi lacrimi și lacrime să smulgi
Și pe client în urmă să-l jumulești de fulgi;
Docil să-l faci să scoată din pungă tot ce are.
Advocatura este un cîmp de luptă mare!

GUGUȚĂ

Ia lasă vorba, vere, și șezi, că, orișicum,
Advocatura este un foarte neted drum;
Prin ea poți foarte lesne s-ajungi degrab' în lume,
Să-ți faci avere mare, să-ți faci și mare nume;
Ea singură te-alege prin cameri deputat,
Prefect te face-ndată, te bagă în Senat,
Pe banca de ministru te-așază chiar, și poate
Cu două-trei palavre din pulbere-a te scoate!
Apoi, unde pui, dragă, că poate-a te purta
Nesupărat prin case, cucoanele-a curta!
Bărbat, mumă sau tată, nu au de zis nimica,
Și-ascunde tatăl grija, ca și bărbatul, pica!
Și nimini nu se-ntreabă ce gînduri te-au băgat
La Stan sau Bran în casă știindu-te-advocat!

ANINOȘESCU

(aparte)

Să zică, ce vrea oare?

ELENA

(turburată)

Ciudată teorie...

GUGUȚĂ

(aparte)

Să-i observăm, e timpul...

ELENA

(apărîndu-se cu evantalia; către Aninoșescu)

Ce noutăți?

GUGUȚĂ

Să fie
Adevărat scandalul?

ANINOȘESCU

De ce scandal vorbești?

ELENA

(către Guguță)

Scandal?... Sunt curioasă...

GUGUȚĂ

Și cum de nu știi asta
Că domnul X... sau Y... își lasă-acum nevasta?

ANINOȘESCU

Un X nu e un nume. Nimic n-am auzit...

GUGUȚĂ

Mă mir...

ANINOȘESCU

Dar...

ELENA

(către Guguță cu turburare)

Și ce-ți pasă?

GUGUȚĂ

(încurcat)

Nimic...

(Aparte.)

A-ngălbenit!

SERVITORUL

(intrînd)

Un domn este afară și vrea să vă vorbească...

GUGUȚĂ

Să-i spui mai lîngă seară că-l rog ca să poftească
C-asupra mesii tocmai ne-a nemerit...

SERVITORUL

I-am spus
Și n-a voit să plece...

GUGUȚĂ

Atunci, să urce sus!

(Către Elena.)

Mă-ntorc, Eleno,-ndată...

(Către Aninoșescu.)

Te rog să mă ierți, vere!

(Iese.)

SCENA VIII

ANINOȘESCU, ELENA, mai pe urmă GUGUȚĂ

ANINOȘESCU

(sculîndu-se își trage cu precipitațiune scaunul lîngă canapeaua pe care șade Elena.)

ELENA

L-ai auzit?...

ANINOȘESCU

Ei bine! Să fim cu priveghere
Pe cît mai multe piedici se nasc,— pe-atît voiesc
Să le sfăram pe toate... — Eleno! — Te iubesc!

(Îi ia mîna.)

Ești însă turburată și palidă... — Vederea
Îți este-ntunecată, și-n ea, citesc durerea,
Și norii întristării pe frunte ți s-au strîns
Iar ochii tăi de lacrămi sunt roșii... Tu ai plîns?

ELENA

Te-nșeli... N-am plîns...

ANINOȘESCU

Zadarnic voiești a te ascunde...
Că-ți tremură subt gene amarnicele unde
Văd bine. Altădată, tu nu plîngeai cînd eu
Veneam a-ți lua mîna s-o pui pe sînul meu
Spre a simți cum bate o inimă-nfocată...
Ce s-a făcut, Eleno, trecutul de-altădată?

ELENA

(uitîndu-se împrejur cu grijă și voind să se scoale)

Amicul meu, aibi milă de mine...

ANINOȘESCU

(reținînd-o)

Șezi aice...
Și înapoi că timpu l-am dat, lasă-m-a-ți zice:
Trecutul e-n picioare! Nimic nu s-a schimbat.
Ești încă-acea fecioară cu chipul adorat...
Sunt încă acel june, adolescent în viață
Și stau încă-n genuche pierdut în a ta față!

(Se lasă să alunece în genuche.)

ELENA

(uitîndu-se împrejur cu neliniște)

O! Dar...

ANINOȘESCU

Mai ții tu minte?... Eu n-am uitat nimic...
Că tu ești măritată, e rătăcire-ți zic!
Și azi ca și atuncea, tu ești a mea, și-n tine
Îmi stă speranța toată cu inima din mine!
Și azi ca și atuncea era un cer de-azur!
Citeam cu ochi de flacări în sufletu-ți cel pur!
Asupră-mi, a ta frunte alene înclinată,
Făcea să-mi bată pieptul, și inima să-mi bată!
Și ne șopteam cuvinte ce nu se uită,— iar
Prin geamuri, luna plină ne contempla de-afar',
Elena mea; — și raza-i venea să cadă albă,
Pe fața ta suavă, pe mîna ta rozalbă,
Și-n lunga-i sărutare ne coprindea,— ș-apoi,
Pălea de gelozie, uitîndu-se la noi,
Pe cînd ecoul serii vibra de dulci cuvinte
Ca și acum. Răspunde-mi, Eleno, mai ții minte?

ELENA

Taci... Taci, nu-mi vorbi astfel, privește-mă... nu știu
Ce am, dar simt că tremur... pălesc... E prea tîrziu!
Și orice amintire e ca parfumul tare,
Omorîtor adesea prin simpla-i respirare!

ANINOȘESCU

Ce zice?... Aud bine?... — Să tac?

ELENA

(rugătoare și îngrijită)

Amicul meu,
Delirul te coprinde... Gîndește-te...

ANINOȘESCU

Mereu,
În somn, deștept, cînd umblu, cînd stau, prin cugetare
Te văd, și-n orice floare respir a ta suflare,
Și dacă astăzi încă trăiesc,— e că trăiești:
Cînd mă gîndesc la tine îmi pare că-mi vorbești!
Nestrămutată umbră, te afli lîngă mine,

Cînd stau subt tei alene, în nopțile senine,
Sau iarna cînd în casă la foc m-așez pe gînd,
Și-mi trec o mînă rece pe-obrazul meu arzînd!

ELENA

(sculîndu-se)

Destul!... Nu vezi tu oare că mor? Am cugetat
Adeseori l-aceste, ș-adînc am suspinat...
Cu inima-nsetată de-o fericire moartă,
Mi-am blestemat și viață, și naștere, și soartă
Dar toate-au fost zadarnici. Ce știu,— e că iubesc,
Și unde-o să ne ducă iubirea,— nu voiesc
Nici chiar să cuget. George, ce înțeleg — ce știu,
Ce simt, e că e moartă, căci azi e prea tîrziu!
Sunt roabă azi; stăpînul ce am e soțul care
Mi l-au ales părinții c-o rece ne-ndurare!
Erai sărac, departe, și nimini nu credea
Pe-atunci, că poate-avere și cartea ca să dea!
Erai sărac, părinții pun totul în avere,
Cît am luptat, știi bine! Că n-am avut putere
E-adevărat. Știi însă că e ș-adevărat
Că adulterul este pedeapsa ce mi-am dat!
Știi tu ce e-adulterul?... — Știi tu cîtă iubire
Îi trebuie femeii, să cadă!... — Ce-njosire
E pentru o femeie acest cuvînt fatal
Știi tu? Cîte turmente în cercu-i infernal
Se-nchid și se frămîntă, le simți, le știi tu oare?
Cînd amăgirea-ncepe și pacea-n suflet moare,
Ca să trăiești, cînd astfel, destinul te-abătu,
Știi tu cîtă virtute îți trebuie?... Știi tu?

ANINOȘESCU

Dar știi și tu ce este o viață înșelată?...
Să vezi în alte brațe femeia adorată!
Să știi că-n a ta față o poate săruta
Un altul, cînd prin suflet și corp este a ta!
Simți tu aceste toate?... Le știi?... Îngălbenești...
Eleno... le știi oare...

ELENA

O! George!

ANINOȘESCU

Și-mi vorbești
Acum de suferință cînd iadul arde-n mine!
Cînd simt că n-ar ajunge tot sîngele-mi din vine
Trecutu să-l răscumpăr, să zic că n-a trecut!
De haina căsniciei ca de-un vesmînt de lut
Să te dezbrac. Și singuri, scutiți de-orice furtune,
Să ne-mbătăm de viață și de plăceri nebune!

ELENA

Amar ne-a fost destinul! Pervers și fără milă
Ne-a despărțit în silă și ne-a unit în silă!
Mă însoți c-un altul în lipsa ta, ș-apoi,
Pe calea rătăcirii ne-mpinse pe-amîndoi!
Minciuna și trădarea tîrîm de-atunci subt soare
Precum tîrăște-ocnașul butucul de picioare,
Și apărarea noastră e greu de întocmit...

ANINOȘESCU

Ea stă în două vorbe, Eleno: ne-am iubit!

ELENA

O! Da; ne-am iubit, George! O! Ne-am iubit; și dacă
N-ar fi voit destinul din noi un joc să-și facă,
Pierduta fericire, puteam ca s-o avem:
Acum, și-n fața lumei, aș fi a ta!

ANINOȘESCU

Blestem!...
Cînd cuget la aceste, de viu, l-aș rupe îndată...
Dar n-a știut nimica din patima-nfocată
Ce mă ardea... — Îl scapă că n-a știut!

ELENA

Ți-o jur!

ANINOȘESCU

(cu pasiune, luîndu-i mîna)

Mi-o juri... Mi-o juri, Eleno?...

ELENA

(uitîndu-se spre ușă cu grijă)

Conține, te conjur,
Transporturile-aceste... căci,— cine știe,— poate...

(Schimbînd tonul și cu exaltațiune crescîndă.)

Sau nu! Te iubesc, George! Voi ști să afrunt toate
Lovirile fatale ce pot a m-aștepta.
Ne-a despărțit destinul, dar am rămas a ta!
De două ori acuma îți aparțiu: — Și mire
Prin adulter o dată, ș-o dată prin iubire
Îmi ești! Fatalitatea rîzînd de-al nostru plîns
De două ori în lume la pieptul său ne-a strîns!
Ascultă: Înainte de a veni, prin minte,
Mă frămîntam a-ți zice: „Fugi! Pleacă." Înainte
Voi merge însă astăzi pe drumul cel cotit!
Sirenă-amăgitoare cu zîmbet ipocrit
Voi fi și eu! Din viață, voi face o minciună
Și voi purta pe frunte a spinilor cunună!
Voi rîde... Ș-orice lacrimi din cîte voi avea
Le voi lăsa-n tăcere pe inimă-a cădea!
Voi răsfoi la vînturi a castității floare,
Oricare datorie călcînd-o în picioare!

ANINOȘESCU

Eleno!

ELENA

Lumea poate să ne acuze! Ea
Poate să ne-arunce cu piatra dacă vrea...
De cer, de omenire, de univers, ce-mi pasă!
Eu te iubesc! Sunt gata!

(Se apropie de el cu vioiciune.)

GUGUȚĂ

(intrînd)

Am isprăvit! La masă!

(Către Aninoșescu.)

Aidem! Dă-i brațul, vere...

(Aninoșescu se înclină dinaintea Elenei, îi oferă brațul și se îndreptează spre ușă.)

GUGUȚĂ

(aparte)

Ce văd?... Sunt turburați
Și unul lîngă altul ședeau alăturați?...

ELENA

(trecînd pragul ușei)

Nu vii?

GUGUȚĂ

Îndată.

(Se îndreptează spre ușă și după aceea revine repede în fața scenii.)

Oare,— acuma timp să fie
Să pleci și tu, Guguță, ca alții, la moșie?...

(CORTINA CADE)

ACTUL II

(Scena reprezintă un buduar elegant. Un mare garderob cu oglindă în stînga. Ușă în față. Canapea în dreapta. Mese de colțuri. Candelabre etc.)

SCENA I

ELENA

(uitîndu-se la ceasornic)

El nu mai vine... Șapte... Și Gogu a plecat
De-un ceas.

(După o mică pauză.)

Oricum, plecarea, la vreme s-a-ntîmplat...
Încai, acea scrisoare ce-l reclama afară
Să-l ție de-ar fi-n stare ceva mai mult la țară!
O zi de-ar fi stat încă, m-aș fi trădat. Simțeam
Că-n față mi se urcă roșeața, și vedeam
Prea bine că observă neliniștea în care
Mă zvîrcoleam în luptă cu recea-nfiorare
Ce-mi îngheța pe buze cuvintele, făcînd
Surîsu-amărăciunii să nască. Și e blînd,
E bun: Orice femeie, ar fi putut să fie
Cu el, preafericită! — Iar eu... a lui soție,
O!... Eu... Sunt cea mai demnă de plîns!

(Își duce batista la ochi. Doamna Berdeanu intră și se oprește un moment.)

SCENA II

ELENA, DOAMNA BERDEANU

D-na BERDEANU
(înaintînd)

Ciudat de tot...
Sosesc și ești tot tristă!

(Ele se iau de mînă și se îmbrățișează.)

Să te-nțeleg nu pot,
Amica mea; deunăzi plîngeai... Să cred îmi vine
Că tu-mi ascunzi desigur ceva.

ELENA
(căutînd să-și stăpînească uimirea, — cu afectațiune)

Îmi pare bine
Că vii ca să petrecem serata între noi...
Încît despre-ntristare — așa sunt eu!... Ș-apoi
Motive am destule... Închipuiește-ți, dragă,
Că soțul meu la țară se-nfundă și se bagă,
De stă mai toată vara. Abia-l credeam scăpat
Și tocmai, adineauri, se pomeni chemat
Din nou. Înțelegi bine c-ajunge să-mi displacă
Asemenea purtare...

D-na BERDEANU

Și ce voiești să facă?
Vrei oare să nu-și vază de interesul său?
De-aceasta de ești tristă, amica mea, faci rău...

ELENA
(cu neastîmpăr)

Ce oră ai?...

D-na BERDEANU

Sunt șeapte și jumătate.

ELENA
(turburată)

Iată
Ce grabnic este timpul! Cum trece!

D-na BERDEANU

Dar ciudată
De tot, ți-o jur, Eleno, că-mi pari... și că ceva
Ți s-a-ntîmplat... Sau poate... — Aștepți pe cineva?

ELENA
(cu neliniște și sculîndu-se)

Pe cineva?... Pe cine?... Ce vrei să zici? Ascultă,
Îți sunt amică, doamnă, dar nu păn' la insultă...
Și n-aș putea să sufăr... Deja, și e prea mult!

D-na BERDEANU
(sculîndu-se asemenea)

Dar vino-ți în simțire... Ce?... Eu să te insult,
Eleno?... Ce? A crede putea-vei tu vreodată
Că inima mea este așa de preschimbată
Încît să uit trecutul în care ne-am iubit,
Copilăria noastră uitînd-o?

ELENA
(luîndu-i mîna)

Am greșit...
O! Iartă-mă, Smarando!

D-na BERDEANU

Eleno!

ELENA

Amăgită
N-ai fost. A mea junețe se duce înnegrită
Și plîng. Nenorocirea asupră-mi s-abătu
Și astăzi îmi fac rîndul.

D-na BERDEANU

Nenorocită, tu?
Și ce voiești tu, însă, să zici atunci de mine?

ELENA

De tine?... Nu simți, oare, c-aș da să fiu ca tine
Și viața mea, și totul...

D-na BERDEANU

Glumești, sau aiurezi?...
Sau poate c-a mea soartă, știind-o, nu o crezi?
Știi tu?...

ELENA

Știu tot.

D-na BERDEANU

Ei bine?

ELENA

Te plîngi — și n-ai dreptate:
Nenorocirea-ți toată e-o simplă vanitate
Și ce-ți lipsește numai e-avere ca să ai...
La baluri, nu mergi iarna, și n-ai trăsură, cai,
N-ai slugi să-ți stea la ușă, lachei să te servească
Și rar te duci la teatru; — dar ai să te iubească
Bărbatul care-ți este idol și Dumnezeu;
Te-nchini la el. Ai toate din cîte nu am eu!

D-na BERDEANU

Ce zici?

ELENA

A! Pănă astăzi, subt vesela mea haină
Păstrai adînc ascunsă a vieții mele taină!
Și pentru că voioasă mă arătam, credeai
Că soarta mă răsfață, și poate-mi pizmuiai
Această fericire! Ți-o las, și fii ferice:
Ea, toată, e-ntocmită din rochii și panglice!

SMARANDA

Eleno, dar vorbește-mi... Voi ști să-mpărtășesc
Durerea ta; răspunde-mi, ce ai?

ELENA

Ce am? Iubesc!

SMARANDA

Iubirea ta îmi pare o dragoste firească
Și soțul tău se cade mai mult să te iubească!
Iubești, el te iubește... Nimic mai drept și mai
Frumos...

ELENA

Nenorocito! Tu nu-nțelegi că, vai,
Înmărmurită-n față-i rămîi fără suflare...
Acum mă simt pierdută și-n crima mea cea mare
Aș vrea să am putere să pot ca să-l zdrobesc...
Iar George, Dumnezeul îmi este, și-l iubesc
Pe el, mai mult ca viața, și n-am nimic pe lume
Mai scump c-a sa vedere, mai dulce c-al său nume
Și iată, chiar acuma l-aștept...

D-na BERDEANU

Pe vărul tău!

ELENA

Da. — El mi-e Dumnezeul, — el înger, — el călău!

D-na BERDEANU

Ce? Este cu putință atîta rătăcire?
Ce? Tu să calci, Eleno, pe-ntreaga-ți fericire?
Să dai în vîntul soartei pe-un vis amăgitor,
Pe-o patimă ce trece, întregu-ți viitor?
Vorbește-mi, spune-mi însă c-ai vrut să faci o glumă
C-o simplă aiurare de-o clipă te consumă,
Că tot ce-ai spus nu este-adevărat, că minți,
C-ai stăpînit în tine asemenea dorinți,
Că n-ai căzut, că astăzi ești numai abătută,
Să scapi că mai poți încă...

ELENA

O! Nu. — Eu sunt pierdută!

D-na BERDEANU

Pierdută!

ELENA

Da! Pierdută! A lui eram de mult,
Fugeam de el, și-n mine trăia prin al meu cult;
Logodnică-i fusesem, și-n fiece minută
Eram prin cugetare de zece ori pierdută...
Odată... Dar zadarnic mă-ntorc l-acele vremi...
Acuma ce-mi rămîne?...

D-na BERDEANU

Virtutea să rechemi!

ELENA

Virtutea?... Crezi tu oare că poți pe porunceală
Să cazi așa de lesne cu dînsa la tocmeală?...
Și crezi tu oare-n fine că, dacă ai căzut,
Trecutul nu rămîne?

D-na BERDEANU

Trecutul? E trecut!
Ce-ai fost, nu-ntreabă nimeni; ce ești, aci e totul!

ELENA

Ești crudă; dar în lume acesta mi-a fost lotul.

D-na BERDEANU

Sunt foarte realistă, nimic mai mult, și sunt
Cuvîntul dintre bine și rău...

ELENA

Ciudat cuvînt!

D-na BERDEANU

Alege. Am zis *bine* și trebuia, desigur,
Să zic tot *rău*...

ELENA

Atuncea?...

D-na BERDEANU

E rău și rău, te-asigur:
Cînd te-afli între două, alegi pe cel mai mic
Ș-aceluia-i zici *bine* precum și eu îi zic...
Ascultă-mă, Eleno, și crud oricît să fie,
Îngăduie-mi cangrena s-o tai din carne vie.
Tu trebuie cu dînsul să rupi; — la soțul tău
Să te re-ntorci. Aibi milă de viitorul său,
Și dacă de el milă nu ai, — de tine-aibi milă!...
Amorul e ca pirul, te scapi, de-l smulgi în silă,
Și inima ce are în ea atîtea flori,
De pir nu are lipsă...

ELENA

Destul... că mă-nfiori...
Atîta scepticism din partea ta!...

D-na BERDEANU

Firește
Că-n poezie altfel adesea se vorbește,
Dar să te scap, Eleno, cu orice preț voiesc!

ELENA

Tu n-ai iubit, se vede...

D-na BERDEANU

Așa. Mărturisesc
Că dacă este-amorul, afar' din căsnicie,
Bolnavă n-am fost încă de-această nebunie...

(Elena face o mișcare.)

În gînd, n-am vreo mustrare să-ți fac. Voi să vedem
De nu este amorul al cerului blestem,
O patimă de creieri, ș-atîta tot. În urmă
Ia spune-mi ce-ți rămîne îndată ce se curmă?...
Nimic decît dezgustul și dezonoarea. Știu
C-Aninoșescu este gentil, și chiar, conviu

Că place, și cu ochii că-n inimă-ți vorbește,
Bărbatului tău însă, răspunde-mi, ce-i lipsește?
Vei zice, și aicea te așteptam, că el
E-n toate fără sare și vino-ncoaci defel,
Dar cine garantează că dac-a lui soție
N-ai fi, ș-Aninoșescu ar fi bărbat să-ți fie,
Că mult mai fără sare, în scufă și-n halat,
Nu l-ai găsi îndată ce-ar fi al tău bărbat?

(Mică pauză.)

O! crede-mă, el poate să fie de minune,
Cu el n-ai trăit însă mereu, ca să-mi poți spune
Că-n orișice momente, în veci neschimbăcios,
E-n veci fără defecte, — poetic, — bun, — frumos,
Precum îl vezi acuma?... Cu gîndul nu te duci
Să cugeți vreodată, la pat c-are papuci,
Prozaic, ca oricare din oameni, și că poate
Să fie a lui proză mai proză decît toate...
Că, cel puțin, el poate să fie ușurel...
În tine să nu creadă, iar tu să crezi în el,
Că, chiar dacă ar crede, amorul însă trece
Și-n locul lui rămîne dezamăgirea rece...
Eleno... tu taci însă?...

ELENA

Adesea m-am gîndit
La toate, și a rupe, adesea am voit,
Dar povîrnișul este teribil, și de-aluneci,
În lacrime, vederea, zadarnic ți-o întuneci...
Te duci, că te atrage prăpastia, și vai,
Să te oprești, de cauți, putere simți că n-ai...
Ca tine, mi-am pus toate de mii de ori în față...
Mi-am zis c-a simți spada lui Damocles de-o ață
C-atîrnă-n veci asupră-ți, e chin nesuferit,
Că este-o infamie să minți necontenit,
Dar, spune-mi, e vrun mijloc să scapi? Și între tine
Ș-amor, — ce barieră în stare este-a ține?

D-na BERDEANU

Însoară-l; — lucrul este vulgar, însă mereu
Îl văd că izbutește...

ELENA

Ce? Eu să-l însor? Eu!
Din brațe, căsniciei să-l dau ca pe o pradă!...
Mai bine aș vrea cerul asupra mea să cadă!

D-na BERDEANU

Atunci, preferi mai bine rușinea, și-ntr-o zi,
Pe față, s-o vezi dată, oricît te vei păzi,
Să-ți sfarîmi viitorul, și soțul tău, în lume,
Nemaiputînd să poarte o pată pe-al său nume
Să-și caute odihna și pacea în mormînt?...
Fă cum voiești... Acesta mi-e ultimul cuvînt!

ELENA

Ei bine, da; sunt gata să fac orice; vorbește...
Rușinea?... Oh! Această idee mă muncește
Din ziua cea funestă în care am căzut...
Smarando!... Mi-ai fost soră și nu te-am cunoscut!
Rușinea!... — Dezonoarea! — Ce?... Eu, dezonorată?...
Și stau la îndoială!... Sunt dar o blestemată
Atunci?... Îmi merit soarta?... Ei bine, nu: voi fi
Destul de tare-a rupe, ș-amorul a-mi jertfi!
Ca însăși rătăcirea căința mi-e de mare...

D-na BERDEANU

(cu expansiune)

Îți mulțumesc, Eleno... Vei fi tu însă tare?

ELENA

Da...

D-na BERDEANU

Bine. Știi atuncea mijlocu că-mi aleg,
Și c-are Davideasca o fată...

ELENA

În-țe-leg!

(S-aud pași.)

Și iată chiar acuma l-aud... E dînsu... — Vine!

D-na BERDEANU

(îi ia mîna și o îmbrățișează)

Mă duc atunci: Adio, și demnă fii de tine!

(Iese repede. Elena se lasă a cădea pe canapea.)

ELENA

Cît sufăr... O! Dar iată-l...

(Ușa se deschide.)

SCENA III

GEORGE, ELENA

ANINOȘESCU

Sunt eu, Elena mea!

ELENA

Ești tu?

ANINOȘESCU

S-a dus?

ELENA

(stăpînindu-și uimirea)

Departe va fi de mult, — zicea
Că e tîrziu, firește, să plece pe-nserate...
Mi-a spus că-l cheamă însă afaceri însemnate
Ce nu puteau s-aștepte nici un moment.

ANINOȘESCU

Ciudat!
De mine să s-ascundă!... — În fine... — A plecat!...
Eleno, niciodată în zilele trecute
De aspirații stinse, de fericiri pierdute,
Nu te-am iubit atîta!

ELENA

(cu agitațiune)

Pe scări, n-ai întîlnit
Pe niminea?

ANINOȘESCU

Ba-mi pare că-n treacăt am zărit
Pe-amica ta...

ELENA

(cu agitațiune crescîndă)

Și dînsa nimic nu ți-a spus oare?

ANINOȘESCU

Nimic.

ELENA

Nimic?... Ei bine!... Ar vrea ca să te-nsoare!

ANINOȘESCU

Ce glumă?

ELENA

Nu e glumă. E-ntocmai cum îți spui...

ANINOȘESCU

Atunci... e lucru lesne să-și puie pofta-n cui!
Mă mir însă, Eleno, că astfel de cuvinte
Le-aud tocmai acuma, ș-acuma-ți trec prin minte...

ELENA

Ei! Ea de bună seamă te-nsoară, George...

ANINOȘESCU

Dar...

ELENA

Și tu, nici chiar cu cine să-ntrebi nu vrei măcar...

ANINOȘESCU

Eleno!

ELENA

E gentilă și zestre are bună...
Ne invităm la nuntă de astăzi într-o lună...

ANINOȘESCU

O! Dar...

ELENA

Așteaptă încă puțin...

ANINOȘESCU

(aparte)

A-nnebunit!

(Tare.)

S-aștept?... E lucrul însă...

ELENA

Un lucru isprăvit!

ANINOȘESCU

(aparte)

Desigur e nebună!

ELENA

Ți-am spus că are zestre?...

ANINOȘESCU

(aparte)

Îmi vine să iau cîmpii, să sar peste ferestre!...

(Tare și cu accent glumeț.)

Și n-ai putea a-mi spune cu cine mă însor?...

ELENA

Vrei numele să-i afli?... Nimica mai ușor...
El chiar se potrivește cu cel de-Aninoșescu...

ANINOȘESCU

(pe același ton)

Ei bine... Se numește?...

ELENA

Pipica Davidescu!

ANINOȘESCU

Eleno, dar cu gluma tu te-ai trecut. Ș-apoi
La timp nu e venită acuma...

ELENA

Între noi,
Așa e: ai dreptate că nu mai merge gluma...

ANINOȘESCU

Ce zici?

ELENA

Eu zic că totul sfîrșit este acuma,
Că lucrul nu mai merge, astfel precum a mers...
Trecutul să rămîie din mintea noastră șters!
Să reîncepem viața din nou, — și fiecare
Să ne-mpăcăm cu gîndul trăind pentru uitare...
Să nu mă-ntrerupi însă... Nu zice un cuvînt;
Amorul nostru s-aibă al inimei mormînt
Și orice suvenire dintr-însul, — să s-aștearnă
Asupră-i, ca frunzișul bătut în vînt de iarnă!
Să rupem trebuiește. Am suferit destul:
De-amor, prin suferință, mi-e sufletul sătul...
Destulă dezonoare am pus pe-a noastră frunte...
Acela ce nu știe o jertfă ca s-afrunte
E mic de suflet. George, fii mare, ș-amîndoi
O stavilă eternă să punem între noi!
Gîndește-te la mine, la soțul meu, la crimă,
De vrei pe conștiință să nu mă aibi victimă,
De vrei să m-aibi în lume prietenă și sor'...
Gîndește-te... Sunt tare...

ANINOȘESCU

(șovăind)

Și eu mă simt că mor!
Ce? Tu să fii atîta de crudă și de rece?
Ce? Tu să-mi vorbești astfel?...

ELENA

Ascultă: timpul trece...
Și orice imputare e de prisos. Crezi tu
Că dacă sunt ca frunza ce vîntul abătu,
Putere îndestulă nu mi-a rămas în mine
Să lupt cu prețul vieții ș-al inimei în fine?...
Și încă, mai crezi, oare, că rece de-ți vorbesc
În piept nu-mi arde iadul? Dar trebuie! Voiesc!

ANINOȘESCU

Eleno!

ELENA

E zadarnic orice...

ANINOȘESCU

Orice?

ELENA

Grăbește
Să-mi dai răspunsu-ndată... Primești sau nu?...
Vorbește...

ANINOȘESCU

O! Cerule!

ELENA

Atuncea voi ști să mor!

ANINOȘESCU

Să mori?...
Să mori!...

ELENA

Sunt hotărîtă. Primești?

ANINOȘESCU

(după un moment de ezitațiune și cu o voce stinsă)

Primesc!... — O!

ELENA

Jură!

(În acel moment se aude duruitul unei trăsuri; Elena aleargă la fereastră și, după ce s-a uitat, strigă cu spaimă.)

El!... George! — Se scoboară și intră...

ANINOȘESCU

Însă eu
Nimic nu-nțeleg încă!... El, cine?...

ELENA

(cu spaimă)

Soțul meu!

ANINOȘESCU

(se repede și-nchide ușa din fund)

El?

ELENA

El! Și tu stai încă!... Fugi! Pleacă!...

ANINOȘESCU

Și pe unde?...

ELENA

(alergînd la ușa laterală)

Pe-aicea...

(Cu decepție.)

E închisă...

(Aleargă la dulap, îl deschide și i-l arată.)

Dar iată... A te-ascunde
Aicea poți prea bine...

ANINOȘESCU

(cu un gest de refuz)

O!

ELENA

(împingîndu-l către dulap)

Iute...

ANINOȘESCU

(pe jumătate în dulap)

Dar...

ELENA

(împingîndu-l de tot înăuntru)

Astfel!

(În momentul acela s-aud pași pe scară; Elena căznindu-se a încuia dulapul.)

Tăcere-acum!

GUGUȚĂ

(de afară, bătînd în ușă)

Eleno!

ELENA

(căznindu-se a închide dulapu)

Așteaptă puțintel...

GUGUȚĂ

(zguduind ușa)

Deschide sau sparg ușa!

ELENA

Da, da, deschid îndată...

(Elena, care a reușit a încuia dulapu, bagă cheia în pozunar și descuie ușa odăii; Guguță face irupțiune pe scenă.)

SCENA IV

GUGUȚĂ, ELENA

GUGUȚĂ

(turburat)

În fine!... Ce-nsemnează?... Cu ușa încuiată?...

ELENA

(afectînd liniștea)

Nimic...

GUGUȚĂ

(uitîndu-se lung prin casă)

Că însemnează ceva însă, îmi zic...

ELENA

Mi-era urît... Și iată!... Mai mult decît nimic!
Dar zău, mi-ai tras o spaimă, ș-o spaimă cît de bună!
Plecat în murgul serii să vii-ndărăt pe lună!
Ți s-a-ntîmplat desigur ceva...

GUGUȚĂ

Un lucru mic...

ELENA

Dar ce?... Voiesc să aflu...

GUGUȚĂ

(cu ironie imitîndu-i vocea)

Mai mult decît nimic!

ELENA

Guguță!... Spune-mi însă...

GUGUȚĂ

(aparte)

Să-i spui?... Ce să-i spui oare?...

(Tare.)

Uitasem o hîrtie, și încă de valoare
Că-mi trebuia la țară s-o am numaidecît...
Acum înțelegi totul, Eleno.

ELENA

Pentru-atît
Să te re-ntorci pe noapte, — oricum!

GUGUȚĂ

(aparte)

E turburată!...

(Tare și imitîndu-i vocea.)

Dar pentru-atît să te-aflu cu ușa încuiată.
Oricum!...

ELENA

Guguță, însă...

GUGUȚĂ

Ia spune-mi ce făceai?

ELENA

(cu cochetărie)

Ședeam...

GUGUȚĂ

Ședeai! Atuncea, cu cine îmi vorbeai?...

ELENA

Eu!...

GUGUȚĂ

Fără îndoială; — urcîndu-mă pe scară:
„Tăcere-acum" deodată am auzit de-afară...

ELENA

(turburată)

Citeam... o poezie...

GUGUȚĂ

(aparte)

Că zău s-a-nemerit!

(Tare și cu ironie.)

De-amor?...

ELENA

Ei!... Nu...

GUGUȚĂ

(prefăcîndu-se liniștit)

Ce-mi pasă, în fine!

ELENA

(cu vioiciune)

Negreșit!

GUGUȚĂ

(uitîndu-se către dulap)

De la dulap, dă-mi cheia, c-aș vrea, dacă se poate,
Hîrtia ce-am uitat-o să caut a mi-o scoate!...

ELENA

Dar...

GUGUȚĂ

Ce?...

ELENA

Poate-năuntru n-o fi...

GUGUȚĂ

Ba e.

ELENA

În jaf
Auzi să-mi dea dulapu!... Ș-apoi, — ești plin de praf...
Treci dincolo mai bine și scutură-te iute,
Că-ți caut eu hîrtia și ți-o aduc, — dar du-te!

GUGUȚĂ
(cu ironie)
Ia lasă! Și dă-mi cheia... La ce să te-ostenești?

ELENA
Eu? — Nu... — Îți jur... din contra că...

GUGUȚĂ
N-ai ca s-o găsești;
Dă-mi cheia...

ELENA
(aparte)
Sunt pierdută!

GUGUȚĂ
(apucînd-o de mînă)
Dă-mi cheia!

ELENA
Niciodată!

GUGUȚĂ
(zguduind-o)
Curînd...

ELENA
N-o am...

GUGUȚĂ
(o înlătură cu violență și se repede la dulap)
Atuncea, — voi ști să-l sparg îndată!

ELENA
Oprește-te! Stăi!...

GUGUȚĂ
Cheia!

ELENA
(rugătoare)
Ascultă...

GUGUȚĂ
Nu, nimic!

ELENA
Aibi milă... te rog însă, ș-ascultă...

GUGUȚĂ
Cheia-ți zic!

ELENA
Nu.

GUGUȚĂ
Cheia!

ELENA
Nu.

GUGUȚĂ
(înlăturînd-o)
Atuncea... 'Napoi de-aci, femeie!
(Vrea să se repeadă la dulap.)

ELENA
(dîndu-i cheia)
Ei bine! Na-o.
(Pe cînd Guguță aleargă la dulap, Elena se umflă de rîs și îi strigă.)
Iadeș!

GUGUȚĂ
(după o secundă de extaz o azvîrle jos cu violență)
Afurisită cheie!
(Iese furios.)

SCENA V

ELENA, ANINOȘESCU

ELENA

(repezindu-se către dulap, îl deschide; el iese)

Ieși... Repede...

(Arătîndu-i ușa pe care a ieșit și Guguță.)

Pe-aicea...

ANINOȘESCU

S-a dus?

ELENA

(împingîndu-l spre ușă)

S-a dus; dar fugi!...

Așa...

ANINOȘESCU

(îi ia mîna)

Mă duc...

ELENA

(retrăgîndu-i mîna)

Adio! Ferește-te de slugi!

(Aninoșescu iese.)

SCENA VI

ELENA, GUGUȚĂ, ANINOȘESCU

ELENA

(cade pe canapea și după un moment de tăcere)

Îți mulțumesc, o, Doamne!...

(Ușile se deschid; Elena se scoală spăimîntată.)

GUGUȚĂ

(lăsînd pe Aninoșescu să intre întîi)

Poftim și intră, vere,
Sosești la timp. Ascultă să vezi ce e-o muiere...
Sunt furios...

ANINOȘESCU

În fine...

GUGUȚĂ

Știi iadeșul ținut
Deunăzi?...

ANINOȘESCU

Da; știu, însă...

GUGUȚĂ

Ei! Iacă: l-am pierdut!...
O sută zece galbeni... Închipuiește-ți, dragă.
C-o rochie a Briolii în ce capcan mă bagă!

ELENA

(aparte)

Respir...

GUGUȚĂ

(către Aninoșescu)

Și cînd în sală te-am întîlnit...

ELENA

Ei bine?

GUGUȚĂ

(către Elena, luîndu-i mîna)

Veneam degrab' iertarea să caut a-mi obține...

ANINOȘESCU

Și eu — veneam o nuntă s-anunț...

GUGUȚĂ

O nuntă?...

ELENA

(aparte)

Mor!

GUGUȚĂ

Ș-a cui e oare nunta?

ANINOȘESCU

A mea, — că eu mă-nsor!...

GUGUȚĂ

Te-nsori?... Auzi minune!... Se-nsoară-Aninoșescu!...
Și cine ți-e mireasa?...

ANINOȘESCU

Pipica Davidescu!

GUGUȚĂ

Atuncea, vere, bravo!... Elena va purta
O rochie minunată de cununia ta!

ELENA

(către Aninoșescu cu înțeles)

Da; rochia de pe iadeș!...

GUGUȚĂ

(înaintînd către public și luînd la braț pe Elena și pe Aninoșescu)

Oricum, — mă prind că asta
O să mă-nvețe minte să-mi bănuiesc nevasta!

UNCHIAȘUL SĂRĂCIE

LEGENDĂ ÎN TREI TABLOURI ȘI ÎN VERSURI

Autorul închină această piesă d-lui general *Chr. Tell.*

PERSOANELE

UNCHIAȘUL SĂRĂCIE
O ȚĂRANCĂ
PETRU } călători
PAVEL }
STANCU
Î-iul ȚĂRAN
II-lea ȚĂRAN
MOARTEA
INTRODUCĂTORUL PIESII

PROLOG

(Scena reprezintă un foarte îngust spațiu; — fundul e mascat printr-o cortină. Intrarea unui țăran.

Acest personagiu se află îmbrăcat în haine țărănești de munte. El înaintează în fața scenii, salută și ia cuvîntul.)

Cinstită Adunare, povestea mea e scurtă,
Dar cine-a născocit-o nu este cunoscut,
Iar mulți au botezat-o precum s-au priceput
Și-n multe țări pe capu-i s-a frînt cîte o turtă!
Franțuzii au furat-o de pe la talieni;
La rîndul meu acuma le-o iau — ș-am botezat-o
Unchiașul Sărăcie îndată ce-am aflat-o,
Ș-am scris-o s-o priceapă rumâni și moldoveni,
Iar de s-o găsi vrunu să zică, — c-o poveste,
Fiind a tutulora, averea mea nu este,
Și că, fiind a obștei, e lucrul cel mai sfînt
Din care nu ai dreptul să iei nici un cuvînt,
Răspundeți-i îndată c-un lucru ce se știe,
Că și la noi trăiește „Unchiașul Sărăcie",
Moșneag de multe veacuri, ș-adesea întîlnit
Bătut de vifor, iarna, și vara, prăfuit;
La fiecare poartă îl poți vedea cînd șade
Cerșindu-și gologanul ce-n palmă nu-i mai cade;
Cu toate-aceste, dînsu e-arare întristat

Ș-ades se mulțumește pe ce nu i s-a dat
Căci Dumnezeu din ceruri în grija sa îl are...
I-a dat inimă bună, credință și răbdare,
Nădăjduiește-n oameni: nu vede decît frați...
Și dacă, cîteodată, durerile-l apasă
Se luptă: — A lor pradă să pice nu se lasă!
Acum iată-mi povestea, priviți... și ascultați.

(Actorul salută și se retrage repede. Perdeaua cenușie ce masca fundul scenii se rîdică. Scena înfățișează o priveliște cîmpenească; plouă și se aud tunete depărtate; la dreapta se vede o casă boierească; gard cu poartă împrejurul ei; la stînga o colibă. Dinaintea ei o țărancă tînără spală rufe sub tindă, într-o albie pusă pe o laviță mai înaltă.)

TABLOUL ÎNTÎI

SCENA I

ȚĂRANCA, la urmă PETRU și PAVEL

(Țăranca, la rîdicarea cortinei, cîntă cu jumătate de voce și își bate rufele.)

ȚĂRANCA

Răvaș puică, răvaș dragă,
Răvaș de la vornicu
Că-ți vine ibovnicu.

(Cu glas tare.)

Las' să vie
Domnu-l știe,
Calea, trandafiri să-i fie!
Cămășuța i-am spălat-o,
Cu busuioc i-am frecat-o,
Pe trandafiri i-am uscat-o!
Și-n lădiță-am așezat-o!

(Bătîndu-și rufele.)

Am așezat-o.
Răvaș leică, răvaș dragă,
Răvaș de la împăratu
Că-ți vine bărbatu!

(Cu glas mai tare.)

Las' să vie,
Dracu-l știe,
Calea, mărăcini să-i fie!
Cămașa de i-am spălat-o,
Tot mai rău i-am imoșat-o,
Și pe garduri i-am uscat-o!
După uși i-am aruncat-o!

(Bătîndu-și rufele.)

I-am aruncat-o!

(Petru și Pavel apar în fundul scenii și înaintează încet. Ei sunt îmbrăcați astfel precum se văd zugrăviți pe biserici sfinții cu aceleași nume. Sunt înfășurați, unul într-o manta roșie, iar celălalt într-una albastră. În picioare, poartă sandale.)

PAVEL

(către Petru)

Departe mai fu satu!

PETRU

Ș-apoi, — ce mai furtună!...

(S-aude zgomotul tunetului.)

Ei! Pavele! Ascultă...

PAVEL

Ascult, Petre; tot tună!

PETRU

(storcîndu-și colțu mantalii)

Ce vreme!... Ia te uită, e un întreg potop!...
Dar ce să facem oare să trecem peste hop
Ce zici, bunul meu Pavel?

PAVEL

Ce vrei ca să zic, Petre,
Eu sunt mai ud ca tine și nu știu în ce vetre
Vom fi primiți la noapte; n-ai bani, n-ai adăpost!

PETRU

Și nici o bucățică de pîine!... Strajnic post!...
Ce bun ar fi acuma un colț de jimblă caldă...

PAVEL

Și cum ne-ar usca focul de ploaia ce ne scaldă!...
Ne-am încălzi sub vatră și am dormi nițel!

PETRU

(entuziasmat)

Eu aș mînca o ciorbă de borș cu pătrunjel!

PAVEL

Prea bine; însă... plouă!

PETRU

(arătînd casa proprietărească)

Te uită: ce mai casă,
Ceva pare că-mi spune că adăpost și masă
Avem s-aflăm într-însa. Stăpînul e bogat...
Să încercăm...

PAVEL

Desigur că are un palat,
În cît despre avere, aceasta nu se știe;
Or fi amanetate și case și moșie!
Cîți n-am văzut ca dînsu!... O duci pe cît o duci...

PETRU

Și creditorii-n urmă te lasă la papuci!

PAVEL

Întocmai. De aceea, e numai moartea care
Ne poate da averea de gol la fiecare!

PETRU

Îmi plac aceste toate și nu mă îndoiesc
Că-n vorbe înțelepte abia mă potrivesc
Cu tine. Dar ia spune-mi: cînd vezi [că] plouă încă,
În drum, șezînd de taină, să bea și să mănîncă?

PAVEL

Firește c-ai dreptate. Să nu întîrziem.
Că tocmai o femeie zăresc:

(arătînd Țăranca)

S-o cercetăm,
Privește-o! Spală rufe... Va ști fără-ndoială
De este-n astă casă avere ori spoială!

PETRU

Ei! Ce mai stai la gînduri?... Aștepți ca să zic: da...
Grăbește-te mai iute că nu mai pot răbda!

PAVEL

Grăbirea niciodată nu naște niscai poame...
Cu-ncet să fierbe fieru...

PETRU

S-a fiert, că mor de foame!

(Pavel înaintează către Țărancă. Petru îl urmează mai încet.)

PAVEL

(cu glas mîngîietor)

Ce ploaie, jupînească, și tot nu s-a sfîrșit;
O vreme ca și asta de mult n-am pomenit,
Și tocma-n toiul verii.

ȚĂRANCA

I-ascultă-mă, mă neică,
Eu nu sunt jupînească...

PAVEL

(tăindu-i vorba)

Grozavă, vreme, leică!

ȚĂRANCA

Așa, de! Tot mai merge. Da' ce poftești acum
De-ai început taifasu cu ploaia de pe drum
Și ce-ai mă rog pe ploaie astfel de te bosumflă

Cînd boabele de struguri dintr-însa mi se umflă?
Ai să mai vezi la toamnă bădanul nostru plin;
Ei! Plouă, Doamne, plouă, ca să mai bem d-ăl vin!

PAVEL

Îmi place veselia! Ești veselă, și-mi pare
Prea bine...

ȚĂRANCA

Veselia nu este de mirare;
Nimica nu-mi lipsește. Muncesc și mă hrănesc;
Dar ce e drept, parale, de cauți, îmi lipsesc!

PAVEL

Pe-atît mai de mirare mi-e vorba dumitale
Că nu e nici o lipsă ca lipsa de parale!

ȚĂRANCA

Apoi, pe felul ăsta, boierule, de-ncepi,
Paraua pentru mine nu face două cepi!
Găinile îmi ouă, văcuța îmi dă lapte;
Mănînc cît șapte oameni și mă muncesc cît șapte!
Trăiesc...

(gest comic arătîndu-și obrazul)

Precum vezi bine! Da' cară-mi-te-acum
Eu am să-mi văd de lucru, iar dumneata de drum,
Și e tîrziu.

(Ea-și bate rufele și la urmă reia vorba.)

Ori uite-ți, tovarășul în cale
Stă potopit în ploaie cu vorba dumitale
La ce-mi tot îndrugi fleacuri și tot mă îndrăgești,
Te crezi la oraș poate și-ncerci să m-amăgești
Cu vreo făgăduială de salbă-ori de scurteică?
Dar nu ești la orașe și nu sunt teleleică!

PAVEL

Ba nu; ferească Domnu!

ȚĂRANCA

Atuncea, ce mai șezi,
Că eu sunt așteptată cu rufele, nu vezi?

PAVEL

Ești așteptată? Unde?...

ȚĂRANCA

(arătînd casa proprietărească din dreapta)

Colea, la chir Ioniță!

PETRU

(care s-a apropiat de Țărancă)

Pe nume, se arată, a fi rumân, leliță,
Și după case, pare a fi un om bogat?

ȚĂRANCA

(aprinzîndu-se treptat)

Firește, după nume, că e rumân curat,
Da'-ntreabă pe moș-popa că-l știe de-altădată,
Că nu-și avea p-atuncea porecla preschimbată;
La curtea boierească era isprăvnicel...
Boierul îșI pusese încrederea în el
Pe cînd la secretadă se iscălea Stavrache,
Și biede, a pățit-o cuconu Dumitrache!
Să-l vezi, te strîmbă rîsu: e-o loază de pitic!

PETRU

Da' bine, leiculiță, de este venetic,
O fi poate la suflet...

ȚĂRANCA

La suflet!... Nu ți-e silă,
La suflet, e o liftă, un zgriptor fără milă,
E-n stare ca să-ți vîndă chiar coaja după pom
Chiar apa de prin ciuturi, văzduhu chiar!...

PETRU

Ce om!

(Țăranca reîncepe să-și stoarcă rufele. Petru și Pavel coboară în dreapta scenii.)

PETRU

Ei! Pavele!...

PAVEL

Ți-am spus-o!

PETRU

Așa. Dar mi se pare
Că nu se păgubește nimic c-o încercare.

PAVEL

Să încercăm.

PETRU

(făcînd semnul tăcerii)

Tăcere!

(Petru se îndreptează spre casa proprietarului, bate-n poartă și ascultă.)

PETRU

(după ce-a ascultat)

Nimic încă; n-aud
Nimic.

PAVEL

Uf! Și ce ploaie!... Mă simt așa de ud!

PETRU

Să mai încerc o dată...

PAVEL

Dar dă mai tare, frate,
Că mi-am ieșit din fire.

PETRU

Așteaptă.

(Se duce iar spre poartă și bate din toate puterile.)

VOCEA UNUI SERVITOR

Cine bate?

PETRU

Om bun!

VOCEA SERVITORULUI

Ce cauți aicea?

PETRU

Cătam...

VOCEA

Vezi-ți de drum!

PAVEL

(apropiindu-se la rîndul său)

Afar' plouă de varsă și s-a-nnoptat acum!...

PETRU

Cătam adăpostire.

VOCEA

Auzi neobrăzare!
Ce? Casa boierească e han de drumul mare?

VOCEA STĂPÎNULUI

(mai depărtată)

Cu ce calici de vorbă stai, Gheorghe, ca un prost?

PAVEL

Boierule, ne iartă, ceream un adăpost
Că plouă și-nnoptează...

VOCEA STĂPÎNULUI

Proptește poarta bine
Și lasă-i ca să urle...

PETRU

Bogatul se cuvine
De sărăcime milă să aibă.

VOCEA STĂPÎNULUI

Marș d-aici!...
Ia pune-te, măi Gheorghe, cu paru pe mojici.

PAVEL

Ce inimă de piatră!

PETRU

Ce om fără-ndurare!

VOCEA SERVITORULUI

Căutați-vă mai iute de cale fiecare!

PAVEL

Aidem d-aicea, Petre, că nu este mijloc.
La cei bogați, în casă, săracii n-află loc...
Nu ne-a mințit țăranca...

PETRU

Aidem! Dar ce furtună!

PAVEL

Nu e nimica, Petre!

PETRU

Să mergem...

VOCEA SERVITORULUI

Noapte bună.

SCENA II

PETRU, PAVEL, la urmă ȚĂRANCA

PETRU

Vai! Pavele!

PAVEL

Vai! Petre!

PETRU

Ce suflet împietrit!

PAVEL

Așa este bogatu?

PETRU

Zi cel îmbogățit!

PAVEL

Mi-e frig!

PETRU

Mie mi-e foame!

(Țăranca, care și-a sfîrșit spălatul, se îndreptează în acel moment către casa proprietarului cu coșul de rufe pe cap și-i zărește în drum.)

ȚĂRANCA

Ce? Tot în drum aicea?

PETRU

Da.

PAVEL

Unde să ne ducem?

ȚĂRANCA

Ei! bată-v-ar fericea!
Doar n-eți fi luat cîmpii de ziceți că nu știți
Nici încotro vă duceți, nici unde-o să v-opriți!

PAVEL

Ia dă-ntr-o parte gluma și spune-ne, surată,
Că spre apus e bolta de tot întunecată,
Nu e mijloc, p-aicea, prin sat, să ne faci rost
Ca să aflăm la noapte și noi vreun adăpost,
Că n-avem chioară-n pungă și suntem și streini?

ȚĂRANCA

De merge astfel treaba, p-aci printre vecini,
Zău, nu cunosc pe nimini, cu voia dumitale,
Un biet crîmpei de ață să-l dea fără parale!
Ar fi, nu este vorba, un suflet de moșneag,
Ce pe la noi se află de vremuri lungi pribeag...
De om cu îndurare. Moș popa chiar îl știe,
Dar vezi că lumea-i zice: „Unchiașul Sărăcie!"
E îmbrăcat în zdrențe ca și un cerșetor...
L-au pomenit bătrînii,— bătrîn,— că-i vrăjitor
Zic unii, iar moș Sandu zicea, anțărț, că soartea
Nu are să-și mai schimbe, că i-a murit chiar moartea;
Cu toate astea, bine el a făcut la mulți,
De n-o fi la guri rele să crezi și să asculți...
Povețe înțelepte a dat la multe fete
Și n-a lăsat flăcăii ca să le dea pe bete!
Pe mulți din trîndăvie îndată i-a sculat;
A-mbogățit prin muncă pe cîți l-au ascultat!

(Mică pauză.)

Acum, de vă e pofta, la el pot a vă duce;
Săracii dau din pîine la mai săraci să-mbuce
Și dacă n-au subt vatră vreo bîlbăre de foc,
Pot lesne, călătorii, să afle cîte-un loc.
Și eu am o căscioară, firește, și știu bine
C-ar fi de cuviință să vă poftesc la mine,
Dar de un an de zile de cînd am văduvit
Așa, și fel de vorbe-mi-aud necontenit!

PETRU

Să mergem cît mai iute!

ȚĂRANCA

Zăbava e de-o clipă;
Să duc rufele astea și mă întorc în pripă!

PAVEL

(mai mult către public)

De-ar fi, ca după unul, să judec pe bogat
Atunci fără-ndoială e bun de spînzurat!

PETRU

Dar nu să prea cuvine să-l judeci după unu.
Un rău, de e averea, tot rău-și are bunu,
Și multe milostenii fac mulți...

PAVEL

(batjocoritor)

Așa să fie!
Aidem deocamdată la Moșul Sărăcie!...

(Țăranca iese din curtea proprietarului.)

ȚĂRANCA

Și iată-mă, sunt gata și eu ca să vă duc;
Naintea dumneavoastră lăsați-mă s-apuc!

(Iese; ei o urmează; cortina cade.)

TABLOUL AL II-LEA

(Perdeaua rîdicîndu-se, scena înfățișează interiorul colibei Unchiașului Sărăcie. În fund, se află o vatră; focul e stins. E noapte. Unchiașul e culcat pe o rogojină lîngă vatră. Două laviță, una în dreapta, alta în stînga. Uși laterale.)

SCENA I

ȚĂRANCA, UNCHIAȘUL SĂRĂCIE

(Se aude bătînd la ușa din dreapta și după aceea, vocea exterioară a Țărancei.)

ȚĂRANCA

(de afară și bătînd în ușă)

Unchiașule! Deschide!

(Bătînd mai tare.)

Unchiașule!

UNCHIAȘUL

(deșteptîndu-se și îndreptîndu-se spre ușă)

Îndată...
Da' cum pe așa vreme de-ntîrziași, surată,
Afară?

(Unchiașul deschide ușa și intră mai întîi Țăranca; în urma ei se arată Petru și Pavel.)

SCENA II

ȚĂRANCA, UNCHIAȘUL SĂRĂCIE, PETRU și PAVEL

ȚĂRANCA

Lasă vorba și vezi de le fă rost
La doi drumeți în lipsă de hrană ș-adăpost.

UNCHIAȘUL

(către Petru și Pavel)

Poftiți, mă rog!

(Către Țărancă.)

Vecină! Aprinde-o lumînare
Și uită-te-n firidă că e pe cît îmi pare
Un sfert întreg de pîine pe care-l am oprit
De azi. Cîteva pere mai sunt.

(Către călători.)

Bine-ați venit!

PETRU și PAVEL

Să-ți dea Dumnezeu bine!

UNCHIAȘUL

Cu bine să vă fie!

(Cu mîhnire.)

De ce nu poate-acuma Unchiașul Sărăcie
Să vă întind-o masă, așa precum ar vrea!...
Dar sunt săraci,— săracii!

PAVEL

Ai zis o vorbă rea.
Sărac e numai omul ce-n pieptul său nu are
O inimă frățească!

PETRU

Bogatul cît de mare
De-o fi sărac la suflet, la toate e sărac!

ȚĂRANCA

(care pînă atunci s-a îndeletnicit cu de-ale casei, aparte)

Boierilor, pe dată mă-ntorc.

(Iese.)

UNCHIAȘUL

Cu păr umflate
N-am jețuri de damască pe droturi așezate,
Am numai două laviți pe care le vedeți...
Poftiți și dumneavoastră pe ele de ședeți
Că le-am făcut eu singur și-n multe vremuri grele
Destui fruntași de-ai țării s-au odihnit pe ele!
P-atuncea, altă vreme era, dar a trecut!...
În ușa casii mele Maghieru a bătut;
Iar prigonit de soartă, mintosul Iliade
Veni și el la urmă. Ce oameni cumsecade!
Cunosc și pe Bălcescu, prieten sunt cu Tell;
Pe lavițele mele, cu toți au stat nițel!

ȚĂRANCA

(intrînd cu o ploscă de vin și cu felurite de-ale mîncării)

V-aduc pește d-ăl proaspăt că-mi rămăsese-acasă,
Și vin d-ăl bun, o ploscă!

PETRU și PAVEL

Îți mulțumim!

UNCHIAȘUL

Pe masă
Ia pune-le, vecină, și-ntinde un peșchir!

(Către călători, mișcînd masa.)

Ea nu este făcută din lemn de trandafir,
Precum vedeți, și încă, e șchioapă într-o parte,
Dar bine că s-o aibă, rumânii mai au parte!

ȚĂRANCA

Poftiți și lasă sfatu!

(Petru și Pavel se așază la masă și mănîncă.)

PAVEL

Arare am mîncat
O jimblă-atît de bună!

PETRU

Ce pește minunat!

ȚĂRANCA

(către Unchiaș)

Vecine, ia îmbucă nițel din astă pîine...

UNCHIAȘUL

De-o fi destulă, las-o, că este zi și mîine!

ȚĂRANCA

Încai, încearcă vinu. E bun.

UNCHIAȘUL

(gest de refuz)

Îți mulțumesc!

ȚĂRANCA

Ne-ascunzi vreo supărare atuncea?

PAVEL

Bănuiesc
Că trebuie să fie așa.

UNCHIAȘUL

Pe cît trăiește
De multe mai dă omu, ș-adesea se mîhnește.

PAVEL

Dar spune-ne și nouă, Unchiașe, de ce-ai dat?

UNCHIAȘUL

Asemenea-ntîmplare la mulți s-a întîmplat
Și-n zile c-ale noastre e foarte-obicinuită:
Averea nimăruia nu este ocrotită;
La sat și la orașe, pungașii s-au prăsit

De cînd avem legi multe, mai mult ne-am prăpădit!
Iertați-mi supărarea. Dar toat-a mea avere,
Nu e vrun lucru mare, și grije mari nu cere;
Ce am este de față. De casă rezemat
Mai am un pom afară cu roade încărcat.
De-o vîrstă e cu mine și frate mi-este dînsu,
La umbra-i de prieten, adesea îmi vărs plînsu
Și poamele-i, adesea, ca o cerească mană,
La vremuri de nevoie sunt singura mea hrană,
Și nu iubesc pe lume nimic ca părul meu!

PAVEL

Să-l binecuvînteze, din ceruri, Dumnezeu!

PETRU

Ei bine?...

UNCHIAȘUL

Adineauri, ieșisem pe răcoare,
Și stam în pragul ușei în scăpătat de soare,
Cînd, ochii rîdicîndu-i, în păr, mă pomenesc
C-un drac de flăcăiandru pe care îl zăresc
Din pere că-mi culege, zdrobind bietele crece,
Și pîn' s-alerg a-l prinde, pîrleazu mi-l și trece!

PAVEL

Cei răi sunt mulți la număr; cei buni, de sunt, se duc!

PETRU

(către Pavel)

Așa e; dar ascultă...

ȚĂRANCA

Auzi ce dalhauc!

UNCHIAȘUL

La ușă cînd băturăți, mîhnit adînc în mine
Eu tocmai mă culcasem...

(După o pauză.)

Nu sunt, că mă știu bine,
Răutăcios la suflet, da' 'trebuie s-o spun,
Aș vrea de astă dată să pot ca să-mi răzbun...

Aș vrea, dac-ar vrea Domnul hatîru să mi-l facă,
Să-mi pironească hoțul înțepenit pe-o cracă,
Și ca să se coboare din pom, să-l văd plîngînd
Că umilit mă roagă, de frică tremurînd,
Iar eu, rîzînd cu hohot de-o astfel de ocară,
I-aș zice: „Mai mănîncă, flăcăule, o pară,
Că roade minunate ca iestimp n-a mai fost
Și nu-și păzește păru Unchiașu ca un prost!"

PAVEL

Dorința dumitale deloc nu e semeață.

PETRU

E o dorință dreaptă...

ȚĂRANCA

Și este și glumeață!

PAVEL

(către Petru, aparte)

Îmi pare c-ar fi lesne astfel să-l mulțumim...
Cum dai cu socoteala și tu?

PETRU

Să i-o-mplinim!

PAVEL

(către Unchiaș)

Unchiașule, ascultă: eu știu că, cu credință,
Oricine izbîndită își vede-a lui dorință;
Ne vom ruga de-aceea și noi lui Dumnezeu,
Hatîru să ți-l facă.

ȚĂRANCA

Mă voi ruga și eu!

UNCHIAȘUL

Amin! Și să v-asculte, că glasul meu nu are,
Încai pînă acuma, la el, trecere mare;
În cumpăna cerească atîrn foarte puțin!

PAVEL

Credință și răbdare să aibă-orice creștin,
Că mai întîi ne-ncearcă, ș-apoi ne răsplătește;
Nu te-ndoi, Unchiașe, și-n el: nădăjduiește!

UNCHIAȘUL

Am plîns, adesea poate, dar nu m-am îndoit!

PETRU

(care în timpul acela a deschis ușa și s-a uitat afară)

S-au spart cu totul norii și luna s-a ivit.
Privighetoarea-n frunze s-a deșteptat. Pe vale
Se-ngîn-apele limpezi cu cîntecile sale
Și cred că ar fi vremea ca să plecăm acum,
Că vara, pe răcoare, mai lesne e la drum.

PAVEL

Afar' de nu mai plouă... Să mergem! Ai dreptate...
(Către Unchiaș.)
Îți mulțumim, Unchiașe!
(Îl ia de mînă și se îndreaptă spre ușă.)

PETRU

(mulțumindu-i asemenea)
Rămîi cu sănătate,
Și dea Dumnezeu, mîine, să fie altă zi!
(El urmează pe Pavel care în acel moment trece pragul.)

UNCHIAȘUL

De orice neajunsuri îl rog a vă păzi!

ȚĂRANCA

(către Unchiaș după ce au rămas singuri)

Încai, drumeții noștri au parte că e lună!
Ce oameni de ispravă!

UNCHIAȘUL

Firește!

ȚĂRANCA

Noapte bună!

(Iese.)

UNCHIAȘUL

(închizîndu-și ușa se duce spre rogojina de lîngă vatră)

Acuma este vreme ca să mă culc și eu
Că cine știe, mîine!... Credință-n Dumnezeu!

(CORTINA CADE)

TABLOUL AL III-LEA

Părul Unchiașului Sărăcie

(Priveliștea înfățișează, la rîdicarea perdelii, grădina Unchiașului. În mijloc, un păr mare și stufos încărcat cu roade. În fund se zărește, după pom, coliba Unchiașului.)

SCENA I

(Stancu intră uitîndu-se cu sfială împrejur spre a nu fi văzut. Pe umăr poartă o scară, o reazemă de pom, urcă repede așezîndu-se călare pe crecile cele mai înalte și începe a culege pere și a-și umple sînul cu dînsele. Unchiașul strănută dinăuntrul colibei. Stancu se încearcă atunci să sară jos și strigă mai întîi mirat și pe urmă îngrijit.)

STANCU

Da' ce-o mai fi și asta, că parcă sunt o bîrnă?
O sută de ocale picioarele mi-atîrnă;
Cîrceie prin tot trupul le simt că mi se pun...
Da' ce-o mai fi și asta?... Sunt beat ori sunt nebun?...

(Face noi încercări spre a se da jos.)

Sunt slab ca o muiere, și gîtu mi se frînge
Iar fiecare creacă ca cerc de fier mă strînge;
De-o fi ca să se afle, cu hohot prelungit
Tot satul o să rîdă...

SCENA II

STANCU, UNCHIAȘU

UNCHIAȘU

(zărind pe Stancu)

Ei! Iată că-n sfîrșit
Te prind cu rața-n traistă...

STANCU

(aparte)

M-a prins!

(Tare.)

Mă voi supune
La orice plăți, dar pomul ți-e fermecat!

UNCHIAȘU

Minune!

(Aparte.)

Ce oameni astă-noapte am ospătat?

STANCU

Dă zor
A mă scăpa dintr-însul, Unchiașule, că mor!

UNCHIAȘU

Fiindcă, împlinită îmi văd a mea dorință,
Ascultă-mă, băiete, e-a Domnului voință
Ca să rămîi acolo că astfel ți-a plăcut!
Să-mi furi perele mele, pungașule,-ai știut?

STANCU

Unchiașule, mă iartă...

UNCHIAȘU

Așteaptă-mă o țîră...
Unchiașul nu se lasă prin barbă să-i faci dîră!
Am să te fac pastramă!... Am să te ard de viu!
Am să-ți arăt eu ție, așteaptă-mă că viu!

STANCU

(strigînd și zbătîndu-se în pom)

Unchiașule! Se duce!... Fiorul mă petrece:
Auzi! Să mă prăjească de viu ca pe-un berbece!

(După un moment.)

Săriți că mă omoară! Săriți! M-am prăpădit...
Și nu m-aude nimini!

VOCE

(în apropiere)

Cumetre,-ai auzit?
P-aicea, pe aproape, un om e în primejde...

STANCU

(strigînd mai tare)

Săriți că mă jupoaie! Săriți!

VOCILE

(apropiindu-se)

Sosim! Nădejde!

SCENA III

Î-tiul ȚĂRAN, AL II-lea ȚĂRAN, STANCU

Î-tiul ȚĂRAN

Da' ce, de zbieri acolo, măi Stancule?

STANCU

Să știți
Că-n pom e Ăl-din-baltă! M-am prăpădit! Săriți!

AL II-lea ȚĂRAN

Că vino-ți în simțire!

Î-tiul ȚĂRAN

Ori de-ai băut, băiete,
Un alt ciocan de țuică mai bea-l să te dezbete!

STANCU

Uf! Uf!

Î-tiul ȚĂRAN

Ce zici, cumetre?

AL II-lea ȚĂRAN

E, zău, un ticălos!

STANCU

Mă strîng crăcile toate și nu mă pot da jos!

Î-tiul ȚĂRAN

Descurcă-te din ele!

STANCU

Mi-am rupt bietele șale!
Și mă încerc zadarnic să mă cobor la vale!

Î-tiul ȚĂRAN

Eu cred că se cuvine, cumetre, să urcăm
Că nu putem acolo așa ca să-l lăsăm!

AL II-lea ȚĂRAN

Să ne urcăm!

Î-tiul ȚĂRAN

Atuncea, așteaptă, ține scara!

(El se urcă și se așează pe o cracă. Tovarășul său îl urmează și amîndoi vor ca să apuce pe Stancu și să-l dea jos.)

AL II-lea ȚĂRAN
(mirat)

Ce naiba!

Î-tiul ȚĂRAN
(zbătîndu-se între creci)

Mi se pare că am pățit ocara!

AL II-lea ȚĂRAN
(zbătîndu-se asemenea)

Cumetre, mi se pare că sunt legat curmei,
De fiecare cracă, c-o funie de tei!

STANCU
(cu un fel de mulțumire)

V-am spus-o.

Î-tiul ȚĂRAN

Nu e glumă, și vraja este mare;
Ce crăci afurisite!

AL II-lea ȚĂRAN

Au! Au! Biata spinare!

Î-tiul ȚĂRAN

Unchiașul Sărăcie e drac dar, nu e om!

SCENA IV

ACEIAȘI, UNCHIAȘUL
(Unchiașul, zărindu-i, lasă să-i scape jos brațul de nuiele ce aducea ca să afume pe Stancu cu dînsele.)

UNCHIAȘUL

Ce văd?... E cu putință! Sunt trei acuma-n pom!
Sunt trei! Atît mai bine! Să-i pui pe toți la fumuri!
Ce?... Trei sunteți acuma, pungașilor de drumuri?
Ce?... Astăzi toată lumea dă iama-n părul meu?

Î-tiul ȚĂRAN

Nu suntem oameni d-ăia, Unchiașule, că eu,
Cît și cumătru, uite, am vrut ca ajutoare
Să înlesnim pe Stancu din păr să se coboare.

STANCU

Așa e, nu e vorba, și le-a ieșit pe dos!
Au! Șalele!

Î-TIUL ȚĂRAN

Au! Capu!

UNCHIAȘUL

(către cei doi țărani)

Atunci, dați-vă jos!

(Ei se dau jos și încep să-și tragă brațele și să se întindă.)

STANCU

(tot din pom)

Dar cui mă lași pe mine?

UNCHIAȘUL

Pe tine?... zău, drăguță!
Ascultă-mă pe tine te las lui Aghiuță!

STANCU

Sărac de mine, Doamne! Unchiașule, îți dau
Trei icosari întocmai.

UNCHIAȘUL

Nu-mi trebuie!

Î-TIUL ȚĂRAN

Îl iau
Pe chezășie, vere.

UNCHIAȘUL

Așa, dar nu se știe!
De cinste nu se lasă cinstitul. De hoție,
Pungașul, de asemeni, nu se dezbară...

STANCU

Jur
De părul dumitale să fug,— și să nu fur
De astăzi înainte, măcar un cap de ață,
Așa precum la carte și dascălul ne-nvață!

UNCHIAȘUL

(zîmbind cu bunătate)

De este-așa, băiete, atunci nu te mai cert
Și dă-te jos de-acolo mai iute, că te iert!

(Stancu se dă jos cu greutate și-i cad perele din sîn.)

STANCU

Îți mulțumesc!

UNCHIAȘUL

(cu înduioșare; el adună în același timp și perele căzute și i le bagă în sîn)

Ia lasă! Și na și ale pere!

CEI DOI ȚĂRANI

Hai! Stancule! Să mergem, și, ziua bună, vere.

SCENA V

UNCHIAȘUL

(El șade jos pe brațul de nuiele ce a trîntit lîngă păr. După cîteva momente de cugetare se adresează către pom.)

Ei! Iată-ne acuma păziți de orice hoți,
Iubitul meu prieten, mai bine decît toți
Bogații, ce se-ncuie cu feluri de zăvoare
Prin case înfundate și-nchise pentru soare!
De astăzi înainte putem dormi tihniți
Că însăși împărații nu sunt ca noi păziți,
Și pîn' la ceasul morții, nu au să ne mai vie
Nici supărări, nici grijuri...

SCENA VI

UNCHIAȘUL, MOARTEA

(Moartea se arată în fundul grădinii sub trăsurile unei frumoase și tinere femei. Părul său e lung și-i cade deznodat pe umeri. Ea este îmbrăcată într-o rochie de gaz albă împodobită cu ghirlande de flori de siminoc și de tufănică. În mînă poartă o coasă de argint. Fruntea îi este încoronată cu o diademă de foi de chiparos și de flori de siminoc. Ea înaintează, alunecînd pe parchetul scenii, maiestoasă și palidă ca o fantomă. Cînd sosește lîngă Unchiașul Sărăcie, care nu o vede, îl lovește prietinește pe umăr. Unchiașul nu se scoală de jos, ci se întoarce către dînsa, în profil, fără ca să se arate neliniștit.)

MOARTEA

Unchiașe Sărăcie!
Sosesc! Mă cunoști oare?

UNCHIAȘUL

(cu liniște)

Prin casele din sat
Eu te-am văzut adesea intrînd neîncetat;
În negre, sovonită erai; te cunosc bine:
În urma dumitale, lași lacrămi și suspine
Iar cînd te-arăți pe lume cu cîte-un suflet zbori
Spre lumea veciniciei.

MOARTEA

Și nu te înfiori?

UNCHIAȘUL

Nu. Cel poftit ca mine l-a vieţuirii masă,
Nu poate rău să-i pară de pîinea ce-o mai lasă
Și nici de picătura din vinul oțețit
Cît a rămas în ploscă...

MOARTEA

Rar lucru, negreșit!
Asemenea cuvinte le-aud întîia dată...
Și toți deopotrivă cer viaţă-ndelungată;
Ciobanul și-mpăratul, hatîru să le fac
Mă roagă deopotrivă!

UNCHIAȘUL

Afară de sărac!
(Sculîndu-se.)
Ascultă-mă: În lume, ce vrei ca să mă ție?
Eu n-am copii, nevastă, tarlale, ori moșie!
De mic în suferință m-am pomenit. De mic,
Zadarnică-mi fu munca și n-am avut nimic!
Călătoria mare, n-aveam de gînd, firește
S-o-ncep de pe acuma; dar gata sunt, lovește!

(După o tăcere.)

Că se-ngrozesc de moarte zgîrciții, mă pricep,
Și-ndrăgostiții tineri cîți dragostea și-o-ncep,
Că au și unii ș-alții comori dăinuitoare
Și pot ca să te vadă, urîtă,-ngrozitoare!
Dar eu, ce n-am nimica, într-altfel te privesc:
Te văd așa frumoasă,— și simt că mă topesc
La flacăra din ochii-ți, cu săgetări senine,
Curată ca și focul ce arde încă-n mine!
O mumă este moartea cînd ești nenorocit,
Și groapa este leagăn adînc... și liniștit!

MOARTEA

Astfel, nu ai pe nimeni? De nimeni rău nu-ți pare?...

UNCHIAȘUL

(uitîndu-se împrejur)

De niminea, afară de pomul ăsta, care,
Mi-a fost al meu prieten; și te-aș ruga,— niţel
Să mai mă lași,— o pară că să culeg din el!

MOARTEA

De-mi ceri numai atîta, mănîncă și grăbește...

UNCHIAȘUL

(uitîndu-se la păr și scărpinîndu-se în cap)

Dar cum să te urci oare cînd trupul șovăiește...
Cînd ești bătrîn ca mine?...

MOARTEA

Aidem! Te înțeleg!
Mă voi urca în locu-ți, o pară să-ți culeg
Căci voi ca pentru tine să fiu ca și o mumă,
Unchiașule!

(Ea se urcă repede și îi azvîrle o pară.)

Na para, mănîncă, și...

(Mirată.)

Ce glumă?

(Zbătîndu-se între ramurile părului care a prins-o.)

Au! Crăcile cu toate de mijloc m-au coprins,
Unchiașule! Ia seama!

UNCHIAȘUL

(mirat însuși)

Ce?... Pomul mi te-a prins?

MOARTEA

(supărată)

Ființă muritoare! Ia seama! L-al meu nume;
Tot tremură, și totul, supus îmi e pe lume.
Dac-aș rămîne-aicea un ceas, cu susu-n jos
Se va răsturna totul și va umbla pe dos,
Iar relele în matcă se vor umfla ca marea.

UNCHIAȘUL

(cu o spaimă nuanțată de voioșie)

Pre legea mea, îmi pare ciudată întîmplarea,
Și renghiul mi se pare că este bunicel
Măcar că niciodată nu m-am gîndit la el!
Fiindcă însă dînsul s-a întîmplat, se cade
Ca să rămîi acolo...

(El mușcă din pară.)

MOARTEA

(înfuriată)

Ce zici?

UNCHIAȘUL

(cu gura plină)

Eu zic că-ți șade
Acolo de minune...

MOARTEA

Îți bați și joc de mine,
Unchiașule! Dar crede că n-o să-ți meargă bine...

(Zbătîndu-se înfuriată.)

Prea mare cutezanță! Prea mare-n adevăr!
Bucăți am a te face!...

UNCHIAȘUL

(îndesat)

Vei rămînea în păr!

MOARTEA

(cu glas rugător)

Încai gîndește-atuncea, și spune, vrei tu oare
Să vezi mereu că răii se încălzesc la soare
Neturburați de nimeni, de nimeni pedepsiți?

UNCHIAȘUL

Așa! Dar spune-mi mie, să vii ca să înghiți
Pe-un biet bătrîn ca mine ce n-are nici o vină,
Se cuvenea, cînd lumea, de oameni răi e plină?

MOARTEA

Abia în cartea soartei asemeni taine-ncap —
Cam vrei să știi prea multe!...

UNCHIAȘUL

Eu? Nu. Voi ca să-mi scap
Aceste zile lîncezi ce gata stau să pice

Subt secera-ți cumplită ca niște biete spice,
Și sunt degeaba toate; E greu să m-amăgesc;
Rămîi în pom, cumătră, că voi ca să trăiesc!

MOARTEA

O! Iată-mă acuma în mîna lui! Pieire!
Eu, Moartea, sunt învinsă!

(Schimbînd tonul.)

Dar vino-ți în simțire,
Unchiașule, și singur, gîndește-te puțin
Că-n mine se sfîrșește nevindecatul chin
Al celor care sufăr, zbătîndu-se cu trudă
Subt foarfece de doftori intrînd în carne crudă!
Gîndește-te că firea preface ce-a făcut,
Și că mormîntul este cazanul cel tăcut,
Din care ies adesea, la viață, mii de fluturi,
Cu aripe de aur, cu miere în săruturi,
Gîndește-te că stîrvul pe care, în mormînt,
L-arunc fără de milă și-l copăr cu pămînt,
Îl tot frămînt acolo, de-l scot din nou la soare
În iarbă încolțită sau flori mirositoare!
Zic unii că menirea îmi este de calău,
Dar nu! Menirea-mi este să ar pămîntul rău!
Mă-mpinge soarta oarbă în mersu-mi fără seamăn
Și a reînvierii sămînță o tot seamăn
De veacuri. Nu sunt moartea! Reînvierea sunt!
Pămîntul naște totul, bag totul în pămînt,
Ca-n sînu lui de mumă să se-ntregească iară
Și re-ntregit o dată, să dea din nou afară.

(Mică pauză.)

Zadarnic cleteni capul așa, cînd mă asculți...
Prea-ncet sosesc adesea în lume, pentru mulți!
Cu brațele deschise, sunt mulți care m-așteaptă
Să le-ncunun viața ca o răsplată dreaptă
Și să le dau odihna de care-au fost lipsiți!
N-auzi, cum de pe-acuma, atîți nenorociți
Împovorați de chinuri, în jalea lor adîncă
Mă cheamă, plini de spaimă că nu mai sosesc încă?...

N-auzi, bătrînii-n două de vîrstă-ncovoiați,
Că-ncep ca să se creadă de Dumnezeu uitați,
Și grija, dînd deoparte, își uită de-al său nume?...

UNCHIAȘUL

Le-aud, și le știu toate, și înțeleg că-n lume
Menirea dumitale e rău trebuincios
Și Omenirii noastre că-i vine spre folos!
Dar ceea ce nu poate deloc în cap să-mi intre
E cum de-ai avut gîndul să vii grăbită, dintre
Atîți oameni, pe mine ca să m-alegi acum,
Că zău, nu te chemasem aicea nicidecum!

(Mică pauză.)

Încai, de alegeai vremea, mă mai puteam pricepe!
Dar cum?... Vii tocmai astăzi cînd binele începe
Și mie să-mi zîmbească nițel? Nu mă-nvoiesc.
Te las, lasă-mă însă cîtva să mai trăiesc!

MOARTEA

(apăsînd)

Vrei să trăiești?

UNCHIAȘUL

Firește! Ciudată întrebare!
Mărturisesc că astăzi dorință n-am mai mare!
Gîndește-te mai iute să hotărăști, te rog,
Că nu am ajuns încă nici gîrbov, nici olog,
Să nu mai am cu traiul nimic de împărțeală!

MOARTEA

Un om să-nvingă Moartea ș-a ei orînduială!...
O! E grozav! Voi însă, Unchiașule, să fiu
De omenie astăzi, și-n seamă ca să-ți țiu
Dorința: Hai!... Fii vesel. Mă învoiesc. Trăiește!
Dar drumul de aicea să-mi dai, vezi de grăbește;
Un biet bolnav m-așteaptă să viu ca să-l sugrum,
Cu doftorul alături, ce-i dă răvaș de drum!

UNCHIAȘUL

Ești slobodă!... Coboară!

(Cu blîndețe.)

Cu îngrijiri mai dulci
Fii însă pentru-aceia ce-n groapă cînd îi culci
Le poți citi pe frunte c-au fost goniți de soarte
Și că nădejdea toată ce-avură,— era-n moarte!

MOARTEA

(coborîtă din pom)

Mă duc!... Și ține minte: n-am multe ca să spun,
Dar ai să mă chemi singur, iar eu, ca să-mi răzbun,
Nu am să viu vrodată să-ți schimb ursita ție:
Ai să trăiești cît lumea, Unchieșe Sărăcie!

(Moartea se depărtează repede. Unchiașul reintră în colibă încet după ce repetă acest vers ca un ecou.)

Ai să trăiești cît lumea, Unchiașe Sărăcie!

(Cade o cortină intermediară care acopere pomul și rămasul scenii. Introducătorul piesii reintră.)

EPILOG

SCENA VII

INTRODUCĂTORUL

Acesta îmi e basmul, dar pînă se va pune
În cumpănă, am încă vro două vorbe-a spune
Ș-anume: Că noi suntem în zile de nevoi
Căci „Sărăcie", încă, trăiește printre noi!
Cu toate-aceste, soarta îi e-mbunătățită,
Și-ncepe ca să-și ducă mai lesne-a lui ursită!
Dar are ca să vie o vreme ce-așteptăm,
Ș-atunci, vom fi în stare deplin să i-o schimbăm,
O vreme de dreptate, de muncă, de frăție,
Și nu va mai fi-n lume, prisos, nici sărăcie!

(Actorul salută, cortina cade.)

CUZA-VODĂ

SPECTACOL ORIGINAL: UN ACT ÎN VERSURI

PERSOANELE

CUZA
ELENA DOAMNA
UMBRA LUI TRAIAN
UMBRA LUI MIHAI
UMBRA LUI ȘTEFAN
ȚĂRILE-UNITE (înfățișate prin două țărance, legate cu lanțuri de trandafiri una de alta)
UMBRA TRĂDĂREI (înfățișată de un corp cu mai multe capete, cele ale oamenilor de la 1866)
ȚĂRANUL ÎMPĂMÎNTENIT (purtînd la mîini și la picioare lanțuri rupte)
CEI DOI FII AI LUI CUZA
UN ARNĂUT
UN DELEGAT AL ADUNĂREI DEPUTAȚILOR
Deputați, ofițeri, soldați.

(Scena se petrece în Iași, în noaptea alegerei de domn.)

(Scena: o cameră de culcare; pat cu polog în fund, în fața publicului. Uși laterale. Sofa. Scaune. O masă. Două candelabre aprinse.)

SCENA I

CUZA, ELENA
(Ei stau pe sofa.)

ELENA

Îți arde mîna... Iată: ghicesc... Tu ai jucat
Din nou pierzîndu-ți banii la stosul blestemat.
De-ai pierde numai banii — dar chiar și sănătatea
Ți-o pierzi — și tu-mi juraseși...

CUZA

Te rog, aibi bunătatea;
Eleno, și m-ascultă... Mi-era de tot urît
Ș-am vrut numai în glumă să joc.

ELENA

În glumă!... Cît
Te costă oare gluma?

CUZA

(încurcat)

Nimic... o secătură...
Dar cad de oboseală și somnul mă cam fură.

ELENA

Și ce? Să dormi cînd e alegere de domn?

CUZA

Aleagă-se în pace oricine...

(Cască.)

Mi-este somn...

ELENA

Alegerea lui Negri e sigură se pare...

CUZA

Ei! zău dacă se știe... E multă dezbinare.
Eu cred că, dimpotrivă, Sturziștii sunt mai tari
Căci au în a lor parte atîți proprietari...
Moldova jumătate le cade pe moșie...

ELENA

Dar dacă este vrajbă și ceartă pe domnie...

CUZA

Eleno, toate bune...

(Cască.)

ELENA

Văd însă că ți-e somn...

CUZA

Și e mai dulce somnul decît s-alegi un domn...
Mă culc deocamdată așa cum sunt,— căci poate
La noapte să se-ntîmple răzmeliță-ntre gloate...
Acuma, noapte bună.

ELENA

Te las ca să te culci.

CUZA

Faci bine. Noapte bună.

ELENA

(aparte)

Ce grabă! (*Tare.*) Vise dulci.

SCENA II-a

CUZA (singur)

CUZA

(sculîndu-se și descheind tunica)

În fine... Da: sunt singur...
Aidem! să uit o clipă
De trai, de griji, de țară, de-a banului risipă...

(Stingînd cîteva lumînări, către pat.)

O! pat! Nu este somnul mai bun, mai cu folos,
Decît să mergi acolo, s-alegi vrun ticălos?

(Mai stinge lumînări.)

Și am pierdut o sută de galbeni pe un rigă...
Norocul și-a dat mîna la joc ca să mă frigă.

(Șade pe pat și zice versurile ce urmează, culcat cu fața către public.)

De-o-nvinge Vogoride, atunci pîrjol și foc...
De astăzi joc pe dama... Noroc!
Noroc!
Noroc!

(Adoarme; muzică în surdină. Rampa se coboară și o cortină de gaz albastru se lasă peste scenă. Cuza se vede dormind.)

SCENA III-a

CUZA, UMBRELE

(Umbra lui Traian se arată din dreapta scenei și naintează cu pasuri și gesturi automatice către pat.)

UMBRA

(voce gravă)

El doarme?

(Pauză.)

Dormi, căci soarta în locul tău veghează
Și Dacia, sub tine, în parte, o-ntrupează
Din nou...

CUZA

(dormind)

Un om aicea?... Prieten sau dușman,
Răspunde-mi cum te cheamă și ce voiești?

UMBRA

Traian.

CUZA

Traian?... E cu putință? Traian? Dar poruncește
Să fac orice și gata voi fi la tot...

UMBRA

Domnește!

CUZA

Eu domn? Eu?

UMBRA

Pentru-aceasta mormîntul mi-am lăsat,
Nepoate, ș-al meu suflet în toți s-a strecurat...
Sub tine-apar unite surorile-amîndouă
Și Dunărea pe țărmu-i revede-o Romă nouă.
Fii bun, fii drept, fii mare — coroanele sosesc.

(Trece în stînga și rămîne nemișcată.)

CUZA

Dar cînd? Dar cum? Vorbește-mi, Traian.

(Se uită împrejur.)

Nu-l mai zăresc...
Nimic... ca o nălucă s-a dus... — Ce aiurare!

(Umbra lui Ștefan intră și s-apropie de pat.)

CUZA

De astă dată însă ești tu, Ștefan cel Mare,
Te recunosc...

UMBRA

Tăcere!

(Umbra își scoate mantia domnească și coroana și le depune pe pat.)

Acuma, să trăiești,
Moldova multă vreme ca domn s-o stăpînești...
Ce n-au putut să facă strămunii tăi, vei face...
La mal vei scoate țara prin cîrma ta dibace
Și pregătind cu-ncetul mărețul viitor,
Vei ridica opinca la rangul de popor.

UMBRA LUI MIHAI

(Ea a intrat în timpul versurilor zise de Umbra lui Ștefan. Către aceasta.)

Ștefan, și eu, din parte-mi, dorind să se-nfrățească
Cu dulcea ta Moldovă cîmpia românească,
I-aduc a mea coroană — și mîna ți-o întind.

(Depune tradițională lui căciulă lîngă coroană și întinde mîna lui Ștefan.)

UMBRA LUI ȘTEFAN

A mea de azi-nainte de-a ta n-o mai desprind...
Mihai, Călugărenii sfințesc a ta mărire.

UMBRA LUI MIHAI

Și tu ai viața toată drept cîmp de nemurire.

CUZA

Dar mie ce-mi dați oare, măreților eroi?
Ce glorie-mi va face mîndria-n lume?

ȚĂRILE-UNITE și ȚĂRANUL DEZROBIT

Noi.

CUZA

(mirat)

De cînd se află-n stare un om și două fete
A laurului frunză s-amestece în plete?
Mihai, Ștefan, răspundeți...

UMBRA MOLDOVEI

Vei ști... fii liniștit.

UMBRA ROMÂNIEI

De cînd și om și fete au nume strălucit.
Privește-mă mai bine: ca slovă lîngă slovă
Cu mine stă unită surora mea Moldovă.
Și tu, ce faci minunea unirei noastre, ești
Mai mare ca toți domnii bătrînelor povești...
Trăiască Vodă-Cuza, trecut la vecinicie,
Căci noi dacă ne ducem se naște-o *Românie.*

(Umbrele se așază lîngă celelalte. Țăranul rămîne.)

CUZA

(către Țăran)

Dar tu, cine ești oare?

ȚĂRANUL

Țăranul dezrobit.

(Trece în stînga.)

CUZA

Ce soartă — ce mărire — ce vis...

(Umbra Trădării, care a intrat nainte de a se zice versul de mai sus, întrerupe.)

UMBRA TRĂDĂREI

Și ce sfîrșit!

CUZA

(cu groază)

Cu capete mai multe, născînd înfiorarea,
Dar tu, grozavă umbră, ce nume porți?

UMBRA

Trădarea!

(Trece în stînga.)

UMBRA MORȚEI, ținînd de mînă pe a POSTERITĂȚEI

Și eu, ce-i merg în urmă, sunt Moartea — însă eu
Sunt mama care duce pe om la Dumnezeu.
M-arăt tocmai atuncea cînd nimini nu m-așteaptă
Dar eu aduc cu mine Posteritatea dreaptă
Să judece senină pe mici ca și pe mari...
Privește-o: ea-ți depune coroane funerari.

(Depune la picioarele patului coroane și trece în stînga.)

PRINȚII

(fii ai lui Cuza, în uniforme de soldați)

Iar noi, iubite tată, urmașii tăi în lume,
Spre ținta lui măreață vom duce al tău nume
Căci vrem ca toți românii cu glasul întrunit
Să strige: „Vodă-Cuza trăiește, n-a murit".

UMBRA STRĂINISMULUI

(șoptind către Umbra Morței)

Nu crede... Mort odată, va fi și moartă slava...
Să lupte n-au să poată... în mînă țiu otrava.

(Arată un flacon.)

CUZA

Oroare.

UMBRA

Vor sorbi-o.

CUZA

Trăiască românismul.
Napoi...

UMBRA

Cuvinte goale... Sunt...

CUZA

Cine?

UMBRA

Străinismul.

(Trece în stînga. Muzică stinsă ce cîntă Hora Unirei. *Umbrele își dau mîna și cîntă cu jumătate de voce, apoi se mișcă încet. Treptat ele întocmesc o horă împrejurul patului. Umbra Trădării stă mai la o parte și își dă mîna cu a Străinismului, rămînînd nemișcată împreună cu ea. Hora se pornește. Umbrele Trădării și Străinismului întovărășesc cupletele cu cîte un rîs. Vocile se ridică, muzica de asemenea.)*

UMBRELE

(Hora Unirei)

Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima română,
Să-nvîrtim hora frăției
Pe pămîntul României.

UMBRA TRĂDĂREI și a STRĂINISMULUI

Ha — ha — ha! Ha — ha — ha!

(Muzica se oprește deodată în scurt. Umbrele se desfac în două și pier între culise. Singure Trădarea și Străinismul se ascund la căpătîiul patului sub polog. Se aud lovituri de tunuri. La întîia Cuza se deșteaptă, sare în picioare. Cortina de gaz e trasă repede în sus spre a arăta că visul s-a sfîrșit. Sub ferestre, muzică, zgomot, hurale. Ușile se deschid, din dreapta și din stînga, zgomotos.)

SCENA IV-a

CUZA, DELEGAȚI AI ADUNĂREI DEPUTAȚILOR, OFIȚERI, SOLDAȚI, UN ARNĂUT, ELENA DOAMNA

CUZA

Cu zgomot și iuțeală, ce faptă vă aduce?
Ori intră turcii-n țară, bătu-i-ar sfînta cruce?
Ori Iașii ard în flacări? Dar spuneți-mi, vorbiți...

UN DELEGAT

(cu vocea turburată)

Obștească Adunare...

CUZA

Ei bine?

DELEGATUL

Să trăiți
Măria-voastră,— astăzi v-alege domn.

CUZA

(glumeț)

Prea bine;
Dar glume de-alde astea n-au trecere la mine...
Duceți-vă și spuneți la cine v-a trimes
Că festa e hazlie deși fără-nțeles.

VOCI

(afară)

Trăiască Vodă-Cuza!

VOCI

(dinăuntru)

Trăiască!

ELENA DOAMNA

Unde este?

UN ARNĂUT

(la ușă)

Lăsați-mă să intru că am să-i dau o veste.

ELENA

(zărind pe Cuza)

A! iată-l... Alexandre, ești domn.

CUZA

(aparte)

A-nnebunit.

ELENA

Ești domn.

CUZA

E cu putință?

ELENA

Da.

CUZA

Visul s-a-mplinit!

(Către Elena.)

Atunci, de nu e glumă...

(Către delegați.)

Primesc coroana țării.
Întoarceți-vă-ndată și spuneți Adunării
Că jur pe sfînta cruce...

ARNĂUTUL

(din prag)

Dar vreau ca să-i vorbesc...

CUZA

S-o port cu demnitate, și-n lege să domnesc.

DELEGAȚII

Trăiască Vodă!

TOȚI

Hura! Trăiască!

ARNĂUTUL

(izbutind să-și facă loc)

La o parte!...

(Către Cuza, repezindu-se la el.)

Măria-ta! de moarte...

(arătînd cuțitul)

Atît te mai desparte...

(Se oprește însă la doi pași de Cuza, aruncă cuțitul și cade în genuchi.)

ARNĂUTUL

Măria-ta! Iertare. Cu brațul înarmat
Veneam a te răpune, de dușman cumpărat,
Cînd te-ai uitat la mine, și-n mîndra ta privire
Văzui a ta chemare, ș-a țării strălucire.

(Toți vor să-l aresteze.)

CUZA

Lăsați-l. Este liber să meargă unde vrea!

(Sentențios.)

O faptă ne-mplinită nu este-o faptă rea.

(Către Elena.)

Acuma — vin, Eleno, ne-așteaptă toți...

ELENA

Condu-mă.

(Cuza îi dă brațul și merge spre ușă. Un delegat naintează în fața scenei.)

DELEGATUL

Moldova are de-astăzi un tată și o mumă.

(CORTINA CADE)

SAUL

TRAGEDIE ORIGINALĂ ÎN CINCI ACTE ÎN VERSURI

(ÎN COLABORARE CU CINCINAT PAVELESCU)

PERSOANELE

SAUL, I-iul rege al Iudeei
HIRAM, consilierul său
DAVID
SAMUEL, ultimul judice al Israelului
AGAG, rege al Hamalecului
ASURA, fiica sa
MICAL, fiica lui Saul
TENEJAH, frate al Asurei
IONATHAN, fiul lui Saul
UN LEVIT BĂTRÎN
UN OSTAȘ
UN CURTEAN
UN SUTAȘ
UN DEMNITAR
RABET, SENAR } sclave
I-a DĂNȚUITOARE
I-a VOCE
A II-a VOCE
I-a SCLAVĂ
A II-a SCLAVĂ
A III-a SCLAVĂ

Cor de bărbați și femei, leviți, sclavi, sclave, demnitari, purtători de harpe, copii de casă, capi de triburi, soldați etc.

ACTUL I

(Scena înfățișează interiorul unei săli în genul egiptean. Un tron pe estradă cu trepte în stînga; tronul între coloane; fundul deschis asupra orașului, balustradă în fund. Sală profundă.)

SCENA I

SAUL, apoi HIRAM

(Saul, la ridicarea cortinei, culcat pe piei de tigru pe estrada tronului; muzică în surdină; încet, Saul se deșteaptă; intră Hiram.)

SAUL

Hiram, un vis sinistru pe sufletu-mi coboară
De cîte ori pămîntul în negru se-nfășoară...
Abia mă las odihnei și groazele răsar,
Năluci ce din penumbră spasmotice tresar.
Nu știu, dar mă-nfioară dementa presimțire
Că plebea și leviții urzesc a mea pieire.
Pontificele, dînsul,

(ironic)

al vostru Samuel,
Mi-a dat să port un sceptru ca să mi-l ia tot el,
Iar David de-altă parte, frumos ca-nchipuirea,
Seraf cu părul galben ce-mi turbură simțirea,

De cîte ori pe harpa furată de extaz
Se pierde feciorelnic pe-al muzicei talaz,
Chiar David îmi apare perfid. O vreme-ntreagă
Cercat-a al meu suflet în van să-l înțeleagă...
Adesea bunătatea spre dînsul m-a tîrît,
Dar astăzi, ți-o voi spune, Hiram,— sunt hotărît...
Îl știu, îl simt ce este... El trebuie să moară.

(David intră. Saul care a luat o lance.)

A! iată-l... e copilul cu voce de fecioară.

SCENA II

SAUL, HIRAM, DAVID

DAVID

(cu harpa)

Un cîntec nou, stăpîne, aseară m-a-nălțat
Și vin a ți-l aduce prinos, căci m-ai chemat.

SAUL

Cum, David? Îndrăzneala nebună te orbește,
Și demonul în mine-ntrupat nu te-ngrozește?

DAVID

Nu, rege; cine crede ca mine-n Dumnezeu...

SAUL

(dîndu-se înapoi cu cîțiva pași și azvîrlind lancea)

Atunci să depărteze de tine fierul meu...

DAVID

(evită lancea și recită cîntecul următor; în orhestră, harpa)

Dumnezeirea e în tot locul...
Spre apărare mi-a dat mijlocul
Și este harpa pe care cînt...
O! Rege Saul, ești preaputernic,
Dar fiecare este nemernic
Căci fiecare este pămînt.

A ta mînie nu mă spăimîntă...
Înariparea mea este sîntă
Și al meu cuget este vergin...
Trăiește, rege... Domnește-n pace...
Eu n-am cu lumea nimic de-a face...
Sunt alba roză, sunt albul crin.

(În timpul cît a cîntat David, Saul se liniștește. O rază de soare cade pe părul lui David.)

SAUL

Iertare; sunt nebunul ce vede-n fiecare
O iasmă ce pîndește satanica trădare...
Mai cîntă, întrupare a viselor, și vin'
Aproape, mai aproape, efebule divin.

(Către Hiram.)

Iar tu, Hiram, degrabă te du-n al meu tezaur
Și adu cu mîni pline, monetele de aur...
Averea e adesea un dar neprețuit...
Pe David voi puternic să-l fac și fericit.

DAVID

(care a îngenuncheat dinaintea lui Saul)

O! rege, pentru alții păstrează avuția...
A mea este cîntarea și nevinovăția.
O nouă melodie ascult-o:

(harpa în orhestră)

În Hebron,
O roză mai frumoasă ca cele din Saron
Suavă înflorise, era ca o minune,
Dar ea fu jucăria sălbaticei furtune.
În Ophir,
Senin plana poetul cu ochii de safir;
Înalta lui cîntare era de ciocîrlie,
Dar aripile smulse i-au fost de vijelie.
Biet copil,
Pămîntul pentru mine e jalnicul exil;
În lume cînd venit-am intrai pe-aceeași poartă
Și voi avea ca lumea și eu aceeași soartă.

(Saul își trece mîna prin părul lui David.)

SCENA III

SAUL, HIRAM, DAVID, SAMUEL, LEVIȚI

SAMUEL

Uitărei ai dat, rege, făgăduiala ta,
Învins-ai Hamalecul cînd nu se aștepta...
Agag, superbul rege, de ieri e-n a ta mînă
Și cruți o viață neagră și-o inimă păgînă.
De fiica lui Asura toți spun că ești robit,
C-ai da chiar a ta viață pe zîmbetul iubit,
Că vei lăsa intacte avutele trofee
Pe-o rază scăpărată din ochii de femee.
Dar, Saule, răspunde: astfel îndeplinești
Solia pentru care ești rege și domnești?
Dar unde este timpul cînd demn de-a ta menire
Ardeai pentru virtute de-o sacră-nsuflețire?
Și unde, cînd poporul vedea un Dumnezeu
În tine, june falnic, ales și fiu al meu?
Te-ai dat de-atunci orgiei, și anii prefăcură
În tina cea mai neagră divina ta făptură...

(Către leviți.)

Leviți, mai recunoașteți uitîndu-vă la el
Pe cine a fost primul bărbat în Israel?

SAUL

De mult doream cu tine să am o-ntrevorbire...
Minutul mi se pare ales... — Cu îndîrjire
Mă-nfrunți ca totdauna, bătrîne, — dar voiesc
Ajuns pe culmea vieței să știu dacă domnesc:

(mișcare a lui Samuel; Saul ironic)

Desigur: n-ai nevoie a-mi spune, pontifice,
Că Saul este rege, fiindc-ai fost judice,
Că tronul de pe care vorbesc l-ai înălțat,
Cu purpura supremă că tu m-ai îmbrăcat,
Dar uiți că demnitatea, deși e pămîntească,
Impune tutulora supunere orbească...
Iar dacă eu sunt rege, trufașe Samuel,
Abis de-ambițiune, — atunci ești tu rebel...

SAMUEL

Și n-ai decît îndată să dai orice poruncă...
Un semn, — și mercenarii în temniță m-aruncă;
Un altul, — și de mine prin gladiu te scapi...
Eu nu voi fi întîia victimă dintre capi.
Urmează legea firei în veci nestrămutată
Și binele să-și aibă a răului răsplată.

SAUL

Prin vorbe nu se schimbă ce este-adevărat...
Din tot trecutul sumbru nimica n-am uitat...
Te văd, înalt judice, în ora dezolată
Cînd nu-ți mai rămăsese nici numele de tată,
Cînd furia mulțimei spre tine se-ndrepta
Și moartea, în căderea finală, te-aștepta...
Te văd, pierdut de groază sub ura tutulora
Crezînd chiar tu, în fine, sosită că ți-e ora...
Perfidele pumnale în umbră s-ascuțeau,
Cei lași uitau de frică, domolii se iuțeau...
Leviții, chiar leviții, sătui de-a ta domnie
Porneau clocotitoare a obștelor mînie...
Erai muiat în sînge de victime-omenești...
Răpiseși, împilaseși, în loc să cîrmuiești...
Un tigru-ar fi fost poate coprins de îndurare
Dar tu la orice lacrimi priveai cu nepăsare...
Putea să moară pruncul în pîntec sfîșiat,
Erai ș-atunci de piatră, divinule bărbat.
Ostașii erau numai o armă pentru tine
Să semeni țara toată cu jalnice ruine...
Revoltele, în sînge de frați le-năbușeai,
Pe cînd, de amoniții sălbatici, te-ascundeai...
Lăsaseși pradă statul invaziei barbare,
Intra în țara sîntă în voie fiecare...
Curgeau amalekiții, demoni dezlănțuiți
Și rîurau potoape de keni și edomiți.
Atunci, văzînd că sceptrul îți tremură în mînă,
Că e teocrația o fantasmă bătrînă,
Că nu mai e speranță să poți să te impuni,
Să nu mai afli credit nici chiar printre nebuni,
Ci-n fundul conștiinței simțindu-te o iasmă,

Hidoasă zămislire, sînțită cu aiasmă,
Deschis că ți-e mormîntul, atunci... ai înțeles
Că trebuie un rege, un scut, — și m-ai ales.

SAMUEL

Aud?... Așa să fie?... E Saul ce vorbește?...

SAUL

Chiar el. Și va mai spune că nu mai s-amăgește...
Ani lungi văzui în tine pe-al cerului trimis,
Dar astăzi, rupt e vălul, și ochii s-au deschis;
Ani lungi, la orice vorbă, supus cu umilință
Păru că nu sunt rege, — domnea a ta voință;
Rapace, — pentru tine erau oricare prăzi,
Războaiele, comoare ți-aduseră în lăzi...
Cereai întotdauna și numai pentru templu...
Ți-am dat cu mînă largă, și tu mă dai exemplu...
Eram cel mai bun rege... cuvinte nu găseai
Să lauzi bunătatea prin care foloseai,
A, demone!

(Mișcare între leviți.)

DAVID

(către Saul)

Stăpîne...

UN LEVIT

Demența-l predomnește!

SAMUEL

Eternul priveghează și rău-l pedepsește...
Lăsați-l, e de astăzi căzut sub interdict...
Leviți, acesta este al nostru veridict.
Oriunde se va duce să n-afle-n a lui cale
Decît priviri de ură și vîrfuri de pumnale;
Armată, obște, toată suflarea de ebreu
Să afle că din pază l-a scos chiar Dumnezeu.
Veniți.

(Iese cu leviții și cu David.)

SCENA IV

SAUL, HIRAM, UN OSTAȘ

OSTAȘUL

Înalte doamne, imploră a ta milă
Agag, robitul rege, și mîndra lui copilă.

SAUL

(către Hiram)

Hiram, mă lupt zadarnic, îmi pare c-o iubesc...
Aș face-o chiar soție...

HIRAM

Stăpîne, dar... — Sosesc.

SCENA V

SAUL, HIRAM, AGAG, ASURA, SCLAVE ale ASUREI cu mari evantalii, 4 SCUTIERI, 6 SCLAVI etc.

AGAG

Splendoare
Ce nu e întrecută de nimenea sub soare,
Blîndețe sufletească sub peplu de monarh,
Înaltă-nțelepciune de sacru patriarh,
Deși căzuți prin soartă în jalnică robie,
Durerea ne-o-ndulcește a ta mărinimie;
Sub lanțuri zdrobitoare puteai să ne-njosești
Și chiar a noastră viață puteai să ne-o răpești,
Dar nu, poruncă aspră ai dat la toți curtenii,
Respectul să ni-l poarte și plebea și oștenii...
Venim...

ASURA

O sîntă datorie voios să-ndeplinim;
Cu frunțile-n țărînă, privește-ne...

SAUL

(ridicînd-o)

Voim
Să ștergem orice lacrimi din ochii frumuseței
Ce-mprăștie parfumul suav al tinereței,
Făptură fără seamăn, crescută în spendori,
De tine depărtează ai grijelor fiori.
Și tu, Agag, ascultă: Ne ești un oaspe sacru...
A mea prietenie primește să-ți consacru...
Eu nu mai am în față un rob sau un dușman
Și-ntinsă ți-e o mînă de-amic și suveran.

(Dă mîna cu Agag.)

SCENA VI

ACEIAȘI, DAVID

DAVID

Îți este cunoscută, stăpîne, a mea silință
Să-mi fie călăuză domneasca ta voință,
Măritul pontifice dorește să-l urmez:
Tu însă hotărăște, și eu adeverez.

SAUL

Rămîi...

ASURA

Dar e un farmec...

O SCLAVĂ

Cu pletele de aur...

ALTĂ SCLAVĂ

El poartă în ochi cerul.

O ALTĂ SCLAVĂ

Și-n voce un tezaur...

SCENA VII

ACEIAȘI, IONATHAN

[IONATHAN]

Ce aflu, scumpe tată? Să fie oare-astfel?
E gata de plecare bătrînul Samuel.
Leviții au lozinca mulțimea s-o agite...
Cetatea este plină de glasuri răzvrătite...
Neliniștea e mare, iar unii din soldați
Încep să șovăiască de vorbe îmbătați.
Veneam urmat de ceata de-arcași obicinuită,
Vînasem toată ziua în lunca înflorită,
Cînd iată că la colțul palatului mai mulți
Cu capete aprinse de vin, niște desculți,
Strigau: Ce bine face bătrînul că se duce
Și că-ți luă puterea și dreptul de-a conduce...
Am rîs... cu toate-aceste, e poate nemerit,
Deși, pe cît se vede, bătrînul e smintit,
Să nu intrăm în luptă fățișă...

SAUL

(către Hiram)

Mi se pare,
Hiram, că acest tînăr, părerea nu e-n stare
Să-și dea, cînd are încă nevoie de poveți.
Dar tu, trăit în lupte, poți lesne să ne-nveți.

HIRAM

Eu cred, ilustre rege, că-n lume se cuvine
S-avem măsură dreaptă, la rău, ca și la bine,
Iar tu, ce ești cîntarul dreptății pămîntești,
Mai sus ești decît mine să știi ce hotărești...
Firește: eu o clipă n-aș sta la socoteală...
Cînd e rebeliune iertarea e greșeală;
Dar sunt sărmanul vierme, cînd tu ești un vultur.
Coprinzi cu o privire ce este împrejur.
Nu zic: e lungă vremea de cînd, în tot minutul,
A sufletelor false religia e scutul.
Dar oastea totdauna a fost și e a ta.

SAUL

Pe leul care doarme e rău a-l deștepta...
Să tremure rebelii... Voi fi fără cruțare...

SCENA VIII

ACEIAȘI, UN CURTEAN

CURTEANUL

Doi soli, înalte doamne, cerșesc a ta-ndurare...
Dorind răscumpărarea viteazului Agag
Porunca ți-o așteaptă să treacă acest prag.

(Mișcare a lui Agag și a Asurei.)

SAUL

Dă ordin să-i conducă în sala hipostilă
Și noi venim îndată...

(Către Asura.)

Frumoasa mea copilă,

(către Agag)

Agag,

(către ceilalți)

Și voi cu toții, urmați-ne.

(Saul iese cu ceilalți; în urma lui, ies soldații, scutierii, sclavii etc. David voiește a-și lua harpa ce era rezimată de o coloană și a urma pe Saul, dar în acel moment intră Mical.)

SCENA IX

DAVID, MICAL

MICAL

Dar cum?
Rașela îmi spusese că regele...

DAVID

Acum
Ieși cu toată curtea de-aci al tău părinte,
Mical...

MICAL

Răspunde-mi însă... S-aud niște cuvinte,
Se zice, și a crede nu-mi vine, că voiești
Pe Saul și chiar țara, mîhnit să-i părăsești.

DAVID

Că astfel mi-a fost gîndul, e drept, dar o simțire
Adîncă mă reține, zdrobit sub umilire;
Ea-nvinse-a mea voință din nou, și am rămas
Invidiei o țintă să fiu la orice pas;
Să simt cum toți curtenii împinși de dușmănie
Sub trude mormîntează senina mea junie...
De-a regelui favoare, geloși, mă ocolesc,
Pe cînd, a mea pieire, în taină chibzuiesc...
Sărmanul tău părinte ascultă orice gură
Și intriga mîrșavă sporește a sa ură...
Chiar azi era sub lance să cad jerfit de el
Ca cel mai de pe urmă netrebnic sau mișel...
Și nu e nici un suflet pe-al meu să-l înțeleagă...
Abia o aspirare cu viața mai mă leagă...
Dar ea e sus, e sîntă, și eu sunt jos, — sunt jos.
Ah! visul, — visul însă, era așa frumos!
E steaua ideală din sferele înalte,
E cîntecul ce face o strună să tresalte,
Caliciul de lotus și zîmbetul din zori,
Cîntarea fericirei și roua de pe flori,
Iar dorul cînd m-avîntă pe aripe divine,
E moartea, este viața, e totul pentru mine...

(Mică pauză.)

Crescut sub cer albastru, ades, mă simt răpit
De magica poemă, de chipul preaiubit,
Și-n valea șerpuită de ape argintoase,
Mă văd din nou prin iarbă cu turme mătăsoase,
Și este lîngă mine fecioara de-mpărat,

Căci ea, — dar a ți-o spune nu e de cutezat, —
E... calcă-mă feroasă îndată sub sandale,
Înecă-mă sub vălul mîniei virginale,
Zdrobește-mă, — căci iată, Mical, ești tu, — ești tu.

(David îngenunchează.)

MICAL

Dar, David...

DAVID

Al meu suflet vorbi, cînd nu putu
În el să mai înece delirul pasiunei
Ce aripe semețe a dat iluziunei...
Taci... știu că sunt nemernic, chiar eu mă osîndesc...
Omoară-mă, — dar visul mi-l lasă... — te iubesc.
Cît timp stăpîn pe mine am fost, întotdauna,
Trufaș, înăbușit-am în inimă furtuna...
A fost a mea mîndrie să par nepăsător
Și lumea să mă creadă că sunt nesimțitor;
Dar tu, neștiutoare, domneai a mea ființă...
Erai, cum ești și astăzi, oculta mea credință,
Sperarea mea supremă, unicul Dumnezeu...
Dormeai neturburată, iar eu vegheam mereu ...
Cînta privighetoarea în ciprul ce-nflorise,
În mreaja-nchipuirei amorul mă răpise...
Mical, a ta fereastră închisă m-a văzut
În dulce reverie cu sufletul pierdut;
Mical, n-a fost o clipă să nu te port în minte,
Să nu te simt aproape prin gînd și prin cuvinte;
În iris, în aloes, în mirt, te respiram,
La fiecare zgomot de pasuri, tremuram...
Părea numai de tine că plin e tot pămîntul...
Parfumul, șoapta, focul, azurul, umbra, vîntul,
Vibrarea de pe harpă, al paserilor cînt,
Erau cristalizarea amorului meu sînt.
Nu fi fără-ndurare, acum întîia dată,
E unda tinereței din suflet revărsată,
Și trebuie sub farmec să pier sau să ți-o spun,
Pe buze, tu porți moartea sau viața...

MICAL

Ești nebun.

DAVID

(se duce spre a ieși)

Nebun? Ei bine, fie! Mi-e soarta împlinită.

MICAL

Te duci? Ce faci? Oprește... — nu simți că sunt robită,
Că nu e o secundă în ochi să nu te port,
Că viața fără tine e marea fără port?
Da: Saul mi-este tată, dar purpura regală
E zdreanță pentru mine, infamă și fatală,
Căci vana maiestate a pompelor lumești
Îți ia pînă și dreptul să simți și să voiești.
Ah! sclavă, am fost sclavă, din ziua-ngrozitoare
Cînd ochii mei văzură a soarelui splendoare
Dar astăzi radioasă renasc: Sunt, simt, voiesc,
Zîmbi-voi soartei mele știind că te iubesc.
Vom merge împreună s-aflăm vre o pustie.
Nici om să nu ne-ajungă, nici gînd să nu ne știe,
Și...

DAVID

Vai! sub fericire mă simt că șovăiesc...
Urmează, mai repetă ce-ai zis...

SCENA X

ACEIAȘI, ASURA

ASURA

(care a intrat fără să fie văzută)

Ei se iubesc.

MICAL

(către David)

Asura...

ASURA

Să te aflu veneam cu nerăbdare
Din sala de primire scăpînd, dar mi se pare
Că nu este prielnic minutul așteptat...
Și... iată... aud zgomot... e regele...

SCENA XI

ACEIAȘI, SAUL, HIRAM, AGAG, IONATHAN, 6 PAGI, SUITA SOLILOR, SOLDAȚI pe două rînduri, în dreapta și în fund. (Mai întîi intră pagii, apoi soldații, suita solilor etc., la urmă, regele cu Agag etc.)

SAUL

(către Agag)

Ciudat!
Abia de ieri căzut-ai prin arme în robie
Și patria te crede pierdut de-o vecinicie.

(Ironic.)

Mă prind că dacă soarta vreodată m-ar lovi
A mea răscumpărare cam mult ar zăbovi.

HIRAM

Ne-am da a noastră viață, stăpîne, — n-ai dreptate...

SAUL

Ei da! se află poate și inimi devotate...

(Ironic.)

Cred însă că e bine să nu anticipăm...

(Către Agag.)

Agag, deocamdată, de noi să ne-ocupăm:
Primesc răscumpărarea cu dragoste deplină,

(către Asura)

Dar nobila Asura cuvîntul să și-l țină.

ASURA

(înclinîndu-se cu umilință)

Onoarea e prea mare, nedemnă sunt de ea,
Dar roabă datoriei ai tăi mă vor vedea.

SAUL

(luîndu-i mîna)

Nu roabă, ci regină...

(Se duce spre tron.)

TOȚI

Selah!

SAUL

(către David)

Pentru serbare
Să intre cîntăreții a grijilor uitare.

(David iese.)

SAUL

(către Mical)

Mical, copilă scumpă, apropie-te, eu
Același bun părinte voi ști să fiu mereu.

(O îmbrățișează. Asura vrea să îmbrățișeze pe Mical; ea se refuză. Joc de scenă.)

IONATHAN

Că ai să fii același, o tată, este sigur...
Supunere orbească și dragoste ți-asigur.

(Saul urcă pe tron cu Asura, Mical, Ionathan, Agag; grupare pe treptele tronului.)

SCENA XII

ACEIAȘI, DAVID, CÎNTĂREȚII

(Cîntăreții se așază pe două rînduri; David cu harpa între ei, în mijloc; în orhestră, harpa.)

DAVID

(recitativ)

Soare peste lume
Binecuvîntat,
Slava cea mai naltă este al tău nume,
Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul din dreapta: muzică în orhestră, voci de soprano.)

Soare peste lume,
Slava cea mai naltă este al tău nume...

(Corul din stînga, voci de contralto.)

Doamne, al tău nume fie lăudat

(Corul înteg.)

Soare peste lume
Binecuvîntat,
Slava cea mai naltă este al tău nume,
Doamne, al tău nume fie lăudat.

DAVID

(recitativ)

Sub a ta domnie
Țara s-a-nălțat:
Ai învins dușmanii prin mărinimie
Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul din dreapta, voci de soprano.)

Ai învins dușmanii prin mărinimie.

(Corul din stînga, voci de contralto.)

Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul întreg.)

Sub a ta domnie
Țara s-a-nălțat,
Ai învins dușmanii prin mărinimie
Doamne, al tău nume fie lăudat.

DAVID

(recitativ)

Demn de fericire
Ești neîncetat,
Mare prin dreptate, mare prin iubire,
Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul din dreapta, soprano.)

Demn de fericire,
Mare prin dreptate, mare prin iubire.

(Corul din stînga, contralto.)

Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul întreg.)

Demn de fericire
Ești neîncetat,
Mare prin dreptate, mare prin iubire:
Doamne, al tău nume fie lăudat.

SAUL

(către David)

Fiindcă de avere te-nlătură disprețul
O caldă-mbrățișare primească cîntărețul.

(Coboară treptele tronului și îmbrățișează pe David.)

ASURA

(către o sclavă)

Arhanghelii n-au farmec nici cîntec mai suav.

SCENA XIII

ACEIAȘI, CINCI DĂNȚUITOARE, UN OSTAȘ, UN CURTEAN

I-a DĂNȚUITOARE

Omul vecinic este sclav...
Toate sunt deșertăciune
Și suprema-nțelepciune

E să uiți prin veselie
Și-mbătat de armonie,
Om, al raiului proscris,
Să faci viața ta un vis.

(Corul din dreapta, soprano.)

Om, al raiului proscris,
Fă din viața ta un vis.

(Corul din stînga, contralto.)

Fă din viața ta un vis,
Om, al raiului proscris.

(Corul întreg.)

Fă din viața ta un vis,
Fă din viața ta un vis.

UN OSTAȘ

O veste furtunoasă v-aduc de la hotare:
Din nou au dat năvală oștirile barbare,
Fug toți din a lor cale...

SAUL

Curate secături!
Serbarea să urmeze... Voi și să iau măsuri.

I-a DĂNȚUITOARE

Toate sunt deșertăciune,
Chiar și dulcile plăceri...
Dar ne scapă de dureri:
Să le guști e-nțelepciune.

CORUL

Să le guști e-nțelepciune,
Să le guști e-nțelepciune.

UN CURTEAN

Răzmeriță... în grabă... Leviții izbutesc...
O parte din oștire cu dînșii o tîresc
Pericolul e mare... de-aproape mă urmează...

(S-aude larmă, strigăte, voci.)

S-aud — sosesc.

VOCI DE AFARĂ

Jos Saul!

SAUL

Armata mă trădează?
A! tremure! sunt încă al robilor stăpîn...

(Către asistenți.)

La arme!

(Merge spre a ieși și revine.)

Este mîna sinistrului bătrîn.

ACTUL AL II-LEA

(Scena reprezintă interiorul unei săli în genul egiptian. Un tron pe estradă cu trepte în stînga; tronul între coloane; fundul deschis asupra orașului; balustradă în fund. Sala profundă.)

SCENA I

ASURA, HIRAM

ASURA

Ei bine?

HIRAM

E cetatea în pace mormîntată,
Din ziua cînd revolta fu-n sînge înecată.
Din ziua cînd leviții văzură că s-a stins
A regelui clemență și clerul că e-nvins,
Trufia că le este schimbată-n umilire,
Se-nchiseră în templu pierduți de îngrozire...
În țeapă și pe cruce văzură pe fruntași
Și repede vitejii știură a fi lași.

ASURA

Hiram, dar de la Saul n-ai oare nici o veste?
Mă turbură o lume de cugete funeste.

Sunt tocmai șapte zile de cînd m-a părăsit
În chiar minutu-n care destinul ne-a unit,
Și eu, a lui consoartă, în pază dată vouă,
Străină m-aflu încă în patria mea nouă
Și-n fiece secundă, de ce, nu știu nici eu,
Presimt că o restriște s-apropie mereu.

HIRAM

Regină! De pe culmea puterilor supreme
Căderea nu sosește cînd omul nu se teme.
Gîndește-te că Saul, eroul neînvins,
Veghează, soare vecinic, de noapte necoprins.

ASURA

Așa, — dar filistenii în frunte au un duce...

HIRAM

Ai noștri vor învinge căci Saul îi conduce.

ASURA

Cuvintele rostite de tine dovedesc
Că ai în al tău rege un idol pămîntesc...
Răsplată ai desigur înalta sa iubire,
Simțirea totdauna răspunde la simțire,
Și trebuie cu daruri să fii împovărat.

HIRAM

La timp se va cunoaște că-i sunt îndatorat;
Tăcut aștept prilejul să nască mai degrabă
Și regele-o să afle ce poate-o mînă slabă.

SCENA II

ACEIAȘI, UN SUTAȘ

SUTAȘUL

Precum ai dat poruncă, ostașii sunt armați
Și gata de plecare în piață adunați

Ei ard de nerăbdare pe Saul să-l ajungă.
Voioasă pentru-o cale de zece ori mai lungă,
Viteaza legiune te cheamă într-un glas.

HIRAM

Stăpînă, fără voie, silit sunt să te las.

(Iese.)

SCENA III

ASURA, apoi AGAG

ASURA

Hiram nu e ce pare. Sub masca devotărei
Ascunde în privire săgețile trădărei...
Voi ști la trebuință să-l fac unealta mea.

AGAG

Iubita mea copilă, ești singură?

ASURA

Da, tată.

AGAG

Că regele se-ntoarce e vestea-mprăștiată...
A fost o bătălie...

ASURA

Și... Saul a învins?

AGAG

Nu știu, dar multe viețe se zice că s-au stins.
Pîndesc cu neastîmpăr a regelui sosire...
Din umbră mă țintește o neagră uneltire...
De ieri de cînd minutul îl caut să-ți vorbesc...
S-ar crede că sub pază și astăzi mă găsesc.
Sinistră-n a mea cale surprind cîte-o privire,
Să fiu prin vreo poruncă supus la urmărire?

ASURA

Deși e bănuiala prematură, să știm
Pe lauri și pe roze să nu ne odihnim.
Veghează!... Eu din parte-mi nu pierd nici o secundă:
Să fac a mea gîndire în inimi să pătrundă
Mă crezi prea fericită fiindc-am consimțit
În ochii mei a pune un zîmbet ipocrit,
Fiindcă port coroana barbarului ce-nvinse
A noastră națiune și-n brațe mă coprinse...
Dar trebuie să afli, o tată... — te-am văzut
În negura restriștei din glorie căzut,
Și țara, țara noastră de hoarde jefuită...
Ah! inima mea, tată, a fost atunci zdrobită
Și-n suflet, disperarea și ura mi-au deschis
Abisul răzbunărei, al crimelor abis.
Hebraică regină sunt astăzi! Triumfează
Ascunsa mea voință și poate ne salvează...
Căci ori voi ști din rege a face al meu rob,
Ori capul meu plăti-va...

AGAG

Copilă, nu te-aprob,
Iubirea mea de tată cu toate că tresaltă,
Nicicînd nu te visasem pe-o treaptă mai înaltă.

ASURA

Desigur să zic altfel nici eu nu aș putea,
Spînzurătoarea însă înaltă e și ea.
Vai! judeci ca mulțimea. E însă o tortură
Să nu fii înțeleasă de nimeni în natură
Iar tu, sărmane suflet, să lași a te bîrfi
Chiar cei pentru a căror scăpare te-ai jertfi...
În nimeni al tău gemăt ecou să n-afle. Tată,
Străbuna ta credință să fie strămutată?
Ești rege sau ești încă tot sclavul umilit?
Abia se mai cunoaște c-ai fost hamalekit.

AGAG

Ce zici?

ASURA

Că pe femeie Înaltul o ursește
Să schimbe fața lumei cînd vrea și cum voiește.

SCENA IV

HIRAM, ACEIAȘI

HIRAM

S-aude-n depărtare un ropot urcător...

AGAG

E regele?

HIRAM

Desigur. Și este-nvingător,
Căci văile răsună de vesele fanfare.

ASURA

Doresc să fiu întîia să-i fac a mea urare.

AGAG

Să mergem.

HIRAM

O poruncă să dau, și vă sosesc.

(Agag și Asura ies.)

SCENA V

HIRAM, SAMUEL (cu chipul sub o glugă)

SAMUEL

În fine. E o vreme de cînd te urmăresc.

HIRAM

Dar cine ești?

SAMUEL

Vei ști-o, nemernică ființă...
Sunt cel care veghează trimis de providință.

HIRAM

(aparte)

E un nebun desigur.

(Către Samuel.)

Știi tu cine sunt eu?

SAMUEL

Un om fărădelege și fără Dumnezeu.

HIRAM

Mișelule! se vede că traiul te apasă.

SAMUEL

Pe tine conștiința în pace nu te lasă...
Privește-mă...

(Se descoperă.)

Așa e că nu te așteptai
Din nou cu mine ochii, sperjurule, să dai?

HIRAM

El? Văzul mă înșală? Aici, prin ce minune?

SAMUEL

Sperați la crima voastră că nu mă voi opune...
V-ați zis că sunt departe crezîndu-vă stăpîni...
Sub sabie trecurăți cu suflet de păgîni
Ce-a fost în națiune mai nalt și fără pată...
A templului intrare de sînge fu scăldată.
Abia cîțiva putură năuntru a scăpa
Dar voi urmați și astăzi mormîntu-a le săpa.
Pumnalul răzbunării, lăsatu-l-ați în rană;
Închiși de șapte zile îi țineți fără hrană.
Voiești să știi ce caut? E lesne de ghicit:
Să mor pentru dreptate și lege am venit.

HIRAM

Tăcui, lăsînd să scadă mînia ta nedreaptă,
Dar inima te-nalță căci este înțeleaptă
Și are să cunoască îndată, dacă eu
Uitai a mea credință, uitînd pe Dumnezeu...
Oricînd, a ta voință tu știi că mi-a fost lege...
Servitu-te-am pe tine, iar nu pe-al nostru rege...
Era o datorie căci tu m-ai ajutat
Din pulberea mulțimei să urc pîn' la palat.
Eram orfan de mamă, eram orfan de tată...
Tîram de azi pe mîine o viață blestemată,
Copil, n-aflam la nimeni nici sprijin, nici azil,
Tu singur ai fost tată sărmanului copil,
Și eu, eu între tine și Saul, — osebire
Să nu pot oare face? El, ură, — tu, iubire!
El care, cum ții minte, copila mi-o robi
Sub dragostea lui falșă, și-n urmă o zdrobi?
O știi: era un înger... — curată ca lumina...
Mijlocul ei subțire părea că e sulfina,
Și veselă ca cerul de mai, — cînd surîdea,
Că raiul se deschide, la toți li se părea,
Dar Saul, a mea soartă de veci a hotărît-o...
Căci astăzi este moartă, și el a omorît-o...
De-atunci, sătul de viață nimic nu-mi pare bun.

SAMUEL

Trăiești cu toate-aceste, Hiram...

HIRAM

Ca să-mi răzbun.

SCENA VI

ACEIAȘI, MICAL, SENAR, O SCLAVĂ

MICAL

Dar e cu neputință ce-mi spui...

HIRAM

(se ascunde cu Samuel după o coloană)

Să nu ne vadă...

SENAR

Al cerurilor trăsnet asupra mea să cadă
De nu este acesta întregul adevăr...
Asura îl iubește... o știu de l-al meu văr.

MICAL

Și David?

SENAR

Te înșală.

MICAL

Cum? El să m-amăgească?...

SENAR

Iubita mea stăpînă să nu se îndoiască...
Surprinse la plecarea oștirei din palat
Pe David lîngă dînsa plîngînd îngenuncheat
Iar mîna de păgînă trecea mîngîietoare
Prin buclele de aur, pe fruntea visătoare.
Și David...

MICAL

Nu mai spune nimic...

SENAR

Zîmbindu-i...

MICAL

Mor,
Dar nu; căci mi-ar fi spus-o de mult al meu amor...
Amorul n-amăgește, Senar. El prevestește
De orice șovăire pe cel care iubește.
Și iată: orișicîte mi-ai spune, n-ar putea

Să-mi ia iluziunea schimbînd credința mea.
Îl văd, și e același, cu gîndul tot la mine...
Cu brațele întinse, s-apropie, — și vine,
Schinteia fericirei lucește-n ochii săi...
Desfide prin iubire dușmanii cît de răi...
Și vrei să cred că totul n-a fost decît minciună.
Tu n-ai iubit se vede, Senar, ești o nebună...
Mă faci să rîd. Pe David nu-l știi. El nu e om...
Apropie prin cîntec atomul de atom
Și face să vibreze chiar piatra fără viață...
Înflacără simțirea din inima de gheață...
Bătrînul sub povara de ani înmormîntat
La nobilul său cîntec renaște înviat.
Cel tînăr simte-n suflet curgînd divinitatea,
Cel trist își uită chinul; perfidul, răutatea,
Copilul s-adîncește în magicul extaz
Sub raza ideală ce-l scaldă pe obraz,
Nu e nimic și nimeni atins să nu rămînă,
Și vrei ca să iubească pe-Asura — o păgînă?
Poetul vieței mele să fie trădător?...
Minți, minți, îl cheamă David, și David e amor.

SAMUEL

(arătîndu-se)

E nobilă pornirea ce inima-ți avîntă...
Amorul e în lume simțirea cea mai sîntă;
A! scumpă tinerețe, candid mărgăritar,
Unică îndulcire a traiului amar,
Cînd vocea ta răsună, oricine-ntinerește,
Un val de viață nouă te reînsuflețește!
Mical, păstrează vecinic în el credința ta
Căci David nu e-n stare amorul a-și uita...
Copil îmi e de suflet cu tine împreună,
Și orice rău s-ar spune de el, e o minciună...
Senar e amăgită de-a lumei clefetire
Dar eu cunosc cît este de mare-a lui iubire,
Și voi afla mijloace să vin în ajutor
Simțirei voastre sînte, suavului amor.
Iubiți-vă, voi pune pe fruntea voastră junâ
Coroana triumfală, a mirilor cunună...

Va fi o răsplătire pe care-o meritați
Și veți trăi în pace și zilnic lăudați.

(Se întoarce către Hiram.)

Hiram are să-și facă desigur datoria.

HIRAM

Porunca ta e lege cum e și vecinicia.

SCENA VII

ACEIAȘI, UN OSTAȘ

OSTAȘUL

Escorta te așteaptă și calul e-nșeuat.

(Samuel își ascunde fața.)

MICAL

Escortă? E serbare? Sau ce s-a întîmplat?

HIRAM

Nu. Regele: sosește.

MICAL

Atuncea, cu grăbire,
Senar, Hiram, să mergem... A! cîtă fericire.

(Către Samuel.)

Iar tu-n a mea odaie, părinte sufletesc,
Ascunde-te și-ndată veni-voi să-ți vorbesc.

(Ies.)

SCENA VIII

SAMUEL, singur

(Moment de tăcere; Samuel, meditativ, se reazămă de balustrada estradei, pe care se află tronul. Samuel este de profil către o fereastră deschisă.)

SAMUEL

Și iată... — După o viață de luptă, de credință,
Că trebuie să sufăr dureri și umilință,
Că trebuie să umblu pribeag în țara mea,
Eu, mare sacerdote, — și rege, — dac-aș vrea.

(Mică pauză.)

Dar ce zic...

(Joc de scenă.)

Sunt nemernic?... — Demonul mă
înșuflă...
Deșertăciunea tristă în vocea mea răsuflă.
Cum?... Doamne, părăsit-ai atît pe robul tău
Încît să-l lași să fie tîrît spre ce e rău?

SCENA IX

ACEIAȘI, O VOCE SUBTERANĂ

VOCEA

Sărmane! răul este stăpîn pe omenire.

SAMUEL

Ce voce?... Este oare a cerului vorbire?

VOCEA

Ascult-o: te va face puternic între toți.
În fața ta pleca-voi popoare și despoți;
Și viața prelungindu-ți, o nouă tinerețe
Va curge peste tine un val de frumusețe.
Privește-te: ești rege,— curtenii te slăvesc,

În calea ta fecioare s-aștern și te doresc,
Nu e nici avuție și nu e nici plăcere
Să-ți fie refuzată, magnificule,— cere.

SAMUEL

'Napoi, 'napoi, ispită. Acum te înțeleg...
Ești tu, Satan. Infernul n-am dreptul să-l aleg...

(Cade în genuchi; muzică în surdină; soarele în apus roșește fereastra.)

SAMUEL

(cu ochii spre cer)

O! Doamne, luminează
Abisul minței mele
Și spiritele rele
De mine depărtează...
O! Doamne, luminează
Abisul minței mele.

Străfulgeră din stele
Senina inspirare
Și dă înaripare
La cugetele mele...
Străfulgeră din stele
Senina inspirare.

Sunt om, sunt jucăria
Pornirilor nebune,
Pe demon îl răpune
Să-ți văd mărinimia...
Sunt om, sunt jucăria
Pornirilor nebune.

(Cade cu capul între mîini.)

SAMUEL

(ridicîndu-se)

A fost o aiurare? sau... mintea mea slăbește?
Nu; — vocea n-a fost vană, căci ea mă urmărește.

O VOCE

(de sus)

Da, glasul șovăirei în tine a vorbit
Și aripa fatală o clipă te-a umbrit.
Înalță însă fruntea; ispita nu e crimă,
Cînd nu e prea tîrzie, căința e sublimă.

SAMUEL

O, cerul, de-astă dată, simțirei s-a deschis
Și înger, călăuză, Iehova mi-a trimis...
Vorbește, bune spirit, s-aud a ta povață...
Să merg spre mîntuirea poporului mă-nvață.
Și spune-mi: este Saul un rege osîndit,
Ori ziua ispășirii din urmă n-a sosit?
Iar dacă el se află căzut în urgisire
Atunci a cui să fie a țărei păstorire?

VOCEA

(de sus)

Păstorul va fi David.

SAMUEL

El, rege? Un copil!
Da: sufletul e mare, dar brațul e debil.

VOCEA

Cu cine este Domnul, cu el e și puterea.

SCENA X

HIRAM, COPII DE CASĂ și PURTĂTORI DE HARPE

(Cînd intră, Samuel iese prin stînga.)

HIRAM

Fiți gata fiecare și harpele-nstrunați!
Sosirea triumfală a regelui cîntați!

SCENA XI

Intră garda regală, apoi IONATHAN, DAVID, MICAL, SENAR, capi de triburi, SAUL, ASURA, AGAG

(David este în vestminte militare, coif și chipul disimulat sub vizieră de zale.)

CORUL

Vecinică glorie,
Marelui rege...
El prin victorie
Lauri culege...
Vecinică glorie
Marelui rege.

SAUL

Fruntași ai curței mele iubiți și credincioși,
Izbînda puse capăt la timpii sîngeroși
Căci pacea, de-astă dată, va fi, pe cît se pare,
Statornică; — oștirea e demnă de-admirare,
În lupte numeroase slăbi pe filisteni,
Mîndrească-se Iudeea de-asemenea oșteni,
Sunt lei, sunt tigri: moartea în față o înfruntă...
Vulturii pe-a lor pradă mai aprig nu s-avîntă
Dar cel care prin groază supuse pe dușmani,
Viteaz cum nu e altul, deși copil prin ani,
Și care demn se află de orișice mărire
De orișice răsplată, de orice fericire,
Priviți-l, iată-l...

(Smulge coiful, părul lui David rîurează pe umerii săi. O rază electrică îl înfășoară.)

MICAL

David!

UN DEMNITAR

Păstorul meu de oi!

SAUL

Sunt zile cînd păstorii se schimbă în eroi.
Armatele-așezate erau pentru bătaie,
Cîmpia sîngerată era de o văpaie,
Lumina vitejiei pe chipuri strălucea
Sunt gata trîmbițașii semnalul ca să-l dea...
Stindardele, deasupra cohortelor, mișcate
De vîntul dimineței, vibrau amestecate,
Deodată... se desprinde din rîndul filistean,
Gigantic, cu trufia pe buze, un oștean,
În zale sclipitoare, spre noi înaintează:
S-apropie, rînjește, și-n urmă cuvîntează:
„Deși-ntre voi să aflu viteji nu mă aștept
Dar unul dacă este, cu mine să dea piept".
Cuvintele aceste, voi spune-o, erau zise
Cu vocea-ngrozitoare a negrelor abise...
Soldații stau la gînduri și chiar cei mai bărbați,
S-arată o clipire a fi înspăimîntați.
Atunci, în mîna dreaptă c-o praștie-ncordată,
În stînga c-o măciucă, un tînăr se arată,
Spre el pășește falnic,— gigantul, turburat,
Cu ochii măsurîndu-l îi strigă încruntat:
„Sunt cîine, cu măciuca de vii în a mea cale?
Voi da ospăț la bestii din cărnurile tale."
Dar tînărul răspunde: „Să-nving nu va fi greu
Căci mîna mea purtată e chiar de Dumnezeu".
Apoi ridică brațul și praștia-nvîrtește
Iar piatra drept în frunte pe barbar îl lovește,
El cade. Un lung strigăt se-nalță dureros
Dar repede păstorul îi zboară capul jos...
Armata inamică atunci se dă învinsă.

CORUL

O! taină necoprinsă,
Ce faci învingător
Pe umilul păstor,
Putere neînvinsă
De-a omului trufie,
În veci mărire ție,
În veci mărire ție.

SAUL

Amin! — însă eroul nu trebuie uitat.
Să-i dau orice voiește în cuget m-am legat:
Averi, femei, și ranguri, s-aleagă tot ce-i place.
Din el întîiul sfetnic al tronului voi face...
Înaintează, David, și spune ce alegi.

DAVID

Nu-mi trebuie mărire: ea este pentru regi...
Ce-aș vrea,— e vis zadarnic.

SAUL

A mea făgăduință
Nu minte, și-mplinită va fi a ta dorință.

DAVID

Cum? Tot? Orice voi cere?

SAUL

Am zis și am să țiu.

DAVID

Copil de azi-nainte primește-mă să-ți fiu.
Mical e dintre toate răsplata cea mai mare.

SAUL

Ea?

ASURA

Cîtă îndrăzneală!

SAUL

Cuvîntul meu îl are.

MICAL

A! tată!

SAUL

Fericire, Eternul să vă dea.
Uniți veți fi chiar mîine.

ASURA

(aparte)
Chiar mîine? — vom vedea.

ACTUL AL III-LEA

(Același decor.)

SCENA I

O SCLAVĂ

Stăpînă...

ASURA

(cu mînie)

Ah! Infernul aș vrea să mă înghită,
Eu, eu de un nemernic să fiu disprețuită,
Iar regele, cu toată urzeala ce făcui,
Voința să mi-o calce spre-a-și face pe a lui!
Și iată-i... Pe vecie uniți. Se strîng în brațe,
Plăpînde filomele scăpate dintre lațe...
În suflet au schinteia amorului etern.
Un vecinic pat de nuntă voi ști să le aștern...
Muri-vor... Stinsă este nedemna mea iubire,
În locul ei domnește a urei pustiire
Și ura-ngenuncheată mă ține sub cuțit...
Spre-o crudă răzbunare mi-e cugetul țintit.
Voiesc să-i văd în sînge scăldați... să mă implore...
Să-și urle disperarea, să geamă-n timp de ore...
Cu ochii din orbite ieșindu-le afară

Să blesteme amorul pe care și-l urară
Iar chinul să le pună pe frunte un stigmat.
Apoi, închiși alături în iadu-ntunecat,
O foame nemiloasă cumplit să-i chinuiască
Și-a viermilor tortură de vii să-i năvălească.

SCENA II

ACEIAȘI, MICAL, DAVID

DAVID

(către Mical, fără a vedea pe Asura)

Și e precum ți-am spus-o: știa că te iubesc...
Prin ea, simțirea noastră voiam s-o sprijinesc...
Căzusem în genunche: Regina-mi promisese...
Femeia fără seamăn de mult ne-nțelesese.
Și n-ar fi de mirare ca ei să datorăm
Întreaga fericire sub care palpităm.

ASURA

O! Da.

DAVID

Regina!

ASURA

David, pătrunderea ți-e mare...
Ca și a ta iubire e demnă de-admirare...
Copii, puteți fi siguri că-n mine veți avea,
Și ochi ce priveghează și inimă ce vrea,
Iar cît de scumpă-mi este a voastră fericire
E taina ce n-o știe decît a mea simțire.
Mi-am zis din chiar minutul în care v-am văzut
Că unul pentru altul natura v-a făcut.
Iubitu-v-am de-atuncea pe cît mi-a fost putința...

MICAL

În schimb îți vom aduce prinos recunoștința.

SCENA III

SAUL, ACEIAȘI

SAUL

(către Asura)

Sunt ordinele date; plecarea s-a fixat.
Ținutu-mi-am cuvîntul pe care ți l-am dat...
În țara ta vor duce escorte numeroase
Cămile încărcate cu daruri prețioase,
Iar regele, în fruntea soldaților, curînd
Porni-va spre hotare urmat de-al nostru gînd.

ASURA

(îmbrățișîndu-l)

Ești bun ca totdauna... Dar cum? Chiar astăzi pleacă?

SAUL

Da.

ASURA

Vai! și bucuria și plînsul mă înecă...
El pleacă să se urce în scaunul domnesc
Dar cine știe dacă mai am să-l întîlnesc...
Și eu rămîn aicea străină...

SAUL

Dar iubită.

ASURA

Voiesc să-l văd îndată... Mi-e inima zdrobită.

DAVID

Regină, dacă pleacă Agag, atunci voim
În tristele minute să nu te părăsim.

(Ies.)

SCENA IV

SAUL, HIRAM

HIRAM

E totul pus la cale...

SAUL

Nu e vreo bănuială?

HIRAM

De-a mea destoinicie să n-ai vreo îndoială...
Agag de-a ta iubire e sigur.

SAUL

Aș fi vrut
În contra dușmăniei să-i fiu puternic scut...
Tu însă născocit-ai sinistra plăsmuire...

HIRAM

De veci asigurat-am a ta împărățire.
Vedeam că nu e mijloc să-mpac pe Samuel...
În dragostea mulțimei săpat erai de el...
Poporul era gata din nou să izbucnească...
Putea să vină ceasul cînd el să izbutească...
Apoi, deși Asura e azi soția ta,
Pieirea casei tale, Agag o complota.

SAUL

Tot omu-și are soarta; acum, ce-o fi să fie,
Începă prin urmare a lui călătorie...
Eu nu mai am ce face... în tine mă încrez...
Plecare fericită mă duc ca să-i urez.

SCENA V

SAMUEL, HIRAM

SAMUEL

Aștept făgăduiala s-o ții, căci vremea trece...
În templu ca și mine cunoști ce se petrece...
Să-i scapi de sub urgie prea mult întîrziezi...

HIRAM

O zi sau două încă răgaz, și ai să vezi...
Ne-asigură izbînda o nouă aliată:
Cu noi va fi regina.

SAMUEL

Ți-e mintea turburată!...

HIRAM

Agag cum se va duce vei ști tot ce-am urzit...
Atunci vei recunoaște c-am fost neadormit.
Asura hotărî-va a regelui pierzare...
Prin ea vom face vie a noastră răzbunare.
O crezi dușmana noastră și poate nu greșești
Dar prin dușman adesea mai mult te folosești.
În crimă tot prin crimă mai lesne se lovește.

SAMUEL

Și cum... Pe-Agag să plece îl lași?

HIRAM

Chiar azi pornește;
Sosit nu este timpul să afli ce-am în gînd...
Surprins poți fi de rege... Deci pleacă mai curînd.
...Și mergi a te ascunde din nou pînă diseară.

(Iese Samuel.)

SCENA VI

SAUL, ASURA, DAVID, MICAL, HIRAM

SAUL

(către Asura)

Copilă, ți-este chipul mai palid ca de ceară...
S-a dus dar se va-ntoarce...

DAVID

(către Asura)

Durere toți simțim
Cînd trebuie părinții iubiți să-i părăsim.

SAUL

Asura...

MICAL

Timpul singur aduce alinare.

ASURA

Zdrobitu-m-a cu totul prea repedea plecare.
Era a mea dorință să-l văd reînturnat
În patria pe care o plîng neîncetat.
Dar nu credeam că sufăr atît la despărțire.
Acuma simt ce mare a fost a mea iubire,
O! tată, pentru tine... Acuma...

(Își ascunde fața în mîni.)

SAUL

Voi cerca
S-alin a ei durere... Copii, puteți pleca.

(Mical și David ies.)

SCENA VII

SAUL, ASURA

ASURA

Da: singură cu tine durerea mea dispare...
Îmi uit și pe-al meu tată,— uit chiar de-nstrăinare
Și uit orice ultragii în taină mi se-aduc...

SAUL

Ultragii?

ASURA

(insinuantă și ipocrită)

Da: dar ele sunt apă și se duc.
N-am vrut, nu voi nici astăzi de ele să țin seamă.
Ș-apoi să nu te turbur, stăpîne, mi-a fost teamă...
Cu mine totdauna ai fost așa de bun
Încît de-ai casei tale nu voi să mă răzbun.
Insultă pe insultă oricît să grămădească
Natura să mi-o schimbe ei n-au să izbîndească
Deși... însă pe David să-l pierd nu aș voi...

SAUL

Ce zici? Pînă și David?

ASURA

Și el... Nu te-ndoi...
Dovadă... — Tremur încă de ură,— căci ce-ai zice
Asupră-mi un nemernic privirea s-o ridice?
La sînul tău un șarpe ai strîns și te-a mușcat...
Nemernicul e David, copilul adoptat!...

SAUL

El? Demoni, ne-mblînzită porniți a mea mînie
Să-mi fie răzbunarea a iadului urgie.

ASURA

Gîndește-te mai bine că David ți-este fiu;
Că fiica ta-l iubește...

SAUL

Nimic nu voi să știu.

SCENA VIII

ASURA, SAUL, IONATHAN

IONATHAN

De astăzi dimineață un zgomot se lățește...
Se spune că bătrînul s-a-ntors și că voiește
Din nou să răzvrătească poporu-n contra ta.

SAUL

Vorbești de pontefice?

IONATHAN

De el.

SAUL

Voi cerceta.
Palatul deocamdată să pui să-l străjuiască
Și fără-ntîrziere calăul să sosească.
A! David, fiu de cîine! Se vede c-a fost scris
Să mori ca un nemernic.

IONATHAN

Dar, tată...

SAUL

Fă ce-am zis.
Regină, ora trece... Curtenii ne așteaptă!

(Ies.)

SCENA IX

HIRAM, IONATHAN, apoi MICAL și DAVID

IONATHAN

Pe tata-l recoprinde mînia ne-nțeleaptă...
Nu știu ce se petrece, dar zilnic turburat,
Aci este prea vesel, aci prea încruntat...
S-ar crede că un demon asupra lui coboară...
Odihnă nu mai află, ne-ncrederea-l omoară...
Pe David, mai cu seamă, mînia și-a răsfrînt,
Și cred că e și astăzi lipsită de cuvînt.
Eu însă trebuiește să-l scap... E datorie
De frate către soră și de prietenie.

(Se îndreaptă spre una din ușile laterale. Pe aceeași ușă intră Hiram. Ionathan, văzînd pe Hiram.)

Hiram? Ești tu? Eu tocmai voiam să te-ntîlnesc...
E David în pericol; — cunoști cît îl iubesc...
Mi-ai fost adeseoare un sprijin și-o povață...
Să-l scot de sub urgie grăbește și mă-nvață...
Mi-a dat poruncă tata pe gîde a-l vesti...
De moartea ce-l pîndește, tu poți a-l ocroti.
Dar trebuie luată o repede măsură.

HIRAM

Mă miră peste David să cadă așa ură,
Cînd toți credeau că este de rege mai iubit,
Cînd însăși pe-a lui fiică să-i dea a consimțit...
N-aibi însă nici o teamă! Veghează o putere...
Ea știe să nu piardă pe nimeni din vedere.

MICAL

(intrînd, către David)

Ce-mi spui este zadarnic! Nebună poate sunt...
Asura mă-spăimîntă, deși fără cuvînt,
În ea văd o dușmană, în ea văd o pieire...
Și... David,— mi-este frică să pierd a ta iubire...
Mi-e frică de răstriște, căci suntem fericiți.

DAVID

Copilă!

HIRAM

(aparte)

Ce-i așteaptă, de ieri abia uniți...

(Către Ionathan.)

Să-i dăm și ei de veste?

IONATHAN

Mai bine e să știe.

(Înaintînd către David.)

Temei mai pune David pe-a mea prietenie?

MICAL

Și ce? Erai aicea?

IONATHAN

Timp nu e de pierdut:
De lîngă ea te smulge, și fă-te nevăzut;
În lanțuri a te pune am ordin de la rege.

MICAL

Cum? tata să-mplinească așa fărădelege?

IONATHAN

Da. Tata nu mai este ce-l știi. Șovăitor
În dragoste și ură e-ndată schimbător...
Orice îl îngrijește, se teme și de-o umbră...
Pe minte i se lasă o noapte tot mai sumbră.
Deci vremea să n-o pierdem... Nu știu ce s-a-ntîmplat;
Ce știu este că dînsul pieirea ți-a jurat...
Fugi... moartea e la ușă și n-ar mai fi scăpare.

MICAL

Răstriștea presimțită sosește — și e mare.
Să fugă... da... să fugă... Da! nu întîrzia...
Vai! tata! Însuși tata din brațe să mi-l ia.

E însă adevărul acesta, scumpe frate?
E oare cu putință așa fatalitate?
Ce intrigă mîrșavă în umbră s-a țesut?
Răspundeți... voi desigur știați și ați tăcut...
A!... Dar!... se limpezește vederea minței mele...
Asura e sorgintea izvorului de rele...
Asura! ea pe tata de noi l-a-nstrăinat
Din ziua de cînd puse piciorul în palat...
Mai spune încă David că nu aveam dreptate,
Că ea...

DAVID

Nu pot nici astăzi să cred în răutate.

HIRAM

Mijlocul de scăpare mai bine-ați căuta.

MICAL

De ce cu mine, David, legat-ai viața ta?
Eu, eu îți sunt răstriștea. Eu, eu,-ți sunt pieirea...
Ah! pentru ce spre mine împinsu-te-a iubirea?
Blestem peste minutul în care m-ai văzut,
Blestem!... Dar pleacă... Uită acel fatal minut.

DAVID

Te-ascult și orice vorbă în suflet mă rănește.
Să plec? Mical îmi zice să plec?...

IONATHAN

Căci trebuiește.

MICAL

Iertare, David, nu știu ce zic, nu știu ce fac,
Mustrarea mea de cuget voind să mi-o împac...
Căci, poate, dacă pe-alta iubeai, era să fie
Scutită a ta viață de cruda dușmănie.
Pe-o vale înflorită, păstor, dar fericit
Puteai să crezi că traiul e cîntec nesfîrșit,
Oh! dulcele meu suflet...

IONATHAN

Mical!... un pas s-aude...

MICAL

Oh! ceas al despărțirei funest! Momente crude!

HIRAM

Grăbește, David, poate e încă timpul să scapi...

MICAL

Fugi...

HIRAM

(către David)

Dar în a lor mînă ia seama să nu-ncapi...
Deși nu s-au dat încă poruncile primite
Ieșirile pot însă să fie strejuite
Ș-apoi, poți chiar pe rege în drum să-l întîlnești.

MICAL

Hiram, însă pe unde să fugă-l sfătuiești?...
Oh! scapă-l... și tu, frate...
(Îngenunchează.)
De mine aveți milă.

HIRAM

Ridică-te... N-aibi grijă, iubita mea copilă;
(către David, arătîndu-i o fereastră)
Fereastra dă-n grădină. E lesne să cobori...
De-acolo poți afară, încet să te strecori;
În urmă să iei drumul spre Nod... E o cetate
În care ai să afli pe dulcele meu frate...
Ahimelec îl cheamă și este sacerdot.

DAVID

Dar să trăiesc departe de ea simt că nu pot...
Mai dulce ar fi moartea... sosească!

MICAL

Vai! ce soartă!

(Către David.)

Aici dacă stai încă o clipă mă vezi moartă...
Oh! pleacă, în genuche te rog.

DAVID

(dureros)

Nu pot.

IONATHAN

(împingîndu-l spre fereastră)

Degrab'!

DAVID

Dar...

IONATHAN

David, e momentul s-arăți că nu ești slab.

DAVID

O vreți? Ei bine, fie! Adio!

MICAL

David!

IONATHAN

Iute...

HIRAM

La noi te vei întoarce ca mîine... însă du-te.

DAVID

Mical!

MICAL

Adio!

IONATHAN

Frate, fugi, nu mai aștepta.

(David trece fereastra.)

MICAL

În viață sau în moarte voi fi numai a ta.

DAVID

(dincolo de fereastră)

Mical!... Mical!... Adio!...

MICAL

(trecîndu-i brațele pe după gît)

Oh! nu, peste putință
Îmi e să-ndur această cumplită suferință...
Rămîi, mai bine moartea decît să mă despart...
Nu, nu; voiesc cu tine destinul să-l împart...
Rămîi... căci dacă-nvinge nedemna uneltire
O pavăză lui David voi face din iubire.
Simțirea-n al meu suflet cît timp va fi mereu
Să calce trebui-vor întîi pe corpul meu.
Rămîi,— rămîi...

HIRAM

Copilă, iubirea te orbește...

IONATHAN

Ce faceți? Vremea trece.

MICAL

Vai!

(S-aude zgomot.)

HIRAM

Regele sosește!

MICAL

Nebună,— sunt nebună. Adio,— s-a sfîrșit...

DAVID

Prin inimă, de tine, voi fi nedespărțit...

(David dispare de la fereastră.)

MICAL

Ah! singură mă lasă...

(Șovăiește.)

IONATHAN

(susținînd-o)

Dar n-ai pe al tău frate?

MICAL

Da: tu-mi rămîi. Voi însă să plîng în libertate.
Mă duc...

(Iese.)

SCENA X

HIRAM, IONATHAN, apoi SAUL

IONATHAN

Vai! e zdrobită!

HIRAM

Orice e trecător.

IONATHAN

Desigur, dar degrabă să-i fim în ajutor.

SAUL

E oare-ndeplinită porunca mea? Răspunde.
Pe David nu-l văd încă; sau... poate se ascunde?

IONATHAN

La fiecare poartă strejari am rînduit.

SAUL

Atunci degrab' s-aducă aicea pe-osîndit.

(Ionathan [iese].)

SCENA XI

SAUL, HIRAM, apoi IONATHAN

SAUL

(Se plimbă cîteva momente. Scenă mută.)

HIRAM

(insinuant)

Stăpîne, te muncește o crudă turburare...

SAUL

Trădarea uneltită, Hiram, este prea mare.
Puteai să crezi tu oare că David?... L-am urcat
În dragostea mea naltă și fiu l-am adoptat...
Dar el în cupa vieței turnatu-mi-a otravă...
În loc să țină seama de-a numelui meu slavă,
De toată bunătatea cu care l-am privit,
A fost ca și un șarpe la sîn cînd e-ncălzit...
Hrăni pentru regina — mișelul! — ca răsplată...
În noaptea cugetării o faptă vinovată!
Să-mpace a mea ură nimic nu va putea...

HIRAM

Dar sigură e fapta?...

SAUL

Mi-a spus-o însăși ea.
În sînge a lui crimă va fi înăbușită...

IONATHAN

Zadarnic cercetarea mi-a fost amănunțită...
S-ar crede că pămîntul de viu l-a înghițit...
Palatul a fost însă și e bine păzit.

SAUL

Cum? David să dispară?... Aflați-mi-l îndată,
Nemernici cari vindeți pe-al vostru rege.

IONATHAN

Tată!...

SAUL

Destul... Vă știu ce sunteți. Plecați... și fără el
Aici să nu vă-ntoarceți...

(Ies.)

SCENA XII

SAUL, singur, apoi ASURA

SAUL

Mișelul, tot mișel!
Lipsitu-i-a-ndrăzneala cu mine să dea față...
Din nou să mai faci bine, nebunule, te-nvață!
Din tină mai ridică pe oameni! E grozav
S-ajungi să te desfidă trufia unui sclav!
Porunca ta de rege batjocoră să fie,
Să simți neputincioasă că e a ta mînie...

(Pauză.)

Dar... dacă o nedreaptă pornire m-ar orbi,
Și numai pasiunea în mine ar vorbi?
Asura a fost poate geloasă,— cine știe? —
Ca orișice femeie, de-a mea prietenie.
Prea grabnic am fost poate, da... văd că am greșit...
N-am dreaptă judecată — sunt un nesocotit...
Făcutu-l-am pe David pribeag să rătăcească...
Pe mine, al său tată, de veci să mă urască...
De-acum în a mea preajmă pustiul va domni...
Oricît să-l strige Saul, el nu va mai veni...
Puterea mea de rege nimic n-o să-mi ajute

Să dea o nouă viață momentelor trecute...
S-au stins acele zile cînd nobilul copil
Făcea pe coarde mîna să-i tremure agil,
Cînd orice gînd sinistru și orice întristare
Păreau împrăștiate de tînăra cîntare...
O, David! David! David, întoarce-te, nebun
Mă simt cînd ești departe. De toți să te răzbun
Voi ști prin orice mijloc. Întoarce-te. Asura
Sădit-a-n al meu cuget neliniștea și ura.
Nevrednic n-a fost David de-ncrederea ce-i port
Iar Saul fără dînsul e singur ca un mort...
Zadarnic răsuna-vor șoptiri de fericire,
Zadarnic va fi cîntec, lumină și iubire,
Mi-e inima închisă de veci. Doresc atît
Să uit această viață de scîrbă și urît,
Să mor. Odihnă sîntă, asupră-mi te coboară
Și-n pacea nimicirei ființa mi-o-nfășoară...
Dar nu. Voiesc-nainte să moară toți... Voiesc
Calău al răzbunării să fiu, și să lovesc.
Veniți... Ah! unde sunteți?

(În delir, rîde.)

Voi rîdeți, dar veți plînge,
În față și în urmă văd sînge, sînge, sînge.
Fantasme, demoni, iadul întreg s-a răzvrătit,
Se clatănă pămîntul și soarele-a murit...

ASURA

(intrînd, părul în dezordine)

Mort,— este cu putință?

SAUL

Dar cine?

ASURA

Tata! Tata!

SAUL

(neauzind-o și în delir)

A zis că mort e David, deci moară blestemata.

(Scoate paloșul și aleargă după ea.)

ASURA

(alergînd)

Ce este?... Rege... Saul... dar nu m-ai înțeles...

SAUL

(prigonind-o)

Ha! Ha!... Sfîrșit e totul. Mori! Iadul te-a trimes...

ACTUL AL IV-LEA

SCENA I

SENAR, SCLAVĂ A ASUREI

SENAR

E regele mai bine?

O SCLAVĂ

(a Asurei)

Asura-l îngrijește
Și de-astăzi dimineață treptat se liniștește;
Își vine în simțire, dar ce este ciudat
Pe David, tot pe David, îl cheamă ne-ncetat.

SENAR

Dar ea, regina, este acum mai mîngîiată
De pierderea fatală a scumpului său tată?

SCLAVA ASUREI

Nu; plînge fără seamă, căci este și de plîns;
Din piept i se revarsă amarul ce s-a strîns;
Mai ieri plecă sărmanul și-a doua zi să moară!
Această cugetare cumplită o-nfioară.

SENAR

Dar cum e cu putință astfel să fi murit?

SCLAVA ASUREI

O știi: De-aci pornise atît de fericit...
Ducea cu dînsul daruri: uitase de robie.
Se-napoia puternic în vechea lui domnie...
Era pe înserate: deodată năvăli
O ceată numeroasă, pe rege-l ocoli...
Escorta fugărită pieri împrăștiată...
Agag rămase-n luptă cu zece deodată...
Prin zece răni se scurse tot sîngele din el.

SCENA II

HIRAM, ACEIAȘI

HIRAM

Senar, a fost regina pe-aicea, sau mă-nșel?

SENAR

Nu, e pe lîngă rege de-aseară nemișcată...
De Saul îngrijește și plînge pe-al său tată;
O milă te coprinde s-o vezi... — Dar este ea.

SCENA III

(Intră Asura.)
ASURA, HIRAM

ASURA
(aparte)

Oh! Viața cîteodată e jalnică și grea.

HIRAM

Pe alții nu e clipă să nu-i împovăreze.

ASURA

Erai, Hiram, aicea?

HIRAM

Dator e să vegheze
Supusul, cînd stăpînii de soartă sunt loviți.

ASURA

Hiram, ești bun și nobil.

HIRAM

Sunt dintre urgisiți:
Cunosc ce e durerea, sorbitu-i-am veninul
Și vecinic năbușit-am și plînsul și suspinul.
Regină, nu se află un om mai abătut
De luptele cumplite prin care a trecut.
Ah! dac-ai ști ce chinuri grozave mă frămîntă...
Eu port în mine iadul durerei ce spăimîntă...
Aș vrea... dar răzbunarea nu am să mi-o ating
Și trebuie în lacrimi... în lacrimi să mă sting...
E însă poate timpul să-nfrîng nemernicia...
Tu plîngi pe-al tău părinte, dar nu știi mișelia...
Din ordinul lui Saul, Agag a fost ucis.

ASURA

Hiram, vorbele acestea le-aud? Și tu le-ai zis?

HIRAM

Eu, eu care pîndit-am momentul să sosească
Cînd ura grămădită, din piept să izbucnească...
Eu, eu, care paharul durerei l-am golit
Tîrîndu-mă-n țărînă, pierdut și umilit...
Sărmana mea copilă! Victimă junghiată
Pe-altarul desfrînării, de mîna blestemată...
Căci trebuie, regină, să știi că el, chiar el,
El, Saul, nu e numai nebun, e și mișel.

ASURA

Dar vino-ți în simțire, Hiram... înnebunești?

HIRAM

Nu, este adevărul mai crud decît gîndești...
În Saul e o fiară sălbatică, grozavă,
Și inima lui este o cupă cu otravă.
Sub zîmbetul blîndeței s-ascunde un demon...
Nu este Saul rege, Satana e pe tron.

ASURA

Tu crezi astfel că tata a fost a lui victimă?

HIRAM

A lui întreagă viața n-a fost decît o crimă.

ASURA

Vorbește-mi, spune-mi totul... E dar adevărat?

HIRAM

Al morței sîngeroase, el ordinul l-a dat...
Cu daruri încărcîndu-l, prin gînd îl osîndise...
Urîndu-i viață lungă, la moarte îl trimise.
Ți-a spus că niște barbari cu scop să-l jefuiască
Pîndiră la hotare momentul să-l lovească?
Dar ei au fost de dînsul plătiți a-l nimici...
Escortei să-l trădeze, tot el îi porunci.

ASURA

Pămîntul șovăit-a sub mine deodată...
O! taci... Îmi e privirea de sînge-ntunecată...
Nu știu nici ce mai cuget și nu mai știu ce-ascult...
În gîndul meu răcnește al iadului tumult...
Ce? Saul să ucidă pe tata? Și pe loc
Asupra-i să nu cadă al trăsnetului foc?
O, zeilor puternici, Baali ai răzbunării,
Călîți în al meu suflet urgia disperării...
Făceți din a mea ură un val nestăvilit
Să-nece mișelia nebunului cumplit,
Să treacă peste toată suflarea țării sale...
Să urce către ceruri un gemăt lung de jale,
Să nu rămînă casă scutită de suspin,

Să fie orice suflet focarul unui chin,
Să fie-așa de mare obștească îngrozire
Încît să covîrșească a mea nenorocire.

HIRAM

Și eu tot ajutorul, regină, ți-l voi da...
Nu cred că nici poporul mai mult îl va răbda...
Blesteme din tot locul se-nalță îndîrjite...
La granță, dușmanii se strîng pe nesimțite...
Acum este momentul prielnic să-l lovim...

ASURA

Atunci nu ne rămîne decît să izbutim.
Mijloace sunt destule, pedeapsa va fi dreaptă;
Pe Saul să-l zdrobească, ai mei un semn așteaptă:
Crezi oare că Asura de țară și-a uitat
Fiindcă sub un sceptru de barbar s-a plecat?
Hiram, Hiram, ascultă: am fost neadormită,
A regelui pieire s-o fac desăvîrșită...
Părtaș te fac de-acuma la taina ce-am în gînd...
Ai mei să mă răzbune sosi-vor în curînd...
De mult le-am dat de veste oștiri să pregătească,
Căci viața mi-a fost toată o moarte sufletească
Și chiar primisem știre că dînșii au pornit
Cînd nobilul meu tată aflai că a murit.

HIRAM

Astfel: există încă un zeu al răzbunării
Ce știe să scurteze tortura așteptării?
Oh! Iehova! de-acuma nimica nu mai cer
Decît să văd sfîrșitul lui Saul și să pier.

SCENA IV

SCLAVA ASUREI și ACEIAȘI

SCLAVA

Silită sunt stăpînă să întru nechemată
Dar e a lui purtare mai mult decît ciudată.

ASURA

De cine vorbești oare, Rabet?

SCLAVA

De un strein.

ASURA

Ce caută?

SCLAVA

Voiește să-ți dau acest rubin.

ASURA

(luînd inelul)

Inelul lui Tenejah!

SCLAVA

Să fie cu putință?

El?

ASURA

Da.

SCLAVA

(arătînd pe Hiram)

Să nu te-audă...

ASURA

Juratu-mi-a credință...

SCLAVA

Dar...

ASURA

Lasă orice vorbă și-ntoarce-te cu el.

(Sclava iese.)

ASURA

(înaintînd spre Hiram, triumfătoare)

Hiram, izbînda vine... mi-o spune-acest inel.

HIRAM

Văzui că ți-l aduse Rabet, dar ce-nsemnează?

ASURA

Că frate-meu sosit-a, că oastea îl urmează...
Tenejah pe-a lui soră iubită n-a uitat...

(Tenejah intră precedat de Rabet.)

Oh! iată-l...

SCENA V

ACEIAȘI, TENEJAH

ASURA

(alergînd spre el)

Scumpe frate... — Cît,— cît te-am așteptat!

TENEJAH

(privind pe Hiram)

Regină...

ASURA

N-avea teamă, Tenejah, și vorbește...
A noastră răzbunare și el o-mpărtășește.

TENEJAH

Asura! dulce soră... Oh! vin la pieptul meu...

(Se îmbrățișează.)

ASURA

Tenejah, te aduse la vreme Dumnezeu.

TENEJAH

Dar tata unde este? nu-l văd...

ASURA

Nenorocitul!
Ce lacrimi îl așteaptă... el nu-i știe sfîrșitul...
De tata, vai! de tata mă-ntreabă...

(Către Tenejah.)

A murit
Ucis de însuși Saul, de-acest nelegiuit.

TENEJAH

Cum? Mort? Ce grozăvie! Și Saul mai trăiește?...

HIRAM

Trăiește... însă moartea din urmă îl sosește...

TENEJAH

Asura, și nimica să-l scapi nu ai făcut?

ASURA

(arătînd pe Hiram)

Hiram ți-o poate spune... nimica n-am știut...
Cumplită a fost cursa...

TENEJAH

Atunci, sosesc la vreme...
O voce și-ncepuse spre tine să mă cheme...
Dar vorbele n-ajută: mai bine să lucrăm
A sîngelui domnie în sînge s-o-necăm...
Uniți cu filistenii, ai noștri-naintează...
Prin valea Sedanorah încoa se îndrumează...
La pîndă-n urmă sta-vor pe dealul Guilboac.
Acuma, voi să-mi spuneți ce trebuie să fac?

ASURA

Hiram să hotărască.

HIRAM

În tabără te-ntoarce,
Noi firul răzbunării aicea îl vom toarce.
Pe rege îl vom face să creadă că v-aflați
Departe de strîmtoarea în care-l așteptați...
Vom spune că puțină e oastea inamică,
La numele lui Saul că tremură de frică
Și el, căzînd în cursa întinsă, va peri.

SCENA VI

ACEIAȘI, RABET

RABET

Grăbiți-vă, e timpul de rege-a vă feri,
Îmi pare că sosește.

ASURA

Sosește? Grozăvie!
Tenejah, scumpe frate, să nu-l aștepți să vie...
Ascunde-te... Pe-aicea.

(Văzînd pe Saul.)

Vai! însă e pierdut.

SCENA VII

ACEIAȘI, SAUL

SAUL

(intrînd își trece mîna pe frunte)

Ce vis!

(Văzînd pe Tenejah.)

Dar cine este acest necunoscut?

ASURA

Stăpîne... este... însă...

HIRAM

Un sclav... Aduce știre
Că reîncep barbarii a țării pustiire...
Pe-o vale mocirloasă sunt duși de nenoroc
Și pot să fie lesne zdrobiți în acel loc.

SAUL

(crunt, către Tenejah)

Așa e adevărul?

TENEJAH

Răspund cu viața.

SAUL

(către Tenejah)

Bine.

(Către Hiram.)

Hiram, să-l ții cu grijă sub pază.

HIRAM

Îl voi ține.

SAUL

Apoi s-aduci oștirea. Nu este de pierdut
O clipă; nu, nici una.

HIRAM

(se-nclină și iese, cu voce șoptitoare către Tenejah)

În cursă a căzut.

SCENA VIII

SAUL, ASURA

ASURA

Și vrei să pleci chiar astăzi? Dar nu e cu putință...
Te-ncrezi prea lesne poate?...

SAUL

Mă-ncred în biruință.

ASURA

Da... Da... tu ai dreptate, să pleci cît mai degrab'...
Lovește inamicul atunci cînd este slab.
Da... Da... tu vei învinge din nou. O știu prea bine,
Lucesc pe a ta frunte scînteiele divine...
O stea conducătoare în veci te-a luminat,
Să fii al țării tată ai fost predestinat.
Avuși întotdauna dreptatea călăuză...
Urechea ta știut-a suspinu să-l auză...
Și inima ta fost-a izvorul nesfîrșit
În care mîntuirea poporul și-a găsit;
Chiar tata bunătatea ți-a pus-o la-ncercare
Și-n lume n-a fost alta mai sfîntă și mai mare...
De tine-a mea simțire robită e... O știu...
Tu însă cînd ești astfel, cum alta pot să fiu?
Eram răpita frunză de-a soartei vijelie...
Din sclava umilită făcuși a ta soție.
Oh! Saul, cum vreodată putea-voi să-ți plătesc,
Această fericire sub care șovăiesc...
Nimic, nimic în stare n-ar fi să-ți dovedească
Cum știe al meu suflet să simtă, să iubească...
Tu ești pentru Asura un zeu triumfător
Ce-n juru-i răspîndește lumină și amor.
Ades, cînd ești de față, sfiala mă-mpietrește,
Aș vrea să-ți spun ce cuget, dar vocea îmi lipsește.
Sunt pasărea plăpîndă cu ochii rugători
Zărită cînd se știe de vulturul din nori...
Erou frumos și nobil în mine aibi credință,
Trufia dușmănească prefă-o-n neputință...
Cu lauri pe-a ta frunte întoarce-te apoi...
Mărirea pentru tine va fi...

SAUL

(mîngîios)

Pentru-amîndoi.
Mă duc... Mă cheamă soarta... dar cît mă întristează
Războiul, că de tine din nou mă depărtează.
Sperasem lîngă tine să mor.

SCENA IX

ACEIAȘI, HIRAM

(Hiram intră turburat, Saul îl întreabă.)

SAUL

Ce s-a-ntîmplat?

HIRAM

Bătrînul pontefice din viață a-ncetat.
Fatală i-a fost lupta pe care o-ncepuse.

SAUL

Mort?

HIRAM

Vestea de la Rama chiar astăzi mi s-aduse.

SAUL

Mort?... voi să rămîn singur. Lăsați-mă, plecați!

ASURA

Dar...

HIRAM

Nobilă regină, veniți, nu-l turburați.

(Ies.)

SCENA X

SAUL

SAUL

(singur)

Mort? Iehova, blestemul fatal mă urmărește
Și umbra răzbunării m-acopere și crește...
Întîi pierdui pe David, copil iubit și bun;
Am fost, cu fiecare, ingrat, mișel, nebun.

Speranța vieței sale oricine a pus-o-n mine
Plătit a fost prin ură, durere și rușine...
Iertare, umbră sfîntă! Amar sunt pedepsit
Că tu mi-ai fost un tată și nu te-am prețuit.
Tîrîtu-m-a la crimă trufia mea de rege...
Am fost și fără suflet, am fost și fără lege
Călcat-am peste inimi, semeț, nepăsător...
Rînjit-am ca un demon la chinul tutulor...
Un demon, da, un demon am fost... sunt întruparea
Tartarului spre care mă-mpinge disperarea.
Din viața mea trecută victimele răsar
Și una după alta oribile mi-apar...
Sunt multe, fără număr, le văd, înaintează,
Rîd groaznic, mă-nconjoară, mă strigă, mă fixează,
Agag mi se aruncă de gît... fugi... nu voiesc
Să mor, sunt încă tînăr, am sete să trăiesc.
Din ceata lor hidoasă s-arată și Genilha.
Hiram, oh! fie-ți milă... de-aicea ia-ți copila!
Nu vii? Vai, e zadarnic, de toți sunt părăsit...

(Tot teatrul se întunecă, tunete.)

UMBRA LUI SAMUEL

Zadarnic, că Eternul de veci te-a osîndit!

(Umbra dispare.)

(Saul cade în genuche cu capul pe treptele tronului.)

SCENA XI

SAUL, MICAL

MICAL

(privind împrejur și zărind pe Saul, spăimîntată)

Ce este? Tată!

SAUL

(fără s-o vadă)

Umbră cu voce blestemată,
Dispari... sau...

(Trage spada, se ridică și aleargă spre a străpunge.)

MICAL

Aiurează.

SAUL

(alergînd)

Așteaptă...

MICAL

Tată, tată,
Revino-ți în simțire, sunt eu, Mical, sunt eu.
El însă nu m-aude, puternic Dumnezeu!
Dar uită-te la mine, oprește-te, răspunde,
Nu simți cîtă durere grozavă mă pătrunde?
Nu vezi, te strîng în brațe, aibi milă, ajutor!
Mical, Mical te roagă, nu fi ne-ndurător...
Deșteaptă-te din visul cumplit ce te apasă...
Nu este nici o umbră...

SAUL

(îmbrîncind-o)

Fugi, demon, și mă lasă.

MICAL

(frîngîndu-și mîinile)

Oh! soartă blestemată... Ce este de făcut?
Pe-al vieței mele suflet, pe tata l-am pierdut.

(Șovăiește și cade lîngă balustrada estradei de care își reazămă capul.)

SAUL

(mergînd spre ea cu compătimire)

Genilha!

MICAL

Cît de mare îi este rătăcirea...
Vai, unde te afli David să-mi vezi nenorocirea.

SAUL

Ce zice? Despre David vorbește?...

(Către Mical.)

Unde e?

(Recunoscînd pe Mical.)

Mical, ești tu?
Oh! David, să vie, uit orice...
E tot iubit de mine și singur ar fi-n stare
Să scape al meu suflet de-a minței aiurare.
Îl iert...

MICAL

Ești, scumpe tată, tot bun... Te-am reaflat.

(Îl îmbrățișează.)

SAUL

Dar David, voi pe David să-l văd neapărat.
Căința mi-este mare... tu ești a lui soție,
E-n tine-a mea speranță... Vestește-l. Vreau să vie.

MICAL

Degrab' îndeplinită va fi voința ta...
Mă duc... a-i da de știre chiar azi voi căuta.

(Iese.)

SCENA XII

SAUL (singur)

SAUL

Sărmana, dar nu știe că poate niciodată
Pe David n-o să-l vadă nemernicul ei tată.
Ea nu știe că astăzi, chiar astăzi mă pornesc,
Căci trebuie războiul odată să-l sfîrșesc.
Războiul? Însă care din zei se mai îndură
Asupră-mi să arunce a sa căutătură?
Înaltul, Preaînaltul, din paza lui m-a scos...
Împingă-mă oriunde destinul ce mă poartă.
E ziua ispășirei și, Saul, ești pierdut,
Te cere iar neantul din care te-ai născut.
N-ai sprijin, n-ai prieten și numai vrăjmășie...
Abia-ți rămîne plînsul și-a ta ticăloșie...

Nu, nu mai ești același; cu totul te-au schimbat
Mizeriile lumei și viața de palat...
Tu însă, dacă n-afli la nimeni îndurare,
Privește-n întuneric; infernul este mare.
Da, el să mă ajute... Demoni, veniți, veniți,
Fiindcă vă sunt frate să nu mă părăsiți —
Satana, sunt ca tine căzut sub urgisire,
Apari și te răzbună de vechea umilire...
În lupta fioroasă în stînga mea să zbori,
Cu aripele morței dușmanii să-nfășori,
Să tremure tot cerul de-a noastră cutezare
Și tu să rămîi singur cel vecinic și cel mare.
Ia-mi sufletul, de tine e demn, ți-l dăruiesc,
Dar apără-mi și viața și sceptrul pămîntesc...
Apari, te-arată, vino.

SCENA XIII

SAUL, HIRAM, apoi ASURA

HIRAM

Oștirea rînduită
Și gata de pornire, te-așteaptă-nsuflețită.

SAUL

Atunci și eu sunt gata. Să mergem... vom vedea
Că cerul chiar se pleacă, cînd demonul o vrea.

(Iese.)

(Fanfare, marș de primire cu sunete de cimbale între culise.)

ASURA

(intră în mijlocul fanfarelor)

Triumf! Triumf! Cimbale, sunați asurzitoare
Și-mpingeți-l să meargă pe calea pierzătoare;
Deschideți mai degrabă mormîntul blestemat
Să-nghită pe-acest demon de iaduri revărsat.

Sunați, sunați, cimbale... mă simt mai ușurată
Că-ncepe răzbunarea iubitului meu tată.

(Noi sunete de fanfare.)

Oh! chinul fără margini îl uit, cînd mă gîndesc
Că eu, eu, o femeie, sfîrșitu-i-l grăbesc.
Că eu, eu, o străină, în mijlocul trădării,
Lovirea de pe urmă i-o dau și lui și țării.
O! tată, dacă-n groapă mai poți a tresălta,
Privește-mă: Asura e încă fiica ta.
Nu, n-am să iert nimica: nici moartea fioroasă
Prin care nimiciră o viață glorioasă,
Prin care sfărîmară un tron și un popor,
Prin care-n tot minutul eu însumi gem și mor.
Nimica; nici iubirea-mi de el disprețuită...
O! David... am cu tine să fiu neîmblînzită;
Mical!... și tu plăti-vei amorul tău nebun...
Și toți, și țara voastră, căci știu să mă răzbun.
Dar...

(S-aud trîmbițe.)

Trîmbițele, iată, vestesc a lui plecare...

HIRAM

Regină, el te-așteaptă coprins de nerăbdare.
S-ar crede că-l împinge destinul ne-mpăcat
Spre groapa ce prin crime el singur și-a săpat.

ASURA

Să mergem, — și să-nceapă a noastră răzbunare.

(Către public, cu putere, ironie și ură.)

Nu trebuie s-aștepte suprema-mbrățișare.

ACTUL AL V-LEA

SCENA I

DAVID, ASURA

DAVID

Și eu care crezusem aicea să-l găsesc...
Ardeam de nerăbdare să vin să-i mulțumesc.
Mical nu-mi dete veste de grabnica-i plecare...
Dar dînsa unde este?

ASURA

E-n templu mi se pare.

DAVID

Atunci mă duc degrabă s-o aflu...

ASURA

Negreșit,
Ți-e mare nerăbdarea, iubești și ești iubit...
S-o vezi e pentru tine o-ntreagă fericire
Dar, David, îți voi spune ascunsa mea simțire...
Văzutu-m-ai adesea și nu m-ai înțeles...
Din mijlocul mulțimei, ai fost al meu ales.
Eram o sclavă încă... Ah! spune-mi, mai ții minte
Din cîntecul de aur divinele cuvinte,

Cînd tu făceai delirul lui Saul a-nceta,
Le ții tu oare minte?... De-atunci eram a ta...
A ta și al tău suflet n-a vrut să mă-nțeleagă,
Copil semeț și fraged, furatu-m-ai întreagă...
Zadarnic am dus lupta cu mine... s-a sfîrșit,
Orgoliul meu este și-nvins și umilit.
Un timp cercai iubirea de veci s-o-nec în ură...
Voii să-ți fie viața o zilnică tortură:
Exilul tău fu astfel de mine plăsmuit,
Din inima lui Saul eu, eu te-am izgonit.
Crezui, — nesocotita, — că ura va fi-n stare
Iubirea să mi-o schimbe în rece nepăsare,
Uitarea că veni-va încet și mîngîios,
Durerea să mi-adoarmă cu glas melodios.
O știu: tu suferit-ai desigur, însă chinul,
Grozavul chin al morței ce-neacă și suspinul,
Ce seacă chiar izvorul de plîns nestăpînit,
Sunt eu, ce ca pedeapsă grozavă l-am simțit,
Și vezi-mă-n genuche acum... sunt nimicită...

DAVID

Regină...

ASURA

Nu fi David cu inima-mpietrită...
Cu lacrime de sînge iertarea mi-o cerșesc...
Am fost o blestemată, dar însă te iubesc.
Nu cer s-aibi pentru mine decît compătimire,
Primesc, primesc și-această supremă umilire.

(Asura îi sărută genuchii.)

DAVID

Mical poate să intre, ridică-te,— ce faci?
Mă pierzi... te pierzi... Zadarnic... Regină, însă...

ASURA

Taci...
Taci, poate să sosească oricine, și ce-mi pasă?
Să afle lumea-ntreagă durerea ce m-apasă.
Aicea, în țărînă, aicea voi să mor...
Tu, tu ești Dumnezeul pe care îl ador.

Chiar umbra ta mi-e sfîntă, chiar pulberea pe care
În mersul tău cel mîndru o calci cu nepăsare.
Tot, tot ești pentru mine: Altar, mi-ești scump întreg...
Oh! viața mea cu tine primește-mă s-o leg;
Mical e o copilă, iubește-o dacă-ți place,
Dar ea, puternic rege, ea, ea nu te va face.
Eu, David, pregătit-am mărețul viitor...
O vorbă, numai una s-o zici, ești domnitor.
Oricare dușmănie voi ști din a ta cale
S-o-nlătur, departe voi de tine orice jale...
Și trăsnetul să cadă de-ar fi asupra ta
Cu sufletul, cu corpul, voi ști a-l înfrunta.
Iubește-mă, atîta cer, David, de la tine.

(Îl cuprinde cu brațele de mijloc.)

DAVID

Dar lasă-mă, m-așteaptă...

ASURA

(azvîrlindu-se jos înaintea lui)

Atunci, treci peste mine.

(David o evită și iese.)

SCENA II

ASURA (singură)

Și vai, nimic nu-mi zice, nici un cuvînt.
Zadarnic a fost totul: și lacrămi și avînt...
Ah, el a fost o fiară lipsită de-ndurare...
Durerea cea mai crudă să-l miște nu e-n stare;
Mîndria mea-njosită, nebunul meu amor,
Aflatu-l-au același: semeț, nepăsător.
Și nu mi-e cu putință să-l șterg pentru vecie
Din inima-mi zdrobită de-a lui nemernicie,
Și nu mi-e cu putință pe el nici să-l urăsc...
Sărmana, osîndită mă aflu să-l iubesc.

Sunt vecinic urmărită de-a lui reamintire,
Atît mă stăpînește funesta rătăcire.
Mical, Mical învinge din nou! Dar cel puțin,
Ea, ea o să-mi plătească al vieței mele chin.

SCENA III

ASURA, HIRAM, MICAL, DAVID

MICAL

Regină, se-mblînzește a cerului mînie:
Blestemul încetează s-apese pe domnie.
Căzut-am în genuche zdrobită, m-am rugat,
Am plîns, încît pe tata leviții l-au iertat.
Mai mult: ei hotărît-au aici să vie îndată,
Spre Iehova să-nalțe cîntarea inspirată.

SCENA IV

ACEIAȘI, LEVIȚII, CORURI

(Leviții pe două rînduri, corurile în fund.)

CORURILE

Îndură-te, stăpîne,
De omul ce greșește,
Căci el păcătuiește
Dar chinul îi rămîne.

LEVIȚII

Îndură-te, stăpîne.

CORURILE

Învăluie-n lumină
Pe cine te hulește:
Mustrarea-l pedepsește,
Și iar ți se închină.

LEVIȚII

Pe rege-l mîntuiește.

CORURILE

Păcatele să-nfrîne
Silește omenirea,
În tine mîntuirea
A fost și va rămîne.

LEVIȚII

Îndură-te, stăpîne.

CORURILE

Oricărui ți-se-nchină
Iertarea dăruiește
Și mintea-i limpezește
Cu via ta lumină.

LEVIȚII

Pe rege-l mîntuiește.

SCENA V

ACEIAȘI, UN OSTAȘ, UN ROB

UN OSTAȘ

Din cîmpul de bătaie sosesc.

DAVID

Ce s-a-ntîmplat?

OSTAȘUL

Pierdută este lupta și Saul...

ASURA

A scăpat?

OSTAȘUL

Nu, dînsul nu mai este, murit-a lîngă mine.

MICAL

Vai!

ASURA

Nu e cu putință.

DAVID

Văzut-ai însă bine?

OSTAȘUL

M-aflam din întîmplare pe dealul Guilboac,
Fugeam din calea morței, căci ce eram să fac,
Cînd iată că pe rege îl văd scăldat în sînge,
Mă cheamă, și se roagă de mine, strigă, plînge,
Sărmanul, ți-era milă să-l vezi cum suferea.
El singur într-o spadă proptită se-mpingea,
Și nu putea să moară, și-mi zise: „Îndurare,
Dă-mi moartea mai degrabă, căci nu mai e scăpare,
Armata mea zdrobită a fost și Ionathan
Căzu sub lovitura grozavului dușman".
Atunci, văzîndu-i chinul, cu însuși a lui spadă
Jos capul de pe umeri, făcutu-l-am să cadă
Și...

(Caută a-și desface toga în care se află capul lui Saul.)

DAVID

Oh!

OSTAȘUL

Aici dovada se află că nu mint.

(Mișcare în auditor. Ostașul scoate coiful și spada lui Saul.)

MICAL

Vai! scutul lui de aur!

DAVID

Și coiful lui de-argint!

(David se duce și ia cu sfințenie, din mîinele ostașului, coiful și scutul.)

DAVID

(sărutîndu-le)

Odoare prețioase prin sînge consfințite
De mine de-azi-nainte veți fi nedespărțite.

(Pauză. Se întoarce către ostaș.)

Cum însă a ta mînă, mișel nelegiuit,
Pe unsul lui Iehova s-atingă a-ndrăznit?

HIRAM

(către ostași)

Luați-l să-l dați morței.

(Ostașul dispare înconjurat de soldații care ies cu el.)

UN LEVIT BĂTRÎN

(către David îngenuchind)

O sfîntă datorie
E scrisă-n al meu suflet: ți-o spun cu bucurie,
În taină ai fost rege ales de Samuel.

(Cînd se ridică.)

Domnește de acuma pe-ntregul Israel!

LEVIȚII

Trăiască noul rege!

CORURILE

Trăiască noul rege!

DAVID

Dar...

LEVITUL BĂTRÎN

Grea este povara, dar Iehova te-alege.

CORURILE

Trăiască noul rege,
Oricine să-l iubească
Și-n pace să domnească
Căci Iehova-l alege!

LEVIȚII

Trăiască noul rege!

CORURILE

Păzind a țării lege
Cu inima-nțeleaptă
Să meargă-n calea dreaptă
Căci Iehova-l alege!

LEVIȚII

Trăiască noul rege!

CORURILE

Sub sceptru-i să închege
Poporu-n dezbinare
Și vecinic fie mare
Căci Iehova-l alege!

LEVIȚII

Trăiască noul rege!

DAVID

(pe estradă)

Leviți, coroana sfîntă a neamului ebreu
O puneți pe-a mea frunte conduși de Dumnezeu.
Pe urmele lui Saul afla-mă-veți la bine;
Voi fi întăritorul voințelor divine.
Și n-am să uit vreodată în scaunul regesc,
Leviți, a mea putere că eu v-o datoresc.
O singură mîhnire în suflet mă muncește
Vai! este că profetul iubit nu mai trăiește.
Divină călăuză, ah! cum mi-ar fi fost el,
Dar stinsu-s-a-nțeleptul și bunul Samuel.

Din ceruri însă dacă spre mine se îndură
S-arunce, mîngîioasă, a lui căutătură,
Tot el va ști putere a-mi da să biruiesc
Orice în al meu suflet e încă pământesc.

(Se-ntoarce către Mical.)

Mical, dar te mîngîie și urcă lîngă mine,
Îmi pun a mea credință în Iehova și-n tine.

(Se apropie de trepte și dă mîna lui Mical, ce urcă pe estradă.)

ASURA

Deși lovită-n suflet, nu voi să vă-ntristez,
Domnie fericită și lungă vă urez.
Uitați dacă vreodată v-am fost ca o povară,
Să-mi plîng nenorocirea mă-ntorc în a mea țară.
Adio! Însă astăzi fiindcă plec, aș vrea,
Mical, o sărutare să-ți dau, copila mea.

(Se urcă pe estradă, îmbrățișează pe Mical, scoate un pumnal ascuns pe care publicul nu-l vede și o-njunghie.)

MICAL

(strigînd)

(Șovăiește și se apucă cu mîinele de balustrada tronului.)

Ah!... David... sărutarea... ce-mi dete... e mortală...
Asura... ți-am prezis-o... că ea... ne e fatală.

DAVID

Mical... Ce este?

MICAL

David... susține-mă. Oh! mor...
În piept... mi-a-nfipt... pumnalul...

DAVID

(susținînd-o)

Dar e îngrozitor.

(Către soldați.)

Ostași! înconjurați-o...

(Soldații urcă pe estradă și arestează pe Asura.)

MICAL

(se lasă jos sprijinită de David)

Nu... nu voi răzbunare...
Mor... David... amintirea... păstrează-mi-o... prea mare
A noastră... fericire... era... dacă trăiam...
Adio... pierd vederea și voce... nu mai am...
Adio...

(Expiră.)

DAVID

Îndurare aibi însă... Ah! ce soartă
Cumplită... Dar e rece și tace... Moartă, moartă!...

(Se aruncă asupra ei.)

Mical, e cu putință pe soțul tău iubit
Să pleci și să-l lași singur, de veci nenorocit?
Mical, deschide ochii, răspunde, nu m-aude,
E moartă, moartă, moartă! Destinele sunt crude,
Mi-o smulseră din brațe... Asura, suflet laș,
Înfige și în mine pumnalul ucigaș...

(Își ascunde capul între mîini.)

ASURA

Plîngi, David, bucuria în pieptul meu palpită,
De veci închis-a ochii Mical, a ta iubită.
Plîngi, lacrimile tale îmi sunt ca un balsam,
În lunga mea veghere, de mult le așteptam.
Plîngi; n-o s-o învieze șiroaiele amare,
Să-i dea re-nsuflețire nimic nu mai e-n stare.
Îmi zici să-nfig pumnalul și-n tine, însă tu
Înfipt îl porți în suflet de cum o străbătu.
A voastră fericire crezut-ai vreodată
Că eu, că eu putea-voi s-o sufăr resemnată,
Să știu pe-ale ei brațe că dorul ți-l resfeți,
Și-n umbră să vărs lacrimi, de-amor cînd te îmbeți...
A! David, pot în pace să mor, sunt răzbunată,
Tu mi-ai ucis simțirea și Saul pe-al meu tată.

(Mișcare a lui David.)

Te miri, nu știi, dar este așa... El l-a ucis...

(Se-ntoarce către toți.)

Iudei fărădelege, v-așteaptă un abis...
Să piară-al vostru rege a fost a mea-ntocmire.
O! tată, ucigașul mișel ce te-a pierdut
Răsplata și-a primit-o...

DAVID

Infernul te-a născut.
Destul... Viperă neagră... Durerea mea cumplită
De oarba ta sfruntare acum e-năbușită.

LEVIȚII

Să moară.

DAVID

Mori... Au zis-o.

(Scoate junghiul și se repede asupra-i, și se oprește.)

ASURA

Lovește, n-aștepta!

DAVID

Nu, David nu-și mînjește pumnalu-n carnea ta.

(Azvîrle pumnalul jos. Către ostași.)

Călăul datoria să-și facă...

ASURA

(ridicînd junghiul)

Niciodată...
Reginele să moară știu singure... și iată...

MOARTEA LUI DANTE ALIGHIERI

TRAGEDIE ORIGINALĂ
UN PRONAOS, TREI ACTE ȘI UN EPILOG
PROZĂ ȘI VERSURI

PERSOANELE
și înfățișarea lor

DANTE ALIGHIERI (Costumul după portret; chipul de asemeni; coroană de lauri verzi)
OPT TINERI SENIORI AI ORAȘULUI RAVENNA (Costumele epocei)
DUCESA (Bogat costum al timpului)
DOI FII AI LUI DANTE (Costume ale timpului)
O FIICĂ A LUI DANTE (Călugăriță)
FIUL DUCESEI (14 ani)
BEPO (Servitor bătrîn)
UN ABATE

NĂLUCILE

BEATRICE (Găteală de crini, drapată cu alb și vioriu șters. Stofele viorii și albe sunt fluidice)
UMBRA LUI VIRGIL (Draperie albă)
UMBRELE CELOR NOUĂ MUZE (Costumele mitologice)
NĂLUCILE CELOR ȘAPTE SECOLE DE LA DANTE ÎNCOA (Costumele corespunzătoare fiecărui secol. Al XIX-lea și al XX-lea, costume militărești de cavalerie)
GÎNDUL LUI DANTE (Sub înfățișarea unui înger de lumină)
SIMȚIREA LUI DANTE (Păr și chip de femeie, înger luminos de asemeni)
UMBRA LUI BRUNETTO LATINI (Costum de magistru al epocei)

PRONAOS

(Tabloul însuflețit al lui Delacroix. Stixul. Iadul în fund. La ridicarea cortinei slabe flacări verzi, albastre, roșii. Barca cu Dante și Virgil. Decorul după tabloul citat. Virgil, Dante, cît și „la perduta gente", sunt înfățișați prin artiști dramatici și figuranți, cu mișcările studiate după Delacroix și Gustave Doré. Aceste mișcări sunt însă însuflețite. Muzică largă. Vaiete. Vuiet neîncetat tăiat de urlete, de șuierări și de zgomotul valurilor de foc. Valurile se ridică și se scufundă. Pliciuiri. Muzică înainte de ridicarea cortinei, iar după căderea ei, muzică solemnă. În timpul Pronaosului lumina din teatru va fi stinsă.)

DIALOGUL DIN TIMPUL PRONAOSULUI

SCENA I

DANTE, VIRGIL, UN DAMNAT

DAMNATUL

(Luptîndu-se să iasă din noroiul Stixului se agață cu mîinile de gîtul bărcei. Scena e slab luminată de flacări verzui și roșii.)
(Cu vocea închisă, către Dante.)

Tu cine ești de vii naintea orei?

DANTE

Eu viu, dar nu rămîn cu tine, care
Îmbrățișezi zadarnic gîtul prorei
Cercînd de-acest noroi s-afli scăpare...
Val după val în jurul tău se strînge
Căci ești pe veci un suflet în pierzare.

(Urlete, rîsete și vuiete ale Iadului. Muzică 1/2 minut. Moment de acalmie.)

DAMNATUL

(voce închisă)

Nu mă goni: sunt unul care plînge.

DANTE

Din tine-a dat acest noroi afară —
Rămîi în el căci l-ai purtat în sînge.

VIRGILIU

(îmbrîncind pe Damnat)

Cu ceilalți cîini ce-n el se cufundară.

(Damnatul recade în smîrc.)

(Muzica.)

(Flacările sporesc. Ele vîlvorează; rugiri, hohotiri, șuierări; din cînd în cînd țipete. Rîsete sălbatice: Ha-Ha-Ha! Rîsete ironice: Hi-Hi-Hi! Rîsete sinistre: Hu-Hu-Hu-u-u! Barca se pune în mișcare de la dreapta spre stînga.)

(Acalmie.)

DAMNATUL

(zbătîndu-se în noroi și apă)

Ho-Ho! — Ho-Ho! — Sunt unul care plînge.

DANTE

Din tine-a dat acest noroi afară,
Rămîi în el căci l-ai purtat în sînge.

VIRGIL

Cu ceilalți cîini ce-n el se cufundară.

(Reluare a vijeliei de flacări și de zgomote.)

SCENA II-a

(Indicații: Stixul se face nevăzut, șters de flacări. Apare Lucifer cu principi și principese ale Infernului. Lux de veștminte strălucitoare, de cavaleri și de doamne. Costumele sunt în gustul epocei. Al lui Lucifer e mai schinteietor ca celelalte. Lucifer și principii și principesele lui sunt de o frumusețe rară. Bărbații sunt adolescenți și aproape imberbi: păr de aur, roșu, negru, buclat, inelat, la unii scurt, la alții mai lung. Lucifer e cu ochi de noapte, — lungi, — mari și melancolici, dar cîteodată fulgerători. El dă mîna Persephonei care poartă coroană de smaralde și rochie verde ca marea, coperită cu nuferi. E decoltată. Rochia e fluidică și pusă pe un transparent de mătase! Nuferi la sîn. Broderii metalice de colori pe rochie. Principesele sunt niște aproape copile, dar depravarea e în ochii lor. Rochiile au trene. Lucifer și demonii sunt cu spade și îmbrăcați în costumele timpului.

Ei intră legănați de o leneșă muzică a unui galant danț al acelei epoci. Lucifer și ceilalți demoni cochetează manierați și afectați cînd cu o principesă, cînd cu alta.

În fund și împrejur, Iadul și damnații. Zgomotele lui au tăcut aproape. Saluturi, mimică elegantă de mișcări și de gesturi studiate. Din timp în altul, vuiet, urlete.)

LUCIFER

(apropiîndu-se de o principesă și aplecîndu-se spre sînul ei)

Ce roză ai! Parfumul ei îmbată —
Ascunzi sub ea plăceri nemaisimțite.

PRINCIPESA

Culeasă-a fost în valea blestemată.

DEMONI

(rîset)

Ha-Ha!

LUCIFER

(către principesă, subliniind cuvintele)

Deci cresc pe-acolo flori vrăjite?

(Muzică.)

(Preţiozitate de gesturi a tutulor. Muzica se face răsunătoare şi domineză izbucnirile de durere ale damnaţilor. Ei sunt zăriţi cum se chinuiesc în flacări. Acalmie. Muzică abia simţită.)

UN DAMNAT

(care arată pe Lucifer şi pe ceilalţi demoni şi ridică pumnii în sus cu frenezie)

De e un Dumnezeu, e fără milă.

UN ALTUL

Plătim amar păcatele trăite.

UN ALTUL

Ce zici?... Prostii să spui nu ţi-este silă?

(Arătînd spre demoni.)

Dar ale lor?...

UN DEMON

(către o principesă)

Ţi-o jur: ai sîni de spume.

UN ALT DEMON

(către altă principesă)

Ce ochi de cer!

UN ALTUL

(către alta, sfîrşind ce i-a spus la ureche)

...şi chiar ca o zambilă.

ÎNTÎIUL DAMNAT

(către Al II-lea, arătînd pe demoni)

Vezi cum petrec?

AL III-lea

Cum rîd?

UN ALTUL

Şi cum fac glume?

ÎNTÎIUL DAMNAT

(ridicînd pumnii în sus cu o mînie dejnădăjduită)

De e un Dumnezeu, nu e dreptate.

AL IV-lea

La fel e-n Iad cu tot ce e şi-n lume.

AL III-lea

Cei slabi plătesc ale-altora păcate.

ÎNTÎIUL

De e un Dumnezeu, el e un nume.

AL IV-lea

De e un Dumnezeu, nu e dreptate.

AL II-lea

La fel e-n Iad cu tot ce e şi-n lume.

AL IV-lea

Cei tari primesc răsplăţi pentru păcate.

AL III-lea

Şi iată — vai! Din nou ne-ajunge focul.

AL II-lea

Scăpaţi eram din el pe jumătate.

UN DEMON

(văzînd pe un damnat în apropierea lui, îl trimite să cadă în foc cu o lovitură de picior)

În foc!

ALŢI DEMONI

(aceleaşi mişcări faţă cu alţi damnaţi)

În foc!

ALŢII

Acolo vă e locul.

UN DAMNAT

(din mijlocul flacărilor, și ridicînd pumnii în sus)

Vai! Dumnezeu nu e, și nici dreptate.

(Vuiete ale Iadului.)

VOCI ALE LUI

Ha-Ha! — Ho-Ho! — Hi-Hi! — Hu-Hu-u-u-u!

O VOCE DE SUS

(de tenor)

În foc! În foc! — Acolo vă e locul.

(Damnații în partea din urmă dialogului au izbutit să se smulgă din flacări și s-au apropiat pe nesimțite de demoni.)

ACTUL I

(Scena se petrece într-un palat din Ravenna. Lumină în teatru. Decorul piesei același la toate actele. O întinsă sală în forma unui trapez. În dreapta, colonadă asupra mării ce se vede între coloane în toată însuflețirea ei. Lucirea soarelui peste mare. Luntrii cu pînze. Sus de tot, între coloane, tende de purpură ce se mișcă în vînt. În fundul trapezului, ușă lîngă unghiul din stînga și lîngă cel din dreapta. În mijlocul fundului trapezului, o adîncătură formînd alcovă, între două duble coloane, în o parte și în alta. Pat monumental, ușor ridicat la căpătîi și deci înclinat spre public. Trei trepte duc din scenă la acest fel de alcovă. Înalte sfejnice, de o parte și de alta a treptelor, cu groase lumînări de ceară în ele, înflorite cu poleieli și colori. Amplu coperămînt al patului, de matase roșu-închis, azvîrlit peste pat. Mari ciucuri de fir atîrnînd de la colțurile lui în jos. De partea de sus a deschizăturei, draperii de catifea de Utrecht, de coloarea foilor veștezi. La ridicarea cortinei, draperia e dată într-o parte și în alta. Patul și peretele din fund de căpătîiul lui se pot vedea bine. Pe fundul acestui perete un mare covor de catifea de un roșu șters, cu marginile cusute cu fir. În centrul covorului, blazon mare cu coroană ducală. Mai jos, panoplie de arme. Lîngă fiecare sfejnic, pe două foarte mici piedestale, cîte un cavaler în armură de fier, cu casca pe cap și cu cozorocul ei lăsat. În stînga scenei, un imens portal

deschis asupra aproape celor 3/2 a peretelui. Acest portal e închis, ceva mai sus ca înălțimea omului, de un paravan ce e în realitate un transparent [pentru Aparițiuni]. Acest paravan simulează vechiul stejar, e lucrat artistic, are o ușă în centrul lui, ce e întredeschisă și lasă a se vedea pe deasupra lui partea superioară a bolților și stîlpilor unei largi galerii.

În centrul salei, mare masă de stejar înnegrit de timp. Scaune tot de stejar, în stilul epocei, dar cu dosare foarte înalte. Scaunele aceste, trei-patru, sunt scăunașe fără rezemătoare, în același stil. La dreapta, lungă laviță, cu rezemătoare, așezată pieziș, lîngă colonada ce dă asupra mării. Transparente prin unghiuri, pentru iviri de vedenii. Umbrele lui Virgil, Brunetto Latini și a Beatricei pot apărea și de după înaltul spate al laviței. Celelalte după indicații la timp.)

Actul I

(La ridicarea cortinei, Dante aproape culcat pe laviță cu rezemătoare.)

SCENA I

DANTE, CEI OPT TINERI SENIORI și NĂLUCILE ce apar la locurile și timpul indicate

DANTE

(ridicîndu-se în cot pe perini de catifea)

...și deci părerea voastră este ca eu, Dante Alighieri, ați înțeles — eu, Dante, să cer iertare Florenței?

UN TÎNĂR

Te vei întoarce astfel în orașul tău scump.

UN ALTUL

Îți vei revedea astfel casa ta scumpă — micul tău palat.

AL III-lea

Ți se va recunoaște astfel mărimea geniului ce ți se tăgăduiește astăzi.

AL IV-lea

Nu vei mai fi astfel rătăcitor. Vei fi rege așezat în scaunul geniului tău.

AL V-lea

Copii dezmetici sau neghiobi nu se vor mai ține pe strade după tine, și strigînd în batjocură sau cu groază: „Păziți! Căci iată omul care zice că a fost în Iad și că s-a întors de acolo".

AL VI-lea

Vei avea astfel un cămin.

AL VII-lea

Te vei bucura astfel de glorie multă vreme, căci liniștea și mulțumirea îți vor lungi viața.

AL VIII-lea

Și vei ajunge din nou, poate, în dregătoriile nalte ale scumpei tale Florențe.

AL III-lea

Pe cîtă vreme astăzi — silit cum ești să servești cînd pe principele vreunui oraș, cînd pe al altuia dintre stăpînitorii care-ți dau ospitalitate — astăzi, careți-este soarta?

AL V-lea

Da: care? Îți primejduiești chiar viața... *(mișcare a lui Dante)* căci nu ne vei spune că ambasada ta din urmă la Veneția ți-a folosit la ceva, sau că nu te-ai întors bolnav de pe urma ei...

AL VII-lea

Greu bolnav.

ÎNTÎIUL

Firește: lagunele nu iartă uneori nici chiar cînd e toamna înaintată... Și, pe deasupra, vei fi silit să părăsești în curînd însuși adăpostul acestui palat, cu toate că Ducesa...

AL II-lea

Da: căci Duca sosește mîine, și știm că i s-au făcut amenințări de orașul tău — unde s-a dus chemat de împrejurările politice ale zilei — că, dacă el va urma să te adăpostească la sînu-i, nu i se vor mai înapoia cei trei sute de mii de scuzi cu care orașul tău îi este dator.

AL IV-lea

Și cine știe? Vei fi silit, poate, să părăsești însăși Ravenna.

DANTE

O voi părăsi.

AL VIII-lea

Spre a te duce unde?

DANTE

Dumnezeu știe totdauna să îndrepteze pasurile oamenilor.

AL VI-lea

Va fi știind. Dar pe-ale tale numai spre bine nu ți le-a îndreptat. Ai fost guelf, și te-ai luptat la Campaldino pentru guelfi, și cu ce te-ai ales? Nu tot ei te-au lovit?

ÎNTÎIUL

Aceasta ți-a fost răsplata.

DANTE

A mai fost și a multor altora. Mișeii își fac treburile cu cei viteji și de bună-credință și la urmă caută să se scape de ei. Lucrul nu este de ieri.

AL VII-lea

Dacă știai că e așa, de ce nu ți-ai luat măsuri?

AL III-lea

Ți-a plăcut mai bine să te faci gibelin.

AL IV-lea

Să-ți spun drept, magistre, te iubim. Dar ți-ai pus pe umeri greșeli peste greșeli. Cel puțin, dacă atunci cînd ai ajuns aproape capul Republicei...

AL II-lea

Nu loveai în toți.

AL V-lea

Așa că astăzi n-ai peste tot decît dușmani.

DANTE

Am voit binele Toscanei.

AL VII-lea

Și te-ai apucat — spre a i-l face — să cauți să culci la pămînt pe cei mai străluciți fii ai ei... N-ai cruțat nici pe cei mai de aproape ție.

DANTE

Pe jefuitori numai. Pe cele cîteva familii care își împart țara ca un hoit.

AL VIII-lea

Ți-ai muiat, pe lîngă aceasta, condeiul în flacările Iadului și, luînd Italia în toată întinderea, ai însemnat cu el în frunte pe cei mai vestiți seniori.

DANTE

Pe cei mai vestiți briganzi.

ÎNTÎIUL

Pe mulți i-ai numit venetici.

DANTE

Sunt.

AL IV-lea

Și chiar pe oamenii cei mai iluștri prin meritele lor?

DANTE

Merite de corupători ai sufletului de la Alpi la Marea Tireniană. Numai pe răi și pe vicioși am lovit.

AL II-lea

N-ai respectat nici chiar sfințenia bisericei. Ai trimis pe papi să ardă în Iad.

DANTE

Nu eu i-am trimis acolo, ci ei.

AL V-lea

Și pe alții mulți.

DANTE

Nu eu — tot ei.

AL III-lea

Și astăzi Italia întreagă îți stă împotrivă.

DANTE

Aceasta, nu. Italia nici nu mă urăște, nici nu mă iubește. Italia doarme. Am voit-o așa cum se va înălța printre secole.

ÎNTÎIUL

În sfîrșit, să fie cum zici, sau să nu fie — cred că ar fi timpul să iei acum o hotărîre. Noi știm cu siguranță că Ducele — și nu uita că mîine va fi aci...

DANTE

Mi-ați mai spus-o.

ÎNTÎIUL

Pe ce prieteni dar cugeți să te reazemi în mijlocul furtunei ce se apropie? Afară de Guido Cavalcanti — dar el nu mai poate fi azi de ajutor nimănui — nu prea vedem care ți-ar fi sprijinitorii... Cît despre Giotto...

AL III-lea

Ți-a făcut portretul...

DANTE

Dar de dv. nu vorbiți, seniorii mei? *(Ironic.)* Vă cunosc devotamentul... și mă iubiți...

AL VI-lea

(cu vocea trăgănată)

Desigur...

AL IV-lea

(fără entuziasm)

Tot ce vom putea să facem...

DANTE

În adevăr?

AL VII-lea

(fără convingere)

Cum ar fi altfel?

DANTE

Cu toate cele spuse adineauri?

AL III-lea

Ți le-am spus tocmai fiindcă-ți suntem prieteni.

AL V-lea

Greșelile trebuiesc spuse.

AL VI-lea

Cei care nu le spun urmăresc pierzarea celui care le face. Sunt mișei.

DANTE

A!

AL II-lea

Dovada cea mai bună despre asta e că ți le-am spus.

DANTE

A!

ÎNTÎIUL

Căci altfel...

DANTE

Deci, mă iubiți?... — Ascultați însă!... Cînd cineva începe să vadă greșelile cuiva, nu-l mai iubește.

AL VI-lea

Nu e cu toate aceste iubire stăruința ce punem ca să iei o hotărîre care să-ți fie folositoare?...

AL II-lea

Te vedem cu totul slăbit.

AL IV-lea

Și chiar cu totul bolnav.

AL VII-lea

Cît s-ar bucura cei doi fii ai tăi văzîndu-te...

DANTE

(ridicînd ochii în sus)

Blîndă maică a lui Christos, vezi-mă.

AL II-lea

Te va vedea, dar trebuie întîi să te vezi singur.

DANTE

(tot cu ochii în sus)

Isuse, mielule al lui Dumnezeu, dacă am greșit pînă azi, fii milostiv și iartă-mă.

AL II-lea

Te va ierta, dar trebuie mai întîi să te ierți singur.

AL V-lea

Cu adevărat, căci de ce te pedepsești singur?

ÎNTÎIUL

Și atît de cumplit — cînd ți-ar fi ușor să ceri iertare orașului tău.

AL III-lea

Trimisul Florenței tale, care-ți face această propunere, n-așteaptă oare răspunsul tău în acest palat de aproape două săptămîni?

AL VII-lea

Și dacă nu i-l dai pînă diseară, va pleca mîine.

AL VI-lea

Și orașul tău scump va pune să-ți dărame casa pînă în pămînt. Ne-a spus-o limpede.

AL IV-lea

E foarte adevărat, căci nu ne-a spus-o numai nouă. A spus-o și altora.

AL III-lea

Micul tău palat va fi prin urmare ras din fața pămîntului de orașul tău scump.

AL VIII-lea

Și orașul tău scump va presăra sare pe locul unde a fost casa ta.

AL II-lea

Și pe locul unde a fost micul tău palat nu vor mai crește flori.

DANTE

(aiurit)

Ce ziceți?... Tăceți...

AL VI-lea

Zicem ce va fi: că nu vor mai crește nici chiar flori pe acel loc.

ÎNTÎIUL

Orașul tău va presăra sare pe el.

DANTE

Destul. Minte și mințiți. Lacrimile au și ele sare... Dar... v-o spun: minte și mințiți... din lacrimile ce se vor vărsa vor crește flori... Da: și chiar cele mai frumoase: ale nemurirei. Deci, în adevăr, ascultați: sarea pe care orașul meu scump o va presăra pe locul casei mele va fi topită de ploaie și picăturile acelei ploi se vor schimba în lacrimi. Auziți? — și orașul meu scump mă va plînge și el mai tîrziu — căci — priviți-mă! — nu sunt eu cel pe care îl știți, și uitat-ați oare... *(El se dă înapoi prins de aiurare. Mimică. Melopee muzicală în surdină. Muzele apar. Dante le vede, nu însă ceilalți.)*

DANTE

(reluînd)

Uitat-ați oare...

SCENA II-a

ACEIAȘI, MUZELE, SECOLELE, GÎNDUL și SIMȚIREA LUI DANTE (Melopee.)

O MUZĂ

(recitativ)

Uitat-ați oare
Că-i este viața nemuritoare?

SECOLELE

(Apar în dreptul portalului din stînga. Fiecare secol e cu cîte un pas napoi de cellalt și nemascat de el. Cor.)

Uitat-ați oare?
O spun și ele, Muze, și noi,
Ce pe rînd fi-vom secole noi...
Îi este viața nemuritoare.

MUZELE

(cor)

Nemuritoare, nemuritoare.

DANTE

Ați văzut și ați auzit?

ÎNTÎIUL

Pe tine? Da.

AL III-lea

Și te-am auzit.

AL II-lea

Și știm cine ești.

AL V-lea

Ești Dante.

DANTE

Nu e vorba de mine.

AL VII-lea

Atunci de cine?

DANTE

(gest)

De acestea: nemuritoare și vecinic tinere.

(Muzele dispar.
Toți se uită în direcțiunea arătată de Dante.)

AL II-lea

(către Al IV-lea)

Ce-a vrut să zică?

DANTE

(gest și mișcare)

Dar pe ei? Pe acești frumoși adolescenți din care unii niște abia copilandri — văzutu-i-ați și pe ei?

(Secolele dispar.)

AL VIII-lea

(către Al VI-lea)

Aiurează.

AL II-lea

(către Dante)

Dumnezeule! Pe care *acestea* și pe care *aceștia* vrei să-i vedem?

AL VI-lea

Aici nu se află nimini decît dumneata și noi.

AL IV-lea

O! bietule magistrule...

AL III-lea

Nefericitule și mult cercatule Dante!...

ÎNTÎIUL

Mă uit zadarnic împrejur...

AL V-lea

Nu e nimini. Ne uităm zadarnic.

ÎNTÎIUL

Ești bolnav.

AL IV-lea

Prins de friguri.

AL VI-lea

Dealtfel ți-este și obrazul roșu ca focul...

AL VIII-lea

Și ochii tăi sticlesc.

DANTE

A! În adevăr?

ÎNTÎIUL

În adevăr — căci nici n-am văzut, nici n-am auzit pe nimini decît pe tine.

DANTE

Aveți dreptate. Uitasem că puțini de tot au ochi să vadă și urechi să audă.

AL V-lea

(către Întîiul)

Eu cred mai curînd că magistrul a vrut să-și rîdă de noi.

AL II-lea

Îi place uneori batjocora.

AL VIII-lea

Și asta nu e bine.

AL VI-lea

Nu e deloc bine.

AL III-lea

Căci știe cît îl iubim.

AL V-lea

(către Dante)

Și știe că nu suntem dintre mulții fățarnici care cînd dau ochii cu el îl ridică dincolo de al șaptelea cer și cînd se depărtează îl cufundă în chiar iadurile lui.

AL IV-lea

Iar ca dovadă că așa este aduc — amintește-ți, magistrule, — aduc și faptul că ți-am recunoscut totdauna marile merite și cînd erai față, și în lipsă. Dacă, cu toate astea, ce numești *Divina Comedie* nu ne-a prea mișcat, e apoi și firesc. Ai scris-o bolnav...

AL VII-lea

În exil...

AL II-lea

Și spre bătrînețe.

AL VI-lea

Ținem socoteală de toate.

AL VIII-lea

Vita Nuova însă...

AL II-lea

Cît și atîtea alte versuri răzlețe...

ÎNTÎIUL

Vor trăi în toți timpii. *Canzoni* bunăoară!...

AL VI-lea

Căror le-a făcut muzică divul Casella...

AL V-lea

Sunt fără seamăn.

AL III-lea

Și vor trăi etern.

AL VIII-lea

În ele i-ai întrecut pe toți ridicîndu-te peste tot ce ai scris și fără să spunem că limba e tocmai cea care ar trebui...

AL II-lea

Recunoaștem că e bună.

AL III-lea

Pe cînd alții — lingușitorii — pe care tu ar trebui să-i urăști — spun că tu ai întemeiat limba.

AL V-lea

Crezînd să te prostească. Căci nu se știe oare că o limbă e opera timpului?

AL IV-lea

Negreșit. Ce sunt oamenii?!

AL V-lea

(către Al IV-lea)

Aici o cam scrintești — căci și oamenii își au însemnătatea. Astfel, toți am adus la formarea ei partea noastră de contribuțiune.

DANTE

Prea modești...

AL IV-lea

(către Al V-lea)

Cu toate astea, timpul...

DANTE

Ha! Ha! Timpul!

AL III-lea

Cum? Te îndoiești, magistrule, despre ce poate timpul?...

DANTE

Dimpotrivă. Timpul poate mult căci v-a creat. Și vă *mulțumesc: m-ați luminat... Negreșit — fiindcă* eram un nerod: crezusem că timpul e omul.

(Pauză.)

Dar... iată ce e omul, ori mai bine zis, bătrînețea — boala — cum să vă spun? *(arată pe Al IV-lea)*... — o să vi se pară ciudat — însă e așa... dumnealui... i-am uitat numele... da... dumnealui *cu timpul.*

AL IV-lea

Se poate?

DANTE

De ce nu — de vreme ce v-am spus-o...

AL IV-lea

Cum? Nu mai știi că mă cheamă Balthazar de...

DANTE

Nu... *(gest)* și am uitat și numele celorlalți...

AL II-lea

Ce glumă! Un nume ca al meu! Don Andrea de Breggi!...

DANTE

(către Întîiul)

Ei! dar pe dumneata, tinere, pe dumneata, cum te cheamă?

ÎNTÎIUL

Sangue di Christo! Pe al meu s-ar fi cuvenit să nu-l uiți! Îl știe Italia toată! Sunt Don Nicolo Orlandi.

AL III-lea

Și pe al meu mai puțin. Sunt Don Romualdo Ceccaldi.

AL V-lea

Dar pe al meu! Alberto della...

AL VI-lea

Al meu e cel puțin tot atît de ilustru... Guido de Monte-Chiaro, știi?

AL VIII-lea

Să-ți mai spun pe al meu? Glumă sau batjocoră împingi lucrurile prea departe... Cine a cunoscut pe Cesare Orto și l-a uitat?

AL VII-lea

Dar pe...

DANTE

Ajunge. Mințiți!

ÎNTÎIUL

Cum? Nu ne cheamă astfel?

DANTE

Nu. Mințiți! Mințiți!

2—3 DIN TINERI

Noi?

DANTE.

Voi... Toți. Altele sunt numele voastre.

AL PATRULEA

Va să zică — numele meu nu mai este cel de...

DANTE

Nu: pe tine te cheamă *Inconștiență a timpului.*

ÎNTÎIUL

A!

DANTE

(acestuia)

Și pe tine: *Invidie.*

ÎNTÎIUL

O!

CEILALȚI

O!

(Mișcări diverse ale tutulor.)

DANTE

Da.— Și pe voi, pe toți împreună, vă cheamă *Ticăloșie. (Merge asupra lor cu amîndouă brațele întinse.)* Ieșiți. *(Toți dau napoi și ies cîte unul-unul.)*

SCENA III-a

DANTE, AL PATRULEA și AL OPTELEA (lîngă ușă), DUCESA (intrînd)

AL IV-lea

(către Al VIII-lea, la intrarea Ducesei)

Ducesa!

DUCESA

(care a surprins cîteva din mișcările scenei din urmă)

Dar ce e?

AL IV-lea

Ne gonește. *(Iese cu Al VIII-lea.)*

DUCESA

(către Dante)

Vai! Dar îți erau prieteni. Unii din ei te-au iubit, poate.

DANTE

Poate.

DUCESA

Atunci?

DANTE

Erau oameni.

DUCESA

Vai! Și cu cine rămîi acum!?

DANTE

Cu mine.

SCENA IV-a

ACEIAȘI, NĂLUCILE: MUZELOR, SECOLELOR, BEATRICEI, VIRGILIU, BRUNETTO LATINI, GÎNDULUI, SIMȚIREI

(Muzică abia simțită. Nălucile Muzelor reapar.)

MUZELE

Și cu noi.

SECOLELE

(reapărînd)

Cu noi de asemeni.

BEATRICE PORTINARI

(apărînd din dosul laviței pe care Dante s-a reașezat)

Dar eu, Dante, eu? N-a fost totdauna lîngă tine scumpa ta Beatrice Portinari? *(Mișcări de mirare ale Ducesei care dă a se înțelege că vede și aude pe Năluci.)*

DANTE

(la vocea Beatricei întoarce capul de profil și se uită lung la ea)

Tu?...

VIRGILIU

(apărînd la capătîiul laviței)

Și părăsitu-te-a vreodată, de cînd l-ai cunoscut prin magistrul tău, Brunetto Latini, scumpul tău Virgiliu?

BRUNETTO LATINI

(apărînd la celalt capăt al laviței)

Iar acest Brunetto Latini n-a fost el totdauna lîngă tine, mărețul meu discipol — lîngă tine care vei face să-mi plutească numele peste timpuri — deși prin mine însumi am fost dintre muritori?

UN ÎNGER LUMINOS

(ivindu se de după un jeț)

Și nici eu, gîndul tău, nu m-am înstrăinat vreodată de tine, scumpul meu tată. Ți-am fost fiul credincios și bun — te-am urmat peste tot și ți-am împărtășit oricînd soarta.

DANTE

Fiindcă nu erai om. Cu toate astea, binecuvîntat să fii.

UN ALT ÎNGER LUMINOS

(acesta cu chip și păr de femeie)

Nici eu, simțirea ta, nu m-am despărțit în nici o clipă de tine și ți-am îmblînzit mîniile și ți-am ușurat necazurile. Ți-am fost fiică bună.

Iadeș! (1)

Comedie originală, în două acte și în versuri de D-nu Al. A. Macedonski.

Autorul închină această piesă artistei care a jucat rolul principal: D-na A. Romanescu

Personagiile	Artiștii
GUGUȚA	D-nu Gr. MANOLESCU
ELENA soția lui	D na A. ROMANESCU
GEORGE ANINOȘESCU, vĕru lui Guguță	D nu C. COSTESCU
DOAMNA DAVIDESCU	D-na EUFROZINA POPESCU
SMARANDA BERDEANU, amică din copilărie a Elenei	D șoara AMELIA VELNER
SAFTA, servitoare	D șoara M. TANASESCU
UN SERVITOR	D. DAVIDESCU.

Scena se petrece în București.

Această piesă, aprobată de Onorabilul Comitet Teatral, a fost reprezentată pentru prima oară la 15 Noembrie 1880, pe scena Teatrului Național din Capitală.—Drepturile autorului, sunt rezervate.

ACTUL I.

Scena reprezintă un salon elegant mobilat.

SCENA I.

Guguță, Elena.

Guguță

Gătește-te, Eleno: Diseară-avem la masă
Pe-Aninoșescu.

Elena

Iară! — Mi-aduci mereŭ în casă
Tot veri de-ai dumitale și d'ăi nesuferiți!..

Guguță

În alte case, veriĭ, adesea 'i vĕd doriți...

(1) Nodul final al întregei din piesă, a fost inspirat d-lui Macedonski, de citirea unei povești Arabe de o jumătate de pagină, tradusă și publicată de Heliade, în Curierul de Ambe-Sexe. «Iadeș» s'a reprezintat până acuma de trei ori cu mult succes, și, autorul a fost chemat de aplausele unanime ale publicului, la finele fie-cărei seri de reprezintare. Ba, a obținut aprobarea criticei, și însăși, a criticei pasionată. Succesul de frunte al d-lui Macedonski, este însă, felicitările ce a primit de la D. Ioan Ghica, și de la ilustrul nostru poet, Vasile Alexandri. Trebue să adăugăm în fine, că d. Macedonski, datorește multă recunoscință artiștilor care au interpretat rolurile încredințate lor, într'un mod admirabil. Eroina piesei, — d-na Romanescu, a sciut mai ales, să răpească aplausele publicului. Acestuĭ lucru, vom zice despre d. Manolescu, și nu mai puțin mulțumitori, ne vom arĕta către d-na A. Velner, și d. C. Costescu.—Intru cât privește, pe renumita noastră artistă, d-na E. Popescu, autorul ne roagă, să'i exprimăm din tot sufletul, mulțumirile sale, că a binevoit a primi, un rol așa de mic, însă, pe care nimeni, nu l-ar fi putut interpreta cu atâta succes. — Nota Red.

1

1. *Iadeș !*, *Literatorul*, II, 1, 15 ianuarie 1881, p. 516.

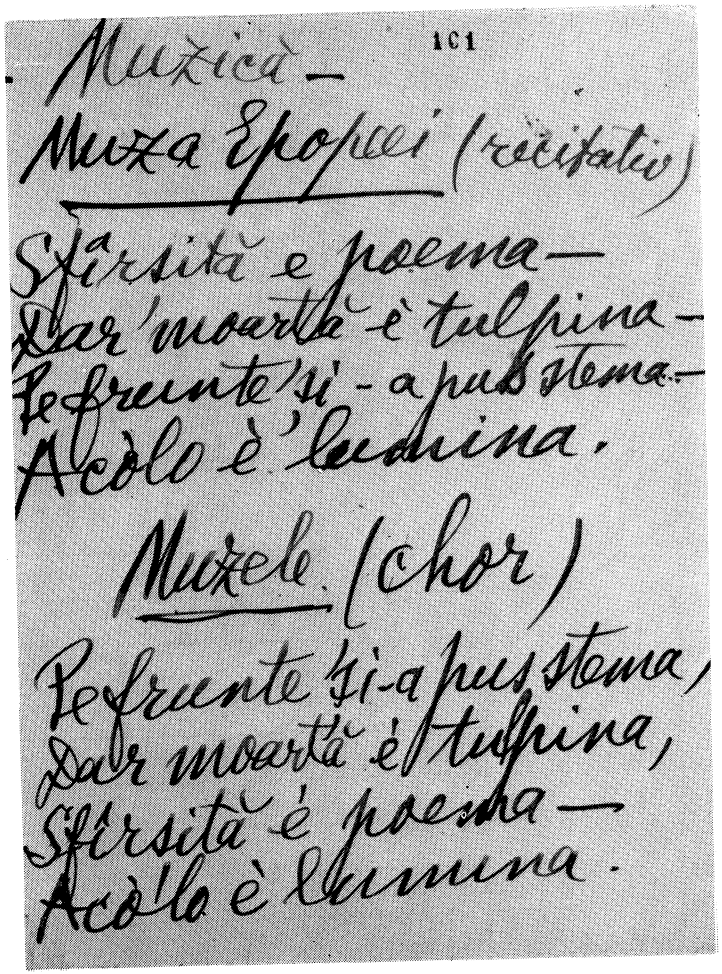

16

16. *Moartea lui Dante Alighieri*, ms. 4.049, f. 101 r.

DANTE

Fiindcă nu erai nici tu din rîndul oamenilor. Cu toate astea, binecuvîntată să fii chiar pentru suferințele pe care fără să știi mi le-ai dat. Fiindcă le-am trăit și nu m-au doborît, sunt Dante.

DUCESA

Minune! Ce sunt toate aceste ființe pe care le văd și toate aceste voci pe care le aud? De unde pornesc ele?

MUZELE

De la noi.

VOCI FELURITE

(pe rînd)

De la noi.
De la noi.
De la noi.

DUCESA

Dante, magistrule scump și poetule div, îmi vei spune?...

DANTE

Ție?... Orice. *(Mișcări de atențiune ale Nălucilor și gesturi între ele.)* Tu ești dintre acele femei care răscumpără păcatele și minciuna altora. Roză de argint a raiurilor, Madona Rafaela, stăpînă a acestui palat în care poetul izgonit a fost adăpostit și soție a nobilului marchiz, ce vrei să afli de la mine?

DUCESA

Foarte puțin... Iată: te credeam singur și văd acum împrejurul tău, dar înainte de toate, cine este acesta în togă albă? O! Cerule! — să nu fie chiar Virgiliu al tău și al omenirei?... Acestelalte apoi, copile nouă la număr, și cîte nouă frumoase — semănînd cu cele nouă surori — iar, în sfîrșit *(gest)*, aceștia... niște băie-

țandri atît de străluciți, dar care par aci că sunt, aci că nu sunt — și acesta de asemenea, care dacă n-ar fi dus în lumea umbrelor aș jura că e bătrînul Brunetto Latini, pe cînd aceștia *(gest către îngerii luminoși)*, lumină din lumină, ca și gîndul tău, ca și simțirea ta...

DANTE

O! Madona! E așa. Și va să zică ai văzut și ai auzit? Vezi și auzi?

DUCESA

Văd și aud — da.

DANTE

Mărire și închinăciune lui Dumnezeu. Se află în lume și ochi care să vadă și urechi care să audă! M-ai scos, Madona, din pădurea întunecoasă a micimilor omenești și încep să mă întorc spre lumină. *(Muzică în surdină.)*

O MUZĂ

(recitativ)

Ridică ochii tăi spre cer —
În sus sunt culmile sublime
De adevăruri ce nu pier:
Acolo nu e-ntunecime.

MUZELE

(cor)

Ridică ochii tăi spre cer —
Acolo nu e-ntunecime.

SECOLII

În sus sunt culmile sublime
De adevăruri ce nu pier.

DUCESA

Dumnezeiești voci. O! cerule!

DANTE

Le auzi?

DUCESA

Mi-e inima plină de ele.

DANTE

Și a mea, Madona, și a mea! E vocea Muzelor.

DUCESA

O! Cerule!... Vocea lor...

DANTE

A lor.

(Muzică în surdină.)

O MUZĂ

(recitativ)

E vocea lor și ea vestește
Că ura lumei preamărește,
Căci dacă e o lege crudă
Să fie-auzuri să n-audă,
Și dacă sunt așa mistere
Să fie ochi fără vedere,
Chiar șoapta cea mai trecătoare
Răsună dincolo de soare
Și de puterea nevăzută
Oricare faptă e văzută,
Iar nici al ierbei fir nu tace
O nedreptate cînd se face.

MUZELE

(cor)

Iar nici al ierbei fir nu tace
O nedreptate cînd se face.

SECOLELE

(recitativ)

Și secolii ce au să vie
Cu totul drepți vor ști să fie...
Răzbunători vom naște-n lume,

Încoronîndu-i al său nume
Cu ale gloriei ghirlante
Și, dăruindu-i nemurirea,
Italia va fi chiar Dante,
Iar a lui țară, omenirea.

MUZELE
(cor)

Italia va fi chiar Dante.

SECOLELE
(cor)

Iar a lui țară, omenirea.

BRUNETTO LATINI
(recitativ)

Italia va fi chiar Dante —
Vezi ce te-așteaptă, fiul meu.

DONA RAFAELA
(prosternîndu-se)

O! semizeu!

MUZELE

O! semizeu!

BEATRICE

Iubitul meu! Iubitul meu!
(Melopeea muzicală încetează.)

DANTE

Și acum, Dona Rafaela, cred că nu mai ești îngrijită despre mine, căci ai văzut și ai auzit, și știi acum că n-am rămas singur.

DUCESA

Am văzut și am auzit, dumnezeiescule magistre, dar...

DANTE

Vorbește.

DUCESA

O teamă e în mine.

DANTE

Care?

DUCESA

Tremur să ți-o destăinuiesc — și trebuie. Ce cuvinte să găsesc însă?... Un om care ca tine a suferit atît — a putut — cine știe? Omul e slab și suferința ne-ndurătoare... Sfîntă Treime! *(se închină)* gonește din mine un asemenea gînd... a putut...

DANTE

Ei bine?

DUCESA

A putut... Tu știi ca și mine că necuratul stă la pîndă... *(Se închină cu evlavie.)* Dumnezeule! Nu-l mai răbda să ispitească pe oameni... căci — răspunde-mi: Ființe sunt acestea, sau păreri?... *(Cu spaimă.)* Umbre? Năluci? Iazme ale vreunei vraje? *(Mișcare a lui Dante.)* Știu: ești dreptcredincios și dacă Dumnezeu ți-a dat așa de grele necazuri, ți le-a măsurat după puteri. Puterile însă au margini și ele au putut să te părăsească în vreo clipă. Apoi, nu ești tu și singurul om care s-a coborît în Iad?

DANTE

Înțeleg... O! și nu mă miră că inima omenească, precum ai zis-o singură, e slabă — nu mă miră că te-au turburat spăimîntătoarele gînduri... Dar, Madonă, privește-mă în față — în numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh, fac cruce și spun că dacă vrajă este împrejurul meu, ea este a curățeniei sufletului meu și a puterei lui Dumnezeu. El n-a vrut să mă lase niciodată singur. Pribeag, batjocorit, neluat

în seamă de marii acestui pămînt — flămînd adesea — da: Madonă! flămînd! — jefuit de avutul meu și înstrăinat de copiii mei — singur! — știi ce va să zică *singur*, Madonă? El a sădit puterea lui în mine și m-a înfășurat apoi cu dînsa. Oaste cerească este cea care mă înconjoară. Prin cei care mă înconjoară am pus stavilă Iadului, care se azvîrlea asupră-mi. Gonit dintre oameni, am trăit printre îngeri. Copiii mei, cei cu totul ai mei, închipuirile! — căci au fost zămisliți numai și numai din gîndul meu — m-au mîngîiat de lipsa celorlalți. Și aceste închipuiri, Madonă! O! Ele mi-au dat și putere și avere. Am trăit și pe una și pe alta printr-însele și le-am văzut aci ticăloșia, aci zădărnicia. În vis și în cer am trăit, Madonă, iar patria mea poate să-mi țină porțile închise. Necazurile m-au oțelit și sufletul meu s-a făcut de diamant. Ce m-ar mai atinge? Pe acestea *(gest arătînd Nălucile)*, pe care mi le-am smuls din suflet — ființe pentru mine, năluci pentru cei mulți — dar pe care — orice ar fi ele — le am totdauna în preajmă, sunt totdauna cu mine, nu mi le poate răpi nimini. Nici moartea. Le voi lua cu mine cînd mă voi duce. Sau nu: ele trăind prin mine, mă vor urma singure... *(Se așază pe laviță cu capul în mîini iar peste puțin se ridică din nou și reia cu înfrigurare.)*... Căci sunt cel pe care Virgiliu, cînd l-a văzut singur — Virgiliu și împreună cu el alți patru înalți magistri ai cîntecului și anume: Omer — poetul rege, Horațiu, satiricul, Ovidiu, al treilea, și împreună cu el Lucaniu — l-au luat între dînșii și l-au primit pe el, al șaselea, în rîndurile lor... Și deci eu fiind acesta, Madonă, mai au oamenii vreo putere asupră-mi? Și iar, fiind cel care spusei, ar fi de crezut ca eu singur să fac pasul care să mă prăvălească pe veci de pe dumnezeiestile înălțimi și să mă arunce ca pe un mîrșav Iadului? Puterea lui Dumnezeu e prin urmare cea care se află împrejurul meu și poți s-o spui și trimisului Florenței...

DUCESA

Dar...

(Muzică în surdină.)

SIMȚIREA LUI DANTE

Știut să fie de oricine
Că Dumnezeu cînd e cu tine
Mai mare ești chiar decît regii
Căci voia lui e legea-legii.

SECOLII

(cor)

Știut să fie de oricine.

MUZELE

(cor)

Ce zeii vor e legea-legii.

GÎNDUL și SIMȚIREA LUI DANTE

E legea-legii, legea-legii.

DUCESA

E așa — cu toate astea, Dante, voința lui Dumnezeu este poate...

DANTE

Nu-mi lua puterea. Tu singură m-ai dăruit cu ea din nou.

DONA RAFAELA

Eu?

DANTE

Da — căci cu puțin înainte de-a te arăta — nu-ți pot ascunde că mă simțeam cu totul bolnav, mai bolnav chiar decît fusesem pînă aci. Blestematele friguri ale Maremelor crescuseră. Sufletul meu însuși — istovit — șovăia... Nu mă îndoiam de dreptatea lui Dumnezeu dar începusem să mă îndoiesc de a mea și, vai! pînă și de dumnezeirea ce mi se revarsă din suflet pe buze. Și gîndindu-mă la cel care fusesem, îmi ziceam că nu mi-am trăit viața ca oamenii și că trebuia să fiu [ca] ei

de vreme ce eram om, că am supărat poate pe Dumnezeu prin aceasta...

DUCESA

O! Dante! Dar stă în puterea ta să faci altfel? Eşti tu om ca ceilalţi?

DANTE

Nu. Nu. Mă vedeam însă bătrîn, în pragul mormîntului...

DONA RAFAELA

O! O!

DANTE

Mă gîndeam la copiii mei, bieţii! Le-am făcut poate rău fără să vreau, n-am fost pentru ei, poate, cel care ar fi trebuit...

DUCESA

Nimeni nu poate să iasă din voia lui Dumnezeu şi el ne-a făcut pe fiecare în felul cum suntem, pentru ca scopurile lui, necunoscute nouă, să fie atinse.

DANTE

E tocmai ce mi-am zis şi eu după ce te-am revăzut; şi mi s-a ridicat ca o piatră de pe inimă, reaflîndu-mă pe mine. Da: nimic nu se petrece, nici în cer, nici pe pămînt, decît ca să ducă spre bine. Da: ne socotim năpăstuiţi fiindcă nu credem în eternitatea vieţei şi ne-o închipuim sfîrşită pentru noi odată cu acest corp trecător. Însă nu este astfel: — nu — *(pauză)*. Şi iată că m-am făcut bine — cu totul bine. *(Face cîţiva paşi şovăitori.)* Atît de bine, vezi? încît voi pleca diseară, părăsind adăpostul pe care mi l-ai dat ca o soră, ca o sfîntă...

DUCESA

Să pleci?... Dar unde şi de ce?

DANTE

Unde mă va călăuzi Dumnezeu. El e totdauna lîngă mine. De ce? O, preacurat suflet, Madonă, nu-mi mai ascunde în zadar că soţul tău soseşte diseară sau mîine...

DUCESA

Sosirea lui însă...

DANTE

Ştiu tot. El este o inimă frumoasă, a fost bun cu mine, o ştiu, dar şi trei sute de mii de scuzi sunt frumoşi şi buni. Florenţa nu i-ar mai înapoia unul dacă palatul şi puterea lui, ilustrul nume al marchizului, ar urma să mă ocrotească.

DUCESA

(cu dejnădejde)

Ştii! Ştii! Însă cine ţi-a spus?

DANTE

Chiar cei cari nu mai sunt aci.

DONA RAFAELA

Mişeii.

DANTE

Sunt oameni.

DUCESA

Nu. Sunt nedemni de acest nume.

DANTE

Oameni! Oameni!

DUCESA

(luîndu-i mîna)

Dar mîna îţi arde?... Nu trebuie, nu poţi să pleci astfel.

DANTE

Va fi după voia lui Dumnezeu.

DUCESA

(punîndu-i mîna pe frunte)

Dar fruntea ta este de foc... Nu, nu poți să pleci astfel.

DANTE

Sunt bine.

DUCESA

Dumnezeule! Pedepsește-i!

DANTE

Și apoi mai uiți altceva: capul meu nu este el pus la preț? Și nu m-au osîndit ei, uiți și asta, să fiu ars de viu? Și nu mi s-a dat această osîndă fiindcă am destăinuit numele celor care se află în flacările Gheenei sau sub ninsoarea albă și moale a nestinsului jar? Uiți și asta, Madonă, uiți!

SCENA V-a

ACEIAȘI, UN SERVITOR, ABATELE, COPILUL DONEI RAFAELA

DUCESA

(către servitor)

A! Bepo...

BEPO

Madonă!

DUCESA

Văd că abia îți tragi sufletul... Ce s-a întîmplat, bătrînule și credinciosule Bepo?

BEPO

Stăpînă, tot orașul e în fierbere. Se pregătește ca o răscoală... Vorbe aleargă multe prin mulțime... Florența ar fi pe cale să-și închidă porțile pentru mărfurile noastre... Nemulțumirea crește printre negustători și pentru oamenii din portul pe care Ravenna îl întreține asupra mării... În sfîrșit, ce să vă mai spun? Ei aruncă toată vina în socoteala seniorului Dante.

DUCESA

Bepo, taci!

DANTE

Lasă-l să vorbească, Madonă. Și așa și altminterea tot părăsesc Ravenna diseară.

DUCESA

(către Bepo)

Dar de unde s-au răspîndit acele vorbe?

DANTE

Tinerii care au plecat de aci își răzbună.

ABATELE

(intrînd)

Madonă! Mă întorc din oraș și... *(Zărind pe Bepo.)* Dar văd că Bepo — care era și el pe-acolo — mi-a luat înainte. El îți va fi spus...

DUCESA

Da. Știrea e...

(Bepo iese.)

COPILUL DUCESEI

(14 ani)

Știre... Ei! mamă, dar îți aduc și eu una — bună — foarte bună. Un călăreț a sosit în goană mare. Tatăl meu și cu ai săi îl urmează. Ei vin mai încet, căci drumurile sunt foarte grele pentru roate, dar la apusul soarelui, sau cel mai tîrziu la răsăritul lunei, vor fi la porțile orașului.

DUCESA

(Mimică — ridică fără voce mîinile în sus.)

DANTE

(cu liniște mîngîie buclele copilului)

Sosească cu bine, copilul meu.

SCENA VI-a

ACEIAȘI, BEPO, DOI FII AI LUI DANTE, O FIICĂ A LUI, CĂLUGĂRIȚĂ

BEPO

(alergînd)

De necrezut, și cu toate astea...

DUCESA

Ce mai este?

BEPO

Să vedeți: niște seniori din Ravenna au scris unor prieteni ai lor din Florența că înaltul poet este greu bolnav...

DUCESA

Și?

BEPO

Și s-a aflat.

ABATELE

A!

DUCESA

Dar explică-te odată...

BEPO

O vor face chiar ei... căci... sosesc...

DONA RAFAELA

Din ce în ce nu pricep. Ți-ai pierdut capul.

BEPO

Deloc. Căci iată-i. Au și urcat scara și le aud pașurile... Sunt chiar ei... Ei, cei doi fii ai seniorelui Alighieri și o fiică a lui, călugăriță într-o sfîntă mînăstire...

DANTE

Ei!!

DOI FII AI LUI DANTE

(intrînd)

Da, noi, tată.

DANTE

(cu extaz)

Copiii mei!

CĂLUGĂRIȚA

(fiică a lui)

Și eu.

DANTE

Fiica mea!

ÎNTÎIUL FIU

Cîtă fericire...

AL DOILEA FIU

În sfîrșit...

FIICA LUI

Lăudat să fie numele lui Dumnezeu.

DANTE

(îmbrățișîndu-i)

O! *(Dîndu-se puțin înapoi.)* Iertați-mă însă că v-am dat viața. Sunt oameni cari sunt prea mult ai lor, ai visului, ai omenirei și ai cerului pentru ca să mai poată să aibă și copii, să fie părinți...

CEI DOI FII

O! Tată!...

FIICA LUI

Tată...

(Și cîte trei se lasă în genuchi odată cu coborîrea cortinei.)

ACTUL AL II-LEA

SCENA I

ABATELE, DUCESA

ABATELE

Desigur, e bine că a trecut în camera de alături. Căldura pe care vîntul arzător ce vine dinspre Africa o bate aici e înăbușitoare.

DUCESA

Dar ce este și mai bine este că fiii și fiica lui au sosit...

ABATELE

Au sosit la timp.

DUCESA

Ce vrei să spui prin asta, veneratul meu Abate?

ABATELE

Ei! Madonă! Frigurile Maremelor...

DUCESA

Vai! ar fi prea nedrept — el a cărui viață n-a fost decît chin să n-apuce să se bucure de glorie...

ABATELE

Cu atît mai mult că ea se apropie. Cei mai strălucițiseniori ai Romei au început să plătească cu greutatea aurului copii după *Divina Comedie* și așteaptă înfrigurați sfîrșitul cîntecului de pe urmă.

DUCESA

Eu credeam că și acest cîntec, împreună cu întreaga dumnezeiască poemă, e încheiat.

ABATELE

Te-ai înșelat: o notă a poetului scrisă cu chiar mîna lui pe copiile ce i s-au supus spre semnare limpezește lucrul: terțetele finale, și anume șase la număr, nu sunt scrise.

DUCESA

Să le scrie sau nu, coborîrea lui la Iad și trecerea prin Purgatoriu, spre a se urca de acolo la Rai, nu rămîne mai puțin o preamărire la care nu s-a atins.

ABATELE

O spun chiar regii și împărații care l-au citit.

DONA RAFAELA

Și cînd te gîndești că dușmanii îl tăgăduiesc.

ABATELE

Cum vrei ca șerpii să nu muște și ca mulțimile să-l priceapă. Cînd zeii se fac oameni trebuie mai întîi ca corpul lor să dispară pentru ca mulțimile să-l glorifice.

DUCESA

Mi-am zis-o și eu. Dar tot mă îngrijește ceva... Cei mulți...

ABATELE

Cei mulți sunt prostimea și niciodată cei proști n-au hotărît de soarta operelor omenești sau de a lumei. Cum îi va fi însă?

DUCESA

Nu pot să știu. L-am lăsat cu copiii lui și... de trei ore nu s-a arătat nici unul din ei — nici chiar fiica lui...

SCENA II-a

ACEIAȘI, CEI DOI FII AI LUI DANTE

UNUL DIN FII

În sfîrșit — doarme — și sora noastră îl privegheză.

AL DOILEA

Și doarme liniștit. Frigurile au scăzut și cu ele exaltarea.

DONA RAFAELA

Dar cu plecarea? Hotărîtu-l-ați oare, după cum v-am rugat, să nu se mai gîndească la ea?... Soțul meu nu este un cîine.

ABATELE

Duca-l iubește. Pe lîngă asta, Dante el însuși i-a adus prea multe și mari servicii pentru ca...

ÎNTÎIUL FIU

Tot ce am obținut de la el a fost să și-o amîne pe mîine.

ABATELE

Deocamdată e bine și atîta...

DUCESA

Căci Ducele, care se napoiază diseară, nu-l va lăsa să plece.

ÎNTÎIUL FIU

Dar nici tatăl nostru, nici noi, nu vom primi să fim pentru măria-sa cauza a noi supărări. Pînă la deplina lui însănătoșare îl vom conduce la Padova.

AL II-lea FIU

Iar tocmai pentru aceasta trebuie să mergem în oraș... — Socotim că o lectică l-ar obosi mai puțin.

DUCESA

Avem aici destule.

Î-tîiul FIU

Nu, Madona, ai făcut prea mult pentru tatăl nostru...

II-lea FIU

Prea mult, negreșit...

(Ei se înclină și vor să iasă.)

DUCESA

Cu toate astea...

(Ei se înclină din nou și ies.)

ABATELE

Au dreptate.

SCENA III-a

ABATELE, DUCESA, BEPO

BEPO

Nu știu ce să mai cred de îndrăzneala și de necuviința oamenilor din zilele pe care le trăim.

DUCESA

Aștept să-mi spui despre ce îndrăzneală e vorbă?...

BEPO

Despre a pleavei orașului și despre a neguțătorilor care și-au dat mîna cu ea. Ei amenință să năvălească

asupra palatului dacă seniorele Dante nu le este predat îndată, pentru ca orașul Ravenna să nu mai fie expus la represalii din partea Florenței.

DUCESA

Foarte îndrăzneți și cu totul necuviincioși acești oameni. Din fericire că Ducele sosește diseară cu gentilomii și oamenii săi de arme, și el va ști să pună pe fiecare la locul său.

ABATELE

Numai să nu sosească prea tîrziu.

BEPO

Aceasta e și teama mea. Aprinderea e din ce în ce mai mare. Dar, deocamdată, s-au mulțumit să numească o delegațiune a ce numesc ei „voința obștei" și ea așteaptă la porțile palatului să fie introdusă pe lîngă nobila Ducesă, spre a-i notifica...

DUCESA

Mie! — Dar e de necrezut.

ABATELE

Ce vrei, Madonă? Mulțimea e o bestie. E destul uneori s-o asmuți...

DUCESA

(către Bepo)

Dar cam cine sunt oamenii care năzuiesc să dea ochii cu mine?

BEPO

Sunt cei mai de frunte dintre oamenii de rînd și dintre negustători... E mai întîi un hengher...

DUCESA

Cîtă nerușinare... Un hengher!...

ABATELE

Dobitoc primejdios, Madonă... O știu pînă și cîinii care-l miros de la o poștă și deșteaptă cu lătratul lor mahalale întregi.

BEPO

E apoi un cîrciumar care de la vîrsta de 18 ani și pînă azi, cînd a intrat în al cincizecelea, nu s-a dezbătat o zi...

DUCESA

Cum? Și cu asemenea oameni să vorbesc eu, Abate?

ABATELE

Dobitoc și mai primejdios, Madonă. Beții sunt totdauna viteji...

BEPO

Mai sunt iar...

ABATELE

Oricine ar fi, trebuiesc primiți. Nu va fi cine știe ce osteneală pentru preagrațioasa stăpînă a Ravennei. Te vei urca numai în naltul jeț și le vei spune doar atît: „Bine ați venit, preascumpii mei supuși" și vei vedea cum hengherul se va face el cîine, dulău de-ăl de dă din coadă, pe cînd ceilalți vor îngenuchea ca dinaintea popei cînd li se arată cu sfînta împărtășanie.

DUCESA

Fie, atunci. *(Către Bepo.)* Urcă-i pe toți, Bepo, în sala scaunului domniei noastre. *(Bepo iese.)*

ABATELE

Minunat, Madonă. Văd că m-ai înțeles... Nu-ți dezminți nașterea naltă. O vorbă bună, două, duc în căruță mai bine ca cei mai vestiți telegari și nouă asta ne trebuie... O! pentru cîtăva vreme numai.

DUCESA

Mi se pare însă că să-i înșel în așa chip nu prea e, — cum să spun? — demn, căci la sosirea soțului meu...

ABATELE

Ce-are a face? Acum vei vorbi dumneata și atunci va vorbi el. Unde e înșelăciunea? — Aidem, ducesă, aidem... *(Îi oferă brațul și ies.)*

SCENA IV-a

MUZELE, GÎNDUL LUI DANTE

(Melopee muzicală. Muzele apar.)

UNA DINTRE MUZE

(recitativ)

El doarme — doarme liniștit —
În somn nu este suferință,
Înalta soartă și-a-mplinit,
Și viața nu l-a biruit.
Purtat prin slăvi e de credință,
Și doarme, doarme liniștit.

MUZELE

(cor)

Înalta soartă și-a-mplinit.

O ALTĂ MUZĂ

(recitativ)

Mai e, surori, o amînare,
Căci zeii astfel o voiesc:
La preaînalta lui cîntare
Terțete, șase, mai lipsesc.

MUZA EPOPEEI

Pe mine, Muza Epopeei,
Aceste versuri mă privesc:
În ritmul sfînt al melopeei
Le simt că-n mine înfloresc.

MUZA PRECEDENTĂ

Atunci?

MUZA EPOPEEI

Întruna priveghindu-l,
Aștept dureri să nu-l frămînte,
Și cînd senin îi va fi gîndul
Chiar el în somn să i le cînte.

(Apare Gîndul lui Dante.)

MUZA EPOPEEI

(văzîndu-l)

Dar ce văd? Însuși el s-arată
Mai luminos ca altădată.

MUZELE

(cor)

Mai luminos ca altădată.

GÎNDUL

El, da — căci e furat de-o pace
Ce firea toată i-o preface
Și ce-l tot duce spre-o-nălțare
Ce-l pregătește de plecare.

MUZELE

(cor)

Tihnită fie-a lui plecare.

O MUZĂ

Dar răni avînd mereu deschise,
Bun gînd, ușor ai fi putut
Înconjurat să-l lași de vise.

MUZELE

(cor)

Ușor — ușor ai fi putut
Înconjurat să-l lași de vise.

GÎNDUL

Și tocmai astfel am făcut.
El trece-acum dintr-o poiană
De-nvoalte roze de argint
Către lumina diafană
A unui verde labirint.
Cireșu-n cale-i înflorește,
Sub pasul lui lalele cresc —
O adiere-l răcorește
În visul lui dumnezeiesc.

MUZA EPOPEEI

De visu-i dar te folosește,
Și-n somnu-n care e-adîncit,
Ascultă — și adînc strecoară
Al epopeei lui sfîrșit
Ce ș-a lui viață o sfîrșește
Pentru ca el să nu mai moară.

GÎNDUL

Este-o minune cum robești...
Voi face tot ce poruncești.

MUZELE
(cor)

Strecoară-n somnul lui — strecoară
Al epopeei lui sfîrșit
Și să-i rămînă-ntipărit
Pentru ca el să nu mai moară.

MUZA EPOPEEI
(apropiindu-se de Gînd)

Deci iată-l...
(Șoptindu-i lung la ureche.)
Ține-l minte bine.

GÎNDUL

N-ai grijă... — E de veci în mine.
(Gîndul piere.)

O MUZĂ
(mișcare a ei și ascultînd)

Dar... — Pasuri vin pe neștiute
Și... *(Melopeea muzicală încetează.)*

MUZELE

Să ne facem nevăzute.

SCENA V-a

FIII LUI DANTE, apoi DANTE și FIICA LUI

Î-tîiul FIU

La urma urmei cinci scuzi pentru doi cai la lectica în care se vor urca tatăl și sora noastră, cît și pentru conducător, și un scud de fiecare cal pentru noi, nu e tocmai scump. De-aici la Padova e un drum și bătrînul Bepo ne-a îndreptat bine.

AL II-lea FIU

Mult nu e — dar e mult de tot cînd ți-este punga aproape goală. Ah! mare lucru e și banul! Cît soare și cîtă putere e în el.

DANTE
(care s-a arătat sprijinit pe fiica lui și a auzit cuvintele din urmă)

Nu, copilul meu — copiii mei — soarele și puterea sunt în suflet — în tinerețe și în sănătate — într-un cuget curat. *(Așezîndu-se cu greutate pe laviță.)* Nu mai am decît unul din aceste trei bunuri, dar tot am mult. Cu toate aceste, ce frumos era totul în mine și împrejurul meu, cînd aveam și pe celelalte două. Oh! tinerețea! Cum s-a dus! *(Mică pauză.)* Dar sănătatea?... Cum m-a lăsat și ea! Și cîte puteri sufletești nu mi-au dat, sufletești și trupești, și una și alta! Dar veniți mai aproape de mine, trageți cîte un scaun — așa! — așa! Nu v-am văzut de atîta vreme, copiii mei —

(îi mîngîie) — cum vă doream. *(Sărută pe cel mai mare.)* Pe tine... O! cît! *(Sărută pe cel de-al doilea.)* Cît — cît și pe tine! *(Sărută pe fiica sa.)* Dar pe tine? Aș avea oare grai să-ți spun?

Î-tîiul FIU

Tată, te obosești însă...

DANTE

Nu, rău nu-mi fac — bine, da.

II-lea FIU

Oricum... cred...

DANTE

Crede ce-ți spun eu,— sunt odihnit — vindecat. Venirea voastră a făcut minunea. Împărătește ca acum n-am dormit de mult — de cînd eram copil — dacă am fost copil vreodată. Gîndiți-vă: trei ore de somn în șir — și de somn liniștit, dulce — glumă e asta?... legănat de aripi, sărutat de aripi... O! și într-un vis pe care nu-l mai țiu minte, dar a cărui frumusețe, a cărui lumină îmi umple încă sufletul... Cuvintele pe care le-am auzit apoi — vai! de ce nu le știu? Sunetele lor se deșirau de pe o cordea de aur și cădeau unele după altele ca niște mărgăritare, iar armonizîndu-se întocmeau ca un cîntec. O! și ce cîntec? Al însăși celor șase terțete de pe urmă ale epopeei mele... În sfîrșit... Ce e de făcut? Sunetele vorbelor nu mi-au rămas în simțire... Mi-a rămas numai ca un parfum al lor... Și cu toate aceste, ceva îmi spune că ele nu pot să fie stinse de veci — căci s-o știți, copiii mei, cîntecul vine de sus, de la zei. Cum mi s-a dezvelit taina, e greu să vă spun, dar tot o să-ncerc... *(Mîngîie pe unul din copii.)* Chipul tău nu s-a schimbat mult... *(Mîngîie pe celalt.)* O! nici al tău! *(Mîngîie pe fiica sa.)* Al tău și mai puțin. *(În vremea aceasta copiii lui Dante s-au lăsat treptat în genuchi împrejurul lui.)* O să-ncerc dar, deși e mult de atunci. Știu eu cîți ani aveam? Cincisprezece, șaptesprezece? Poate mai puțin, dar

peste șaptesprezece, nu — și... copilărie curată!... într-o noapte m-am deșteptat din somn în hohote de plîns, iar cînd mi-am reluat firea știam doar atît: că-mi vorbiseră glasuri dumnezeiești și că numai ciuda că nu ținusem minte spusele lor îmi smulseseră lacrămile. Ce este însă ciudat de tot e că, tîrziu, foarte tîrziu, la începutul vremei cînd începusem să mă duc din cerc în cerc spre locul chinuiților de veci și cînd terțet după terțet se înșiră cu înlesnire sub pana mea, nu știu de ce-mi veni gîndul că nu le scriu eu — care să fie acest mister, copiii mei? și că vorbele ce izvorau de sub pana mea, și ca de la sine meșteșugite în versuri, mi-ar fi suflate de altcineva în auz — de un altcineva care nu eram eu, dar care putea prea bine să fie cel din visul meu de odinioară — chiar el — chiar el care mi le înnoia în minte și că...

ÎNTÎIUL FIU

Cum te obosești, tată.

DANTE

Deloc. Dacă vă spun că sunt vindecat. Dar să vorbim de voi — de muma voastră — de Gemma Donati pe care ați făcut bine că ați iubit-o și ați respectat-o. Cele care s-au petrecut între noi nu vă priveau. Gemma a fost o femeie cum sunt puține: demnă și de iubire și de respect. Putea ea însă să mă înțeleagă? Eram însurat cu alta — cu o nălucă... Eu am fost vinovatul. Și poate nici eu: nimini nu poate să fie decît ce este. Ea, ce-a fost — eu, ce sunt...

FIICA LUI

(mîngîindu-l)

Destul, tată, te rog.

ÎNTÎIUL FIU

Ți s-a aprins din nou obrazul.

AL II-lea

Și mîna îți arde iar...

DANTE

Bine. Mă liniștesc. Cît despre sănătos — uitați-vă la mine... *(Se scoală fără șovăire.)* Iată: slăbiciunea mi s-a dus... Nu mai sunt înfriguratul pe care l-ați găsit. *(Dante se mișcă în timpul acesta cu siguranță printre copiii lui. El se duce apoi spre colonada ce dă spre mare.)* Puteți, prin urmare, să nu mai aveți teamă. Vedeți singuri: nevoie n-am de sprijin. Puterile mi s-au întors. *(Se oprește lîngă coloane uitîndu-se spre mare. Efect de lumină roșie.)* În ce glorie apune! Și ce frumoasă e marea — viața! Și cum amîndouă au să se ducă odată cu el, să se înece în întunerec, să nu mai fie. Da. Dar și cum are să renască și el și totul — mîine. Ați auzit, copiii mei — mîine! Căci orice azi are un mîine — îl are, să n-o uitați. *(În extaz.)* Marea! Soarele! Viața! *(Cu liniște, către copiii lui.)* Ei! vă mai îndoiți acum că nu sunt bine? Nu m-ați însănătoșit numai, ci m-ați întinerit. *(Se plimbă cu pasuri mari.)*... Ce vreți mai mult? Și acum am să vă rog și eu ceva. *(Se aude un sunet de clopot ce cheamă la masă.)* Tocmai la asta mă gîndeam: clopotul cheamă la masă. O mulțumire, o mare mulțumire faceți-mi-o... Voi sunteți obosiți, veniți de pe drum, zdruncinați de emoțiuni... duceți-vă fără grijă la masă — fără nici una. Mai e în sfîrșit și altceva și am să v-o mărturisesc: voi să mă reculeg — să rămîn singur — așa sunt poeții, da — duceți-vă — fără, fără nici o grijă *(îi duce binișor spre galerie)*. O voiesc — sunt bine — cu totul. *(După ce dispar.)* Singur încă o dată *(ducîndu-se spre colonada din dreapta)* în fața mării, a soarelui, a cerului.

SCENA VI-a

DANTE, UMBRA BEATRICEI

BEATRICE

(apărînd în stînga lui)

Soarele acesta, Dante, marea dinaintea cărei te afli și ce e așa de frumoasă, cerul spre care ridici ochii și ce-ți pare așa de dulce și de adînc, ce te farmecă atît,

nu sunt, iubitul meu, decît umbre searbăde pe lîngă frumusețile neînchipuite pe care le văd alți ochi — pe care eu — din lumea mea — le văd — ce sunt în mine — și pe care le vei vedea și tu — ce vor fi și în tine.

DANTE

(deșteptîndu-se ca dintr-un vis)

O! Beatrice — tu?

BEATRICE

Eu — da — totdauna eu — eu care nu mai sunt și care tocmai pentru aceasta sunt, căci nu trăiesc oare acum în tine, mai mult ca oricînd?

DANTE

Nu, Beatrice, tu ai fi fost aceeași pentru mine chiar dacă ai fi rămas printre ființele pămîntești — mai mult poate!...

BEATRICE

Nu, preaiubitul meu, nici eu, nici vreo altă femeie n-am fi fost pentru Dante decît ce-a fost soția lui — una sau mai multe alte Gemma Donati. Nimic mai mult — nimic mai mult — mai puțin poate...

DANTE

Nu, preaiubita mea, tu n-ai fi fost o Gemma Donati.

BEATRICE

Aș fi fost o femeie ca toate — iar dacă nu ca toate — o făptură supusă tutulor legilor vieței pămîntești. Trecerea unui nor pe cer,— ploaia, căldura, frigul, dorințele, ispitele,— mai puțin de atîta — un zgomot, un sunet prea ascuțit sau prea aspru mi s-ar fi răsfrînt în suflet ca într-o oglindă, mi l-ar fi întunecat, m-ar fi făcut poate rea, posacă, cicălitoare — și ce-aș mai fi fost eu atunci pentru tine? Și, iar, chiar dacă aș fi urmat să te iubesc, aș mai fi fost iubită de tine?

DANTE

Te-aș fi iubit și atunci, Beatrice, ți-o jur.

BEATRICE

I-ai mai jurat și Gemmei Donati. Dar eu nu m-am mîhnit — căci ceva în mine îmi spunea că n-o vei iubi... — O! cum nici pe mine nu m-ai fi iubit — iar pentru ca să fii al meu în eternitate — și numai al meu — m-am dezbrăcat de haina trupească. Așa te-am iubit eu, Dante. Căci, afl-o: nu boala m-a doborît. Eu m-am lăsat să mor. Căci trebuie să știi, preaiubitul meu, ce nu știu ceilalți oameni. Nimini nu moare decît atunci cînd vrea și nu e om care să nu moară cînd nu mai are dorința să trăiască.

DANTE

Dar eu, de ce mai trăiesc încă, Beatrice? Mai este vreo dorință în mine?

BEATRICE

Mai este una. Nu ți-ai sfîrșit poema.

DANTE

E adevărat. *(Meditativ.)* Cele șase terțete...

BEATRICE

Și pentru aceasta te mai răpește soarele pămîntesc, cerul acestei vieți ce-ți pare așa frumos încă, marea...

DANTE

Dar ce vezi tu, Beatrice, în viața ta de dincolo de aceasta spre a-mi vorbi mie astfel?

BEATRICE

Un soare ce n-are margini. O lumină ce coprinde în ea nesfîrșitul și ce e întunerec pentru ochii omenești, și aud un grai ce e tot lumină, și ce e cîntec și mîngîiere — un grai din care ies toți fiorii și toate cugetările și simțirile omenești, iar extazul în care mă duc e al neînchipuitelor plăceri și pentru el nu e nici timp, nici loc, preaiubitul meu...

DANTE

(sieși)

O lumină ce e întunerec pentru ochii omenești... *(Se duce spre masă — sieși.)* O lumină ce este și văzută și auzită... O lumină ce este grai, cîntec, mîngîiere; din care ies toți fiorii... *(Către Beatrice.)* Beatrice, mai vorbește-mi...

BEATRICE

Nu; îți va spune în curînd gîndul tău însuși ce mai trebuie să știi. *(Beatrice dispare.)*

DANTE

Beatrice! Beatrice! *(Se uită împrejur.)* N-o mai văd. *(Se așază la masă. Meditativ — ia condeiul și o hîrtie — scrie.)* „Lumină ce"...

SCENA VII-a

DANTE, CEI DOI FII

II-lea FIU

Tată...

Î-tîiul

(către Al II-lea)

Pst!

DANTE

(cu condeiul în mînă; cu capul sprijinit în palmă)

„Lumină ce"...

ÎNTÎIUL FIU

(către Al II-lea)

Să ne retragem. Își scrie terțetele.

ACTUL AL III-LEA

(La ridicarea cortinei odaia se întunecă. Soarele este apus. Dante, la masă, cu capul rezemat în palmă, ca în actul precedent. E cu un condei în mîna dreaptă, ridicată în cot. Portalul e mascat ca și în celelalte acte de paravanul-transparent. Ușa lui e închisă. Deasupra paravanului se văd bolțile și o parte a stîlpilor și arcuirilor galeriei. Pînă la scena cu Lucifer, lumina din teatru se micșorează și în timpul acestei scene, teatrul rămîne cu totul în întuneric, luminîndu-se după acea scenă puțin cîte puțin. În momentul cînd se aprind luminările din sfejnicele de la o parte și cealaltă a alcovei, teatrul se luminează brusc și cu desăvîrșire. Cu alte cuvinte, lumina trebuie să urmeze acțiunea.)

SCENA I

DANTE, apoi BEPO

DANTE

(lăsînd să-i scape condeiul din mînă)

Nu găsesc... — Și mai am de scris tot cele șase terțete. E însă cu putință — și îmi va rămîne oare epopeea neterminată?

BEPO

(împingînd ușa din paravanul portalului, intră cu cîte un candelabru aprins în fiecare mînă)

Lumină!

DANTE

Mulțumesc. Tocmai de ea am nevoie.

BEPO

(punînd candelabrele pe masă)

În adevăr — s-a cam înnoptat.

DANTE

Nu tocmai. *(Reluînd condeiul și făcînd abstracțiune de prezența lui Bepo.)*

...Lumină! *(După un moment, scriind.)*
„Lumină ce prin tine ești lumină"...

(Ridicînd capul.)

Da: versul acesta merge — oricum — iată unul și e... — negreșit: e tocmai cel care îmi trebuia.

(Repetîndu-l.)

„Lumină ce prin tine ești lumină."

BEPO

A! Înălțatul senior scrie iar. Nu prea e bine. S-ar cuveni să se odihnească. I-o va spune și reverența-sa Abatele, care de asemenea a zăcut de frigurile Maremelor — căci iată-l că vine — și i-o vor mai spune și fiii și fiica sa care îl întovărășesc — precum și stăpîna mea, măria-sa Ducesa. *(Se uită spre ușa portalului, pe care a lăsat-o deschisă.)* Cînd am venit cu candelabrele, i-am văzut oprindu-se în fundul galeriei — dar acum vin cu toții. *(După ce toți intră, Bepo se înclină și iese.)*

SCENA II-a

DANTE, DUCESA, FIII și FIICA LUI DANTE, ABATELE

DUCESA

Cît m-am bucurat aflînd de repedea și neașteptata schimbare ivită în starea sănătății scumpului meu poet... *(Ducesa se așază într-un jeț.)*

ABATELE

Tot așa m-au lăsat și pe mine aceste blestemate friguri. Dintr-o dată.

DANTE

(către Ducesă)

Îți cunosc, Madonă, simțirile, și-ți mulțumesc din suflet. Ce pot să zic mai mult? Boala pare cu adevărat că a rămas în urmă ca un vis grozav. *(Unul din fiii lui Dante se reazemă de spatele scaunului tatălui său. Abatele ia loc pe un scaun în stînga, în unghiul mesei. Celalt fiu, în picioare la cîțiva pași înapoi de tatăl său. Călugărița, înapoi de Abatele.)*

FIICA LUI DANTE

(ridicînd ochii în sus)

Dumnezeu a ascultat rugăciunile nevrednicei sale roabe. *(Trece lîngă tatăl său, mîngîindu-l pe frunte.)* O! tată!...

DUCESA

Dar Dumnezeu a fost și mai bun *(către toți succesiv)*, precum ați aflat-o și dv. toți, adineauri, de la curierul care a sosit din Franța — precum și de la cel care a venit aproape în același timp — din Germania...

ÎNTÎIUL FIU

Da. Și alteța-sa Ducesa, și noi, îți aducem o mare bucurie. Contele stăpînitor al Provenței te-a citit — și el te așteaptă cu brațele deschise la curtea lui unde din serenisima-i poruncă vei fi dăruit cu un palat și cu

o însemnată pensiune numai ca să rămîi pe lîngă dînsul — la curtea lui. Tuluza, Bordeaux, Nîmes și Avignon, Parisul chiar,— acest oraș cețos și rece și totdeodată cu repezi și înflăcărate porniri — ar vrea să te aibă în mijlocul lor și să te sărbătorească...

II-lea FIU

Și mai e și altceva: preaputernicul împărat al Germaniei...

DANTE

Mulțumesc înaltei Ducese și vă mulțumesc și vouă, copiii mei. M-ați bucurat mult cu ea — aceste sunt știri glorioase pentru mine — dar nu-mi mai vorbiți despre ele... *(Pauză.)* Am fost pe-acolo: francezii sunt un popor gentil, dar au un alt suflet ca al meu. M-am simțit totdauna străin printre dînșii oricît de prietenoși s-au arătat pentru mine, și străin am rămas de asemenea oriunde nu m-am aflat printre ai mei. Ce aș căuta eu acum printre alte neamuri?... Știu: judecam altfel odinioară... Eram tînăr!... Nu făceam osebire între om și om, de orice limbă să fi fost, și între țară și țară. Dar vremea a trecut și adevărurile mari mi s-au destăinuit și am aflat astfel că numai văile, cîmpiile și dealurile țării mele sunt frumoase. Ei! Pe unde n-am fost și cîți prieteni n-am avut și pe-acolo — prieteni adevărați — dar mi-am dat seama destul de iute că nici eu n-am pătruns vreodată în sufletul lor, nici ei în al meu. Lăsați-mă să mor italian.

DUCESA

(ea se scoală și îngenunchează dinaintea lui Dante care, pe cînd vorbea, s-a ridicat de pe scaun și a trecut în primul plan. Copiii lui o imitează. Abatele la o parte își șterge ochii cu o batistă.)

O! Dante!

COPIII

Tată!

DANTE

(urmînd fără declamație)

M-ar acoperi cu aur în alte țări și m-aș simți nenorocit. Fiecare dintre noi n-avem decît o mumă: cea care ne-a plămădit sufletul din al ei și care ne-a dat sîngele ei...

TOȚI CEI DIN GENUCHI

(plîngînd cu hohote conținute)

Da!... Da...

DANTE

Dar ce e asta? Ducesă... *(Îi întinde mîna și o ridică. Către copiii lui.)* Și voi? *(Aceeași mișcare.)* Mulțumiți-le, copiii mei, din parte-mi — nu-i jicniți în simțirea ce mi-arată... Ea îmi e scumpă cu totul — e măreață. Cred însă că nu mai e nevoie să vă mai spun altceva? Nu e așa?

COPIII LUI DANTE

(succesiv)

Nu-ți vom ieși din vorbă... Ce spui e lege.

DANTE

Cîte trei sunteți demni de mine. *(În mijlocul lor, îi mîngîie.)*

DUCESA

Voi da eu însămi trimișilor răspunsul tău. Le voi spune că...

ABATELE

(către Dante)

Nu te îngriji dar de nimic. Poleială pentru cuvinte avem noi destulă... *(Merge spre a ieși împreună cu Ducesa.)*

DANTE

(către copiii lui)

Dar și voi, copiii mei, puteți să întovărășiți pe nobila Madonă. Adierea mării e acum nespus de răcoroasă și mă înviorează. Apoi, cînd ați venit, încercam tocmai să scriu și versurile ce...

Î-TÎIUL FIU

Bine, tată. Dacă o voiești, ne ducem...

FIICA LUI DANTE

Iar mai tîrziu... *(Ies. Dante se reașază la masă și reia condeiul.)*

SCENA III-a

DANTE, BEATRICE

DANTE

(după cîteva momente reazvîrle condeiul și se scoală)

E de prisos. Clipa prielnică a trecut și... nu știu!... — mă simt din nou turburat. Toate aceste vești... Sosirea copiilor mei... *(Merge spre colonadele dinspre mare.)*

BEATRICE

(apărînd lîngă el)

Te-au zdruncinat și frigurile te reiau.

DANTE

(cu dinții clănțănitori)

Mă reiau... Și le socoteam trecute. *(Flacăra lumînărilor filfîie încoa și încolo suflată de vînt. Tendele dintre coloane pliciuiesc; draperiile de la alcovă, ce în acest act sunt lăsate, se mișcă.)*

DANTE

(din nou)

Un fior e în aer și în mine. *(Se uită spre mare și pune mîna în formă de streașină deasupra ochilor.)* Se

pregătește o vijelie... Ce nori vin!... O! Vîntul!... Îl auzi cum șuieră, Beatrice?... Și ce fulgere!... Dar... *(Întorcînd ochii spre odaie.)* Mi-e frică!... *(Alergînd încoa și încolo.)* Mi-e frică!...

BEATRICE

(ajungîndu-l)

Iubitul meu — sunt lîngă tine.

DANTE

(cu ochii aiuriți)

Simt că aripi negre îmi bat umerii... Peste tot nu sunt decît aripi negre! Ce se întîmplă? *(Luminările se sting, afară de una. Întunerec aproape deplin pe scenă și în teatru. Marea se aude urlînd.)*

DANTE

(din nou)

Urletele acestea, apoi de unde vin?... De unde?

BEATRICE

E furtuna... Sunt urletele mării.

DANTE

Dar acest întunerec? Sunt oare în Iad?

BEATRICE

Locul tău nu e acolo. *(Lucifer apare în costum de demon și în același moment transparentul, ce formează paravan, se luminează de o puternică înflăcărare, dispare, și prin el se arată Iadul cu demoni și nagode.)*

LUCIFER

Ba e acolo. Vino! *(Îl apucă de mînă și îl duce spre portal. Lucifer e urmărit tot timpul cînd de lumini roșii, cînd de lumini verzi. Flacări intense. Zgomote. Rugiri. Muzică.)*

DANTE

(rezistînd)

Beatrice! Iadul! Mă tîrăște în el.

BEATRICE

(scoțîndu-și de la gît un colan cu o mare cruce de briliante)

'Napoi, Satan! Locul lui nu e acolo! *(Satan și Iadul dispar. Vîntul de afar' se liniștește. Luna iese dintr-un [nor] și se vede între coloane. Scena se umple de o lumină albăstrie și roză. Dante, ca ieșit dintr-un vis, își trece mîna pe frunte.)*

DANTE

Ce-a fost? *(După un moment aprinde de la lumînarea rămasă aprinsă pe celelalte.)*

BEATRICE

O de pe urmă cercare a Iadului. Te-ai coborît în el împreună cu Virgil, sfidîndu-l, și el s-a răzbunat, reurcînd o clipă spre tine. L-ai revăzut — însă atîta tot. El n-are nici o putere asupra ta. Liniștește-te.

SCENA IV-a

ACEIAȘI, MUZELE

(Muzică în surdină.)

MUZA EPOPEEI

Liniștește-te, liniștește-te.
Să fii ce-ai fost nu înceta
Și prin credință izbăvește-te —
Putere n-are-asupra ta.

MUZELE

(cor)

Să fii ce-ai fost nu înceta —
Liniștește-te, liniștește-te,
Și prin credință izbăvește-te —
Putere n-are asupra ta —
Liniștește-te, liniștește-te.

DANTE

Suave sunt vocile ce cîntă în mine...

BEATRICE

Sunt vocile luminei...

DANTE

(căutînd să-şi amintească)

Ale luminei?... Lumina... *(Mergînd spre masă, aşezîndu-se şi reluînd condeiul. Gîndul, sub înfăţişarea unui înger cu aripi luminoase, apare atunci lîngă el — se apleacă la urechea lui. Dante îi ascultă şoaptele cu condeiul în mînă.)*

DANTE

(din nou)

Da...
„Lumină ce..."
Da. Da. *(Scriind.)*
„Lumină ce prin tine eşti lumină"
(arătînd cu degetul în sus)
„Lumină ce eternă eşti prin tine,
De-al tău mister ştiinţă ai deplină".
(Către înger.)

Dar mai departe?... Nu întîrzia... spune-mi. *(Îngerul îi şopteşte din nou.)*

DANTE

(din nou)

O! e chiar astfel... *(Scriind iute.)* Şi?... *(Scriind din nou — ridicînd peste puţin capul şi rămînînd cu condeiul în mînă.)* Cinci terţete!... — Cinci, în sfîrşit! *(Către înger.)* Urmează însă... Vorbele tale sunt soare şi cer... *(Îngerul îi mai şopteşte lung.)*

DANTE

(scriind, către înger)

Ai dreptate... După versurile de sus un altul nici nu s-ar potrivi mai bine ca acesta, — şi... *(scriind)* ca acestelalte două... şi... şi... *(Aruncă condeiul, cu exploziune.)* Sfîrşită e poema! *(După un moment.)* Dar... Beatrice! De ce te-ai făcut nevăzută? Dă-mi mîna... ajută-mă...

BEATRICE

Sunt aici...

DANTE

(ridicîndu-se cu ajutorul ei)

O slăbiciune... Sfîrşită e poema!... Voi să dorm. *(Beatrice îi dă mîna şi vrea să-l ducă spre laviţă.)*

DANTE

(din nou)

Nu; nu în acea parte *(arătînd spre alcovă)* — ci — acolo. Aici e prea întunerec — aşa de întunerec încît — nici nu mai văd deloc. *(Beatrice îl duce spre alcovă.)*

DANTE

(din nou şi urcînd o treaptă)

Bine, Beatrice. Ştiu unde mă duci. Mă urci spre lumină... *(Mai urcă o treaptă.)* O, dar cît de greu se urcă spre lumina cea mare — spre culmea ce le întrece pe toate. Nu e aşa, Beatrice?

BEATRICE

Un pas încă, preaiubitul meu, şi ai atins-o.

DANTE

(urcînd a treia treaptă sprijinit de Beatrice)

Îl fac... O! *(Beatrice înlătură perdelele care recad peste ea şi Dante.)*

VOCEA LUI DANTE

Cîtă lumină! *(Se aud două strigăte ale lui şi surparea corpului pe pat.)* — O! — O! — *(În acel moment se aprind de la sine lumînările de ceară din sfejnicele de la intrarea alcovei cît şi întreaga lumină din teatru.)*

SCENA FINALĂ

MUZA EPOPEEI și CELELALTE OPT
(Muzică.)

MUZA EPOPEEI
(recitativ)

Sfîrșită e poema
Dar moartă e tulpina,
Pe frunte și-a pus stema...
Acolo e lumina.

MUZELE
(cor)

Pe frunte și-a pus stema,
Dar moartă e tulpina,
Sfîrșită e poema
Acolo e lumina.

MUZA EPOPEEI

Acolo e lumina,
Sfîrșită e poema.

TEATRU
ÎN LIMBA FRANCEZĂ

LE FOU?

COMÉDIE DRAMATIQUE
QUATRE ACTES EN PROSE

PERSONNAGES

DORVAL, banquier
M-me DORVAL, sa femme
GEORGES, leur fils
JEANTET, homme de lettres, ami et camarade de lycée de Dorval
LE DOCTEUR TRÉFOND, même amitié et camaraderie
BERTIN, sous-directeur de la Banque Dorval
UN HUISSIER

La scène à Paris.

(La scène représente un riche cabinet de banquier. Bureau agencé de téléphones et sonneries électriques. Sur les murs, encombrement de batailles napoléoniennes. Portraits de l'empereur, à pieds, à cheval, en médaillons. Bustes du même sur piédestaux et consoles. Haute Colonne Vendôme, surmontée de la statuette du grand empereur, dans l'angle de gauche. Garniture de bureau style empire. Meubles à l'avenant. Portes, à droite et à gauche. Dorval, redingote grise haut boutonnée. Ses traits rappellent ceux de l'empereur. Visage complètement rasé. Dans l'angle de gauche appareil téléphonique. Bibliothèque. Casiers.)

ACTE I-er

SCÈNE I-ère

DORVAL, JEANTET

DORVAL
(à son bureau)

Oui, mon cher Jeantet, c'est comme je te le dis... Quelques jours encore, et si mes combinaisons ne restent point sur le carreau, ce qu'on en verra de bel-

les... New York et ses gratte-ciel — comprends-tu? Le New York du bluff et du pouf, acculé enfin, s'écroulant comme un château de cartes.

JEANTET

(légèrement gouailleur)

Euh!

DORVAL

Tu doutes?

JEANTET

Non. Tout peut arriver, Dorval, mais...

DORVAL

Voyons — quelles sont tes objections, mon ami?

JEANTET

Oh! pas très grandes. Tu joues simplement une trop grosse partie. *(Mouvement de Dorval.)* Je sais: tu es homme à tenir tête à tout. Tu défierais les cieux et la terre que je n'en serais pas étonné. Mais, du moins, es-tu sûr de tes amis de là-bas, de tous? De ceux de Paris comme de ceux de Londres? As-tu, ensuite, pensé aux défaillances, aux désertions de la dernière heure? Diable! Ce n'est pas une petite affaire que de s'attaquer au pays même d'où l'or nous est venu, d'où il nous vient encore.

DORVAL

Magnifiquement raisonné, mon bon. Seulement, voilà: Moi, j'ai mon sentiment, et c'est lui qui m'a toujours soutenu, guidé. Je lui dois tout et, crois-moi, le sentiment, lui, ne trompe pas. Puis, Jeantet, puis, j'ai mon étoile *(geste)*, l'oublies-tu?

JEANTET

Evidemment. Et, la tienne est de première grandeur, il n'y a rien à dire... Mais... mais! *(désignant le Napoléon de la Colonne Vendôme)* celui-là n'avait-il pas la sienne?

DORVAL

Et ne lui a-t-elle pas servi?

JEANTET

Sans que, pour cela, elle puisse mater ses emballements. Prends garde: N'y es-tu point aussi un peu sujet? Une étoile? — sans doute — ça compte. Cependant, que fais-tu des nuages? Ne peuvent-ils surgir soudain et courir sus aux cieux de tous les côtés à la fois? Et qu'en est-il alors des étoiles, — de la tienne — des autres — du soleil lui-même?

DORVAL

Eh! De la littérature en plein, Monsieur le nouvel Académicien.

JEANTET

Foncièrement financière, tu le reconnaîtras. D'ailleurs, tes agents de New York, t'ont-ils bien renseigné? C'est plus qu'incroyable qu'on vienne à manquer au pays même des milliardaires d'un stock en or, d'un stock en belles et bonnes espèces sonnantes...

DORVAL

Incroyable ou non *(scandant)* — on en man-que-ra.

JEANTET

Amen!

DORVAL

Et la haute finance anglaise refusera — à l'instar de la nôtre — tout concours aux yankees.

JEANTET

J'en ai comme la chair de poule.

DORVAL

C'est là-bas qu'on en grincera des dents. Car, une fois notre suprématie économique établie aux États-

Unis, on verrait un peu à fluidiser les immenses richesses qui en résulteront — de l'or à dresser un Himalaya nouveau — en suprématie intellectuelle...

JEANTET

Halte-là. Dis plutôt: en gueules de canons et en gueules de fusils à vomir la flamme — la mort.

DORVAL

Soit. Et le sang se remettrait à couler, coulerait de toutes parts. À flots. Il monterait, fumant et rouge — par larges ondes bouillonnantes. Mais au-dessus de cette pourpre qui engloutirait à jamais tout un monde — celui des grosses panses érigées en cerveaux, et en cœurs, en âmes! — de la beauté des dévoûments, de la majesté sainte des grandes morts, — oiseau d'or et d'azur, de flamme, — l'enthousiasme reprendrait corps, et s'en dégageant il s'essorerait à l'encontre des éblouissantes aurores que l'avenir réserve à l'homme se rapprochant de l'être suprême, redevenant — enfin! — Pitié — Bonté — Amour — Dieu.

JEANTET

La belle tirade, et fichtre! frisant de près le sublime.

DORVAL

Point. Elle n'est que vieille-France, mon ami. Oh! pas moderne du tout — romanesque au possible — rasta même diraient les jeunes et les vieux Messieurs en papier-mâché du régime en cours. Une semblable réalisation, toutefois, serait féconde en merveilles: Des hommes — et par des hommes, ce sont des énergies que j'entends, sortiraient de terre, innombrables. La France, elle surtout, se verrait repeuplée de Français puisque le grand souffle de jadis repasserait sur elle, la ferait revivre. Le patriotisme y redeviendrait saint; les envolées, divines. Et, avec la gent avocassière qu'on ficherait à l'eau, c'est du sentiment seul qu'on demanderait la vraie et la bonne justice — ce qui d'ailleurs seul peut encore nous sauver — sauver la France — le monde.

JEANTET

Ne te gêne pas... Continue!

DORVAL

Et je le fais! Une fois pour toutes, ces vérités devaient être dites. Ris, si tu veux, moque-toi. Il n'en est pas moins réel que ce qui tue l'Europe c'est le régime ploutocratique instauré dans chaque pays en régime social. En un mot, l'Europe se meurt d'américanisme. Les États actuels? De grandes ou de petites raisons industrielles ou commerciales. La politique qu'on fait?... Celle de débouchés à trouver pour chandelles et savons, boîtes à musique, et autres camelotes à écouler — à imposer... au Grand Turc — au Schah — aux Indo-Chinois... — Ah! Jeantet! — j'en pleure: La France, notre glorieuse France, une vaste mercerie, — une épicerie géante — un grand magasin du Pont-Neuf — Félix Potin — ou que sais-je?

JEANTET

Impérialiste... alors... et napoléonien?

DORVAL

(troublé)

Tu... tu dis... Jeantet?

JEANTET

Rien qui te doive surprendre. Ce que tu m'as cent fois répété toi-même. Ne te rappelles-tu donc point — là! nos billevesées de Saint-Louis? lorsque nous étions camarades et de classe, et de banc?... — Ne te croyais-tu pas — n'étais-tu pas Napoléon lui-même, dis? Il est vrai que tu l'as fait, depuis, joliment revivre dans tes batailles financières? Cré nom! Et, combien n'en as-tu pas gagné?

DORVAL

Allons! Allons!

JEANTET

C'est pourtant ainsi. — Comment?... Ces conceptions?... Cette promptitude dans les coups à porter? La clairvoyance de tes jugements? — Puis, cette fortune — la tienne — car, sans t'offenser, un sans-le-sou ne l'étais-tu pas? Tout cela enfin, et d'autres choses encore...

DORVAL

Oh! quant à ça, positivement, ce sans-le-sou-là, je l'étais et — au bout du compte — tout comme Lui. Pourtant moi, ai-je seulement eu les fameux quatre-vingt-dix centimes qui, à ses heures de détresse, lui constituaient à lui l'écot de son dîner? Tiens! Je me rappelle... *(passant la main sur son front)* la rue, — et le trou... *(Avec explosion.)* Comme si c'était d'hier!

JEANTET

Te voici, néanmoins, à la tête d'une situation formidable.

DORVAL

(négligemment)

Tu crois?

JEANTET

Mince du peu! Ne porte-t-on pas ta fortune — ou, si tu aimes mieux, tes affaires, à trois cent millions au bas mot? Suivent, ensuite, tes domaines. Terres de labour par-ci — forêts par-là... Immenses, paraît-il. Et que dire de tes châteaux, de tes villas, de tes installations de houille blanche? Hein? C'est quelque chose, ça?

DORVAL

(pose napoléonienne)

Bah! Ne parlons-nous pas Napoléon?... Ce n'est donc que du Bonaparte d'avant le premier Consulat qu'il peut s'agir, et ce n'est donc que lui qui — pour le moment — se trouve en scène.

JEANTET

(légèrement persifleur)

Merveilleux. Aussi, le pape lui a-t-il décoché son fameux trait...

DORVAL

Je sais. C'est „commediante" qu'il lui a dit. Mais beaucoup plus tard.

(Sonnerie au téléphone.)

DORVAL

(après avoir écouté)

(À Jeantet.) De Londres. *(Dans l'appareil.)* Exactement. *(Écoutant.)* Oui. *(Écoutant.)* Oui. *(Écoutant.)* Oui. Câblez de suite New York vendre n'importe quel prix — et demander de l'or — ne réaliser qu'en or! Faire comprendre — vous saisissez? — que presque toutes nos places sont sous le coup d'une crise de numéraire. *(Écoutant.)* Eh! bien! Quoi qu'il advienne! *(Il dépose l'appareil.)*

JEANTET

Ne risques-tu pas trop?

DORVAL

Peut-être. Que veux-tu, pourtant? Elle est engagée, la lutte — de droite, de gauche, de front — sur toute la ligne. Oh!... et ce n'est pas une lutte, mais bien une bataille. Corps d'armée après corps d'armée, mes forces ont donné en leur entier... C'est mon „va-tout" que je joue — oui. Pourtant, le numéraire en or de presque toutes leurs banques a déjà franchi l'Atlantique, se trouve déjà entre nos mains. Est-ce assez formidable? Qu'en penses-tu?

JEANTET

Que c'est plus que monstrueux!

DORVAL

Vraiment?... Et tu me dis cela justement quand nous, nous mourons de leur république à eux? *(Son-*

nerie dans le téléphone. Dorval écoutant. Dans l'appareil.) Bah ! Rien que de l'avant et fichez-moi la paix avec vos craintes ! J'en fais mon affaire. *(Écoutant.)* Quoi ? *(Écoutant.)* Eh ! Mais ce sont les symptômes-mêmes que j'attendais. Quoi qu'il en soit, peut-on compter toujours sur les Erdwich ? *(Écoutant.)* Bien. Les Bläckweldt ? *(Écoutant.)* Parfait ! Et des Hintherthorn, qu'en dites-vous ? *(Écoutant.)* Qu'attendez-vous, alors ? *(Écoutant.)* Pas possible ! Que me contez-vous là ?... La Banque de France ?... Celle d'Angleterre ?... Ah ! vous me faites rire. Monde officiel que tout ça. Viendra au secours de personne ! Tient en barre numéraire pour éventualités... *(Écoutant.)* Oui. Sonnez la charge et feu de toutes les batteries. *(Écoutant.)* Comme vous l'entendrez. Au revoir. *(Il dépose l'appareil.)*

JEANTET

Donc ?

DORVAL

Nous en sommes au coup de collier, *Alea jacta.* Maintenant, pour le reste...

JEANTET

Ah ! n'ajoute pas un mot... Je le connais ce reste... Une infamie.

DORVAL

(avec ingénuité)

Me serais-je mal expliqué ?

JEANTET

(sévère)

Que trop bien, Dorval.

DORVAL

(avec reproche)

Jeantet !

JEANTET

Ruines — désastres — larmes et sang — désespoirs et morts — voilà le reste dont tu parles.

DORVAL

Oh ! Mais !... Et c'est toi ? Toi, un Français ? Un ami ? Un savant ? qui oses me dire cela ? Où sont-elles donc passées tes vastes conceptions, et me soutiendras-tu qu'on ne doit croire qu'à l'or et n'honorer que ce métal ? Ah ! Jeantet ! Et, qu'éternellement aussi, l'or ne doit se trouver à suffisance qu'aux mains des pleutres qui le détiennent, et qui n'en forgent avec que les affreuses chaînes de l'esclavage des temps actuels, les chaînes que les goujats et les pieds-plats rivent à coups de maillets redoublés aux chevilles des peuples ? à celles de tout un avenir en marche ? Ah ! Jeantet ! Ah ! Les effondrements que tu prévois là-bas te troublent, toi ? Toi ? Mais oublies-tu que cet or que je veux faire revivre en le projetant par larges et radieuses coulées à travers toutes les souffrances et toutes les misères humaines est actuellement la mare croupissante, le méphitique Achéron qui souffle sur les cinq continents la veulerie et le vice, les avilissements, les déchéances, toutes ? Pauvre, pauvre ami ! Et à la France qu'on essaie de réduire à ne plus être qu'une marchande à la toilette — oui — et à qui on fait vendre au Cambodge des cuillers en aluminium à six sous la pièce — ou de la verroterie pour peuples sauvages — à cette France-là — à celle qui était le tabernacle se portant d'elle-même à l'encontre de l'avenir, pour être, parm les ténèbres des nuits, colonne rutilante d'éblouissements, et pendant les tristesses des jours d'épreuves, nuée fulgurante d'éclairs — radieuse d'espoirs — à elle — à cette France-là, ne penses-tu pas ? D'ailleurs, notre Paris à nous, ne le vois-tu pas parmi les temps proches — ces temps qui galopent droit sur nous. O ! mon ami. O ! mon frère. O ! Monsieur l'Académicien, ce Paris qu'on veut définitivement commercialiser en le ravalant au rang de port de mer, ne le vois-tu point lui se découpant sur l'azur en port de ciel, et

s'ouvrant, soudain, à tout ce qui vient d'en haut — à tout ce qui vient d'en bas?

JEANTET

Je ne dis pas — je ne dis pas; toutefois — „et ta sœur"? crierait-on des galeries d'un théâtre si on venait à t'entendre.

DORVAL

(croisant les bras)

Fi! le vieux cliché! et qui ne prend plus. C'est plutôt d'une toute autre direction que partirait ce cri — si on venait à le rééditer — à moins que *(geste)* certains Messieurs des fauteuils d'orchestre ne se décident *(geste)* à monter là-haut.

SCÈNE II-ème

LES MÊMES, UN HUISSIER

(L'huissier entre et se tient respectueusement à la porte.)

DORVAL

(à l'huissier)

Eh bien?

L'HUISSIER

Une audience que Mr. le sous-directeur sollicite.

DORVAL

Ah! mais qu'il entre. *(L'huissier sort. Après un court instant il rouvre la porte et s'efface devant le sous-directeur.)*

SCÈNE III-ème

LES MÊMES, BERTIN

BERTIN

Ma venue est peut-être...

DORVAL

Du tout. De quoi s'agit-il?

BERTIN

(hésitant)

Je...

DORVAL

Voyons, mon cher Bertin, parlez. Vous savez bien que Mr. Jeantet est comme de la maison. Un autre moi-même.

BERTIN

Les Wilsohn de Londres...

DORVAL

Bien. Les Wilsohn?

BERTIN

Viennent de faire partir pour New York trente millions en or à l'ordre de Hudtkinsohn and C-ie.

DORVAL

Vous en êtes sûr?

BERTIN

Oui.

DORVAL

Votre renseignement est de haute, de très haute portée. *(Légère agitation dans la voix.)* Câblez, mon cher, câblez de suite New York vendre nos „East-Pacific" avec recouvrements en or — court délai, et baisse sur toute la ligne, compris? De toute façon, ces trente millions doivent — à peine débarqués — se retrouver entre les mains de notre succursale de Broadway — or pas un moment à perdre — êtes-vous complètement fixé? Et, vite, vite: la victoire est dans les jambes.

BERTIN

Pourtant...

DORVAL

Bien. C'est dit. *(Le sous-directeur sort.)*

SCÈNE IV-ème

JEANTET, DORVAL

JEANTET

Cela ne marche donc plus?

DORVAL

Bast! Les Wilsohn et les autres ont à qui parler.

JEANTET

À mon tour de te dire: „pourtant"...

DORVAL

Puisque cela te fait plaisir. *(La porte s'entrouvre. M-me Dorval y paraît chapeautée.)*

JEANTET

(à Dorval qui range des papiers)

Madame Dorval.

SCÈNE V-ème

LES MÊMES, M-me DORVAL

DORVAL

(levant les yeux)

Ma très chère...

M-me DORVAL

Mon grand...

DORVAL

(toussotant)

Hum!

M-me DORVAL

Oui: car ne l'es-tu pas?

DORVAL

Hum! Hum! Enfin?

M-me DORVAL

Une misère.

DORVAL

Cinquante mille?

M-me DORVAL

(toux légère)

Euh! Euh!

DORVAL

Plus?

M-me DORVAL

Cent vingt-cinq.

DORVAL

Ah! Cent mille?... Té! Ce n'est pas tout à fait le moment.

M-me DORVAL

D'abord — c'est de cent vingt-cinq mille qu'il s'agit. Pour le reste, peut-être as-tu raison, et ce n'est pas le moment, comme tu le dis — d'autant plus que toutes mes amies ne parlent que de tes dernières et malencontreuses opérations...

DORVAL

Vraiment? Elles s'en occupent? Les chères belles!

M-me DORVAL

Vraiment. Ensuite, ce bal qu'il t'a plu de donner jeudi, me semble, pour le moins, déplacé.

DORVAL

Par exemple!

M-me DORVAL

Et je cours m'arranger pour le décommander.

DORVAL

(lui tendant un chèque que, pendant ce temps, il a signé)

C'est cent cinquante mille que nous disions, donc?

M-me DORVAL

Non. Oui. Au demeurant, plus de cinquante vont filer en plantes, orchidées,— surprises de toutes sortes. Oh! ce sera beau — tu verras. Il y a, enfin, ma robe— tu n'en as seulement pas l'idée mon très grand, et Georges seul, notre fils...

DORVAL

Quant à ça — c'est vrai: Il s'y connaît lui. Alors?...

M-me DORVAL

Alors, merci, mon très — très grand. Bonjour, Mr. Jeantet.

(Elle sort.)

JEANTET

Ton égale par l'envergure.

DORVAL

Oh! ne lésinant guère sur l'argent et rappelant de si près — devine qui?— au fait, les de Bronté dont elle vient...

JEANTET

(railleur)

Eh! ne le sais-je pas? Frôlent de près les Tascher de la Pagerie. Aussi, un peu de sang noir, je crois. *(Sonnerie téléphonique.)*

DORVAL

N'en finiront-ils point? *(Saisissant l'appareil. Après avoir écouté; dans le porte-voix.)* Malgré l'or expédié? Mais c'est superbe! *(À Jeantet.)* Un commencement de crise monétaire. *(Dans l'appareil.)* Quoi?... Les Milnwood guichets fermés? *(Écoutant.)* Comment est-ce arrivé? Vite, je vous prie, vérifiez câblogrammes, faites aussi courir chez Lüdshon, Mansfield-Street et, et... *(Écoutant à Jeantet.)* — Patatras! Patatras! — *(Dans l'appareil.)* Exigez paiement. Tenez-moi au courant!

JEANTET

Est-ce un Austerlitz?

DORVAL

(les yeux dans le vague)

Un Austerlitz?... Un... Je l'imagine. Cependant *(il se lève et se passe la main sur les yeux)* la brume m'empêche de m'y reconnaître... *(Se campant devant un tableau de bataille avec une voix de rêve.)* Rien que des couleurs neutres... Regarde, Jeantet: L'aube pointe à peine... — Si c'est un Austerlitz? *(Il se passe la main sur le front et recule de quelques pas. Ensuite, déclenchement du bras droit dans un geste napoléonien et désignant la bataille.)* Mais, oui, c'en est un. Le soleil est là — derrière ces montagnes — dans cette brume — et ses flèches qu'il s'apprête à darder — qu'il darde — vont bientôt en percer à jour l'opacité. Regarde — vois! Là — au fond. Oh! comme tout s'éclaire. Et la mitraille, la mitraille d'or qui gronde, qui vole,— qui roule... — Oh!... si ce n'est pas un Austerlitz que pourrait-ce alors être? Regarde — vois: N'en est-ce pas le soleil et — mais... *(Dans la coulisse les voix de Georges Dorval et du Docteur Tréfond.)*

LA VOIX DE GEORGES DORVAL

Vous me direz peut-être que la caisse n'est pas bonne...

LA VOIX DU DOCTEUR TRÉFOND

Oh ! excellente celle de votre père.

DORVAL

(se réveillant comme d'un rêve)

Tiens ! C'est...

JEANTET

Tu en reviens, enfin...

DORVAL

Mon fils, je crois.

SCÈNE VI-ème

LES MÊMES, en plus GEORGES DORVAL et LE DOCTEUR TRÉFOND

LE DOCTEUR TRÉFOND

Et ce cher Docteur Tréfond avec.

DORVAL

Bonjour à tous deux et — amenez-vous un peu plus près, mes très chers — surtout toi, Georges. *(Ils se donnent la main ; à Georges.)* De si grand matin? Diantre !

GEORGES

(embarrassé)

Que veux-tu? D'ailleurs, je n'ai pas fermé l'œil de la nuit. Une guigne du diable !

LE DOCTEUR TRÉFOND

Et une vie qui n'est pas à continuer — ce que je lui disais tout à l'heure...

DORVAL

(à Georges)

Et?... *(Légèrement ironique.)* Un chèque?

GEORGES

Ma foi, je...

DORVAL

Combien?

GEORGES

Quatre-vingt-mille.

DORVAL

Fichtre ! Aisés à prononcer les chiffres.

GEORGES

Je... — Eh ! que le diable emporte cercles et cartes.

DORVAL

Enfin ! Ne te monte pas les sangs. *(Lui tendant le chèque qu'il a signé.)* Et, que je t'embrasse.

GEORGES

Au revoir. *(Il sort.)*

JEANTET

Charmant.

TRÉFOND

Mieux encore... Heu ! Ravissant. *(À Dorval, mi-comique.)* Un chèque?

DORVAL

Et, moi, Tréfond, moi — fais-je autre chose que jouer?

TRÉFOND

O ! Toi?... — Tu joues de bonheur.

DORVAL

Qui sait?

TRÉFOND

Moi, parbleu. Jeantet, aussi, je le suppose. Puis, tout le monde. Et, toi — surtout. Quand à la santé — je la présume bonne.

JEANTET

Et tu ne fais pas erreur. Bonne à jeter avec des arches de pont jusqu'aux étoiles.

TRÉFOND

(plaisantant)

Donc rien à faire par ici. Pressé — à ne savoir qui entendre. M'en vais. Voulu seulement vous voir en passant. À tantôt, mes amis.

DORVAL

À tantôt.

JEANTET

(à Tréfond)

Je voudrais... Hé ! Tréfond...

TRÉFOND

Pas temps. Plus tard. Bonjour. *(Il sort. Coup de téléphone.)*

DORVAL

(courant à l'appareil)

(À Jeantet.) Du nouveau sans doute. *(Écoutant.)* Hourrah ! Hourrah ! *(Dans l'appareil.)* Faites. *(Écoutant.)* Oui. *(Écoutant.)* Point d'hésitation. *(Écoutant.)* Oui. *(Écoutant.)* Oui. *(Déposant l'appareil, à Jeantet.)* Mon ami — mon excellent Jeantet ! Deux — quatre — cinq guichets de banques fermés là-bas. La bataille. Le krack !— Austerlitz ! — Elle est gagnée, la bataille. Ils ne payent plus. On ne paie plus. Fichus leurs soi-disant rois de l'or. Et tout — tout nous appartient, désormais: Mines — railways — forêts-vierges — gratte-ciel. Tout. Et Napoléon? réponds: [ne] le suis-je donc pas puisque je la gagne la bataille? — et que, Lui — l'empereur — il est là *(geste)* sous mon front — et là *(geste)* dans mon cœur. Ah ! Ah ! *(Il se jette dans les bras de Jeantet.)* Austerlitz ! Austerlitz !

(RIDEAU)

DEUXIÈME ACTE

(Même décor.)

SCÈNE I-ère

JEANTET, TRÉFOND

JEANTET

Oui, cher ami; oui, Tréfond — voilà: c'est, pourtant, inquiétant, ça...

TRÉFOND

La bonne blague ! Inquiétant? Et pourquoi, s'il te plaît? Le connaissons-nous d'hier? Un peu trop de lyrisme, peut-être — je te l'accorde — mais c'est tout. Qu'il se croie un peu Bonaparte et beaucoup Napoléon, qu'est-ce que cela peut faire? Que savons-nous, au surplus, de la mort, de la vie, de l'éternel retour des choses?

JEANTET

Et la limite? N'en faut-il point une en tout? Or, il me semble...

TRÉFOND

Que ça se corse?

JEANTET

Mon Dieu, oui. Enfin, je te dirai aussi, qu'en de certains milieux, et je suis à me demander depuis près d'une semaine qui en a pu ébruiter — comment m'exprimerais-je? — sa marotte — enfin — enfin toujours est-il que les racontars ont fait leur chemin, et qu'on en jase joliment.

TRÉFOND

Après?

JEANTET

Et qu'on ne fait qu'y plaindre sa femme. „Cette pauvre Madame Dorval" par-ci, „cette vraiment malheureuse Madame Dorval" par-là — „une de Bronté!" pensez donc!

TRÉFOND

Assez curieux ce que tu me signales là. Et j'y vois la main des ennemis de Dorval. Mais laissons dire: Ils en seront pour leur courte honte. Ce ne sont point de pareils bruits qui pourront jamais ébranler un crédit comme le sien — lui nuire; et nous, qui savons à quoi nous en tenir sur lui depuis qu'on n'était que des potaches, fichons-nous-en — et en plein! Sang Dieu! Qu'il fasse donc son grand empereur tant qu'il voudra — pourvu que ses caisses se remplissent. C'est le principal — n'est-ce pas?

JEANTET

Alors?

TRÉFOND

Quoi?... Eh! Eh! Indiscutablement, certains de mes confrères — et pour ne pas le cacher — presque tous...

JEANTET

Complète ton idée...

TRÉFOND

Le tiendraient, parfois, pour un fou, délivreraient en toute paix de conscience le fameux verdict.

JEANTET

Tandis que toi?

TRÉFOND

Moi? Fiche-moi la paix. Que veux-tu que je te dise? En sais-je plus que le premier venu? La question n'est pas là: regarde-moi, plutôt, cette fortune — la sienne — insensée si tu veux — et demande-toi: est-elle l'œuvre d'un fou, elle? Et, faut-il, par conséquent, que moi, moi qui suis un fou réel, et combien plus que lui — ne fais pas l'étonné — cela est, puisque je crois à la science — faut-il que je te demande à toi, qui en es un autre — parfaitement — puisque tu crois à la gloire, à l'immortalité: — où finit la sagesse — où commence la folie?

JEANTET

Ainsi — point lieu de s'inquiéter?

TRÉFOND

Finaud! C'est là que tu voulais en venir? Je t'y attendais.

JEANTET

Mon amitié pour lui...

TRÉFOND

Où laisses-tu la mienne?

JEANTET

Sont toutes deux immenses. Conclusion?

TRÉFOND

Aucune. Que d'autres aient sa folie. Et qu'ils gagnent de l'argent — beaucoup d'argent — autant que lui. Pour ce qui regarde Dorval — son génie — et il est incontestable — je dirais inouï si...

JEANTET

Il m'effraye, ce génie-là.

TRÉFOND

Le guidera. Sa double personnalité étonne — évidemment. Mais on n'y peut rien. La science elle-même n'a pu y voir clair. Ce sont des profondeurs dans lesquelles il est inutile de descendre. Voici, d'ailleurs, ma pensée en son entier, sur notre ami qui,— tout Dorval qu'il est — enfant de la balle ou sait-on d'où et comment sorti, et par qui mis au lycée — est — ne te cabres pas — au physique comme au moral — l'ogre — mais, tu sais? — le vrai — celui de Corse tout craché.

JEANTET

Voudrais-tu dire...

SCÈNE II-ème

LES MÊMES, M-me DORVAL

M-me DORVAL

(saluant)

Messieurs... — mon mari?

TRÉFOND

(saluant)

Madame...

JEANTET

Pas rentré.

M-me DORVAL

(de mauvaise grâce)

Et où peut-il passer son temps? Vous devez le savoir, vous qui êtes, en quelque sorte, ses inséparables.

JEANTET

Mais, Madame, je crois qu'en ce moment il se multiplie.

M-me DORVAL

Autour de la Bourse?

JEANTET

Et dans les Banques.

M-me DORVAL

Un beau métier qu'il fait.

TRÉFOND

De mauvaise humeur ce matin, chère Madame?

M-me DORVAL

On le serait à moins, Docteur. On dit, partout, qu'il est en train de perdre sa fortune.

JEANTET

La vérité est qu'on enrage de le voir au moment d'en gagner une autre.

M-me DORVAL

Ou de voir passer en buée l'ancienne. Que ne lui donnez-vous de bons conseils? Mais je dois vous quitter. Au revoir, Messieurs... Et... amusez-vous bien à l'attendre. *(Elle sort.)*

SCÈNE III-ème

JEANTET, TRÉFOND

JEANTET

Charmante!

TRÉFOND

Et, de plus, genre!

JEANTET

Une de Rouilly de Trêvekerdrek-de-Berth-Colon-et-Bronté.

TRÉFOND

Tant que ça?

JEANTET

Ne le savais-tu pas?

TRÉFOND

Si. Ensuite, Dorval ne me l'aurait pas laissé ignorer. Au fond, c'est son état-civil à lui que la noble Madame.

JEANTET

Une jolie épigramme que tu viens de lui décocher. Très injuste, pourtant. Madame Dorval n'est que la raison sociale de notre ami.

TRÉFOND

Je n'ai pas dit autre chose.

JEANTET

Et ce qu'elle emplit ses roturiers salons de ducs et de duchesses — voire même de princes du sang des dieux.

TRÉFOND

Qu'il tire amplement de la débine.

SCÈNE IV-ème

LES MÊMES, DORVAL

DORVAL

(préoccupé — ne les voyant pas, et tenant un journal à la main qu'il lit à haute voix)

„Le cours des valeurs américaines remonte malgré la panique des derniers jours. Les deux grandes banques — celle de France et celle d'Angleterre...“ *(S'interrompant.)* — Tonnerre! *(Se promenant à pas agités, et les yeux à terre.)* Est-ce arrivé ou non? — tout est là. *(Il reprend fébrilement le journal et l'ouvre en le froissant. Il en parcourt des yeux les colonnes.)*

Ah! Officiel. *(Il lit.)* Cinq cent millions! Cinq cents! Elle a fait ça — ça! la Banque de France? Nom de Dieu, de nom de Dieu! Mais je ne le crois pas — non — et... *(Apercevant Jeantet et Tréfond.)* Tiens! Vous étiez-là? Un instant — et je suis à vous, mes amis. *(Il appelle dans un téléphone latéral.)* Hallo! Hallo! Bourse s'il vous plaît. *(À Tréfond.)* N'oubliez pas, Tréfond, ma fête de jeudi. *(Sonnerie dans l'appareil.)* Hallo! Michaud? Mr. Michaud! *(À Tréfond.)* Paraît que Madame Dorval nous en ménage pour ce bal une de surprise! La Duchesse de Bligneuse que j'ai abordée ce matin au Bois... *(Sonnerie. Saisissant l'appareil et écoutant.)* A combien „Nord-Sud“, prie? *(Écoutant.)* Hausse? *(Écoutant.)* Oh! petite différence. Et les „Rand?“ *(Écoutant.)* Un pareil bond? Mais les „Alaskas“ — eux? *(Écoutant.)* Heureusement. *(Écoutant.)* Pas un moment à perdre alors — main-basse — râfle — razzia sur „Alaskas“ — sur toutes valeurs hésitantes. Est-ce entendu? *(Écoutant.)* Parfait et donnez-moi des nouvelles — clôture. *(Il dépose l'appareil, avec agitation, et comme faisant abstraction de la présence de Jeantet et de Tréfond. Tout en marchant avec des pas saccadés au large de son bureau — les mains derrière le dos.)* Y aller, les deux, de leur milliard! Ah! les gueuses! Me ficher par terre? Dix centaines de millions? Dix? Qui l'aurait cru? Mais ils ne suffiront point à parer au désastre. D'ailleurs, se relève-t-on du jour au lendemain, et d'une panique semblable? Et,— et pourvu que les Ostermann et les autres... Ah! — Bertin doit, pourtant, y aller lui-même à la Bourse — donner de sa personne. *(Il agite une clochette.)*

SCÈNE V-ème

LES MÊMES, en plus L'HUISSIER

DORVAL

Faites monter Mr. Bertin. *(L'huissier s'incline et sort; à Tréfond.)* Ainsi — nous disions?... Les clients? Ça va?... Beaucoup de malades?

TRÉFOND

Couci — couça.

DORVAL

Malheur! Pas d'épidémies? *(À Jeantet.)* Et, toi, Jeantet? Ton discours? Esprit? Saillies? A en revendre, certes? Très académique, en somme... Pointes par-çi coups d'estoc par-là. *(Sursaut brusque. Comme à lui-même et allant à son bureau.)* Bougre-de-bougre! *(Il cherche dans des papiers.)* Où ai-je mis ces paperasses?

JEANTET

(à Tréfond, à mi-voix)

Incroyable? N'est-ce pas? Rien ne le démonte.

TRÉFOND

Et, comme l'autre, toujours. Ne sachant qu'interroger, interrogeant à chaque instant... *(À soi-même.)* Plus que bizarre. In-con-ce-va-ble!

DORVAL

Vous disiez?

TRÉFOND

Rien. On causait.

(Bertin, le sous-directeur, entre. Dorval, mû comme par un ressort, court à sa rencontre.)

DORVAL

Vous voici, enfin, Bertin. C'est que nous en sommes au tournant périlleux. J'ai donné ordres Bourse — mais, portez-vous, plutôt, en personne, là. Écoutez — écoutez! Faire vite, et si „Rand", si „Alaskas", si autres papiers de là-bas continuent [à] flancher, mettre la main dessus. Ah! Ah! On verra. Oui, on verra car il en est temps encore. Pour un coup de surprise, c'en est un, c'est vrai; seulement, prévu, archi-prévu, pas peur. Câblez New York mêmes ordres. Surtout, pas d'atermoiements. Râfle. Râfle. Râfle. Mon sort, celui de la Banque Dorval — le sort du monde — entre vos mains, mon ami, mon fils.

BERTIN

En mon entier à vous. Comptez sur moi. *(Ils se serrent la main avec effusion. Bertin sort.)*

DORVAL

Le brave homme! Le grand cœur!

JEANTET

Il te le doit bien — lui qui te doit tout.

DORVAL

Peuh! Jeantet! Il ne m'aurait pas connu qu'il eût quand-même fait son chemin.

JEANTET

Té! Té! Té! *(Sonnerie dans l'appareil. Dorval le saisit. Après avoir écouté, dans le porte-voix.)*

DORVAL

Et d'où le tenez-vous? *(Écoutant.)* Bien. Mais, est-ce déjà fait? *(Écoutant.)* N'en savez rien? *(Écoutant.)* Informez-vous. *(Il dépose en colère l'appareil.)* Cré nom de Dieu! Cela y est.

JEANTET

Qu'arrive-t-il? Te voilà bouleversé.

DORVAL

Que les Ostermann — eux aussi — sont au moment d'expédier — s'ils ne l'on déjà fait — de l'or aux Milbanck de New York.

TRÉFOND

Une nouvelle des plus graves que tu nous donnes là.

DORVAL

Un désastre pour moi — si, toutefois, c'est vrai. Car tous, tous suivraient les Ostermann — pas de doute à ce sujet. N—i=ni—fini, mes amis... La débâcle— la mort.

SCÈNE VI-ème

LES MÊMES, M-me DORVAL

DORVAL

Ma toute belle...

M-me DORVAL

(d'un ton sec)

Vous voici, enfin. Ce n'est pas malheureux.

DORVAL

(ironiquement galant)

Un chèque?

M-me DORVAL

C'est bien le moment d'en parler.

DORVAL

Je ne te reconnais plus, Madame Dorval.

M-me DORVAL

En effet: me voici bien changée. Ah! les misérables. *(Elle roule un fauteuil et s'y laisse choir bras ballants.)* Et comment parer à ce coup? Que faire, mon Dieu?

DORVAL

Mais, enfin?

M-me DORVAL

Non, je ne me serai jamais attendue que moi, une de Bronté! — moi! je sois à ce point bafouée.

TRÉFOND

Que nous dites-vous, chère Madame?

JEANTET

On se serait permis?...

M-me DORVAL

Et vous le voyez, Messieurs: Mr. Dorval est le seul à qui cela semble naturel, et qui n'en dise rien?

DORVAL

Le moyen de le faire quand tu ne t'expliques pas.

M-me DORVAL

Je ne m'explique pas? Et combien de fois dois-je le répéter — le crier: Bafouée! — Bafouée! je l'ai été. Et, par qui encore? Par votre fils, par lui, Monsieur.

DORVAL

Par Georges?

JEANTET

Cela se pourrait-il?

M-me DORVAL

Oui: cela se peut — et c'est ainsi. Par notre fils, par lui-même; — non, par le vôtre plutôt, car il vous appartient, il est à vous, Mr. Dorval, sachez-le.

DORVAL

Aussi, ma toute belle, l'ai-je pas toujours pris sous mon bonnet?

M-me DORVAL

Oui — et surtout maintenant. Au reste, cela se comprend assez — et l'on voit bien que vous êtes réellement son père. Approuvez-le, par conséquent — mais, de grâce, plus de bal: m'en voici débarrassée.

DORVAL

Plus de bal? Et d'une autre à présent! Mais, pourquoi „plus de bal", s'il vous plaît?

M-me DORVAL

De mieux en mieux. Voudriez-vous, peut-être, que j'y paraisse nue?

DORVAL

Au fait — bien que je n'y voie que du feu — pourquoi pas? M-me Tallien l'a bien fait.

M-me DORVAL

(levant les bras)

Toujours le même! Vous oubliez à qui vous parlez! Et vous voici, de plus, faisant cause commune avec la créature à qui, mon fils, le fruit de vos entrailles...

DORVAL

Ah! quant à ça, non.

M-me DORVAL

Car, vous le savez, c'est lui, lui seul qui était dans le secret de ma robe; — c'est donc naturel qu'il l'ait livré à cette... et qu'il m'a été donné de lui en voir une de presque semblable au corps, et, devinez où, je vous prie? — au Grand-Opéra — pas ailleurs — au grrand, grrrand, grrrand-Opéra.

DORVAL

Voyons, calme-toi! Ouf! Je commence à m'y reconnaître.

JEANTET

Madame...

TRÉFOND

Mais, sans doute. La toilette en question n'est plus sortable pour Madame.

M-me DORVAL

N'est-ce pas? Or, comment d'ici jeudi aurai-je une robe? En deux jours? Non — mille fois non — prenez-en votre parti.

DORVAL

(décisif)

Elle doit, pourtant, avoir lieu, notre fête — et plus que jamais, Madame.

M-me DORVAL

Le voudrais-je que cela ne se pourrait pas.

DORVAL

Si. Si. Car voici une idée qui sauverait tout. Sois seulement un peu gentille, et rappelle-toi... N'ai-je point mis dans ta garderobe du château de la Brèche — ce manoir qui n'est qu'à deux pas de Paris — et à l'occasion d'un bal costumé que nous faillîmes y donner — la toilette même que Marie-Louise — l'altière impératrice — porta le jour de son couronnement?

M-me DORVAL

Eh! bien? Et c'est à une de Bronté que tu la proposes ta défroque?

DORVAL

Comment?... Mais c'en est justement la raison!

M-me DORVAL

Je ne comprends pas.

JEANTET

Ce serait même sensationnel, chère Madame, que d'y paraître ainsi.

DORVAL

Sans doute. Puis, une défroque de deux cent mille francs!

M-me DORVAL

Mais, vous, Docteur, qu'en dites-vous?

TRÉFOND

Je pense qu'elle a été faite pour une impératrice, cette robe.

M-me DORVAL

Ah! Mais c'est qu'alors elle m'irait. *(À Dorval.)* Aussi — mon grand — mon très grand — je l'accepte

ta robe — et je t'en remercie même. Ton idée est simplement magnifique. Je cours prendre mes dispositions. *(Elle salue et sort.)*

TRÉFOND

Quant à moi... Mes malades... Au revoir, mes bons. *(Fausse sortie, à Dorval.)* Et ne te laisse pas abattre. Tant que la bataille se poursuit — ne l'as-tu pas dit toi-même? — tant qu'elle n'est pas définitivement perdue — on ne sait jamais... *(Il lui serre la main et sort.)*

SCÈNE VII-ème

DORVAL, JEANTET

DORVAL

Nous voici, enfin, seuls. Oh! mon Dieu. *(S'affaissant dans un fauteuil, las, découragé.)*

JEANTET

La vie est dure, c'est vrai. Je ne te dirai pas que c'est de ta faute... qu'on doit savoir, s'arrêter à temps. La vie est ce qu'elle est, pour chacun, et nul ne fait la sienne. C'est, d'abord, le tempérament — et on n'a pas la possibilité en naissant de s'en choisir un à sa convenance — ce sont, ensuite, les circonstances qui déterminent ce que la vie doit être.

DORVAL

Elle est, pour moi, une expiation. Car, Jeantet, car... à toi qui, avec Tréfond, êtes mes meilleurs amis, je puis le dire, l'avouer: Je suis, parfois, tenté de croire que je ne suis qu'un fou, qu'un dément... Et, malheureusement, je ne le suis pas. Je ne suis qu'un homme comme les autres — oui, comme tous — puisque je sens, puisque je raisonne, puisque je souffre. Et néanmoins, je diffère des autres. Ne suis-je point, en effet,

l'homme aux deux personnalités? Et la sienne — celle-là, — la très grande — la très haute — celle du Titan sublime et terrible qui dort sa mort aux Invalides — ne me lancine-t-elle pas? ne me harcèle-t-elle pas à tout instant? — Fou? Oh! certes, puisqu'il l'a été Lui — Lui, l'Homme du Conseil des Cinq cents — et qu'il a brisé la République — mais non sans en avoir, il est vrai, frappé comme d'une foudroyante massue le monarchique Briarée aux cent têtes grimaçantes — et non sans — comme un Dieu qu'il était — rappeler au bonheur de la lumière, à la bonté de la liberté, les cent peuples divers que le monstre tenait écrasés sous lui...

JEANTET

Tu y vas.

DORVAL

C'est la vérité. Lorsque je parus — les demi-dieux d'Athènes et de Rome, et qui revécurent un instant parmi nous — ceux dont l'enthousiasme et la vertu ne connurent point de bornes — n'étaient déjà plus. De vils ergoteurs, de misérables satrapes qui n'étaient ni peuple, ni hautes cimes — avaient remplacé les grands — les immortels. La Gironde et la Montagne, l'injustement exécré Marat...

JEANTET

Ce qu'il a fait tomber de têtes celui-là...

DORVAL

Il en a laissé de trop sur les épaules.

JEANTET

Mais tu en arrives à justifier la Terreur...

DORVAL

C'est elle qui a sauvé la France, qui l'a...

JEANTET

Et celui que... tu prétends avoir été — être?

DORVAL

Ah! Celui-là! Il a prêté la voix tonnante de Danton à ses canons pour jeter ses grandes paroles à la face des rois, dont les trônes se sont mis à chanceler et à ne plus être que de frêles esquifs chavirés parmi le tumulte des flots. Ah! Celui-là! Il a mis le tranchant de glaives flamboyants aux mains de ses soldats pour ouvrir les artères des peuples dont l'œdème de mille huit cents ans d'esclavage glaçait la vie et ravalait au rang de bêtes. Son souffle a parcouru l'Europe en coup de vertige. Ses aigles, les aigles de la France, il a su leur donner l'essor pour jusqu'au Kremlin s'envoler et s'y poser... — En Italie — en Egypte — à Vienne — à Potsdam — en Russie — en Espagne et en Hollande — d'un bout du monde à l'autre — il a été ce que nul ne sera jamais plus: L'archange de la vie et de la mort — le maître de la suprême sagesse. Les lois qu'il a édictées restent. L'âme qui a été la sienne est encore dans les jeunes — dans les humbles — dans la vraie grandeur et dans la vraie puissance de la France: le cœur de son peuple. Son nom fait encore frissonner nos ennemis — et la nuit du tombeau — elle-même! — ne peut éteindre les éblouissements de sa gloire.— Ah! Et continue à me demander ce qu'il a été — demande-le-moi, malgré l'île d'Elbe et Sainte-Hélène. Oh! et malgré aussi la couronne qui lui a ensanglanté le front et le sceptre qui lui a brûlé les mains.

JEANTET

(ému)

Crois-moi. Reviens aux réalités. Tout ça, ce sont...

DORVAL

Et c'est ce que je fais. Car, maintenant, non, ne me crois pas fou — je ne le suis pas — maintenant, il n'est plus qu'un homme comme les autres — un banquier!

— entends-tu? Comprends-tu? — un banquier qui se nomme Dorval — qui a un fils qu'on appelle Georges — et qui est un cercleux, un viveur, un snob, Jeantet! — un snob! — et que j'aime! — qui a une femme — mais tu la connais assez, une de Bronté! et moi je la connais aussi — oh! très bien — ne proteste pas,— et cet homme — que dis-tu de cet homme? de ce Dorval qui jadis habita le Louvre, et qui n'est plus maintenant qu'un inconnu — rien — là, où — il le sait — il régna. D'ailleurs, comment le reconnaîtrait-on? Ceux qui furent ses maréchaux, ses généraux, ceux qui le nommaient leur „petit caporal" — tous — tous sont morts. De plus, son corps lui-même n'est-il point sous la haute coupole — sous de pesantes tonnes de marbre? Et, si un jour — car tout peut arriver, n'est-ce pas? — cet homme — ce Dorval — ce bourgeois quelconque, se prenait à crier: „A moi! A moi! Je suis l'Empereur! Sus à l'ennemi! Vengeons la France! Rendons-lui son ancienne splendeur. Refaisons flotter son drapeau là où il se déplia naguère — sur les peuples, sur le monde" — eh bien, mon ami, eh bien, Jeantet, un éclat de rire d'abord — mais, tu sais? un de ces rires formidables — oh! comme en savent pousser les bourgeois lorsqu'ils sont bêtes — et — puis — tranquillise-toi — presque rien — un fou de plus — voilà tout — et ne serait-ce point là — reconnaîs-le — l'expiation plénière — un fou de plus! Un fou! *(Il tombe dans le fauteuil la tête entre ses mains. Sanglots étouffés.)*

JEANTET

Mon ami, mon cher Dorval, calme-toi, écoute! Je te crois — mais — oh! l'horrible souffrance! Que tu aies ou non été l'Empereur, peu importe. Il suffit que telle soit ta pensée, ta foi, pour...

DORVAL

Jeantet, ne dis pas ça... car...

SCÈNE VIII-ème

LES MÊMES, BERTIN

BERTIN

(haletant, cheveux en désordre, cravate dénouée)

Bataille. Mêlée effroyable. On s'entretue presque à force d'en vouloir de ce papier, du leur. Tout est emporté. Pris d'assaut. Hausse et rien que hausse. Seuls „Alaskas" et „Rand" entre nos mains. Mais, autant du papier blanc.

JEANTET

Oh !

DORVAL

Eh bien, Bertin? Eh bien?

BERTIN

(laissant tomber les bras)

Eh bien...

(RIDEAU)

ACTE III-ème

(Même décor.)

SCÈNE I-ère

GEORGES, JEANTET

GEORGES

Il n'en reste pas moins, cher Monsieur Jeantet, que mon père a soulevé contre lui un tollé général. On le vilipende partout, et point de grand financier qui ne hausse les épaules dès qu'on vient à le nommer.

JEANTET

Rien que de naturel. Mais, quant à moi, je vous dirai franchement que ce qui m'intéresse surtout c'est votre opinion à vous qui, paraît-il, quittez cercles et sport pour passer, armes et bagages, aux finances.

GEORGES

Mon opinion? Écoutez ! En toute sincérité je vous l'affirme, je ne m'en suis formé aucune de bien précise. La question est d'une complexité, d'une délicatesse extrêmes. Et, d'abord, mon père est mon père. Ce qui est néanmoins réel, et ce que personne ne conteste — pas même lui — ce sont ses pertes. On les

porte à des centaines de millions, et notez que je ne parle pas de celles des autres, qui atteindraient au milliard, paraît-il. *(Geste de Jeantet.)* C'est du moins ce qu'on dit.

JEANTET

Eh ! que ne dit-on pas, cher Mr. Georges?

GEORGES

Quoi qu'il en soit, la presque totalité des fonds de la Banque Dorval y a passé,— et — si vous me voyez aujourd'hui brûlant turf et plaisirs — c'est que. vous le savez bien, nécessité ne connaît point de loi,

JEANTET

(légèrement ironique)

Fort beau et c'est ce qui s'appelle parler.

GEORGES

Au fond, mon père était libre d'agir comme il l'a fait. Cela le regarde. D'ailleurs, en ce qui me concerne, vous savez le cas que je fais de l'argent...

JEANTET

(persifleur)

Mais parfaitement...

GEORGES

N'est-ce pas?... — Seulement voilà: Ma mère ne l'entend pas de cette oreille.

JEANTET

(même ton)

Je la comprends ! Et vous voici entre le marteau et l'enclume.

GEORGES

C'est ça.

JEANTET

Votre mère est votre mère.

GEORGES

Dame ! Et, mal ou bien entendus, ses intérêts — les miens, soutient-elle— son entourage aussi: amies, médecins qui la soignent — tous et tout enfin — la poussent — est-ce assez ennuyeux, dites? — la poussent... Oh ! mais je ne complèterai pas encore que mon père ait besoin de quelque repos... — Puis, que voulez-vous?... L'âge — un certain âge...

JEANTET

Assurément, cher Monsieur Georges... l'âge — un certain âge...

GEORGES

N'amène que trop souvent les pires catastrophes.

JEANTET

En serions-nous là?

GEORGES

Le sais-je? Ce que je puis avancer est que ma mère en est certaine. On le lui a démontré et prouvé: La Banque Dorval coule à pic.

JEANTET

Que me contez-vous là? Et la fortune immobilière de votre père, qu'en faites-vous? Intacte, et dans les cent millions, semble-t-il.

GEORGES

Un joli denier, c'est vrai ! Je vous voudrais, toutefois, au „Sporting " pour y entendre les gorges chaudes qu'on fait à son compte et à celui de son prétendu impérialisme financier...

JEANTET

Propos de cercles, et qui n'ont jamais fait de mal à personne.

GEORGES

Croyez?... Heureusement que mes deux dernières rencontres...

JEANTET

C'est de vos duels que vous voulez parler? — Et moi qui étais prêt à vous les reprocher? À eux seuls ils ont causé plus de tort à votre père que ses pertes à la Bourse.

GEORGES

Permettez — permettez...

SCÈNE II-ème

LES MÊMES, UN HUISSIER

L'HUISSIER

(présente à Jeantet une enveloppe fermée)

De la part de Monsieur le sous-directeur.

JEANTET

(la prenant à Georges)

Que peut-il me vouloir ce cher Mr. Bertin? *(Il ouvre le pli. Une lettre et des coupures de journaux s'en échappent. L'huissier les ramasse, les remet à Jeantet et sort.)*

JEANTET

(adossé à la cheminée et parcourant la lettre après avoir déposé les coupures sur le dessus en marbre)

Pour un sentiment délicat, c'en est un, à coup sûr. *(À Georges.)* Mais venant de Bertin il ne doit point surprendre. *(Se saisissant d'une coupure et déposant la lettre.)* Oui. Des infamies, et dont il faut que votre père ignore.

GEORGES

Lisez toujours.

JEANTET

Prenons-en donc connaissance, puisque tel est votre désir. *(Lisant.)* „On sait qu'une rencontre au pistolet — un simple échange de balles heureusement — a eu lieu la semaine finissante entre le vicomte de la Brègne et Mr. Georges Dorval, le fils du grand financier que la crise du numéraire en or survenue aux États-Unis a mis en vedette avec un si grand éclat". *(S'interrompant, à Georges.)* Cela promet.

GEORGES

Oh! Rien de choquant jusqu'à présent.

JEANTET

(continuant à lire)

„N'en déplaise à certains de nos confrères, les motifs qui ont occasionné ce duel ne sont point aussi futiles qu'on se complaît à le répandre. La Banque Dorval, chacun le sait, n'a pas été ébranlée par les derniers flux et reflux de la Bourse. Les audacieuses combinaisons du chef de cette maison — stupéfiantes selon les uns, et les sommes inouïes qui ont sombré dans cette débâcle ont déconcerté des hommes autrement initiés dans les coulisses de la haute finance que ne l'est Mr. de la Brègne..." *(S'interrompant, nerveux.)* Je passe. Cela vous agrée-t-il?

GEORGES

Hum! — Au bout du compte, c'est pour mon père que je me suis aligné avec Mr. de la Brègne.

JEANTET

Ce en quoi vous avez eu parfaitement tort. *(Il jette la coupure dans la cheminée.)* Et d'une! Quant à celle-ci... *(Il en prend l'autre sur la cheminée et fait le ges[te de la jeter].)*

GEORGES

Ah! mais pardon.

JEANTET

Soit. *(Il lit.)* „ Mr. Georges Dorval fils est un clubman accompli "...

GEORGES

Il s'en rend au moins compte ce Monsieur.

JEANTET

(continuant de lire)

„un sportsman des plus distingués"...

GEORGES

Ce Mr. Bertin. M'en veut-il donc au point de vouloir céler à mon père le bien qu'on dit de moi? Par exemple!

JEANTET

(poursuivant la lecture)

„et — nous le voulons aussi — un parfait homme d'honneur. Mais de là jusqu'à vouloir pourfendre ceux que certaines opérations financières — encore que louches — font s'esclaffer de rire — il y a un abîme. Mr. Dorval fils en pense autrement. Tant pis pour lui et pour son papa". *(Il s'interrompt, froisse la coupure avec colère et la fait flamber au feu de la cheminée.)* Le cas que j'en fais! *(Il la rejette dans l'âtre.)* Pouah! Je gage pourtant que mon ami, qui finira bien par en connaître la teneur, ne prendra point la chose par rapport à ce Monsieur sur le même ton que moi, et — ce ne sera que mérité.

GEORGES

Vous feriez mieux de déconseiller à Mr. Dorval tout esclandre. Sa situation ne s'en trouverait qu'aggravée. En définitive, n'êtes-vous pas son ami?

JEANTET

En douteriez-vous? Ne l'ai-je pas toujours été?

GEORGES

Je ne le nie pas. Et pourtant, comment vous expliquer cela? Ma mère se trompe, positivement, et c'est à tort qu'elle en veut à votre trop grande affection

pour lui, affection qui, selon ce qu'elle en pense, vous induit à lui cacher le désastre vers lequel il court les yeux fermés...

JEANTET

(hypocritement doucereux)

Votre langage me surprend. Et, néanmoins, peut-être a-t-elle raison, votre mère. La clairvoyance, n'est pas mon fait. Et que la voilà bonne épouse, et que vous voilà bon fils!

GEORGES

Vous raillez?

JEANTET

Allons donc! Railler, moi? Où allez-vous prendre ça? C'est simplement mon sentiment que je vous dis, et en le faisant c'est de toute l'estime que j'ai pour vous que je vous témoigne.

GEORGES

On fait ce qu'on peut. Mais, puisqu'il en est ainsi, pourquoi ne nous entendrions-nous pas?... Oh! Monsieur Jeantet! Toutes questions d'ordre matériel à part, nos motifs d'inquiétude — à ma mère et à moi — — sont encore plus graves que vous ne pouvez l'imaginer.

Écoutez! Écoutez! Les médecins qui la soignent — et ce sont des sommités — amenés avec prudence à étudier certains phénomènes que vous autres nommez, en littérature, des états d'âme — pronostiquent, et à bref délai, la pire des calamités: comment m'expliquerai-je?... de tels écarts d'imagination — prédispositions raisonnantes à vêtir de possibilités les chimères les plus extravagantes, que le résultat final ne peut être douteux.

JEANTET

En d'autres termes votre père serait...

GEORGES

Oh ! restons-en là, je vous en supplie. Ma conviction n'est point la leur. Chercheurs de midi à quatorze heures que ces Messieurs ! Un peu de surmenage — évidemment — et c'est ce qui se voit tous les jours — mais rien de plus — c'est tout. Du repos? Peut-être. Un peu. Mais, qui n'en a pas besoin? N'est-ce pas? N'est-ce pas? *(La porte s'entr'ouvre et M-me Dorval y fait son apparition.)*

SCÈNE III-ème

M-me DORVAL, LES MÊMES

M-me DORVAL

Bonjour, Georges. *(Léger salut à Jeantet.)* Mr. Jeantet... — En conférence, ce me semble?

JEANTET

Mon Dieu — vous le voyez: à peu près, Madame.

M-me DORVAL

Alors — tant mieux... Mon fils a dû vous dire mes transes...

JEANTET

Oh ! Il s'en faut. Mais n'ayez crainte: je sais comprendre à demi-mot et sais ce qui sepasse. Néanmoins — et je ne dis pas que Dorval ne se soit un peu emballé dans les derniers temps — votre époux est homme à se refaire, à tout réparer... Avec de l'habileté et de la patience — on revient de plus loin.

M-me DORVAL

Merveilleuse la foi qu'il vous inspire, et que je voudrais la partager ! Seulement, de la patience, je n'en veux plus et je n'en ai plus, et si c'est là votre panacée; gardez-la pour vous, Monsieur. Moi j'en ai par-dessus

la tête et de ses batailles et de ses campagnes ! Que la chance l'ait parfois favorisé, cela est vrai. Mais là n'est pas la question. Que pensez-vous de son raisonnement, par exemple? Un perpétuel déraillement. Ah ! Et sa récente dégringolade? Y en eut-il de plus foudroyante? Ces centaines de millions perdus d'un jour à l'autre? C'est du propre, n'est-ce pas? Très napoléonien, n'est-ce pas? Et il n'est pas fou cet homme, dites? El il ne me tue pas, Monsieur? Et il ne tue pas son fils, probablement?

JEANTET

Mon ami...

M-me DORVAL

Un dément, Monsieur, un dément ! Et les médecins disent qu'il faut l'enfermer. Et on l'enfermera. Car il le faut — voilà...

(Mouvement de Jeantet.)

GEORGES

Ma mère...

M-me DORVAL

Laisse... Puisque c'est un fou?

JEANTET

Un fou, — lui?

GEORGES

Ma mère ! Enfin, mes félicitations ! C'est de la bonne besogne que vous faites.

M-me DORVAL

Eh ! Tais-toi. C'est depuis vingt-cinq ans que Mr. Jeantet me connaît. Il sait que ma vie n'a été qu'un long sacrifice — et mon mariage — un calvaire. Aussi — au fond — pense-t-il comme moi. Je l'ai épousé, pauvre.

JEANTET

Oh ! quant à ça, c'est la vérité. Vous n'aviez aucune dot, Madame.

M-me DORVAL

Une dot? Et, le nom que je lui apportais dans ma corbeille, le tiendrez-vous pour rien, Monsieur? Et le sens des affaires, des réalités de la vie, dont il n'avait pas la moindre notion, Monsieur — cher Monsieur? Et le soin incessant que j'ai pris de tuer en lui les insensées chimères que depuis ce temps il chevauchait et qui l'entraînaient à sa perte?

JEANTET

Il y en a, cependant, qu'il garde encore bien vivantes en lui de ces chimères. La foi dans votre amour, et dans l'affection de son fils, entre autres.

GEORGES

Monsieur!

M-me DORVAL

Ne pourras-tu point te taire, et de quoi te mêles-tu? Ne l'ai-je peut-être point méritée cette foi, et n'ai-je pas fait de ton père ce qu'on a convenu de nommer un grand homme?

JEANTET

Je ne le nie pas: C'est à vous seule que j'ai toujours attribué les changements que j'ai plus d'une fois eu l'occasion d'observer en lui...

M-me DORVAL

(à Georges)

Que te disais-je? *(À Jeantet, en lui tendant la main.)* Nous voici réconciliés en ce cas. Je me suis d'ailleurs toujours dit que vous, vous aviez au moins... du bon sens — oui: beaucoup de bon sens, et c'est un excellent bon point pour vous.

JEANTET

(en s'inclinant)

Vous me comblez, Madame.

M-me DORVAL

Tandis que lui... Tenez: du génie peut-être, et tant que vous voulez — en mettant qu'il en ait — mais du sens commun pas plus que ça... *(Geste.)*

JEANTET

Supérieurement raisonné car, en effet, les hommes de génie sont ceux qui en manquent surtout.

GEORGES

Hélas! Et le sens commun est le seul qui devrait présider à nos actes.

M-me DORVAL

(à Jeantet)

N'est-ce pas? Néanmoins, le génie est très intéressant, lui aussi, et — vous l'avouerai-je? À le voir faire son Napoléon combien souvent n'ai-je pas été moi-même prise? Et sa voix? N'était-elle point en tout semblable à celle qui retentit aux Pyramides et qui tonna devant Moscou?... Brr! j'en ai encore comme un frisson.

JEANTET

Je vous crois.

M-me DORVAL

Et c'est toujours à la veille de quelqu'une de ses formidables manigances de Bourse qu'il partait. Et ce que cet homme était alors et Napoléon et Bonaparte! Aussi, est-ce à tout prix qu'il fallait l'empêcher de faire des bêtises. Mais je sais payer de ma personne, — allez! Et c'est des heures durant que je ne me donnais pas de cesse pour arriver à le rendre, le lendemain, souple et mou comme un gant. Il est très vrai que vous m'objecterez que ses opérations de Bourse devaient s'en ressentir. Hum! était-ce mal? Très assagies, toutes, je vous le garantis.

JEANTET

Partant, c'est son bon génie que vous auriez été, chère Madame.

GEORGES

Ma mère? Oh! Elle?... Une maîtresse femme!

M-me DORVAL

Faible — trop faible — pour mon malheur. Car, voyez... *(Regardant autour d'elle.)* Ne nous met-il pas sur la paille?...

JEANTET

Permettez...

M-me DORVAL

Inutile: Je vous vois venir, et je sais ce que vous me direz. Mais oui — je le reconnas: Je me suis exprimée avec trop d'animosité sur imon pauvre Louis. Toutefois, ce ne sont pas des médecins de la valeur de ceux que j'ai consultés — et qui n'ont aucun motif pour lui en vouloir — qui peuvent se tromper.

JEANTET

(se levant)

Ah! mais! — et puisque nous y voici enfin, et puisqu'on joue cartes sur table — tout est parfait. Dorval est fou. Est-ce assez clair? Or, rien de plus naturel que de le faire soigner. Les fous — on les enferme — quoi?

M-me DORVAL

Fi! Les vilaines paroles? Y avez-vous seulement songé? Moi? Souffrir une pareille indignité? Un temps de repos pour lui — je ne dis pas non — les médecins non plus. Ainsi toute une villa à sa disposition; un parc magnifique; eaux courantes; oiseaux chanteurs; de nombreux domestiques; des cuisines, je ne vous dis que ça; table royalement servie; et pour compagnie rien que des savants. Oh! pas rébarbatifs du tout;

— amusants, au contraire, au possible; et tout et tous à ses ordres — franchement — là! — ne ferait-ce point son affaire? Puis, de la liberté à ne pas avoir qu'en faire: Dix kilomètres de futaies et de bois à grandes ombres bleues à parcourir en long et en large, à pied ou en voiture...

JEANTET

Un paradis terrestre en un mot.

M-me DORVAL

Exactement. Quant au régime — à peine marqué. Un peu d'hydrothérapie — nommément.

JEANTET

Douches, pour sûr?

M-me DORVAL

Vous y allez. Non, mille fois non. Simples lotions d'eau froide. Elles suffiront. Ils l'ont dit.

JEANTET

Qui? Les savants amusants sans doute?

M-me DORVAL

C'est cela. Et nulle consigne — je vous le certifie formellement — si ce n'est celle de l'isolement nécessaire qui... — enfin, vous comprenez?

JEANTET

Pourrait-ce en être autrement lorsque personne n'eût exprimé mieux ce que vous venez de dire avec tant de grâce et de délicatesse? *(À Georges.)* Mais que je vous entende à votre tour, cher Monsieur...

GEORGES

Que pourrais-je dire? Ma mère ne se serait-elle point suffisamment expliquée?

JEANTET

(raide)

Trop. Et voici ce que je vous dis maintenant, moi, fils et mère — vous et elle — vous êtes tous deux dignes l'un de l'autre.

M-me DORVAL

(voix de tête)

Que signifie ce ton? Et avec moi?

JEANTET

Oh! Veuillez croire que je puis en prendre un autre. Et voici: Que Dorval soit un fou — vous avez été seule à l'ignorer jusqu'à ce jour. Car, entre nous: En quel temps et en quel pays a-t-on vu un homme de raisonnement assis, ou — comme vous dites — de sens commun — jeter, depuis vingt-cinq ans, Pélion sur Ossa — j'entends des millions sur de millions — et pour qui, je vous prie? — cherchez, trouvez, — il ne vous sera pas difficile — à vous surtout — puisque vous devez vous rappeler les premières années de votre mariage. Et, regardez autour de vous — s'il vous plaît: S'y retrouvent-ils, le lit en sapin, le paillasson, le fourneau à gaz — les quatre chaises boîteuses et — pendu au mur — le miroir ébréché — votre grand luxe d'alors — car, pour jolie, vous l'étiez, et vous le saviez bien?

M-me DORVAL

Georges! Viens... Notre place n'est plus ici.

GEORGES

(à Jeantet)

Monsieur! Vous vous oubliez.

JEANTET

Non pas. Je ne fais que la louer et j'irai même jusqu'à dire que votre mère était belle. Elle possédait encore — de ces temps — et c'est toujours à sa louange que je le rappelle — les simples mais saines vertus bourgeoises. Les circonstances qui l'avaient voulue pauvre...

M-me DORVAL

Monsieur! Monsieur!

GEORGES

(crispant les poings)

C'en est trop.

JEANTET

La pauvreté est-elle offensante, Madame? Je continue: Elles n'avaient point influé, ces circonstances, en quoi que ce soit, sur ses heureuses dispositions naturelles... Tout ce qu'il y a de meilleure ménagère au monde! Cinq sous de beurre, huit de pommes à l'huile, six de harengs, — un plat quelconque — nouilles ou lentilles — suffisaient d'habitude à entretenir le feu sacré de la vie.

M-me DORVAL

(hautaine, à son fils)

Le bras. *(Ils vont pour sortir. Jeantet d'un bond est devant la porte.)*

JEANTET

Deux mots seulement: Beau temps que Tréfond et moi sommes au courant de vos pensées, de vos paroles, de vos gestes. Vous nous les confirmez aujourd'hui, et vous voilà démasqués. Et, sur ce, c'est à moi de me retirer. Sans doute, votre mari est fou, Madame. Sans doute, votre père est fou, Monsieur. Mais il n'habitera pas la belle villa. Adieu. *(Il sort.)*

SCÈNE IV-ème

GEORGES, M-me DORVAL

GEORGES

Je l'avais prévu... C'est dans de jolis draps que vous nous mettez, ma mère.

M-me DORVAL

Arrive que pourra. Du reste, moi, je m'en lave les mains. C'est à la Faculté de décider.

SCÈNE V-ème

LES MÊMES, JEANTET, DORVAL

DORVAL

(à Jeantet qu'il ramène de force)

Té ! mon vieux. Té ! As-tu la berlue ? *(À sa femme et à son fils.)* Une brouille ?

M-me DORVAL

(masquant de mépris sa colère)

Avec... Monsieur ?...

DORVAL

Mais...

M-me DORVAL

Mais qu'il veuille d'abord prendre la porte.

DORVAL

Ça ! la tarentule vous a-t-elle donc piqués — tous ?

M-me DORVAL

Charmant — et ce n'est que trop juste, car c'est à moi de sortir.

DORVAL

(à sa femme)

Voyons...

JEANTET

(à M-me Dorval)

Que non. J'ai l'honneur de vous saluer en toute humilité.

(Mouvement pour sortir.)

DORVAL

(le retenant)

Hé ! mon vieux. Hé ! Mais reste donc. Ça s'arrangera.

M-me DORVAL

(entraînant Georges)

Il faut le croire. *(Elle sort violemment.)*

SCÈNE VI-ème

DORVAL, JEANTET

DORVAL

Me diras-tu ?...

JEANTET

Ne te fais pas de bile.

DORVAL

Oh ! je m'attends à tout...

JEANTET

Même à ce qu'il y aurait de pire ?

DORVAL

Je... le... suppose.

JEANTET

Bien alors. Seulement, c'est long à conter...

DORVAL

Long ? Très long ?

JEANTET

Ma foi, oui. Et embarrassant. Et cruellement douloureux et, et...

DORVAL

(soucieux)

En ce cas... je suis à toi dans un instant. Mais jure-moi de ne pas t'en aller avant de t'expliquer.

JEANTET

Hélas ! voudrais-je agir autrement que cela ne se pourrait. Mon amitié m'impose de rester.

DORVAL

À tout à l'heure donc. Je cours essayer de ramener ma femme à des sentiments plus en rapport avec sa dignité.

JEANTET

Vas-y, mon Dieu. Au surplus, si tu ne retires nul profit de cet essai — les convenances seront sauvegardées. *(Dorval sort.)*

SCÈNE VII-ème

TRÉFOND, JEANTET

TRÉFOND

Heureux de te revoir. Ce ne sont point, cependant, de bonnes nouvelles que j'apporte.

JEANTET

Et moi j'en ai de très mauvaises à te donner. Nous ne nous étions pas trompés, et nous avons bien fait de veiller. J'en ai acquis la certitude.

TRÉFOND

Et moi de même. C'est ce que j'avais à te dire. Trioux — tu sais? — le célèbre imbécile qui a si piteusement versé dans les maladies nerveuses, et qui, pour le moment, se donne l'apparence de soigner M-me Dorval, sondé par moi habilement, s'est laissé tirer les bésicles du nez. Par conséquent, voici: sa mémoire, ses conclusions sont prêtes: Dorval est fou et il faut l'enfermer.

JEANTET

Ce qui signifie qu'il n'y a plus un instant à perdre. M-me Dorval et son fils sortent d'ailleurs d'ici, et tu

ne t'étonneras pas d'apprendre que la chose a été menée à grandes guides et bon train. Villa magnifique, des lieues de parc autour, table à faire venir l'eau à la bouche et rien qu'un peu d'hydrothérapie... *(Geste de Tréfond.)* Oh! pas de douches — quelques simples lotions d'eau froide — et un peu... d'isolement...

TRÉFOND

(colère)

Ah!

JEANTET

(ironique)

Ne te monte pas. Que vois-tu là d'extraordinaire?... Un fou?... N'est-ce pas?

TRÉFOND

Bien — très bien — mais c'est à moi qu'ils vont avoir affaire.

JEANTET

Non; point de scandale, si possible, et d'abord courons au plus pressé — ensuite, on verra. Et pour commencer, notre ami doit aujourd'hui même se soustraire au danger d'une séquestration immédiate.

TRÉFOND

L'avis est excellent — et c'est vite fait que de le donner — mais comment nous prendrons-nous pour décider Dorval à le suivre, à quitter de but en blanc, Paris?

JEANTET

Je m'en charge — et tiens! — au bruit de ces portes qui s'ouvrent et se referment violemment, je crois que c'est lui.

SCÈNE VIII-ème

LES MÊMES, DORVAL

DORVAL

(ne voyant d'abord que Jeantet)

Impossible d'arriver à elle, dans son boudoir. Crise de nerfs, paraît-il. Femmes et médecins autour d'elle. Trioux enfin — venant au devant de moi; m'arrêtant au seuil de la porte de ses appartements et me suppliant de me calmer; — me conjurant de ne pas me mettre en colère — est-ce assez idiot, Jeantet? — car, en colère, je ne l'étais pas du tout. Cet inepte Trioux. Nom d'un chien! Serait-ce pourtant que?... Non; il est indigne de moi de m'arrêter à de semblables pensées. Quoi qu'il en soit, son insistance à me toujours parler premier Empire — batailles — avatars de l'être humain, devient depuis quelque temps, chez lui, une scie. Fichtre! que ne va-t-il à ses drogues?... Néanmoins, — hum! hum! — dis-donc, Jeantet — tu es mon ami, et tu es franc, loyal — réponds-moi et ne me trompe pas... Dans l'entourage de ma femme, tous semblent, depuis cette misérable gaffe que j'ai faite à la Bourse, ne m'approcher qu'avec crainte, ne me parler qu'avec un excès de respect. D'un autre côté, quoi que je dise, nulle objection. Je dis blanc, on dit blanc — noir — noir. Ai-je par hasard eu, durant l'affreuse crise que j'ai traversée, un accès de folie dont il ne me souvienne pas? En d'autres termes ai-je été fou? L'ai-je jamais été? Le suis-je?

JEANTET

Oh! non! Jamais. Toutefois, la vérité, encore qu'elle soit autre, est bien plus cruelle, peut-être.

TRÉFOND

(en avançant vers lui)

Elle est horrible.

DORVAL

Toi?... Tu étais là? Eh! bien, tant mieux... Parle Jeantet — parlez — vous êtes tous deux mes amis — mes seuls amis, — ne me cachez rien.

JEANTET

En deux mots: fou, tu ne l'as jamais été — tu ne l'es pas — ou si tu l'as été — rien dans cette folie qui ne soit sublime, qui ne dépasse — et de très haut — les plus géantes des conceptions humaines — les plus audacieuses. À l'instar de ceux dont le nom survivra à travers tous les siècles terrestres — tu as fermé les yeux du corps sur les matérialités de la vie en ne tenant ouverts que ceux de l'âme sur les éblouissantes chimères de ton esprit. Et tu as marché. Et tu t'en es allé tout droit devant toi vers les radieuses cîmes de ton rêve en frôlant tous les abîmes, en te heurtant à tous les obstacles mais en les surmontant quand-même et sans tenir compte des dangers qui te guettaient, de la boue qu'on te jetait, des haines et de l'envie qui te suivaient hurlantes et échevelées... Voilà — voilà ce que tu as été — ce que tu seras peut-être encore, mais ce que tu n'es plus en ce moment — plus.

DORVAL

Moi? Moi?

JEANTET

Toi.

TRÉFOND

Oui. Toi.

JEANTET

Et voici ce qui se passe encore: Tu es un vaincu. Hier, l'abîme était à ta droite et à ta gauche, avant et derrière toi. Il se creuse, aujourd'hui, sous tes pas. Rien ne te peut sauver qu'une prompte et immédiate retraite. Tu dois fuir. Quitter Paris et fuir. Abandonner les affaires, et aujourd'hui même.

DORVAL

Jeantet — Tréfond — vos paroles sont-elles vraies et je ne rêve pas?

JEANTET

Ce n'est pas un rêve.

TRÉFOND

Elles sont vraies.

DORVAL

Et de ma femme, de mon fils, de ma situation qu'en ferai-je?

JEANTET

Les colosses qui s'effondrent n'ont plus ni femme, ni enfants, ni situation. Écoute-moi. Le temps presse. Ce n'est point la bataille d'Austerlitz que tu as livrée ainsi que tu le croyais dans le commencement.

DORVAL

Je ne dis pas le contraire, puisque je l'ai perdue. Mais je puis en livrer d'autres et les gagner.

JEANTET

Tu ne le peux plus.

TRÉFOND

Aucune. C'est fini.

DORVAL

Ah! Ça! Oubliez-vous qui je suis, et que je me trouve encore à la tête d'une fortune formidable. Dans les cent millions — vous le savez — ma fortune immobilière. De plus, cinq millions ou à peu près, en or — [ne]vous l'ai-je pas dit, ces derniers jours? — sans parler de mes quelques trente millions en Oklawa-Nord-American-railways — actions qui, tout papiers sans valeur qu'ils peuvent être, ces chiffons, pour

un temps, peuvent, néanmoins, et d'un jour à l'autre, remonter à des chiffres insensés, redevenir d'un coup, de trente qu'ils sont, trois cents — plus peut-être. J'ai ensuite mon crédit.

JEANTET

Tu n'as plus rien. Demeure encore un jour ici, dans cette maison — chez toi — et ta liberté, y aura passé, elle, aussi. Tu ne seras plus qu'un homme mort civilement.

TRÉFOND

Et tu seras un fou, sans l'être.

JEANTET

Oui — car c'est ta femme qui le veut ainsi.

DORVAL

(chancelant, la tête renversée, la main sur le front)

Oh! — Oh! — Oh! Mais dis que cela n'est pas... — Elle?... Ma femme?... — Aie pitié de moi, Jeantet. *(Avançant sur Tréfond.)* Et, toi, Tréfond, pourquoi te tais-tu? Pourquoi ne le démens-tu pas?...

TRÉFOND

Jeantet t'a dit la vérité. Mais du courage. Nous sommes là.

DORVAL

(titubant, et les mains tendues et cherchantes)

Où? Je ne vous vois pas. Aurai-je aussi perdu la vue, puisque la raison n'y est plus? Approchez-vous. Votre main — donnez-la moi tous deux... Bien — bien à présent. Vous êtes à ma gauche, Jeantet, n'est-ce pas? Et vous, Tréfond, à ma droite. Ah! ce rouge — ce rouge qui m'empêche de voir ... Et ce silence soudain?... *(Égaré, et reculant à petits pas.)* Ce silence, de quoi est-il fait?

JEANTET

Dorval ! — Dorval ! — Reprends tes sens — nous te sauverons. *(Tous deux l'assoient pendant ce temps lentement dans un fauteuil. Tréfond lui ouvre le col de la chemise.)*

DORVAL

Me sauver?... Peut-être; oui. Le rouge, l'effroyable rouge passe en effet, se dissipe, n'est plus. Seulement, tout tombe dans le noir. — Je ne vois pas. — Je ne vois pas. — Rien que du noir. — Mais ce silence soudain? — Je n'entends plus rien. — De quoi est-il fait? — Ah ! — De désastre et de nuit, de mort. *(Dorval qui a essayé de se relever retombe dans le fauteuil, et se couvre les yeux des mains.)*

JEANTET

(à mi-voix)

Tréfond...

TRÉFOND

Ne crains point. Puisqu'il a résisté au premier choc la réaction ne peut tarder de se faire.

DORVAL

(se découvrant le visage et tendant le cou — regardant de droite à gauche — portant les mains à ses oreilles — écoutant)

Hein?... Ces sons, maintenant? Puis cette lueur vague?... Qu'y a-t-il? Sont-ils des grincements et des roulements de canons qu'on traîne, ces sons, ou des... des paroles? Où suis-je? *(Il se lève.)* Cette lueur est-elle le jour? *(Il se raffermit, fait un pas, puis deux; Jeantet va pour le soutenir. Tréfond le retient.)*

TRÉFOND

(à Jeantet)

Laisse.

DORVAL

(affirmatif)

C'étaient des paroles... — Je ne me trompais pas; et — le jour — et vous. — Vous — et — *(avec explosion et désespoir)* je me rappelle. — Non — plus un mot. — Un moment de faiblesse. — Il a passé. — Rien. — Je sais: tout — tout. Et je sais aussi où je me trouve, et la bataille que j'ai livrée. — Ce n'était point, comme tu me l'as d'ailleurs dit, celle d'Austerlitz, mais bien celle de Moscou, avec sa retraite, son passage de la Bérézina — son désastre. — Et savez-vous où j'en suis à présent? — Non? — À Fontainebleau. — Aux adieux.

JEANTET

(avec empressement)

C'est ça — c'est ça.

TRÉFOND

Justement.

DORVAL

Mais je me suis démenti par ma faiblesse — et en le faisant j'ai humilié l'autre. L'ai-je, pourtant, démenti, Lui? L'histoire pourrait le dire... *(Léger rire.)* Oh ! Oh ! L'histoire, laissons-la faire. — En y pensant bien — tenez — à présent — moi je dis non — et mille fois non.

JEANTET

Et, en le disant, tu es dans le vrai. Toutefois, puisque c'est à Fontainebleau que nous sommes...

TRÉFOND

Faut-il aussi partir.

DORVAL

Je le ferai.

JEANTET

Quand?

DORVAL

Aujourd'hui même. Dans quelques instants.

TRÉFOND

Bravo. Je te retrouve en ton entier dans la promptitude de cette décision.

JEANTET

Nous te suivrons.

DORVAL

Bah !

JEANTET

N'est-ce pas dans l'ordre? Cela ne s'est-il pas ainsi passé — rappelle-toi avec l'autre.

DORVAL

(rêveur)

C'est vrai. Ceux dont le dévouement restera à jamais glorieux, l'ont suivi à l'île d'Elbe. *(Il va à son bureau et agite une sonnette.)*

SCÈNE IX-ème

LES MÊMES, UN HUISSIER

L'HUISSIER

(entrant et après un respectueux salut)

Monsieur m'a sonné?

DORVAL

Oui. Qu'on pare ma berline. Celle de voyage — la soixante-dix chevaux — et que, dans cinq mi-

nutes, elle soit devant le perron. Vous ferez aussi monter Mr. Bertin lorsqu'elle s'y trouvera. *(L'huissier s'incline et sort.)*

TRÉFOND

Mais pour quelle destination partons-nous?

DORVAL

Pour Marseille.

JEANTET

Et puis?

DORVAL

Pour la Corse. N'y ai-je point là-bas ce gigantesque et royal château dont la presse vous a conté les merveilles? — Ce sera mon île d'Elbe à moi. Et maintenant... *(Il court au bureau et trace rapidement quelques lignes et redescend en scène le papier à la main.)*

TRÉFOND

Serait-ce indiscret? Qu'as [tu] écris là?

DORVAL

(plaisant)

Mon abdication. *(Lisant.)* „J'institue pendant toute la durée de mon absence mon fils Georges, Directeur général de la Banque Dorval. Mr. Bertin, le sous-directeur, voudra bien le mettre au courant des affaires. Toutes les opérations de haute banque,— billets à ordres, engagements, Bourse, émissions d'emprunts d'États — chèques — engagements — seront, comme par le passé, du ressort de Mr. Bertin, et signés par lui".

TRÉFOND

Admirablement fou, l'ami Dorval — fou à mettre à Charenton ou à Bicêtre.

SCÈNE X-ème

LES MÊMES, L'HUISSIER

L'HUISSIER

L'auto est au bas du perron.

DORVAL

(lui tendant un chèque qu'il prend dans son carnet)

Un chèque! Prends-le. Il est pour toi. Pour jusqu'à mon retour.

L'HUISSIER

Cinq mille francs! Une pareille somme?...

DORVAL

Trop petite pour un brave serviteur.— Pas de remercîments — compris? Et Mr. Bertin?...

L'HUISSIER

Il est averti. Je l'entends monter.

DORVAL

Tu peux sortir.

L'HUISSIER

(mettant genou en terre)

Qu'au moins je pose mes lèvres sur la main qui va emplir de ciel bleu et de soleil le cœur et l'âme de ma femme — de mes enfants. *(Il lui prend de force la main, la baise et s'enfuit en se tamponnant les yeux d'un mouchoir.)*

SCÈNE XI-ème

LES MÊMES, BERTIN

DORVAL

Mon ami — mon fils — l'heure du dévouement est venue. Je quitte Paris à l'instant et pour longtemps. Pas de questions. Tu sauras plus tard les raisons de mon départ. Voici ce pli. Tu l'ouvriras dès que je ne serai plus là. Mais jure-moi d'accomplir les obligations que je t'impose.

BERTIN

Quelles qu'elles soient,— je vous le jure.

DORVAL

Bien.— À toi — je ne puis rien te donner — mais viens ici — sur mon cœur... *(Ils s'embrassent. Pathétisme.)* Et voici ce que tu diras à ma femme — rapporte-le-lui exactement: „Qu'à mon tour j'ai pris le maquis — comme tout honnête banquier qui se respecte un peu, d'ailleurs". C'est tout; descendons. *(Ils se dirigent vers la porte. On veut le laisser passer le premier.)*

DORVAL

(toujours)

Non pas. Vous d'abord. Un capitaine de vaisseau ne quitte son bord que le dernier.

(TOILE)

IV-ème ACTE

(Même décor.)

SCÈNE I-ère

JEANTET, BERTIN

JEANTET

(assis devant le bureau et examinant des papiers)

Alors, mon cher Bertin, ces chiffres?

BERTIN

Représentent exactement la teneur de l'état de la Banque Dorval, et que j'ai déjà communiqué au patron...

JEANTET

Eh! Je le sais. Au bout du compte, est-ce aussi ce qui nous a décidé de prendre sans désemparer la mer et [de] faire notre rentrée en coup de tonnerre de... — de l'île d'Elbe, allais-je dire.

BERTIN

Vous ne l'avez pas fait heureusement, et ce n'est que de Corse que vous rentrez. Vous conterai-je la joie que j'ai éprouvée en recevant hier soir votre télégramme de Marseille?... Elle m'est arrivée à temps. Ah!

JEANTET

Diable! Et si elle avait retardé?

BERTIN

A quoi bon parler de ça! Qu'il vous suffise de savoir que des bruits de plus en plus consistants circulaient de tous côtés. On ne parlait de rien moins que d'une demande en interdiction que M-me Dorval et Mr. Georges Dorval lui-même s'apprêtaient à formuler contre le patron... D'aucuns allaient jusqu'à soutenir que cette demande avait déjà été introduite...

JEANTET

Que cela soit vrai ou non, M-me Dorval doit, à cette heure-ci, nous en vouloir rudement.

BERTIN

Le fait est que dès que je l'ai avisée de votre retour, elle et son fils ont fait atteler leur coupée et, sans plus, se sont fait conduire à la gare du Quai d'Orsay. Le valet de pied me l'a confié ensuite.

JEANTET

Un départ qui, si je ne me trompe, ressemble fort à une fuite...

BERTIN

Cela peut bien être. Prendre garde, néanmoins, à la flèche du Parthe...

JEANTET

Et qu'a dit Mr. Dorval de ce départ inopiné? Car vous l'avez — je suppose — mis au courant dès son arrivée.

BERTIN

Je n'y eusse pas manqué. Mais Mr. Dorval ne m'en a pas donné le temps. À peine a-t-il pris — comme vous le savez — le temps de quitter sa limousine, qu'il s'est jeté dans son auto des grands jours.

JEANTET

C'est vrai — n'en parlons plus alors et rentrons dans les chiffres — si, toutefois, cela vous agrée.

BERTIN

Je ne demande pas mieux, et je le fais avec d'autant plus de plaisir que le patron m'a dit s'être déchargé de tout soin, de les collationner sur vous.

JEANTET

Eh ! à mon corps défendant.

BERTIN

(lui présentant)

Les chiffres qui sont là ne vous sembleront pourtant pas pour ça plus dépourvus d'éloquence. Voyez plutôt...

JEANTET

(prenant le papier et l'examinant)

Cent millions de gagné rien que sur les „Alaskas" ! Et les „Rand"? De quinze millions qu'ils avaient coûté, monter à de pareilles sommes ! Mais c'est simplement fou, et vous m'en faites accroire...

BERTIN

Mais non. Des écarts comme ceux-là, s'ils n'arrivent point tous les jours, se produisent quand-même — en de certaines circonstances... — Et tenez — regardez comme les „Oklawa-railways" se sont, elles aussi, comportées !

JEANTET

(regardant sur le papier)

De semblables bonds?... — Inouï — en effet ! — Seulement, si ces chiffres sont, pour l'heure, vrais et très vrais — et ils le sont — 375 millions tombés comme des cieux — tout aussi bien les mêmes peuvent-ils être demain remplacés par d'autres — et de combien modestes ceux-là...

BERTIN

Point — puisqu'ainsi que je l'ai communiqué à Mr. Dorval par lettre — je me suis déjà défait des dites valeurs et ce n'est plus que des rentes sur l'État français que nous avons en caisse.

JEANTET

(mouvements émotifs)

Sauvée en ce cas la Banque Dorval, mon cher Bertin, et nous avons bien fait de revenir ! Sauvée, et par vous ! *(Il lui prend la main et la lui secoue.)*

BERTIN

Mais non, Mr. Jeantet... C'est le patron qui seul a tout fait. Sans lui, sans ses ordres précis au moment décisif, c'en était fait. Ne vous rappelez-vous donc pas ses paroles? „Rand, Alaskas, Oklawa — rien que rafle — rafle et razzia sur toute valeur hésitante".

JEANTET

Vous le jugez noblement — et ce magnifique changement qu'il a exécuté au milieu de la débâcle générale, restera pour sûr mémorable dans les annales de la Bourse. Ne vous dépouillez point cependant de tout mérite... Sans vous... *(Légers grattements à la porte.)*

SCÈNE II-ème

LES MÊMES, L'HUISSIER, puis un GARGON DE BUREAU

BERTIN

(à l'huissier)

Qu'arrive-t-il, Jean?

L'HUISSIER

Une toile qu'on vient d'apporter de l'hôtel Drouot et que Mr. Dorval a expressément recommandé de faire placer dans son cabinet...

JEANTET

(à Bertin)

Quelque nouvelle bataille napoléonienne, je gage.

BERTIN

Son luxe à lui... *(À l'huissier.)* Alors? Jean, qu'attendez-vous? faites monter.

L'HUISSIER

Le tableau se trouve déjà dans l'antichambre. *(Il entrouvre la porte et crie dehors.)* Hé! Arrivez ici,— vous. *(Un garçon de bureau apporte la toile qui est enveloppée de serge verte. L'huissier, lui prêtant main forte.)* Voilà! Mais où faut-il la mettre?

JEANTET

(regardant par la pièce)

Oui. Où?

BERTIN

(avisant un grand chevalet qui se trouvait relégué dans un coin)

Si nous la placions sur ce chevalet?

JEANTET

L'idée n'est pas mauvaise. Dorval aviserait ensuite.

BERTIN

(apporte le chevalet et l'installe devant le bureau; après que le tableau y a été mis)

Parfait comme ça. *(L'huissier et le garçon de bureau s'inclinent et sortent.)*

JEANTET

(s'en approchant et touchant la serge dont le tableau est enveloppé)

Si on lui donnait un peu d'air à ce tableau?

BERTIN

Non. Mr. Dorval en serait froissé peut-être. Mieux vaut l'attendre...

JEANTET

À propos, Bertin, voudriez-vous bien vous informer, en haut, de Tréfond, qui s'y est subtilisé depuis plus d'une heure. Ce diable de docteur, à prendre son bain, barbotte, me semble-t-il, un peu trop dans l'eau.

SCÈNE III-ème

LES MÊMES, TRÉFOND

TRÉFOND

(qui, pendant que Jeantet parle, a ouvert une porte de gauche et s'est tenu, en s'entendant nommer, sur le seuil)

Barbotter n'est rien, Jeantet, mais patauger? — hein? comme tu le fais dans tes livres — est-ce plus amusant? Le crois-tu?

JEANTET

Demande-le plutôt à ceux de tes clients qui se trouvent être parfois de mes lecteurs. C'est à eux de décider: qui d'un médecin ou d'un auteur les embête le plus?

TRÉFOND

Du tic au tac — bravo. Donc — suspension d'armes, et — paix signée. *(Désignant le tableau.)* Mais qu'est ceci?

JEANTET

C'est... un tableau — probablement.

SCÈNE IV-ème

LES MÊMES, DORVAL

DORVAL

(voyant la toile)

Bon — on l'a apportée?

TRÉFOND

Dieu de Dieu ! Aimes-tu les croûtes !

DORVAL

Un Chapier ! Pour rien. *(Apercevant Bertin.)* Bonjour, Bertin. Trois cent mille francs... Happé au passage... Vraiment pour rien.

TRÉFOND

Meurent pas de faim ces Messieurs — comment que tu les nommes? Chapier, pas?

DORVAL

Oui.

JEANTET

Et — le sujet?

DORVAL

Me suis pas trop bien rendu compte... Paru — vu — enlevé. Bataille, crois, que sais-je? Mieux, voir... *(Nerveux, coupe l'étoffe, avec un canif qu'il prend sur le bureau, et l'enlève ; en se reculant pour mieux regarder.)* Beau—très beau. Regardez bien ! [N']avais-je pas raison? Oh ! — la fuite des chevaux — et là — là — ce carré — l'empereur — oui — lui. *(Hésitation.)* Diable ! — C'est...

TRÉFOND

(regardant)

Mille bombes ! Je ne me trompe pas, c'est...

JEANTET

Waterloo.

DORVAL

Hein?

JEANTET

Waterloo.

SCÈNE V-ème

LES MÊMES, L'HUISSIER

L'HUISSIER

(à Dorval)

Monsieur — patron...

DORVAL

Dis-donc ! Qu'est-ce qui te prend?

L'HUISSIER

Des Messieurs — ce sont pourtant des Messieurs — six je crois — et de très mauvaise mine — veulent monter de force. On a fait ce qu'on pouvait pour les arrêter — mais — les entendez-vous pas dans l'escalier? Je crois que ce sont eux.

TRÉFOND

(à Jeantet, et montrant le tableau et Dorval)

Serait-ce vraiment Waterloo? La magnifique villa et les lieues du parc?

JEANTET

(à l'huissier à mi-voix et le prenant à part)

Vite, Jean, descends et dis aux employés — à tous, tu m'entends,— de monter en masse dès que je presserai le bouton de la sonnerie électrique qui correspond aux bureaux. Mr. Dorval est en danger — en danger de mort — vite. *(L'huissier sort.)*

DORVAL

Mais qu'y-a-t-il?

TRÉFOND

Il y a qu'on n'a pas su ta retraite mais qu'à présent que te voici de retour...

DORVAL

(pâle et reculant jusque derrière son bureau)

Ne [dis] pas ça au nom de Dieu, Tréfond... *(La porte s'ouvre avec violence.)*

SCÈNE VI-ème

LES MÊMES, DEUX MESSIEURS en noir et DEUX HOMMES fortement découplés en vestons

I-er MONSIEUR

Comment? C'est une forteresse que cette maison et faut-il qu'on l'emporte d'assaut?

JEANTET

De quel droit?

I-er MONSIEUR

Et vous duquel?

JEANTET

De celui que je m'arroge.

I-er MONSIEUR

Et moi de celui que j'ai. *(Il ouvre sa redingote et montre son écharpe de commissaire de police.)*

DORVAL

Ah!

TRÉFOND

Et après?

LE COMMISSAIRE

Après, ceci: Que Mr. Dorval veuille bien se mettre à la disposition de ces Messieurs.

II-ème MONSIEUR

Ah! Mr. le commissaire — c'est nous, au contraire, qui sommes à celle de Mr. Dorval.

TRÉFOND

Vous expliquerez-vous à la fin?...

JEANTET

Oui — expliquez-vous ou sortez...

II-ème MONSIEUR

Je...

BERTIN

Que voulez-vous?

II-ème MONSIEUR

Simplement ceci. Lisez. *(Il lui donne un papier.)*

BERTIN

(après avoir lu, passe le document à Tréfond)

Une semblable infamie.

TRÉFOND

Cela ne sera pas — et sortez bien vite: Vous êtes en présence du Dr. Tréfond — doyen de la Faculté de Médecine, sénateur, Grand-croix de la légion d'honneur.

LE COMMISSAIRE

(s'inclinant)

Requis à donner mon concours à ces Messieurs. *(Geste.)* Je ne puis que faire mon devoir.

JEANTET

(il presse du doigt un bouton de la sonnerie électrique)

Ah! c'est ainsi? *(Grand bruit dans l'escalier, des pas nombreux qui montent.)*

SCÈNE FINALE

LES MÊMES, et DES EMPLOYÉS de la Banque Dorval

JEANTET

À notre aide, mes amis. Ici — ici. *(Les employés se massent devant Dorval.)* Les ennemis de Mr. Dorval

ont circonvenu sa femme et son fils et veulent frapper le grand homme de mort civile. Défendez-le — sauvez-le. *(Mouvements d'indignation dans les groupes.)*

LE COMMISSAIRE

(aux infirmiers)

Faites votre devoir. *(Aux employés.)* Et vous, Messieurs, laissez passer la loi. *(Il veut s'avancer sur Dorval — légère rixe.)*

UN EMPLOYÉ

(refoulant le commissaire)

Si encore c'était la justice...

LE COMMISSAIRE

(cherchant à bousculer Tréfond, Jeantet et Bertin)

Place à la loi! *(Dorval se retire par la porte du fond entraîné par ses employés qui le suivent en bon ordre.)*

TRÉFOND

(bousculant le commissaire)

Ah! mais non: Merde!

LA MORT DU DANTE

TRAGÉDIE ORIGINALE
TROIS ACTES: VERS ET PROSE
PRÉCÉDÉE D'UN PRONAOS EN VERS

LES PERSONNAGES DE LA TRAGÉDIE

DANTE ALIGHIERI (Son costume et ses traits d'après le Giotto)
HUIT JEUNES GENTILSHOMMES DE LA VILLE DE RAVENNE (Costumes vénitiens de l'époque)
LA DUCHESSE DE RAVENNE (Riche costume du temps)
DEUX DES FILS DU DANTE (Costumes florentins de 1300)
UNE FILLE DU DANTE (Vêtue en religieuse)
UN FILS DE LA DUCHESSE DE RAVENNE (14 ans)
UN ABBÉ
BEPPO (Vieillard, serviteur âgé de la Maison de Polenta, régnant à Ravenne)

PERSONNAGES ILLUSOIRES

BÉATRICE PORTINARI (Lis dans les cheveux — drapée de blanc et de mauve — étoffes fluidiques)
VIRGILE (Draperie à l'antique)
LES NEUF MUSES (Costumes consacrés par la mythologie)
LES SEPT SIÈCLES (À dater de 1300 inclusivement. Leurs vêtements correspondent à chacun des siècles qu'ils représentent, à l'exception du XIX-ème et du XX-ème qui seront caractérisés, le premier par un uniforme napoléonien et le second par...)
LE GÉNIE DU DANTE (Sous l'aspect d'un ange de lumière — brun)
LE SENTIMENT DU DANTE (Idem)
BRUNETTO LATINI (Costume de magister florentin)

PRONAOS
DE LA TRAGÉDIE: LA MORT DU DANTE

(Décor et indications : Le tableau animé de Delacroix. Le Styx. L'Enfer au fond. Le rideau se lève sur de faibles flammes rougeoyantes et verdissantes qu'on voit osciller de-ci, de-là. La barque portant le Dante et Virgile. Les deux poètes sont étudiés, quant au costume, le premier d'après le Giotto, le second d'après l'antique et Delacroix. Tout au fond, un peu à gauche, ruade et bousculade de damnés marquant par là leur fuite hors des flammes. D'aucuns se jettent dans les eaux du Styx, et s'y débattent.

Musique puissante et large entrecoupée de clameurs et de hurlements ; explosions de rage et de douleur.

Musique tout en heurts et en cris sur l'uniforme trame d'un sourd et continu ululement.

Stridulation et trépidation de notes — accalmies et reprises — avant le lever du rideau, et durant le Pronaos.

Après la chute du rideau, musique qui, par contre, est solennelle comme la fatalité, et dont des phrases cruellement ironiques se détachent, parfois, et en rompent l'uniformité.)

LE DIALOGUE DU PRONAOS

UN DAMNÉ

(Il lutte désespérément dans le grand cloaque qu'est le Styx, et finit par embrasser des deux mains la proue de la barque, et s'y tenir accroché.)

De quel nom t'appeler, toi, dont je suis la trace
Dans le bourbier hideux où tu viens avant l'heure?...
Oncques le Styx ne vit une pareille audace.

LE DANTE

Si je viens, ce n'est pas pour y prendre demeure...
Quant à ton nom il est...

LE DAMNÉ

Odieux — mais qu'importe? !...
Je n'en ai plus aucun. Pitié — puisque je pleure.

LE DANTE

Ton destin est écrit sur l'immuable porte...
C'est pour l'éternité que ton âme est en peine.

LE DAMNÉ

Pitié — car le remous du cloaque m'emporte...
Je ne meurs point, pourtant, mais je surnage à peine
Le cœur tout retourné dans l'eau nauséabonde.

LE DANTE

C'est de toi seul que part la méphitique haleine...
Quelques traces encore en restent sur le monde.
C'est pour l'éternité que ton âme est en peine.

VIRGILE

(le repoussant — et tandis que le Damné retombe dans le Styx)

Va vivre avec les chiens comme toi, porc immonde.

(Musique.)

(Les flammes envahissent le fond de la scène. Elles enveloppent les damnés et on les voit s'y tordre. Cris rauques. Rires violents de douleur auxquels répond le rire ironique des démons. La barque se met en mouvement de droite à gauche.)

(Un moment d'accalmie.)

LE DAMNÉ

Dieu ! Comme elle me suit l'odeur nauséabonde !

LE DANTE

C'est de toi seul que part la méphitique haleine...

VIRGILE

Va vivre avec les porcs comme toi, chien immonde...

(La barque disparait à gauche. Reprise de la tempête de flammes et de bruits infernaux.)

SCÈNE II-ème

(Indications : Dans l'embrasement général le Styx s'efface. Entrée de Lucifer et de Perséphone, suivis de princes et de princesses de l'Enfer. Cette entrée se fait sur un langoureux pas de danse du temps. Luxe éblouissant de vêtements dans le goût de l'époque. Celui de Lucifer est surchargé de pierreries qui rutilent. Lucifer et sa bande sont ravissants de beauté et de grâces perverses. Les mâles, des à peine adolescents, ont des yeux de rêve — des yeux très doux qu'allonge le khôl, des cheveux de nuit et de feu, courts et frisés, ou longs, et leur tombant sur le col. Un cynisme cruel pince, néanmoins, leurs lèvres.

Lucifer donne la main à Perséphone. Couronne d'émeraudes en tête, et robe à traîne d'un vert onduleux et changeant — gaze pailletée sur moire — décolletée, et nénuphars s'agrippant au corsage — celle-ci s'avance toute sombre et en proie à l'inguérissable mélancolie qui est à tout jamais son lot.

Suivantes et princesses semblent à peine sorties de l'enfance, mais la dépravation est dans leurs yeux. Lucifer et ses démons, épée au côté, coquettent, maniérés et affectés — tantôt avec une des princesses, tantôt avec une autre.

Au fond, et en hémicycle, sur la droite et la gauche, l'Enfer et ses damnés.

Leurs bruits et leurs hurlements, qui montaient par rafales, se sont calmés.

Force salutations et gestes galants, force pas, soigneusement étudiés, dans la troupe de Lucifer.

Reprises, parfois, des bruits infernaux et des hurlements des damnés.)

LUCIFER

(il s'approche d'une princesse, et se penche galamment sur son sein)

La belle rose, et le subtil parfum qui grise...
Sans doute elle recèle une volupté rare.
De mille feux soudain son incarnat s'irise.

LA PRINCESSE

Elle se prélassait près de l'ardente mare
Que change en un brasier le simoun qui l'attise.

LUCIFER

Oh ! je la veux, alors. C'est la rose sans tare.

RICANEMENTS DES DÉMONS

Ha ! Ha !

UN DES DÉMONS

(ironiquement)

Donnez-la-lui cette rose sans tare.

(Musique.)

(Préciosité de gestes des démons et des femmes. La musique monte et couvre les cris sanglotants et les hurlements des damnés. On les voit se convulsionner dans les flammes. Accalmie brusque, et musique à peine perçue.)

UN DAMNÉ

(Il s'est approché sournoisement du plateau que bordent, à droite, quelques rochers — tout au premier plan — et où Lucifer et sa cour se pavanent. Il lève avec désespoir les bras, poings fermés, vers des cieux absents.)

Ah! s'il est un Dieu grand, il est impitoyable.

II-ème DAMNÉ

(se rapprochant du Premier)

Non... car nous expions...

I-er DAMNÉ

Mais eux?

II-ème DAMNÉ

Hélas ! Que sais-je?

III-ème DAMNÉ

(au Deuxième)

Comment peux-tu donc être aussi déraisonnable?

UN DÉMON

(à une des princesses, et poursuivant à haute voix les fadaises susurrées avec affectation)

Et les seins — sans mentir — du lait durci de neige...

UNE DES PRINCESSES

(au dit démon — en minaudant)

C'est d'un galant...

UNE AUTRE

(à la précédente — avec préciosité)

Exquis.

UNE AUTRE

Et plus même: adorable.

LE MÊME DÉMON

(à la première princesse)

Les yeux?... Pâles enfin comme un soir de Norvège.

LE PREMIER DAMNÉ

(aux autres damnés)

S'en donnent-ils !

LA SECONDE PRINCESSE

(à la précédente)

L'ouïr, ma chère, est un délice.

III-ème DAMNÉ

(regardant de côté et derrière lui, avec effroi)

Ciel ! le feu sur nos pas avance inexorable.

IV-ème DAMNÉ

Il n'est point d'autre Dieu que le crime ou le vice.

V-ème DAMNÉ

(apparaissant parmi les rochers)

J'en sais un autre, moi, mais il est formidable.

I-er DAMNÉ

Et quel est ce Dieu?

V-ème DAMNÉ

La Force.

UN DES DÉMONS

(à une des princesses qui lui parle dans l'oreille — avec un salut)

À votre service.

I-er DAMNÉ

(avec épouvante)

Fuyons... Voyez.

IV-ème DAMNÉ

Le feu rampe et va nous rejoindre.

I-er DAMNÉ

Il est déjà sur nous...

III-ème DAMNÉ

Au secours !... Il m'enlace...

II-ème DAMNÉ

Prions plutôt — souffrons — le tourment sera moindre...

UN DES DÉMONS

(apercevant un des damnés plus proches — à un autre démon)

Dois-je en croire mes yeux?

LE DÉMON

(interpellé)

Et moi?... C'est d'une audace.

I-er DAMNÉ

(au Deuxième, gouailleur)

Tu crois?...

II-ème DAMNÉ

De la prière une aube pourrait poindre.

I-er DÉMON

(s'approchant à pas de loup d'un damné qui ne le voit pas venir, lui passe un croc-en-jambe, et le faisant pirouetter sur lui-même l'envoie tomber dans la montante marée de flammes)

Ouste !

UN AUTRE DÉMON

(il arrive preste sur un damné, tandis que d'autres démons les renvoient tous dans les flammes)

Et toi donc?

III-ème DÉMON

(empoignant son damné)

Ouste !

IV-ème DÉMON

(même jeu)

Et toi?

V-ème DÉMON

(même jeu : rejetant dans les flammes un des derniers damnés restés en scène)

Chacun à sa place !

(Explosion et grésillement de flammes, grands bruits mais que la musique étouffe de suite. Accalmie.)

I-er DÉMON

(au scène ; il ricane et désigne les flammes, puis se rapproche d'une princesse)

Ils y sont, enfin, tous...

III-ème DÉMON

Oui, si tu ne t'abuses.

LUCIFER

(à un démon)

Ravivez le feu vite: un grand frisson me glace.

LA PRINCESSE

(au I-er Démon qui remonte vers elle. Avec un dédain voulu et un accent de reproche affecté)

Quoi ! Prince, se commettre avec de telles buses !

(RIDEAU)

I-er ACTE

(Décor : Vaste pièce dans un palais de Ravenne. Elle affecte la forme d'un trapèze. À droite, colonnade donnant sur une lointaine perspective de la mer qu'on aperçoit éclaboussée d'un grand soleil de plein-midi, et dans toute son animation. Mouvements de vagues, et de bateaux, voiles déployées, tels de grands oiseaux s'en allant vers le large. Les dites voiles, blanches quant au fond général, seront empiécées de rouge ou de chrôme clair et foncé. Elles donneront ainsi l'impression de la grande joie solaire d'un jour d'automne finissante.

Dans le haut de l'entrecolonnement, de courtes tentes en toile pourpre, claquant au vent.

Vols d'hirondelles virant dans l'air ou rasant les flots.

Le fond du trapèze est, par son milieu, interrompu par un enfoncement d'alcôve. On y voit, haut-dressé, un lit de parade qu'une ample couverture en soie d'un rouge éteint, bordée de franges d'or, et glands d'or aux coins, drape dans toute son étendue.

Comme fond, remontant le long du mur, derrière le lit, un tapis d'un rouge encore plus passé, et que décore un écusson historié d'armoiries surmontées d'une couronne ducale.

On accède à cette alcôve qui ne s'ouvre point à même la scène, par trois marches y conduisant. D'un côté et de l'autre, dans l'encoignure que celles-ci forment

avec le mur, deux armures montées sur piédestaux bas, heaumes sur chef, et lances au poing.

À quelque distance, et plus au premier plan, hauts porte-cierges en fer forgé, branchés à leur partie supérieure, se présentent garnis de bougies en cire fleur-delisée et dorée.

L'ouverture de l'alcôve porte, sur tringles, des draperies en velours d'Utrecht d'un vert roussi par le temps.

Le côté gauche de la scène est presque en son entier tenu par un immense portail, démasquant, à hauteur d'homme, une large et haute galerie sur arceaux dont on voit la partie supérieure des colonnes et des chapiteaux la soutenant.

Un paravent formant cloison, en ferme la partie inférieure dans toute sa longueur, et s'élève à deux mètres 1|2 de hauteur. Ce paravent devient complètement invisible dès qu'un puissant éclat de lumière vient à le frapper de l'intérieur de la galerie.

Le centre de la pièce est occupé par une grande table en chêne bruni. Mobilier dans le style du siècle. Escabeaux et chaises monumentales à haut dossier.

Placé de biais, dans le voisinage de la colonnade droite, large banc en chêne, formant lit de repos.

Le Dante y paraît, au lever du rideau, à demi couché, sur matelas en velours, et s'appuyant sur de riches cousins.)

SCÈNE I-ère

LE DANTE (à demi couché), LES 8 GENTILSHOMMES, LES APPARITIONS

LE DANTE
(s'appuyant sur le coude)

Votre conseil serait donc que moi, le Dante, je fasse ma soumission à Florence, et que je lui demande humblement ma grâce, mon pardon?

I-er GENTILHOMME

C'est pour toi le seul moyen de rentrer dans ta bien-aimée cité.

II-ème GENTILHOMME

De revoir la maison qui t'est chère, ton petit palais qui, veuf de toi, n'est plus qu'un tombeau morne.

III-ème GENTILHOMME

Et ceux qui te nient encore ou te bafouent, tomberont alors à tes genoux.

IV-ème GENTILHOMME

Roi reprenant possession de ton trône, tu ne seras plus le malheureux errant dont chaque aube est un nouveau tourment ou une humiliation.

V-ème GENTILHOMME

Et tu ne verrais plus les affreux petits voyoux se tenant à la queue leu leu sur tes pas pour — soit en dérision soit par épouvante — à tout passant crier: „Holà — Hé! garde à vous, car celui-ci que voyez est aux Enfers descendu et s'en est de là revenu".

VII-ème GENTILHOMME

Tu auras de nouveau un foyer qui soit tien.

VI-ème GENTILHOMME

Aussi, vivras-tu encore longtemps, car la tranquillité et le bonheur doublent le nombre des jours.

VIII-ème GENTILHOMME

Puis — qui sait? Tout peut arriver et je ne serais pas étonné si, te reprenant sur ses ailes, la Fortune te reportait au faîte de la République.

III-ème

Est-ce, d'ailleurs, une vie, celle que tu mènes? Tantôt à la merci d'un prince tantôt à celle d'un autre?

Exposé à rester du jour au lendemain sans pain et sans abri?

V-ème

Et risquant chaque jour ta vie. Car tu ne me diras pas que ta dernière ambassade à Venise n'a pas gravement atteint ta santé? J'en prends à témoin cette fièvre des Maremmes qui ne te donne pas de cesse.

I-er

Je dois te communiquer enfin — je ne voulais pas le faire, mais c'est dans ton intérêt — que le Duc — je l'ai appris tout à l'heure — est sur le point de rentrer de Florence. Il sera ici demain ou après demain.

LE DANTE

Et?...

I-er

Peu de chose: Florence l'a — paraît-il — menacé de garder par devers elle les trois cent mille écus que notre sérénissime seigneur lui a prêtés, si...

LE DANTE

Ne continue pas. Je comprends. La bienveillance que le Duc m'a témoignée n'est pas pour lui plaire...

I-er

Tu parles d'or. Seulement trois cent mille écus restent, quand-même, de l'or en barre... Je sais que la Duchesse te révère... Toutefois, l'air de Ravenne peut te devenir bientôt malsain.

LE DANTE

Je n'attendrai pas ce jour-là. Je quitterai la ville ce soir même.

I-er

Oh! C'est te presser un peu.

VIII-ème

Pour aller où?

LE DANTE

Dieu saura comme toujours guider mes pas.

VI-ème

Il me semble qu'il t'a toujours assez mal inspiré. Tu as été guelfe et tu as lutté à Campaldino pour les guelfes, mais quelle a été ta récompense? Ne sont-ce point eux qui t'ont le plus fortement frappé?

LE DANTE

C'était dans l'ordre: Les méchants ne deviennent pas bons du jour au lendemain.

VII-ème

Puisque tu le savais que n'as-tu pris tes mesures?

III-ème

Tu as préféré devenir gibelin.

IV-ème

En dehors de cette faute, c'est d'autres plus lourdes encore, dont tu as chargé tes épaules, et c'est parce que nous t'aimons que nous te les disons.
Ainsi, lorsque tu t'es vu à la tête de la République...

II-ème

C'est d'abord pour les tiens que tu te montras implacable.

LE DANTE

J'ai dû le faire.

V-ème

Tu n'as su soulever autour de toi que des haines.

LE DANTE

Les haines de ceux qui ont déchiré l'Italie en mille morceaux, et dont chacun se repaît.

VII-ème

Et c'est en brisant les plus brillants de ses fils que tu pensais pouvoir en rapprocher les bouts?

LE DANTE

Ce n'est que les brigands et les assassins que j'ai voulu frapper — ces quelques familles qui se disputent ma malheureuse patrie.

VIII-ème

Trempant ensuite ta plume dans le venin de l'Enfer, et la rougissant à ses flammes, tu as marqué au front les plus célèbres parmi les hommes de notre époque.

LE DANTE

Célèbres par leur ignominie.

I-er

L'Eglise, elle non plus, n'a pas trouvé grâce devant toi. Tu as envoyé des papes brûler en Enfer.

LE DANTE

Ils y sont allés eux.

II-ème

Et bien d'autres encore.

LE DANTE

Demandez-leur en compte toujours à eux. Je n'y suis pour rien.

III-ème

Quoi qu'il en soit, l'Italie entière est aujourd'hui contre toi.

LE DANTE

Quant à ça, non. L'Italie n'est ni pour ni contre moi. L'Italie dort. Je l'ai voulu grande. Elle le sera un jour. C'est tout.

I-er

Mais... revenons plutôt à la rentrée du Duc. As-tu pris un parti?

LE DANTE

Je vous l'ai dit.

I-er

Pourtant — sur qui comptes-tu?... Voyons: si l'on excepte Guido Cavalcanti — et tu le sais: il n'est plus en état à présent d'être utile à personne — nous ne te connaissons point d'autre ami sérieux.
Pour ce qui est du Giotto...

III-ème

Il a fait ton portrait.

LE DANTE

Mais de vous, seigneurs, ne parlez-vous pas? Je sais trop votre dévouement... et puis... vous m'aimez.

VI-ème

(voix hésitante)

Pour sûr... Nous...

IV-ème

(sans enthousiasme)

Tout ce qui... sera... en notre pouvoir.

LE DANTE

Vraiment?

IV-ème

Nous le ferons.

LE DANTE

C'était, pourtant, tout un acte d'accusation que vous dressiez, il n'y a qu'un instant, contre moi.

V-ème

Tu nous juges mal. Dire les fautes à ceux qu'on aime est un devoir.

LE DANTE

Ah !

I-er

Notre affection pour toi n'a jamais été si...

LE DANTE

C'est ça. Vous m'aimez !... — Et moi qui croyais que voir les errements de quelqu'un est le commencement de la désaffection !

VI-ème

C'est la maladie qui t'a aigri pour penser cela.

VIII-ème

Est-ce donc une désaffection que de se reporter à la joie que ressentiraient tes deux fils — ta fille aussi — en te voyant revenir sous ton toit ?...

LE DANTE

(avec ferveur et levant ses yeux au ciel)

Que la Sainte Vierge, mère de notre Seigneur Jésus-Christ, me voie.

II-ème

Elle te verra, mais c'est toi seul qui ne dois pas t'abandonner.

LE DANTE

(même attitude et geste)

Jésus, agneau de notre Seigneur Dieu, si j'ai péché, pardonne-moi !

II-ème

Il le fera, mais c'est toi-même qui dois te pardonner, d'abord.

I-er

Car pourquoi te mortifier et te punir, comme tu le fais ?

VI-ème

Ne te serait-il pas plus facile de rentrer dans ta chère cité ?

IV-ème

Demain, d'ailleurs, sera-ce peut-être, trop tard. L'envoyé de Florence, à cet effet commis, a irrémissiblement fixé son départ pour demain.

LE DANTE

Son départ le regarde. Je ne reviens pas sur une décision prise.

VII-ème

Il te regarde aussi un peu car — et il le dit à qui veut l'entendre — ton refus entraînera la démolition de fond en comble de la maison qui t'est chère, de ce petit palais qui était ta joie, et sur l'emplacement duquel on répandra du sel pour que jamais ni fleur ni brin d'herbe n'y pousse.

Du moins, c'est ainsi que Florence l'a décidé.

LE DANTE

Ah !... qu'ils le fassent ! Mais ils oublient que les larmes qui tomberont sur ce sel le féconderont et en feront éclore les fleurs de l'immortalité.

Quoi qu'il en soit, s'ils l'oublient, eux, en suis-je moins le Dante.

(Il se recule comme sous l'empire d'une hallucination. Mouvements désordonnés, exaltation croissante. Apparition des Muses et des Siècles. Toutefois, seul le Dante marquera par son jeu que ces apparitions lui sont visibles.)

LES MUSES

(récitatif mi-chanté)

Gloire au Dante — gloire —
Eternelle sera sa mémoire.

(Apparition des Siècles.)

LES SIÈCLES

(chanté)

Aux neufs sœurs qui célèbrent le maître,
Abdiquant leur olympien séjour,
Unissons nos voix à notre tour
Nous qui sommes les siècles à naître:
Gloire au Dante — gloire
Son grand nom trônera dans l'histoire.

LES MUSES

Gloire au Dante, gloire
Eternelle sera sa mémoire.

MUSES et SIÈCLES ensemble

Gloire au Dante, gloire
Gloire au Dante, gloire.

LE DANTE

(toujours halluciné)

Avez-vous entendu et vu?

I-er

(au Second)

Que dit-il? *(Au Dante.)*

Toi, oui. Il est hors de doute que nous te voyons et entendons.

LE DANTE

Ce n'est pas de moi qu'il s'agit. Tournez vos yeux de ce côté, et regardez: Sont-elles belles et jeunes; puisqu'impérissables... Les Muses! Les Muses!

(Tous ont regardé du côte indiqué mais, instantanément les Muses se sont rendues invisibles.)

II-ème

(au IV-ème)

De qui veut-il parler?

LE DANTE

Puis — que dites-vous de ceux-là?

Vit-on jamais adolescents plus beaux, et ne se sont-ils pas eux-mêmes nommés: les Siècles à venir?

VIII-ème

(au VI-ème)

Il bat la campagne.

II-ème

(au Dante)

Nous avons beau regarder, maître. Nous ne voyons et n'entendons que toi.

IV-ème

C'est sans doute cette fièvre.

LE DANTE

Pardonnez-moi: j'avais oublié qu'il y a des yeux pour ne pas voir et des oreilles pour ne pas entendre.

II-ème

Laissez-le dire: Il lui plaît, simplement de se moquer de nous. Il n'a de bons procédés qu'envers ses vils flatteurs.

Sa *Divine Comédie* nous a laissés un peu tièdes, c'est vrai. N'avons-nous pas, cependant, tenu compte des circonstances en lesquelles il l'a écrite? Il était accablé de maux...

VI-ème

Errant...

II-ème

Dans une âge presque trop avancé.

VII-ème

Tandis que sa *Vita Nuova*...

IV-ème

Et nombre de petits poèmes qu'il a jetés à tous vents.

I-er

Ses *Canzoni* notamment...

VI-ème

Ne périront pas. Le divin Casella les a, d'ailleurs, mises en musique.

VIII-ème

Car — si on en excepte certaines constructions et la bizarrerie de certains termes — ils sont insurpassables.

III-ème

Tu le vois: nous sommes sincères, et nullement de ceux qui te manquent de respect au point de te proclamer le créateur de la langue italienne.

V-ème

Comme si une langue n'était pas l'œuvre du temps.

IV-ème

Bien sûr.

VI-ème

Bah! Et nous? Ne lui apportâmes-nous aucune part de contribution?

LE DANTE

En vérité, Messieurs, vous êtes trop modestes.

IV-ème

(au V-ème)

Néanmoins... le temps...

LE DANTE

Ah! Ah! Vous y tenez?

III-ème

Nierez-vous, maître, la loi puissante de l'action du temps?

LE DANTE

Dieu m'en préserve, désormais, et vous en êtes la preuve: C'est le temps qui vous a donné la vie, en vous tirant, vous, du néant. Il est vrai que j'ai eu l'imbécilité de croire, jusqu'ici, que l'homme était le temps. Mais que voulez-vous? La maladie, la vieillesse... Je me crétinise, positivement... Et, tenez: J'ai oublié jusqu'à vos noms...

V-ème

Le maître nous la bâille belle!

(Au Dante, directement.)

Comment? Tu parles à Balthazare Viati et son nom ne t'est pas familier?

II-ème

Par la Madone! Et Don Andréa de Breggi te serait-il de même inconnu?

LE DANTE

Eh! que n'oublie-t-on pas?

I-er

Un Orlandi, par exemple, — et il est devant toi.

III-ème

Et encore moins un Romualdo Ceccaldi...

VI-ème

Un Guido de Monte-Chiaro...

V-ème

Un Frontinetti!

VIII-ème

Mais un César Orto? Ne s'en rappelle-t-on pas toujours, si on l'a une fois connu?

II-ème

Sans parler de...

LE DANTE

Il suffit. Je vous connais tous. Mais tels ne sont pas vos noms.

IV-ème

Et de deux! — Je ne me nomme donc pas...

LE DANTE

Toi? C'est *Inconscience du temps* qu'on t'appelle.

I-er

Oh!

LE DANTE

(à celui-ci)

Et ton nom à toi est *Envie.*

VI-ème

Mais c'est de la démence.

LE DANTE

Non. — Et vous tous, c'est *Ignominie* qu'on vous nomme.

(Il marche sur eux les deux bras déclenchés en un geste formidable.)

Sortez.

(Tous se retirent en désordre, et tête-baissée. Ils sortent, par un et par deux, moins le IV-ème et le VIII-ème, qui s'attardent un instant en scène.)

SCÈNE II-ème

LE DANTE, LE IV-ème et LE VIII-ème, LA DUCHESSE, puis LES MUSES et LES SIÈCLES, LE GÉNIE et LE SENTIMENT DU DANTE

LA DUCHESSE

(qui a surpris quelques-uns des mouvements de la précédente scène)

Mais... Qu'y a-t-il?

LE IV-ème

Il nous chasse. *(Il sort avec le VIII-ème.)*

LA DUCHESSE

(au Dante)

Ils étaient cependant pour toi des amis, et sans doute s'en trouvait-il qui t'aimaient.

LE DANTE

Cela se peut.

LA DUCHESSE

Quoi qu'il en soit, te voilà seul.

LE DANTE

Je ne me suis pas quitté, moi.

(Musique vague. Réapparition des Muses.)

UNE DES MUSES

Nous ne t'avons pas quitté non plus, nous, et sur le moindre de tes signes avons-nous toujours été auprès de toi.

(Les Siècles réapparaissent.)

UN DES SIÈCLES

Et nous, ne sommes-nous pas de ceux qui, à tour de rôle, serons appelés à veiller sur toi, siècles point

encore nés mais déjà en marche, et ne nous transmettrons-nous pas, d'âge en âge, la glorieuse tâche de célébrer ta mémoire, et de te venger de la terrestre vilenie?

((Apparition de Béatrice Portinari.)

BÉATRICE

Et moi, Dante, ta Béatrice, t'ai-je un seul instant manqué depuis que tes yeux ont bu mon âme?

LE DANTE

(qui à la voix de Béatrice tourne les yeux de son côté, avec extase)

Toi?

VIRGILE

Elle — mais ne néglige pas ton Virgile non plus, qui — tu le sais — est avec toi jusqu'aux Enfers descendu.

BRUNETTO LATINI

Quant au pauvre Brunetto Latini, qui n'eût d'autre mérite que de voir en toi celui que tu es devenu, si tu le chasses de ta lumière il ne sera plus même une ombre.

LA DUCHESSE

Quelles apparitions et quelles voix!

UN ANGE LUMINEUX

Il est vrai que je ne t'ai pas enseigné, moi, ni grec ni latin, mais, fils de tes pensées, je suis ton génie et te suis resté fidèle. Console-toi. Moins que n'importe qui, je ne faillirai pas à mes vœux, et nous sommes, tous, auprès de toi.

LE DANTE

Aussi, bénis soyez-vous, et surtout, toi, mon fils — vraie et seule quintessence de mon être — ô toi par

qui j'ai souffert, ô toi par qui j'ai pleuré, ô toi par qui je meurs.

UN SECOND ANGE LUMINEUX

Mais si, lui, est le fils de tes pensées, n'est-ce point de moi, qui suis ton sentiment, que part, au fond, toute pensée, ô! mon père?

LE DANTE

Vous êtes, tous deux, mes fils très chers. Oui, et frères jumeaux, naissant l'un de l'autre, et vous confondant l'un dans l'autre. C'est par vous que j'ai vécu...

LA DUCHESSE

Miracle! quels sont les êtres que je vois, et les sons que j'entends?

LE DANTE

Ne se sont-ils pas nommés eux-mêmes, ces êtres, et ne les reconnais-tu pas?

LA DUCHESSE

Eh! quoi? Ce seraient là, ceux qu'ils ont dit: les Muses, les Siècles à venir, Virgile, Brunetto Latini, et ton génie, Dante, ton génie et ton sentiment — eux? eux?

VOIX

Oui.

VOIX

Eux.

LA DUCHESSE

Ces voix, pourtant?... Oh! comme douces... D'où partent-elles?

VOIX

De nos cœurs.

VOIX

De nos âmes.

VOIX

De nos êtres en leur entier.

LA DUCHESSE

Dante, divin poète, me diras-tu...

LE DANTE

À toi, tout. Interroge !

LA DUCHESSE

Je te savais seul, et...

LE DANTE

Ceux qui m'entourent t'étonnent?

Rose d'or de ton siècle, ô Madone... toi par qui ton époux, le noble Duc, a couvert le poète errant et malheureux de sa protection, tu vois et tu entends donc ce qui pour les autres n'existe pas, ou ce qui n'est, tout au plus, que les fugaces hallucinations d'une ardente fièvre?...

LA DUCHESSE

Oui — je vois et j'entends tout, incomparable maître.

LE DANTE

Grâces en soient rendues à Dieu ! Il est au monde des yeux qui voient et des oreilles qui entendent. Je reviens de la forêt ténébreuse de mes pensées vers la lumière des cieux.

(Musique vague. Les Muses réapparaissent.)

UNE DES MUSES

Les cieux cèlent les hautes cîmes,
Divin chercheur de vérités,
Plonge les yeux dans leurs abîmes...
Là sont les vérités sublimes,
Et les éternelles beautés.

LES SIÈCLES

(ils se sont rendus visibles en même temps que les Muses)

Divin chercheur de vérités,
Plonge les yeux dans les abîmes.

VIRGILE, BRUNETTO, LES DEUX ANGES

(Chœur.)

Là sont les vérités sublimes,
Et leurs éternelles beautés,
Divin chercheur de vérités.

LA DUCHESSE

Dieu ! Les célestes voix !

LE DANTE

Tu les entends?

LA DUCHESSE

Mon cœur est rempli d'elles.

LE DANTE

Le mien ne l'est pas moins, Madone. Celle des Muses, d'abord...

LA DUCHESSE

Ô ! cieux ! La voix des Muses...

LE DANTE

Tu l'as dit, Duchesse.

(Musique.)

UNE MUSE

Et jour et nuit, proclame-t-elle,
La loi qui seule est éternelle,
Que si le cœur, de péchés lourd,
L'homme est, souvent, aveugle et sourd;
Rien ne se passe
Pour aussi grand que soit l'espace,
Pour si caché que soit le lieu
Dont n'en connaisse toujours Dieu,
Et nul brin d'herbe qu'on écrase,
Nulle amertume au fond d'un vase,
Qui ne soient pas destins voulus —
Vers le bonheur par la souffrance,
Par le malheur, vers l'espérance —
Par les épreuves, les élus.

CHŒUR DES MUSES

Par le malheur, par la souffrance,
Vers le bonheur, vers l'espérance,
Par les épreuves, les élus.

UN DES SIÈCLES

Sur son front brille une auréole...
Chers frères, siècles à venir,
Faisons-le tous s'en souvenir...
Son nom sera comme un symbole —
Doux, et vibrant, mais, tour à tour,
Nimbé de gloire transcendante...
Pour dire l'Italie, un jour,
Il suffira de dire: Dante.

CHŒUR DES SIÈCLES

Il suffira de dire Dante
Pour dire l'Italie, un jour.

BRUNETTO

Il suffira de dire: Dante.

UNE MUSE

Prochaine est l'heure expiatoire
Pour son mauvais sort désarmé...

LA DUCHESSE

(se prosternant)

Ô! demi-dieu, quelle est ta gloire!

BÉATRICE

Quelle est ta gloire, ô bien-aimé!

LE DANTE

(à la Duchesse)

Or, puisque tu vois et entends, te voici rassurée je pense, Duchesse: Je ne suis pas resté seul.

LA DUCHESSE

Pourtant...

LE DANTE

Parle.

LA DUCHESSE

Une crainte est en moi. Comment te la dire?... Mon Dieu! Ceux qui ont été trop éprouvés peuvent facilement faiblir... Ces êtres qui sont autour de toi sont-ils, comme nous, de chair et d'os... Je tremble rien que d'y penser... L'esprit du mal est aux aguêts... Et puis, n'es-tu pas de ceux qui sont descendus aux Enfers?

LE DANTE

Ô! Madone! Je te comprends. Mais regarde-moi bien en face, et crois en ce signe. *(Il fait le signe de la croix.)*

Au nom du Père, du Fils et du Saint Esprit je te jure que le tout Puissant lui-même m'a cette armée suscitée. Sans feu ni lieu — haï et honni — et avec,

souvent, les affres de la faim dans les entrailles, c'est en elle que j'ai retrempé mon âme et que mon corps a retrouvé les quelques forces qui me font vivre.

Et ils m'appartiennent en leur entier, ces êtres puisque, de moi seul issus, et qu'ils ne m'ont point un instant abandonné. Me suivront-ils aussi, non pas jusqu'au tombeau, mais dans l'au-delà, et nul ne pourra m'en séparer ni dans la vie ni dans la mort.

(Il se laisse tomber sur le canapé, la tête entre ses mains, puis, brusque, reprise d'énergie.)

Quel que soit, d'ailleurs, le jugement qu'on prononcera, ici-bas, sur moi, je suis le mortel qu'au fort de l'infernale tourmente, Virgile prit par la main et fit prendre place, moi le sixième, parmi les plus grands esprits de l'humanité et, à savoir: Homère, le poète-roi; Horace, le pontife de la satyre; Ovide et Lucain... Or, Madone, il est certain que ce n'est pas aux conjurations démoniaques qu'un homme tel ravalerait son âme, et, tu le vois...

(Musique.)

UNE MUSE

Oui, tu le vois,
Ceux que Dieu couvre de son aile
Sont au-dessus de tous les rois —
Sa puissance est la loi des lois
Et rien ne se fait que par elle.
Oui tu le vois —
Oui tu le vois.

LES SIÈCLES

Sa puissance est la loi des lois,
Et rien ne se fait que par elle.

LE GÉNIE DU DANTE

Ceux que Dieu couvre de son aile
Sont au-dessus de tous les rois.

LA PENSÉE ET LE SENTIMENT DU DANTE

De tous les rois,
De tous les rois.

LA DUCHESSE

Cela est vrai, mais...

LE DANTE

Ne me retire pas la foi que tu as toi-même en moi ravivée, je t'en supplie...

LA DUCHESSE

Et comment le pourrais-je? N'est-t-elle pas inébranlable ta foi, car ne te sais-tu pas un des élus, ne l'es-tu pas?

LE DANTE

Sans doute, je sens l'être, et tu le dis, Madone. Mais si je n'ai jamais douté de la justice de Dieu, je commençais à ne plus croire à la mienne. Je me disais, qu'étant homme, j'ai, peut-être, de Dieu démérité en me tenant en dehors de l'humaine vie, car tout ce qui à la terre appartient, doit à la terre revenir... Puis, ne me voyais-je pas vieilli, au seuil du tombeau, peut-être, seul...

LA DUCHESSE

Ne dis pas cela, je te conjure.

LE DANTE

Mes sentiments me portaient ensuite vers mes pauvres enfants. — Hélas! Hélas! qu'adviendra-t-il d'eux, moi parti?

LA DUCHESSE

Dieu est là.

LE DANTE

Oui, et tu m'en as fait ressouvenir. Rien ne se passe en dehors de son expresse volonté. Aussi, est-ce en cette foi par toi renouvelée que j'ai repuisé des forces. Car, voici... elles me sont revenues *(il s'essaie de faire quelques pas)* et je pourrai partir. Sinon ce soir — demain.

LA DUCHESSE

Partir? Quelles sont ces paroles?

LE DANTE

Pourquoi continuer à me le cacher, Madone si pure, ton mari n'arrive-t-il pas ce soir?

LA DUCHESSE

Mais...

LE DANTE

Sans doute, sans doute, le Duc a un cœur d'or. Seulement, trois cent mille écus ne se trouvent pas non plus sous le pied d'un cheval.

LA DUCHESSE

Dieu Puissant! Qui a donc osé mettre en doute la noblesse des sentiments du Duc, et à ce point l'avilir?

LE DANTE

Demande-le aux jeunes seigneurs qui se trouvaient ici et dont, aux deux derniers, tu t'es heurtée en entrant.

LA DUCHESSE

Les misérables!

LE DANTE

Non, Duchesse. Ce sont des hommes.

LA DUCHESSE

Des hyènes, ou des jaguars.

LE DANTE

Des hommes, — des hommes, Duchesse.

LA DUCHESSE

(lui prenant la main)

Mais ta main brûle, et ton pouls bat la fièvre.

LE DANTE

Je me sens bien.

LA DUCHESSE

Mais ton front est de feu, et jamais je ne te laisserai partir en cet état.

LE DANTE

N'as-tu plus confiance en Dieu?

LA DUCHESSE

Je le prie, au contraire, de punir ceux qui te veulent du mal.

LE DANTE

Partir, n'est enfin rien. Le pire serait pour moi de tomber entre les mains de Florence qui m'a condamné à être brûlé vif, ne le sais-tu pas?

SCÈNE III-ème

LES MÊMES, BEPPO

LA DUCHESSE

Ah! Beppo!

BEPPO

Madone...

LA DUCHESSE

Eh! Bien! que t'arrive-t-il? On croirait que le souffle va te manquer.

BEPPO

Je ne fais que courir. Ouff!... Quelle effervescence en cette noble et bonne ville de Ravenne...

Cent bruits divers se croisent, mais celui qui prend le plus de consistance est que la ville, tour-à-tour

guelfe et gibeline, va fermer ses portes à toute marchandise d'origine ravennoise. Les négociants poussent les hauts cris, et attribuent cette décision, qu'on tient pour certaine, à la présence du seigneur Dante parmi nous...

LA DUCHESSE

Veux-tu te taire, Beppo, et garder pour toi ces sornettes.

LE DANTE

Laissez-le parler, Duchesse. Les jeunes gens de tout-à-l'heure se vengent.

SCÈNE IV-ème

LES MÊMES, L'ABBÉ

L'ABBÉ

On ne le croirait pas, en vérité... Quels temps! La fin du monde, Duchesse!...

Ah! mais voici Beppo, que j'ai vu là-bas. Il a dû vous dire...

LA DUCHESSE

Ce n'était donc pas la berlue qu'il avait?

(Beppo sort.)

SCÈNE V-ème

LES MÊMES, LE FILS DE LA DUCHESSE

LE FILS DE LA DUCHESSE

(à la Duchesse)

La bonne nouvelle que je t'apporte! Le père revient. Il est à quelques heures de la ville... Un courrier qui le devance vient à peine de mettre pied à terre et...

SCÈNE VI-ème

LES MÊMES, BEPPO

BEPPO

Oh! quant à cela, non, je ne m'y attendais vraiment pas, et je vous le donne en mille...

LA DUCHESSE

Halte-là, vieux fou, et dis-nous simplement, au moins cette fois, de quoi il retourne...

BEPPO

Hé! Ce ne sera pas difficile. Donc, il n'y a que ça: Certains seigneurs de Ravenne ont écrit, paraît-il, à certains seigneurs de Florence que le seigneur Dante, ici présent, est ni plus, ni moins, qu'à son lit de mort... Ah! les vils coquins!

LA DUCHESSE

Bah!

BEPPO

Cela n'empêche pas que toute la ville l'a cru.

L'ABBÉ

Après?

LA DUCHESSE

T'expliqueras-tu?

BEPPO

Ma foi, qu'ils le fassent, eux, mieux que moi, s'ils le peuvent, puisqu'ils arrivent.

LA DUCHESSE

Est-ce donc une gageure que tu as fait pour parler ainsi?

BEPPO

Je jure bien que non, car n'entendez-vous point leurs pas dans l'escalier... Ils montent, et ce sont eux, en effet... Tous deux — non, c'est tous trois que je veux dire...

LA DUCHESSE

Triple nigaud!... — Tous deux... tous trois — de qui parles-tu?

BEPPO

Eh! De qui sinon des fils et de la fille du seigneur Dante qui — elle — malgré les vœux qu'elle a fait aux pieds de l'autel...

SCÈNE VII-ème

LES MÊMES et LES DEUX FILS et LA FILLE DU DANTE — cette dernière en religieuse

UN DES FILS

Père...

LA FILLE

Bien-aimé père...

(Ils vont pour l'embrasser. Le Dante se reculant — avec simplicité.)

LE DANTE

Non. Du moins pas avant de m'avoir pardonné la vie que je vous ai donnée...

LES DEUX FILS

Ô!

LE DANTE

(comme en rêvant)

Oui, car il y a des êtres qui appartiennent trop à l'humanité, à leur rêve, à eux-mêmes, pour qu'il leur soit encore concédé d'avoir des enfants, d'être pères...

(RIDEAU)

ACTE II-ème

SCÈNE I-ère

L'ABBÉ, LA DUCHESSE
(Même décor.)

L'ABBÉ

Vous avez on ne peut mieux agi, Duchesse, en le décidant à prendre quelque repos dans la chambre bleue; elle n'est point, comme celle-ci, ouverte à tous les courants, et surtout battue par l'aile de feu du vent d'Afrique.

LA DUCHESSE

Et ce qui tombe encore mieux c'est l'arrivée de ses fils et de sa fille.

L'ABBÉ

Ils sont venus à temps...

LA DUCHESSE

Que veux-tu sous-entendre par là?

L'ABBÉ

C'est facile à saisir... Ce genre de fièvre, sans être absolument dangereux...

LA DUCHESSE

Ne dis pas cela. Rien que d'y penser... non... — plutôt n'en parlons plus — voulez-vous? Lui, dont la vie n'a été qu'amertume, et dont un souffle de gloire vient à peine aujourd'hui d'effleurer le front. Reconnais-le, ce serait trop injuste et ferait douter de la justice de Dieu...

L'ABBÉ

Notamment que cette aube de gloire suffit — à elle seule — pour faire entrevoir quelles seront les futures splendeurs, qui doivent en être la conséquence.

Les plus hauts placés, parmi les seigneurs de Rome payent, dès à présent, au poids de l'or, des copies de son poème et en attendent, enfiévrés, les derniers tercets...

LA DUCHESSE

Je le croyais, ce poème, depuis longtemps, achevé.

L'ABBÉ

Méprise pardonnable, puisque plus d'un s'y est laissé prendre. Une note de la main du poète, en marge d'une des récentes copies, le dit clairement. Il fera parler, je crois, dans les dits tercets, l'essence de la lumière, dont il s'attachera de rendre la suprême image... On saura, d'ailleurs, à l'heure voulue, son concept définitif.

LA DUCHESSE

Mon Dieu, ce qu'il a écrit déjà est, pour moi, complet et définitif, et nul n'atteindra désormais le haut sommet où son génie l'a porté.

L'ABBÉ

Bien des rois sont de votre avis, et des empereurs mêmes...

LA DUCHESSE

Et quand on pense que nombre de ses compatriotes...

L'ABBÉ

Il ne faut pas y penser, voilà tout, et laisser les âmes vulgaires et l'étroitesse de l'esprit humain accomplir leur évolution.

LA DUCHESSE

Il me semble, néanmoins, que cette „étroitesse" constitue ce qu'on nomme le „nombre", et que ce serait une noble tâche que de faire briller la lumière parmi tous.

L'ABBÉ

Non, Duchesse. Que le „nombre" évolue selon ses lois. Que nous importe ses jugements? Ce n'est pas toujours lui qui décidera jamais de la gloire des hommes et de la grandeur des nations.

Comment se trouve pourtant notre poète?

Va-t-il mieux? On n'entend nul bruit du côté de son appartement... *(L'Abbé dit ces mots en remontant, à gauche, vers une porte latérale.)*

LA DUCHESSE

Le sais-je? Voici presque trois heures que je l'y ai laissé avec ses fils et sa fille, et aucun d'entre eux n'a plus paru depuis.

SCÈNE II-ème

LES MÊMES, LES DEUX FILS DU DANTE

UN DES FILS
(à la Duchesse)

Il dort enfin et notre sœur veille sur lui.

II-ème

Et son sommeil est reposant. La fièvre l'a quitté.

LA DUCHESSE

J'espère, qu'ainsi que je vous en ai ardemment prié, vous l'avez fait revenir sur sa décision d'abandonner ce toit, dont le Duc et moi avons fait le sien?

L'ABBÉ

Ce serait une offense imméritée pour le Duc, qui l'aime et sur de simples racontars encore...

I-er DES FILS

Nous l'avons prêché de notre mieux. Seulement, vous connaissez sa susceptibilité. Tout ce que nous avons pu obtenir se réduit à peu de chose: Quoi qu'il en soit, il ne s'éloignera pas de Ravenne avant demain, dans la soirée.

L'ABBÉ

Bien. Ajournement vaut souvent renoncement.

LA DUCHESSE

D'autant plus que le Duc rentre ce soir, et qu'il aura vite fait que de démentir les louches intentions qu'on lui prête.

I-er FILS

Mais notre père — et nous aussi bien que lui — nous ne voulons guère valoir à son altesse le moindre désagrément. Il a été conséquemment arrêté entre nous et lui que nous le conduirions à Padoue, où nous nous tiendrons jusqu'à son complet rétablissement.

II-ème DES FILS

Et c'est pourquoi nous allons nous mettre, dès à présent, à la recherche d'une litière qui le portera à dos de mule, et que notre sœur et nous suivrons à cheval.

LA DUCHESSE

Ce n'est pas, cependant, litières, chevaux ni mules qui manquent dans les cours de notre palais. Écuries et remises en sont abondamment pourvues.

I-er DES FILS

(en s'inclinant)

Ce serait trop, véritablement trop, Madone.

LA DUCHESSE

Mais...

II-ème DES FILS

Oh! nous le voudrions que notre père ne l'accepterait pas.

(Ils s'inclinent profondément et sortent.)

L'ABBÉ

Misère et fierté vont de pair.

SCÈNE III-ème

L'ABBÉ, LA DUCHESSE, BEPPO

BEPPO

Vraiment les événements se précipitent de telle manière, que je ne sais plus que penser *(s'inclinant)*, altesse — des hommes du jour.

LA DUCHESSE

Va toujours.

BEPPO

Voici: La lie de la population, excitée par des meneurs dont j'ignore le nom, voulait, ni plus, ni moins, se porter en masse sur le palais pour en arracher de force le seigneur Dante...

LA DUCHESSE

Une telle audace!

BEPPO

Tranquillisez-vous, Duchesse. On est vite arrivé à un compromis. Pour le moment ce n'est qu'une délégation qu'on vous envoie.

LA DUCHESSE

Une délégation !... L'insolence en reste tout aussi grande.

BEPPO

Elle est, pourtant, composée cette délégation de membres qui sont le dessus du panier des mutins...

LA DUCHESSE

Heureusement que le Duc n'est pas loin, et qu'il saura, lui, et ses hommes d'armes, remettre les choses en place.

BEPPO

Parfait. Seulement, les mauvais drôles n'attendront pas le retour du Duc, je vous l'assure, et tenez: à ces rumeurs *(on ne les entend pas du public, c'est Beppo seul qui est censé les percevoir)* encore que vagues et respectueuses, je les croirais aux abords du palais.

LA DUCHESSE

Et que me veut enfin cette délégation?

BEPPO

Notifier à votre altesse ce qu'ils nomment entre eux la volonté du peuple.

LA DUCHESSE

Je n'y comprends rien. Voyons, l'Abbé, éclairez-moi, vous.

L'ABBÉ

Pour dire la vérité, c'est un charabia qui m'est presque aussi peu familier qu'à votre altesse. Je ne connais, moi, en fait de volonté, que celle de Dieu, en mettant toutefois à part celle des rois et, voire, celle de certains grands seigneurs qui ne le cèdent pas toujours aux rois... La volonté du peuple? Hum !... Bizarre, en effet, Duchesse.

LA DUCHESSE

(à Beppo)

Clair et net: ces gens veulent donc me parler? Me diras-tu, au moins, à quelle espèce d'êtres aurai-je affaire?

BEPPO

Pour ça, oui: Il y a d'abord le prévôt de ceux commis par l'édilité pour prendre au crochet dans les rues les chiens enragés, ou semblant tels.

LA DUCHESSE

Fi ! l'horreur !

L'ABBÉ

Animal très dangereux, Duchesse, un homme comme celui-là, et les chiens en savent quelque chose.

BEPPO

Vient ensuite le syndic des cabaretiers. Un loustic qui n'a pas désemparé de boire depuis l'âge de dix-huit ans...

LA DUCHESSE

C'est assez. Je ne te demande pas quels sont les autres.

L'ABBÉ

(à Beppo)

Diantre !... Un ivrogne !

(À la Duchesse.)

Bête encore plus dangereuse, que n'importe quelle autre qu'un ivrogne !

LA DUCHESSE

Que dois-je alors faire, selon toi, l'Abbé?

L'ABBÉ

Presque rien et beaucoup.

LA DUCHESSE

Parle.

L'ABBÉ

Les recevoir. Allez! Ce ne sera pas bien difficile pour une personne de votre haute naissance, et de votre esprit. Vous n'aurez qu'à monter les gradins de votre royale chaire, dans la grande salle des cérémonies, et là, ample manteau ducal aux épaules et couronne en tête, leur adresser ces quelques paroles: „Soyez les bienvenus mes très féaux sujets!" et cela suffira pour qu'ils fassent de suite les chiens couchants...

LA DUCHESSE

Tu entends, Beppo, veille donc à ce que les portes du palais leur soient ouvertes et précède moi, en les conduisant dans la salle où je vais tantôt paraître.

(Beppo sort.)

L'ABBÉ

Fort bien, Duchesse, vous m'avez compris et vous ne démentez pas votre illustre extraction. Quelques mots bien tournés, et rien qu'un sourire sont tout ce qu'il faut pour porter longuement en carrosse ceux-là mêmes qui se croient les plus forts.

LA DUCHESSE

Ne m'en louez pas. Je crains plutôt d'avoir commis une action indigne de moi, car le Duc — vous n'en doutez pas — prendra un tout autre ton avec eux.

L'ABBÉ

Eh! bien! En quoi cela vous regarde-t-il? Chacun parle le langage qui est sien. Allons, Duchesse, allons.

(Il lui offre le bras, et ils sortent.)

SCÈNE IV-ème

(Mélopée musicale.)
LES MUSES

UNE DES MUSES

Il dort, tranquillement, il dort —
Son âme qui vers Dieu s'élève
Pourra, dans l'extase d'un rêve,
Se délivrer du mauvais sort...
L'orage fuit, proche est le port
Il dort, tranquillement il dort.

CHŒUR DES MUSES
(moins une)

Son âme, qui, vers Dieu s'élève,
Pourra, dans l'extase d'un rêve,
Se délivrer du mauvais sort,
L'orage fuit, proche est le port —
Il dort, tranquillement, il dort.

UNE DES MUSES
(celle qui n'a pas figuré dans le chœur)

Cependant les temps ne sont pas pour lui révolus, mes sœurs. Il doit vivre encore. Du moins les dieux l'ont-ils ainsi disposé.

UNE III-ème MUSE

Nous en diras-tu la raison?

LA MUSE PRÉCÉDENTE

Vous la connaissez aussi bien que moi: l'œuvre de sa vie ne peut rester inachevée. Six tercets manquent selon son sentiment intime à son chant dernier.

I-ère MUSE

Oui. Les tercets de la lumière.

LA MUSE DE L'ÉPOPÉE

S'ils manquent, c'est à moi, la Muse de l'Épopée, que revient le droit de les faire dans son âme éclore.

I-ère MUSE

Eh ! Que tardes-tu?

LA MUSE DE L'ÉPOPÉE

J'attends le moment où, durant le calme de son repos, la douceur des cieux en lui descende.

LA PENSÉE DU DANTE

Ce moment est donc venu, car il n'appartient presque plus à la terre.

UNE DES MUSES

Oh ! quelle apparition ! Elle m'éblouit, mes sœurs.

UNE DES MUSES

Rien qui m'étonne. C'est la Pensée du Dante elle-même qui est devant nous, ce verbe ailé à l'aide duquel il transpose en sonores vibrations d'or l'inouïe pureté de sentiments qui fait de lui un Dieu.

LA MUSE DE L'ÉPOPÉE
(à la Pensée du Dante)

Approche-toi donc, ô ! merveilleux archange, et penche ton ouïe sur mes lèvres. Ce ne sont que des paroles que je vais y verser comme dans une urne précieuse, mais elles viennent d'en haut — ne l'oublie pas, et parachèveront l'immarcescible œuvre. Frêles fleurs de lis, elles la couronneront dans la suite des temps, et chacun voudra en pénétrer le symbole, tellement elles sont la suprême quintessence de Dieu.

LA PENSÉE DU DANTE

Ces paroles, je les boirai et les lui redirai tant est si bien à l'heure propice des songes, qu'elles finiront par laisser de profondes traces dans sa mémoire...

LA MUSE DE L'ÉPOPÉE
(chuchotant dans l'oreille de l'Ange de lumière)

Or écoute-les et retiens-les...

(Après avoir accompli le geste plus haut indiqué.)

Tu te les rappelleras?

LA PENSÉE DU DANTE

Elles sont pour toujours en moi. Ne crains rien. Adieu.

UNE DES MUSES

Disparaissons à notre tour, mes sœurs. J'entends des pas. On vient.

(Les Muses disparaissent.)

SCÈNE V-ème

LES FILS DU DANTE, ensuite LE DANTE et sa FILLE

I-er FILS

À bien considérer, le prix qu'on nous a fait pour la litière et les mules, pour les chevaux, n'est pas excessif. Padoue n'est pas si près que ça.

II-ème

Tout est pour le mieux, oui, mais combien d'autres dépenses encore !... Oh ! l'or ! — que de joie et de force, de beauté et de soleil ne contient-il pas?

LE DANTE
(que sa fille soutient et qui a surpris les dernières paroles de son cadet)

Non, mon enfant, mes enfants. La joie et la force sont dans l'âme et le soleil et la beauté dans la jeunesse. *(Il avance à grande peine, soutenu par sa fille, vers le canapé, et s'y laisse choir.)* Elles se trouvent

aussi dans la santé et dans une conscience tranquille. Hélas ! Et m'ont-elles quitté, la santé et la jeunesse, et avec elles presque tout. Mais, approchez-vous. *(Jeu des artistes.)* Ce n'est pas encore ça. Plus près — et prenez chacun un siège, un escabeau. Je veux vous tenir tous aussi près de moi que possible. C'est tellement dans le passé depuis que je ne vous ai vus ! *(Jeu des artistes.)* Oui. Et toi?... Plus près encore. Bien. Pour toi, ma fille — non — assieds-toi là... *(Il lui fait place près de lui et la caresse.)* Tu n'es pas trop changée — si,— pourtant — un peu. Eh ! mais non — pas de tout. Enfin ! C'est tout de même un autre sort que j'aurais voulu pour toi...

LA FILLE DU DANTE

Père...

LE DANTE

Allons ! Ne proteste pas... Je sais... tu es heureuse. Que le nom de Dieu sois béni. *(Passant la main dans les cheveux de son aîné.)*

Toi?... Pas de changement non plus... te l'ai-je dit?... *(il le caresse)* et cependant — ce pli entre les sourcils, que je ne t'avais pas vu? Pas grand chose, sans doute... Mais que veux-tu? La vie ! *(Il passe à son autre fils.)* Pour toi? Euh ! mauvais sujet !... Ces yeux cernés? Je te vois d'ici, la nuit, menton enfoui dans un pan du manteau et bords du feutre sur le nez. Voilà ! Tu risques seulement d'attraper un coup dont il te souvienne.

LA FILLE DU DANTE

Tu vas te fatiguer, père...

LE DANTE

Laisse donc... Je me sens tout regaillardi, sinon guéri. Et puis, n'ai-je pas dormi? — Trois heures — je ne dirai pas de sommeil, mais de béatitude — est-ce peu ça? Oh !... Et le rêve qu'ensuite j'ai eu ! Des sons d'une douceur infinie qui frappaient mon oreille,

et qui s'articulaient en paroles — fleurissaient roses de lumière et lis d'argent ; entraient profondément en mon être y répandant le ciel. Malheureusement le sens de toute cette harmonie qui s'égrenait en stances ou en tercets — en tercets plutôt, m'échappe ou, du moins, n'en ai-je pas gardé souvenance. Cela, voyez-vous, ne m'était plus arrivé depuis mon enfance.

I-er FILS

Ne t'enfièvre pas, nous t'en supplions. Tu vas de nouveau te rendre malade.

LE DANTE

Vous avez raison. L'inspiration vient d'ailleurs de Dieu. Laissons-lui le temps et le lieu de se produire, et parlons de vous, ou, si vous l'aimez mieux, de votre mère, de Gemma Donati, que vous avez bien fait d'aimer et de respecter. Elle est digne en tous points et de l'un et de l'autre de ces sentiments. Nos mésintelligences ne vous regardent pas. Gemma a été une femme comme on n'en trouve pas de nos jours. Pouvait-elle pourtant me comprendre? J'appartenais à une autre, j'étais marié à une ombre, et ce fantôme était ma vie. Mon cœur n'a battu que pour lui. C'est donc moi seul qui suis le coupable. Mais était-il en mes moyens de changer mon être?

LA FILLE DU DANTE

(cachant son visage dans le sein de son père)

Nous t'aimons, mon père, c'est tout ce que nous pouvons te répondre.

LE I-er

Et t'avons toujours aimé.

LE II-ème

(câlin)

Cependant nous te voudrions plus calme.

I-er

Evidemment, car tu sais que nous partons demain, et que tu auras besoin de forces.

LE DANTE

(en se levant)

Je les ai. *(Il marche avec fermeté et se dirige vers la colonnade, en s'y arrêtant.)*

Oh ! dans quelle gloire s'en va le soleil ! et quelle beauté est au ciel et sur la mer ! *(Effet de soleil sur la scène.)* Mais comme tout cela va sombrer et disparaître dans la nuit ! Tout ! Tout ! *(Se couvrant les yeux de ses mains. Après un moment.)* Et cependant, non, car chaque aujourd'hui a un lendemain, mes enfants. Il l'a, ne l'oubliez pas. *(Redescendant vers ses enfants.)* Une prière maintenant.

I-er DES FILS

Tout ce que tu voudras.

LE DANTE

Je me suis repris au mal, vous en avez la preuve. Mais, brisés de fatigue comme vous l'êtes, un peu de réconfort ne vous nuirait pas — au contraire — et voici l'heure du repas du soir va justement sonner. N'y pas figurer, serait désobliger la Duchesse — vous comprenez — et il ne le faut pas — n'est-ce pas mes enfants? — Puis, la vérité est encore autre... *(Il les conduit peu à peu du côté de la porte donnant sur la galerie.)* J'ai besoin de me recueillir, de me retrouver en mon entier dans ce soir d'apothéose: la santé me sera ainsi tout à fait rendue. Allez-y donc sans aucune appréhension pour ce qui me regarde — je le veux, enfin.

I-er DES FILS

Soit. A tantôt alors, père.

LA FILLE DU DANTE

Pourtant.

I-er DES FILS

(à sa sœur)

Non. Viens. *(Ils sortent.)*

LE DANTE

(remontant du côté de la colonnade. Face à la mer, et de profil au public — comme pris d'extase)

Oh ! dans quelle gloire !

SCÈNE VI-ème

LE DANTE, L'OMBRE DE BÉATRICE

BÉATRICE

(apparaissant à sa droite)

Ce soleil et ce ciel, Dante, cette mer, ne te semblent tels que par ignorance du milieu qui est mien, de cet au-delà en lequel je vis, et dont la parole humaine ne saurait rendre que le vague reflet.

LE DANTE

O ! Béatrice ! — Toi?

BÉATRICE

Moi, toujours moi. Moi — cette Béatrice qui n'est plus, et qui par cela même est plus qu'elle ne fut jamais.

LE DANTE

Hélas ! ma bien-aimée — quel jeu te fais-tu pour me leurrer de consolations vaines. *(Avec désespoir.)* Tu n'es plus ! Telle est la vérité, et je ne la sais que trop, et depuis trop longtemps !

BÉATRICE

Ai-je, cependant, mon bien-aimé vécu en toi alors autant que je l'ai fait depuis? Tu es homme, et ton amour aurait faibli... Il s'exaspère et grandit à présent, et tu me gardes éternellement jeune en toi.

LE DANTE

Non, je ne t'en aurais aimée que plus, Béatrice, et tes traits ne se seraient jamais flétris pour moi.

BÉATRICE

Tu te trompes, mon bien-aimé. Ni moi, ni aucune créature mortelle n'eussions été pour Dante que ce qu'a été sa femme — une ou plusieurs autres Gemma Donati — et rien de plus — rien ! — moins peut-être.

LE DANTE

Non, ma bien-aimée, tu n'aurais pas été, toi, une Gemma Donati.

BÉATRICE

En ce cas j'aurais été une femme comme le sont toutes, un corps d'os et de chair, de nerfs, de désirs — et qui sait? Dieu tout puissant ! Je n'ose y penser — mais ne proteste pas — les anges eux-mêmes peuvent déchoir...

À mettre cependant que cela ne fût pas arrivé, et je le crois, je n'en serais pas moins restée femme... La pluie, la froidure, un soleil trop brûlant, un ciel trop bleu ou noyé de gris se seraient en moi réfléchis comme en un miroir, auraient embruiné mon âme — m'eussent faite capricieuse ou délurée, acariâtre ou maussade et — aurais-tu en ce cas, continué d'aimer ta Béatrice, une Béatrice innombrable, celle qui emplit le monde?

LE DANTE

Oui. Oui. Je te le jure.

BÉATRICE

Ne me le jure pas. Tu as fait le même serment à Gemma Donati, à tant d'autres encore, et je ne m'en suis pas peinée. Je savais que tu ne le tiendras pas ce serment, et c'est pour que tu ne sois qu'à moi, et dans l'éternité, que je me suis laissée mourir. Tu n'en es point persuadé, je le sais, mais c'est la vérité, car,

ce ne sont que ceux qui ne croient plus en la vie qui s'en vont, que ceux qui n'attendent plus rien d'elle.

LE DANTE

Mais moi, Béatrice, moi? Quels sont les désirs que j'ai encore, le but que je poursuis ici-bas?

BÉATRICE

Tu le sais. Le poème qui te paraissait fini, et qui te demande un dernier effort, le dernier souffle de vie qui te reste.

LE DANTE

(méditatif)

C'est vrai. Mes six tercets. Ces six ailes de lumière qui battront sur mon front et qui m'emporteront dans l'éternité.

BÉATRICE

Et c'est la raison pour laquelle ce froid soleil et cette morne mer, ces cieux pâles te ravissent encore.

LE DANTE

Mais, toi, Béatrice, qui me parles ainsi, que vois-tu, toi, là où, pour mes yeux, tout est ténèbres?...

BÉATRICE

Un soleil qui est en tout, dont on ne voit pas les bornes — un soleil qui est nuit affreuse pour ceux qui ne voient pas et lumière éblouissante pour ceux qui voient. Un soleil qui est à la fois verbe et lumière, dont chaque onde est entendue en même temps que vue et qui contient en lui toute pensée et tout sentiment, tout extase et toute consolation. Voilà ce que je vois, mon bien-aimé, ce qui est en moi et ce qui, l'heure venue, sera en toi.

LE DANTE

(comme à soi-même)

Une lumière qui est ténèbres pour ceux qui ne voient pas... *(Il va vers la table, se parlant toujours comme*

à soi-même.) Une lumière dont chaque onde est en même temps entendue que vue... Une lumière qui contient en elle tout sentiment et toute pensée... *(À Béatrice.)* Béatrice ! mais poursuis, je t'en supplie, dis-moi tout...

BÉATRICE

Non pas, mon bien-aimé — ta pensée te le révélera un jour — bientôt — demain ou plus tard — le temps existe-t-il?

LE DANTE

(appelant)

Béatrice ! *(Regardant de côté et d'autre.)* Mais je ne la vois plus. *(Il s'assied devant la table et prend une plume — écrivant — puis à haute voix.)* „Une lumière qui"...

SCÈNE VII-ème

DANTE, SES DEUX FILS

II-ème FILS

Père...

I-er FILS

(à son frère)

Chut !

LE DANTE

(plume à la main)

„Une lumière qui" ...

I-er FILS

(à son frère)

Retirons-nous. Il écrit ses tercets.

(RIDEAU)

ACTE III-ème

(Au lever du rideau la scène s'enténèbre graduellement. Le soleil est près de sombrer dans la mer.

Le Dante, assis devant la table, comme dans l'acte précédent, la plume à la main. Le portail continue à être masqué par le paravent. Sa porte est fermée. On voit, au-dessus, les arceaux et les colonnes soutenant la galerie. Jusqu'à la scène où Lucifer parait, la lumière va en baissant sur la scène et dans le théâtre. À dater de la disparition de Lucifer la lumière remonte. Elle suit, pour ainsi dire, l'action tragique de la pièce.)

SCÈNE I-ère

LE DANTE, ensuite BEPPO

LE DANTE

(il laisse tomber son porte-plume qui lui glisse entre les doigts)

J'ai vainement vouloir. Ces vers, les derniers de tant d'autres, me fuient. La pensée m'échappe avec le sentiment.

(Beppo entre avec un candélabre, bougies allumées, dans chaque main.)

LE DANTE

Ah ! la lumière !

BEPPO

Oui. Je vous l'apporte. Vous n'y voyiez plus clair, je crois.

LE DANTE

En effet — et c'est justement elle qui me manquait.

BEPPO

La nuit vient vite en automne.

LE DANTE

Comme la mort, lorsqu'on est vieux.

(Beppo s'occupe à relever, deci, delà, des coussins tombés à terre, à ranger des chaises. Le Dante, faisant abstraction de sa présence, se replonge dans sa méditation. Il note, de temps à autre, des mots sur le papier.)

LE DANTE

(à haute voix)

C'est ça... Je crois avoir trouvé:

„Ô ! lumière qui par toi-même est lumière"...

Oui, et il est ce vers ce qu'il doit être, ce que je voulais...

„Ô ! lumière qui par toi-même est lumière"...

BEPPO

Que le haut seigneur [ne] m'en veuille pas — mais je connais aussi, pour si humble que je sois, quelques vérités...

LE DANTE

Tiens ! tu es encore là — et ces vérités?

BEPPO

Deux, par exemple, entre mille, et dont on doit faire le plus grand cas.

LE DANTE

Dis-les toujours.

BEPPO

Les voici: 1er — Quand on a sommeil on doit dormir; secundo: quand on est malade on doit se soigner.

Mais je m'attarde, et voici que la Duchesse vient.

LE DANTE

La Duchesse?

BEPPO

Sans doute, et encore accompagnée du très révérend Abbé, des deux fils et de la très pieuse fille de votre haute seigneurie. Ils tournent en ce moment l'angle de la galerie. Donc, je m'en vais.

(Il sort.)

SCÈNE II-ème

LE DANTE, LA DUCHESSE, LES FILS et LA FILLE DU DANTE, L'ABBÉ

LA DUCHESSE

Je ne saurais te dire, aimé poète, combien j'ai été heureuse d'apprendre que cette maudite fièvre t'a quitté.

(La Duchesse prend place sur une chaise à haut dossier.)

L'ABBÉ

Rien ne m'étonne venant de ce mal. Je l'ai eu, et j'en sais quelque chose. Il est capricieux au possible, et vient et part sans crier gare.

LE DANTE

Abbé, laissez-moi d'abord remercier la Duchesse pour l'intérêt qu'elle me témoigne, et pour les sentiments qu'elle a daigné m'exprimer, et ne parlons plus de ma maladie.

(Groupement des fils du Dante qui, dès la sortie de Beppo, se sont avancés au premier plan.)

LA FILLE DU DANTE

(levant les yeux en haut)

Dieu a écouté mes prières. Grâces lui en soient rendues !

LA DUCHESSE

Mais Dieu a fait plus pour toi, noble et cher poète *(aux fils du Dante et à l'Abbé)*, et vous le savez tout comme moi, vous, puisque vous l'avez appris des deux courriers qui sont arrivés tout à l'heure et presque en même temps, l'un de France, l'autre d'Allemagne.

I-er FILS

Oui. Et son altesse la Duchesse a voulu que ce soit par ma bouche que cette grande nouvelle te soit donnée. Elle est magnifique: Monseigneur le Comte de Provence t'a lu, et il t'attend à sa cour les bras grands ouverts. Il te livre en toute propriété un des palais qu'il possède à Toulouse et couronne sa magnificence en t'accordant une pension annuelle de trente mille livres tournois. Toulouse et Bordeaux, Nîmes et Avignon, Paris même, cette ville embrumée et froide, mais dont les mouvements d'âme sont souvent vifs et impétueux, veulent t'avoir pour hôte, et te fêter comme un roi.

II-ème FILS

L'Empereur d'Allemagne tient d'un autre côté à...

LE DANTE

Je mets aux pieds de la sérénissime Duchesse mes hommages très humbles, et Dieu la récompensera pour

sa bonté. Quant à la nouvelle, mes enfants, elle est glorieuse pour moi et je vous remercie de me l'avoir donnée, mais ne m'en parlez plus. Certes, le plus noble des peuples qui soient sur terre est celui des Français. Mais sachez-le: Nulle nation au milieu de laquelle le destin m'ait porté où je ne me sois senti étranger. Que chercherai-je, à mon âge, hors de mon pays? Il fut un temps où je raisonnais autrement, où je ne faisais pas de différence entre un homme et un autre homme, et quelle que fût la nationalité de l'un ou de l'autre. Je me payais à cette époque, de mots. Mais ce temps n'est plus. De grandes vérités ont surgi en moi, et j'ai appris ainsi que seules les campagnes, les vallées et les montagnes de mon pays sont belles. Vous vous le rappelez, mes enfants, j'ai longuement voyagé... Et que d'amis n'ai-je pas semés un peu partout — de vrais amis, de nobles cœurs — mais, combien désolant il m'est de l'avouer, jamais je n'ai pu pénétrer dans leurs sentiments, et jamais, eux, n'ont compris les miens. Je veux mourir italien.

(La Duchesse se lève tout émue et se prosterne devant le Dante mettant genoux en terre. Les enfants du Dante l'imitent lui prenant qui une main, qui une autre. L'Abbé détourne la tête pour cacher son émotion et se tamponnant les yeux de son mouchoir.)

LA DUCHESSE

(larmes dans la voix)

Ô ! Dante !

LES DEUX FILS

Père...

LE DANTE

(poursuivant sans déclamation)

On me couvrirait d'or dans d'autres pays que je n'en serais pas heureux. Quelle que soit la nation à laquelle nous appartenions nous n'avons qu'une mère— celle qui a pétri notre âme de la sienne et notre corps de son sang — et cette mère-là c'est notre patrie.

TOUS

(comprimant leurs sanglots)

Oui,— oui...

LE DANTE

Mais, que vois-je!... Duchesse... *(Il la relève.)* Et vous, mes enfants? *(Même geste.)* Remerciez-leur de ma part, et faites en sorte de ne pas blesser leurs sentiments. J'en suis profondément touché. Ils sont beaux et nobles. Mais, ne vous ai-je pas ouvert mon cœur? Que pourrai-je dire de plus?

I-er FILS

Nous ne sortirons pas de ta volonté.

II-ème

Notre vie, tout, tout pour toi, mon père...

LA DUCHESSE

Je me charge de la réponse à donner... Je dirai que...

L'ABBÉ

Sois tranquille. Des paroles dorées on en trouve parmi nous à bouche-que-veux-tu! C'est, d'ailleurs, la menue monnaie des grands de la terre, et je tâcherai de me mettre à leur niveau, si son altesse la Duchesse veut m'abandonner la déclinatorium à rédiger.

LA DUCHESSE

Je le veux bien. Mais, pour l'instant, accompagnez-moi, Abbé. Il nous faut en personne veiller à ce que les courriers soient traités à notre cour comme il convient.

(La Duchesse et l'Abbé vont pour sortir.)

LE DANTE

Ne vous attardez pas, non plus, mes enfants. Accompagnez la Duchesse. La soirée s'annonce très belle et pour tout vous dire, j'écrivais des vers quand vous êtes venus.

I-er FILS

C'est bien, père. Nous te laissons aux Muses.

LA FILLE DU DANTE

Et plus tard...

LE DANTE

C'est celà — plus tard.

(Tous sortent. Le Dante reprend place devant la table.)

SCÈNE III-ème

LE DANTE, BÉATRICE

LE DANTE

(jetant après quelques moments la plume)

Inutile. *(Il se lève.)* Plus d'ailes autour de moi. Oh! et comme les cieux s'enténèbrent!... Puis — quel est ce frisson qui me parcourt? Je ne sais ce que j'ai. Un voile semble s'épaissir sur mes yeux. Toutes ces nouvelles... la venue de mes enfants...

(Il dit ce passage en son entier devant la colonnade de droite auprès de laquelle il s'est porté dès qu'il a jeté la plume et s'est levé de table.)

BÉATRICE

(apparaissant à sa droite)

Te troublent — et la fièvre te reprend.

LE DANTE

C'est vrai. Elle me reprend. *(Ses dents s'entrechoquent.)* J'ai froid.

(La flamme des bougies vacille soufflée par le vent. Les tentes qui sont dans les entrecolonnements s'agitent. Les draperies de l'alcôve qui, dans cet acte, masquent le lit, s'entrouvrent et se referment.)

LE DANTE

Un frisson est dans l'air et en moi... *(Il grelotte, et mettant ensuite une de ses mains au-dessus de ses yeux, il regarde la mer.)* L'orage va bientôt éclater. Entends-tu les sifflements du vent, Béatrice. Et quels nuages de poix ne pousse-t-il pas devant lui... Brr ! J'aime mieux ne plus regarder ! *(Il se tourne vers l'intérieur de la chambre.)* Mais quelles ténèbres dans ces recoins !... *(Avec une explosion soudaine.)* J'ai peur !

BÉATRICE

(le rejoignant)

Je suis auprès de toi, mon bien-aimé.

LE DANTE

(les yeux fous)

Je sens que des ailes noires sont sur mes épaules. Elles m'en enveloppent comme des crêpes sinistres... Dieu ! les ailes de gouffre !... Mais qu'arrive-t-il ?

(Les bougies, moins une, s'éteignent tout à coup. Obscurité a peu près complète sur la scène et dans le théâtre. On entend le mugissement des vagues et les hurlements du vent.)

LE DANTE

Et ces hurlements, quels sont-ils ?

BÉATRICE

Ils sont la voix de l'orage.

LE DANTE

Et ces ténèbres ? Montent-elles de l'Enfer ? Y suis-je ?

BÉATRICE

Ta place n'est pas parmi les esprits du mal.

(Lucifer surgit en costume de démon. Au même instant le paravent qui masque le portail s'illumine, vivement éclairé du côté de la galerie et disparait, mangé par les flammes. La galerie et ses arceaux ne sont plus visibles à leur tour, et l'Enfer, ses flammes et ses démons en prennent la place.)

LUCIFER

Tu ne dis pas la vérité, femme. Son esprit audacieux nous appartient de plein droit.

(Il empoigne par un bras le Dante, et veut le forcer à le suivre. Musique. Rugissements de l'Enfer. Flammes intenses. Résistance du Dante.)

LE DANTE

Au secours, Béatrice.— L'Enfer.— Il m'entraîne.

BÉATRICE

(ôtant le collier d'or orné de pierres précieuses et d'une grande croix en brillants et se plaçant devant Lucifer)

Arrière, Satan. Sa place n'est point parmi les tiens.

(Satan et l'Enfer s'effacent subitement. La lune sort d'un nuage et se montre dans le haut des colonnes. La scène se remplit d'une lumière bleuâtre.)

LE DANTE

(sorti comme d'un rêve et se passant la main sur le front)

Que s'est-il passé ? Est-ce d'un cauchemar horrible que je sors, et suis-je maintenant dans un songe d'une douceur inouïe tombé ?

BÉATRICE

Une dernière épreuve qu'il t'a été donné de subir, et c'est tout, mon bien-aimé. L'Enfer se devait bien de se venger de toi, et il l'a fait. Il n'a plus désormais d'emprise sur toi. Il a reculé devant la croix. Calme-toi.

SCÈNE IV-ème

LES MÊMES, LES MUSES, LE GÉNIE et LE SENTIMENT DU DANTE

LA MUSE DE L'ÉPOPÉE

Ô, repose-toi, Dante, calme-toi,
Ne cesse point d'être un Dieu dans ton âme,
Garde en ton esprit intacte la foi...
C'est dans sa lumière, et c'est dans sa flamme
Que viennent mourir le doute ou l'émoi...
Rompant de l'Enfer l'effroyable trame
Apaise ton cœur, chasse tout effroi,
Ô ! repose-toi, Dante, calme-toi.

CHŒUR DES MUSES

Garde en ton esprit intacte la foi...
C'est dans sa lumière et c'est dans sa flamme
Que viennent mourir le doute ou l'émoi...

LE GÉNIE et LE SENTIMENT DU DANTE

Rompant de l'Enfer l'effroyable trame
Apaise ton cœur, chasse tout effroi...
Ô, repose-toi, Dante, calme-toi.

LE DANTE

Suaves sont les voix que j'entends chanter en moi.

BÉATRICE

Ne sont-elles pas les voix de la lumière?

LE DANTE

(comme perdu dans l'extase)

De la lumière? *(Il se dirige lentement vers la table et s'y rassied en reprenant la plume. Un ange lumineux, sa Pensée, se penche sur lui et semble lui parler dans l'oreille.)*

LE DANTE

C'est donc... la lumière?

(L'ange continue à lui parler à voix basse lui disant des mots qu'on n'entend pas.)

Oui... *(Écrivant.)*
„Ô ! lumière qui par toi-même est lumière,
Pure âme de tout, par toi-même éternelle,
Cause permanente, et non cause première".

(À l'ange.)

Mais ne me retire pas ton verbe, et continue à m'en faire l'écho. Ce tercet — le tien — est au-dessus des autres. Tu es lumière, et t'es reflété en moi.

(L'ange se penche de nouveau sur le Dante et semble lui chuchoter.)

LE DANTE

(écrivant)

Parfait... Oui.

(L'ange poursuivant le jeu susindiqué.)

LE DANTE

(écrivant)

Evidemment. *(À l'ange.)* Seulement ne cesse pas de me guider... *(Se relevant à demi.)*

Cinq — cinq tercets ! Reste le sixième... *(Même jeu de la part de l'ange à la seule différence qu'il lui impose les mains sur les épaules et le fait rasseoir.)*

LE DANTE

(écoutant ce que lui dit l'ange)

Mais sans doute... *(Écrivant.)* Oui... *(Écrivant.)* Oui — oui... *(jetant la plume)* et — complet est le poème ! *(Se passant la main sur le front.)* Oh !... Mais qu'est cela? *(Relevé à demi et se retenant des deux mains à la table pour ne pas tomber.)*

Béatrice ! Où est-tu? Viens à mon aide...

BÉATRICE

(le soutenant)

Me voici. Que se passe-t-il? Qu'as-tu?

LE DANTE

(il fait quelques pas chancelants soutenu par Béatrice)

Presque rien... Un vertige... pourtant... puis — puis — comme une faiblesse... Complet est le poème! Béatrice!

BÉATRICE

Mon bien-aimé!

LE DANTE

(les yeux égarés)

Fais-moi asseoir.

BÉATRICE

Viens. *(Elle veut le conduire du côté de la colonnade.)*

LE DANTE

Non — point là... l'obscurité y est trop grande... Là — là! *(Il montre l'alcôve.)* Il est vrai que je ne sais plus où est la lumière — car... je n'y vois plus... Et, cependant, un sentiment d'éblouissement me vient de ce côté... C'est là qu'elle doit être...

BÉATRICE

Oui, mon bien-aimé et nous y arrivons. Mais fais appel à toutes tes forces. Une marche à gravir. *(Le Dante s'y enlève soutenu par Béatrice.)* Il nous en reste, néanmoins, deux autres...

LE DANTE

Deux?... Oh! combien difficile le chemin qui conduit à la haute cîme!

BÉATRICE

Un seul effort encore, et...

LE DANTE

(montant les deux autres marches)

Il est fait.

(Béatrice ouvre les draperies de l'alcôve.)

LE DANTE

(retenant une des draperies d'une main, y pénètre avec elle)

Que de lumière!

(Il chancelle tout à coup, laisse lui échapper le pan de la draperie.)

LA VOIX DU DANTE

(et puis le bruit de la chute de son corps)

Oh!

SCÈNE FINALE

(Les bougies en cire des deux porte-cierges se sont allumées d'elles-mêmes dès que les draperies se sont refermées sur le Dante.)

LA MUSE DE L'ÉPOPÉE et LES AUTRES HUIT MUSES

(Musique.)

LA MUSE DE L'ÉPOPÉE

Nuls pleurs, et nulle plainte,
Gloire à cette heure sainte
De triomphe suprême...
Complet est le poème,
Et la couronne ceinte!

CHŒUR DES MUSES

Nuls pleurs, et nulle plainte...
Complet est le poème,
Et la couronne ceinte.

TRADUCERI

ROMEO ȘI JULIETA

TRAGEDIE ÎN CINCI ACTE ȘI ÎN VERSURI
(DUPĂ SHAKESPEARE)

PERSOANELE

PRINCIPELE VERONII
PARIDE, tînăr gentilom, văr al principelui-domnitor
MONTECHIO, CAPOLETI } capi a două familii inamice
ROMEO, fiu al lui Montechio
MERCUȚIO, văr al principelui-domnitor și amic al lui Romeo
TIBALDO, rudă a lui Capoleti
FRATELE LAURENȚIU, călugăr
SAMSON, GRIGORE } servitori ai lui Capoleti
ABRAHAM, servitor al lui Montechio
UN SERVITOR
UN FARMACIST
DONA MONTECHIO
DONA CAPOLETI
JULIETA, fiică a lui Capoleti și amantă a lui Romeo
DOICA JULIETEI

Orășeni ai Veronei, muzicanți, măști, scutieri etc.
(Scena se petrece în cele dîntîi patru acte la Verona, iar în al 5-lea la Mantova.)

ACTUL I

[TABLOUL I]

SCENA I

SAMSON, GRIGORE

SAMSON

Pe legea mea, Grigore, m-am săturat, îmi pare,
De-a curăți întruna la vase.

GRIGORE

De mirare!

SAMSON

Și-nfuriat, adesea mă simt așa, încît
Aș rupe...; însă ștreangu...

GRIGORE

Ți-ar strînge bietul gît...
Ferește-te, Samsoane, de ștreang... În astă lume,
Cu ștreangu și-nchisoarea e groaznic să faci glume!

SAMSON

Așa! Adesea însă, turbat, pentru nimic,
Izbesc pe nemerite în mare și în mic!

GRIGORE

Ia lasă! Ca palavre, acestea sunt prea bune,
Dar ține-le pe seamă și nu mi le mai spune!

SAMSON

Cînd văd pe vrun Montechio... Ei! zău...

GRIGORE

Cît despre ei,
Și eu turbez. Cu toții, îmi par niște mișei!

SAMSON

Mișei îmi par și mie!

GRIGORE

Și mie!... — De ce însă?...

SAMSON

De ce?... — Dar ura care, de-atîta timp, e strînsă
În inimile-acelor pe care îi servim,
Răspunde la-ntrebarea „De ce".

GRIGORE

Să lămurim.

SAMSON

Tu însă știi, Grigore, că este-o veche ceartă
Pe care niciodată un Capolet n-o iartă...
Montechio urăște pe Capolet, — și el
Ce e stăpînul nostru-l urăște tot astfel.

GRIGORE

Samsoane, ai dreptate.

SAMSON

O cred. Întemeiată
E dar și ura noastră de cîte ori s-arată
Vreunul din Montechii.

GRIGORE

Stăpînii ce servim,
Încai, n-au dreptu-a zice că noi îi pungășim...
Părtași cu a lor ură ne facem totdeodată!

SAMSON

(zărind pe Abraham și Baltazar)

Atuncea trage spada că doi vrăjmași s-arată!

(Samson și Baltazar trag spadele.)

SCENA II

ABRAHAM, BALTAZAR și ACEIAȘI

GRIGORE

(către Samson)

Am tras afară spada: Sunt însă două slugi!

SAMSON

Tu cauți să dai dosul îmi pare?...

GRIGORE

Vrei să fugi?...

SAMSON

Eu? Nu.

GRIGORE

Ba da.

SAMSON

Din contra. Voiesc ca să se lege
De noi, mai întîi, dînșii, spre-a nu ieși din lege!

GRIGORE

Atuncea, cînd în față mă voi afla cu ei
Îi voi privi de-a-ndoase.

SAMSON

Și eu...

GRIGORE

Și tu?...

SAMSON

Ei! Ei!
Eu unu-ntr-a lor cale, cu degetul în gură
Voi sta astfel...

(Asupra acestor cuvinte, Samson face și gestul.)

GRIGORE

Prea bine; și-n loc de-njurătură
Mă voi strîmba la dînșii. Dar iată-i pe-amîndoi...

ABRAHAM

(către Samson)

Cu degetul în gură stai oare pentru noi?

SAMSON

(către Grigore încet)

De-oi zice: „Da", Samsoane, ieșim din lege oare?

GRIGORE

(încet)

Da.

SAMSON

(către Abraham)

Domnule, stau astfel, deoarece...

ABRAHAM

(cu ironie)

Te doare
Cumva?

SAMSON

Ba nu. Stau astfel, fiindcă voi să stau.

ABRAHAM

Ei! Dar...

SAMSON

Dar socoteala la nimini n-am să dau!

GRIGORE

(către Abraham)

Voiești cumva printr-asta să vii să ne cați ceartă?...
De merge astfel treaba, atuncea... știi...

ABRAHAM

Mă iartă...
Eu? Nu.

SAMSON

De voiești însă, noi suntem gata, zău!
Ș-apoi, stăpînul nostru e nobil ca ș-al tău!...

ABRAHAM

O fi desigur nobil, dar fără ca să fie
De nobil cît al nostru.

SAMSON

O fi.

GRIGORE

(încet către Samson, după ce a zărit mai întîi pe Benvolio)

Ce neghiobie!
Nu vezi că e Benvolio colo, și zici: „O fi!"...
Mai bun spune-i că este ș-oprește-l a bîrfi...

SAMSON

(către Abraham)

Eu nu voiam a zice: „O fi", ci zic că este
Cu mult mai bun și nobil.

ABRAHAM

Mai nobil? Dar aceste
Cuvinte sunt insulte! Retrage-le, sau minți!

SAMSON

Atuncea, trage spada de vrei să mă dezminți!

(Ei trag spadele. Samson către Grigore încet.)

SAMSON

Grigore, adu-ți aminte de lovitura care
Ți-o arătai deunăzi și dă fără cruțare!

(Ei se bat.)

SCENA III

BENVOLIO și ACEIAȘI, la urmă TIBALDO

BENVOLIO

Opriți-vă!... Ce faceți, sărmani nenorociți?...

SAMSON

Voiam...

BENVOLIO

Voiați aceea ce însivă nu știți!

BALTAZAR

Ne-a insultat!

BENVOLIO

Ei bine?...

TIBALDO

(către Benvolio)

Ce? Spada e povață?...
Benvolio, te-ntoarce și vezi-ți moartea-n față!

BENVOLIO

Tibald! Trăsesem spada să cat să-i despărțesc...
Eu nu voiesc războiul, ci pacea o voiesc!

TIBALDO

A! Tu, cu spada-n mînă, vorbești de-npăciuire!...
Dar eu prefer războiul cînd pacea e-njosire!
La luptă!... Urăsc pacea precum urăsc pe toți
Montechii! Ce stai încă?... Te apără de poți!

(Se pune în apărare.)

ABRAHAM și BALTAZAR

Să piară Capoleții!

SAMSON și GRIGORE

Montechii, toți, să piară!

SCENA IV

CAPOLETI, în halat; DONA CAPOLETI, la urmă MONTECHIO, la urmă PRINCIPELE, suita sa și ACEIAȘI

CAPOLETI

(către Dona Capoleti)

Și ce-nsemnează-aceasta, ce zgomot este iară?...
Dă-mi sabia cea veche mai iute-ncoa.

DONA CAPOLETI

Glumești?...
Să-ți dau mai bine cîrja să poți să sprijinești
Bătrîna-ți bătrînețe!

MONTECHIO

(cu furie)

Pe ei!

BENVOLIO

Stați!

MONTECHIO

(făcînd să șuiere spada sa în aer)

Răzbunare!

CAPOLETI

Dă-mi sabia, femeie! În mîini cu o frigare
Nu vezi că mă desfide Montechio?

MONTECHIO

Ce fel?...
Voi stați încă la gînduri? Năvală!

(Către Capoleti.)

A! Mișel
Bătrîn! A! Capoleti, erai dar tu?... Așteaptă...

CAPOLETI

Erai dar tu, Montechio? O! Răzbunare dreaptă!

(Vrea să se azvîrle asupra lui Montechio.)

PRINCIPELE

Supuși rebeli! Ai păcii dușmani neîmpăcați
Opriți-vă îndată și armele-aruncați,
Aceste arme sfinte, atît de profanate
În luptele civile de frate contra frate!
Ce?... Oare n-auziră?... Jos armele am zis!

(Toți aruncă armele.)

Acum, — luați aminte la cele ce-am decis:
Deja pînă acuma, discordii intestine
De trei ori se iviră, Montechio, prin tine,
Și Capolet, prin tine! Deja, de trei ori, voi,
Pe baza unei vorbe, v-ați proclamat război;
De-a rîndul, de atuncea, Verona-nsîngerată,
Văzu chiar bătrînețea-n două-ncovoiată
Că lepădîndu-și haina și-ntinerind pe loc
Îmbracă iar pieptarul de fier călit în foc!

Eu v-am iertat atuncea! Ei! Dar!... Pe cele sfinte!
Răspunzători cu viața vă fac de-azi înainte!
Retrageți-vă-ndată cu toții. La palat
Te așteptăm, Montechio, spre-a ști ce-am statuat
Asupra întîmplării. Tu, Capolet, îndată,
Urmează-ne.

(Principele, Capoleti și suita prințiară ies.)

MONTECHIO

(către Benvolio)

Nepoate! Dar cum așa, deodată
Se reaprinse cearta cea veche? O credeam
De mult că este stinsă... Ia spune-mi...

BENVOLIO

Eu treceam
Pe-aici, și servitorii lui Capolet, ș-ai voștrii
Erau deja în luptă încăierați...

MONTECHIO

Ai noștri
Să fie oare cauza? Ce zici?...

BENVOLIO

Să zic, ce pot?
Nu știu; — Tibald la urmă veni, și iată tot.

MONTECHIO

Dar Romeo?... Ce face?... Văzutu-l-ai?... Departe
C-a fost, îmi pare bine, de n-a luat vreo parte!

BENVOLIO

Pe cînd erau pe ceruri ai dimineții nori,
Degrab' ieșii de-acasă în revărsat de zori,
Și soarele, — al lumei neprețuit tezaur,
Bătuse-abia atuncea la porțile-i de aur!
Afară din cetate cu-ncetul am ieșit
Și-n voia întîmplării mult timp am rătăcit,
Cînd, ochii ridicîndu-i, zării un loc sălbatic,
Și fiul dumitale tăcut și singuratic
Ședea retras acolo... Atunci... — L-am evitat...
Părea-ntr-o meditare adîncă cufundat.

MONTECHIO

O cred. Adeseaoare ieșind în acea oră
Cînd roua dimineții se varsă de-aurore,
Cu plînsul unei zile ce-ncepe, — fiul meu
Se duce ca să plîngă și el, pe cît știu eu!
Cu vîntul ce suspină, suspină! Și îndată
Ce soarele, trăgîndu-și cortinele, s-arată
În toată-a lui splendoare pe patul său de nori,
Acasă se re-ntoarce, cu ochii arzători
De lacrime, adesea neșterse bine încă,
Și singur se închide în taina sa adîncă...
Prevăd că suferința ce-l sapă este rea,
De n-om găsi un balsam să punem peste ea!

BENVOLIO

Dar, unchiule, aflat-ai sorgintea ei? Răspunde...
C-atuncea, e mai lesne, oricum...

MONTECHIO

S-o pot pătrunde
M-am încercat zadarnic.

BENVOLIO

Încai, te-ai încercat
Să-l faci ca să vorbească cumva?

MONTECHIO

Am căutat
Să pui în joc, Benvolio, iubirea părintească,
Și viața mea! Zadarnic! El n-a vrut să vorbească,
Și mut, în a sa taină, închis rămase-astfel
Ca mugurul de roză ce-nchide roua-n el!

BENVOLIO

(zărind pe Romeo)

Dar iată-l! Este dînsul! Voi face o-ncercare
Și eu!

MONTECHIO

Atunci, nepoate, mă duc, căci mi se pare
Că Prințul mă așteaptă deja. Și-n adevăr
Întîrziai! Încearcă! Descoase-l...

(Iese.)

SCENA V

BENVOLIO, ROMEO

BENVOLIO

Scumpe văr!

(Îl ia de mînă.)

Așa de dimineață!... Ce vînt p-aici te bate?

ROMEO

De dimineață?... oare, ce ore sunt?

BENVOLIO

Sunate
În țanc, sunt tocmai nouă.

ROMEO

Sunt nouă! Cît de-ncet
Se duc orele vieții!

(Mai mult aparte.)

Misterios secret
Ce faci pe cele triste cu mult mai lungi să pară,
Pe cele fericite scurtîndu-ni-le iară!

(Către Benvolio.)

Dar tatăl meu, p-aicea, era de nu mă-nșel,
Mai adineauri încă?

BENVOLIO

Întocmai. Era el.
Te rog răspunde-mi însă, ce dor, e-acela care,
Îți prelungește timpul ce-atît de scurt îmi pare?

ROMEO

O!... Cît de iute-ar trece și pentru mine, — ea
De s-ar pleca asupră-mi amorul să mi-l dea!

BENVOLIO

Şi va să zică, vorba de-amor era-n substanţă,
De te-nţeleg, Romeo?

ROMEO

De-amor fără speranţă!

BENVOLIO

Ce crud este amorul atunci cînd te gîndeşti
La spinii ce subt roza-i perfidă întîlneşti!

ROMEO

(cu precipitare)

La cine prînzim astăzi, Benvolio, — ş-aice
Din ce născu tumultul? — Sau, — lasă, — că pot zice
A fi ghicit întocmai ce lucruri s-au ivit:
Sunt ure şi iar ure în luptă negreşit!
Dar lupta care-n pieptu-mi o dă fără-ncetare
Amorul, — e desigur mai crudă şi mai tare!

(Mai mult către spectatori.)

O! Dulce-amor, de ură înveninat etern,
Şi-n care se concentră un Cer şi un Infern!
Simţire ne-nţeleasă ce din nimic, — o lume
Creezi; — Infern în care arunci să se consume
Materia; — Cer sacru ce sufletul rîdici;
O! haos de iluzii în care te complici;
Problemă pentr-o lume şi însăşi pentru tine;
Ah! Orice-ai fi... Acesta îmi pari, şi eşti în mine
Astfel precum eu astăzi te simt şi eşti: — Pe rînd
Dînd suflet şi luîndu-l, — robind şi înălţînd,
Aci arzînd ca focul, ş-aci-nghemţînd ca gheaţa.
Aci luminînd falnic, ş-aci-ntunecînd viaţa...

(Către Benvolio.)

Benvolio, văd bine că-ţi dau de rîs.

BENVOLIO

Nu; Eu
În loc să rîd, Romeo, te plîng, amicul meu!

ROMEO

Mă plîngi?... De ce?

BENVOLIO

De focul în care arzi...

ROMEO

Dar, lasă,
Şi nu-mi spori durerea ce vezi că mă apasă!

(Plimbîndu-se cu paşi repezi.)

Amor, simţire plină de-nţelepciune şi
De nebunie! — Intri în piept spre-a nu ieşi
Decît la urma urmei cu sufletul! — Otravă
Perfidă şi subtilă, amară şi suavă,
Fluid ce ca un trăsnet, în calea ta, retezi
Orice; —Balsam ce morţii poţi chiar să re-nviezi!...

(Către Benvolio.)

Mă duc însă... Adio...

BENVOLIO

Te însoţesc. Aşteaptă
O clipă. Să pleci astfel!... Ofensa e nedreaptă,
Şi Romeo printr-asta m-ar ofensa!

ROMEO

O! O!
Îmi pare că acuma vorbişi de Romeo
Cînd nu se află-aicea, din el, decît o parte,
Şi cea materială. De-aici, e dar departe
Romeo!

BENVOLIO

De minune. Să ştiu însă aş vrea
Şi eu...

ROMEO

Ce?

BENVOLIO

Cum o cheamă?

ROMEO

Pe cine?

BENVOLIO

Pe ea!

ROMEO

Vrei oare suferința să mi-o-ndoiești? E mare
Destul.

BENVOLIO

Eu voi din contra să-i cat o vindecare...
Și numele acela de-ai vrea ca să mi-l spui...

ROMEO

A-mi cere, îți dau voie orice, și mă supui,
Dar nu-mi pretinde-aceasta c-ar fi într-a mea rană
Să răsucești pumnalul c-o mînă neumană...
Ar fi... Preascumpe vere, în fine, știi! Iubesc,
Un înger, o femeie...

BENVOLIO

Nimica mai firesc!...

ROMEO

Și ea, este frumoasă, așa cum nu se poate
Să fie-n lume alta...

BENVOLIO

Atuncea, bețe-n roate
Vrun altul se încearcă a-ți pune negreșit?...

ROMEO

Tu ești și de-astă dată, Benvolio, amăgit...
Ori patimele-n pieptu-i s-au prefăcut în moaște,
Ori nu-nțelege-amorul fiindcă nu-l cunoaște;
În jos plecîndu-și ochii la orice ochi profani,
Ea nu e dintre-acele ființe, ce pe bani,
Virtutea lor cerească și-o calcă în picioare...

BENVOLIO

Jurat-a feciorelnic să viețuiască oare
Atunci, o viață-ntreagă?

ROMEO

Nu știu. Dar a jurat
Din viața mea să-și facă un joc neîndurat!

BENVOLIO

La rîndul tău, îmi pare c-ar fi cu mult mai bine
Din cugetări, cu totul s-o ștergi.

ROMEO

Așa? Pe mine
Învață-mă atuncea, să pot a și-nceta,
De viu trăind în lume a nu mai cugeta!

BENVOLIO

Să uiți, e-atît de lesne! Apoi, mai sunt și alte
Femei, cu chip de îngeri, cu frumusețI înalte...
Preumblă împrejuru-ți privirea, de voiești,
Și vei vedea, Romeo, de mori sau de trăiești!

ROMEO

De-ar fi să-ncerc aceasta, desigur că, îndată,
Pe ea aș proclama-o regină adorată!...

BENVOLIO

Încearcă. Încercarea nu strică...

ROMEO

Hei! Și cum?...

BENVOLIO

Atuncea, dragă vere, ascultă-mă acum...
La Capolet, diseară, se dă o sărbătoare...
Acolo, au să vie o sumă de fecioare,
Și fără de-ndoială că va veni și ea;
De-ntrece pe vreuna din ele, vei vedea!

ROMEO

Tu uiți, precum văd, ura...

BENVOLIO

Nu uit nimic, mă iartă...

ROMEO

Ce pune pe Montechio, cu Capolet în ceartă...

BENVOLIO

Vom fi mascați, și-n cercul mulțimii de femei,
Vei judeca-ntre toate, de frumusețea ei!

ROMEO

E însă-o nebunie! În lume, nu se poate
Să fie mai frumoasă nici una...

BENVOLIO

Se pot toate!

ROMEO

Eu nu voi merge.

BENVOLIO

Vino, te rog; — nu vei greși...

(Uitîndu-se spre piață.)

Mercuțio, cred însă că vine-ncoace...

(După ce s-a uitat.)

Și
În adevăr, chiar dînsul era!

SCENA VI

MERCUȚIO și ACEIAȘI

BENVOLIO

Îmi pare bine
Că vii la timp. Ajută-mi ca să-l conving în fine
De-a-l hotărî să meargă cu noi, nemijlocit,
La Capolet diseară.

MERCUȚIO

Diseară? Negreșit
Că trebuie să meargă! Vom fi mascați?

BENVOLIO

Firește.

MERCUȚIO

Atuncea, de a merge, ce lucru îl oprește?...
Eu unul, o plăcere îmi fac, cînd mă gîndesc
La suma de frumoase ce am să întîlnesc
Acolo.

BENVOLIO

(către Romeo)

Deci, — Romeo...

ROMEO

Voi merge.

BENVOLIO

De minune!

MERCUȚIO

Și vei juca?...

ROMEO

La toate, e greu a mă supune!...
Nu voi juca!

MERCUȚIO

Sentința, te rog să ți-o revoci:
În adevăr, Romeo, va trebui să joci
Ca ceilalți!...

ROMEO

Nu; v-am spus-o. Jucați în bună pace!..
Aveți piciorul sprinten. Eu însă, nu pot face
Ca voi. Tîrăsc piciorul și port în pieptul meu
Un suflet care este ca plumbu chiar de greu!

MERCUȚIO

Amorul are aripi, și tu iubești îmi pare.

ROMEO

Amorul are aripi! Rănit însă, prea tare,
Am fost de-a lui săgeată, să pot ca să mai zbor
Cu aripile sale în cerul plin de-amor!

MERCUȚIO

Rănit? Și cum aceasta?

BENVOLIO

Da. Cum?

ROMEO

Fără de veste
M-a turburat azi-noapte un vis...

MERCUȚIO

Dar tu-n aceste
Iluzii ale minții, crezi oare? Am visat
Și eu ceva azi-noapte!

ROMEO

Și tu?... Și ce-ai aflat
În visul tău?

MERCUȚIO

Că toate ce-n vise ni s-arată
Nu au nici o valoare...

ROMEO

Adesea...

MERCUȚIO

(întrerupînd)

Niciodată!

ROMEO

Și va să zică oare tu crezi?...

MERCUȚIO

Că te-a robit
Regina Mab...

ROMEO

De care, deloc n-am auzit!

MERCUȚIO

Regina Mab, Romeo, e-a viselor regină...
Ea umblă-ntr-o petală de mac, cînd predomină
Asupra lumei, somnul. Ș-atuncea, mici și mari
O văd sosind, purtată în loc de armăsari
De două mici atome, ce spumegă, în frîne
De fire de păiajen lucrate-n vis, de zîne!
Pe capră, le conduce în loc de vizitiu,
Un licurici de noapte cu portul auriu!
Iar hamurile care înhamă armăsarii,
În stele și în lună și-avură argintarii,
Că ele sunt formate din raze de azur
Și luna-și încrustează sideful împrejur!
Purtată astfel, dînsa, prin minți, călătorește...
De-amor visează-ndată acela ce iubește!
Curteanul, de favoare; de bani, luați pe cod
Visează advocatul clientului nerod!
De sărutări, femeia, și-n fine, procurorii,
Că au să bage-o lume în groazele-nchisorii;
Pe cînd, acel ce este ministru, crede-n somn,
Că țara îl salută, strigîndu-i hura, domn!
Episcopul visează Mitropolia...

ROMEO

Iată
Că bați în formă cîmpii, Mercuțio! Înceată,
Te rog, cu de-alde astea!

MERCUȚIO

Bat cîmpii, tocmai, cum
Și visele bat cîmpii!

BENVOLIO

Așa e. Dar acum
S-a-ntîrziat. Să mergem!

MERCUȚIO

Sunt gata.

(Către Romeo.)

Vii?

ROMEO

Știți bine
Că v-am promis a merge și vorba mi-o voi ține!

BENVOLIO

Atunci, — întîi pe-acasă să ne oprim, — fiind
Că trebuie să punem și-o mască

(către Romeo)

Și, mă prind,
Iubirea ta că are să fie detronată
Diseară, de-o iubire cu mult mai înfocată...
Fii sigur, scumpe vere, că nu mă amăgesc...
Vorbesc în cunoștință de lucru.

ROMEO

Mă-ndoiesc!

(Teatrul reprezintă o anticameră printre arcadele căreia se zărește o sală de bal în palatul lui Capoleti.)

[SCENA VII]

CAPOLETI, PARIDE și DONA CAPOLETI, CAVALERI și DOAMNE

CAPOLETI

De-acuma, și se umple salonul de sărbare!
Re-ntinerit cu totul mă aflu!

(Către oaspeți.)

Salutare,
Fermecătoare zîne și tineri cavaleri!...
Vorbiți, dansați, petreceți, e rîndul vostru! Ieri
A fost al meu. Dar astăzi ce-a fost odinioară
S-a dus! A fost odată un timp, îl știți că zboară,
Un timp în care masca de-asemeni am purtat
Ca voi, și frumuseții, ca voi m-am închinat...
He! He!...

DONA CAPOLETI

(ironic și tot într-o vreme cu regret)

Dar timpu-acela s-a dus!

CAPOLETI

Cu necredințe
Cu tot! Asigurată de orice ușurințe
Încai, ești azi din parte-mi.

DONA CAPOLETI

(ironic)

Asigurat și tu
Ești, dragă, de asemeni!

(Schimbînd vorba.)

Dar ce se dezbătu
La Prințul, cu-ntîmplarea din stradă?...

CAPOLETI

Ca povață
Ne-a zis să nu re-ncepem, că minte ne învață
Pe amîndoi la urmă...

DONA CAPOLETI

Și foarte bine-a zis;
Purtarea voastră este un lucru nepermis...
Voi sunteți deopotrivă doi oameni de onoare!
E timp să vă dați mîna!...

(Către Paride.)

Paride, ce zici oare?

PARIDE

De! Știu și eu! Dreptate se pare c-aveți...

(Către Capoleti.)

Dar
V-am pus o întrebare... la ea să venim iar.

CAPOLETI

Și ce voiești, Paride, ca să-ți răspund? Adese
Ți-am spus-o, cred. În lume, întîia dată, iese
Copila mea, acuma d-abia! Și, ce e drept,
Ca s-o mărit, nu-mi pare la timp; nici înțelept
Nu-mi pare! Să mai treacă... Nu zic... Atuncea: Fie!
Ne vom gîndi s-o facem, iubitule, soție!

DONA CAPOLETI

Vorbești cu-nțelepciune, unchiașule!

CAPOLETI

Vorbesc
Cum cred că e mai bine. Atîta!...

PARIDE

Socotesc
Dreptate că n-ai tocma...

CAPOLETI

De ce...

PARIDE

Fiindcă sume
De mult mai june fete sunt astăzi deja mume!

CAPOLETI

Da; însă veștejite ca florile de vînt,
Prematur dîndu-și rodul, s-apleacă spre mormînt,
Prematur. Julieta, fu dat ca să-mi rămînă
Ca ultimă speranță și ea-ntr-o zi, stăpînă
Pe bunurile mele va rămînea deplin...
Silește-te, Paride, să-i placi, și mă înclin
Atunci. A sa voință e unica mea lege,
Ș, liberă-am lăsat-o bărbatul a-și alege!

(Către Dona Capoleti.)

De altă parte, doamnă, te-avem pe dumneata:
Să-i afli cugetarea te rog a căuta;
Mai mult decît în mine, ea poate ți se-ncrede,
Ș-o mumă vede lucruri pe care nu le vede
Un tată. Aidem! Brațul, Paride! Să-ncercăm,
Voioși, la sărbătoare și noi să asistăm!
Chiar eu, ce sunt o frunză bătută-n vînt de toamnă
Mă simt ușor și sprinten.

(Către Dona Capoleti.)

Da, da; vorbește-i, doamnă!

SCENA VIII

DONA CAPOLETI, la urmă DOICA și JULIETA

DONA CAPOLETI

(trecînd spre ușa din dreapta)

Dar unde este, Doică, copila mea? Voiesc
Să vie-ndată-aicea că am ca să-i vorbesc!

DOICA

(intrînd)

De nu mă-nșel, îmi pare că m-ați strigat?

DONA CAPOLETI

Să vie,
Zi, Doică, Julietei...

DOICA

Și unde, zău, să fie
Drăguța?

(Coborînd spre ușa din dreapta.)

Mititico! De ce te-ascunzi?

JULIETA

(dinăuntru)

Ce vrei?

DOICA

Te cheamă-aicea, doamna, și...

JULIETA

(dinăuntru)

Mama?

DOICA

Dumneaei!

JULIETA

(intrînd)

Sosesc! Ce voiești, mamă?

DONA CAPOLETI

Voiam...

(Către Doică.)

Dar, Doică, du-te,
Că noi avem de vorbă vreo cîteva minute...
Sau, nu; rămîi; ia spune-mi, vreodată te-ai gîndit
Că Julieta noastră acuma s-a mărit?...

DOICA

Ea, mare! Dimpotrivă! E mititică! N-are
Nicicum să fie încă, din mititică, mare!...

DONA CAPOLETI

Dar, Doică, uiți firește, că paisprezece ani,
Sunt paisprezece, tocmai ca paisprezece bani!...

DOICA

Neîmpliniți. M-aș prinde... Mă prind pe paisprezece
Dinți...

JULIETA

Doică, nu te prinde, că zău de ți s-o trece...

DOICA

De ce?

JULIETA

(cu maliție)

Ai numai patru!

DOICA

Răutăcioasă! Ei!
De nu am decît patru mă prind atunci pe ei!

(Către Dona Capoleti.)

Dar cîte zile încă, mai sunt pînă să vie
Zi-ntîi de avgust?

DONA CAPOLETI

Tocmai vreo cincisprezece...

DOICA

Fie!
Vreo cincisprezece-atuncea! Și de-ar cădea oricînd
În an, și-n orice ziuă venită-atunci la rînd,
Zi-ntîi de avgust seara, îi va-mplini — Susana,
Era cu ea de-o vîrstă... de-o vîrstă!... Dar, sărmana,
Pe dînsa mi-a luat-o degrabă Dumnezeu!...
Mi-aduc prea bine-aminte. De la cutremur, eu
Cunosc că pînă astăzi, măcar că vremea trece,
Sunt ani, întocmai... uite... întocmai... Unsprezece!
M-aflam în acea ziuă... Porumbii-aveau un mic
Pătul... M-aflam în curte și nu făceam nimic...
Și dumneata cu domnu plecaserăți afară
La Mantova, și-n curte cum stam, că era vară
Ca și acum, deodată, subt mine am simțit
Că s-a-nvîrtit pămîntu cu totu, ș-am fugit
Cît am putut, și, uite, c-o zi mai înainte...
P-atuncea Julieta era cam fără minte,
Dînd fuga-ncoa și-ncolo, căzu, precum o spui,
Cu fața-n jos, în frunte făcîndu-și un cucui
Cît nuca. Și, pe-atuncea trăia, ș-alergă-ndată,
Bărbatu-meu, și-n brațe luînd pe biata fată,
O ridică și-i zise... să-l ierte Dumnezeu,
Era din fire vesel, îi zise: „Puiul meu,
Copiii fac tot lucruri ce sunt nejudecate...
Pe loc ce vei fi mare, te vei lăsa pe spate
Să cazi, iar nu pe față... dar trebuie-a răbda,
Acuma, și cucuiul acesta". Și — „Da! Da!"

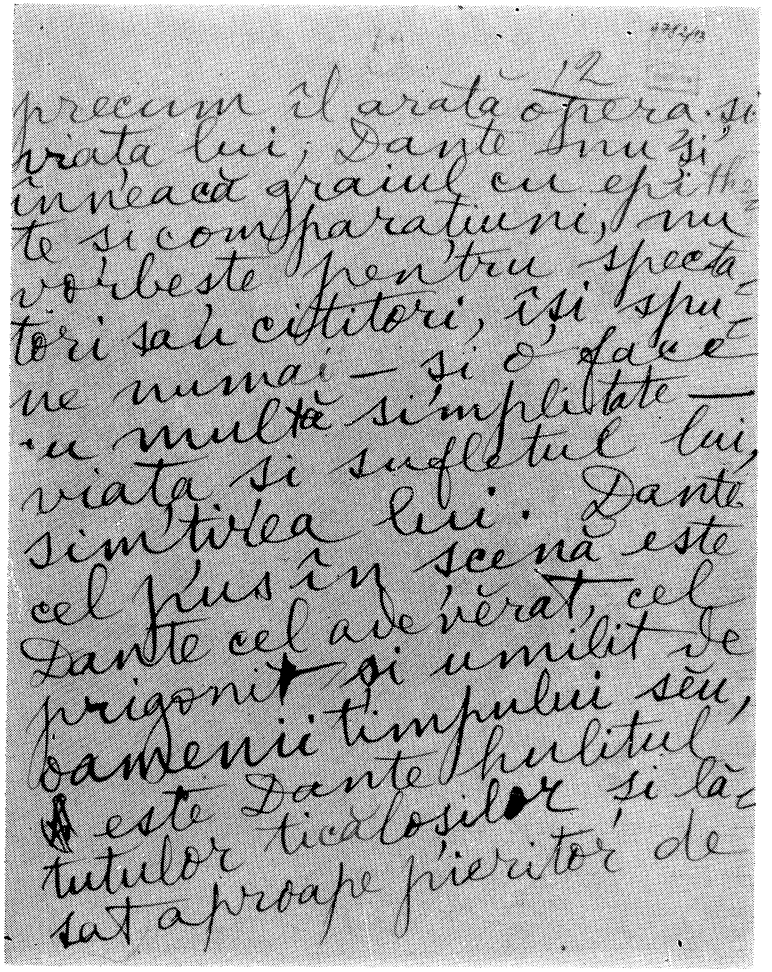

17

17. *Din Grădina lui Akademos*, ms. 9.782, f. 13 r.

36

36. Scriitorul, cu fiul său Nikita și cu poetul Oreste.

DONA CAPOLETI

Doică, încetează
Cu vorbele acestea, sau, vezi de le păstrează
Pe seama dumitale!

DOICA

Da; da; am încetat...
Adesea am rîs însă, fiindcă n-am uitat
Cum sta mereu, șireata, cu brațele-aruncate
De gîtu lui, și dînsu: „Te vei lăsa pe spate
Să cazi!" Și, Julieta, prin curte fuga da
În urmă, și în hohot, îi răspundea: „Da! Da!"

JULIETA

Acuma, te rog, Doică, și eu, să lași deoparte
Aceste vorbe...

DOICA

Iată că le-am lăsat, și parte
De-o fi să am la nuntă să-ți joc, sufletul meu,
În pace să-nchid ochii atuncea pot...

DONA CAPOLETI

Chiar eu
Venisem, Doică, tocma s-o cercetez, de n-are
Spre măritiș, în cuget, mai multă aplecare
Decît ne-arată nouă...

JULIETA

Eu? Nu; nu m-am gîndit
La astfel de onoare de-acum!

DOICA

Dar negreșit
Onoarea, mititico, că n-ar fi pentru tine...

DONA CAPOLETI

La măritiș să cugeți, cred însă că e bine...
Ascultă-mă: În lume, cu tine cînd eram
De-o vîrstă, Julieto, copilu-mi legănam!
Acum, fiindcă vorba în fine se deschide,
Eu nu-ți voi mai ascunde că te-a cerut Paride!

DOICA

Ce? Contele Paride?

DONA CAPOLETI

Chiar el.

DOICA

Un cavaler
Precum nu se găsește al doilea sub cer!...
Un tînăr... Și ce tînăr!...

DONA CAPOLETI

O floare între tineri!
Verona îl admiră!...

DOICA

(către Dona Capoleti)

Un ginere-ntre gineri!

DONA CAPOLETI

De-aceea, fără teamă, răspunde-mi fiica mea,
De simți vreo înclinare spre dînsul? De l-ai vrea,
Sau de-l voiești?... — Consoarte, el poate ca să-ți fie...
Privește-l, contemplează-l în falnica-i junie,
Analizează-i vorba și chipul, pentru-amor
El fu format de grații și e copilul lor!
Astfel, a-ți fi consoarte de-l vei primi în fine,
Vei fi cu el părtașă la tot ce-i aparține...
La tot... fără să scadă nimic din ce e-al tău!

DOICA

Să scadă?... Dimpotrivă!... Mai mult va crește; zău!...
Prin măritiș, femeia, eu, de!... știu că sporește,
Și fata cît de slabă o fi, se rătunjește...

DONA CAPOLETI

(tăindu-i vorba)

La față...

DOICA

Și...

DONA CAPOLETI

(idem)

Ajunge!

DOICA

Și...

DONA CAPOLETI

Și... Iar te pornești!...
Destul... Dar, Julieto, la ce te cam gîndești,
De taci? Răspunde-mi dacă înclini să fii dispusă
La lucrul despre care eu ți-am vorbit?...

JULIETA

Supusă
V-am fost întotdauna, o știți. Voi căuta
Ca să-l privesc, privirea de poate deștepta
Amorul.

DONA CAPOLETI

Foarte bine. Copilă iubitoare,
Urmează-ntotdauna de-a fi ascultătoare
Și bună. Deocamdată, aidem, să ne grăbim:
Paride ne așteaptă în bal să-l întîlnim!

(Ies.)

DOICA

Da; Du-te, păsărică cu aripi poleite,
Să afli acel lucru ce-ar face fericite
Și nopțile-nstelate din zilele-ți de mai.

(Iese prin stînga.)

SCENA IX

ROMEO

(travestit în peregrin)

E oare o ființă, sau înger e din rai?...
Se leagă cu pământul, cereasca-i frumusețe?...
Sau este vreo nălucă, vrun vis de tinerețe?...
Ea s-arătă... și-n sală se-ntunecă pe loc
Splendidul polecandru subt ochii săi de foc!
Oh! Ea, pe fruntea nopții, lucește diafană
Ca diamantu limped pe-o frunte africană!...
Ce radioasă-albeață!... Ș-acum sunt nălucit!
Tovarășele-i toate văzînd-o au pălit!
Oh! Nu; — ea nu se poate din lume ca să fie,
Și numai singur raiul e demn ca s-o conție!
Încai, să pot, cînd dantul din zbor o va lăsa,
S-ating cu a mea mînă profană mîna sa!...
Încai... Ce nebunie! Și eu care crezusem
Că-mi arde-n piept amorul pe cînd nu-l cunoscusem!
Amor! Amor: Iertare îți cer, mă umilesc...
Întîia dată astăzi, iubesc, însă iubesc!

(Reintră în bal.)

SCENA X

BENVOLIO, MERCUȚIO, la urmă ROMEO și JULIETA

BENVOLIO

Văzutu-l-ai?

MERCUȚIO

Desigur... și-mi pare c-ai dreptate...

BENVOLIO

Cum?...

MERCUȚIO

Șoarecele-n cursă s-a prins și se dezbate...

BENVOLIO

S-a prins și cum se cade!...

MERCUȚIO

Ți-am spus-o și ți-o spui:
Amorul, scoate-amorul, cum scoate cui pe cui!

BENVOLIO

Așa e; — însă iată-l cu dînsa mînă-n mînă...
Să ne retragem grabnic mai la o parte, pînă
E timp. Prezința noastră l-ar turbura...

(Se retrag în fund.)

ROMEO

(către Julieta)

O!... Știu
Că mîna să-ți atingă o mînă de om viu,
Se-nscrie-ntre păcate, fantasmă de ființă!...
Dar pot ca să-mi răscumpăr pe-acesta, prin căință...
Căința mea să fie asupră-i să mă-nclin
C-o lungă sărutare!...

JULIETA

(cu naivitate)

Gentile peregrin,
Călătorind, de-atingeți mătăniile sfinte,
Păcate faceți oare atunci, sau rugăminte
Pe aripile căror, spre cer vă înălțați?

ROMEO

Noi însă-avem și buze!

JULIETA

(idem)

Cu care vă rugați...
O știu...

ROMEO

O știi? Ei bine, atunci îngăduiește,
Fierbintea rugăciune ce-asupră-le plutește,
Să viu a ți-o depune pe buzele-ți de foc,
Și buzele-mi profane și omenești, pe loc
Vor fi purificate...

JULIETA

(cu aceeași naivitate)

În tihnă însă-mi pare
Că sfinții cînd se roagă s-apropie de-altare!

ROMEO

Nu face vreo mișcare atunci, să pot și eu
Pe buze a-ți depune în tihnă psalmul meu!

JULIETA

(sfioasă)

Dar...

ROMEO

Nu-ți întoarce vorba...

(Sărutînd-o.)

Astfel, purificate
Sunt buzele-mi acuma de orișice păcate!

BENVOLIO

(către Mercuțio)

A! Bravo! De minune!...

MERCUȚIO

(către Benvolio)

Cetatea s-a predat!

JULIETA

(către Romeo cu naivitate)

Și va să zică, astfel, te simți purificat?

ROMEO

O! Da!

JULIETA

(idem)

Și va să zică, în schimb mi le-ai dat mie?

(Roșindu-se.)

Pe buze, le simt urma, în adevăr!

ROMEO

Dar ție
Îți este foarte lesne să te purifici... — Voi
Să nu te las cu ele... — Redă-mi-le-napoi!

BENVOLIO

Firește!

MERCUȚIO

Mai e vorbă!

JULIETA

(subt sărutările lui Romeo)

Dar lasă-mă... Oprește...
Asemenea săruturi... mă ard!

BENVOLIO

Nu se-ndoiește
Nici el despre aceasta!

MERCUȚIO

O cred!

ROMEO

(lăsînd-o)

Mă vei uita?

SCENA XI

DOICA, ACEIAȘI

DOICA

Copila mea, în sală, te-așteaptă muma ta.

ROMEO

Și cine-i este mumă?

DOICA

În casa mumei sale
Te afli, cavalere, cu voia dumitale!
De-ntrebi acum de mine, e altă vorbă, sunt
A mititichii Doică, și cred că pe pământ
Acela care-ar face-o a inimei soție,
Și-ar face fericirea!

ROMEO

(aparte)

Nenorocire mie!
Ce? Tatăl ei să fie un Capolet?... O! Cer
Puternic, peste mine trăsnește, fă să pier
Că-mi țin vrăjmașii viața, în mîna lor!

BENVOLIO

(înaintînd)

E-aproape
De finele serbării...

ROMEO

Mi-e teamă să nu-ngroape
În ea, și fericirea și pacea mea...

(Aparte.)

Roșesc!
Cu balul ce sfîrșește, mă simt că mă sfîrșesc.

(Privește lung pe Julieta; ea-l privește asemenea; la urmă pleacă ochii.)

MERCUȚIO

În ochi îți licărește atîta foc!... Ia seamă
Că poți s-aprinzi palatu!...

ROMEO

(trezărind și deșteptîndu-se din contemplarea sa ca dintr-un vis)

Ce ești și cum te cheamă?

(Întorcîndu-se spre el.)

A! Da!... Ești tu...

BENVOLIO

(către Romeo)

Să mergem!

MERCUȚIO

Ș-apoi e și tîrziu!...

ROMEO

(cu tonul unui om care a pierdut noțiunea timpului care a trecut)

Tîrziu?...

(Schimbînd tonul.)

Aidem dar!

(Ei se îndreaptă spre ușă.)

JULIETA

Doică!

DOICA

Aud!

JULIETA

Aș vrea să știu...

DOICA

Ce?

ACTUL AL II-LEA

TABLOUL I

(Grădina lui Capoleti. Luna apare în fund, casă cu balcon la dreapta.)

SCENA I

ROMEO singur, la urmă JULIETA

ROMEO

De-amor își rîde-acela ce nu cunoaște-amorul!...
Și-ndată ce-l cunoaște și-n piept îi simte dorul,
Îl vezi, fără putere, predîndu-se supus!

(Înaintînd.)

Dar să ne-oprim.

(Privind fereastra Julietei.)

Ce rază apare-acolo sus?
Și tainica-i fereastră, în noapte-o luminează?
Să fie oare ziua ce-n geam se reflectează?...

(Înaintînd cu ochii la fereastră.)

O! Nu: e aurora juneții mele, ea
E soarele, e viața, e Julieta mea!

(Înaintînd.)

Apari, apari ca luna pe cer; de gelozie
A-ngălbinit și locul e gata să-ți dea ție!

(Înaintînd cu vivacitate și privind fereastra.)

O! Da! Era chiar dînsa... De-ar ști cît sufăr eu!...
Ea tace... ș-a ei voce lovește-auzul meu...
O vorbă nu pronunță... și-n inimă îmi cîntă
Mulțimi de șoapte tainici c-o melodie sfîntă!...
De-ar ști... de-ar ști... Să știe?... Dar iată... s-o privesc,
Și ochii mei, privind-o, să-i spuie c-o iubesc!...
Temeritatea-mi, însă, e mare. S-o privească
Ce ochi, în ochi putea-vor, cînd ei, să strălucească
De-ar fi, colo-ntre stele, chiar stelele pe loc,
Și-ar pierde-a lor lumină sub raza lor de foc,
Iar paserile toate, la via lor lucire,
Ar crede că salută a zorilor ivire!

(Julieta apare în balcon.)

O! Iat-o. Cugetării ea vine-a se lăsa...
De ce nu sunt mănușa ce-atinge mîna sa?
De ce nu sunt a nopții suflare-mbălsămată,
De rumenele-i buze cu dragoste-aspirată?

JULIETA

(suspinînd, fără să-l vadă)

Vai!

ROMEO

Ce? Aud eu bine? A suspinat...

JULIETA

(fără să-l vadă)

O! vai!
Romeo! O! Romeo! De ce alt nume n-ai?
De ce ești tu Romeo?... De poți: Renaște-n lume!
Renunță l-al tău tată, abjură-ți al tău nume!
Sau nu; al vieții mele, iubit și crud despot,
Rămîi ce ești, dar jură-mi a fi al meu cu tot...
A fi al meu... Și-ndată mă lapăd pentru tine
De-un nume van, și însăși de sîngele-mi din vine!

ROMEO

(aparte)

Să fie cu putință?... Visez?...

JULIETA

(tot fără să-l vadă)

Mi-e inamic,
Din tine, al tău nume, dar altceva nimic!...
De n-ai mai fi Montechio, ai fi același. Oare,
O floare nu rămîne, oricum i-ai zice, floare?
Astfel, dacă Romeo, pe-al său mi l-ar jertfi,
Ce-ar pierde subt alt nume?... Același n-ar mai fi?...
Oriunde-ai fi, Romeo, oriunde ești, grăbește...
Dezbracă-te de dînsul și-n schimbu-i mă primește
Întreagă, cu speranțe, cu visuri și cu dor!

ROMEO

(înaintînd pînă subt balcon)

Te-am prins asupra vorbei: numește-mă: „Amor"
Și fii a mea!

JULIETA

Și cine ești tu acel ce-n noapte
Ascuns, vii a surprinde a inimilor șoapte?

ROMEO

Să știu cum mă numește e greu. Am abdicat
La viața mea trecută, la numele purtat!...
Urît fiind de tine trecutu-ș-al meu nume,
Aceea ce-mi rămîne e viitoru-n lume!

JULIETA

Erai dar tu, Romeo Montechio!

ROMEO

Acum
Eu nu mai sunt acela ce zici...

JULIETA

Dar spune-mi, cum
Înalta-mprejmuire o străbătuși?... Și care
Sunt cugetele tale, fiind ce ești? E mare
Pericolul, ce astfel, urzi al tău transport...
Părinții mei, aicea, de te-ar afla, — ești mort!

ROMEO

Dorințelor din pieptu-mi și cugetelor mele,
Amorul le-a dat aripi, și am zburat cu ele
Mai sus de-aceste ziduri, știind a nu greși,
Că tot ce-amorul poate, cutează-a săvîrși!
Părinții tăi?... Ce-mi pasă...

JULIETA

Delirul te coprinde...
Te-ar omorî subt ochii-mi aici de te-ar surprinde!

ROMEO

Viața mea-n pericol mi-o pune ochii tăi
Mai mult decît mi-ar pune-o vrăjmașii cei mai răi!
Părinții tăi, aicea, în pace pot să vie,
De-ai face-a ta privire mai dulce ca să fie!...
Să vie... Prefer moartea de-aș ști că sunt iubit
Decît să duc o viață de-amorul tău lipsit!

JULIETA

Dar eu, pe-o lume-ntreagă n-aș vrea să te găsească
Aicea.

ROMEO

N-avea teamă, c-ar ști să mă-nvelească
A nopții haină sură, și-ndată nevăzut
M-aș face, dulce înger!

JULIETA

Și cum de ai putut
S-ajungi pînă aicea?...

ROMEO

Aveam de călăuză
Amorul, care mi-este și pavăza și scuză!
Să vadă, i-am dat ochii, și-n schimb de ce i-am dat,
Cu geniu-i puternic, atunci, m-a înarmat...
Vezi tu... Eu nu știu arta pilotului dibace
Ce treieră-Oceanul de nu-l mai lasă-n pace,
Dar tu, de-ai fi-n mijlocul oricăruia, mereu
M-aș duce să te caut pe cît aș trăi eu!

JULIETA

De n-ar fi vălul nopții s-ascundă a mea față,
Să vezi ai putea lesne subita ei roșață
Cînd cuget la secretul din inimă scăpat...
Te-aflai ascuns în umbră și nu te-ai arătat!...
Aș vrea... atît de francă să nu fi fost cu tine!...
Să pot, ți l-aș retrage să-l fac să moară-n mine...
Să pot... Mă iubești oare?... O! Știu, nu mă-ndoiesc
Că tu-mi vei da îndată răspunsul: „Te iubesc"!
Și eu, cu bucurie primind aste cuvinte...

ROMEO

Îți jur... îți jur...

JULIETA

Romeo! Nu face jurăminte!
Tu știi că dac-ai rîde de-amorul meu cel pur,
Cu ele-ori fără ele ai deveni sperjur!
Amor, de este însă, ce-mi spui că simți, mai bine
Declară-mi-l c-o vorbă, și eu voi crede-n tine!

(Mică pauză.)

Tu cugeți poate-acuma că m-am grăbit. O! da,
Prea multă înlesnire am pus de-a mă preda.
Și n-am făcut paradă de forme și rezervă,
Dar ele de te-ncîntă mă fac și a lor servă!

ROMEO

Îți jur, îți jur pe luna cu raze de argint
Întinse ca lungi fire pe-albastrul labirint,
De leagă cer cu lume...

JULIETA

A! Nu-mi jura pe lună,
Că ea își schimbă fața la fiecare lună!

ROMEO

Pe ce să-ți jur atuncea, scump înger?...

JULIETA

Pe nimic:
Amorul meu e mare și jurămîntul mic!...
De ții la jurăminte, Romeo, — fie! — Jură!...
Dar nu-mi jura pe lună, pe cer sau pe natură...
Amorul este singur etern ca Dumnezeu.
Și tu ești Dumnezeul la care mă-nchin eu!...
Pe tine, Dumnezeul vieții mele: Jură!

ROMEO

Pe flacăra ce arde în inima mea pură
Îți jur că niciodată, orice de-aș îndura,
Aproape, sau departe...

JULIETA

Oprește! Nu jura!
Atîta bucurie, izbindu-mă deodată,
Deodată nu se poate a fi și consacrată,
Că-n pripă nu se-ncheie contractul cel mai sfînt
Ce pot ca să-ntocmească doi oameni pe pămînt!...
Întoarce-te acasă, prietenul meu dulce,
Și fie a mea umbră cu tine să se culce...
Adio pentru-acuma...

ROMEO

Și ce? Mă lași astfel?...

JULIETA

(cu naivitate)

Dar ce voiești tu oare să-ți dau mai mult?

ROMEO

Acel
De inime schimb dulce rămîne-a se mai face
Și-n flutur, crisalida pe loc se va preface!

JULIETA

Dar nu ți-am dat-o oare pe-a mea? — Ca să ți-o iau
Aș vrea din nou acuma...

ROMEO

De ce?

JULIETA

Ca să ți-o dau
Din nou! Iubirea care îmi arde-n piept, nestinsă
Ca marea e de-adîncă, ca ea de necoprinsă!
Oricît ți-aș da dintr-însa și tot mi-ar rămînea,
Căci ea e infinită...

ROMEO

O! Julieta mea!

JULIETA

În casă... aud zgomot... Adio!

ROMEO

Niciodată!

JULIETA

Atunci, la revedere!

DOICA

(dinăuntru)

Fătuico!

JULIETA

Vin îndată.
Îndată, Doică!

DOICA

(tot dinăuntru)

Vino!

JULIETA

(către Romeo)

Așteaptă-mă puțin...
Mă duc și mă-ntorc iară...

ROMEO

Te-ntorci?

(Julieta intră în casă.)

O! vis divin!
O! noapte fericită!... Deștept sunt însă oare?...
Mi-e teamă să nu fie un vis menit să zboare!
Real, de mi-ar fi visul, prea dulce-ar fi...

(Cu extaz.)

Visez!

JULIETA

(reapărînd)

Și eu! În visuri însă, Romeo, mă încrez!
Acuma, înainte de a pleca, ascultă:
Amorul tău, de este amor, iar nu insultă,
Romeo, voi fi gata să-ți jur pe-altarul sfînt
A-ți fi nedespărțită în viață și-n mormînt!

DOICA

(dinăuntru)

Dar ce mai faci acolo?...

JULIETA

(răzpunzînd)

Îndată!

(Către Romeo.)

Însă, dacă
Din mine-ar vrea Romeo un joc nedemn să-și facă...

DOICA

(dinăuntru)

Nu vii?...

JULIETA

Îndată, Doică!

(Către Romeo.)

Atuncea, mă-ngrozesc!
Mai bine să mi-o spuie...

ROMEO

Nu; nu; eu te iubesc
Cu sufletul, cu ochii, cu toată-a mea făptură,
Și voi să fac eternă a noastră legătură...

(Schimbînd tonul.)

Cunoști pe Laurențiu cumva, sau nu?

JULIETA

Pe el?...
Pe bunul nostru pusnic?... Firește. Confesor
Îmi e.

ROMEO

Atuncea mîine, speranță și amor,
În sînu-i de părinte voi merge a depune...

JULIETA

Voi fi și eu acolo. La cîte însă, spune?

ROMEO

La nouă.

JULIETA

Pînă mîine la revedere dar!

(Reintră.)

ROMEO

O! da! La revedere, scump înger tutelar!
Un stol de vise de-aur asupră-ți să coboare
Și-n inima-ți uimită, odihna-ntremătoare!

TABLOUL AL II-LEA

(Teatrul înfățișează chilia pusnicului Laurențiu care intră ținînd un coș plin cu flori.)

SCENA I

LAURENȚIU, la urmă ROMEO

LAURENȚIU

Pe ceruri, dimineața zîmbind cu ochii suri,
Albește-n fruntea nopții subt umbrele obscuri;
Lungi brazde de lumină se-mprăștie, și norii
Încep să se rosească la razele-aurorii,
Iar noaptea-ntunecoasă tîrîndu-și, prin azur,
Mantaua semănată cu stele împrejur,
Fugind de pasul zilei, într-însa șovăiește
Întocmai ca și omul ce beat se-mpleticește!...
Aidem!... Mai înainte de-al soarelui ivit,
Am timp destul să umplu panerul meu iubit:
Mai am de pus într-însul atîtea flori frumoase,
Atîtea plante scumpe, ș-atîtea veninoase!
Pămîntul este muma naturii, și tot el
Îi este și mormîntul, și noi vedem, astfel,
Că naște-ntotdauna, atîtea felurite
Și minunate roade, pe care le înghite
La urmă! O! Și cîtă putere pune-n tot
Ce dă din el afară: — În florile ce scot
Prin iarbă frunți timide; în buruiana vilă
Pe care, subt picioare, o calci fără de milă;
În steiul cel de piatră zăcînd nesimțitor,
Ca și-n metalul mîndru la soare lucitor!
Și-n tot ce dînsul naște, c-o forță decisivă,
În germen, a pus bunul și răul deopotrivă!
O! Da!... Și nu e-n lume, un lucru cît de rău
Și cît de mizerabil, să n-aibă bunul său;

Precum vedem tot astfel, schimbîndu-se îndată,
Natura unui lucru, spre rău, de e-ndreptată,
Așa că, dacă naște a fi desăvîrșit
Devine dinpotrivă un ce neisprăvit,
Și-n loc să-și împlinească menirea din născare,
El intră și urmează pe-a răului cărare!...
Adesea, chiar virtutea se schimbă într-atît,
Încît la mulți devine un vițiu urît,
Și vițiul, adesea, prin acte de virtute
Înnobilat se-nalță din sferele-i perdute!

(Arătînd o floare.)

Dar iată: Este-o floare, o văd și o respir
Pe cînd s-ascunde-otrava în fragedu-i potir!
Gustînd-o, te omoară, respir-o, că suavă
Parfumu-și exalează păstrînd a sa otravă,
Și-n taină cercetînd-o, găsești închisă-n ea
Chiar leacul ce e-n stare puterea să-ți redea,
Astfel că medicinei procură totdeodată
Și forța suverană cu care e-narmată!
Ei bine! De asemeni, în sufletu-omenesc
Sunt doi vrăjmași de moarte ce-n veci se războiesc:
E vorba despre Bine și Rău,— și cînd apucă
De-nvinge Răul,— oameni și plante se usucă!

(Se aude bătînd la ușă.)

Dar cine bate?

ROMEO

(de afară)

Tată, deschide.

LAURENȚIU

(deschide)

Ce? Ești tu?
Ce vînt așa de noaptea pe-aicea te bătu?

ROMEO

Veneam...

LAURENȚIU

Ascunzi o taină, căci fața ta mi-o spune...
Vreo turburare-ascunsă, vreun dor ce te supune,
Desigur!... Dar ce grijă, răspunde-mi, fătul meu,
Goni de lîngă patu-ți pe somnorosul zeu
Abia-n vărsat de zio?... — Pe cît știam odată,
Vegherea este-n lume bătrînilor lăsată,
Și, unde e veghere, e grijă și nesomn:
În patul tinereții, repaosul e domn!
A nopții neodihnă ce ochii-ți cercuiește,
O altă neodihnă mai mare-mi dovedește!

ROMEO

Și-n adevăr, că noaptea întreagă n-am dormit,
Dar lipsa mea de-odihnă mai mult m-a odihnit!

LAURENȚIU

(ridicînd ochii spre cer)

Să-ți fie slăbiciunea de Dumnezeu iertată!...
Erai cu Rozalina cumva?...

ROMEO

Ce vorbă, tată!...
Te rog să lași uitării un nume-așa fatal!

LAURENȚIU

Prea bine.— Dar azi-noapte atunci?...

ROMEO

Am fost la bal!

LAURENȚIU

La bal?...

ROMEO

La Capoleti!

LAURENȚIU

Dar ura?...

ROMEO

Și ce ură,
De-amor cînd îmi șoptește, cer,— suflet, simț, —
natură?...
A! bunul meu părinte, vorbește-mi de amor!

LAURENȚIU

Explică-te...

ROMEO

(urmîndu-și șirul cu entuziasm, îi ia mîna și cade pe un genuche)

Poți singur să-mi fii în ajutor!

LAURENȚIU

(cu milă și mirare)

Ce patimă!

ROMEO

(ridicîndu-se)

Ea-n două cuvinte se explică:
Am fost la Capoleti, iubesc pe a lui fiică!
Amorul mi-este-n fine de ea împărtășit:
O cred, și-n mine crede, iubesc și sunt iubit:
Cînd însă, cum și unde, născu, așa deodată,
Simțirea care-mi arde în piept nestrămutată,
Și cum înțelegînd-o, jurarăm amîndoi,
Să nu fim decît unul prin inima din noi?...
O! iată o poveste prea lungă, și firește,
Că ea se înțelege dar nu se povestește!...

(După un moment.)

Acuma, bun părinte, poți face, dacă vrei,
Un rai de fericire din viața mea și-a ei:
Unește-ne-mpreună la sfintele-ți altare
Chiar astăzi — și atuncea...

LAURENȚIU

Ce-aud? Și ce schimbare?
Să fie Rozalina de care îmi vorbeai,
Uitată, cînd tu singur, adeseaori, ziceai
Că patima ce-n suflet îi porți, te mistuiește?
O!... Dragostea de tineri e-n ochi, nu locuiește
În suflet, o văd bine acuma! Ce-ai făcut
Cu lungile suspine din timpul ce-a trecut?
La ce ieșeau din pieptu-ți? E timp, să zici ca mine,
Că poate o femeie să cadă foarte bine
Cînd vezi cît e bărbatul de slab!... — Știi oare...

ROMEO

Știu
Că m-ai mustrat adesea de-amorul meu cel viu:
Uitînd pe Rozalina te-am ascultat.

LAURENȚIU

Îmi pare
Că n-am mustrat în tine decît acea-ncordare
Ce duce la pieire. „Iubește — ți-e iertat,
Ți-am zis întotdauna, dar fii mai cumpătat!"

ROMEO

Mi-ai dat însă povața s-o uit.

LAURENȚIU

(cu o nuanță de batjocură)

Și totdeodată
Găsiși de cuviință s-o-nlocuiești?... Ei!...

ROMEO

Tată,
Te rog, mustrări prea multe nu-mi face. O iubesc:
Trăiește-n al meu suflet și-n sufletu-i trăiesc!
Dorim deopotrivă să fim uniți. Și-n fine,
Ce crudă Rozalina a fost, o știi prea bine!

LAURENȚIU

O știu, ș-a fost cu minte căci nu s-a amăgit,
Și cuget că acuma destul s-ar fi căit!
Apoi,— mai poate merge, cu una și cu două,
Să judec mai adîncă o dragoste mai nouă?

ROMEO

Îți jur...

LAURENȚIU

Încai ești sigur că nu te-nșeli deloc
Crezînd că-i arde-n suflet același dulce foc?...

ROMEO

Chiar astăzi poți să afli simțirea ei cea vie...
Întreab-o singur, tată!

LAURENȚIU

Ea, deci, are să vie
Aicea?

ROMEO

Da; și după îndemnul ce i-am dat.

LAURENȚIU

Îmi place-a ta urmare astfel dac-ai urmat.

ROMEO

Atuncea, bun părinte, să sper?...

LAURENȚIU

Fără-ndoială
C-ar naște între două familii o-nvoială
De pace și iubire, dar, orișicum, gîndesc...

ROMEO

(cu expansiune)

Te rog, nu-ți trage vorba-napoi. Îți mulțumesc!...

(Cu agitație și grăbire.)

Să nu mai pierdem vreme...

LAURENȚIU

Acel ce se grăbește
O pate-ntotdauna. Încet și-nțelepțește!

SCENA II

JULIETA, ACEIAȘI

JULIETA

(de afară, bătînd în ușă)

Deschide ușa, tată! Sunt eu!

LAURENȚIU

(răspunzîndu-i)

Acuma!

ROMEO

(recunoscîndu-i vocea)

Dar
E vocea Julietei!

LAURENȚIU

A dînsei este chiar.

(Împingîndu-l cu precipitare către o cămăruță.)

Ascunde-te aicea o clipă.

(Închizînd ușa asupră-i.)

Astfel!

(Ducîndu-se spre ușa chiliei și deschizînd-o.)

Iată!...

(Julieta intră.)

Erai dar tu, copilă? Cerescul nostru tată
Vegheze asupră-ți!

JULIETA

Fie ca să te-asculte. Eu
Mai mult ca-ntotdauna mă-ncred în Dumnezeu!

LAURENȚIU

Amin! Însă, cum oare, copila mea iubită,
De vii așa devreme, și nu ești însoțită
De Doica ta?

JULIETA

De-acasă lipsea cînd m-am cerut
De la părinți...

LAURENȚIU

(zîmbind)

Să fie așa?... De necrezut
Cum s-a-nvățat, șireata, să mintă fără frică!

JULIETA

Eu?

LAURENȚIU

Nu te mai ascunde!...

JULIETA

Cum?

LAURENȚIU

Lasă!...

JULIETA

Va să zică
Știi tot, ș-a fost pe-aicea frumosul tînăr?...

LAURENȚIU

Da.

JULIETA

O! Scump Romeo, sincer ai fost!...

ROMEO

(dinăuntru)

Nu pot răbda
Mai mult, deschide-mi ușa, părinte!

JULIETA

Ce minune!
El dar e înc-aicea, căci vocea lui mi-o spune?...

(Zărind pe Romeo care a intrat.)

Romeo!

ROMEO

Julieto!

(Ei vor să se arunce unul în brațele altuia.)

LAURENȚIU

(interpunîndu-se)

Copiii mei iubiți,
Voi sunteți, o știu bine, prin dragoste uniți,
Dar binecuvîntarea cerească vă lipsește,
Și dragostea, printr-însa, în lume se-ntărește;
A! Fie deci ca cerul, de orișice căinți
Să vă scutească vecinic!

ROMEO

Oricîte suferinți
Ar fi să mă izbească trecînd pe-a mea junie,
Mai mari ca fericirea-mi de astăzi, n-au să fie!
Acum, bunul meu tată, fii tată pentru noi
Și binecuvîntarea ne-o dă la amîndoi!
În urmă, însăși moartea împinsă de-o rea soartă
Să vie! Îmi ajunge s-o știu a mea consoartă!

LAURENȚIU

Încet. Înflăcărarea nu duce către bine,
Iar mierea cît de dulce, se schimbă, și devine
Prin chiar a ei dulceață, la gust, atît de rea,
Încît ți se urăște, copilul meu, cu ea!
Învață-te de-aceea să aibi și cumpătare
De vrei s-ajungi departe c-o patimă prea mare!
Acel ce merge iute, rămîne-ades în drum,
Iar cel care nu pleacă, n-ajunge nicidecum!
Cum vezi, e cumpătarea cerută-n toate; însă
În inimile voastre, fiindcă este strînsă
O dragoste curată și dulce, mă mîndresc,
Cu binecuvîntarea-mi, să viu s-o consfințesc!

JULIETA

De cîtă bucurie aceste dulci cuvinte
Îmi umple al meu suflet, preabunul meu părinte!

ROMEO

O! Scumpă Julieto, de simți ce simt și eu,
Și dacă poți mai bine s-o spui, sufletul meu,
Vorbindu-mi de simțirea ce-n piepturi ne tresare,
Atuncea, parfumează cu dulcea-ți răsuflare
Al dimineții aer. Exprimă-n grabă tot
Ce simți, ce simt eu însumi, și ce să spui nu pot!

JULIETA

Simțirea decît vorba cu mult e mai bogată,
Și fericirea tace, cînd este-adevărată!
E prea sărac acela ce-și poate număra
Tezaurul. Bogatu nu-l poate măsura
Nici chiar prin cugetare. Simțirile-mi intime
Îmi spun că mi-este amorul la astfel de-nălțime,
Încît, de la-nălțimea la care dominăm,
A fericirii sumă nu știm s-o calculăm!

LAURENȚIU

Copiii mei, voi smulgeți din pleoapele-mi secate
Dulci lacrime ce-n tihnă se scurg înduioșate!
Veniți, veniți aicea la sînul meu, și fiți
De Dumnezeu și oameni în dragoste uniți!
O dragoste c-a voastră înaltă, iar nu roade,
Și e cu neputință să n-aibă bune roade!
O! Da! Eu am credință că voi, copiii mei,
Veți stinge-a urei faclă zdrobind pumnalul ei!
Cu binecuvîntarea-mi de om, acuma,— fie
Ca și cerescul tată în sprijin să vă fie!

ACTUL AL TREILEA

[TABLOUL I]

(O piață în Verona.)

SCENA I

BENVOLIO și MERCUȚIO

BENVOLIO

De-aici să ne retragem, te rog, amicul meu;
Pe stradă, Capoleții cutreieră mereu
Din nou, și n-ar fi bine să dăm de ei, căci vara
Te-aprinzi la sînge lesne și iar pățim ocara
De ne-apucăm la ceartă.

MERCUȚIO

Tu ești ca și acei
Ce intră în tavernă și pun pe-o masă-a ei
Strălucitoarea spadă, strigînd cu bunăvoie:
„De-a Domnul să n-am astăzi, de ea, nici o nevoie!"
Și-apoi, pînă ce bine paharul n-au golit
Se-ncaieră la luptă cu cel dîntîi venit!

BENVOLIO

Ce? Eu să fiu un astfel de om, pe cînd din fire
Sunt pacinic și nu merit a ta năpăstuire!

MERCUȚIO

Eu te cunosc, Benvolio, mai bine decît crezi:
Din fleacuri, din nimica, ades te-nfuriezi...
Italia nu are alt om mai pe-o ureche
Și pare cîteodată, c-ai fi lovit de streche!

BENVOLIO

Mercuțio, cu astfel de vorbe mă insulți:
Și-n fine, ce-au a face?...

MERCUȚIO

Așteaptă. Printre mulți
Cu care intri-n ceartă, de-ar fi să afli-acuma
Vreunul, să nu rabde ofensa ta sau gluma,
Ai fi de luptă gata, de-ar zice, mai mult păr
Că are-n barbă...

BENVOLIO

Însă...

MERCUȚIO

Ți-o spui în adevăr,
Întocmai ca și oul de plin, îți este capu,
Dar poți de bună seamă să zici că e dulapu
De certuri zgomotoase ce-n el se-nghesuiesc;...
Pe cît le dai afară, pe-atît nu se sfîrșesc!
Deunăzi chiar, știi bine, cu trecătorul, care
Se re-ntorcea acasă tușind destul de tare,
Că te-apucași la ceartă din faptul c-a tușit
De-a deșteptat un cîine la soare tolănit!
Mai adu-ți înc-aminte că ieri, nu mai departe,
Poliția silită a fost de-a te desparte
Din caierul în care intrași c-un băiat
A cărui vină toată era că s-a-mbrăcat
Cu haine noi-nainte de Paște, și în fine
Eu cred că de asemeni ții încă minte bine
Și cearta ta cu altul, ce-avînd pantofii noi,
Purta pe dînșii funte mai vechi... — Și vii apoi
Să-mi faci o lecțiune de modul de purtare
Zicîndu-mi că adesea lipsesc de cumpătare!
Ei! zău, mă umflă rîsul...

BENVOLIO

Eu însă, dac-aș fi
Așa precum de mine îți vine a bîrfi,
Jertfindu-mi biata viață la prima nebunie
Aș fi de mult în groapă culcat pentru vecie!

MERCUȚIO

Mai este încă vreme...

SCENA II

TIBALD și ACEIAȘI

BENVOLIO

Pe legea mea, dar eu
Zăresc un Capoleti că vine-n drumul meu!

MERCUȚIO

Tu zici pe a ta lege, și eu zic pe călcîie,
Puțin de tot îmi pasă să vie-ori să rămîie!

TIBALD

(aparte)

A! Iată-i!

(Tare.)

Salutare! Cu unul dintre doi
Voiesc să schimb o vorbă!

MERCUȚIO

Și două chiar, căci noi,
La vorbă, nu dăm dosu și nu-l dăm nici la spadă!

TIBALD

Și tocmai de aceea, a mea, o să vă radă
Obrazul dintr-o parte într-alta, orișicînd
Mi-ați da ocaziunea.

MERCUȚIO

Spre a fi și mai curînd,
Chiar astăzi poți s-o afli!

TIBALD

Desigur; și-ntre tine
Și Romeo, acordul e minunat!

MERCUȚIO

Drept cine
Ne iei... Vorbești de-acorduri!... Ia spune, ți-am cîntat
Vreodată în acorduri, la care ai jucat?...
O fi zău!...

(Punînd mîna pe spadă.)

Dar arcușul ce am, e dintre-acele
Ce zgîreie urechea!

(Trăgînd-o afară.)

Ia seama l-ale tele!

BENVOLIO

(voind să se puie între ei)

Ce nouă nebunie, Mercuțio! Te crezi
Că ești într-o pădure aicea, și nu vezi
Că suntem într-o piață, în care fiecine
La voi o să privească?...

MERCUȚIO

Atunci,— atît mai bine;
Să vadă, mi se pare că ochii sunt lăsați
De Dumnezeu. De-aceea, în lături!

BENVOLIO

(retrăgîndu-se)

Ai s-o pați!

SCENA III

ROMEO și ACEIAȘI

TIBALD

(zărind pe Romeo)

Prietene, acuma cu tine n-am ce face
Căci iată-mi omul...

(El interpelează pe Romeo.)

Scumpe Romeo, dacă-ți place,
Poftim, căci am o vorbă să-ți spui...

ROMEO

Și ce?

TIBALD

Voiesc
Încai de astă dată să pot să-ți dovedesc
A mea prietenie nespusă, fără seamă...
Și iată: Crezi, desigur, Romeo că te cheamă,
Dar eu zic că te cheamă: Mișel!

BENVOLIO

O! E... E prea mult!

MERCUȚIO

Pe Dumnezeu!

ROMEO

Tibaldo, cu liniște te-ascult...
Să te iubesc, o taină adîncă îmi impune
Scuzîndu-ți ale tale înfurieri nebune!
Deocamdată, află că nu sunt un mișel!...
Adio!

(Vrea să plece.)

TIBALDO

(cu ironie)

De minune, gentile băiețel,
Dar află de asemeni că vorbele acele
N-au șters deloc trecutul ultragiilor tele!
Deci, lasă-le deoparte și trage spada!

ROMEO

Jur
Că de-orișice ultragiu e cugetul meu pur;...
Te-asigur chiar, Tibaldo, că are ca să vie
Un timp, cînd vei pricepe afecțiunea vie
Ce-ți port. Brav Capoleti, deși, să crezi, e greu,
Dar află c-al tău nume îl onorez c-al meu!

MERCUȚIO

Ce-aud?... Pînă-ntr-atîta Romeo se degradă!...

(Către Tibald.)

Ei! nobile Tibaldo, eu, însă, port o spadă!...
Încoace dar!

TIBALDO

(ironic)

Cu ochiul îmi faci din nou!... Ce vrei?...

MERCUȚIO

Viața ta.

TIBALDO

(ironic)

Zău! Numai atît?...

MERCUȚIO

Sau să mi-o iei!

TIBALDO

Sunt gata.

MERCUȚIO

(ei au încrucișat spadele și se bat)

Și eu... — Iată...

(Îi dă o lovitură.)

TIBALDO

N-ai nemerit... Primește...

ROMEO

Mercuțio!... Oprește
Te rog, și pune spada în teacă!...

MERCUȚIO

Înapoi!

ROMEO

Benvolio, dar vino-mi în ajutor, că voi
Să-i despărțim!

BENVOLIO

(intervenind)

Oprește, Mercuțio!

MERCUȚIO

Ia lasă!

ROMEO

Astfel sunt gentilomii?...

MERCUȚIO

Astfel, căci nu le pasă
De viață, și ca tine nu fac.

ROMEO

Opriți! Tibald,
Mercuțio! O! Tineri cu sîngele prea cald,
Ia spuneți-mi, de-acuma uitară-ți cele zise
De suveranul nostru?... Uitărăți că proscrise
Sunt orișice dueluri?...

BENVOLIO

Mercuțio!

ROMEO

Stați!

(El se pune între ei cu spada; în acel moment, Tibald rănește pe Mercuțio și fuge.)

MERCUȚIO

(șoptind)

Vai!

El m-a rănit și fuge!

BENVOLIO

(sprijinindu-l)

Dar rana ta, încai,
Nu poate ca să fie adîncă!...

MERCUȚIO

Iute, frate!
Un doctor!

(Către Romeo.)

A! Familii cu uri neîmpăcate
Blestem asupra voastră! Blestem!...

ROMEO

Amicul meu,
Speranță!... A ta rană ușoară e desigur!...

MERCUȚIO

Ei! Da. Nu e ca puțul de-adîncă, te asigur,
Și iar, nu este largă ca poarta unui domn
Dar astfel precum este, ajunge unui om!
Frigarea de-astă dată fu bună, și firește,
Că moartea face bine ospățu de-și gătește!
În groapă, viermi la număr se află mulți, și ei,
Cu toți, sunt comesenii poftiți la masa ei!

(Către Romeo.)

Blestem asupra voastră, afurisite case!...

(Idem, schimbînd tonul.)

Romeo,— și ce demon în suflet îți intrase
De te-aruncași deodată să ne desparți astfel,
C-a fost fatal momentul, ș-a profitat de el
Mișelul! Lovitura mi-o dete-atunci.

ROMEO

Amice,
La luptă am vrut capăt să pun.

MERCUȚIO

L-ai pus.

(Către Benvolio.)

De-aice
Transportă-mă mai iute în casă la vreun
Vecin! La orișicare va fi! Dar, iute, spun!
Mă pierd... Mă pierd!... — Pămîntul îmi fuge
sub picioare!

(Către Romeo.)

Blestem asupra voastră. O! Case-omorîtoare!...
Prin certurile voastre eu mor! Blestem!

(Iese sprijinit de Benvolio.)

ROMEO

Ce crudă
Ursită! Pentru mine, a Principelui rudă
Ș-al meu amic, sărmanul Mercuțio, acum
Se vede, fără veste împins pe-al morții drum!...
Iar eu?... Rămîi cu însăși onoarea mea pătată
De un Tibald, o rudă de astăzi cîștigată!...
Iubită Julieto, amoru-a triumfat.
Dar iată-mă acuma, un om afemeiat!
Tibald trăiește, însă onoarea mea e moartă!

SCENA IV

BENVOLIO și ACELAȘI, la urmă TIBALD

BENVOLIO

Romeo! O! Romeo! Ce ne-mpăcată soartă!...
Mercuțio...

ROMEO

Ei bine, vorbește!...

BENVOLIO

A murit.
Și sufletul său nobil la ceruri s-a suit
De timpuriu, într-însul hrănind disprețuirea
Pe care ți-o inspiră în lume omenirea!

ROMEO

Vai! Neagra preursire a zilei de-astăzi,— eu
Presimt că-și va întinde pe viitorul meu
Întristătoarea umbră, încît o să-ntocmească
Nenorociri cumplite ce au să mă zdrobească!

BENVOLIO

(zărind pe Tibald)

Tibald în drumul nostru se reîntoarce; el
E furios...

ROMEO

(cu indignare)

Trăiește, și m-a numit: Mișel!...
Mercuțio suflarea-și a dat-o, și el încă
Cutează să desfidă durerea mea adîncă!
Trăiește!... Triumfează!... M-aș încerca-n zadar
Acum, la valul urei, să pui un nou hotar!...
Întoarce-te la ceruri, cerească cumpătare!...
Și tu, Tibald, îndată oprește, temerare,
Iar numele acela pe care mi l-ai dat
Reia-ți-l, căci mișelul ești tu...

TIBALD

Ce-ai cutezat
Să zici?

ROMEO

Deasupra noastră prin sufletu-i planează
Mercuțio. De lume el nu se depărtează
Pe cîtă vreme unul din noi nu-l va urma!...

(Trăgînd spada.)

Urmează-l că te cheamă!...

TIBALD

(trăgînd-o de asemenea)

Dar el te va chema
Pe tine, nu pe mine, căci tu i-ai fost în viață
Prieten și tovarăș!

ROMEO

Se va vedea!

(Ei se bat. Tibald cade.)

BENVOLIO

Spre piață
Mulțimea dă năvală. Tibald e mort. Ce stai?...
Fugi! Du-te! De scăpare un alt mijloc nu ai!
De-ar fi să cazi în mîna gendarmeriei, Prințul
Te-ar condamna la moarte. Astfel, nu-ți pierde
simțul!...
E rușinoasă fuga, dar este sănătoasă!

ROMEO

O! Eu sunt jucăria răstriștei nemiloasă!

(Se depărtează repede.)

SCENA V

SAMSON, GRIGORE, PRINCIPELE cu suita, CAPOLETI, MONTECHIO și ACELAȘI

SAMSON

În ajutor veniți-mi!... Mercuțio s-a stins!

GRIGORE

Și unde e Tibaldo?...

BENVOLIO

(arătîndu-i cadavrul)

Aicea zace-ntins!

SAMSON

(cu ton denunțător și convins)

L-a omorît Romeo! Asupră-i — răzbunare!...

CAPOLETI

(înclinîndu-se asupra cadavrului)

Nepotul meu!

(Îl strigă.)

Tibaldo!

(După un moment.)

Dar e fără suflare!...
Mort!... Mort!... Și asasinul îi e Romeo! Eu
Tremur de mînie!...

MONTECHIO

Romeo?... Fiul meu
Omorîtor?... Și cine l-a-mpins a face crima?...

PRINCIPELE

Da. Cine e calăul, căci iată-aici victima?...

BENVOLIO

Măria-ta! La toate am fost de față. Pot
A povesti-ntîmplarea...

PRINȚUL

Atuncea, spune tot.

BENVOLIO

Tibaldo cu al vostru consîngen într-o sfadă
Se încurcă, și astfel, căzu subt a lui spadă
Mercuțio. Atuncea, Romeo l-a ucis
Coprins de răzbunare, și nu mi-a fost permis
Să interviu, căci lucrul s-a petrecut în pripă...
Tibald căzu,— răsplata luîndu-și într-o clipă...
Măria-ta! Acesta e-ntregul adevăr!

CAPOLETI

Măria-ta! Nu-l crede! Cu Romeo, e văr!...
Acel ce pe Tibaldo ucise,— e dreptate
Să moară!

AMICII LUI CAPOLETI

Da: Să moară!

PRINCIPELE

Tăceți, guri însetate
De sînge!

BENVOLIO

(către Aceiași)

Nu mai faceți atît exces de zel!

MONTECHIO

(către Principe)

E fiul meu!... Aibi milă, măria-ta, de el!
Chiar el, nenorocirea desigur c-o deplînge!...

CAPOLETI

Dar el își stropi mîna cu însuși al meu sînge!...
A omorît,— să moară!

PRINCIPELE

Pe Dumnezeul viu!
Romeo, pe Tibaldo, l-a omorît — o știu!
De altă parte însă, Mercuțio, subt spadă,
De mîna lui Tibaldo ursit a fost să cadă!
Răspundeți-mi acuma, din voi, asupra cui
S-apese-a mea dreptate spre răzbunarea lui?...

MONTECHIO

Măria-ta! Vezi singur că fiul meu în fine
Făcu ce însăși legea avea să facă...

PRINCIPELE

Bine!
Dar tocmai pentru-aceasta, fiindcă s-a făcut
El singur brațul legii, subt lege a căzut!
Omorîtorii n-află la curtea mea azilul...
De-aceea, lui Romeo, îi ordonăm exilul!...
Să plece!... — Și acuma, fiindcă ne-ncetat
În certurile voastre mă văd amestecat...
Fiindcă al meu sînge a curs, udînd aceste
Încremenite pietre de-atîtea uri funeste,
Voi și-ți de-azi înainte să fiu ne-ndurător,
În socoteala voastră punînd orice omor!
Nici lacrime, nici scuze, nici calde rugăminte,
Nimic,— n-o să mă miște de astăzi înainte!
Iar Romeo,— să plece!... Am zis-o, și cumva,
De-or fi să-l afle mîine ascuns pe undeva,
El va muri.

(Către guarzi.)

Cadavrul acesta,— ridicați
Și duceți-l acasă...

(Către suită.)

Iar voi, să mă urmați!...

(Sentențios.)

Clemență criminală e cînd din imprudență,
Se-ntinde, peste crimă, a regilor clemență!

(Ies toți, transportîndu-se și cadavrul lui Tibaldo.)

TABLOUL AL DOILEA

SCENA VI

(Chilia fratelui Laurențiu.)

LAURENȚIU

(venind de afară se oprește la ușa odăii în care este ascuns Romeo)

Romeo! Ieși!

(După ce Romeo a intrat în scenă.)

Sărmane copil! S-a-ndrăgostit
De tine o rea soartă, și mire-ai devenit
Al searbădei logodnici cu nume de „Răstriște"!

ROMEO

Ce noi izbiri în stare pot fi să mai mă miște?...
O! Tată! Spune-mi totul. Ce noutăți? voiesc
Să aflu, suveranul ce-a hotărît? Primesc
Ca bună hotărîrea...

LAURENȚIU

Să lupți cu suferința
De azi-nainte cată să iei obicinuința,
Căci ea, o tristă soartă voiește a-ți găti...
Ei bine, viu osînda, copile, a-ți vesti.

ROMEO

De este moartea, vie! căci nu mă înfioară...

LAURENȚIU

Nu; nu; a ta osîndă cu mult e mai ușoară,
Și Principele noastru de tine s-a-ndurat...

ROMEO

Atuncea dar... Mă iartă?...

LAURENȚIU

Ba nu: Te-a exilat!

ROMEO

Exilul?... Ce-ai zis oare? Retrage-ți vorba-ndată
Și zi mai bine moartea de-o mie de ori, tată!
De moarte nu mi-e teamă... Dar tu ai zis: exil!...
Retrage-ți vorba, tată!

LAURENȚIU

Aidem! Nu fi copil!
Gîndește-te că lumea e mare...

ROMEO

Și ce lume
Cînd lumea pentru mine stă toată într-un nume!
Afară din Verona, neantu-ncepe. Eu
Într-însa mi-am pus lumea și viitorul meu!
Și dacă mai departe pămîntul se întinde,
Apoi, afar' dintr-însa, tartarul se coprinde!
Și tu, tu vii în tihnă să-mi spui: „Te-a exilat"
Cînd nu mi-a dat exilul, ci viața mi-a luat!
Ați poleit securea, călăi, și iată totul,
Dar ea e tot secure, și tot despot, despotul!

LAURENȚIU

O! Rea și fără margini e rătăcirea ta
Copilul meu, cînd lumea, voiește-a-ți ajuta!
La moarte, legea noastră te osîndea, știi bine,
Și Principele-ntinse iertarea peste tine,
Schimbînd grozava vorbă de moarte, în exil,
Și-n loc de mulțumire blestemi... Ești un copil!

ROMEO

Dar nu este-o iertare, ci este-o barbarie
Acea sentință care îmi lasă viața mie!
De ceruri, îmi vei spune... dar știu ce ai să zici...
Aici mi-e Julieta și cerul meu aici!
Și ce?... Tu vii a-mi spune, nemilostiv părinte,
Că va putea s-o vadă de astăzi înainte
Oricine, orișiunde, oricînd și orișicît,
Afară de Romeo, și viu și omorît!
Și ce?... Pînă chiar musca de toți disprețuită
Va fi decît Romeo cu mult mai fericită!

Pe fața ei rozalbă, ea singură de-acum
Se va-mbăta în voie de-al buzelor parfum!
Și eu?... Voi fi departe... Departe?... Spune-mi oare
De nu este exilul o vorbă-omorîtoare?
Și n-ai oare la tine acuma vrun pumnal,
Sau vrun venin, să curme destinul meu fatal?
Și nu puteai tu oare, ființă ne-ndurată,
Să stingi cu altă vorbă o viață blestemată?...
Tu vii să-mi spui: „Exilul!" și mă lovești, și cad
Subt vorba ce se urlă de toți damnații-n iad!
Dar cum ai avut oare puterea, tu ce-n lume
Te zici al meu prieten, să vii subt acest nume,
În inimă, c-o vorbă să mă străpungi astfel?

LAURENȚIU

Te jur, te jur, Romeo, ascultă-mă nițel.

ROMEO

O! Nu; tu ai desigur să-mi poruncești exilul
Din nou!

LAURENȚIU

Dar-ți sunt tată, și tu, îmi ești copilul,
Căci toți nenorociții îmi sunt copii, și sunt
La toți deopotrivă un părintesc cuvînt!
Voi dar să-ți dau putere să lupți cu a ta soartă
Făcînd filozofia să-ți fie-n veci consoartă!
Ascultă, prin urmare, de graiul sfînt al său
Și ea, întotdauna, va fi balsamul tău!

ROMEO

A! Nu-mi vorbi zadarnic de-a ta filozofie!...
O altă Julietă putea-va să-mi dea mie?...
Sau, fi-va ea în stare, de-aș vrea ca s-o invoc,
Orașul ce-o conține să-l mute de pe loc?...
Încai, putea-va oare, sentința ce m-apasă
S-o schimbe?...

LAURENȚIU

Dar...

ROMEO

Atuncea, de ea nimic nu-mi pasă!...

LAURENȚIU

Ei! da! Acum văd bine că orice-amorezați
Sunt surzi, pe lîngă faptul că sunt la ochi legați!

ROMEO

O știu; Înțelepciunea e mult mai guralivă
Ca Dragostea, dar dînsa, e oarbă deopotrivă!

LAURENȚIU

Vream însă...

ROMEO

Nu. Ajunge!... Tu poți să mă dezminți,
Dar nu-mi vorbi zadarnic de-un lucru ce nu simți!
De-ai fi ca mine tînăr, și de-ai iubit în fine
O nouă Julietă, ai ști ce este-n mine!...
În corpul tău, de-ar curge același sînge cald,
Ș-ai fi omorîtorul vreunui nou Tibald,
Atuncea, însă numai atunci, mi-ai putea spune,
Că tu răspici cu mintea cumplitele furtune
Ce-n pieptu-mi se rîdică; ș-atuncea-n adevăr
Că tu, tot ca și mine, ți-ai rupe-ntregul păr,
Și-ncins de disperare, cu plîns stropind pămîntul,
Cu corpul tău într-însul, ți-ai măsura mormîntul
Ca mine-acum.

(El se aruncă jos pe scînduri; în acel moment se aude bătîndu-se în ușă.)

LAURENȚIU

În ușă n-auzi că s-a bătut?...
Ascunde-te, Romeo, că-ntr-altfel ești pierdut!

ROMEO

Ei! Intre orișicine, eu nu mă voi ascunde...
Afară numai dacă, din plînsul meu, ce-n unde
Vărsai, nu s-ar produce în jurul meu un nor,
Ca singur să m-ascundă de ochii tutulor!

(Se aude bătînd din nou.)

LAURENȚIU

Romeo! Dar aibi milă de tine!

(Privind către ușă.)

Cine bate?

(Către Romeo.)

Porunce să te prinză de Principe sunt date!...

(Arătîndu-i ușa din stînga.)

Ridică-te mai iute și fugi pe-aici... — Oricum
Să mori așa de tînăr ar fi grozav!

(Privind către ușa din față.)

Acum!
Da! Da! deschid îndată... Așteaptă... Dar de unde
Vii oare? Și ce cauți? Și cine ești?... Răspunde!

SCENA VII

DOICA și ACEIAȘI

DOICA

(de afară)

Din partea Julietei eu sunt trimeasă-aici!

LAURENȚIU

(deschizînd)

Așa? Atuncea intră... Ce faci și ce mai zici?

DOICA

(intrînd)

Și ce să fac, părinte, și ce să mai zic încă?...
Sărmana mea stăpînă nu bea nici nu mănîncă...
Dar unde este oare Romeo, soțul ei?...

LAURENȚIU

Aici e bietul tînăr!... Să fie unde vrei?...
Privește-l... Ia te uită... El stă întins cu jale
Pe scînduri, și se scaldă în lacrămile sale!

DOICA

(privindu-l)

Întocmai ca și dînsa!

LAURENȚIU

Nenorocit amor,
Ogorul tău la lacrimi e vecinic roditor!

DOICA

Da; dînsa de asemeni pe jos întinsă zace,
Și plînge, și iar plînge, și plînsu nu-i mai tace!
Ea-mi zise însă: „Pleacă!" Plecai să mă supui!

(Către Romeo.)

În numele-i acuma: „Ridică-te" îți spui!
Să plîngă o muiere, dar tu, fii om! Durerea
Doboară și răpește junețea și puterea!...
M-auzi, Romeo!...

ROMEO

Doică!

DOICA

Gîndește-te, sărman
Copil, că moartea este al tutulor liman!

ROMEO

Oh!... Tu de Julieta vorbișI pe cît îmi pare...
Răspunde-mi: Ce mai face?... Ce zice?... Și-n ce stare
Se află? Spune-mi oare, de cînd eu mi-am stropit
O mînă criminală c-un sînge înrudit
De nobilul ei sînge, calău nu mă numește?...
Mă mai iubește oare, sau poate mă urește?...
Își mai aduce-aminte de-amorul meu — de-al ei?

DOICA

Ea plînge și tot plînge și lacrămile ei
În două lungi pîraie pe scîndure jos pică...
Aci s-azvîrle-n patu-i, ș-acilea se ridică!...
„Tibald" cu jale strigă ș-apoi, „Romeo",— dar
Din nou își pierde simțul și nu mai plînge, iar
În patul ei să lasă din nou atunci să cadă!

ROMEO

O! Da! Este-al meu nume ce-o taie ca o spadă,
Ca spada blestemată, subt care, doborît
Fu vărul său Tibaldo de-o ceartă omorît
O! Da! Este-al meu nume ce-o taie ca o spadă!...

DOICA

Și-n patul ei se lasă din nou atunci să cadă!
Din nou își pierde simțul, și...

LAURENȚIU

Taci!

ROMEO

Neapărat,
O! Da! Este-al meu nume, un nume blestemat!...
Dar spune-mi oare, tată, în care parte-anume
A corpului meu șubred s-ascunde acest nume.
Să-i sparg locașu jalnic,— să-l scot afar' din el.
De veci!... Să nu mai fie!...

(El vrea să se străpungă cu pumnalul.)

LAURENȚIU

(oprindu-i mîna)

Reține-acest oțel!
Ești oare om?... Desigur te-arăți de pe vedere
A fi bărbat, dar plînsul te dă drept o muiere!
Și ce-nsemnează faptul pe care vreai să-l faci?...
În furia-ți nebună, cu viața nu te-mpaci!...
Ucis-ai pe Tibaldo, ș-acum voiești pe tine
Să te ucizi? Dar spune-mi, gînditu-te-ai tu bine
Ce vreai să faci? Consoarta-ți trăiește, și voiești
C-o singură lovire viața să-i răpești!
Ce?... Tu ai de soție un înger de femeie
Și vrei să mori? Răspunde-mi, s-a stins orice schinteie
De dreaptă judecată în tine? Mă-nfiori!...
Cînd legea chiar te cruță tu vrei să te omori!
A! vino-ți în simțire, și singur te gîndește
Că cel plecat spre rele, cu bine nu sfîrșește!

DOICA

Ce mari și sfinte vorbe revarsă gura ta:
O vecinicie-ntreagă ca să le-aud aș sta!

(Către Romeo.)

Astfel, eu pot a-i spune că ai să vii, căci, iată,
Ea, fără dar și poate, te-așteaptă biata fată!

ROMEO

Da! Spune-i Julietei a se găti curînd
Să-mi facă-orice mustrare va fi să-i vie-n gînd.

DOICA

(dîndu-i un inel)

Atunci,— poftim: primește acest inel, pe care
Mi-l dete-a ți-l aduce... și... iute... căci îmi pare
Că se-nnoptează... — Vino... Nu-ntîrzia!

(Iese.)

ROMEO

Da; — viu!

(Privind inelul.)

O! Dar ce vii din parte-i, din mort tu mă faci viu!

(Iese.)

TABLOUL AL TREILEA

(Camera Julietei.)

SCENA VIII

ROMEO, JULIETA, la urmă, DOICA

JULIETA

(răzămîndu-se de fereastră)

Și deci, vrei a te duce?... Dar ziua e departe!...
Ascultă ce accente privighetoarea-mparte!
O! Nu e ciocîrlia de care îmi vorbiși
Ci e privighetoarea ce-n frunze auzișI!
Ea cîntă toată noaptea și bea din flori răcoarea.
O! Crede-mă, Romeo, era privighetoarea!

ROMEO

Nu, scumpă Julieto, te-nșeli... am auzit
Prea bine acel cîntec în noapte prelungit!
Privighetoarea tace în frunze-aromitoare;
E glas de ciocîrlie a zilii-anunțătoare!...
În neguri se retrage al nopței tainic duh!...
E glas de ciocîrlie pierdută în văzduh!...
Privește-acele raze pe cer împrăștiate!...
În ele, Orientul cu dome înstelate
Se-mbracă cu încetul, și norii cei subțiri
Îi coase în viorele și-n roșii trandafiri!
Privește-acele raze!... Sunt razele-aurii
Țîșnind din adîncime să poleiască norii!...
Privește!... Ale nopții făclii se sting și pier
În pulberea de aur întinsă peste cer,
Și zorile rîzînde, din pulberea de astre,
Coboară să se joace pe dealurile-albastre!...
La drum m-așteaptă jalea, ș-aicea, este-amor...
Să plec, eu trebuiește, sau să rămîi să mor!

JULIETA

Dar nu;... pînă la ziuă mai este-o lungă oră,
Ș-acea lumină este vreo nouă meteoră
Ce trece arzătoare, prin spațiu căzînd,
Să-ți lumineze calea, spre Mantova plecînd!
Rămîi încă o clipă, și spune-mi încă mie
Amorul tău!

ROMEO

Ei bine, pe voia ta să fie!...
Surprinză-mă aicea, fiindcă tu mi-o ceri
Și moartea nu-mi va face nici teamă, nici dureri!
Voi zice dar cu tine c-acea lumină vie
Nu naște dintr-a zilii zîmbire argintie...
Voi zice cum că ziua, voind a zăbovi,
Accentul care merge de cer a se lovi,
Nu-l scoate ciocîrlia semeață-ntotdauna...
Era privighetoarea și-n cer s-ascunde luna!

JULIETA

E ziuă!... Ziua!... Pleacă! Dar pleacă!...
Și ce stai!...
E vocea ciocîrliei ce-ți țipă! „Vreme n-ai!"
Și cum de au zis unii că este a ei voce
Plăcută, pe cînd este stridentă și feroce,
Căci ea ne despărțește rîzînd de orice rugi?...
Romeo, dar din brațe-mi răpește-te și fugi!...
Scăparea ta e-n fugă... Alături, aud șoapte...
Afară crește ziua...

ROMEO

Și-n noi se face noapte!

DOICA

(intrînd)

Degrabă...

JULIETA

Ce e, Doică?...

DOICA

Zorește-l!... N-aștepta,
Căci are ca să vie aicea muma ta!

JULIETA

(deschizînd fereastra)

Atunci, fereastră crudă, deschide-te și lasă
Torent să intre ziua și viața mea să iasă!

ROMEO

O sărutare încă, și plec!

JULIETA

Amorul meu,
Gîndește-te la mine, gîndește-te mereu;
Și nu uita de știre să-mi dai, căci fiecare
Secundă o să-mi pară ca secolul de mare!

ROMEO

Fii sigură... Pe tine în inimă te port.
Și tu-mi vei ști de soartă, afar' de n-aș fi mort
Și îngropat...

JULIETA

Atuncea, la revedere, pleacă!...
Crezi tu că vreme multă la mijloc o să treacă?...

ROMEO

Nu! Cred că revederea va fi peste curînd
Și sper că o să vie o zi frumoasă, cînd
Durerile de astăzi vor fi de noi uitate
Și vom vorbi de ele cu frunți înseninate!

JULIETA

Și am cu toate-aceste o presimțire rea...
Romeo, tu ești palid!

ROMEO

Și tu, iubita mea!...
Durerea despărțirii ce soarbe-al nostru sînge,
Răpindu-ne puterea, pe-obraz ni se răsfrînge...
Acum, o sărutare, și cea din urmă!

JULIETA

Cît
De tristă ți-este vorba și semnul de urît!
Nu zice cea din urmă, precum ai zis, și mie
Nu-mi cere numai una, Romeo, ci o mie!...

(Smulgîndu-se din brațele lui.)

Adio!

ROMEO

(din pragul ușei)

Julieto!

JULIETA

Se duce!

(După ce a plecat.)

Și de sus,
Ceva pare că-mi spune că el de veci s-a dus!

ACTUL AL IV-LEA

(Camera Julietei.)

SCENA I

DONA CAPOLETI și JULIETA

DONA CAPOLETI

(intră și văzînd pe Julieta că plînge, se apropie de masa la care șade)

Ei bine, Julieto, și cum te afli-n fine?

JULIETA

Zadarnic m-aș ascunde, eu nu prea mă simt bine!

DONA CAPOLETI

Tu plîngi fără-ndoială pe vărul tău Tibald;...
Dar șirul tău de lacrimi, de-ar fi oricît de cald
Nu are ca să poată țărîna-i s-o-ncălzească
Și dîndu-i viață nouă, din nou s-o-nsuflețească!
Mîngîie-te... sau uită... — Conține-te încai...
Excesul de durere e nebunie...

JULIETA

Vai!
O! Nu; pe a sa moarte voiesc să plîng amarnic...

DONA CAPOLETI

Tu poți să plîngi desigur, dar ai să plîngi zadarnic
Căci morții nu se scoală...

JULIETA

Eu însă, ne-ncetat,
Voi fi adînc pătrunsă de-un dor nemîngîiat!
Durerea mea e mare...

DONA CAPOLETI

Și ea se mai mărește
Fiindcă sceleratu ce l-a ucis trăiește!

JULIETA

De cine vorbești oare?...

DONA CAPOLETI

De cine?... De-un mișel...
Știi bine... De Romeo!

JULIETA

Romeo?... Între el
Și mizerabili, mamă, e osebire multă...
Îl iert, și fie ceru să-l ierte de m-ascultă...
Și, dacă este vorba să-ți spui mai lămurit,
Din cauza lui sufăr!...

DONA CAPOLETI

Fiindcă n-a murit,
Da; da; te-nțeleg bine...

JULIETA

O zici...

DONA CAPOLETI

Și mai zic încă
De tatăl tău, că-ți poartă o dragoste adîncă...
O zi de fericire, astfel, ți-a pregătit,
Copila mea!

JULIETA

Și care?...

DONA CAPOLETI

O zi apropiată...
Chiar joi, nu mai departe, de nuntă îmbrăcată,
Biserica Sîn-Petru te va vedea intrînd,
La brațul tău c-un tînăr, bogat, frumos și blînd!
Ce zici despre Paride?... De el fiind iubită,
Așa că te va face consoartă fericită?...

JULIETA

O! Jur că niciodată, de vreți a mă jertfi,
Consoartă fericită cu dînsul nu voi fi!...
Rămîi înmărmurită de-atîta îngrijire
Ce vrea ca să mă facă să intru-n însoțire
Cu unul dintre oameni ce timpul n-a avut
Nici chiar de a se face să-mi fie cunoscut;...
Te rog, oh! Spune-i mamă, de mine avînd milă,
Cu măritișul tata să nu-mi mai facă silă,
Sau dacă n-o vrea seama să ție de plînsori,
Atuncea pe Romeo să-mi dea de mii de ori,
Și tu cunoști prea bine ce ură-i port!

DONA CAPOLETI

Firește...
Dar tatăl tău aicea îmi pare că sosește...
Poți singură aceasta să-i spui...

JULIETA

Nu îndrăznesc!

SCENA II

CAPOLETI, DOICA și ACEIAȘI

CAPOLETI

Și ce? Scăldată-n lacrimi, ș-acuma te găsesc?...
Din mica ta persoană, tu faci totdeodată
O mare, o furtună, ș-o navă zbuciumată;
Căci ochii tăi, de lacrămi făcînd atîta lux,
S-aseamăn cu o mare cu flux și cu reflux!
Iar corpul tău e nava ce-n unda lor amară
În luptă cu furtuna stă gata ca să piară,
Așa că naufragiu va face negreșit
De nu-i va fi propice un cer mai liniștit!...

(Către Dona Capoleti.)

Ei bine dar! Consoartă, i-ai spus a mea voință?...

DONA CAPOLETI

Da; însă o respinge cu multă stăruință!

CAPOLETI

Ce? Nu ne mulțumește de grija ce-i purtăm,
Și nu e fericită de faptul că-i aflăm
Un gentilom ce astăzi o cere de consoartă...

JULIETA

Nu, tată, nu visasem această nouă soartă...
La orișice dorințe aveți, mă învoiesc
Dar nu și la un lucru pe care îl uresc!
Cu toate-aceste însă, cu multă mulțumire
Vă sunt îndatorată de-a voastră îngrijire!

CAPOLETI

Cum?... Cum?... Îmi pui enigme ce nu se prea dezleg...
Ce logică e-aceasta?... Deloc n-o înțeleg...
„Mă învoiesc la toate", îmi zici pe de o parte,
Și grijile-mi s-arată că n-ar fi fost deșarte;
Pe de-altă parte însă, mai pui: la „mă-nvoiesc",
Pe „nu și la un lucru pe care îl uresc!"
Apoi mai zici la urmă că tu „cu mulțumire
Ne ești îndatorată de-a noastră îngrijire"...
Păstrează-ți îngrijirea pe seama ta, și vezi
Să te gătești de nuntă precum mai bine crezi!
Vei fi a lui Paride, de voia ta, copilă,
Sau dacă nu de voie, vei fi a lui în silă!

JULIETA

(voind să-i ia mîna)

O! Tată!

CAPOLETI

Și ce tată?... Nerușinato! Piei!...

DONA CAPOLETI

Dar vino-ți în simțire... Ia seama la ce vrei
Să faci!...

CAPOLETI

Vorbești la vreme, căci vrei pe cît se pare
Să dai o nouă probă de bună educare!

JULIETA

O! Tată! Te rog însă... Aibi milă... Nu fi crud...
Ascultă-mă o clipă...

CAPOLETI

Nimic nu voi s-aud!...
Nimic!... Și de aceea, ți-o spui încă o dată...
Ori tu vei fi mireasă, ori eu nu-ți voi fi tată!...
Să nu-mi răspunzi nimica... Să taci... Să nu-mi vorbești,
Și-n față ca acuma să nu mai mă privești!
Ia seama!... Cu privirea voiești a mă desfide,
Dar furia în pieptu-mi, în veci, n-o pot închide!
A! Spune-mi, zău, consoartă, de nu ne amăgeam
Amarnic, cînd la ceruri întruna ne plîngeam
De faptul că un singur copil ne dete nouă,
Dar iată, cum că unul, acuma e cît nouă!
'Napoi de-aci, sfruntato!

(O îmbrînceşte cu furie încît ea aproape că şi cade jos.)

DOICA

Vai, domnule, ce faci?...
Sărmana!... Nu ai milă de ea!...

CAPOLETI

Mă rog, să taci,
Sau mergi să dai povețe la cei cu care, ție,
Îți place încuscrită să te-afli-n cumetrie!

DOICA

Dar eu n-am dat povețe, și dinpotrivă,— eu
Vream...

CAPOLETI

Vreai moștenitoare să-i fii lui Dumnezeu
Pe toată-mpărăția ce are-n stăpînire,
O știu de mult!

DOICA

De vorbă n-am parte, zău!

CAPOLETI

Din fire
Văd bine că ai gîndul ca să mă scoți acum...
Cumetre îndestule te-așteaptă însă-n drum...
Cu dînsele la ceartă, apucă-te, cicală,
Sau nu mai scapi de mine și marea nu te spală!
Piei repede din ochi-mi! Piei!

DONA CAPOLETI

Fii mai răbdător!

CAPOLETI

Pe legea mea! De ciudă îmi vine ca să mor!...
Și ce?... Și zi și noapte, și chiar în zori de ziuă,
Bătui pe cît se vede zadarnic apa-n piuă,
De-același cuget vecinic urmat și chinuit,
Căci astăzi cînd îi aflu un soț neprețuit,
Un gentilom de viță cu-naltă înrudire,
Bogat, frumos și tînăr, și plin de-nsuflețire,
Ea vine ca să-mi spuie cu glas miorlăitor:
„Copilă fiind încă, de măritiș n-am zor!"
Auzi! Auzi! Copilă!... Ți-oi arăta eu ție,
Sau tu, de bunăvoie, consimți la cununie,
Sau de-astăzi înainte, îți dau al meu cuvînt,
Că eu te las în pace, dar tată nu-ți mai sunt!
Da! Da! Să bagi de seamă la ce-ai de gînd a face...
Îți dau o zi deplină să judeci lucru-n pace!...
Ești liberă stăpînă orice să hotărești,
Dar pîinea ta, pe poduri, atuncea să cerșești!

(Iese.)

JULIETA

Deci, nu e nici o milă în cerul ce pătrunde
Prăpastia în care durerea mea s-ascunde?...
Dar tu, iubită mamă, și tu vei fi ca el?...
Și tu mă vei respinge c-o inimă de-oțel?...
O! Iată-mă-n genuche!... Aibi milă, și amînă
Proiectul cel de nuntă încai c-o săptămînă,
Sau dacă nu, gătește al nunții mele pat
Pe groapa-n care zace Tibaldo îngropat!

DONA CAPOLETI

Să nu-mi vorbești zadarnic. Iubirea mea nespusă
Apune, cînd o fată îmi este nesupusă!
Ești liberă a face orice, dar pe cuvînt
Mă jur, de-azi înainte că mumă nu-ți mai sunt!
Acuma, Doică, vino, urmează-mă. În pace
Rămîie să-și dea seama de ce-are-n gînd a face!

DOICA

(plîngînd)

O! biata mea fătuică!... Ce viață și ce chin!

DONA CAPOLETI

Aidem! Îi voi trimite pe Laurențiu! Vin!

SCENA III

JULIETA, la urmă LAURENȚIU

JULIETA

Ce?... Mumă ca și tată cu inimă-mpietrită
Răspund l-a mea durere... și eu sunt părăsită
De toți!... De toți?... și nimeni nu s-află ca să-mi dea
Poveți sau mîngîiere!... Vai!... Vai!... inima mea,
Tu care de Romeo te afli plină încă
Afundă-te-ntr-a morții prăpastie adîncă!...
Vai! Vai! Și pe cînd cerul astfel m-a urgisit,
Părinte Laurențiu, și tu m-ai părăsit!...

LAURENȚIU

(din pragul ușei)

Sărmana mea copilă!

JULIETA

(cu un strigăt de bucurie)

O! Tată! Providința
Aicea te trimite! Privește-mi suferința!

LAURENȚIU

Copilă, a ta mumă a vrut să ne-ntîlnim...

JULIETA

Închide acea ușă și vin să ne jelim,
Căci nu mai e speranță în lume pentru mine!

LAURENȚIU

Cunosc a ta durere întocmai ca și tine
Și soarta ce te-așteaptă, atît mă-ncremeni,
Consoarta lui Paride fiind a deveni
Chiar mîine, că zadarnic mă-ncerc prin cugetare,
În taină să descopăr mijloace de-amînare!

JULIETA

Atunci, cu-nțelepciunea de simți că nu mai poți
Din astă-mprejurare cumplită să mă scoți,
Să-nving a mea ursită, pumnalul îmi ajunge!

LAURENȚIU

Pumnalul?...

JULIETA

(scoțînd un stilet)

Da, cu dînsul voi ști a mă străpunge
Părinte, cu Romeo, tu singur m-ai legat
Și Dumnezeu din ceruri ne-a binecuvîntat!
Ai zis că n-afli mijloc în cugetele tale,
Dar te-amăgești desigur, căci tot mai este-o cale,
O cale care duce departe subt pămînt...
Eu însă-a lui Romeo am fost, rămîi și sunt!

(Vrea să se lovească cu stiletul.)

LAURENȚIU

Oprește-te, copilă, căci iată că răsare
În mintea-mi zdruncinată o sfîntă inspirare...
O rază de speranță, de nu mă-nșel, zăresc,
Dar mijlocul e aspru și n-o tăgăduiesc!
Mi-ai spus că mult mai bine preferi ca să fii moartă,
Decît trăind, Paride, să te-aibă de consoartă,
Atuncea dar, de moarte de nu te înfiori,
Am dovedit mijlocul să scapi și să nu mori!

JULIETA

La orișicare lucru voi ști a mă supune
Dar numai de Paride, nimica nu-mi mai spune,
Și dacă este vorba să scap, orice cruzimi
Descopere-le grabnic, urzește-le, și zi-mi:
Aruncă-te din turnul ce-n aer predomină
Și eu m-azvîrl îndată cu inima senină;
Ia șerpi și lungi balauri și făr-ai număra,
Aruncă-i într-o baie, și-ntr-însa voi intra;
Condu-mă-n cimitiruri în ore fioroase
Și lasă-mă închisă subt craniuri și oase;
Sau chiar, deschide-o groapă săpată de curînd,
Și spune-mi înăuntru să intru surîzînd,
Și, gol lăsînd cadavrul, din albul său lințoliu
Să-mi fac atunci o haină de groază și de doliu!
Dă-mi, tată, orice ordin, dar fă-mă să rămîn
Consoarta lui Romeo!

LAURENȚIU

Atunci în al tău sîn
Închide-ți suferința să stea înăbușită,
Încît să te reafle părinții, fericită!
Prefă-te, rîzi, vorbește, spunînd că te căiești
Și vrei de bunăvoie la tot să te-nvoiești;
Desigur, a mea faptă că poartă rea poriclă
Dar ea-ți va fi scăparea... — Primește-această sticlă!

(Îi arată un flacon.)

Iar, singură, la noapte, urcîndu-te în pat,
Golește-o vitejește și răul e-ndreptat;
Întîi, te va coprinde un frig ș-o amețeală,
Dar tu, căzînd la urmă în stare de-amorțeală
În ceruri te vei crede și moartă vei părea,
Și, două nopți de-a rîndul, astfel vei rămînea;
Părinții tăi, în lacrămi, pe piept punîndu-ți cruce,
În jalnică paradă la groapă te vor duce...
Atunci vei fi depusă subt bolțile semeți
În care zac, de veacuri, strămoșii tăi măreți;
Romeo, despre toate va fi vestit la vreme,
Și va veni, din moarte, cu vocea-i să te cheme,

Așa că voi, la urmă, în Mantova mutați,
Uitînd o-ntreagă lume, de ea, veți fi uitați!
Acesta e mijlocul ce poate să te scape
De-o nuntă rușinoasă și groapa să nu-ți sape!

JULIETA

Dar dă-mi-o mai degrabă, că nu mă înfior...
Privește-mă... Nu tremur!...

LAURENȚIU

(cu admirare)

Frumos și nobil zbor!
Răspunde-mi însă mie, avîntul cînd va trece
Nu are să te-nghețe a spaimei mînă rece?...

JULIETA

Nu! Nu!

LAURENȚIU

(dîndu-i flaconul)

Atuncea, iată, și, fie să te-ajute,
Acel ce știe totul din locuri neștiute!
Dar trebuie, copilă, aici să nu mai stau;
De veste lui Romeo, la Mantova să-i dau
Alerg...

JULIETA

Sunt hotărîtă, și, poți să pleci în pace...
Scăparea mi-este-n mînă și orice frică, tace!
Adio, bun părinte!

LAURENȚIU

(îmbrățișînd-o)

Te binecuvîntez!

JULIETA

Cu mine va fi Domnul, căci bun și drept îl crez!
Amorul ce mă-npinge să scap de-a fi victimă

Nu poate ca să fie în fața lui o crimă!
S-aude însă zgomot... Pe tata îl zăresc,
Iar mama și Paride, vorbind, îl însoțesc...
Sunt ei... Adio, tată!

(Arătînd spre dreapta.)

E soarta mea ce vine!

(Laurențiu iese prin față.)

SCENA IV

CAPOLETI, DONA CAPOLETI, DOICA, PARIDE și JULIETA

DONA CAPOLETI

(uitîndu-se la Julieta se adresează către Capoleti, urmîndu-și un dialog început)

Ți-am spus-o, Capoleti, și nu credeai!...

DOICA

(către Julieta)

Ei bine,
Te-ai spovedit, fătuico?...

(Către Capoleti și Dona Capoleti.)

Priviți-o puțintel...
Cu zîmbetul pe față o regăsim...

CAPOLETI

(către Julieta)

Astfel,
Ai obținut se vede iertarea c-o zîmbire?...
Dar demnă te-afli oare de sfînta-mpărtășire?...

JULIETA

O pot lua: Mi-a spus-o și m-a iertat, căci eu
Cu totul împăcată mă simt cu Dumnezeu!...
El m-a mustrat, fii sigur, de-a mea neascultare ...

Dar eu, te jur, o! tată, să-mi dai ș-a ta iertare!

(Executînd.)

Din mine poți a face orice pe viitor,
Căci iată-mă-n genuche iertarea să-ți implor!

CAPOLETI

(ridicînd-o)

Ai auzit-o singur, Paride!... Ea primește!...

PARIDE

Iubită Julietă!

JULIETA

(către Paride)

Și tot ce-ngăduiește
O dragoste curată vă dau voioasă, dar
Vă rog ca să nu-mi cereți mai mult pîn' la altar!...

CAPOLETI

Fii liniștită!... Vino la pieptul meu!

(Strîngînd-o în brațe; cu expansiune.)

E mila
Cerească peste mine!... Mi-am reaflat copila!...
Desigur, sfîntul pusnic e om cu fapte rari...
Orașu-i datorește atîtea lucruri mari!...
El merită pe piață să aibă o statuie
Și s-ar cădea, în mijloc, de aur să i-o puie!

(Către Doică.)

La lucru! Ce stai, Doică, și nu te îngrijești
Gătelile de nuntă să mergi să-i pregătești?...
Mă duc acum! Și mîine, — la nuntă!

DONA CAPOLETI

Dar, așteaptă:
Crezi oare că grăbirea e faptă înțeleaptă?...
Nimica nu e gata...

CAPOLETI

Te rog nu mă-ndîrji...
De orișicare lucruri mă duc a mă-ngriji...
Rămîi cu Julieta aicea... — Despre mine
La noapte nu-nchid ochii și tot va merge bine!

(Către Paride.)

Paride, prin repaos, aidem să te transformi
Și vezi să dormi la noapte că mîine n-ai să dormi!

(Iese la braț cu Paride.)

DOICA

(către Julieta)

S-a dus...

JULIETA

Și te vei duce cu mama deodată,
În liniște deplină voind a fi lăsată
Prin cugete și suflet la cer a mă-ndrepta!
Căci numai rugăciunea îmi poate ajuta!

DONA CAPOLETI

Ce lucruri la ureche vă povestiți!... Îmi pare
Că-n lăzi avem destule danteli și stofe rare...
De vă lipsește însă ceva...

JULIETA

Nu, nicidecum.
Cu Doica despre toate la cale-am pus acum,
Și poate-n bună pace să meargă să-ți ajute
La orice pregătire...

DONA CAPOLETI

Atuncea mă duc...

JULIETA

(către Doică)

Du-te
Și tu cu mama, Doică...

DONA CAPOLETI

Dar vin să te sărut
Și fie-ți viitorul de fericiri cusut!

(O sărută.)

Pe mîine!... Mîine soare va fi după furtună...
Ești însă ostenită... te las, și noapte bună!

(Iese cu Doica.)

JULIETA

(singură; e noapte)

Adio, zi mai bine! Adio, maica mea,
Căci cine știe unde și cînd ne-om mai vedea!...
O! Iată-mă acuma în voia soartei mele:
Sunt singură... și tremur în frigurile-mi grele!...
Îmi trebuie putere, speranță și curagiu...

(Arătînd sticla.)

Aicea e scăparea, și-n viață e ultragiu!...
Dar, mamă!... Mi-este frică!... Sau nu!...
Nenorocită
Ce sunt, îmi este mintea cu totul rătăcită!
Aidem!... — Am doi prieteni cu sufletul înalt...

(Arătînd sticla.)

Trădîndu-mă acesta,

(scoțînd pumnalul din sîn)

Mai am pe-acestălalt!

(Depune pumnalul pe o mescioară lîngă pat.)

Dar cine-mi poate spune că pusnicul, să scape,
N-a pus otravă-n sticlă, mormîntul ca să-mi sape,
Căci el, prin consfințirea ce-a dat l-al meu amor,
Făcutu-s-a de dînsul a fi răspunzător?...
O! Nu! Eu sunt nebună, și-n trista-mi rătăcire,
Răspund prin bănuială la sfînta lui iubire!...
Departe de la mine asemenea gînd rău...
Îmi fu mai mult ca tată și nu-mi va fi calău!...
Dar mumă-mea, sărmana, dar ea, să facă ce-are
Văzîndu-mă întinsă și fără de suflare?...

Dar tatăl meu!... Dar Doica?... Cu groază mă gîndesc
Că ei au să mă plîngă şi eu am să trăiesc!...
Romeo! Cît de mare amorul tău e-n mine
Deoarece putere îmi dă!

(Apropiînd flaconul de buze.)

Aidem, în fine!

(După ce i-a băut conţinutul.)

Dar ce?... Subt bolţi funebre, închisă să nu fug
Lăsată-n întuneric voi fi într-un coşciug?...
Oroare!... Dar acolo, din somnul meu misteric,
La viaţă reîntoarsă, în mijloc de-ntuneric,
Cînd morţii împrejuru-mi în gropi vor tresări,
Putinţă va fi oare din minţi a nu-mi sări,
Şi braţul înarmîndu-mi cu craniuri hidoase,
Dantîndu-mi dantul morţii în pulberea de oase,
Putinţă va fi oare, atuncea să m-opresc,
Şi fruntea, de morminte, ţipînd să nu-mi zdrobesc?...
Şi cine-mi spune încă, din groapă, că nu are,
Tibaldo să nu iasă coprins de răzbunare?...
Tibaldo?... Iată-l... Vine... Un sînge viu şi cald
Ţîşneşte împrejuru-i... Opreşte-te, Tibald!...
Vai! El dup-o nălucă cu sabia ţinteşte...
Opreşte, căci Romeo e soţul meu... Opreşte!...

(Şovăind.)

De plumb, deodată însă, pleoapele îmi par...
Pe ochi... mi se întinde zăbranic funerar...
Un tremur... mă pătrunde... iar mîna mea... e rece
Pămîntul de subt mine îl simt că stă să plece...

(Se agaţă de perdelele patului şi se tîrăşte într-însul.)

Mor... — Patul... — O!... — Romeo!...

(Muzica începe să cînte şi merge crescendo spre a demonstra că se trece de la noapte la zi; între aceste scena se luminează încetul cu încetul.)

SCENA V

DOICA, CAPOLETI, DONA CAPOLETI, la urmă LAURENŢIU

(E ziuă.)

DOICA

(intrînd în vîrful picioarelor)

Fetiţa mea... Şi cum?
Dormi încă?... Este ziuă!... Deşteaptă-te acum!
M-auzi sau nu?... Răspunde-mi!... Drăguţa!...
De-osteneală,
Coprinsă fu se vede de-această piroteală...

(Înaintînd spre pat.)

Şi trebuie din somnu-i s-o scol neapărat!...

(Înlăturînd perdelele patului.)

Ce văd!... E-n pat culcată şi nu s-a dezbrăcat?...

(Mişcînd-o încet.)

Copila mea iubită, răspunde-mi însă mie...

(Mişcînd-o mai tare.)

Deşteaptă-te!...

(După un moment.)

Ea tace...

(Apucînd-o de mîini şi scuturînd-o.)

E rece... Grozăvie!...
Dar dînsa este moartă!... E moartă...

(Alergînd şi deschizînd uşa din stînga.)

Ajutor!
Săriţi! Încoa, stăpînă!... Mai repede că mor...

DONA CAPOLETI

Ce este?...

CAPOLETI

Ce se-ntîmplă?... Ce zgomot!

DOICA

(frîngîndu-și mîinele)

Vai! Ce soartă
Grozavă!... Vai ce soartă!

(Tîrîndu-i spre pat.)

Uitați-vă!...

DONA CAPOLETI

(cu un strigăt de disperare)

Oh!... Moartă!...
E moartă!

CAPOLETI

Julieto!

LAURENȚIU

(aparte)

Ce crude sfășieri!...
Dar binele se naște adesea din dureri!

ACTUL AL CINCELEA

(O stradă din Mantova. E noapte.)

TABLOUL I

SCENA I

ROMEO, la urmă BALTAZAR

ROMEO

De trebuie pe visuri să punem vreo credință,
De poate adevărul în somn să ia ființă,
Atunci fără-ndoială că-n timp apropiat,
Să aflu știri voioase îmi este rezervat.
Amoru, care pieptu mi-l umple, niciodată
Nu dete o lumină atîta de curată,
Încît să mă rîdice, făcîndu-mă ușor,
Să pot mai sus de lume și de pămînt să zbor!
Azi-noapte, printre visuri, văzui pe-a mea mireasă,
Murisem... și la mine veni prin umbra deasă...
Ciudat este desigur, în vis, ca să te vezi,
Atunci cînd n-ai vedere, că mori și re-nviezi,
Căci ea, o sărutare în flacăre topită
Îmi dete și ființa-mi a fost re-nsuflețită!
Îndată dup-acestea, ce farmec!... M-am visat

Pe tron, căci ajunsesem al lumii împărat!
Amor! Cîtă plăcere se află-n tine, dacă
Imaginile-ți numai, în stare sunt să facă
Din oameni, niște îngeri ce zboară fericiți
Pe aripi de iluzii prin ceruri rătăciți!...
Să sper, îmi zice astăzi natura-ntreagă. Dar
De ce să-ntîrzieze atîta Baltazar?...
Verona este-aproape și mor de nerăbdare...
Aidem!... El o să vie... A!... Iată-l mi se pare!

BALTAZAR

Stăpîne...

ROMEO

Ce e?... Spune-mi mai iute să mă-mpaci...
Îți dete Laurențiu vreo noutate?... Taci?...
Răspunde-mi: Julieta ce face?... Dar vorbește
Odată!

BALTAZAR

Julieta?... E bine. S-odihnește
De somnul veciniciei depusă în mormînt,
Iar sufletu-i acuma se află-n cerul sfînt
Cu îngerii!

(Romeo în acest timp îl privește cu fixitate.)

Mă iartă că-ți dau o crudă știre.
Am vrut a ți-o ascunde sub vorbe de-amăgire,
Dar singur mi-ai cerut-o... — Ei bine, mă deszic...
Păstrează-ți însă firea...

(Romeo privindu-l cu aceeași fixitate se dă înapoi și cade.)

Stăpîne! Ce-ai?...

ROMEO

Nimic!

BALTAZAR

(ridicîndu-l)

Fii om!...

ROMEO

Și va să zică,-n loc de bucurie
Tot soartă ne-mpăcată, și moarte, și urgie?...

(Schimbînd tonul; către Baltazar.)

Aleargă și găsește-mi doi cai de cumpărat...
La noapte, la Verona, plecăm neapărat!...
M-auzi sau nu?...

BALTAZAR

Stăpîne! Aud... Dar văd cu jale
O crudă hotărîre în ochii dumitale!

ROMEO

Te-nșeli... Nu am nimica. Dar du-te...

BALTAZAR

(înclinîndu-se)

Mă supun.

(Iese.)

ROMEO

Să fie cu putință? Visez ori sunt nebun?...
La noapte, Julieto, a noastră despărțire,
Schimbîndu-se prin moarte în vecinică-nsoțire,
Prin sufletele noastre, de lume depărtați,
În cerurile sfinte vom fi împreunați!...
De astăzi înainte, în viață nu mi-e locul!...
Dar cum?... Prin care mijloc?... A! Crima-mi dă mijlocul...
Pe cît mi-aduc aminte în cugetul meu trist,
Pe-aicea pe aproape cunosc un farmacist...
Oribil la vedere, cu haina zdrențuită,
Mizeria într-însul era întipărită;...
În pragul ușei sale văzîndu-l țintuit
Mi-am zis adesea: Iată un om neprețuit,
Căci lui de i s-ar cere balsam la disperare,
Ți-ar vinde pentru aur otrava cea mai tare!

Firește că atuncea, o! straniu mister!
Eu nu știam că singur voi merge să i-o cer!...
Dar iată-i prăvălia, cu rînjete funeste...
Și ce?... Închisă?... Însă, — să batem!

(Lovește în ușă.)

SCENA II

FARMACIS TUL, ACEIAȘI

FARMACISTUL
(dinăuntru)

Cine este?

ROMEO

Un disperat!

FARMACISTUL

Să-și cate de drum ne-ntîrziat...
Băiete, de pomană la nimenea n-am dat!

ROMEO

Ascultă-mă: E vorba de-a gîndului furtună
Căci galbenii cu zimțuri în pungă îmi răsună!

(Zdrăngănește banii în pozunare.)

FARMACISTUL
(deschizînd ușa)

Și ce voiești atuncea?

ROMEO

Tăcere!... Vino-ncoa!

FARMACISTUL
(după ce a ieșit afară)

În fine?...

ROMEO

Na o pungă pe care o vei lua!

(Azvîrlindu-i-o.)

Într-însa sunt, îmi pare, vreo patruzeci de galbeni!

FARMACISTUL
(numărîndu-i)

Sunt patruzeci întocmai ca soarele de galbeni!...

(Înclinîndu-se.)

Cu ce, măria-voastră, ați vrea să vă servesc?

ROMEO

Să-mi cauți o otravă teribilă, voiesc.

FARMACISTUL

Otravă?...

ROMEO

Și prin vine, ca zborul cugetării
Să zboare, sau ca gîndul cumplit al disperării...

FARMACISTUL

Posed în prăvălie asemenea licuori
Dar legile cu moartea lovesc pe vînzători!

ROMEO

Și ce?... Te temi de moarte cînd moartea e ușoară
Alăturea cu foamea ce zilnic te doboară?...
Și ce?... Pe cînd obrazul îți este descărnat
Mai șezi la îndoială și ai de cugetat?...
VorbișI de legi, dar spune-mi, ce legi, în astă lume,
De tine-avură grijă, de tine, fără nume,
De tine muritorul de foame?... Nu-mi vorbi
De legi!... Și iată aur!...

(Îi aruncă bani.)

Mai na!... — Le vei orbi
Cu el, fii sigur; — ține!

(Îi aruncă din nou.)

FARMACISTUL

Ce? Încă?... Aur! Aur!
Dar n-am văzut în viață un astfel de tezaur!

ROMEO

Deci?...

FARMACISTUL

Bine. Viu îndată... Așteaptă un minut...

(Reintră în prăvălie săltînd monedele în palme.)

E aur! Aur!

(Ieșind după un moment și arătîndu-i o sticlă.)

Iată acum ce mi-ai cerut!...
Otrava este-aicea... Ți-o dau... însă-n credință
Mizeria ți-o vinde, iar nu a mea voință!

ROMEO

Și tocmai de aceea, la gînduri nu mai sta...
Mizeria îți cumpăr, iar nu voința ta!

FARMACISTUL

(dîndu-i sticla)

Primește-o, și dintr-însa, sorbind o părticică,
Chiar douăzeci de vieți să ai,— ți le rîdică!

ROMEO

Prea bine. Iată aur! Mai na! Fii mulțumit,
Căci el e ca veninul mai crud și mai cumplit,
Și el produce-n lume cu mult mai multe crime,
Decît produce sucul veninului, victime!
Acela care-ți vinde venin, sunt eu.— Astfel,
Scheletul tău, cu carne îmbracă-ți-l prin el!

(Farmacistul îl privește înmărmurit și reintră în prăvălie.)

ROMEO

(înălțînd sticla)

Iar tu, aidem cu mine, licoare azurie,
Pe groapa Julietei să-ncepi a ta domnie!

TABLOUL AL DOILEA

(Mormîntul Capuleților.)

SCENA III

PARIDE și SAMSON, cu torțe și coroane de flori; la urmă ROMEO și BALTAZAR, cu un fanar și purtînd un drug de fier și o sapă

PARIDE

Dă-mi torța ta și du-te; — sau nu: Reia-ți-o. Voi
Să nu mă vadă nimini. Să bagi de seamă-apoi
La cele poruncite, vestindu-mi orișicare
Răsunete de pasuri, c-o mică șuierare.
Dă-mi florile și pleacă.

(Samson îi dă florile. Paride le ia și înaintează.)

SAMSON

(aparte)

Dar, zău, mărturisesc,
De pîndă-n cimitiruri să stau, că mă-ngrozesc!
Ce-o fi, să fie însă!... Aidem!

(Se depărtează.)

PARIDE

(către mormînt)

Gentilă floare,
De vînturi doborîtă în plina ta splendoare,
O! Iată,— flori pe floare eu viu ca să presar!...
Iubită Julieto, primește acest dar!...
În viață, pentru tine, a fost a mea iubire,
Și moartă, pentru tine e-ntreaga-mi suvenire!

(Se aude o șuierătură depărtată.)

Dar ce?... Samson de veste îmi dă, că un profan
Cutează să pătrundă aici ca suveran...
Și cine printre oase își pune-a sa domnie,
Să-mi turbure durerea de caută să vie?...
Ascunde-mă, o! noapte!

(Se depărtează.)

BALTAZAR

Îmi vine ca să fug
De groază!

ROMEO

Ți-este frică?... Dă-mi sapa ș-acel drug
Și du-te. Dar scrisoarea s-o dai, în zori de ziuă,
În mîna tatii. Adu fanaru-ncoa! Adio!
Și vezi să bagi de seamă să nu cumva să stai
Ascuns prin întuneric, c-atuncea, va fi, vai
De tine. Te voi rupe în mii de bucățele
Și gropilor flămînde voi da atunci din ele!
M-auzi?...

BALTAZAR

Aud, stăpîne, și, geaba mă mustrați,
Supus fiind la toate poruncile ce-mi dați!

ROMEO

Acela care-ascultă stăpînu, și-l iubește...
Am zis. Acuma, pleacă! Fii fericit! Trăiește!

(Baltazar se depărtează.)

Iar tu, abis al morții, tu pîntec ne-ndurat,
De nobile ființe, flămînd, și săturat,
Privește, cum pe tine, la rîndu-mi fără milă,
O nouă creatură te fac să-nghiți în silă!

(Ușile monumentului Julietei, pe care le-a forțat în acest interval prin mijlocul drugului de fier, se deschid de părete.)

PARIDE

(aparte)

Ce văd?... Este Romeo,— acel omorîtor...
El vine să insulte mormîntul ce ador!...
Mișelul!

(Înaintînd.)

Dar oprește, proscris fărădelege,
Ce vii să turburi morții c-o mînă sacrilege!...
La moarte te voi duce.

ROMEO

Să mor? e scopul meu!...
Fugi, lasă-mă aicea, și nu-ncerca zadarnic
Să-mi turburi disperarea... Eu plîng...

PARIDE

Și mai amarnic
Vei plînge într-o clipă în temniță-ncuiat
Iar mîine dimineață, vei rîde spînzurat!

ROMEO

Oricine-ai fi, ascultă, te las în libertate,
Dar cruță-mi conștiința de alte noi păcate!

PARIDE

Mișelule! Crezi astfel să scapi?

ROMEO

Sunt răbdător,
Prietine, vezi bine, fiindcă voi să mor,
Iar nu să scap: Ia seama!... Mînia-mi se deșteaptă...
Fugi, pleacă... tu ai poate o mumă ce te-așteaptă!

PARIDE

Și zău?... Mă iei la goană, dar eu te arestez.
Urmează-mă îndată!

ROMEO

Ce zici?... Să te urmez?

PARIDE

Sau vii cu mine-acuma sau eu...

(Pune mîna pe pumnal.)

ROMEO

A mea răbdare,
Te rog n-o mai pune la crudă încercare...

PARIDE

Tu tremuri, asasine!

ROMEO

Aceasta e prea mult!
Și mintea mea se duce și nu mai pot s-ascult!
Închideți ochii voștri, o! stele lucitoare...
Priveliștea de-aicea va fi îngrozitoare!

(Ei se bat. Paride cade.)

PARIDE

Eu mor, o simt, Romeo, dar milă dacă ai,
În groapa Julietei depune-mă încai!

ROMEO

În groapa Julietei?... Și cum te cheamă oare?...

(Apropiind fanarul de ochii lui.)

O! Cerule!... Paride... Ce noapte de oroare!
E mort și el... Acuma la rîndul meu... Aidem!
Să se-mplinească-n fine al cerului blestem!

(Ia sticla, o bea, și după aceea se întoarce către Julieta ce se întrevede în monument pe catafalc.)

Dar cît e de frumoasă și moartă!... — Împreună
Vom fi peste o clipă scutiți de-orice furtună!...
Grăbește însă... Vino, funebru lopătar...
De ce mă lași atîta pe-al traiului hotar?...
În fine!... Da!... Prin sînge te simt... Dar îndoiește
A ta repeziciune!... Fii trăsnet și lovește!...
Un secol mi se pare că e de cînd exist...

(Șovăind.)

A! Iată... Ai fost sincer, sărmane farmacist!

JULIETA

(deșteptîndu-se)

Vai! Vai!

ROMEO

Cine suspină?... Nimica. E tăcere
Adîncă împrejuru-mi și scade-a mea putere;...
Părinți, Tibald, Paride, priviți, priviți la noi!

JULIETA

(dîndu-se jos din coșciug)

Romeo! Laurențiu!... Dar unde sunteți voi!

ROMEO

(zărind-o)

Să fie nălucire?... E Julieta?...

JULIETA

Cine
Mă strigă?...

ROMEO

Eu! Romeo al tău!

JULIETA

Ești tu în fine?...
Ești tu, Romeo?... Vino... Susține-mă... Mi-e rău...
Dar unde ești tu oare?...

ROMEO

(alergînd și luînd-o în brațe)

Aici, — la sînul tău!

JULIETA

Romeo!...

ROMEO

Julieto!

JULIETA

Consoartă credincioasă,
Reînviez, Romeo, din moartea urîcioasă;...
Consoarta lui Paride nu sunt!... Eu m-am păstrat
Curată pentru tine!

ROMEO

Și eu!

JULIETA

Neîncetat
Vorbește-mi; a ta voce vibrînd cu armonie
Dezgheață al meu suflet prin sfînta-i poezie!...
Pe sînul tău ce bate susține-mă. Voiesc
Să simt că nu sunt moartă, să aflu că trăiesc!...
Și ce?... Romeo, iată că nu mă sprijinește,...
Romeo mă respinge cînd forța îmi lipsește?...

ROMEO

(șoptind)

Vai mie, Julieto!... Eu mor... Fatal venin!

JULIETA

Ce-ai zis!... Venin?... Tu tremuri, și-n ochiul tău divin
E scrisă moartea!...

ROMEO

Moartea, ai zis-o. Este-amarnic
Cuvîntul, dar cu dînsa să lupți este zadarnic!...
Adio!... Pentr-o clipă la scumpa ta vedere
Am stăpînit în pieptu-mi cumplita lui putere;...
Acuma, este însă tîrziu, căci în mormînt
Știindu-te... Ții minte al nostru jurămînt...

JULIETA

Oribil!... Nu se poate!

ROMEO

La revedere, sus!
Mor...

JULIETA

Însă Laurențiu nimica nu ți-a spus?...

ROMEO

Nimica.

JULIETA

Oh! Ce soartă!

ROMEO

Părinții noștrii-n fine
Își iau răsplata urei!

JULIETA

Vai, inima din mine
Se rupe!

ROMEO

Julieto... Cînd... orele... vor bate...
În fiecare noapte... a nopții jumătate...
De mine-adu-ți aminte...

(Moare.)

JULIETA

Romeo, dar nu vreau
Să mori!... El nu răspunde... De ce nu pot să beau
Veninul de pe buze-i?... E mort! E mort!...

(Ridicînd sticla ce a conținut otrava.)

Și iată
Că n-a rămas nimica în sticla blestemată!
Nimica!

(Trăgînd pumnalul lui Romeo.)

Iată însă prin ce să nu mai gemi!...

(Se aude sunînd miezul nopții.)

A! Sună miezul nopții... Romeo, tu mă chemi!...
Privește dar, din moarte, iubita mea nălucă,
Cum știe Julieta aminte să-și aducă!

(Se lovește și cade lîngă corpul lui Romeo.)

SCENA ULTIMĂ

LAURENȚIU, CAPOLETI și MONTECHIO;
scutieri cu torțe, guarzi și soldați

LAURENȚIU

Pe-aicea, și mai iute, să nu sosim tîrziu!

CAPOLETI

O! Scumpă Julieto, te iert!

MONTECHIO

Iubite fiu,
Te iert și eu! Romeo!

LAURENȚIU

(intrînd în monument îl află gol; cercetînd împrejur dă peste cadavre)

Tîrziu!

CAPOLETI

(zărind pe Julieta)

Înjunghiată
E însă a mea fiică, în sîngele-i scăldată!...

MONTECHIO

(zărind pe Romeo)

Ce văd?... E mort!... Romeo!... Copilul meu iubit!...

CAPOLETI

O! Soartă ne-npăcată, la ce am mai trăit?...

LAURENȚIU

Montechio, — privește, — și Capolet, — privește;
E cerul care ura astfel o pedepsește!
În schimbul urei voastre, răsplata v-o primiți,
E rodul vrăjmășiei pe care îl priviți!

FRAGMENT DIN „MEDEA"

(DUPĂ LEGOUVÉ)

SCENA VI

MEDEA, CREOZA

MEDEA

(naintînd)

Tînără copilă, zeii să te aibă-n grija lor
Căci acelor care sufăr le-ntinzi mînă de-ajutor.

CREOZA

(aparte, cu uimire)

Ce accent în a ei voce și ce frunte suverană.
Eu aș crede-o vreo regină, dacă n-ar fi vreo sărmană
Prigonită cine știe de ce soartă, de ce zei.

MEDEA

(către copiii ei)

Prezintați-i vălu-acesta ca un dar, copiii mei,
E țesut în fel de fețe și el poate s-o-ndulcească,
S-o atingă...

CREOZA

(către copii)

Puneți vălul pe altar să strălucească;
Mă atinge suferința însutit decît un dar.

(Către Medea.)

Spune-mi astfel, ce otravă ți-a pus soarta în pahar?
Ce răstriște?... După față pari mai mult ca o regină
Detronată, și... Dar cine...

MEDEA

Zeii singuri sunt de vină.

CREOZA

Și ce zeu te prigonește? Fi-va oare Artemis,
Voi ruga-o pentru tine... cultul său îmi e permis:
Dacă însă dintre dînșii e Neptun, a lui mînie
Noi prin daruri o vom face mai blajină să devie,
Căci Neptun este patronul ș-al Corintului, ș-al meu...
Dar de e cumva un altul, vom ruga pe orice zeu...

MEDEA

Zeul care mă gonește n-are-ntr-însul îndurare —
E Amorul...

CREOZA

Ce? Amorul?... Între noi ce-asemănare.
El de-asemenea m-alese roabă trainică să-i fiu.

MEDEA

Da. Dar dînsul pentru tine este-al cerurilor fiu,
Zeul tînăr, plin de farmec sub o vecinică zîmbire...
Grijile ce ți le-aduce le preschimbi în fericire...

(Cu explozie.)

E trimes de Eumenide pentru mine... — Îndîrjiți,
Poartă șerpi ca o podoabă pe-a sa frunte-ncolăciți.

CREOZA

Îi cunosc și eu durerea. Fii pe pace.

MEDEA

Cine? Tu?

CREOZA

Da.

MEDEA

(cu afecțiune)

Și cum pe-a ta junețe suferința s-abătu?
Cum? Bărbatul ce consoarte este gata să-ți devie
Nu-l cunoști de pe atuncea?

CREOZA

Nu; el este un străin.

MEDEA

Cine însă te împinse spre asemenea destin?

CREOZA

Soarta lui nenorocită.

MEDEA

Ca pe mine.

CREOZA

Frumusețea.

MEDEA

Ca pe mine.

CREOZA

Vitejia întrunită cu bîndețea.

MEDEA

Ca pe mine. Ca pe mine. A! Destin! Cît ne urăști,
Ne unești într-o durere ca mai rău să ne zdrobești.

CREOZA

Da. E-așa. Necunoscută îmi ești încă, însă iată:
Simt un fel de legătură dureroasă și ciudată
Între noi.

MEDEA

Și eu de-asemeni.

CREOZA

Pentru-aceasta, sora mea,
Spune-mi totul. Cine știe dacă nu se va putea
Să te-ajut?

MEDEA

Și ce voi spune?... Eu trăiam, nevinovată,
Fericită, și avută, lingușită, ș-adorată...
Într-o zi... fatală ziuă, în al tată-meu cămin
Se ivi... — ah! tremur încă de uimire, un străin.
El venea din depărtare ca să-și facă-o soartă-n lume
Și-n erou să cucerească al măririlor renume.
Farmecul din acea clipă mi-e și azi neexplicat.
Inima înmărmurită mi-o simții, și turburat
Ochiul meu după-ntîmplare rătăcea... Sub o sfîrșeală
Neînvinsă și plăcută, într-un fel de piroteală
M-afundam fără de voie... cînd deodată... el vorbi
Ș-a mea inimă cuvîntul de pe buze i-l sorbi.
Tremuram, purtînd în sînu-mi un torent de fericire
Ca și cum un zeu de flacări mi-ar fi dat a lui simțire,
Îl uram că fără voie mi se face împărat
Și nevrînd să-i dau un zîmbet, îi zîmbeam neîncetat.

CREOZA

Iată-n adevăr amorul.

MEDEA

De atunci fără-ncetare
Mi-au fost cugetele toate să-ntocmesc a lui scăpare.
Trebuia pentru aceasta inima să mi-o încui,
Să trădez orașul nostru, zeii noștri, ș-o făcui.
Trebuia pe al meu tată, jefuindu-l pentru dînsul,
Să devin o criminală și să-nec în mine plînsul.
Tată, zei, oraș și țară, n-am cruțat nimic, și cînd
Pe grozavele ruine, semizeul triumfînd
Apăru l-a mea vedere, eu, sărmana lui victimă,

Trebui să-l ascult încă, crimă după altă crimă.
„Vino, îmi zicea cu lacrimi... Gloria ți-o datoresc,
Dacă este să plec singur voi muri, căci te iubesc".

CREOZA

Vai! Urmîndu-l, să-i dai jertfă chiar și țara ta natală.

MEDEA

Lasă-mă-i ziceam și du-te... Dragostea ne e fatală...
Însă vorba lui călită de un sînge arzător
Răzvrătea-n a lui ființă patima sub care mor.
Eu voind să scap de farmec străbăteam ca o nălucă
Galeriile deșerte ale-ntinsului palat
Ș-auzeam în a mea urmă pasul lui cel adorat...
Noapte, noapte-ngrozitoare, ce cuvinte vor descrie
Jalea ce-ai coprins în tine lîngă-atîta bucurie.
Da; jertfii acele locuri, dar iubită dac-aș fi
Încă-o dată ca atuncea, încă-o dată le-aș jertfi.

(Pauză.)

Și de ce cu toate-acestea, zeilor, mi-ați pus-n cale
Pe eroul vieței mele cu zîmbirile-i fatale?
Pentru ca să fiu silită, mamă, să te părăsesc
Și-n genuche lîngă patu-ți un adio să rostesc?...

(Ea își ascunde capul între mîini și plînge. Creoza, ca s-o mîngîie, zărește copiii și-i împinge în brațele Medeei.)

CREOZA

Niciodată,
Disperarea să nu-nvingă cînd ești mamă ș-adorată.

MEDEA

Sunt nebună: ai dreptate...

(Către copii.)

Scumpii mei mîngîietori,
Ei pricep c-a fost creată de-ai naturei ziditori
A copiilor zîmbire pentru-a mamelor dureri.

(Sărutîndu-i.)

Iată-mă mai liniştită şi din nou mai în putere;
Mergeţi dar cît mai degrabă, ziua ca s-o folosiţi,
Templurile Artemisei cu stejar să-mpodobiţi.

LICAON

Ne vom duce pentru tine s-o rugăm.

(Ea-i sărută; copiii se depărtează din nou îndreptîndu-se spre templu.)

MEDEA

A lor iubire
Este tot ce-mi mai rămîne într-a mea nenorocire...
Vai, şi poate am a-i pierde...

CREOZA

Zeilor!

MEDEA

Durerea mea
Este prea obositoare... Să-i răcească ar putea.
Un copil are nevoie de plăceri şi fericire:
Ce-i aşteaptă lîngă mine decît lacrimi şi pieire?

CREOZA

Dar...

MEDEA

În fine, sunt străină, sunt sălbatică, nu sunt
Fiică-a Greciei mărete; chiar cu dragostea-nspăimînt,
Şi copiii mei adesea sub sălbatica-mi iubire
Tremurînd lîngă-a lor mamă par coprinşi de îngrozire.

CREOZA

Ce? Copiii s-aibă teamă de-a lor mamă?... S-ar putea?

MEDEA

Este astfel; şi aceasta este chiar pedeapsa mea.
Pentru-a mă lovi de moarte simt c-a cerului mînie
Chiar din ei are să-şi facă instrumentul de urgie.
Ei vor fi răzbunătorii cei aleşi de Erynis.

CREOZA

Erynis?

MEDEA

De Eumenide n-am vorbit sau este vis?...
De amoruri ce la crimă te împing? Şi nu ştii oare
Că pe fruntea mea se află ca stigmată-ngrozitoare
Semnul care este în iaduri fără milă imprimat,
Asasinilor?

CREOZA

Să fie cu putinţă?

MEDEA

Turburat
Ţi-este sufletul şi tremuri... Dar ce-ai face, de ţi-aş spune
Îngrozirea fără margini ce la jugu-i mă supune?
Vrei să nu-ţi ascund nimica? Fie-atunci. În orice loc,
În plămîni, de remuşcare mă simt arsă ca de-un foc...
Conştiinţa. Ştii tu oare conştiinţa ce-nsemnează?
Auzit-ai vreodată vocea ce mă torturează
Şi ce-mi zice-n tot minutul: tremură şi nu uita
Răzbunarea meritată este-n veci pe urma ta.
Iat-o... Chiar acuma-mi pare că în braţele-i mă strînge
Şi-n parfumu-acestui aer, eu respir miros de sînge.

CREOZA

Aiurări ne-ntemeiate pe nimica.

MEDEA

Ştiu, dar eu
Vrînd să scap de-o răzbunare hrănesc alta-n gîndul meu
Căci de inimă un şarpe m-a muşcat...

CREOZA

Şi cum?

MEDEA

Geloasă

Fost-ai oare o secundă?

CREOZA

Patima e dureroasă...

O cunosc.

MEDEA

(surîzînd)

Și ești... geloasă? Dar de cine?

CREOZA

De trecut.

MEDEA

Nu-ți voi mai ascunde-atuncea chinul meu neîntrecut.
Ești femeie... Vei pricepe... Deci ascultă: Cîteodată
Bănuiala mă coprinde. Lipsa lui prea-ndelungată
Mi se pare nefirească, și cu sufletul zdrobit,
Dacă,-mi zic atunci cu groază, dacă m-ar fi părăsit.
Dacă el, cînd fără sprijin rătăcesc în orice parte
Căutîndu-l și chemîndu-l cu strigările-mi deșarte,
Tremurînd la orice zgomot ce vestește moartea lui,
Ar uita de jurămîntul ce-mi făcu și ce-i făcui,
Ar iubi altă femeie ș-ar lua-o de soție?
Dacă... Dacă... Vezi cum tremur?...

CREOZA

Oh! Ar fi o infamie.

MEDEA

O zici singură. Ei bine, iată-mi chinul, și de cînd
Bănuiala-ngrozitoare se urcă în al meu gînd,
Cîmpuri, sate și orașe le cutreier ca o fiară
Căutîndu-l, sau mai bine, căutîndu-i, — pe cînd zbiară
Ura ce dintr-al meu suflet pune iadu-n ochii mei.

CREOZA

Mă-nspăimînți.

MEDEA

O! Zei puternici face-mă-ți să dau de ei.

CREOZA

Și ce-ai face întîmplarea dacă ar fi să...

MEDEA

A! Ce-aș face?
Și ce face o panteră cînd s-aruncă să atace
Și-n grozava-i bucurie cade peste prada sa
Dintr-un salt, și cînd o strînge pentru-a nu o mai lăsa?
Și la urmă iar, ce face cînd din corpul ce palpită
Rupe membru după membru și răcnește fericită...

CREOZA

A!

MEDEA

(cu compătimire disprețuitoare)

Și zici că ești geloasă?

CREOZA

Iartă-mă... Mărturisesc
Legitim că ți-e delirul dar de dînsul mă-ngrozesc,
Și... — Dar soarta dumitale mă atrage totdeodată...
E un fel de simpatie cu teroare-amestecată.

(Revenind la ea cu groază.)

Pare c-am născut în lume subt aceeași stea — iubesc
Cum iubești, — dar de asemeni, cum urăști și eu uresc.

MEDEA

Și pe cine?

CREOZA

Pe-o femeie.

MEDEA

Cum o cheamă?

CREOZA

Al ei nume
Orișiunde-nsuflă groază...

MEDEA

Și?

CREOZA

Pribeagă e prin lume...
Peste țări și mări departe a fugit...

MEDEA

Așa? Dar el
A uitat-o, sau...

CREOZA

Desigur. Cel puțin îmi jură-astfel.

MEDEA

Pentru ce te temi atuncea?

CREOZA

Pentru ce? Mi se tot pare
C-am s-o văd fără de veste apărîndu-mi...

MEDEA

Aiurare.

CREOZA

Că din brațele iubite să mă smulgă va-ndrăzni
Și atuncea...

MEDEA

Aiurare.

CREOZA

Inima că-mi va trăsni
Cu funestele-i otrăvuri...

MEDEA

N-ai să fii a lui consoartă
În curînd și...

CREOZA

Ah! Mi-e teamă; de-ai ști numele ce-l poartă
N-ai mai zice: aiurare.

MEDEA

Spune-mi-l atuncea?

CREOZA

Eu?
Niciodată... Acest nume voi să-l uit... Te rog urmează:
Ca să spui nenorocirea care fruntea ți-o brăzdează.

MEDEA

Mă supun: ascultă-atuncea. Oare nu ți s-a-ntîmplat
Să auzi despre minunea fără seamăn, — ne-ncetat
Se vorbește în tot locul despre lîna cea de aur...

CREOZA

(cu un început de temere)

Da! Ei bine?

MEDEA

Suferi oare?

CREOZA

Nu.

MEDEA

Acest întreg tezaur...

SCENA VII

ACEIAȘI, ORFEU

ORFEU

Te-așteptăm cu toți, Creoza.
(Zărind pe Medea.)
Dumneata!

MEDEA
(aruncîndu-se spre el)
Orfeu, Orfeu.
(Se oprește.)
Taci? Răspunde-mi însă-odată... Este-n viață soțul meu?

ORFEU

Dar ascultă...

MEDEA

Nu; nimica...

ORFEU

Vream...

MEDEA

Răspunde: mai trăiește?
Zi o vorbă, numai una: este-n viață?

ORFEU

El, firește.

MEDEA
(cu explozie de bucurie)
Ce? Trăiește, zici?

CREOZA

Dar cine?

MEDEA

A, veniți, copiii mei,
El trăiește și...

CREOZA

El? Cine? Voi să știu și eu...

ORFEU

O! Zei,
Îndurați-vă din ceruri.

MEDEA

El, eroul meu, al vostru,
Căci îl știu totdeodată și apărătorul nostru
Cît și-a Greciei onoare, strălucitu-nvingător
Din Colcos...

CREOZA
(cu un strigăt teribil)
Nenorocire.

MEDEA

Soțul meu.

CREOZA

E-nvingător.

MEDEA

Ce-aud oare?

CREOZA

Va să zică ești teribila Medee.

MEDEA

A! Pricep acuma totul: tu ai fost acea femeie,
Pregătirile de nuntă pentru tine sunt, și el
Pentru tine, pentru tine, mă-nșela ca un mișel,
Tremură.

CREOZA

(cu energie și demnitate)

Destul; de față cît voi fi aci urmează
Să-l respecți.

MEDEA

Eu?

CREOZA

Mă iubește de-l urăști și te trădează...

MEDEA

Și-l iubești?

CREOZA

Nu mai departe decît mîine, soarta mea
Cu a lui va fi unită.

MEDEA

Mîine, mîine. Vom vedea.

ADDENDA

GEMENII

PROVERB ORIGINAL ÎNTR-UN ACT

IOAN } frați gemeni, semănătura lor e perfectă
NICOLAE }
MARIA, soția lui Ioan
ANETA, amică a Mariei și amantă a lui Nicolae
UN SERVITOR

SCENA I

UN SERVITOR

(scuturînd și așezînd lucrurile prin casă)

Uf! Uf! De cînd s-a însurat și domnu, nu mai știu unde să-mi dau capu! Bine că a ieșit azi mai de dimineață, ca să mai scap un minut... Să nu-l mai aud zicîndu-mi tot mereu: „Stane, scaunu ăsta nu e bine scuturat... prafu e de un deget pe canapea și așa mai încolo... Parcă o să se îngroape cu ele! *(Uitîndu-se către ușă.)* Dar iată că vine cuconița dimpreună cu cumnatul d-ei, d-nu Nicolae, care e amorezat foc de cocoana Aneta, o prietină a cuconiței noastre. Tare mi-e frică cum că am să văd în curînd iar o nuntă și astfel, în loc de trei stăpîni la care slujesc, o să mă pomenesc cu patru! Cine m-a pus să intru în slujbă la flăcăi și mai cu seamă cînd ei sunt frați gemeni, căci să mă ia dracu dacă pot să cunosc pe unul dintr-altul, atîta de mult își seamănă... Ș-apoi se mai îmbracă și la fel. *(Uitîndu-se spre ușă.)* Iată chiar acum, dacă n-aș ști că stăpînul meu cel însurat a ieșit, aș jura că coconița este cu bărbatu d-ei, pe cîtă vreme se află cu d-nu Nicolae, cumnatul său... *(Mică pauză.)* Dar scrisoarea care mi-a dat-o s-o dau la poștă?... O uitasem... Alerg s-o duc să nu mă găsească aci c-apoi să te ții la vorbe! *(Iese repede.)*

SCENA II

MARIA, NICOLAE

MARIA

(luînd pe Nicolae drept soțul său)

Nu știu ce ai de cîtva timp, dar ești atît de rece cu mine și iată chiar astă-seară...

NICOLAE

Eu, rece cu d-ta!

MARIA

Da, cu mine și știi cît te iubesc!

NICOLAE

Pe mine!

MARIA

Negreșit, că doar nu pe fratele dumitale, pe care nu-l pot suferi...

NICOLAE

(aparte)

Ce-aud?... Nu poate suferi pe fratele meu, pe soțul său! Și cînd te gîndești că nu e căsătorită cu el decît de vreo trei săptămîni! *(Către Maria.)* Doamnă, aceste cuvinte...

MARIA

Aceste cuvinte nu sunt decît aceea ce merită. Are un caracter atît de urîcios... Vrea să treacă de Don Juan; curtează pe toate femeile, necruțînd nici pe amicele mele!... Chiar mai deunăzi l-am surprins la picioarele Anetei declarîndu-i amor, dar el nu m-a văzut, și m-am retras fără a-i zice nimic...

NICOLAE

(șoptind, aparte)

Dumnezeule, să fie cu putință... fratele meu să iubească pe Aneta, pe amanta mea! *(Către Maria.)* Dar Aneta nu se indigna de o asemenea cutezanță?

MARIA

Să se indigne?... Aida de!... Îi zîmbea cu cea mai mare dulceață și-n momentul cînd am întredeschis ușa, am auzit-o chiar zicîndu-i: „O! dacă ai ști cît te iubesc și eu!"

NICOLAE

Aneta a zis aceasta?... Îl iubește!... A! nemernicii, o să-i învăț eu!

MARIA

Liniștește-te te rog și lasă pe fratele dumitale în pace; vezi mai bine să nu mai fii atît de rece cu mine căci ai să mă faci să mor de durere! *(Iese încet.)*

SCENA III

NICOLAE (singur)

NICOLAE

O, Dumnezeule, ce teribile revelațiuni într-un singur moment!... Fratele meu, om însurat, își trădează soția, mă înșală pe mine și iubește pe Aneta, iar Aneta, trădătoare la rîndul său, răspunde la culpabilul său amor! În fine, culmea nenorocirei și a crimei, Maria, soția fratelui meu, abia după trei săptămîni de căsătorie, îl trădează asemenea, declarîndu-mi mie acest amor cumplit, criminal! Iată unde ne conduce civilizațiunea, rafinarea în cultură!... Frate, amantă, soție, toți sunt trădători! *(Înfuriat.)* N-a mai rămas nimica sacru! Nimic!... Fratele își trădează soția pentru a lua amanta fratelui său!... Soția își trădează bărbatul

pentru a iubi pe cumnatul ei!... O!... dar trebuie să-mi răzbun și-mi voi răzbuna!... Am să-i zdrobesc sub picioarele mele ca pe niște vipere.

SCENA IV

NICOLAE, ANETA

NICOLAE

(conținîndu-se, salută cu răceală)

Doamnă...

ANETA

(luîndu-l drept soțul Mariei, aparte)

Ce va fi avînd soțul Mariei astăzi?... Îmi pare supărat. *(Către Nicolae.)* Maria este acasă?

NICOLAE

Da.

ANETA

Pentru moment aveam să-ți vorbesc numai dumitale... Știu cît ești de bun și de aceea...

NICOLAE

(cu agitațiune)

Ascult.

ANETA

Fac apel la toată indulgența dumitale; aceea ce am să-ți spui are să te indispună poate...

NICOLAE

(cu același ton agitat)

Ascult.

ANETA

Știu că ai fost întotdauna compătimitor...

NICOLAE

Vorbiți.

ANETA

Nu cutez.

NICOLAE

A!!

ANETA

Nu știu cum să-ți spun... Și tocmai dumitale... O! aceasta îmi vine prea greu!

NICOLAE

(aparte)

O cred și eu că-i vine greu! Infama!

ANETA

Ați zis...

NICOLAE

Nimic!

ANETA

Ei bine! Întîmple-se ce s-o întîmpla!... Îți voi spune tot... Iubesc pe fratele dumitale!

NICOLAE

(aparte, cu furie)

Ce nerușinare!

ANETA

(continuînd)

Da, îl iubesc. Vream să ți-o spun de mult, dar nu cutezam... Acuma că știi tot, aibi milă de o nefericită și decide-l să se însoțească cu mine!...

NICOLAE

(aparte)

Să-l decid să se însoțească cu ea, să-l despart de Maria! *(Către Aneta.)* Nenorocito!

ANETA

Domnule...

NICOLAE

(luînd-o de mînă cu forță)

Iubești pe fratele meu și nu mi-ai spus-o pînă acum... m-ai înșelat atîta timp... Mizerabilo!

ANETA

Domnule...

NICOLAE

Da, m-ai înșelat, m-ai trădat...

ANETA

Nu văd care e trădarea!...

NICOLAE

N-o vezi?... Și cutezi aceasta să mi-o spui mie... mie!

ANETA

Dar, domnule...

NICOLAE

(arătîndu-i ușa)

Ieși sau nu mai garantez de viața dumitale...

ANETA

(aparte, cu spaimă)

A înnebunit!... O, sărmană Marie, ce nenorocită ești să aibi un astfel de soț! *(Către Nicolae.)* Liniștiți-vă, vă rog.

NICOLAE

(plimbîndu-se cu pași repezi)

Să mă liniștesc!... Să mă liniștesc!

ANETA

Negreșit.

NICOLAE

(aparte)

Nu a plecat încă! Ei bine! voi pleca eu, căci într-altfel nu știu dacă voi putea să fiu stăpîn pe mine pînă la sfîrșit. *(Iese.)*

SCENA V

ANETA, IOAN

ANETA

Amicul meu, bine c-ai venit...

IOAN

Doamnă...

ANETA

Și de unde ți-a venit mă rog această răceală cu mine, cu Aneta ta!

IOAN

(aparte)

Aneta mea, zău e nebună! *(Șade pe un scaun. Aneta se apropie de el pe la spate și-l sărută pe frunte.)*

ANETA

Ingratule!... Astfel răspunzi tu la amorul meu...

SCENA VI

(Ușa se deschide cu violență și intră Nicolae.)

ANETA, IOAN, NICOLAE

NICOLAE

A! viperă înveninată!... Astfel mi-ai fost frate!... Să-mi iei amanta!... Să mă trădezi... să te faci rivalul meu!... Ei bine, unul din noi doi trebuie să moară... Alegeți armele sau te omor la moment, fără apărare!

IOAN

Ce aud?

NICOLAE

Scoală-te, trădătorule, și repede! Ce te prefaci că nu înțelegi?... Mi-ai luat pe Aneta mea... trebuie să mori!

ANETA

(cu mirare)

Aneta lui?...

IOAN

Dar nu ți-am luat pe nici o Anetă, căci nu iubesc pe nici una!

ANETA

(face un pas spre Ioan)

Nu mă iubești?... Aceasta era recompensa ce trebuia să-mi dai pentru c-am avut slăbiciunea să deviu amanta ta!

IOAN

Amanta mea?

ANETA

Cum? Ai nerușinarea să și tăgăduiești?

NICOLAE

Jos masca ipocriziei, căci vezi bine că n-o mai poți purta!... Mi-ai luat pe Aneta, Aneta e amanta ta!

SCENA VII

ANETA, IOAN, NICOLAE și MARIA
(care se precipită în odaie cu disperare)

MARIA

(către Nicolae)

Ce-am auzit?... Tu, soțul meu, să mă trădezi?

NICOLAE și IOAN

(cu mirare)

Soțul tău!!!

MARIA

(către Ioan)

Aceasta o știi foarte bine, domnule Nicolae, ca să nu mai aibi trebuință să te miri...

IOAN

Nicolae?... Dar pe mine nu mă cheamă Nicolae, eu sunt Ioan, sunt soțul tău!

NICOLAE

El e soțul tău.

MARIA și ANETA

El!?

NICOLAE și IOAN

Negreșit.

MARIA

(se precipită în brațele lui Ioan)

Dumnezeu să fie binecuvîntat!... Ce ciudată mepriză, să iau pe cumnatul meu drept soțul meu!

NICOLAE

A! acuma înțeleg totul... Pe mine m-a surprins cumnată-mea la picioarele Anetei declarîndu-i amor și eu am crezut că a surprins pe fratele meu, pe soțul său!

ANETA

Dar eu care am luat pe cel însurat drept cel neînsurat! *(Către Nicolae.)* Sărmanul meu Nicolae, cîtă gelozie trebuie să fi resimțit cînd îți spuneam că iubesc pe fratele tău, crezîndu-te pe tine soțul Mariei! Cu alte cuvinte, luînd pe Ioan drept Nicolae și pe Nicolae drept Ioan. *(Către amîndoi.)* Iată ce va să zică gemenia.

IOAN

(către Maria)

Să-i căsătorim.

NICOLAE

Ei bine, fie; pun însă o condițiune...

IOAN

Și eu una...

MARIA și ANETA

Care?

AMÎNDOI

Să nu mai trăim toți într-o casă!...

AMÎNDOUĂ

(cu mirare)

De ce?

NICOLAE

Semănăm prea mult și, mai știi lucru dracului, să nu se întîmple să ne ia nevestile noastre pe unul drept altul!

AMÎNDOUĂ

Primim condiția. Prin urmare logodnă...

AMÎNDOI

Logodna. *(Schimbă inelele și muzica cîntă în surdină, și tot în surdină acompaniază următoarele versuri cîntate de amîndoi frații, cari înaintează lîngă rampă ținîndu-se de mînă:)*

Pentru-a noastră gemenie
Rugăm publicu-asistent,
Orișicît de blînd să fie,
Orișicît de indulgent!
Căci abia-n prima junețe
Sunt actori și autor,
Deci, cu agitate fețe,
Ei aștept sentința lor!

(Strofele de mai sus se repetă după aceasta de Maria și Aneta care în loc de a zice: „Pentru-a noastră gemenie" zic: „Pentru-această gemenie" și, în fine, dîndu-și mîna, le cîntă cu toții în cor.)

DIALOGUL MORȚILOR

HELIADE

Bună ziua, Magherule!

GENERAL MAGHERU

Bine te-am găsit sănătos.

HELIADE

Vino să te strîng la pieptul meu: mi-a ajutat Dumnezeu să mai văd sosind în lumea umbrelor un adevărat român.

Limbagiul tău îmi spune că n-ai uitat românește și inima ta a dovedit întotdauna aceasta. Ce mai e nou prin țară?

MAGHERU

Multe, frate Heliade, dar mai întîi să-ți spui că ți-a adus statuia...

BOLINTINEANU

Mai bine nu-l lăsau în viață să sufere de neavere decît să-i facă statuie după moarte. Mai bine nu-l înjurau trăind, decît să-i cadă în genuchi pe mormînt!

MAGHERU

Tot generos te-am pomenit și tot generos te văd și după moarte. Bine, tocmai tu să vorbești de lipsa în

care a fost lăsat Heliade, cînd pe tine te-au lăsat fără pîine chiar pe patul tău de moarte. Nu eşti tu acela care ţi-ai pus şi biblioteca la loterie pentru ca să-ţi cumperi cele trebuincioase?

ANTON PANN

Încai nu-i rîdică statuie!

MAGHERU

Povestea vorbii!

HELIADE

V-aţi apucat de glume. Ia spune-ne mai bine, mare umbră a secolului trecut, cum ai putut s-o duci atîta vreme printre mişei? Minunatul şi iubitul meu satiric Bălăcescu ne-a sosit deunăzi, dar era cam supărat; nu ne-a prea spus multe...

BOLINTINEANU

El ne-a sosit incognito, tocmai cînd ne gîndeam la el mai puţin. Nu ni-l anunţase mai nici o gazetă.

MAGHERU

Apoi, dacă primiţi gazetele, ce să vă mai spui eu!

HELIADE

Le primim pe toate. Dar din ele nu mai înţelegi nimic.

MAGHERU

S-au format multe partide.

HELIADE

Pentru pieirea mai sigură a ţării. Ce face străinul?...

MAGHERU

Ca străinu.

HELIADE

Nu v-am spus-o eu! Pe vremea aceea mă fluieraţi! S-au împlinit zisele mele. Culpa a fost şi a ta, Magherule; ai crezut prea mult în Brătianu...

MAGHERU

Rosetti îl strică...

ANTON PANN

Spune-mi cu cine te aduni, ca să-ţi spui cine eşti!

BOLINTINEANU

Bine i-am zis eu în *Eumenidele*:

„Iăncuţă Brătiene, boier mic din Piteşti!"

HELIADE

El este geniul cel rău al României. Dacă nu să va face o puternică reacţiune, ţara nu va scăpa. Brătianu şi veneticii i-au săpat mormîntul. Nenorocită România!

BOLINTINEANU

N-am greşit cînd am zis despre ea:

„Şi nu ai nici mîngîierea
Apărîndu-te să mori,
Ei ţi-au degradat durerea
Şi mormîntu-ţi n-are flori!"

C. BĂLĂCESCU

Peştele de la cap să strică!

MAGHERU

Ce era de făcut?

ANTON PANN

Capul strică, *capul* să tragă...

HELIADE

Dac-aş trăi...

BARBU CATARGIU

Si jeunesse savait, si vieillesse pouvait!

NICOLAE BĂLCESCU

O! scumpa mea țară, ai fost ursită să pieri!...

VOCEA NEMĂRGINITULUI

Cei din ceruri, în ceruri să rămîie. Destinele țărilor nu sunt în mîna oamenilor. Puterea mea conduce universul și ochiul meu peste toate popoarele veghează deopotrivă!

TOȚI

(prosternați)

Glorie ție, Doamne! Glorie ție!...

3 DECEMBRIE

TRAGEDIE ORIGINALĂ ÎNTR-UN ACT ȘI ÎN PROZĂ

Autorul dedică această tragedie doamnei *E. Popescu.*
București, iulie 14, 1881

PERSOANELE

ANDREI (31 ani)
SANDU (21 ani)
IOAN (18 ani)
CATRINA (muma lor)
STAN
UN SUBCOMISAR
UN JANDARM

(Scena reprezintă o sală de birt și acțiunea se petrece la Brașov.)

SCENA I

CATRINA, SANDU

CATRINA
(ridicîndu-se dintr-un scaun)

Și va să zică nu mai este nici un mijloc de scăpare?...

SANDU

Nu cred, mamă.

CATRINA

Și va să zică legea este fără milă pentru săraci?... Legea apără numai pe cei bogați!... Și tu, tu care ești cel mai în vîrstă dintre cei doi copii ce mi-au rămas, tu, care ești singurul meu sprijin, vei fi îmbrăcat fără milă... într-o livrea...

SANDU

Dar mamă... vorbește mai încet!

CATRINA

Nu; voi vorbi tare ca să mă audă lumea întreagă; voi vorbi tare ca să mă audă... Dumnezeu... dacă este!

SANDU

Mamă!

CATRINA

O!... Am suferit destul, și nu m-am îndoit, și am crezut într-o ființă mai presus de noi... Dar acum...

SANDU

Mamă!

CATRINA

Să lăsăm acestea, ai dreptate. Și cîtă vreme ți se lasă pînă să îmbraci haina militărească?...

SANDU

Mi s-a spus că sunt înrolat fiindcă am căzut la sorți... și mîine...

CATRINA

Mîine, zici?... Mîine! Ce grozăvie!... În ziua de trei decembrie!... Mîine, fiul meu, un român, născut liber în România liberă, va deveni unealta ungurilor în contra fraților săi!... O! De ce nu mai sunt bogată, căci aurul te scapă de orice!... Aur! Ban mizerabil, tu ești legea universală!... De ce n-am murit acum treizeci de ani, în acea fatală noapte de trei decembrie!... Această dată mă urmărește pretutindeni!

SANDU

Mamă! Mamă! Pe tot ce ai mai scump, te rog nu-mi mai ascunde trecutul, cel puțin acum, în preziua nenorocirei ce are să mă despartă mîine de tine!... Spune-mi ce însemnează acea dată de 3 decembrie pe care te-am auzit rezicînd-o adesea!

CATRINA

Nu; nu-ți voi spune... mi-ar fi cu neputință... și... apoi, este o prea lungă istorie. Află numai că această ziuă m-a urmărit în toată viața mea... Acum treizeci de ani eram fericită, eram bogată...

SANDU

O știu. Dar în fine, n-ai voit niciodată să-mi lămurești nimic mai mult.

CATRINA

(ca și cum nu l-ar fi auzit)

Acum treizeci de ani trăiau toți... toți!... Tatăl meu, boier român, iar nu fanariot, bunul meu tată! El își iubea țara... Oh! Dar să lăsăm acestea... *(Pauză.)* Zece ani în urma acestei întîmplări s-a consumat desăvîrșita ruină a casei noastre... Nu-ți voi spune prin ce fatalitate — dar o singură zi, ziua de 3 decembrie, a fost de ajuns ca să m-arunce în această nenorocită soartă: din caretă, în noroi!... Veniți și priviți pe-acea mîndră fată de boier, voi care-ați cunoscut-o... Recunoașteți-o, dacă puteți, în mizerabilă birtășiță de lîngă Biserica Neagră.

SANDU

Mamă!... Pentru numele lui Dumnezeu!...

CATRINA

(fără să-l audă)

Dar aceasta tot nu a fost de ajuns... Paharul mi se umpluse de soartă... și trebuia să-l beau pînă la drojdii... Tu știi prin ce întîmplare fratele tău Andrei, cel mai în vîrstă dintre voi, a dispărut acum 16 ani, tot în acea nenorocită zi de 3 decembrie, și tocmai cînd împlinea 15 ani... 3 decembrie!... 3 decembrie!... *(Plînge.)*

SANDU

(luîndu-i mîna)

Liniștește-te, mamă! Mă faci să mor de durere. Și apoi, cine știe, poate că fratele meu se va reîntoarce...

CATRINA

Se mai reîntorc oare morții?...

SANDU

El însă poate că trăiește!

CATRINA

Trăiește, zici?... O! Nu-mi da speranțe zadarnice! Și cum voiești să se mai întoarcă chiar dac-ar trăi!... Cum ne-ar da de urmă?... Cum ne-ar găsi el aicea, sub acest nume schimbat, între acești munți în care se ascunde Brașovul?... Cine i-ar putea spune unde suntem? S-ar putea el gîndi că muma sa este o mizerabilă birtășiță?...

SANDU

O! Taci, mamă!... Taci!... Vorbele tale îmi inspiră ideea unei crime! Da; trebuia să fur, trebuia să mă fac mișel, trebuia să-mi vînd sufletul, dar nu trebuia, eu, fiul tău, să te las să ajungi în asemenea stare... și iată, cuget și iar cuget, și nu știu ce m-a împiedicat chiar alaltăieri să asasinez pe curierul de la cariola cu bani...

CATRINA

Ce zici, nenorocitule?

SANDU

Caii lui urcau în pas pe șoseaua munților; era singur; dezarmat; jandarmul rămăsese în urmă... noaptea cobora cu repeziciune... atunci, da: mărturisesc că m-am gîndit un moment la crimă!... Să fur, dar să văd pe muma mea bogată și fericită;... să fiu criminal, dar să știu că murind o voi lăsa precum s-a născut, în lux, în mătase, în bogăție!...

CATRINA

Destul, copilul meu; aibi milă de mine! Să furi, tu?... Să omori, tu? Și aceasta, pentru mine?... O! Dar știi tu ce-am făcut eu?... Știi tu cine sunt eu?

SANDU

Ești muma mea!

CATRINA

Un tîlhar, tu? Un asasin, tu?... Eu să fur, da; eu să asasin, da... Și în adevăr, nu știu pentru ce n-am făcut-o încă și pentru ce n-o fac, pentru voi, pentru fericirea voastră!

SANDU

Mamă, tu ai făcut destul pentru noi. Ai făcut chiar mai mult decît destul: ai făcut prea mult. Ți-ai primit cu resemnare poziținea pe care ți-a făcut-o soarta și ai trăit. Căci, o știu, tu ai trăit pentru noi, mamă!...

CATRINA

(strîngîndu-l în brațe)

Da, pentru voi, copiii mei!

SCENA II

CATRINA, SANDU, IOAN

IOAN

Mamă, o trăsură s-a oprit afară și un călător care așteaptă jos m-a întrebat dacă în adevăr acesta este Otelul de București!

CATRINA

Îi vei fi spus, cred, că nu se înșală?

IOAN

Da.

SANDU

Ei bine?

IOAN

Voiește o odaie și cere să i se pregătească de cină!

CATRINA

Poftește-l degrabă. Eu mă duc să văd de odaie... Sandule, tu rămîi aicea și întîmpină-l. *(Iese prin stînga; Ioan prin față.)*

SCENA III

SANDU

Sărmana mea mamă!... Soarta este în adevăr cumplită! Eu! Eu! În oștirea ungurească! O! Dar mai bine să mor, să mă sinucid, și într-o clipă, decît să-mi omoare alții onoarea și demnitatea mea de român! Să mor?... Să mă sinucid... — Dar ce va face atuncea mumă-mea?... Cine o va îngriji?... Cine o va susține odată ce voi fi eu mort?... Nu va muri ea de durere?... Da, se poate!... Atît mai bine însă, va scăpa!... Și apoi, trăind, ce aș putea eu face pentru dînsa?... Cu ce aș putea-o eu ajuta?... Cu nimic! O! decît o asemenea viață, mai bine mormîntul! Este o crimă să-ți răpești viața cînd poți face vreun bine cuiva, cînd poți fi trebuincios la ceva, cînd ești părinte și-ți lași copiii pe drumuri, putînd să muncești și nevoind să muncești! Da... atuncea este o crimă de a te sinucide! Dar eu, cui pot fi eu trebuincios, cui pot face eu bine, ce pot eu să muncesc și nu muncesc?... S-a hotărît... Mîine... Voi muri!...

SCENA IV

ANDREI, SANDU, STAN (cu un geamantan pe care îl depune jos și iese)

SANDU

Bine ați venit, domnule!

ANDREI

Bine vă găsesc. Dar zău, cam urîtă vreme aveți pe aicea. Acum, ascultă-mă, să-mi puie masa că mor de foame. *(Se trîntește pe un scaun.)* Ia vino-ncoa de-mi trage cizmele!...

SANDU

(cu mîndrie)

Domnule, eu nu sunt slugă!

ANDREI

Atuncea, mă iartă, dacă dumneata ești stăpînul otelului, fiindcă mi se spusese că-l ține o femeie văduvă.

SANDU

Nu sunt eu stăpînul!

ANDREI

Dacă este așa, cine ești și cine este antreprenorul hanului?...

SANDU

Mumă-mea. Dar aicea, domnule, nu este han, ci otel!

ANDREI

(aparte)

Frate-meu!... Ce nerod sunt că nu l-am recunoscut din capul locului!... Aceeași mîndrie de familie! Sîngele apă nu se face! *(Tare.)* Mă iartă, domnule; eu nu sunt tocmai așa de necioplit din fire precum mă arăt, dar... înțelegi... osteneala... drumul...

SANDU

Înțeleg, domnule; aveți trebuință de ceva?

ANDREI

V-aș fi foarte îndatorat dacă ați porunci să mi se aducă ceva de mîncare.

SANDU

Îndată. *(Deschizînd ușa din față.)* Stane! Stane!

STAN

(de afară)

Aud, domnule dragă, aud!

ANDREI

(aparte)

În ce mizerie trebuia să vă regăsesc; și eu trăiam, eram fericit! A! Dar acum nenorocirea se va duce ca un vis urît!

SANDU

(care în timpul pe cînd s-a zis aparteul vorbea încet cu Stan în ușă, către Stan cu voce tare)

Și la urmă să vii să vezi de masă!

STAN

(idem)

Mintenași!

ANDREI

Cît ai crescut de mare!

SANDU

(cu mirare)

Mă cunoașteți?

ANDREI

(aparte)

Ce dobitoc sunt! *(Tare.)* Nu, domnule; adică da, vă cunosc... v-am mai văzut... acum cîțiva ani... dar pe atuncea... erați un copil! *(Aparte.)* O mai fi trăind și celălalt frate al meu?... *(Tare.)* Cît de fericită trebuie să fie muma dumitale că are un așa copil!

SANDU

Da, domnule, eu și frate-meu ne silim s-o facem fericită!

ANDREI

(cu bucurie)

Cum?... Mai ai încă un frate?... Va să zică trăiește și el! *(Aparte.)* Aidi!... Iar m-am dat de gol!

SANDU

Și de ce voiți să nu trăiască?...

ANDREI

Mă iartă... domnule... Foamea și osteneala drumului mă fac de nu mai știu ce vorbesc!

SANDU

Va să zică veniți de departe...

ANDREI

Da, foarte de departe!

SANDU

De la Pești?...

ANDREI

De la New York.

SANDU

(exclamînd)

Tocmai din America!... *(După un moment.)* Țara aurului!

ANDREI

(trîntind cu fală un portofoliu pe masă)

Și a biletelor de bancă!

SANDU

N-am văzut niciodată asemenea bilete...

ANDREI

N-ai decît să-ți îndeplinești dorința acuma. Iată: deschide acest portofoliu și uită-te...

SANDU

(deschide portofoliu și hîrtiele se revarsă pe jumătate dintr-însul pe masă)

Dumnezeule! Dar este o întreagă avere!

ANDREI

Nu tocmai!... Vreo două sute de mii de dolari!

SANDU

Două sute de mii de dolari! Dar a cinci franci dolarul face un milion de franci!

ANDREI

Ei! Da!

STAN

(intră cu o tavă, tacîmuri și talere, și așază bucate pe masă)

Totul e gata!

ANDREI

A! Iată cina! *(Către Stan.)* Ei! dar pune două tacîmuri. *(Stan pune încă un tacîm și iese.)*

SANDU

Și pentru ce?

ANDREI

Pentru ca să mîncăm amîndoi!

SANDU

Vă mulțumesc, nu mi-este foame!

ANDREI

(aparte)

Îmi pare trist! *(Tare.)* Știi însă cît este de urît ca să mănînce cineva singur... Vei bea cel puțin cu mine un pahar de Tokai, nu este așa?

SANDU

Dar, domnule...

ANDREI

Aidem!... Un pahar... va fi în sănătatea mumei dumitale!

SANDU

O! da, în sănătatea ei. *(Ciocnesc paharele.)*

ANDREI

Și într-a dumitale!

SANDU

Nu, într-a mea, nu!

ANDREI

De ce?

SANDU

În curînd nu voi mai putea fi bolnav!...

ANDREI

(aparte)

Ce voiește el să zică?

SANDU

Nu mîncați?

ANDREI

Nu; nu mai mi-e foame!

SANDU

Așa de tînăr să nu vă mai fie foame!

ANDREI

Nu tocmai așa de tînăr pe cît crezi!

SANDU

Și ce vîrstă aveți?

ANDREI

Împlinesc 28 de ani... Ia să vedem cînd... În cîte ale lunei avem mă rog?...

SANDU

În 2 decembrie!

ANDREI

În două... *(Scoțînd ceasornicul.)* Iată... Sunt tocmai unsprezece ore și peste o oră începe ziua de 3; nu este așa?

SANDU

Ei bine?...

ANDREI

Ei bine, peste o oră împlinesc douăzeci și opt de ani!

SANDU

Ca bietu frate-meu!

ANDREI

Va să zică nu ești dumneata cel mai mare dintre frați?

SANDU

Ba da; dar mai aveam un frate...

ANDREI

A murit?...

SANDU

Nu.

ANDREI

Atunci, trăiește?

SANDU

Nu știm!

ANDREI

Nu înțeleg!

SANDU

A dispărut într-o zi... Tocmai la vîrsta de 15 ani și în ziua nașterii lui!

ANDREI

Și cum se numea el?

SANDU

Andrei!

ANDREI

Cine știe ce ticălos o fi azi!

SANDU

Domnule, bagă de seamă!...

ANDREI

Ce să bag de seamă! Trebuie să fie un mizerabil!

SANDU

(luînd un cuțit)

O! Pe Dumnezeu! Retrage-ți cuvîntul... sau...

ANDREI

Oprește-te... — Încoa, — în brațele mele! — Sunt fratele tău, — sunt Andrei.

SANDU

(rămîne un moment înmărmurit și după aceea se azvîrle în brațele lui Andrei)

Fratele meu!... Andrei!... Ești tu?... Dar cum?... Prin ce minune?...

ANDREI

Stăpînește-ți uimirea!... Liniștește-te!... Îți voi spune tot... Este o prea lungă istorie... Află deocamdată că soarta m-a favorizat... Suntem bogați...

SANDU

O! Ce bucurie pe mumă-mea! Alerg să-i spun!

ANDREI

Nu, te rog nu face aceasta. Voiesc, fiindcă mîine e ziua nașterii mele, să-i tăinuiesc numele meu... și mîine... cînd se va deștepta din somn... voi fi în genunche dinaintea patului ei... iar sărutîndu-i mîna... îi voi depune pe piept...

SANDU

(arătînd portofoliul de pe masă)

Acel portofoliu?...

ANDREI

Da! De aceea te rog liniștește-te și nu-mi ridica mîngîierea acestei surprinderi!... Să nu se afle nimica pînă mîine! Ascunde-mi numele chiar de fratele nostru Ioan, căci el e prea tînăr și poate că n-ar fi în stare să se stăpînească!

SANDU

(îmbrățișîndu-l)

Andrei! Fratele meu! Iubitul meu frate!

SCENA V

CATRINA, SANDU, ANDREI

CATRINA

(ea a auzit ultimul cuvînt)

Ce-am auzit?... Iubitul tău frate?... *(Aparte.)* Și erau îmbrățișați!

SANDU

(către Andrei)

Mama!

ANDREI

(încet către Sandu)

Ține-ți cumpătul! *(Tare, către Catrina.)* Da, doamnă! Sandu este iubitul meu frate, deoarece este cel mai iubit prieten al meu! Nu mă puteți cunoaște fiindcă sunt camarad de școală al lui Sandu... și... la urmă, am plecat... într-o călătorie foarte lungă... Înțelegeți dar...

CATRINA

Da, înțeleg, și iată chiar... Mi se pare că vă recunosc vocea... Se aseamănă cu a unuia dintre fiii mei... *(Aparte.)* Încă o speranță pierdută!... Dar această voce?... Această voce?...

ANDREI

Vocile și chiar figurile se aseamănă în adevăr! Aș putea chiar să vă mărturisesc că a dumneavoastră, doamnă, are aproape aceleași accente ca vocea bietei mele mume care a murit acum patru ani...

CATRINA

Vocea mumei sale care a murit!... O! Cît de deșartă iluziune îmi făcusem! Sunt nebună! Mi se pare că recunosc în toți pe Andrei!

SANDU

Mamă, ai ales o odaie bună pentru prietenul meu?... După o călătorie atît de lungă, trebuie să aibă desigur nevoie de a se odihni cît de bine!

CATRINA

Da, fiul meu. Dar domnul vine de departe?

ANDREI

Din New York!

CATRINA

Dumnezeule! Din America!... Şi ce poate să caute cineva peste ţări şi mări?

ANDREI

Averea!

CATRINA

Aţi pus încai mîna pe ea?...

ANDREI

(răsfoind hîrtiile din portofoliu)

Nu tocmai; dar tot am aici, în bancnote, aproape ca la un milion de franci!

CATRINA

Colosal!

ANDREI

Bagatelă!

CATRINA

(aparte)

Bagatelă! Bagatelă! Vorbe ale bogaţilor! Bagatelă, cînd eu cu cîteva sute de fiorini aş cumpăra scutirea fiului meu!... A!... O idee însă... *(Tare.)* Domnule...

ANDREI

Mă rog, doamnă!

CATRINA

Mi-aţi spus că sunteţi amic al fiului meu...

ANDREI

Da!

CATRINA

Ei bine, dumneavoastră sosiţi la timp. Faptul că sunt mumă îmi dă curagiul ca să vă adresez o cerere care nu e poate tocmai la locul ei şi în armonie cu convenienţele sociale...

ANDREI

Vorbiţi, doamnă, sunt gata să vă servesc cu tot ce-mi va sta în putinţă.

CATRINA

Fiul meu are să fie înrolat mîine în armată şi aceasta îmi face disperarea mea şi a lui...

SANDU

Dar, mamă...

CATRINA

Tăcere. Domnul îţi este prieten! *(Către Andrei.)* Puteţi fi Provedinţa noastră... Un împrumut de cîteva sute de fiorini din partea dumneavoastră, care v-ar putea fi înapoiat mai tîrziu, i-ar putea servi să-şi cumpere scutirea...

ANDREI

Doamnă... ar fi pentru mine... este... o plăcere... dar... această sumă are o destinaţie fixă... Cu toate acestea... Mîine... Nu zic...

CATRINA

(cu mîndrie)

Aveţi dreptate, domnule... *(Aparte.)* Ha!... Camarazi de copilărie! Prieteni!... Iată ce sunt prietenii! Pînă la pungă!... Mai departe se sfîrşesc toate! *(Ducîndu-se la uşă, o deschide şi strigă.)* Stane! Stane!

STAN

(intrînd)

Poftiţi, doamnă!

CATRINA

(cu mîndrie)

Petrece pe domnul cu lampa pînă la odaia sa de culcat! Noapte bună, domnule!

ANDREI

(stăpînindu-şi uimirea)

Vise frumoase, doamnă!

CATRINA

(aparte)

Vise frumoase! A! Da! Ironia nu trebuia să lipsească nici dînsa! *(Către Sandu.)* Copilu meu, du-te şi culcă-te... Eu mai rămîi aici... Am de regulat lucrurile... Vom vedea mîine ce este de făcut!... *(Cu un zîmbet ciudat.)* A! Tu nu vei fi înrolat, fii sigur!...

SANDU

(sărutîndu-i mîna)

Mamă, nu te îngriji de mine! Noapte bună. *(Iese.)*

SCENA VI

CATRINA, IOAN

IOAN

(intrînd)

O! Dar aceasta este grozav!

CATRINA

De unde vii, copilul meu? Şi ce ai? Spaima este scrisă pe faţa ta!

IOAN

Nu spaima, mamă: zi durerea, zi ruşinea!

CATRINA

Durerea?... Ruşinea?... Nu înţeleg!

IOAN

Da, durerea şi ruşinea! Suntem pierduţi!

CATRINA

Pierduţi?... Şi cum?... Vorbeşte...

IOAN

Vin de la otelul Coroana Ungariei...

CATRINA

Dar aceasta nu-mi explică nimic.

IOAN

O!... Vei înţelege totul peste un moment... Acolo, am întîlnit pe creditorul nostru, cel cu polita de cinci mii fiorini...

CATRINA

Dar...

IOAN

A protestat-o; falimentul este declarat...

CATRINA

Mizerabilul! Şi îmi promisese să mă aştepte!

IOAN

El a protestat-o din contra şi a cerut de la autorităţi să se aplice închisoarea pentru datorii!

CATRINA

Închisoarea, zici?... — Da, ai dreptate; legile imperiului o vor şi legile sunt fără milă. Deci... mîine...

IOAN

Mîine... O! Dumnezeule... Mîine...

CATRINA

Voi fi arestată, o ştiu.

IOAN

Dar eu voi fi aicea şi nu voi îngădui niciodată această infamie!

CATRINA

Tu trebuie să te supui legilor...

IOAN

Niciodată.

CATRINA

Speranță însă!... Dacă soarta voiește să mă omoare, voi fi ca soarta!... Aibi curagiu, copilul meu! Nimica din ce mi-ai spus nu se va întîmpla!...

IOAN

Eu nu ți-am spus însă tot.

CATRINA

Ai să mai spui ceva? A! Da!... Uitasem că o nenorocire nu vine niciodată singură!

IOAN

Perceptorul căruia datorăm impozitele, auzind de protestul acelei polițe, va veni de asemenea mîine a secvestra tot, a vinde tot!

CATRINA

(rîzînd nervos)

Ha! Ha!

IOAN

Cum, mamă, și dumneata rîzi?

CATRINA

(după un moment)

Firește că rîd. *(Rîzînd.)* Ha! Ha! Îi vom pune pe toți la locul lor!

IOAN

Și cum?

CATRINA

(se duce spre un dulap, caută și ia o sapă)

Așteaptă... *(Întorcîndu-se.)* Iată: ține această sapă.

IOAN

Și ce să fac cu ea?

CATRINA

Du-te în grădină și oprește-te lîngă părul cel mare.

IOAN

Mamă, la rîndul meu nu înțeleg nimic!

CATRINA

Ajuns acolo, numără nouă pasuri de la păr spre răsărit, și spre mai multă siguranță că ai să afli ce cauți, sapă o groapă în lungime de un stînjen și jumătate, în lărgime de o jumătate și în adîncime de un stînjen... Afară plouă... pămîntul este ud și vei izbuti lesne... — Vei găsi în acea groapă o ladă plină cu bijuteriile mele din tinerețe, singura avere ce mi-a rămas și pe care am ascuns-o de voi... Dar acuma i-a venit timpul și ei...

IOAN

Mă duc, alerg, zbor!

CATRINA

Da, du-te și nu întîrzia!

IOAN

(din prag)

Dar cum să aduc lada singur?

CATRINA

După ce vei isprăvi să vii să-mi spui că viu eu să-ți ajut... Bagă însă bine de seamă să nu te vadă nimini, să nu te audă nimini, ca nu cumva să creadă că dezgropăm vreo comoară...

IOAN

N-avea grijă. *(Cu naivitate, revenind în scenă.)* Și sunt multe diamante, mamă, înăuntru?...

CATRINA

(ironic)

O! Multe! Multe de tot! Dar du-te, nu pierde vreme!

SCENA VII

CATRINA

(singură)

S-a dus!... Bine!... Arestată, eu, — fiul meu în armată... A! Nu!... S-a dus să dezgroape diamante... Ei! O ladă întreagă!... Sărmanul meu fiu! El nu știe că sapă o groapă din care nu va dezgropa nimic ci va îngropa ceva!... A omorî este o crimă!... Ha! Ha!... O crimă?... Dar nu a fost oare crimă nenorocirea mea?... Legile pedepsesc crima!... Da!... Dar pedepsit-au pe cei care au făcut-o față cu mine?... Legile sunt scutul virtuței!... Da; dar fost-au ele scutul virtuței pentru mine?... Aflat-am în ele dreptatea?... Dar societatea?... Ce va zice societatea? Societatea? Va da ea oare de mîncare copiilor mei? Societatea e crudă, destinul e crud; voi fi crudă; Dumnezeu e fără milă; voi fi fără milă!... Da! Da! Da! Voi face fericirea copiilor mei! *(Aleargă la dulap și se reîntoarce cu un cuțit.)* A! El zicea că este prietenul fiului meu!... Prieten!... Și cînd e vorba de cîteva mizerabile monede, răspunde: „Cu plăcere... însă... dar... vom vorbi mîine!..." Nu, nu vom vorbi mîine, ci îndată... S-a hotărît... El va muri... Un milion!... *(Se repede la ușă și revine.)* Să depărtăm însă pe Stan... Să vedem... Un pretext... *(Se duce la ușe și strigă.)* Stane! Stane!

STAN

(de afară)

Aud, doamnă!

SCENA VIII

CATRINA, STAN

CATRINA

Și cum de ai lăsat să plece pe domnu de la numărul treisprezece, cel care a sosit adineauri?... Ți-am zis să-l duci la odaie și urcîndu-mă sus nu l-am găsit... Ușa era deschisă, odaia goală și geamantanu lipsea!

STAN

Cum se poate?...

CATRINA

Și nu mi-a plătit nici cina, nici odaia, nici nimic...

STAN

Alerg să văd dacă nu care cumva s-a reîntors.

CATRINA

Cînd îți spui odată că s-a dus, că a fugit... Aleargă mai bine la poliție și dă de veste despre cele ce mi s-au întîmplat, pentru ca să se puie pe goană și să-l prindă.

STAN

Dar, doamnă, sărut mîna, nu voi găsi pe nimeni la această vreme... Și apoi, ce este drept, lucrul este de mirare... Cine ar fi crezut... Cine s-ar fi gîndit că o să ne înșele... că este un pungaș... Părea așa de cumsecade... L-am dus pînă la odaie însumi și am stat înăuntru pînă s-a culcat... La urmă mi-a poruncit să-l scol la cinci ore înainte de a se lumina de ziuă!

CATRINA

Așa sunt toți amăgitorii și toți tîlharii... Ne mănîncă pîinea și sarea și ne bea cel mai bun vin de Tokai ce avem... Înțelegi că paguba este destul de mare... Dacă am lăsa ca toți călătorii să ne fure astfel, apoi am ajunge în curînd pe drumuri... Aidi!... Fă ce ți-am spus.

STAN

Mă supui. *(Iese.)*

CATRINA

Da, du-te... Lucrul este astfel minunat... Crima este pregătită îndestul... Poliția va alerga în urma lui și nimeni nu va bănui nimic... Nimini!... Nimini! Dar Dumnezeu?... Ha! Ha! Ha! Dumnezeu?... Aur... Un milion... Fericirea copiilor mei... Iată Dumnezeu! Da!... S-a hotărît. *(Ia cuțitul ce ascunsese pe masă, subt un șervet.)* Dar... acea voce... acea voce?... Mintea mi se rătăcește... Nu știu ce să fac... Va fi dormind el oare?... Să vedem... Și pe unde să intru la el?... A! Este o ușă care dă din odaia mea într-a lui! Acea voce însă?... Acea voce! Fiul meu ar fi de o vîrstă cu dînsul... O! Sunt nebună! *(Ridicînd cuțitul cu un gest amenințător.)* Fiul meu a murit! *(Iese repede.)*

SCENA IX

IOAN, la urmă STAN

IOAN

Mumă-mea trebuie în adevăr să se fi înșelat... Cu nouă pasuri de la păr, spre răsărit, a fost un puț care s-a astupat... Am avut de săpat puțină vreme pînă am dat de el și, astfel, s-a deschis o groapă nu de un stînjen în jos, ci de zece!... Dar unde să fie dînsa?... Alerg să-i spui... *(Se duce spre ușă. În acel moment intră Stan.)*

STAN

Doamnă...

IOAN

Ce? Ce zici? Ai înnebunit?... Și ce însemnează această grabă?... De unde vii?

STAN

Mă iertați, domnule, credeam că este doamna... Viu de la poliție...

IOAN

Și ce-ai căutat acolo? Cine te-a trimes?...

STAN

M-a trimes doamna ca să dau de veste că, știți, călătorul cel de adineauri...

IOAN

Ei bine?...

STAN

A fugit... s-a făcut nevăzut lăsîndu-și socoteala neplătită...

IOAN

Cum se poate?

STAN

De! Știu și eu! Dar trebuie să se poată, fiindcă s-a putut.

IOAN

Și ai găsit pe cineva la poliție?

STAN

Pe nimenea decît pe un gendarm... Dar am lăsat vorbă și cum va sosi subcomisaru se va repezi pînă aici...

IOAN

Însă omul acela părea bogat, părea cumsecade! Un om așa de ispravă?

STAN

Așa sunt tîlharii, domnule. Ei se arată întotdauna bogați, pentru că averea tutulor este averea lor...

încît despre om de ispravă, tîlharii nu fac oare isprăvi destul de boacăne, cînd știu să-și umple punga lor dintr-a altora? Ei sosesc și-ți beau cel mai bun vin din pivniță și-ți mănîncă cea mai bună bucată! Dar cînd e vorba la plată, e altceva! Și cu toate acestea cine ar îndrăzni să le ceară parale dinainte! Unui om cinstit i s-ar face poate o asemenea necinste! Dar unui tîlhar!... Înțelegeți...

IOAN

Și de ce, Stane?

STAN

I-auzi de ce? Apoi, cu voia dumneavoastră, pentru că oamenii cinstiți pot să fie luați adesea drept tîlhari, pe cîtă vreme un tîlhar nu poate să fie luat niciodată decît drept un om cinstit!

IOAN

Bravo! Dar de unde ai învățat aceste toate?

STAN

De unde să le învăț, domnule, daca nu de prin ale gazete ce vă vin de prin București?

IOAN

Ai dreptate! Așa merg treburile pe acolo.

STAN

Mă duc să dau doamnei socoteala despre ce am făcut la poliție...

IOAN

Bine, du-te, dar du-te să te culci; voi înștiința eu pe mama!

STAN

Sărut mîna, domnișorule!

IOAN

Noapte bună, Stane. *(Stan iese.)*

SCENA X

IOAN, CATRINA

IOAN

Dar zău!... Unde să fie mama? Că doar nu s-o fi culcat?... *(S-aud pasuri.)* A! Iat-o, aud coborînd pe scară!... Este dînsa!...

CATRINA

(fără să-l vadă, cu un cuțit sîngerat în mînă și cu hainele în dezordine)

Oh! Este grozav!... Acea voce... Acea voce însă... ea mă urmărește și-mi pare că o aud încă... El dormea... am intrat tremurînd... dar am lovit... „mor!" auzii atuncea... și puțin în urmă... „mamă!"... și am fugit prin întunerec ca o nebună... dar am lovit la inimă și trebuie să fie mort... *(Ea arată portofoliul.)* Iată fericirea! Un milion!... Un milion!... Copiii mei!...

IOAN

Mamă! Ce ai zis însă?... Ce ai?... Ce însemnează acest cuțit?... Mîinele și fața ta sunt acoperite de sînge!... Dumnezeul meu!... O crimă!...

CATRINA

E pentru tine, e pentru voi!

IOAN

Blestem!

CATRINA

Ai săpat groapa?... Aidem!... Curagiu! Energie! Noaptea trece! Trebuie să tîrîm cadavrul înăuntru, trebuie să-l facem să dispară!...

IOAN

Cadavrul? Va să zică nu m-am înșelat?... Înapoi!... *(O îmbrîncește.)*

CATRINA

Fie atuncea! Fie! Descopere-se acel cadavru! Voi spune tot, voi declara tot, și fiul meu mă va pierde! A! Dar voi muri fericită căci fiul meu mă va trimite la spînzurătoare!

IOAN

La spînzurătoare?... Tu, mamă, tu?... Niciodată... aidem... vino... Condu-mă... sunt gata la orice. *(El o ia de mînă și se îndreptează spre ușă; ușa se deschide în acel moment și Andrei apare plin de sînge și șovăind.)*

SCENA XI

[CATRINA, IOAN, ANDREI]

CATRINA

(dîndu-se înapoi cu groază)

ANDREI

(întinzînd brațele șovăiește și cade)

Mamă! — Mamă! — Mamă!

IOAN

(frîngîndu-și mîinile)

Dumnezeul meu! Dumnezeul meu!

CATRINA

(aplecîndu-se asupră-i)

El nu mai respiră... Inima nu-i mai bate... E mort! Grăbește-te, copilul meu... adu acel postav de masă... îl vom învăli într-însul... și îl vom duce amîndoi... groapa nu e departe... A!... fii sigur, forțele nu-mi vor lipsi!

SCENA XII

CATRINA, IOAN, SANDU

SANDU

Ce este? Ce zgomot?... Am auzit gemete pe scară... și un om scoborîndu-se. *(Ioan și Catrina țin capul în pămînt.)* Răspundeți-mi... Ioane, mamă? Dar voi tăceți? Nu-mi răspundeți nimic... *(O apucă de mînă.)* Ce văd însă?... Sînge... Dumnezeule! Ești rănită?... Vorbește-mi... Explică-mi!

CATRINA

(cu un gest de rugăciune săvîrșit cu amîndouă mîinele)

Iertare!

SANDU

Iertare! Și pentru ce, mamă?... Nu ești tu cea mai nobilă femeie și cea mai sfîntă mumă?... Eu sunt acela care trebuie să-ți ceară iertare, căci eu sunt un mizerabil: eu, da, eu, fiul tău...

CATRINA

Tu?

SANDU

Eu, eu care sunt un om, care am brațe, am ochi, am minte, am voință, și nu pot să-ți îndreptez starea ta, pricinuindu-ți, din contra, numai dureri și numai lacrămi; vezi bine dar că eu trebuie să-ți cer iertare, mamă! Și iată-mă, în genuche dinaintea ta. *(Îngenunchează.)*

CATRINA

Ridică-te! Oh! Ridică-te și nu îngenuchea dinaintea unei criminale, dinaintea unei omorîtoare.

SANDU

Criminală?... Omorîtoare?... Ce zici, mamă?... Dar aiurezi!

CATRINA

(cu vocea înecată de lacrămi)

Nu, copilul meu! Nu! Ascultă... Lasă-mă ca eu să stau în genuche dinaintea ta și fii judecătorul meu... *(Vrea să îngenucheze.)*

SANDU

(luîndu-i mîinile)

Dar ce faci, pentru Dumnezeu?

CATRINA

Eu sunt criminala... Soarta a fost destul de crudă cu mine ca să am dreptul, la rîndul meu, să intru în luptă cu dînsa... Vă vedeam nenorociți. Ruina și rușinea aveau să intre mîine în casa noastră... și atuncea...

SANDU

(cu spaimă)

Atuncea?

CATRINA

Atuncea... nebună... disperată... am lovit... ține... Ia acest portofoliu... În el se află un milion... Înțelegi tu? Un milion!

SANDU

(recunoscînd portofoliul)

Un milion... acest portofoliu... Dar el este al călătorului de aseară?

CATRINA

Da, al lui... al amicului tău...

SANDU

Dumnezeul meu!... Și el?

CATRINA

(rămînînd încremenită)

El?...

IOAN

(ridicînd postavul)

El?... Privește!

SANDU

(alergînd și luînd cadavrul în brațe)

Mort! Mort! Să fie cu putință?... Andrei, fratele meu! Și tu l-ai omorît, mamă?...

CATRINA

Ei! Ce zici?... Andrei?...

SANDU

Da, Andrei! Ai omorît pe fratele meu, pe fiul tău! Este Andrei, Andrei, mamă!...

CATRINA

(pierzîndu-și mințele)

A!... Fiul meu! Am omorît pe fiul meu? *(Rîzînd cu rîsu nebuniei.)* Ha! Ha! Ha! Fiul meu!... Trei decembrie! Ha! Ha! Ha!

IOAN

(acoperindu-și fața cu mîinele)

Ce grozăvie!

SCENA XIII

ACEIAȘI, UN SUBCOMISAR și UN JANDARM

SUBCOMISARUL

Am venit după cum ne-ați chemat... Dar ce văd?... *(Zărind cuțitul pe masă.)* Un cuțit... Sînge în tot locul... Sînge pe această femeie... În numele legei, arestați-o. *(Jandarmul o arestează și ea se zbate.)*

CATRINA

Aur... sînge... cuțit...

SANDU

Mamă!

IOAN

Mamă!

SANDU

Dar ea nu mai aude... Este nebună!

CATRINA

Sînge! Fiul meu!... Ha! Ha! Ha! 3 decembrie! Ha! Ha! Ha! 3 decembrie, 3 decembrie!

ÎNTRE STATUI

COMEDIE ÎNTR-UN ACT

(Scena reprezintă o priveliște având în fund grădina Academiei și statuile lui Heliade și Mihai.)

I OM DIN POPOR

Cică ăsta e Iliade, mă!

II-lea

El e.

Î-tiul

Da' de ce o fi pus aici?

II-lea

Ia! Ca să-l apere Mihai de dușmanii lui!

Î-tiul

Aidi, vere, că noi nu pricepem de-alde astea.

(Ies.)

HELIADE

Uf! Am ostenit tot stînd în picioare!

MIHAI

Ei! Iliade! Parcă văd un fes colo!

HELIADE

O fi.

MIHAI

O fi că e. *(Un bragagiu apare.)*

BRAGAGIUL

Bragă! Bragă rece!

MIHAI

Îmi vine să sar după cal de necaz!

BRAGAGIUL

(oprindu-se la statuia lui Mihai, se uită lung la statuie)

Ama i pehlivan sultan!

MIHAI

Dacă nu s-o căra mai iute îi dau cu săcurea în cap!

BRAGAGIUL

Ghiaur! *(Îi arată pumnul.)*

MIHAI

Pe cine ghiaurești tu, mă? Ce? Și după Plevna nu s-a curățit țara de păgîni? Așteaptă-mă nițel că-ți arăt eu ție! *(Sare jos după cal cu săcurea în mînă și se ia după bragagiu care fuge spăimîntat.)*

HELIADE

Ce-mi văzură ochii?... Stăi, dacă e așa, să-i iau eu locul, că mie acolo mi-este dat să stau, iar nu unde m-au pus. *(Se dă jos după piedestal și punînd un picior în scara calului.)* Numai de nu m-ar trînti! Iasă însă unde o ieși! *(Încalecă.)*

POETESCU

(zărind piedestalul lui Heliade gol)

Să fie cu putință? Piedestalul gol... A! Atît mai bine... Este vacanță... Ei! Ei! Locul, zău, mi se

cuvine mie de drept... Cine a citit poezie la inaugurare?... Eu! Și apoi, mă rog dv., ce-a scris Heliade mai mult decît mine? *(Se urcă și ia poza statuiei lui Eliade.)* Ce bine îmi șade! Tii! Ce bine îmi șade!

MIHAI

(cu turcul de piept)

Iliade! L-am prins! O să-i tai capul la treptele statuiei tale!

TURCUL

Aman! Aman!

POETESCU

Am pățit-o! Are haz să-i scape securea și să-mi taie și mie vreun picior!

HELIADE

Da' năbădios a mai fost!... Bine c-am plecat de acolo!

POETESCU

Măria-ta! Taie-l mai bine pe treptele Academiei ca să nu mă stropești cu sînge.

HELIADE

(la auzul vocei, zărește pe Poetescu)

Ce văd?

MIHAI

(întorcîndu-se la auzul vocii lui Heliade și zărindu-l)

Ce văd?

HELIADE

(către Poetescu)

Dă-te jos de-acolo, moțîrcanule! Auzi! Auzi, obrăznicie!

MIHAI

Heliade! Te-ai trecut cu gluma! Dă-mi-te jos de-acolo! Auzi, auzi obrăznicie!

HELIADE

Locul meu este în fața Academiei!

MIHAI

Cară-te mai iute ori că-ți dau una. *(Rîdică săcurea.)*

HELIADE

Stăi! Stăi... să vorbim cu vorba... să judecăm...

MIHAI

Îți arăt eu vorbă acum!... Jos! *(Se duce și-l apucă de picior. Turcul o tulește de-a fuga.)*

HELIADE

Au! Au! Stăi că-mi rupi gamba! Lasă-mă că mă dau eu singur... *(Se dă jos după cal.)*

MIHAI

Așa vezi! Și să faci bine să te-nveți minte altă dată.

HELIADE

Toate bune! Da' nu te uiți că mi-a luat și mie locu un derbedeu... un Sarsailă!

MIHAI

(rîzînd)

Vezi că poeți sunt mulți!

HELIADE

(ofensat)

Parcă nu sunt și viteji cu caru!

POETESCU

(care nu și-a schimbat poziția)

Dacă s-ar lua la ceartă ca doar să dea Mihai cu săcurea în cap lui Heliade și să-mi rămîie mie locu!

HELIADE

Ia cară-te de-acolo, nepieptănatule!

POETESCU

(aparte)

Să-l luăm cu binișoru! *(Tare.)* Părinte literaturii...

HELIADE

Bine, bine, băiete, dar dă-te jos.

POETESCU

Nemuritor poet...

HELIADE

Bine, băiete, bine, dar dă-te jos...

POETESCU

Voi să-ți mai citesc o odă!

HELIADE

Îți mulțumesc, dar dă-te jos îți zic...

POETESCU

Însă...

HELIADE

Dă-te jos, Sarsailă!

POETESCU

Vream...

HELIADE

Dar cară-te odată de-acolo, nespălatule!

MIHAI

(rîde)

Ha! Ha! Ha!

HELIADE

Rîzi?

MIHAI

Ba vezi că o să plîng!

HELIADE

Mihai, de-aia te-am cîntat eu?

MIHAI

Parcă adineauri ziceai că sunt mulți viteji.

POETESCU

Sunt certați! Este în folosul meu!

HELIADE

Ei! Dar nu te-ai mai dat jos, derbedeule?

POETESCU

(aparte)

Mihai e contra lui! Să profităm! *(Tare.)* Iacă nu m-am dat și nu mă dau că aici mi-e locul.

HELIADE

(înaintînd)

Așteaptă-mă dacă e așa!

POETESCU

Să nu te apropii de mine că te rup cu dinții!

HELIADE

Am să-ți dau acum o...

POETESCU

Bagă de seamă să nu-ți dau acuma un...

MIHAI

Ha! Ha! Ha!

HELIADE

Faci haz, ai?...

MIHAI

Ha! Ha! Ha!

[POETESCU]

Atît mai bine însă! E vacanță și locul acesta mi se cuvine mai mult mie! Cine a luat mă rog dv. Plevna? *(Încalecă pe cal. Mihai se întoarce și-l vede.)*

MIHAI

Ce? Ce văd?...

HELIADE

Ha! Ha! Ha!

POETESCU

(care a rămas tot în poziția statuiei, imitînd rîsul lui Heliade)

Ha! Ha! Ha!

NEBUNUL

COMEDIE EROICĂ ÎN PROZĂ — 4 ACTE

În românește de Nikita Macedonski

PERSOANELE

DORVAL, bancher
D-na DORVAL, soția sa
GEORGES, fiul lor
JEANTET, academician, literat, prieten și camarad de liceu al lui Dorval
DR. TRÉFOND, idem
BERTIN, subdirector al Băncei Dorval
UN UȘIER
UN DOMN ÎN NEGRU
AL DOILEA DOMN ÎN NEGRU
PROCURORUL

Întreaga acțiune se petrece la Paris.

(Decor unic: un somptuos cabinet de bancher. Birou cu telefoane și sonerii. Pe ziduri, bătălii napoleoniene care aruncă fulgerări și schinteieri de aur. Portretele împăratului, pe jos, călare, și în medalioane. Pe piedestaluri și console, busturile lui. În unghiul din stînga, reproducerea Coloanei Vendôme cu statuia lui Bonaparte. Mobilă, stil imperiu. Uși la dreapta și stînga. Bibliotecă, caziere etc.)

ACTUL I

SCENA I

[*DORVAL, JEANTET*]

(Dorval, redingotă gri încheiată pînă sus. Figura lui amintește, trăsătură cu trăsătură, pe aceea a împăratului.)

DORVAL *(de la biroul lui):* Da, dragă Jeantet, e așa cum îți spun... cîteva zile încă și dacă combinațiile mele nu cad în baltă, ce-o să se mai vadă!... New Yorkul și zgîrie-norii lui... înțelegi tu? New Yorkul banilor și al blufului, strîns cu ușa, dărîmîndu-se ca un castel de cărți...

JEANTET *(puțin ironic):* Hei!...

DORVAL: Te-ndoiești?

JEANTET: Nu. Totul se poate, Dorval, dar...

DORVAL: Ce? Care-ți sunt obiecțiunile, prietene?

JEANTET: Oh! nu prea mari, joci o partidă prea riscată. *(Mișcare a lui Dorval.)* Știu, ești om să ții piept la tot. Nu m-ar mira dacă ai sfida cerul și pămîntul. Dar cel puțin ești sigur de prietenii de-acolo, de toți? De cei de la Paris și din Londra? Te-ai gîndit apoi la slăbiciunile ultimei ore? Nu e mică îndrăzneala să ataci țara de unde ne-a venit aurul, de unde ne vine încă.

DORVAL: Raționament perfect, Jeantet. Numai că eu... eu am intuiția mea. Ea m-a susținut întotdeauna, m-a îndemnat. Îi datorez totul și, crede-mă, intuiția nu înșală niciodată. Apoi, dragă... ai uitat? *(Gest.)* Am steaua mea!

JEANTET: Deloc, și steaua ta este de prima mărime; n-am nimic de zis, dar... *(arătînd statuia de pe Coloana Vendôme)* acela n-o avea pe-a lui?

DORVAL: Ei bine? Nu l-a servit destul?

JEANTET: Fără să-l poată înfrîna la timp. Păzește-te, prea te lași răpit de vis. O stea? Fără îndoială, valorează. Ce te faci însă cu norii care se ridică deodată din toate părțile orizontului și acoperă cerul? Ce se fac stelele atunci? A ta, a altora și chiar soarele?

DORVAL: Asta e literatură, noule academician!

JEANTET: Mulțumită finanțelor tale, știi bine. Dar să vorbim serios. Agenții tăi de la New York te-au informat bine? E de necrezut că țara miliardarilor să nu aibă acum un stoc suficient de aur.

DORVAL: De necrezut sau nu *(scandînd)* — nu-l va avea!

JEANTET: Amin!

SCENA II-a

ACEIAȘI, UN UȘIER

UȘIERUL *(după ce a bătut intră și rămîne respectuos în fața ușei).*

DORVAL: Bine, te văd, dar nu te-aud.

UȘIERUL: Monseniorul duce de Bronté a întrebat adineauri pe dl. subdirector...

DORVAL *(nervos)*: Anume...

UȘIERUL: Pentru a ști dacă nu sunteți ocupat mîine seară!

DORVAL: Sunt ocupat și mîine seară și poimîine și după poimîine. Bertin să răspundă și să mă lase în pace. *(Ușierul se înclină și iese.)*

JEANTET: Ce mai vrea cu tine cobea asta? Fără un ban înainte de a te căsători cu sora sa și apoi...

DORVAL: Dar tu nu-l cunoști pe cumnatul meu...

JEANTET: Cu toate astea...

DORVAL: Deloc. Cum nu cunoști pe nevasta mea, de asemeni.

JEANTET: Dar e un sac fără fund omul ăsta?

DORVAL: N-ai ghicit. Nu e vorba de asta deocamdată, căci l-am făcut să mai cîștige încă zece milioane cu acțiunile pe care i-am spus să le cumpere.

JEANTET: Drace! Nu știam de lovitura asta... Atunci?

DORVAL: Să-ți spun. Ai să rîzi...

JEANTET: Totuși, spune.

DORVAL: Un cîntec vechi, pe care nu-l cunoști, sunt sigur, și pe care eu nu l-am luat niciodată în serios. Dar de doi ani nu încetează să-mi umple capul cu el...

JEANTET: Și acest cîntec?

DORVAL: Iată. Nevastă-mea și fratele său vor să facă cu tot dinadinsul din fiul meu — ghicește ce? — *(mică pauză)* nici mai mult nici mai puțin decît *(apăsat)* un duce de Bronté-Dorval, un duce!

JEANTET: Ce glumă!

DORVAL: De ce? Eu în fond sunt un țărănoi și acest duce scump nu dă el dovada de o noblețe fără seamăn, cel puțin așa spune nevastă-mea, de a voi să dea unui... unui Dorval în sfîrșit! un nume... Ah! Doamne! epitetul e greu de găsit.

JEANTET: Nu-l căuta. E mai bine așa, căci nu se poate întoarce asupra unui fapt împlinit, și fiul tău are în vine sîngele ducilor de Bronté.

DORVAL: Nu-mi mai aduce aminte de asta. O știu prea bine. Totuși va fi așa, cum spun și cum am spus-o mereu soției mele și fratelui ei: „Dorval sunt și fiul meu va rămîne Dorval"!

JEANTET: Bine. S-au dat bătuți?

DORVAL: Nu. Se îndărătnicesc și mai mult și mă urmăresc cu insistențele lor, mai ales de cînd fiul meu Georges s-a dat de partea lor. Dar să nu mai vorbim de asta, vrei?

JEANTET: Da, să revenim la afaceri. Deci New York, cum spuneai, se va găsi în curînd strîmtorat, mai mult decît atît, fără un ban de aur.

DORVAL: Nu glumi. Va fi așa!

JEANTET: Nici eu nu cer mai mult. Și admițînd că nu te-nșeli, ce faci cu finanța europeană? Uiți că poate veni în ajutorul iankeilor?

DORVAL: Naivule! Londra și Parisul nu se vor mișca. Măsurile mele sunt luate, și bine luate; căci nu vei spune nimic despre Berlin care cu toate cele cinci miliarde ale noastre...

JEANTET *(frecîndu-și mîinile, batjocoritor)*: Distruși prin urmare, făcuți praf, acești domni ai blufului. Brr! Mă cutremur!

DORVAL: Cît despre noi, odată supremația noastră economică stabilită în Statele Unite, ne vom gîndi să răspîndim imensele bogății care vor năvăli în Europa, suficiente pentru a clădi cu ele un nou Himalaia de aur, dar în supremație intelectuală.

JEANTET: Zi mai bine în puști și în guri de tunuri care vor scuipa spaima și flacăra morței.

DORVAL: Fie! Și sîngele va reîncepe să curgă! Va curge în valuri din toate părțile. Se va urca roșu și fumegînd cu unde largi, clocotitoare! Dar deasupra

acestei purpure care va înghiți pentru totdeauna o lume, din nimicirea burților cocoțate cu pretenții de creiere, de inimi și de suflete, din frumusețea devotamentelor și din maiestatea sfîntă a morților, se va ridica o nouă omenire. Din ea se va înălța, pasăre de azur, de flacără și de aur, entuziasmul, ca să privească strălucitoarele aurori pe care viitorul le păstrează omului ca să-l apropie de ființa supremă. Să fie în sfîrșit: milă, bunătate, dreptate, Dumnezeu!

JEANTET: Strașnică tirada ta, aproape sublimă.

DORVAL: Deloc! E Franța de demult, prietene, nicidecum modernă și cît se poate de romantică. Răsuflată chiar, cum ar spune tinerii sau bătrînii fără vlagă ai epocii noastre.

O asemenea înfăptuire ar fi fecundă în minuni, căci oameni noi, vreau să zic energii, ar ieși ca din pămînt, nenumărate. Și Franța, ea mai ales, ar renaște. Ar retrăi epopeea ei de altădată, pentru că sufletul din acele vremuri s-ar reîntoarce într-însa. Și îndată ce am zvîrli în apă tagma advocățească, nu s-ar mai adresa nimeni decît sentimentului de la care am cere adevărata și buna dreptate. Aceasta este singura speranță de scăpare care ne rămîne nouă și oricărui popor din lume.

JEANTET: Nu te jena, continuă!

DORVAL: Și așa și fac. O dată pentru totdeauna aceste adevăruri trebuiesc spuse. Rîzi, dacă vrei, bate-ți joc. Realitatea este însă că regimul plutocratic ucide Europa. Statele actuale? N-au rațiunea de a exista decît prin industrie sau comerț. Politica lor este o întrecere de a găsi unde să vîndă lumînări și săpunuri, gramofoane, ace de siguranță și alte mărunțișuri, pe care cînd nu pot altfel le impun turcului, șahului, în Cambodge, în Indochina și mai de curînd în Maroc, pe care vrem să-l civilizăm, să-l facem de talia noastră, adică: îl înzestrăm cu avocați și perceptori, baruri automate și poliție de moravuri.

Oh! Da. Toate astea sunt de foarte mare importanță, demne de secolul al douăzecilea. Ah! Jeantet! Cît plîng Franța, glorioasa noastră Franță, ajunsă un vast magazin de mărunțișuri, o băcănie gigantică, un magazin din Pont-Neuf, Felix-Potin sau mai știu eu care!

JEANTET: Imperialist, precum văd, și napoleonian?

DORVAL: Tu crezi, Jeantet? *(Turburat.)*

JEANTET: Nu trebuie să te miri. De cîte ori nu mi-ai povestit chiar tu. Ai uitat trăncănelile noastre de la liceul Saint-Louis cînd eram camarazi de liceu și de bancă? Nu te credeai oare, nu erai tu chiar Napoleon? Adevărat că l-ai făcut să retrăiască de atunci cu toată splendoarea lui în bătăliile tale financiare. Și cîte n-ai mai cîștigat din ele!

DORVAL: Eh!

JEANTET: E așa cu toate astea. Concepția, precizia calculelor, repeziciunea fulgerătoare a loviturilor, toate astea, nu sunt glume... Pe urmă această avere *(gest)*... averea ta! Fără ofensă, erai tu sau nu „un coate-goale"?

DORVAL: Întocmai ca el.

JEANTET: Și acum iată-te în fruntea unei situațiuni formidabile.

DORVAL *(neglijent)*: Crezi?

JEANTET: Nu se cifrează averea ta, sau mai bine zis, afacerile tale, la cîteva miliarde? Dar domeniile, castelele, palatele, pădurile, minele, exploatările industriale în plină prosperitate și dracu mai știe încă ce?

DORVAL *(poză napoleoniană)*: Vorbeam de Napoleon? Acum însă nu e vorba decît de Bonaparte dinaintea primului consulat și deocamdată numai el se află în joc.

JEANTET *(persiflîndu-l)*: Minunat! Și-atunci Papa i-a aruncat pe drept faimoasa caracterizare.

DORVAL *(trecîndu-și mîna pe frunte ca și cum ar căuta să-și reamintească)*: Știu, i-a zis „comediant". Dar asta s-a întîmplat cu mult mai tîrziu. *(Sonerie telefon. Dorval, după ce a ascultat, lui Jeantet.)* Din

Londra. *(În aparat.)* Exact. Da, da. Telegrafiați la New York. Vindeți cu orice preț și cereți aur. *(Ascultînd.)* Dați să se înțeleagă, pricepeți, că toate piețele noastre sunt în criză de numerar. Hei, bine! Chiar așa, orice s-ar întîmpla. *(Depune aparatul.)*

JEANTET: Nu riști prea mult?

DORVAL: Poate... *(După un moment.)* Dar ce să fac? Bătălia e angajată în față, pe dreapta, și pe stînga, pe toată linia. Corp de armată după corp de armată, vitejii mei au pornit năvala. Îmi joc totul. *(Pauză.)* Dar nu fi îngrijorat. Numerarul în aur al marilor bănci din America a trecut Atlanticul. Ceea ce le mai rămîne îl urmează de aproape. Hei, ce crezi? E destul de formidabil? *(Rîs ușor.)*

JEANTET: Monstruos!

DORVAL: Adevărat? Și-mi spui asta tocmai acum cînd noi cei din Europa murim din cauza republicei lor? *(Sonerie la telefon. După ce a ascultat.)* Ba deloc. Nimic decît „înainte". Lăsați-mă în pace cu ezitările, e treaba mea. *(Ascultă.)* Ce ziceți? Hei! Dar tocmai asta așteptam. *(Ascultă.)* Povești să dormi de-a-n picioare. Vă bizuiți totuși mereu pe Ervix? Bine! Bläckwetrii? *(Ascultă.)* Perfect! Hintherthornii? *(Ascultă.)* Ce așteptați atunci? *(Ascultînd.)* A, într-adevăr? Cele două mari bănci? A Franței și a Angliei? *(Ascultă.)* Nebunie! Astea sunt oficialități, nu vor veni în ajutorul nimănui. *(Ascultă.)* Pentru orice eventualitate țineți numerariul în rezervă și să îndrăznească numai... vor vedea. *(Ascultă.)* Așa... da. Sunați atacul și foc din toate părțile! La revedere. *(Depune aparatul.)*

JEANTET: Deci?

DORVAL: Suntem la lovitura de grație. *Alea jacta!* Cît despre rest...

JEANTET: Taci! Restul îl cunosc. O infamie!

DORVAL: Mă voi fi explicat rău?

JEANTET: Ba, prea bine, Dorval.

DORVAL *(cu reproș)* Jeantet!

JEANTET: Ruine, dezastre, lacrimi și sînge, disperare și moarte, iată restul de care vorbești.

DORVAL: Oh! Și tu, un prieten, un savant, un francez, îmi spui astea? Cum rămîne atunci cu teoriile tale cu care făceai atîta paradă, cu care ai umplut atîtea volume? Sunt gogoși, ai? Bine. Să ne batem așadar joc de tot și să lăsăm aurul în mîinile nătîngilor. Nu le aparține el oare de drept? Cît despre popor... să sufere. Ah! Jeantet. Te turbură dezastrele și ruinele pe care le prevezi în America? Și a face să retrăiască aurul, aurul care nu mai e decît o băltoacă stătută și împuțită, ducînd deasupra celor cinci continente ale pămîntului toate lașitățile și toate decăderile, să arunci acest aur ca un fluviu printre lacrimi și nenorociri, să faci din el un Dumnezeu providențial și bun, asta te indignează pe tine?! O, bietul, bietul meu prieten! Dar la patria noastră pe care burghezii caută s-o înjosească, din care nu se mai face decît o negustorească care vinde mărgele sălbatecilor, linguri de aluminiu cu un franc bucata în Cambodge, la patria noastră, la Franța, nu te mai gîndești?

Franța, care înainte, tabernacol preasfînt, mergea avîntat înaintea viitorului și era în bezna nopților de desperare ca o coloană rîurîndă de foc și lumină, iar în zilele noastre de încercare ca un nor zvîrlind fulgere; la patria noastră mamă nu te gîndești? Dealtfel, nu vezi tu Parisul în timpurile viitoare, timpuri care vin cu iuțeală spre noi, tăindu-se pe azur ca o poartă de cer și deschizîndu-se deodată la tot ceea ce vine de sus, la tot ce vine de jos! O, frate, o prietene, o, d-le academician! Parisul pe care vor să-l comercializeze prostește pentru totdeauna, coborîndu-l la rangul de port de mare?

JEANTET: Nu zic, nu zic... dar... „și soră-ta", ți s-ar striga de la galeriile unui teatru, dacă ai fi auzit.

SCENA III-a

ACEIAȘI, UN UȘIER

DORVAL: Iar, Jean?

UȘIERUL: Domnul subdirector întreabă dacă-l puteți primi.

DORVAL: Desigur. Bertin poate intra cînd vrea.

(Ușierul iese. După o clipă deschide din nou ușa, lasă să treacă subdirectorul, și iese.)

SCENA IV-a

ACEIAȘI, BERTIN

BERTIN: Vă supăr?

DORVAL: Deloc. Despre ce e vorba?

BERTIN *(ezitînd)*: Dar...

DORVAL: Vorbește, Bertin. Știi bine că dl. Jeantet este de-ai casei și prietenul meu cel mai bun!

BERTIN: Wilsohn din Londra...

DORVAL: Ei, Wilsohn...

BERTIN: Se pregătesc să trimită 30 de milioane aur la New York pentru Hudtkinsohn și Comp.

DORVAL: Ești sigur?

BERTIN: Mai mult ca sigur.

DORVAL: Informația dumitale este foarte importantă. *(Ușoară tremurare în voce.)* Telegrafiază, dragul meu, dar îndată, telegrafiază la New York, să se vîndă acțiunile noastre „Est-Pacific" pe orice preț, dar cu acoperire în aur, nimic decît aur, și îndată, ai înțeles? Apoi scădere pe toată linia și fără ezitare. Procedați prin lovituri de măciucă. Simulați chiar panica dacă e nevoie. Aleargă! Cu orice preț trebuie ca aceste treizeci de milioane cum vor sosi la New York să intre în mîinile sucursalei noastre din Broadway. Repede. N-avem nici o clipă de pierdut. Victoria e-n iuțeală.

BERTIN: Cu toate astea...
DORVAL: Nimic. Am zis!

(Subdirectorul iese.)

SCENA V-a

CEI DINAINTE

JEANTET: Ce? Nu mai merge?
DORVAL: Eh! Wilsohn și alții au cu cine vorbi.
JEANTET: La rîndul meu îți spun: „cu toate astea"...
DORVAL: Dacă-ți face plăcere!...

(Ușa se deschide și apare d-na Dorval cu pălăria pe cap.)

JEANTET *(lui Dorval care rînduiește hîrtii)*: Doamna Dorval.

SCENA VI-a

ACEIAȘI, D-na DORVAL

DORVAL *(ridicînd privirea)*: Scumpa mea...
D-na DORVAL: Uriașul meu...
DORVAL: Hm! Hm! *(Tușind.)*
D-na DORVAL: Da! Ce, nu ești?
DORVAL *(nou acces de tuse)*: Hm! Hm!... În sfîrșit...
D-na DORVAL: O nimica toată.
DORVAL: Cincizeci de mii?
D-na DORVAL *(ușoară tuse)*: Eh! Eh!
DORVAL: Mai mult?
D-na DORVAL: O sută douăzeci și cinci.
DORVAL: Ah! O sută de mii! Drace! Nu se găsesc pe drum și nu e tocmai momentul...
D-na DORVAL: Mai întîi e vorba de 125.000. Dar ai dreptate poate. Nu e tocmai momentul, cum ai spus, mai ales că toate prietenele mele nu vorbesc decît de ultimile tale specualțiuni de bursă nereușite.

DORVAL: Ce fel? Se ocupă de așa ceva, drăguțele de ele?
D-na DORVAL: Da, și asta e o dovadă de marele interes ce mi-l poartă. Cît despre serbarea pe care ai anunțat-o pentru joi, să-ți spun drept, îmi pare deplasată acum.
DORVAL: Haida, de!
D-na DORVAL: Și mă duc să scriu la toată lumea că o amînăm.
DORVAL *(întinzîndu-i un cec pe care l-a semnat)*: Spuneai prin urmare că-ți trebuie 150.000.
D-na DORVAL *(încurcată)*: Nu! Da. Dealtfel mai mult ca 50.000 se vor duce pe plante orchidee, tot felul de surprize. Oh! Va fi frumos, vei vedea. Mai apoi, și rochia mea, cu soarele și luna, nici nu-ți închipui, marele meu... apropo, fratele meu vrea să te vadă...
DORVAL: Mi s-a mai spus. Ei bine, sfătuiește-l din partea mea să nu cumpere prea multe „Rio-Tinto".
D-na DORVAL: Ți-am vorbit despre asta?
DORVAL: Cît mai multe „La Plata" căci sunt mai solide... și spune-i să se mai distreze puțin... Bietul duce!... Atuncea, rochia ta?...
D-na DORVAL: Na! E-adevărat, mi-ai adus aminte, o să-ntîrziez de la probă.
DORVAL: Și mai ales nu uita ce ți-am spus despre „Rio-Tinto".
D-na DORVAL: Hii! Răutăciosule! Dar vom vedea... Pe curînd. Bonjour, d-le Jeantet. *(Iese.)*

SCENA VII-a

ACEIAȘI, fără D-na DORVAL

JEANTET: Egala ta în energie.
DORVAL: Da. Nelăsîndu-se niciodată să piardă și risipind fără să se tocmească banii. În fond, amintind de aproape, știi pe cine?!

JEANTET: Pe cine? Bronteii nu descind ei oare în linie dreaptă din Tascher de la Pagerie?

DORVAL: Tocmai; și nu cred să mă înșel... *(sforțare de memorie)* cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît sunt mai sigur. Da. Josefina și ea se aseamănă ca două picături de apă.

JEANTET: Drace! Ai noroc că te-aud numai eu. *(Sonerie telefon.)*

DORVAL: N-au să mai sfîrșească odată?! *(Luînd aparatul, după ce a ascultat.)* Cu tot aurul expediat? Dar e nemaipomenit! *(Către Jeantet.)* Un început de criză monetară. *(În aparat.)* Ce? Milnwozii au închis casa? *(Ascultînd.)* Cum s-a întîmplat? Repede, verificați telegrafic, apoi trimiteți la Lüdshon, repede, în Mansfield-Street și... și... *(Lui Jeantet.)* Ura! Ura! *(La aparat.)* Continuați să cereți plata în aur. Țineți-mă în curent.

JEANTET: E oare un Austerlitz?

DORVAL *(cu privirea pierdută):* Un Austerlitz! Nu... nu... Mi-l închipui cu toate astea. *(Se ridică și-și trece mîna pe ochi.)* Ceața mă împiedică să-mi dau seama. *(În fața unui tablou reprezentînd o bătălie, cu voce de vis.)* Numai culori șterse... Privește Jeantet. Zorile abia mijesc... Dacă este un Austerlitz? *(Își trece mîna pe frunte și îndepărtîndu-se cîțiva pași ridică brusc brațul drept c-un gest napoleonian.)* Da. Simt că acolo după munte, încă în ceață, e soarele! Și săgețile pe care se pregătește să le trimeată, pe care le aruncă, vor ciurui în curînd negura. Privește! Iată! Acolo în fund... Oh! Cum vîlvorează cerul! Și gloanțele, obuzele, șrapnelele de aur care zboară, zornăie, tună, se rostogolesc... Dacă nu e un Austerlitz, ce-ar putea fi altceva? Privește! Iată, nu e oare soarele... și... *(Oprire bruscă, ascultă un zgomot venit din anticameră.)*

VOCEA LUI GEORGES: Cu sănătatea să-mi spui poate că nu prea stau bine?

VOCEA D-RULUI TRÉFOND: Ba da. Pe banca tatălui d-tale.

DORVAL *(trezit):* Hei, dar este! Este...

JEANTET: Ți-ai revenit în sfîrșit?!

DORVAL: Mi se pare, fiul meu.

SCENA VIII-a

ACEIAȘI, GEORGES, D-rul TRÉFOND

DR. TRÉFOND: Și d-rul Tréfond cu el...

DORVAL: Bună ziua la amîndoi și veniți mai aproape, scumpii mei. Mai ales tu, Georges. *(Își dau mîna.)* Așa de dimineață?

GEORGES: Ce vrei? N-am închis ochii toată noaptea. Un ghinion afurisit!

D-rul TRÉFOND: Și un trai care nu mai merge, cum îi spuneam adineauri.

DORVAL *(lui Georges):* Și? *(Ușoară ironie.)* Un cec?

GEORGES: Doamne!... eu...

DORVAL: Cît?

GEORGES: 80.000 mii.

DORVAL: Merge bine! E ușor să pronunți cifre!

GEORGES: Eu, în sfîrșit! Dracul să ia clubul și cărțile!

DORVAL *(îmblînzit):* Nu-ți face sînge rău *(îi dă cecul)* și să te sărut.

GEORGES: La revedere. *(Iese.)*

SCENA IX-a

ACEIAȘI, fără GEORGES

JEANTET: Drăguț!

DR. TRÉFOND: Încîntător! *(Lui Dorval, comic.)* Un cec?

DORVAL: Dar eu, Tréfond, fac oare altceva decît să joc?

DR. TRÉFOND: O! tu?... Tu ai mîna norocoasă.

DORVAL: Cine știe?

DR. TRÉFOND: Cum cine? Eu! Jeantet de asemeni, îmi închipuiesc, și-apoi toată lumea. Și tu, mai ales. Cît despre sănătatea ta, sper că e bună.

JEANTET: Și nu te-nșeli. Sănătatea lui e de nezdruncinat.

TRÉFOND: Deci nu e de făcut treabă pe-aci. Sunt grăbit că nu-mi mai văd capul de treburi. Am vrut numai să vă văd în trecere. Pe curînd, prieteni.

DORVAL: Pe curînd.

JEANTET: Aș vrea... hei! Tréfond!

TRÉFOND: N-am timp. Altă dată. Bună ziua. *(Iese.)*

(Sonerie la telefon.)

DORVAL *(repezindu-se la aparat, lui Jeantet)* Noutăți desigur. *(Ascultă: lui Jeantet.)* Ura! *(În aparat.)* Faceți! *(Ascultă.)* Nici o ezitare. *(Idem.)* Da. *(Depune aparatul; lui Jeantet.)* Prietene, dragă prietene! Două, patru, cinci bănci s-au închis acolo! Bătălia! Crahul! Austerlitz! Am cîștigat lupta! Nu mai plătește nici unul. Detronați așazișii regi ai aurului. Și totul, totul e al nostru de-acum! Mine, trenuri, păduri, zgîrie-nori, totul! Napoleon!? Răspunde, nu sunt Eu, care cîștig bătălia? Și oare, El, împăratul, nu este sub fruntea mea și aici, în inima mea?! *(Se aruncă în brațele lui Jeantet.)* Ah! Austerlitz! Austerlitz!

ACTUL II

(Același decor.)

SCENA I

[*JEANTET, TRÉFOND*]

JEANTET: Desigur, scumpul meu Tréfond, dar sunt îngrijorat.

TRÉFOND: Pentru ce? așa a fost întotdeauna: cam prea mult lirism, poate, recunosc, dar atîta tot. Dacă se crede puțin Bonaparte și mult Napoleon... ce e cu asta?! Ce știm noi, dealtfel, despre viață, despre moarte, despre neîncetata și veșnica reîntoarcere a lucrurilor?

JEANTET: Bine. Dar o limită? Nu trebuie oare să fie o limită la toate...

TRÉFOND: Vrei să zici că a ajuns prea, prea...

JEANTET: Doamne. Da. În sfîrșit, să-ți mai spui că în anumite societăți, și mă întreb dacă nu este o mașinațiune, se spun povețtile cele mai inepte despre sărmanul nostru prieten. Cele mai mici gesturi și fapte ale lui sunt denaturate și ridiculizate. Într-un cuvînt, toți își bat joc...

TRÉFOND: Și apoi?

JEANTET: Și toți deplîng pe nevastă-sa. Sărmana doamnă Dorval, nenorocita doamnă Dorval... o Brontë!... închipuiți-vă...

TRÉFOND: Înțeleg. Și tu faci caz de asta?... Lasă-i să vorbească. La urma urmei, nu e natural să le fie necaz pe Dorval? Sunt întărîtați contra lui, hei! hei! Amicul nostru merge din victorie în victorie și niciodată nu dă greș.

JEANTET: Dușmanii lui îl atacă de astă dată mai furioși ca oricînd și pot să-i zdruncine creditul. Cîte nu i se pun în spinare? Mania lui napoleoniană...

TRÉFOND: Noi i-o știm de cînd eram copii și camarazi de bancă în liceu. Pînă acum vezi bine că nu i-a făcut nici un rău. Să facă sau să nu facă pe împăratul, mi-e egal, dacă știe să-și umple casele de fier.

JEANTET: Atunci?

TRÉFOND: Atunci ce? ah! da... anumiți dintre confrații mei n-ar ezita, știu, să-l declare nebun, chiar nebun de legat...

JEANTET: În timp ce tu?

TRÉFOND: Eu? Nu ți-am spus? La urma urmei, ce știu eu? — dar confrații mei îți vor spune mai mult?... Gîndește-te mai bine la averea lui... fabuloasă! Ei bine: aceasta e opera unui nebun? și trebuie oare ca eu, — care sunt cu adevărat nebun — da, da, un adevărat nebun fiindcă eu cred în știință, trebuie oare să te întreb pe tine, care ești alt nebun, și nu te mira, căci tu crezi în glorie și în nemurire?! Să te-ntreb dar unde se sfîrșește înțelepciunea și unde începe nebunia?

JEANTET: Dar nu e nici un motiv de îngrijorare pentru Dorval.

TRÉFOND: Șiretule! văd unde vrei să ajungi.

JEANTET: Numai prietenia mea pentru el...

TRÉFOND: Ca și a mea...

JEANTET: Sunt foarte mari amîndouă... concluzia...

TRÉFOND: Nu pot să formulez nici una. Starea sa psihică este ceea ce este. Dar să aibă și alții nebunia lui și să strîngă atîta aur ca el. Nebunia, sau mai bine zis, geniul lui...

JEANTET: Mă înspăimîntă cîteodată.

TRÉFOND: Ei bine, acest geniu îl va conduce. Dubla lui personalitate poate să fie de mirat. Dar ce vrei? Noi nu știm și nu putem face nimic. Știința, ea însăși, n-ar putea să vadă limpede. Acestea sunt adîncuri în care este zadarnic să te cobori. Iată dar părerea mea asupra prietenului nostru, care — cît de Dorval ar fi — copil al nu știu cui, dat la școală de nu știu cine și — nu te revolta — avînd trăsăturile la moral ca și la fizic, semănînd perfect cu balaurul corsican.

JEANTET: Crezi că?...

SCENA II-a

ACEIAȘI, DOAMNA DORVAL

D-na DORVAL: Domnilor... Bărbatul meu?

TRÉFOND *(salutînd)* Doamnă, nu s-a întors.

JEANTET: Îl așteptăm.

D-na DORVAL *(înțepătoare):* Unde poate să-și petreacă vremea? trebuie să știți dvs. care îi sunteți inseparabili?

JEANTET: Dar, cred că în acest moment trebuie să fie...

D-na DORVAL: La bursă?

JEANTET: Și pe la bănci.

D-na DORVAL: Frumoasă meserie!

TRÉFOND: Sunteți rău dispusă în dimineața asta, stimată doamnă?

D-na DORVAL: Cum aș putea fi altfel, doctore. Se spune peste tot că e gata să-și piardă averea. Nu mai înțelege nimeni ceea ce face. Să joace la scădere, așa ca din senin, și s-arunce milioanele în stradă. Nu există persoană cuminte care să nu-l blameze.

JEANTET: Adevărul este că toți turbează de a-l vedea în ajun de a da una din obișnuitele și formidabilele lui lovituri.

D-na DORVAL: Și care de astă dată poate să-l omoare pe loc. Un dezastru vine atît de repede... Doamne ferește!... În cazul ăsta, desigur că n-ar găsi un sprijin în lumea lui. De aceea ce n-am făcut, fratele meu și cu mine, ca să-i deschidem ochii... fiul meu, al lui, devenind de pildă un duce de Bronté-Dorval, i-ar fi dat desigur o mult mai mare greutate... dar trebuie să vă părăsesc... la revedere, domnilor, petrecere frumoasă așteptîndu-l. Și mai ales nu-i spuneți nimic din ce am vorbit. E prea Dorval ca să înțeleagă și ca să ne înțelegem vreodată. *(Iese.)*

SCENA III-a

TRÉFOND, JEANTET

JEANTET: Oh! Nu mă-ndoiesc...

TRÉFOND: Nici eu...

JEANTET: Dealtfel, cum ar putea să fie? O de Rouilly, de Trêvekerdrek, de Bérth Colon și Bronté!...

TRÉFOND: Auleu!

JEANTET: Ce, nu știai?

TRÉFOND: Dorval mi-a spus, desigur. Dar cine-și amintește toate nimicurile, cu toate că în fond nobila doamnă este starea lui civilă.

JEANTET: Trebuie să recunoaștem că pentru ea se umplu saloanele prietenului nostru cu duci, ducese și chiar prinți de sînge regal.

TRÉFOND: Pe care amicul nostru i-a scos adeseori din mizerie.

SCENA IV-a

ACEIAȘI, DORVAL

DORVAL *(preocupat, fără să-i vadă, ținînd în mînă un jurnal pe care-l citește cu voce tare)*: „Cursul valorilor transoceanice se ridică din ce în ce. Panica

din ultimile zile pe care lipsa stocului de aur o provocase la New York și în toate centrele din America de Nord se micșorează treptat. Numerarul în aur tot mai lipsește, adevărat, dar cele două mari bănci ale Europei, Banca Franței și a Angliei"... *(Întrerupîndu-se.)* La dracu! *(Cu privirea-n jos merge cu pași mari, apoi se oprește brusc. Redeschide jurnalul și parcurgîndu-l.)* Ah! oficial! *(După ce a citit.)* 500 de milioane! cinci sute! — a făcut asta? Banca Franței — pentru numele lui Dumnezeu, nu-mi vine a crede — nu-și... *(Văzînd pe Tréfond și Jeantet.)* Erați aicea? — într-o clipă sunt al vostru, prieteni. *(Vorbește într-un telefon lateral.)* Alo! Alo! Bursa. *(Lui Tréfond.)* Nu uita, Tréfond, sărbătoarea mea de joi. *(Sonerie în telefon.)* Alo! Michaud! Dl. Michaud! *(Lui Tréfond.)* Mi se pare că d-na Dorval ne pregătește pentru această serbare o surpriză! Ducesa de Bligneuse pe care am întîlnit-o azi-dimineață... *(Sonerie — luînd aparatul și ascultînd.)* Cu cît se vînd „Nord-Sud", mă rog? *(Ascultînd.)* Se urcă? *(Ascultînd.)* Și „Randele?" — se urcă de asemeni? *(Asc.)* Un asemenea salt? — „Alasca"? informează-mă asupra lor. *(Asc.)* Din fericire. *(Asc.)* Nu-i nici un moment de pierdut atunci, puneți mîna pe ele, aruncați-vă pe „Rande", pe „Alasca" și pe orce acțiune care există! Ați înțeles? *(Ascultînd.)* Bine, așa. *(Asc.)* Ba da, da, și dați-mi știri la închidere. *(Depune aparatul; cu agitație, făcînd abstracție de prezența lui Jeantet și Tréfond. Mergînd cu mîinile la spate și cu pași mari prin birou.)* Să vie cu miliardele lor! Ah! Potăile! Să mă trîntească jos! Zece, zece sute de milioane, auzi! e posibil, Dumnezeule, Dumnezeule! *(Clipă de oprire.)* Hei, dar! Tot nu vor ajunge să-i scape de dezastru numai să nu mă trădeze Ostermannii și ceilalți... Bertin nu trebuie să stea nemișcat în momentul acesta. Locul lui e să fie la bursă. Hei! Jean! *(Sună.)*

SCENA V-a

ACEIAȘI, UȘIERUL

DORVAL: Cheamă pe dl. Bertin. *(Ușierul se înclină și iese.) (Dorval lui Tréfond.)* Ziceam dar?... Clienții?... merge?... Sunt bolnavi mulți?...

TRÉFOND: Așa și așa.

DORVAL: Nenorocire! nici o epidemie? *(Lui Jeantet.)* Dar tu, Jeantet? Cu discursul de recepție, spirit? Poante? Să mai vinzi și la alții desigur. Foarte academic în total... ironii pe ici, înțepături pe dincolo. *(Tresărire bruscă și alergînd la biroul lui.)* Hei! Afurisitele!... *(Răscolește hîrtiile din sertare.)* Unde naiba am pus eu hîrtiile alea?

JEANTET *(lui Tréfond cu mezzo-voce):* De necrezut, nu-i așa? nimic nu-l doboară.

TRÉFOND: Tocmai ce mă gîndeam. Ca și Napoleon, nefăcînd decît să întrebe, și în toate ocaziunile. *(Către el însuși.)* Ciudat! Și mai mult: de ne-în-chi-pu-it...

DORVAL: Spuneați?

TRÉFOND: Nimic, discutam.

SCENA VI-a

ACEIAȘI, BERTIN

DORVAL *(alergînd către el):* Repede, automobilul, Bertin, aleargă la bursă. Am luat toate măsurile, totuși supraveghează. Suntem la cotitura periculoasă, trebuie să punem mîna pe toate acțiunile care sunt încă abordabile. Fără întîrziere, cumpără dintr-o dată în masă. Ah! Da, bătrînelul tot mai trăiește. Voi face față la toate. Telegrafiază la New York, Washington, San-Francisco, aceleași ordine *(cu expansiune)*, soarta mea și a Băncii Dorval e în mîinile d-tale, prietenul meu, fiul meu.

BERTIN *(cu exaltare):* Cu totul al d-tale. Contează pe mine. *(Își dau mîna, efuziune, iese.)*

DORVAL: Inimosul om! Curajosul bărbat!

JEANTET: Așa și trebuie să fie, el, care-ți datorează totul.

DORVAL: Oh! Jeantet! Chiar dacă nu m-ar fi cunoscut și-ar fi făcut drumul.

JEANTET: Hei, hei! Cine știe? *(Sonerie la telefon.)*

DORVAL *(după ce a ascultat):* De unde știi? *(Ascultînd.)* Bine, dar s-a făcut? *(Ascultînd.)* Nu știi? Informează-te atunci. *(Lasă aparatul.)* Pe Dumnezeu! S-a întîmplat și asta.

JEANTET: Ce s-a întîmplat?...

DORVAL: Ostermann se pregătește de a expedia, dacă n-a și trimis încă, 50 milioane aur la Milbanck din New York.

JEANTET: Asta-i o știre gravă.

DORVAL: Un dezastru pentru mine, dacă aceste știri, care mă lovesc, sunt adevărate, căci toți — și nu-i îndoială în această privință — toți se vor lua după Ostermann, s-a sfîrșit, s-a sfîrșit, prieteni... *(lasă să-i cadă brațele)* acum e fuga, e moartea...

SCENA VII-a

ACEIAȘI, DOAMNA DORVAL

DORVAL *(reluîndu-și stăpînirea de sine):* Frumoasa mea...

D-na DORVAL *(c-un ton sec):* Iată-te dar. Pot să mă bucur!

DORVAL *(cu ironie galantă):* Un cec?...

D-na DORVAL: Dacă e momentul să mai vorbim și acum de cecuri...

DORVAL: Nu te mai recunosc, d-nă Dorval.

D-na DORVAL: Într-adevăr, mă găsești schimbată? Ah, mizerabilii! *(Trage un fotel și se lasă să cadă în el cu brațele atîrnate.)* Cum să mă apăr de lovitura asta? Ce să fac, Dumnezeul meu?

DORVAL: Dar, în sfîrșit?...

D-na DORVAL: Nu, nu m-aș fi așteptat niciodată ca eu, o de Bronté! Eu! Să fiu atît de batjocorită...
TRÉFOND: Ce spuneți, scumpă doamnă?
JEANTET: Și-ar fi permis cineva?...
D-na DORVAL: Vedeți, domnilor? Domnului Dorval i se pare natural să fiu batjocorită, căci nu zice nimic.
DORVAL: Ce să zic, cînd nu spui nimic...
D-na DORVAL: Nu spun nimic? Și de cîte ori trebuie să-ți repet, să strig, batjocorită! Am fost batjocorită — și de cine încă? De fiul d-tale, domnule!
DORVAL: De Georges?
JEANTET: S-ar putea?
D-na DORVAL: Desigur, așa a fost. *(Lui Dorval.)* Da, domnule Dorval, batjocorită de fiul nostru, de el, sau mai bine nu, de al d-tale, căci îți aparține, o știi, e al d-tale.
DORVAL: Dar, draga mea, nu l-am făcut eu singur.
D-na DORVAL: Ai vrut să fie Dorval, nimic decît Dorval; și așa a rămas. Deci, aprobă-l, e demn de tine, dar lasă-mă în pace cu serata, cu serbarea și cu balul tău.
DORVAL: Și pentru ce, mă rog?
D-na DORVAL: Nu cumva vrei să viu goală la bal?
DORVAL: D-na Tallien nu s-a sinchisit pentru așa de puțin lucru.
D-na DORVAL: Nu-i așa? Știam eu de mult că trebuie să mă aștept la orice din partea ta. Și chiar să te văd făcînd cauză comună cu creatura căreia fiul tău...
DORVAL: Ei bine?...
D-na DORVAL: Căci numai el știa ce rochie îmi comandasem.
DORVAL: Și?
D-na DORVAL: Cum? Atîta nu-ți ajunge? Și trebuie, să-ți spun de la obraz că fiul d-tale e un mitocan și tocmai pentru asta vream să-l fac duce.
DORVAL: E natural, dacă e mitocan!...
D-na DORVAL: Desigur, căci știți bine: noblețea obligă.
DORVAL: Să fii mai mult decît ești. În sfîrșit! ce e cu rochia?...

D-na DORVAL: Cu care vream să fac o surpriză atît de neașteptată la serbarea ta...
DORVAL: Ce i s-a întîmplat?
D-na DORVAL: Pierdută, stricată pentru totdeauna... moartă înainte de a fi trăit, căci Georges i-a făcut una la fel; ghicește, cui?... Oh! unei... căci am văzut-o îmbrăcată cu una la fel... și unde, mă rog? Nici mai mult, nici mai puțin decît la Opera Mare, la Marea Operă...
DORVAL: Liniștește-te. Of! încep să înțeleg.
JEANTET: Doamnă...
TRÉFOND: Ceea ce e sigur este că toaleta-n chestie nu mai poate fi purtată de d-na.
D-na DORVAL: Nu-i așa? Ori, de azi pînă joi, cum am să-mi fac eu altă rochie? Încă două zile? *(Lui Dorval.)* Nu, de o mie de ori nu; nu mai dăm serbarea...
DORVAL *(decisiv):* Totuși trebuie s-o dăm neapărat.
D-na DORVAL: Afacerile-ți merg atît de rău?!...
DORVAL: Doamnă Dorval!
D-na DORVAL: Nici o doamnă Dorval. Am zis nu, e nu.
DORVAL: Și de ce nu s-ar aranja oare această chestiune?
D-na DORVAL: Aș vrea să știu cum?
DORVAL *(îndulcindu-și vocea):* Nu-ți aduci tu aminte că am pus în garderoba castelului de la Brèche, pe care-l avem lîngă Paris, cînd era să dăm un bal costumat, o toaletă într-adevăr fără pereche, aceea pe care Maria-Luiza, mîndra împărăteasă, a purtat-o în ziua încoronării sale?...
D-na DORVAL: Această rochie e ridicolă și greoaie. Și mie, unei de Bronté, îmi propui să mă îmbrac cu zdreanța asta teatrală?!
DORVAL: Zdreanță care m-a costat 200 de mii de franci!
JEANTET: Și pe care prințesa de Gentilly a licitat-o cît a putut cînd Neuperg a scos-o în vînzare.
D-na DORVAL *(lăsîndu-și tonul, îmbufnată):* Într-adevăr... mi-aduc aminte... *(lui Tréfond)* dar d-ta, doctore, ce crezi?
TRÉFOND: Cred că această rochie a fost făcută pentru o împărăteasă, și...

D-na DORVAL: E adevărat. Deci pentru ce nu mi s-ar potrivi? *(Către Dorval.)* Doctorul are dreptate, și vezi, accept această rochie... Chiar îți mulțumesc. Unde aveam capul? Știu că n-o să fie mulțumită prințesa de Gentilly! Auzi? Să vrea o rochie de împărătească, și încă aceea de la încoronare, mă rog... *(Rîzînd.)* Ha! ha! A uitat că strănepții ei au fost slugile Berth-Colonilor și Brontéelor... Cît despre ce au fost Trêvekerdrekii în raport cu Gentilly, nici să nu mai vorbim. *(Lui Dorval.)* La revedere. *(Lui Tréfond și Jeantet.)* Bună ziua, domnilor. Mă duc să iau dispozițiunile mele. Marele Worms o va avea mîine, și, cîteva mici retușări... dar asta e treaba lui. Bună ziua. *(Iese.)*

TRÉFOND: Mă duc și eu... Bolnavii... înțelegeți... La revedere, dragilor. *(Ieșire falsă, lui Dorval.)* Nu te da bătut. Atît timp cît bătălia nu e pierdută. Mi-ai spus-o chiar tu. Nu se știe niciodată. *(Îi strînge mîna și iese.)*

SCENA VIII-a

DORVAL, JEANTET

DORVAL: În sfîrșit singuri. Oh! Dumnezeul meu! *(Cade într-un fotoliu.)*

JEANTET: Viața-i groaznică, nu-ți voi spune că este astfel din cauza ta... Viața e ceea ce este pentru fiecare și nimeni nu-și face soarta. Mai întîi ne conduce temperamentul și nu avem posibilitatea să ni-l alegem. Pe urmă sunt împrejurările care determină viața fiecărui.

DORVAL: Pentru mine viața a fost o ispășire, căci, Jeantet, ție care împreună cu Tréfond sunteți cei mai buni prieteni ai mei, pot să vă spun: îmi vine să cred adeseaori că nu sunt în toate mințile; că sunt un maniac, un nebun, și nimic mai mult... *(Mișcarea lui Jeantet.)* Și, din nenorocire, nu sunt nebun. Nu sunt decît un om ca

ceilalți. Da, ca ceilalți. Pentru că simt, pentru că cuget, pentru că sufăr... Și totuși, nu sunt ca ceilalți! Căci nu sunt eu oare omul cu două personalități? A lui — a aceluia — înaltă și mîndră, aceea a titanului îngrozitor și sublim, care doarme la Invalizi, și care mă urmărește în orice clipă și pretutindeni? Nebun? Desigur! Pentru că a fost și El. El, omul Consiliului de 500 care a sfărîmat Republica, nu însă fără să nu zdrobească și monarhismul, cu sutele lui de guri scrîșnitoare și nu fără să nu readucă la fericirea luminei și la bucuriile libertății cele 100 de popoare diferite pe care monstrul le ținea îngenuncheate sub el.

JEANTET: Cum te-ai pornit!...

DORVAL: Acesta este adevărul. Cînd apărui, oamenii zei ai Atenei și Romei, care trăiseră cîtva timp printre noi, acei ale căror virtuți și entuziasm nu cunoscuseră granițe, nu mai erau. Conducători josnici, satrapi mizerabili, care nu erau nici din popor, nici din aristocrație, înlocuiseră pe cei mari, pe cei nemuritori. Girond și Montagne și cel pe nedrept urît, Marat.

JEANTET: Care a pus să taie atîtea capete.

DORVAL *(gest învăluitor)*: A lăsat prea multe pe umeri.

JEANTET: Dar tu îndreptățești teroarea.

DORVAL: Ea a scăpat Franța.

JEANTET: Și acela care... pretinzi că ai fost, că ești?

DORVAL: Ah! Acela! A dat vocea de tunet a lui Danton tunurilor sale pentru ca să arunce în obrazul regilor cuvîntul său. Ah! Acela! A pus tăișul săbiilor înflăcărate în mîinele soldaților săi pentru ca să deschidă arterele popoarelor a căror corupție de o mie opt sute de ani de sclavie le înghețа sîngele scoborîndu-le în rînd cu animalele. Sufletul lui a trecut peste Europa ca o furtună. Vulturii lui. Vulturii Franței au zburat cu dînsul pînă la Kremlin, în Italia, în Egipt, la Viena, la Potsdam, în Rusia, în Spania, și-n Olanda. De la un capăt la cellalt al lumii. A fost ce nu va mai fi nimeni: arhanghelul vieței și al morței. *(Reculegere.)* Și cîtă înțelepciune n-a răspîndit! Legile pe care le-a făcut ne-au

rămas. Sufletul său trăiește încă în cei tineri, în cei umili, în adevărata măreție, în adevărata putere a Franței... în inima poporului său. Numele lui face încă să tremure de spaimă dușmanii Franței și bezna mormîntului, ea însăși nu poate să-i întunece lumina gloriei. Ah! Dar ce taci?... Continuă să mă întrebi cine a fost. Întreabă-mă cu toată insula Elba și Sf. Elena și cu toată coroana care i-a însîngerat fruntea și sceptru care i-a ars mîinile.

JEANTET *(emoționat)*: Dar taci, întoarce-te la realitate. Toate astea sunt...

DORVAL: Așa și fac. Căci acuma, nu crede că sunt nebun, nu sunt. Acuma el nu mai e decît un om ca ceilalți, mai puțin: un bancher! Auzi tu? Un bancher pe care-l cheamă Dorval, care are un fiu pe care-l cheamă Georges, ce e un jucător de cărți, un cheflangiu. Oh! Jeantet! Un încrezut pe care numele tatălui său îl dezgustă și pe care ar fi capabil să-l arunce la gunoi. Și cu toate astea, pe fiul ăsta îl iubesc!... El are o soție, o Bronté, pe care o cunoști dealtfel. Ei bine! Ce zici tu de acest Dorval, care altădată locuia în Luvru și care nu mai e acuma decît un necunoscut, acolo, unde știe bine: a domnit. Dealtfel cine l-ar mai recunoaște? Acei care au fost mareșalii lui, generalii lui, acei care l-au numit „Micul lor caporal", toți — toți au murit. Mai mult, corpul lui nu-i oare sub înalta cupolă, cu blocuri de marmoră și bronz peste el? Și dacă într-o zi — căci totul se poate întîmpla... Nu-i așa? Acest om, acest Dorval, acest burghez oarecare, ar începe să strige: „Veniți! Veniți! Sunt împăratul! Să răzbunăm Franța. Să-i redăm vechea-i splendoare. Să repunem drapelele noastre acolo unde s-au desfășurat, altădată, peste popoare, peste lume." Ei bine, prietene, ei bine, Jeantet, ar ridica din umeri c-un gest de milă, sau cu o pufneală de rîs, dar știi? — o pufneală formidabilă. Oh! Cum știu să rîdă burghezii, cînd sunt proști, și apoi... Liniștește-te, aproape nimic, un nebun mai mult. Iată totul.

Și n-ar fi aceasta recunoașterea deplină. Un nebun mai mult, un nebun! *(Cade pe un fotoliu și acoperă fața cu mîinile. Plînge înăbușit.)*

JEANTET: Prietenul meu, dragul meu Dorval, liniștește-te... Te cred și te înțeleg pentru întîia oară poate. Oh! Dar ce îngrozitoare suferință... Ascultă: nu importă dacă ai fost sau nu împăratul, ajunge că așa gîndești, că așa crezi, pentru...

DORVAL *(ridicîndu-se cu furie)*: Jeantet, nu spune asta, n-o mai spune, pentru Dumnezeu!

SCENA IX-a

ACEIAȘI, BERTIN

BERTIN *(cu părul în dezordine, cu cravata desfăcută și cu respirația tăiată)*: Bătălie, înghesuială înfiorătoare. Lumea se omoară ca să poată cumpăra acțiunile lor blestemate. „Alaska" și „Rand" în mîinile noastre.

JEANTET: Oh!

DORVAL: Ei bine, Bertin?! Ei bine?

BERTIN *(lasă să-i cadă brațele în jos)*: Ei bine!... *(În timpul acesta se precizează zgomotele și țipetele de pe stradă; se aud:* „Banii noștri... banii noștri... ajutor" ...*Voce de femeie, altă voce de bărbat*: „Unde e? Unde e?"... *Altă voce*: „Nebunul!")

ACTUL III

SCENA I

GEORGES, JEANTET

GEORGES: Nu e mai puțin adevărat, dragă d-le Jeantet, că tatăl meu s-a pus rău cu toată lumea. Peste tot e bîrfit.

JEANTET: Nimic nu-i mai natural, dar pe mine mă interesează numai părerea d-tale. Apoi răspunde-mi, e adevărat că părăsești pentru totdeauna cluburile și sportul ca să te ocupi numai și numai de finanțe?

GEORGES: Părerea mea? Îți spun sincer că nu mi-am format nici una pînă acum. Ceea ce știu este că dînsul mi-e tată mai întîi. Este adevărat cu toate acestea că pierderile sale sunt evaluate la mai multe sute de milioane. Nu mai vorbesc de pierderile celorlalți. Ele s-ar ridica la un miliard pare-se. *(Gest al lui Jeantet.)* N-o spun numai eu...

JEANTET: O, dar cîte nu se spune, dragă d-le Georges?

GEORGES: Aproape întregul fond al Băncii Dorval a fost înghițit — și dacă mă lipsesc astăzi de toate distracțiile mele, este din cauză că sunt nevoit.

JEANTET *(cu ușoară ironie):* Foarte frumos, iată ce înseamnă să vorbești cum trebuie.

GEORGES: În fond, tata era liber să facă cum vrea. Asta îl privește... Cît despre importanța pe care o dau eu banilor!...

JEANTET: E-adevărat, importanța pe care le-o dai!

GEORGES: Precum zici, dar răul e că mama mea n-are aceleași idei ca mine.

JEANTET: O înțeleg și prin urmare ești — cum s-ar zice — între ciocan și nicovală.

GEORGES: Exact.

JEANTET: Și mama d-tale e mama d-tale!

GEORGES: Doamne, e foarte regretabil, desigur, felul în care dînsa își înțelege interesele, care sunt și ale mele, cum spune. Eu ce vrei să fac? Nu pot nimic... Prietenele ei, doctorii care-o îngrijesc, mai ales, toți, într-un cuvînt, o îndrumează. O, ce plictisitor pentru mine! O îndrumează dar nu pot să termin cu toate că tatăl meu — d-ta știi tot atîta de bine ca mine—are nevoie de nițică odihnă; și-a biciuit prea mult nervii... Apoi vîrsta, o anumită vîrstă.

JEANTET: Ah! Ah! Desigur: vîrsta, „anumita vîrstă"...

GEORGES: Adeseori împinge oamenii la cele mai mari catastrofe.

JEANTET: Să fi ajuns acolo?

GEORGES: Știu eu? Ceea ce pot să afirm cu siguranță este că mama e convinsă. I s-a demonstrat și probat: Banca Dorval se scufundă.

JEANTET: Ce povești îmi spui. Ai uitat averea lui imobiliară? O sută de milioane... Intactă după cîte știu...

GEORGES: Adevărat... O avere destul de mare... Aș vrea totuși să fii în locul meu la „Sporting", ca să auzi hohotele de rîs pe socoteala lui.

JEANTET: Prostii! Care n-au făcut niciodată rău cuiva.

GEORGES: Crezi?... Noroc că duelurile mele din urmă...

JEANTET: Era cît p-aci să ți le reproșez, căci au făcut mai mult rău tatălui d-tale decît pierderile sale la bursă.

GEORGES: Haida de!

SCENA II-a

ACEIAȘI, UȘIERUL

UȘIERUL *(prezentînd o scrisoare închisă lui Jeantet):* Din partea d-lui subdirector.

JEANTET *(luînd scrisoarea):* Ce vrea cu mine dl. Bertin? *(Deschide plicul din care scapă o scrisoare și o tăietură de ziar. Ușierul le ridică de jos, le înmînă lui Jeantet și iese.)*
(Jeantet rezemat de cămin și după cetirea scrisoarei.) Ce delicatețe!... Din partea lui Bertin nu trebuie să ne mire. *(Însușindu-și scrisoarea.)* Niște infamii pe care tatăl d-tale nu trebuie să le știe.

GEORGES: Citește totuși.

JEANTET: Dacă vrei... *(Citind.)* „Dl. Georges Dorval este un « clubman » perfect."

GEORGES: Bine că recunoaște cel puțin...

JEANTET *(citind mai departe):* „Unul dintre cei mai distinși sportmani".

GEORGES: Și astea vrea să le ascundă dl. Bertin tatălui meu!

JEANTET *(urmînd citirea):* „Și afirmăm, un om cinstit, dar acestea nu însemnează că poate să ucidă, neturburat de nimeni, pe toți acei pe care anumite combinațiuni financiare ale tatălui său îi fac să se strîmbe de rîs. Dl. Dorval junior crede altfel, cu atît mai rău pentru el și pentru papa-ul său". *(Jeantet mototolește hîrtia și-o aruncă cu dezgust.)* Ptiu! *(Împinge roata de ziar cu piciorul în cămin.)* Pariez că dacă amicul meu ar citi aceasta...

GEORGES: Da, răbdarea nu e virtutea tatălui meu. Ai face bine să-l sfătuiești să nu facă scandal. Situațiunea lui s-ar îngreuna. Nu-i ești prieten?...

JEANTET: Te mai îndoiești?...

GEORGES: Nu. Îmi vine greu totuși să-ți spun ceva care... Mama—oh! are o mare stimă pentru d-ta.

JEANTET: Sunt numai urechi. Mama d-tale, ziceai?...

GEORGES: Are și nițel necaz pe d-ta. Marea dragoste ce-o ai pentru tata, așa pretinde ea, te face să-i ascunzi dezastrul spre care aleargă ca un orb. Cu ochii închiși, orbește.

JEANTET *(dulcegăros cu ipocrizie):* Ei! Mai știi? La urma urmei nu e datoria mea să prevăd viitorul; dreptatea ar putea fi și de partea ei. Dar ce legitimă grijă! Ce bună mamă și ce bun fiu!

GEORGES: Îți bați joc!

JEANTET: Să mă păzească Dumnezeu! Spun numai gîndul meu și vă arăt sinceritatea sentimentelor ce le am pentru d-voastră.

GEORGES: Oh! D-le Jeantet! Lăsînd la o parte chestiunile materiale, cauzele de îngrijorare ale mamei și ale mele sunt mai grave decît ți le închipuiești. *(Schimbînd vocea.)* Medicii mamei, de exemplu, —niște adevărați savanți puși să studieze cu prudență cîteva din fenomenele pe care le prezintă tata,— în literatură dv. le ziceți stări sufletești,— au prevăzut în curînd cea mai mare nenorocire: cum aș numi-o, anumite salturi de imaginație, predispuneri de a raționa și de a arăta ca posibile niște himere atît de extraordinare, încît rezultatul final nu mai poate fi îndoielnic.

JEANTET: Cu alte cuvinte tatăl d-tale ar fi...

GEORGES: Oh! Pînă aici, te rog! Convingerea mea nu e ca a lor. Doctorii ăștia caută noduri în papură!... Puțină surmenare... Doamne! Da! Așa ceva se vede în toate zilele, atîta tot. Îi trebuie odihnă! Desigur. Numai nițică odihnă... Nu e așa? Nu e așa?

SCENA III-a

ACEIAȘI, D-na DORVAL

D-na DORVAL: Bună ziua, Georges. *(Ușor salut lui Jeantet.)* Cu dl. Jeantet... Vă sfătuiți?

JEANTET: Nu tocmai.

D-na DORVAL: Cu atît mai rău. Fiul meu a trebuit să-ți spună temerile mele.

JEANTET: Da; nu mi-a vorbit însă despre marile și generoasele intențiuni ale fratelui d-tale.

D-na DORVAL: Și bine a făcut. Fiul meu e destul de în vîrstă ca să nu aibă nevoie de sfatul nimănui în chestiuni care nu-l interesează decît pe el. Nu e vorba deocamdată decît de sărmanul meu bărbat, care, știi bine, a pornit pe un drum urît de tot. Doctorii îl cred profund atins și...

JEANTET: Dar fără îndoială, amicul meu s-a avîntat cam prea mult, numai că el e omul care se poate reculege. Cu îndemînare și răbdare oricine se poate reface.

D-na DORVAL: Răbdare! Ah! Domnule! Admir religiozitatea care o ai pentru el, dar, o dată pentru totdeauna, eu m-am săturat de răbdări! Am pînă peste cap campaniile și bătăliile lui, cum le numește. Adevărat că norocul i-a fost adeseori priincios — cine zice altfel — dar despre raționamentul lui? De faptele și gesturile lui, ce zici? Apoi, ce spui de căderea din urmă, pe care singur și-a pregătit-o. Cum? Să fi fost regele aurului în Europa, și deodată să iei milioanele în pachete de bancnote și să le arunci în stradă oricui ar vrea să le ridice. Cum numești d-ta fapta asta, mă rog, domnule? Foarte napoleoniană poate. Ei! Da... Foarte... Ce mai spui?

JEANTET: Dar...

D-na DORVAL: Eziți? Asta se-nțelege... Medicii sunt însă mai puțin împiedicați ca d-ta de a numi fiecare lucru cu denumirea lui adevărată...

GEORGES: Mamă...

D-na DORVAL: Recunosc că e o nenorocire, o mare nenorocire, dar ce putem face?... Să-l plîngem? Nu fac decît asta. Să mă zbat singură? O voi face. Restul e treaba medicilor.

JEANTET *(indignat):* Oh!

GEORGES: În sfîrșit, mamă! Te felicit! Știu că ai curaj, și...

D-na DORVAL *(lui Georges):* Și să mai zici că ești aproape să ajungi un duce de Bronté, tu! *(Schimbînd tonul.)* Doamne! Nu înțelegi oare că dl. Jeantet mă cunoaște de douăzeci și cinci de ani? Știe ce calvar a fost viața mea din ziua cînd m-am căsătorit cu tatăl tău. Cel puțin dacă nu l-aș fi luat sărac!

JEANTET: Oh! Cît despre asta, e adevărat. Nu aveai nici un ban de zestre și fratele d-tale de disperare se dusese în Africa să-și caute norocul.

D-na DORVAL: Zestre? Dar numele ce-l purtam nu însemna nimic? Dar simțul afacerilor, al realităților vieței, domnule, și despre care el nu avea nici cea mai mică idee! Dar himerele de care l-am dezbărat!

JEANTET: Sunt cîteva pe care le păstrează totuși, neatinse, în inima lui: credința în iubirea d-tale și a fiului său, de pildă.

GEORGES: Domnule!

D-na DORVAL: Taci. Am meritat această credință căci n-am făcut eu din tatăl tău un om mare?

JEANTET: E sigur că numai d-tale am atribuit schimbările brusce și neînchipuite pe care le-am observat adeseaori în firea lui.

D-na DORVAL *(lui Georges):* Ce-ți spuneam? *(Lui Jeantet.)* Iată-ne împăcați. Am crezut dealtfel întotdeauna că d-ta ai cel puțin bunul-simț, mult bun-simț chiar.

JEANTET *(cu ironie galantă):* Mă copleșești, doamnă.

D-na DORVAL: Pe cînd el... Geniu dacă vrei poate să zicem că are cît de mult, dar simțul comun? Deloc...

JEANTET *(gest):* Perfect raționament. Oamenii de geniu sunt, într-adevăr, cu totul lipsiți de „simțul comun".

GEORGES: Vai! Și „simțul comun" ar trebui să vegheze toate mișcările noastre.

D-na DORVAL: Bine ai spus, băiatul meu. *(Lui Jeantet.)* Geniul este cu toate astea foarte interesant și îți mărturisesc, nu o dată văzîndu-l cum face pe Napoleon — am fost prinsă, dar știi, complet. Și apoi vocea formidabilului corsican n-a putut fi decît cum e vocea lui în anumite momente. Numai cînd îmi amintesc mă simt... brrr!...

JEANTET: Cred.

D-na DORVAL: Acum asta e întrebarea: geniul sau nebunia vorbea în bietul meu soț? Să hotărască cine o vrea. E adevărat că numai în ajunul vreuneia din nenorocitele lui combinațiuni de bursă începea: Și ce Bonaparte! Ce mai Napoleon era atunci omul ăsta! Să-l fi văzut. Ah! Nimeni nu știe cît a trebuit să lupt spre a-l împiedica de a face prostii, în acele momente de criză. Ore-ntregi mă țineam de el ca să-l fac iar cumsecade. Îmi vei obiecta poate că afacerile lui nu mai ieșeau cum ar fi vrut? ei! Da: foarte încumințite. Dar unde e răul?

JEANTET: Cu alte cuvinte, d-ta ai fost îngerul său păzitor, doamnă!

GEORGES: Mama mea? Oh! Strașnică femeie!

D-na DORVAL: Totuși slabă, prea slabă pentru nenorocirea mea, căci privește, ne aruncă în mizerie!

JEANTET: Vei recunoaște cu toate astea...

D-na DORVAL: În zadar; știu ce vrei să zici, bietul meu Louis nu e de vină, fără îndoială, dar nu sunt nici eu și nici medicii cari... în sfîrșit...

JEANTET: Așadar să dăm cărțile pe față, fie: Dorval e nebun. E destul de limpede? Legați-l și închideți-l cît mai iute.

D-na DORVAL: Tii! Ce urîte vorbe!... Drept cine mă iei? Nu e vorba decît de o vreme de odihnă... Astfel au spus scumpii și bunii savanți. O vilă întreagă îi stă la dispoziție. Ape săltărețe, garduri

înalte, servitori mulți, masă regală, ce-ar putea dori mai mult? Și ca tovarăși cei mai eminenți oameni! Cîtuși de puțin respingători, din contra chiar amuzanți, iată!

JEANTET: Ei! Dar știi că e foarte bine.

D-na DORVAL: Cît despre regim: abia vizibil și puțină hidroterapie, ca adaos.

JEANTET: Dușuri, desigur?!...

D-na DORVAL: Nu. Simple stropiri cu apă rece vor ajunge. Așa au spus ei.

JEANTET: Cine? Savanții amuzanți?

D-na DORVAL: Ai ghicit!

JEANTET: Foarte bine. *(Lui Georges.)* Și d-ta, domnule, ce crezi despre toate astea?

GEORGES: Cum? N-ai înțeles ce-a spus mama?...

JEANTET: Ba, prea bine. Iată dar ce vă spun eu: fiu și mamă, d-ta și dumneaei, sunteți demni unul de altul.

D-na DORVAL *(cu voce ascuțită):* Ce-nsemnează? Tonul acesta? cu mine?

JEANTET: Oh! Mă iertați, voi lua altul. Iată: Dacă Dorval e nebun numai d-ta te-ai convins atît de tîrziu, căci în care vremuri și în ce țară s-a văzut un om zdravăn la minte, sau cum spuneți, un om cu simț comun, ca să arunce timp de douăzeci și cinci de ani saci cu aur peste saci cu aur, pentru cine, mă rog, spuneți-mi?... Căutați și găsiți; nu vă va fi greu, d-tale mai ales, care în primii ani de căsătorie, cred că nu i-ai uitat... pe cînd acum, privește în jurul d-tale... mai vezi mașina de gătit cu petrol, cele patru scaune șchioape și ciobul de oglindă, marele d-tale lux din acele vremuri, căci de drăguță, erai, știi bine.

D-na DORVAL: Georges! Haide, nu mai avem ce căuta aici.

GEORGES: Domnule! Ești nerespectuos cu mama...

JEANTET: Deloc! Nu fac decît s-o laud și voi spune chiar că era frumoasă. Avea în plus, în timpurile acelea, tot spre lauda ei, simplele dar sănătoasele virtuți burgheze, dar era săracă.

D-na DORVAL: *Domnule! Domnule!*

JEANTET: Dezastruoasele evenimente din 1870 veniră ca o lovitură de trăsnet ca să surpe averea deja zdruncinată a Brontéilor. Rămasă orfană și singură prin plecarea fratelui său în Colonii, ea trebui să-și ascundă numele ca să trăiască din lecțiuni de desen.

D-na DORVAL: Ah! E prea mult.

GEORGES *(strîngînd pumnii)*: Prea mult, într-adevăr.

JEANTET: Deloc. Ce? Sărăcia e o insultă, doamnă? Urmez: aceste întîmplări nu influențează însă buna ei dispoziție naturală... Ce bună menajeră era nobila coborîtoare a cruciaților. Spun minciuni, doamnă? Cinci lei unt, 10 cartofi, 5 pătlăgele, macaroane sau linte ajungeau de obicei ca să întrețină focul sfînt al vieței dvs.

D-na DORVAL *(de sus, către fiul său)*: Brațul tău... *(Vor să plece. Jeantet trece înainte și se așază în fața ușei.)*

JEANTET: Încă două vorbe. Tréfond și cu mine știm de mult faptele și gesturile dvs. Acum ni le confirmați. Deci pot să plec. Soțul d-tale e nebun, doamnă. Tatăl d-tale e nebun, domnule. Și nebunii sunt supărători. Ei împiedică pe bunul fiu să ajungă prinț sau duce, dar să fie bine știut, am vegheat noi, prietenii lui Dorval, că el nu va locui frumoasa casă ce i-ați pregătit. Cît despre averea lui, va continua să facă ce vrea cu ea, căci e a lui, să fie bine înțeles... Vă salut... *(Pleacă cu violență.)*

SCENA IV-a

[*GEORGES, DOAMNA DORVAL*]

GEORGES: Prevăzusem... Știu că ai încurcat treburile, mamă. Prea ai fost grăbită, nu crezi?

D-na DORVAL: Ce fel? Tu îl crezi sănătos la minte pe tatăl tău... Ei bine, să-l lăsăm numai cîteva zile încă și vei vedea. Va arunca totul în vînt!... Ah,

pentru ce n-am luat măsuri mai din vreme? Și cînd mă gîndesc că buna doamnă Duruf, soția marelui financiar, m-a sfătuit de acum șase luni să fac asta?... Doamne! Doamne! Tot vom ieși noi din iadul ăsta.

GEORGES: Cît despre mine, cred...

D-na DORVAL: Crede ce vrei... Dealtfel și eu mă spăl pe mîini. Ce mă amestec eu? Sunt oare doctor? Medicii au spus, ei să termine cu...

GEORGES: Și dacă se va face scandal?

SCENA V-a

ACEIAȘI, JEANTET, DORVAL

DORVAL *(lui Jeantet pe care îl readuce cu sila)*: Ce! Bătrînule, ai înnebunit? *(Către nevastă-sa și fiul său.)* O ceartă?

D-na DORVAL *(de sus, arătînd pe Jeantet)*: Cu dumnealui?!...

DORVAL: Ce vorbe sunt astea?...

D-na DORVAL: Acest domn trebuie să plece.

DORVAL: Ei! Dar ce v-a apucat?...

D-na DORVAL: Așa, atunci plec eu...

DORVAL *(nevestei sale)*: Dar...

JEANTET: Lasă. *(Către d-na Dorval.)* Am onoarea să vă salut cu toată umilința. *(Mișcare de ieșire.)*

DORVAL *(reținîndu-l)*: Ei! Dar stai, dragă, să ne înțelegem.

D-na DORVAL *(luîndu-l pe Georges)*: Faceți ce-ți vrea... *(Iese prin partea opusă.)*

SCENA VI-a

DORVAL, JEANTET

DORVAL: Vrei să-mi spui?

JEANTET: Să nu-ți faci sînge rău.

DORVAL: Oh! Mă aștept la orice.

JEANTET: Crezi tu? la tot?
DORVAL: Drace! Mă sperii... de ce mă-ntrebi?
JEANTET: Să te sperii tu? Nu. Nu. Dar...
DORVAL: Ei bine! Atunci vorbește. Spune-mi ce s-a întîmplat? Și nu-mi ascunde nimic.
JEANTET: Dacă aș vrea să-ți ascund chiar nu s-ar putea. Datoria îmi ordonă. Apoi te iubesc prea mult. *(Luîndu-i mîinile.)* Prietene, preaiubitul meu prieten...
DORVAL: Iată-te turburat acum. Reține-te și așteaptă-mă. Mă întorc îndată. Înțelegi: femeia e tot femeie și mă duc să încerc s-o împac!... În fond nu-i atît de rea...
JEANTET: Ah!
DORVAL: Poate o fac să revie la sentimente mai bune.
JEANTET: Încearcă, da. Convenințele vor fi cel puțin salvate.
DORVAL: Vin îndată.
JEANTET: Bine, bine. *(Dorval iese.)*

SCENA VII-a

JEANTET, TRÉFOND

TRÉFOND: Ce bine îmi pare că te găsesc aici... Ce noutăți?...
JEANTET: Groaznice...
TRÉFOND: Ca și ale mele.
JEANTET: Soarta... e hotărîtă.
TRÉFOND: Cui o spui?
JEANTET: Prin urmare...
TRÉFOND: Pericolul e aproape.
JEANTET: Pericol de moarte pentru amicul nostru... Nu ne înșelam, vezi?
TRÉFOND: Știu: un întreg complot, scîrboșii, porcii de cocină de la Banca celor cinci Continente au intrigat de multă vreme în jurul bietului nostru Dorval; mai întîi pe tăcute, apoi cu o îndrăzneală din ce în ce mai mare, bîrfelele lor au convins atît de bine pe această drăguță doamnă Dorval, încît...

JEANTET: Abia ieșise de aici, cînd ai intrat.
TRÉFOND: S-o ia dracu!...
JEANTET: Oh!
TRÉFOND: Ascultă-mă bine. Trioux, îl cunoști? celebrul imbecil care a dat greș, atît de jalnic, în tratarea bolilor nervoase și care acum își dă aerul că îngrijește pe doamna Dorval, descusut cu șiretenie de mine s-a dat pe față. Memoriu, concluziuni, totul e gata: paralizie generală congenitală progresivă, acces de megalomanie eroică, militarism de cameră... Trebuie să fie îngrijit. Nebun, Dorval e nebun de legat.
JEANTET: Dacă nu știam detaliile astea, cel puțin știu altele, iată-le: mamă și fiu și-au dat mîna. Ți-am spus că ieșeau de aici. Decizia e semnată... Vilă, parc, împreună cu celelalte, totul e gata. Nu, dușuri nu. Simple stropiri cu apă rece. Vor ajunge.
TRÉFOND *(furios)*: Mii de bombe! Mai sunt și eu pe aici!...
JEANTET: Fără scandal! N-ar servi la nimic. Ar face chiar rău.
TRÉFOND: În cazul acesta, prin ce mijloace crezi că ai să-l poți scoate din încurcătură?
JEANTET: Nu văd nici unul. Afară numai de a-l face să dispară. O plecare neașteptată, desconcentrează cu atît mai mult, cu cît a fost mai bruscă. Să te pui în siguranță este prima datorie și cel dintîi lucru pe care poți să-l alegi. Principalul e să cîștigi timp...
TRÉFOND: Prin urmare tu sfătuiești fuga? Pe legea mea! Sfatul nu e rău. Dar îl va urma el? Îl vei putea convinge?
JEANTET: Lasă pe mine... Mă fac tare să-l conving... și, na! După zgomotul ușilor trîntite cu violență sunt sigur că vine.

SCENA VIII-a

ACEIAȘI, DORVAL

DORVAL *(nevăzînd la început decît pe Jeantet):* Imposibil s-o fac să-mi deschidă ușa... S-a închis în iatac. Crize de nervi. Medici și servitoare împrejurul ei. Trioux, în sfîrșit, veni la mine și oprindu-mă în fața apartamentului ei, imbecilul! — rugîndu-mă să mă liniștesc, să-mi îmblînzesc furia... Nu-ți închipuiești?!... Era comic de tot căci nu eram deloc înfuriat... Ei, drăcia dracului. Ce-o fi și asta? De multă vreme acest dobitoc nu-mi mai vorbește decît de Napoleon, de bătălii, de reîntrupările sufletului. De ce nu se ocupă de rețetele lui? *(Scurtă oprire.)* Și mai e și altceva... Ascultă, tu cel puțin vei putea să-mi spui pentru ce lumea din preajma soției mele, de cînd cu nenorocita mea gafă de la bursă, nu s-apropie de mine decît cu un fel de respect exagerat, ba chiar cu spaimă. Dacă zic alb, este alb. Dacă zic negru, este negru. Să-ți spun sincer, nu știu ce să cred... Voi fi avut, fără să-mi dau seama, vreun acces de nebunie? Sunt nebun? Ce este, în sfîrșit? Fie-ți milă și spune-mi. Fii prieten cu adevărat... Nu vezi că nu mai pot?!

JEANTET: Nu-ți face închipuiri de astea, dragul meu Dorval. Nebun? N-ai fost niciodată și nici nu ești... Dar ceea ce am să-ți spun e cu toate astea, cu mult mai crud...

TRÉFOND: Oh! Cu mult...

DORVAL: Ce? Și tu erai aici? Bine. De ce nu-mi spuneți odată?...

JEANTET: Iată dar, pentru că așa dorești. Nebun? Nu. Nici o clipă, sau dacă nebunia te-a ridicat pe cele mai înalte culmi, în regiuni inaccesibile, închizînd ochii materialității acestei lumi, și ținîndu-i deschiși numai asupra iluziilor frumoase, care au fost viața ta. Da! Tu n-ai făcut decît să urci și în

față și în urma ta stau negre și deschise prăpăstiile. Dar piciorul tău era sigur, și privirea ta de vultur, și...

DORVAL: Ce, Jeantet, am murit de-mi faci panegiricul?

JEANTET: Da. Tu ai fost toate acestea.

DORVAL: Nu mai sunt?

JEANTET: Poți să redevii.

TRÉFOND: Pentru un moment să revenim la realitate.

DORVAL: Din tot ce-mi spuneți nu înțeleg decît un lucru: că amîndoi v-ați unit să mă torturați.

JEANTET: Ne-am unit să te scăpăm.

TRÉFOND: Și te vom scăpa.

JEANTET: Căci trebuie să știi. Astăzi nu mai ești decît un învins. Acum prăpastia e chiar sub picioarele tale și nimic nu te poate scăpa, numai un formidabil salt într-o parte. Iată ce-ți rămîne de făcut... Cu un cuvînt trebuie să fugi. Să părăsești Parisul, afacerile, totul, și aceasta îndată.

DORVAL: Sunt adevărate vorbele voastre? Nu visez?

JEANTET: Nu, nu visezi deloc.

TRÉFOND: Nu ți-a spus decît adevărul.

DORVAL: Dar cu soția, cu fiul meu, cu situația mea ce voi face?

JEANTET: Giganții care cad nu mai au nici soție, nici copii, nici situație.

TRÉFOND: Și tot ce e prea mare trebuie să cadă.

JEANTET: Prin urmare ia seama, trebuie grabă. N-ai dat bătălia la Austerlitz cum ai crezut la început...

DORVAL: Dar pot să dau altele și să le cîștig.

JEANTET: Nu mai poți...

TRÉFOND: Nu...

DORVAL: Hei! Asta e! Uitați că sunt tot Dorval și că averea-mi este neatinsă?

JEANTET: Dacă mai rămîi, vai! O zi numai în casa ta, în Paris chiar, s-a isprăvit cu tine.

TRÉFOND: Și vei fi șters din numărul celor vii... un nebun!

JEANTET: Fără să fii...

DORVAL *(voce sacadată, răgușită):* Eu?... Cine ar îndrăzni?

JEANTET: Nevasta ta ar putea să-ți spună.

DORVAL: Ea? Soția mea?... Dar spuneți că nu-i adevărat.

JEANTET: Din nenorocire este astfel. *(Dorval se dă înapoi și se clatină zdrobit.)*

TRÉFOND: Hei, prietene! Ce faci? Nu suntem noi alături de tine?

DORVAL *(bîjbîind cu brațele întinse)*: Acolo? Unde? Nu văd. Apropiați-vă. Dați-mi mîna. Amîndoi. Așa. Iată-te la stînga mea, Jeantet? Și tu la dreapta, Tréfond? Ah! ce roșu! Mă împiedică să văd, ce roșu! Dar de ce tăceți? *(Zăpăcit, dîndu-se înapoi cu amîndoi prietenii.)* Ce înseamnă tăcerea aceasta?

JEANTET: Dorval!... Dorval!... Revino-ți în simțiri. Te vom scăpa. Fii sigur. *(Îl așază cu greutate într-un fotoliu și-i desface gulerul de la cămașe.)*

DORVAL: Să mă scăpați?... De cine? De ce? De groaznicul roșu? de el, da... dar iată-l că se duce, se risipește. Numai că... eroare! E beznă!... Cad! Și toate cad cu mine. Nu mai văd nimic, nimic, nimic. Și această tăcere!... Nu aud nimic... Doamne! Înțeleg: noaptea și moartea! *(Dorval încearcă să se ridice dar recade în fotoliu și-și acoperă ochii cu mîinile.)*

JEANTET *(cu jumătate de voce)*: Tréfond, de ce nu-i dai ajutor?

TRÉFOND: Taci, salvarea îi va veni de la reacțiunea ce nu va întîrzia să se arate.

DORVAL *(descoperindu-și fața își întinde gîtul privind în toate părțile și punîndu-și mîna pîlnie la ureche)*: Hei?... Ce se aude?... Și această lumină? Ce e?... Se aude huruiri de tunuri? Unde sunt?... Cine vorbește? Și această lumină este ziuă?... *(Face un pas, pe urmă doi.)*

TRÉFOND *(lui Jeantet, care vrea să-l susție)*: Lasă-l.

DORVAL *(lui însuși)*: Erau vorbe!... Nu mă-nșelam, și e de asemeni ziuă. *(Lui Jeantet și Tréfond.)* Ah! Și voi, prieteni. Dar ce s-a întîmplat? Oh!... Îmi amintesc. Dar nici vorbă despre asta. Deci nu era bătălia de la Austerlitz. Ci acum văd că

era campania de la Moscova și retragerea îngrozitoare la Berezina... Și acum știți unde suntem? Nu? Suntem la Fontainebleau.

JEANTET *(cu grăbire)*: Desigur.

TRÉFOND: Și ceea ce urmează se știe!... Surghiunul din insula Elba...

DORVAL: Desigur. Dar ce nu pot să-mi iert este că l-am dezmințit pe el o clipă prin slăbiciunea mea.

TRÉFOND: E timp să te refaci, demn de El.

DORVAL: Da.

JEANTET: În cazul acesta tot răul e spre bine.

TRÉFOND: Deci suntem la Fontainebleau.

JEANTET: Și e limpede, limpede că trebuie să pleci.

DORVAL: Voi pleca.

JEANTET: Cînd?

DORVAL: Astăzi chiar. Îndată...

TRÉFOND: Îl regăsesc în repeziciunea hotărîrii tale.

JEANTET: Te vom însoți.

DORVAL: Nu permit.

TRÉFOND: Uiți că astfel trebuie să fie?

DORVAL: De ce?

JEANTET: Celălalt a plecat singur?

DORVAL: Nu. *(Visător.)* Acei al căror devotament va rămînea pe veci glorios l-au însoțit la insula Elba. *(Se duce la biroul său și sună.)*

SCENA IX-a

ACEIAȘI, UȘIERUL

UȘIERUL: Domnul a sunat?

DORVAL: Da. În cinci minute mașina mea de călătorie să fie la scară. Și să spui d-lui Bertin să vie îndată. *(Ușierul pleacă.)*

TRÉFOND: Ce drum luăm?

DORVAL: Marsilia, mai întîi.

JEANTET: Pe urmă?...

DORVAL: Ne îmbarcăm. O plimbare pe mare n-o să vă displacă. Insula mea Elba este Corsica! N-am eu acolo giganticul și minunatul castel căruia presa

i-a celebrat minunele de artă și confort? *(Scurtă oprire.)* Dar o clipă numai. *(Trece la biroul lui și scrie în grabă cîteva linii; cu hîrtia în mînă, glumeț.)* Abdicarea mea. *(Citind.)* „Numesc pe fiul meu Georges în toată vremea lipsei mele ca Director general al Băncii Dorval. Cu toate astea, fiul meu nefiind în curent cu afacerile, toate operațiunile de importanță de bancă vor fi conduse de dl. Bertin care, singur, va putea semna în numele meu."

TRÉFOND: Ura! Admirabil nebun este amicul Dorval.

SCENA X-a

ACEIAȘI, UȘIERUL

UȘIERUL: Automobilul așteaptă.

DORVAL *(dîndu-i un cec)*: Ține, pînă la întoarcerea mea.

UȘIERUL: Cinci mii de franci! O avere!...

DORVAL: Prea mică pentru un bun servitor... Fără mulțumiri. Dl. Bertin?

UȘIERUL: Vine.

DORVAL: Poți pleca.

UȘIERUL: Cel puțin să vă sărut mîna... Ce bucurie pentru ai mei. *(Îi ia mîna cu forța și i-o sărută și pleacă ștergîndu-și ochii cu batista.)*

SCENA XI-a

ACEIAȘI, BERTIN

DORVAL: Prietenul meu, fiul meu, ora devotamentului a venit. Părăsesc Parisul chiar acum, pentru multă vreme, poate veți ști pentru ce mai tîrziu. Iată această scrisoare. Nu vei deschide-o decît după plecarea mea. Dar să-mi juri mai întîi că vei aduce la îndeplinire ceea ce-ți impun.

BERTIN: Jur!

DORVAL *(lui Bertin)*: Nu mă așteptam la mai puțin de la d-ta. Mulțumesc. Și acum vei spune soției mele, scumpului meu copil... Spune întocmai: „că făcînd pe nebunul, am șters-o ca orice bancher care se respectă". Să plecăm. *(Se îndreaptă spre ușe, ceilalți vor să-l lase să treacă primul.)*

DORVAL *(oprindu-se)*: Nu, nu! Mai întîi voi... Un căpitan nu-și părăsește vaporul decît în ultima clipă.

ACTUL IV

(Același decor.)

SCENA I

JEANTET, BERTIN

JEANTET *(stînd în fața biroului și rînduind hîrtii)*: Atunci, dragă Bertin, țifrele?

BERTIN: Arată exact situația actuală a Băncii Dorval. Patronul a primit dealtfel comunicarea mea în Corsica, prin curier special, precum v-a spus, desigur. Ceea ce l-a și îndemnat să se reîntoarcă la Paris.

JEANTET: Așa e. Iată dar insula noastră Elba departe în urma noastră.

BERTIN: Oh! Nu vă reîntoarceți, din fericire, decît din Corsica și nu vă mai spun bucuria ce am simțit ieri cînd am primit telegrama dvs. din Marsilia. A sosit la timp. Ah!

JEANTET: Ce-nțelegi prin asta?

BERTIN: Pentru ce v-aș ascunde? Circulă zvonuri din ce în ce mai sigure... E vorba de o punere sub

interdicție a patronului, care a fost cerută formal de d-na Dorval și fiul său.

JEANTET: Adevărată sau nu, e sigur că d-na Dorval trebuie să ne urască de moarte.

BERTIN: Fapt este că îndată ce i-am comunicat întoarcerea, d-na, ca și fiul său, au și șters-o la gară.

JEANTET: Au plecat!... Plecarea lor seamănă mai mult a fugă.

BERTIN: Asta se prea poate. Dar să luăm seama la săgeata Partului.

JEANTET: Și ce a zis dl. Dorval de această plecare neașteptată?

BERTIN: N-am putut să-l previn. Căci îndată ce a sosit cu dvs. și d-rul Tréfond s-a și urcat în automobilul lui de zile mari.

JEANTET: Da: era grăbit să ia contact cu piața. Să nu mai vorbim dar de toate astea și să ne întoarcem la țifre dacă-ți face plăcere.

BERTIN: Cu atît mai mare plăcere întrucît patronul mi-a spus că v-a rugat pe dvs. să aveți grija de a le totaliza.

JEANTET: Fără voința mea, crede-mă.

BERTIN *(prezentîndu-i hîrtiile)*: Cifrele acestea vorbesc destul de frumos, totuși uitați-vă mai bine.

JEANTET *(examinînd hîrtiile)*: O sută de milioane cîștigate numai cu „Alaștele!" Dar „Randele?"... Să se urce și ele de la cincisprezece milioane cît reprezentau la o asemenea sumă! E nemaipomenit și n-ai să mă convingi niciodată că e așa.

BERTIN: Faptele s-au petrecut totuși astfel. E adevărat că asemenea salturi nu se întîmplă la bursă în toate zilele. Orice-ar fi, uitați-vă cum s-au comportat și „Oklawa-railways" la rîndul lor.

JEANTET *(privind pe hîrtii)*: Aceste 375 de milioane, căzute ca din cer în lăzile Băncii Dorval, nu sunt totuși decît niște cifre care, de azi pe mîine, pot să fie înlocuite de altele cu mult mai modeste, nu-i așa?... Și care deși totalul nu merită o prea mare importanță...

BERTIN: Ba, deloc, și dl. Dorval știe prea bine, pentru că i-am comunicat. Oh! M-am scăpat aproape

îndată prin operațiuni duse cu dibăcie de zisele valori, astfel că nu mai avem de zece zile decît rentă bună, rentă solidă de-a statului francez în casele noastre de fier.

JEANTET: Fii lăudat în cazul ăsta, scumpul meu Bertin, Banca Dorval e salvată, și salvată de d-ta. *(Îi strînge mîinile.)*

BERTIN: Nu spuneți asta, domnule Jeantet. Patronul singur a făcut totul. Fără el, fără ordinele lui precise în momentul decisiv, eram pierduți. Nu vă amintiți vorbele lui! Aruncați-vă pe „Rand, Alaska și Oklawa, cumpărați-le ca și pe orce valoare care ezită."

JEANTET: Îl judeci cu noblețe. Într-adevăr, minunata schimbare de front, pe care a executat-o chiar în clipa cînd totul se surpa în jurul lui, va rămîne înscrisă pentru vecie în analele bursei. Nu te despuia totuși de orice merit. Fără d-ta...

SCENA II-a

ACEIAȘI, UȘIERUL, apoi un GROOM

BERTIN: Ce este, Jean?

UȘIERUL: S-a adus un tablou de la Hotel Drouot cumpărat de dl. Dorval, care a spus să fie așezat în biroul său.

JEANTET: Pariez că e vro bătălie napoleoniană.

BERTIN: Luxul lui. *(Ușierului.)* Atunci? Ce mai așteptați, Jean? Spune să aducă tabloul.

UȘIERUL: Tabloul e în antreu. *(Deschide ușa și strigă.)* Hai! vino încoa. *(Un comisionar aduce tabloul învelit în pînză verde. Ușierul ajutîndu-l.)* Iată-l. Unde să-l punem?

JEANTET *(privind prin odaie):* Da: unde?

BERTIN *(indicînd un mare chevalet):* Dacă l-am pune pe acest chevalet rezemat de perete?

JEANTET: Ideea nu e rea. Dorval va hotărî pe urmă.

BERTIN *(aduce chevaletul și-l așază în fața biroului. După ce tabloul a fost pus):* Așa. Foarte bine. *(Ușierul și comisionarul pleacă.)*

JEANTET *(apropiindu-se și atingînd cu degetul învelitoarea tabloului):* Ce zici? Să-l desfacem?...

BERTIN: Nu, mai bine să-l lăsăm pe dl. Dorval.

JEANTET: Apropo, Bertin, ești așa de bun să întrebi ce face sus doctorul care a dispărut de mai mult de o oră? Al naibii doctor, ca să-și facă baie, bălăcește cam mult mi se pare...

SCENA III-a

ACEIAȘI, TRÉFOND

TRÉFOND *(care apare în prag cît timp vorbește Jeantet):* Să bălăcești în apă e higienic, dar să te scufunzi în cărți cum faci tu...

JEANTET: Da... Să întrebăm pe clienții tăi care din întîmplare citesc și cărțile mele. Ei să hotărască: cine-i plictisește mai mult: un medic sau un autor?

TRÉFOND: Înțepătură la înțepătură, bravo! Deci — armistițiu, și să facem pace. *(Arătînd tabloul.)* Ce e asta?

JEANTET: Nu ghicești? Un tablou...

SCENA IV-a

ACEIAȘI, DORVAL

DORVAL *(văzînd tabloul):* Bine, l-au adus?

TRÉFOND: Măi, să fie!... Mult îți mai plac mîzgălelile.

DORVAL: Ce zici? Mîzgăleală? Un Chapier,— l-am luat pe nimic. *(Văzînd pe Jeantet și Bertin, lui Bertin.)* Bună ziua, Bertin; *(lui Jeantet)* trei sute de mii de franci... *(La toți trei.)* Înhățat în trecere.

TRÉFOND: Nu mor de foame Chapierii ăștia... nu-i așa?

DORVAL: Te cred.

JEANTET: Şi ce subiect?

DORVAL: Nu prea ştiu. O bătălie cred. Cum l-am zărit m-am repezit la licitaţie şi l-am luat, cu luptă, bineînţeles. Dar mai bine să-l vedem. *(Taie pînza cu un briceag pe care îl ia după biroul său şi descoperă tabloul, depărtîndu-se ca să privească mai bine.)* Frumos, foarte frumos. Priviţi. N-aveam dreptate? Oh! Şarja asta de cavalerie, şi acolo, în acest careu, împăratul... da, El. *(Ezitare.)* Drace!... Să fie?... Oh! oh!

TRÉFOND *(privind)*: Mii de bombe! Nu mă înşel. Este...

JEANTET: Waterloo!

DORVAL: Cum?

JEANTET: Waterloo.

SCENA V-a

ACEIAŞI, UŞIERUL

UŞIERUL *(lui Dorval)*: Domnule — Stăpîne...

DORVAL: Ce-nseamnă asta? Ce te-a apucat?

UŞIERUL: Nişte — nişte domni... Or fi şase sau mai mulţi... nu prea mi-am dat seama, cu o mutră foarte urîtă, vor să intre cu forţa, au şi intrat poate în clipa asta... am făcut ce-am putut ca să-i opresc dar... îi auziţi, pe scară? Ei sunt.

TRÉFOND *(lui Jeantet, arătîndu-i tabloul)*: Waterloo într-adevăr? Casa cea drăguţă cu parc etc.?

JEANTET *(Uşierului cu jumătate voce)*: Iute, Jean, scoboară şi spune funcţionarilor, auzi? să vină cu toţii. Cum vor auzi soneria din birouri, să ştie atunci că am sunat eu, pentru că dl. Dorval e în pericol. În pericol de moarte. Aleargă. *(Uşierul iese.)*

DORVAL: Dar ce este?

TRÉFOND: Nu-nţelegi? Ar fi făcut-o de mult, dar nu ştiau unde eşti — iată!

DORVAL *(palid, dîndu-se înapoi pînă după biroul său)*: Nu. Nu. Asta, nu, pentru numele lui Dumnezeu; Tréfond.

(Uşa se deschide cu violenţă.)

SCENA VI-a

ACEIAŞI. DOI DOMNI în haine negre şi ALŢII cu aparenţe atletice, în vestoane

UN DOMN ÎN NEGRU: Cum? Această casă e o cetate pe care trebuie s-o luăm cu asalt?

JEANTET: Dar... cu ce drept, mă rog?

DOMNUL ÎN NEGRU: Şi d-ta? cu ce drept te opui?

JEANTET: Cu cel pe care mi-l iau.

DOMNUL ÎN NEGRU: Iar eu intru aici cu dreptul pe care-l am. *(Întredeschizîndu-şi redingota îşi arată eşarfa de procuror.)*

DORVAL: Ah!

TRÉFOND: Şi apoi?

PROCURORUL: Apoi? Dl. Dorval să binevoiască a se pune la dispoziţia acestor domni.

AL DOILEA DOMN: Vă voi spune mai întîi că...

BERTIN: Nu, fără mai întîi. Fiţi desluşit şi scurt. Ce vreţi?

PROCURORUL *(dîndu-i o hîrtie)*: Acestea, citiţi.

BERTIN *(după ce citeşte o trece lui Tréfond)*: O asemenea infamie!

TRÉFOND *(după ce citeşte)*: Nu se va întîmpla. *(Procurorului.)* Domnule, aveţi onoarea să vă aflaţi în faţa doctorului Tréfond, decanul Facultăţii de medicină din Paris, ofiţer al Legiunii de Onoare şi membru al Academiei Franceze.

PROCURORUL *(înclinîndu-se)*: Chemat pentru executarea unui mandat al justiției să dau concurs acestor domni, nu-mi pot face, cu tot regretul meu, decît datoria.

JEANTET *(apăsînd cu degetul butonul soneriei)*: Ah! *(Mare zgomot de pași numeroși pe scară.)*

SCENA FINALĂ

ACEIAȘI și FUNCȚIONARII Băncii Dorval

JEANTET *(funcționarilor)*: Într-ajutor, prieteni! Înaintați, vă rog. *(Funcționarii împinși de Jeantet s-au așezat în fața lui Dorval.)* Da!... Așa... bine... ascultați. Dușmanii patronului vostru s-au învoit cu d-na Dorval și cu fiul său, și vor să-l închidă ca nebun, pe marele om și bancher, pe scumpul nostru Dorval! Apărați-l, scăpați-l. *(Murmure de indignații în grupul din jurul lui Dorval, apărîndu-l.)*

PROCURORUL: Domnilor, faceți-vă datoria în numele legii. *(Vor să se apropie de Dorval; mișcare și înghesuială care-i împiedică; Dorval e tras în acest timp de funcționarii lui înspre o ușă din fund, prin care se retrage urmat de ei. Procurorul vrînd să pătrundă cu infirmierii în grupul în retragere se îmbrîncește cu Tréfond, Jeantet și Bertin care țin frontul.)* Loc. Loc, faceți loc, în numele legii.

TRÉFOND *(îmbrîncind la rîndul lui pe Procuror)*: Dacă ar fi în numele dreptății, cel puțin.

PROCURORUL *(mai tare)*: În numele legei!

TRÉFOND: Rahat!

NOTE ȘI VARIANTE

(p.9)

IADEȘ!

Publicată: Actul I, în *Literatorul*, II, 1, 15 ianuarie 1881, p. 516–533; Actul al II-lea, în *Literatorul*, II, 2, 15 fevruarie 1881, p. 588–607.
Republicată în *Poezii*, București, 1882, p. 313–382.
Reprodusă din *Poezii*, 1882.

A — *Literatorul*; **B** — *Poezii*.

Textul din *Poezii*, 1882, p. 315, se deschide cu următoarea pagină de titlu și de indicare a distribuției:

„IADEȘ!

Comedie originală în două acte și în versuri

Autorul dedică această piesă artistei care a jucat rolul principal, d-na *A. Romanescu*.

Persoanele	Artiști
Guguță	D-nu Gr. Manolescu
Elena, soția lui	D-na A. Romanescu
George Aninoșescu, vărul lui Guguță	D-nu C. Costescu
Doamna Davidescu	D-na E. Popescu
Smaranda Berdeanu, amică a Elenii	D-ra Amelia Velner
Safta, servitoare	„ M. Tănăsescu
Un servitor	D-nu D. Davidescu

Scena se petrece în București.

Această piesă, aprobată de onorabilul Comitet teatral, a fost reprezintată pentru prima oară la 15 noiembrie 1880 [1] pe scena Teatrului Național din capitală. Drepturile autorului sunt rezervate".

În același volum (p. 398—401) se precizează sub formă de notă:

„Am publicat această comedie într-un volum cu poeziile mele pentru că aveam dorința ca într-însul să fie reprezintat și genul teatral. În afară de aceasta, o piesă în versuri este în același timp și o poemă. În al doilea volum de poezii voi urma tot astfel, publicînd traducerea mea din Shakespeare, *Romeo și Julieta*, și legenda dramatică *Unchiașul Sărăcie*. Sistemul de a publica poeziile dimpreună cu piesele de teatru a fost adoptat în Franța, între alții, și de Alfred de Musset. Cred dar că cititorii îl vor găsi nemerit, căci el face posibil ca, într-un volum de versuri, să se reprezinte toate genurile.

Subiectul acestei comedii, sau, mai bine zis, nodul final al intrigei, mi-a fost inspirat de citirea unei nuvele arabe publicată în *Curierul de ambe sexe* (Periodul al IV, no. 1 — 1842—1844)[2].

Dau aci această poveste. Iat-o:

IADEȘUL SAU UN FILOZOF ȘI O FEMEIE

Un filozof oriental își făcuse o colecție de toate vicleniile și îndemînăturile femeilor spre a amăgi bărbații și, ca un fel de pază împotriva lor, o purta totdeauna asupră-i. Într-o zi, în călătoria sa, se afla aproape de o tabără de arabi. O femeie junâ ce sta la umbra unui finic, cum îl văzu, se sculă îndată și-l pofti foarte voioasă a veni să se odihnească la cortul ei. Filozoful nu putu a nu primi o asemenea invitație. Bărbatul femeii lipsea și oaspele abia se așezase pe un covor cînd ea veni și-i aduse curmale proaspete și lapte. Nu putu bietul filozof a nu se mira de rara frumusețe a mîinilor ce-i înfățișau băutura și fructele, însă, ca să risipească gîndurile ce începuseră să-i vie la vederea farmecilor junei arabe, și ca să se apere de ispita de care începuse a se teme, înțeleptul scoase cartea și începu s-o citească.

Amăgitoarea creatură, supărată de acest dispreț și de nesocotința lui la buna ei primire, se alătură cu blîndețe lîngă dînsul și cu glasul cel mai dulce începu să-i vorbească:

— Negreșit această carte este foarte interesantă, de vreme ce numai ea se pare că e vrednică de a-ți trage băgarea de seamă. Îmi este iertat, te rog, să aflu ca ce fel de știință și înțelepciune coprinde?

Filozoful răspunse ținînd ochii în jos:

— Coprinsul acestei cărți nu este pe înțelesul femeilor.

Această refuzare a filozofului atîță și mai mult curiozitatea femeiuștei. Se așeză jos și începu a întinde cel mai frumos picioruș din cîte vreodată și-au lăsat urmele ușoare pe nesipul mișcător al pustiului.

Înțeleptul simți ispita. Atuncea ea îl întrebă din nou:

— Ce carte e aceea?

Și filozoful răspunse:

— E o scriere ce am compus-o eu. Materia, însă, am împrumutat-o de la femei. Această carte coprinde toate vicleniile și amăgirile ce au inventat sexul d-voastră.

— Cu adevărat? Toate fără deosebire? zise fiica pustiului.

— Toate. Am studiat cu atîta stăruință și statornicie pe femei încît am ajuns în stare a nu mă mai teme de ele.

— A! strigă araba lăsînd în jos lungile ei gene; pe urmă, repezind o vie aruncătură de ochi asupra bietului înțelept, îl făcu să-și uite și cartea și îndemînările femeiești ce coprindea, și filozoful nostru căzu în cursă căci se făcu mai nebun decît toți pătimașii din lume.

Crezînd că vede în purtarea femeii un fel de cochetărie, îndrăzni a-și face destăinuirea. Cum ar fi putut bietul om să se stăpînească?

Pătrunzătorii ei ochi deveniră umezi, și, printr-un semn de cap, ea păru după un moment a se arăta că primește să asculte vorbele de amor ce-i zicea streinul.

Înțeleptul se și îmbătase de cele mai plăcute speranțe, cînd femeia auzind de departe tropotul unui cal ce venea ca și cînd ar fi avut aripi, strigă:

— Suntem pierduți. Bărbatul meu dă peste noi. E gelos ca un tigru și mai cumplit decît... Pe numele proorocului, de-ți iubești viața, ascunde-te în acea lacră.

Autorul spăimîntat, nemaivăzînd nici un mijloc de scăpare, intră în lacră și se ghemui înăuntru; femeia îl închise și luă cheia.

Ieși înaintea bărbatului său și după cîteva giugiuliri și mlădieri femeiești care îi risipi posomorîrea:

— Trebuie, îi zise, să-ți povestesc o întîmplare foarte ciudată.

— Spune, gazela mea, zise arabul, care se așează pe un covor cu picioarele încrucișate după obiceiul orientalilor.

— Azi veni aci un fel de filozof; îmi spuse că ar fi adunat într-o carte

[1] După note: *Teatrul Național (Binele public*, II, 276, 13 noiembrie 1880, p. 3), premiera pieselor *Iadeș!* și *Unchiașul Sărăcie* a avut loc la 11 noiembrie 1880 (v. ediția de față, p. 682, 685-686).

[2] În *Curier de ambe sexe*, p. 28—31, titlul este *Un filozof și o femeie*, iar textul prezintă deosebiri față de versiunea reprodusă de Al. Macedonski.

toate îndemînările femeiești, și pe lîngă acestea, înțeleptul mincinos începu să-mi vorbească de amor...

— Ei! Ș-apoi?... strigă arabul.

— Eu l-am ascultat fără sfială, e june săracul, simțitor grabnic, și... venișI dumneata foarte la vreme ca să-mi sprijinești virtutea ce șovăia.

La aceste vorbe, arabul sări ca un leu și scoase hangerul.

Filozoful care, din fundul lăzii, asculta toate da dracului și cortu, și femeile, și pe toți bărbații Arabiei pietroase.

— Fatme... strigă arabul, de ți-e voie să trăiești, spune-mi unde e trădătorul?!

Spăimîntată de vijelia ce stîrnise singură, Fatme se aruncă la picioarele bărbatului său și, tremurînd subt oțelul amenințător al junghiului, arătă lacra cu o singură căutătură.

Ea se sculă la urmă plină de rușine și luînd cheia ce o avea la cingătoare, o dete gelosului; însă în momentul cînd el alerga să deschiză lacra, răutăcioasa muierușcă începu a se sparge de rîs. Harum se întoarse uimit, rămînînd înlemnit cu cheia în mînă.

— Iadeș! striga femeia bătînd din palme. Dă-mi-l. Dă-mi-l. Altă dată să nu mai uiți cînd te prinzi. Și sărea și rîdea mlădioasa femeiușcă!

Bărbatul rămăsese înmărmurit și îi căzu cheia din mînă. Pe urmă dînd din cap se duse și îi dete lanțul de aur pe care avusese prinsoarea, făgăduindu-i că-i va cumpăra și-i va dărui orice fel de scule, numai să facă bine altă dată să nu se mai joace cu astfel de glume și mijloace ucizătoare cînd vrea să cîștige iadeșul. Pe urmă, arabul e tot arab, lui nu-i place să piardă un lanț de aur nici cînd îl dă nevestii sale, îi veni necazul, încălică calul și se depărtă să ia aer ca să-i treacă ciuda prin vîntul pustiului. El își iubea nevasta și nu voia să-i arate părere de rău.

Atunci femeia, scoțînd afară pe filozof, îi zise cu mîndrie:

— Țelebi filozof, să nu uiți a pune și această întîmplare în colecția d-tale".

S-a arătat (indicîndu-se aceeași versiune publicată de către I. Heliade-Rădulescu în *Curier de ambe sexe*) că această „istorisire orientală" face parte din romanul oriental *Sindipa* (N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, București, 1938, II, p. 294). De fapt, izvoarele de inspirație ale lui Alexandru Macedonski sînt mai variate. Vechea anecdotă orientală este combinată cu situații din poemul dramatic *Gabrielle* (1849, 1856) de Emile Augier, împrumut semnalat, nu fără oarecare maliție, de Fr. Damé, în cronica sa dramatică *(Românul*, XXIV, 14 noiembrie 1880, p. 1045):

„Originalitatea de invențiune nu se poate tăgădui și nu cred drept chiar a se imputa autorului că caracterul Elenei și al lui Aninoșescu, precum și cîteva idei din dialog, scena de morală a Smarandei, propunerea de căsătorie și plecarea și întoarcerea lui Guguță, se află în *Gabrielle* de Emile Augier".

Totuși tema circula și în literatura dramatică a epocii, dovadă piesa *Iadeș*, „comedie originală într-un act" de Pantazi Ghica (cf. Puang-Hon-ki [B.P. Hasdeu], *Satyrul*, I, nr. 1, 6 februarie 1866, p. 2; anterior, cronica fusese atribuită lui N.Nicoleanu, *Poezii și proză*, ed. G. Bogdan-Duică, București, 1906, p. 97—102).

Acceptat (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 564/1880, p. 114), apoi retras din repertoriul Teatrului Național în 1881 (cf. notele la *Unchiașul Sărăcie*, în ediția de față, p. 686-688), *Iadeș !* a fost jucat, în cursul aceluiași an, în sala „Orfeu", în cadrul unui spectacol dat în beneficiul *Literatorului (Cronica*, în *Literatorul*, II, 8,august 1881, p. 128*)*, împreună cu piesa *3 Decembrie*. Apoi dispare din preocupările lui Macedonski, pentru a figura, abia în 1899 (20 martie), într-o notificare (inedită) pe care poetul o adresează:

„Domnule Director general al Teatrelor din România:

Eu, Alexandru Macedonski, om de litere, domiciliat în București, str. Frumoasă, 42, vă somez să dispuneți a se reprezinta comedia mea *Iadeș !* în stagiunea aceasta, în repertoriul căreia a și fost anunțată" (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.315/1899 p. 83). Poetul nutrea speranțe serioase deoarece, într-o scrisoare (inedită) către C. Nottara (Biblioteca Academiei R.S. România, fondul Macedonski S 43(2)/XXX) din 26 august 1899, el aprobă distribuția — se pare fixată — pentru *Iadeș !* și *Unchiașul Sărăcie*.

Presa anunțase, într-adevăr anterior, această știre: *Repertoriul Teatrului Național (Dreptatea*, III, 826, 6 septembrie 1898).

Potrivit unei consemnări ulterioare a lui Macedonski, acceptarea piesei sale s-a datorat intervenției decisive a lui V.A. Urechiă, cu care poetul se afla — mai ales în acea pericadă — în relații foarte apropiate:

„Trebuie însă să spun că cu d. ministru eram certat foc, că pe d. ministru nu-l salutam, aceasta din pricină că s-apucase puțin înainte să-mi laude, ca membru în Comitetul teatral, versurile comediei mele *Iadeș*, dar să-mi ceară în schimb să dau «femeii» un alt caracter". *(Viața bucureșteană, Românul*, XXXIII, 23 decembrie (11) 1889, p. 1302.*)*

În sfîrșit, un excelent calambur al lui Matei Millo, în seara premierei: „*Il y a dêche* ce soir au théâtre?" gustat de poet, care-l traduce într-un articol de amintiri teatrale: „Sărăcie diseară la teatru?" După care urmează imediat precizarea — foarte „macedonskiană": „Din fericire încasările îi deteră în curînd o dezmințire categorică". *(Teatrul de odinioară, Scena,* II, 191, 21 iulie 1918.*)*

În *Literatorul* (II, 1, 15 ianuarie 1881, p. 516, 518; ediția de față, p. 9; p. 14, r. 12), următoarele note la cuvintele:

„1. *Iadeș !* — Nodul final al intrigei din piesă a fost inspirat d-lui Macedonski de citirea unei povești arabe de o jumătate de pagină, tradusă și publicată de Heliade în *Curierul de ambe sexe. Iadeșul* s-a reprezintat pînă acum de trei ori cu mult succes și autorul a fost chemat de aplauzele unanime ale publicului, la finele fiecărei seri de reprezintare.

Ea a obținut aprobarea criticei și însăși a criticei pasionate. Succesul de frunte al d-lui Macedonski este însă felicitările ce a primit de la d. Ioan Ghica și de la ilustrul nostru poet Vasile Alecsandri.

Trebuie să adăugăm, în fine, că d. Macedonski datorește multă recunoștință artiștilor care au interpretat rolurile încredințate lor, într-un mod admirabil. Eroina piesei, d-na Romanescu, a știut mai ales să răpească aplauzele publicului. Același lucru vom zice despre d. Manolescu, și nu mai puțin mulțumitori ne vom arăta către d-ra A. Velner și d. C. Costescu. Întru cît privește pe renumita artistă, d-na E. Popescu, autorul ne roagă să-i exprimăm, din tot sufletul, mulțumirile sale că a binevoit a primi un rol așa de mic, însă pe care nimeni nu l-ar fi putut interpreta cu atît succes. (Nota red.)

2. *în pripă* — Elena e deja foarte elegant îmbrăcată. Însă i-a venit o vizită; trebuie să se îmbrace iar; nu se crede destul de bine așa cum este. Aceasta e intențiunea pusă de autor aci și d-na Romanescu a înțeles-o de minune. La ridicarea cortinei purta o prea frumoasă tualetă roză, pe care a schimbat-o la urmă cu o bogată rochie de mătase bleu-pâle, broșată cu mici flori și acoperită cu broderii — dantele. (Nota red.)"

Variante

10

1 dedică *B*: închină *A*; *6* vărul *B:* văru *A*; *8* amică *B:* amică din copilărie *A*.

11

2 (înfățișează) B: (reprezintă) A.

14

14 păn-atuncea *B:* pîn-atuncea *A*.

15

6 (șează) B: (șeadă) A; 11 Închipuiește-ți lume din lume ce-am văzut *B: omite A.*

16

10 (fineță) B: (finețe) A; 17 deunăzi *B:* dăunăzi *A*.

17

1 Ce-l *B:* Ce-i *A*.

20

5 (afectare) B: (afectațiune) A.

29

30 (să alunece) B: (a aluneca) A.

33

19 lacrimi *B:* lacrămi *A*.

35

3 (Ușă în față) B: (Ușă laterală în dreapta. Ușă în față) A.

36

12 (afectațiune) B: (afecțiune) A.

37

12 păn' la *B:* pîn'la *A*.

38

27 Pănă *B:* Pînă *A*.

42

14 Precum îl vezi acuma?... *B:* Precum îl vezi acuma?... / Și crezi tu oare-n fine, / Că el este același acasă și că vine / Același să te vază? *A*.

44

24 s-ascundă *B:* s-ascunză *A*.

16 (și-nchide) B : (și-ncuie) A.

(p.59) UNCHIAȘUL SĂRĂCIE

Publicată: Prolog și Tabloul I, în *Literatcrul*, II, 3, 15 martie 1881, p. 647—657; Tabloul al II-lea, al III-lea și Epilog, în *Literatorul*, II, 4, 15 aprilie 1881, p. 710—726, dedicată: „D-lui general *Chr. Tell*".

Reprodusă din *Literatorul*.

Piesă reprezentată pentru întîia dată pe scena Teatrului Național împreună cu *Iadeș !*, la 11 noiembrie 1880, în următcarea distribuție:

„Persoanele	Artiști
Unchiașul Sărăcie	D-nu N. Hagiescu
O țărancă	D-na Eufrozina Sarandi
Petru } călători	D-nu M. Mateescu
Pavel } călători	„ M. Dimitriadi
Stancu	„ St. Julian
Î-iul țăran	„ Catopolu
II-lea țăran	„ Petrescu
Moartea	D-na Aristița Romanescu
Intrcducătcrul piesii	D-nu C. Nottara"

„Nota autorului" *(Literatorul*, II, 3, 15 martie 1881, p. 647) precizează: „M-am condus în tot decursul acestei piese după scenariul legendei franceze, deoarece ea a fost tratată în diferite limbi, fiind astfel foarte cunoscută atît în Franța, cît și în Germania, Italia sau Englitera. Versurile, afară de cîteva, păstrate pentru scenariu, sunt ale mele. Ținta ce am urmărit în această scriere a fost limba. Mulțumesc artiștilor pentru interpretarea rolurilor ce le-am încredințat. Unul dintre dînșii chiar, d. Hagiescu, a avut ocaziunea să dovedească ce poate și pe un tărîm cu totul nou pentru domnia-sa. Publicul a binevoit să primească și această piesă a mea cu aceeași simpatie cu care a primit *Iadeșul*. Între ceilalți artiști cari au avut roluri în piesă, d. Julian a fost în adevăr admirabil. Doamna Romanescu ar fi putut să tragă un folos mai mare din rolul ce avea. D. Mircea Dimitriadi și Mateescu au făcut ce le-au permis mijloacele. Doi tineri, d. Catopolu și d. Petrescu, au fost minunat de bine, deși aveau rolurile cele mai neînsemnate din piesă. Nu fac complimentul meu de autor celor însărcinați cu decorurile. *Pomul* mai ales nu producea nici o iluziune. Încă o observațiune și termin. Parterul, în timpul reprezintării, era despărțit în două taberi, dintre cari una susținea că ideile din piesă sunt socialiste. Pentru domirirea tutulor, declar că dacă a tinde către un timp în care să nu fie... « Prisos nici sărăcie », este a fi socialist, sunt în acest caz socialist în toată puterea cuvîntului".

O adresă semnată de Ion Ghica, directorul general al Teatrelor (no. 548, din 22 septembrie 1880), înștiințează pe Alexandru Macedonski de acceptarea piesei (Biblioteca Academiei R.S. România, arhiva Alexandru Macedonski, *Acte*, nr. 14), după încheierea prealabilă a *Procesului-verbal :* „Văzînd opiniunea d-lui Urechie se primește piesa *Unchiașul Sărăcie* a face parte din repertoriul Teatrului Național". (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 570/1880, p. 86.)

Și această piesă atrage atenția lui Fr. Damé — care, în două cronici dramatice (*Românul*, XXIV, 10—11 noiembrie 1880, p. 1033 și 12 noiembrie 1880, p. 1037), îi descoperă din nou „izvorul": *Le Bonhomme Misère*, de E. d'Hervilly și A. Grévin, reprezentat — fără succes — pe scena teatrului parizian „Odéon", la 11 decembrie 1877, publicat apoi în volum (Paris, Charpentier, 1887). Editorul anterior al *Unchiașului Sărăcie*, Tudor Vianu, reproduce textul francez în ediția sa în scopul confruntării celor două piese. *(Opere*, II, *Teatru*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1939, p. 453—485.) De fapt, cum arătase la timpul său chiar și Fr. Damé, autorii francezi au dezvoltat ei înșiși o temă folclorică europeană (legende picarde, bretone, italiene), un basm studiat și transcris dealtfel și de folcloriștii români: Lazăr Șăineanu, *Basmele române* (București, 1895, p. 884—887) și V.A. Urechiă, *Nea Sărăcilă* și *Nea Sărăcilă și surata Calicia*, în *Legende române* (București, ed. III, 1896, p. 86—96 și 97—110). Basmul cunoaște aproape 90 de versiuni culese și, începînd din secolul al XVIII-lea, a făcut o „carieră" și de carte de colportaj (Pierre Brochon, *Littérature de colportage*, în *Histcire des littératures*, Paris, Gallimard, 1958, III, p. 1570). Bineînțeles, replica lui Alexandru Macedonski nu se face mult așteptată *(Cum se face critica ?*, în *Războiul român*, III, 204, 12 noiemvrie 1880*)*:

„N-aș lua condeiul spre a răspunde d-lui Damé care, prin *Românul* de la 10, 11 noiembrie, se exprimă asupra piesei mele, *Unchiașul Sărăcie*, dintr-un punct de vedere cu totul particular, dacă d. Damé ar dovedi mai puțină pasiune. Reproduc cîteva rînduri:

« Acum trei ani, doi scriitori, d. E. d'Hervilly și A. Grévin, inspirîndu-se de o veche legendă, scrisese în versuri o piesă în trei tablouri care se intitula: *Le Bonhomme Misère*. D. Macedonski a luat piesa, a adoptat toate divi-

ziunile și subdiviziunile ei, ideea generală și ideea particulară, și a tradus-o sub titlul de *Unchiașul Sărăcie*, în versuri prea frumoase, mulțumindu-se a-i schimba cîteva expresiuni, ștergînd cîteva fraze și adăugînd cîteva idei noi.

Ne pare rău că autorul n-a anunțat piesa ca o simplă traducere, căci n-am fi avut decît a-l felicita».

Răspund la rîndul meu d-lui Damé, aceea ce am spus și în prefața piesii mele cînd am prezintat-o Comitetului teatral: «Versurile sunt ale mele afară de acele cari se învîrtesc în jurul scenariului francez și subiectului de fond al legendei».

Scenariul singur aparține piesii franceze, iar legenda îmi aparține și mie și tutulor, din momentul ce «e legendă». D. Damé cred că nu va avea pretențiunea ca să născocesc o legendă.

Acum cîțiva ani, acuzațiunea ce mi-o face d. Damé astăzi s-a făcut și unui mare scriitor francez, d. Victorien Sardou, în privința piesei sale *Les pommes du voisin*, al cărui subiect de fond aparținea — și încă nu ca legendă — d-lui Charles de Bernard. D. Sardou însă a rămas tot Sardou și piesa sa a rămas tot aplaudată.

D. Damé mă acuză de hoție. Admițînd un moment, dimpreună cu d. Damé, că mi-am însușit deprinderi cu care stă în o atît de strînsă legătură, sunt un hoț foarte dibace, deoarece recunoaște însuși că versurile mele «sunt prea frumoase». Pe acest tărîm dar, a fura într-un mod «prea frumos», d. Damé știe, dimpreună cu mine, că însemnează «a crea», *mai ales cînd e vorba de versuri.*

Ca să nu se mai îndoiască însă, nici d. Damé, nici foștii domniei-sale connaționali... francezii... reproduc din *Revue politique et littéraire* din Paris, numărul din 13 noiembrie 1880 [sic], următcarele rînduri dintr-un studiu făcut asupra unei legende religioase de d. Gaston-Paris, membru al Academiei Franceze, de Inscripțiuni și litere. Iată-le (vezi pag. 462 coloana II):

«Fréron acuza pe drept cuvînt pe Voltaire de a fi copiat pe poetul englez Parnell, și Fréron avea dreptate. Parnell publicase *Ermitul*, care era capul său de operă, și unul din cele mai frumoase produse ale poeziei engleze, cu cîtva înainte de călătoria făcută de Voltaire în Englitera, și oarecare trăsături nu lasă îndoială că scrierea lui Voltaire își are sorgintea directă în poema engleză. Dar, drept vorbind, Voltaire nu uzase decît de dreptul evident de a-și lua bunul său, acolo unde și-l găsea, căci Fréron își închipuia că Parnell inventase *Ermitul*»".

Tema oferă și mai tîrziu prilej de atacuri antimacedonskiene și Constantin Mille reactualizează întreaga polemică în 1887 *(Un nou plagiat literar*, în *Lupta*, IV, 394, 11 noiembrie 1887*)*. Și de data aceasta, riposta poetului nu întîrzie *(Un răspuns*, în *Românul*, XXXI, 13 noiembrie 1887*)*. Reproducem doar fragmentul în cauză:

„Domnule Redactor,

Unul dintre cei cu deviza «Nimica sfînt» zice într-un foileton al *Luptei* de ieri-de alaltăieri că am plagiat *Unchiașul Sărăcie* după o piesă franceză. Dacă acel domn nu ar fi de rea-credință, ar fi citit nota cu care am însoțit această legendă odată cu publicarea ei (anul II al *Literatorului*). În acea notă, cît și în nota ce se află pe caietul depus la Comitetul teatral, declar că am luat scenariul piesei *Le Bonhomme Misère*, că m-am condus după el, că am prin urmare aceleași persoane, dar că versurile mele, afară de cele reclamate de scenariu, sunt ale mele..."

De fapt, poetul — direct sau printr-un interpus — își mărturisise singur „izvoarele", *înainte* de reprezentație și deci și *înainte* de demonstrațiile „comparatiste" și erudite ale lui Fr. Damé: *Unchiașul Sărăcie* pleacă de la o idee „comună tuturor popoarelor". Dealtfel „d. Macedonski s-a condus de scenariul francez", în timp ce *Iadeș !* se inspiră, la rîndul său, „din *O mie și una de nopți*" *(Cronica zilei*, în *Războiul român*, III, 198, 4 noiemvrie 1880*)*. Precizări care trebuiau să închidă, în bună etică jurnalistică profesională, orice controversă.

Anunțate în premieră, după unele știri de presă, pentru 7 noiembrie 1880 *(Știri teatrale*, în *Presa*, XIII, 249, 7 noiembrie 1880, p.3 *)* sau chiar 6 noiembrie, dar fără indicarea izvorului (Ioan Massoff, *Teatrul românesc*, III, București, 1969, p. 102), *Unchiașul Sărăcie* și *Iadeș !* sînt „lansate" după metode macedonskiene tipice: „Se vorbește mult bine de aceste două opere ale tînărului poet. Așteptăm să le vedem spre a ne da părerea asupră-le". *(Știri teatrale*, în *Presa*, XIII, 249, 7 noiembrie 1880, p.3.) Prietenii sînt mobilizați, mai ales în *Literatorul :* „Ieri seară, joi, s-au dat piesele lui Macedonski. Mare succes. Vom reveni". (B. Florescu, *Revista teatrală*, în *Literatorul*, I, 30, 23 noiembrie 1880, p. 480). Pantazi Ghica omagiază la rîndul său înscrierea în repertoriu a acelorași piese *(Cîteva cuvinte despre Teatrul Național*, în *Literatorul*, I, 30, 23 noiembrie 1880, p. 478*)*. O notă mai puțin entuziastă în *Binele public (Teatrul Național*, II, 276, 13 noiembrie 1880, p. 3*)*: „Ieri, marți, 11 noiembrie, sala Teatrului Național, destul de bine plină de un public ales, aplauda producțiunile dramatice ale d-lui Macedonski: *Unchiașul Sărăcie* și *Iadeșul*. Sunt scrise în versuri aceste piese cuprinzătoare de frumoase lucruri și în bune versuri, după cum am mai spus-o, însă prea multe inversiuni contrarii firei limbei, precum: «a înțelege nu pot, să știe nu vrea» și alte de felul acesta, fac, mai ales în *Iadeș*, ca versificațiunea să fie adesea neplăcută. D-l Hagiescu s-a distins

în *Unchiașul Sărăcie*, d-na Romanescu în *Iadeș*". *Familia (Literatură și arte*, XVI, 88, 16/28 noiembrie 1880, p. 551) se asociază acestor ecouri: „*Două piese nci* s-au jucat de curînd în Teatrul Național din București: *Iadeș* și *Unchiașul Sărăcie*, ambele de dl. Macedonski. În cea dintîi, precum citim în *Binele public*, autorul a profitat de o poveste bucureșteană cu haz, i-a dat o nuanță, a îmbrăcat-o cu haina versului, și a reușit a forma o mică piesă în două acte, drăguță și plăcută. A doua însă,precum citim în *Românul*, e numai localizarea unei piese franceze". Publicitatea ia și aspecte social-mondene: „Sîmbătă se va da o reprezentație în beneficiul d-lui Dimitriadi la Teatrul cel Mare. Se vor juca piesele d-lui Macedonski. Beneficientul va declama o poezie. Se zice că a.s. regală Doamna va onora cu augusta-i prezință această reprezentație". (*Știri teatrale*, în *Presa*, XIII, 265, 28—29 noiembrie 1880, p. 3.) Poetul însuși va afirma ulterior că *Unchiașul Sărăcie* a fost scris pentru acest spectacol în beneficiu (*Costache Dimitriade*, în *Revista, publicațiune literară ilustrată*,8 iunie 1888, p. 3—5).

Amintirile „vedetei" spectacolului, Aristizza Romanescu (*30 de ani, amintiri*, București, Socec, 1904, p. 96), sînt șovăitoare, începînd cu data premierei („octombrie 1880"):

„Mai tîrziu, *Iadeșul*, piesă de Macedonski, în aceeași seară cu *Unchiașul Sărăcie*. Ion Ghica le primise cu entuziasm, ca lucrări originale. Frate-său, Pantazi, veselul, inteligentul, inimosul Pantazi — făcu în jurul lor un zgomot neînchipuit, ceea ce avu ca urmare formarea unei mișcări literare, din care se născu *Literatorul* [sic], revista la care scria el, ca director [sic], — Bonifacio Florescu, cronicar teatral, — Duiliu Zamfirescu, începător distins, — Al. Macedonski, poet liric etc. La reprezentația celor două piese de mai sus, mare succes moral și pentru autor, și pentru interpreți".

Nu cunoaștem toate izvoarele potrivit cărora „cu *Unchiașul Sărăcie* se mai fac totuși două încercări, după prima reprezentare în 1880, în stagiunile 1881—1882 și 1887—1888" (*Opere*, II, *Teatru*, ed. Tudor Vianu, București, 1939, p. XVII).

Sigur este, dimpotrivă, că poetul și-a retras ambele piese printr-o scrisoare (inedită) adresată la 21 ianuarie 1881: „D-sale d-lui Director general al Teatrului Național", Ion Ghica (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 600/1881, p. 1 r.-v.):

„Primit 22/3 ianuarie 1881

Domnule Director,

Văzînd că piesele mele *Iadeșul* și *Unchiașul Sărăcie* s-au pus la dosar, cu toate că au fost bine primite de public;

Văzînd că ele nu au fost reprezintate, deși au fost depuse de la începutul stagiunei, decît de două ori; — iar *Iadeșul* singur pentru a treia oare, dat de subsemnatul, în beneficiul artistului C. Dimitriadi;

Văzînd că, numai anul acesta și începîndu-se cu piesele mele, s-au luat măsura de a se trunchea șirul reprezintărilor unor piese noi;

Văzînd că piesele mele nu au obținut să se reprezinte decît joia și marțea, pe cînd piese vechi s-au reprezintat duminica, precum și piese noi carii au obținut foarte puțina favoare a publicului;

Văzînd că s-au dat de cîte trei și patru ori în «repriză» piese de anul trecut, pe cînd ale mele, deși noi, și deși au obținut aprobarea Comitetului și felicitările dv., nu s-au reprezintat decît de două ori;

Pe aceste motive, carii vădesc puțina încurajare ce autorii de piese române sufăr, netiindu-se socoteala nici de munca lor, nici de aprobarea publicului, manifestată mai ales pentru a încuraja dificila întocmire a unui repertoriu național în versuri;

Subsemnatul are onoare a vă declara că își retrage piesele sale, rugîndu-vă să binevoiți a dispune să i se înapoieze manuscriptele.

Binevoiți, vă rog, domnule Director general, a primi asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Al. A. Macedonski

1881, București, ianuarie 21"

Rezoluția în colțul din stînga:

„Să se răspundă d-lui Macedonski că aceleași drepturi și pretențiuni pot avea toți autorii dramatici și trebuie satisfăcute toate în măsurile posibilului. Cît pentru cererea de a-și retrage piesele, se va supune cererea Comitetului care va decide conform legii și regulamentului". Ss. indescifrabil.

Pe baza rezoluției de mai sus se face și un răspuns, din 26 ianuarie 1881, din același dosar (no. 600, 1881, p. 2). Tot aici (p. 8) și următorul:

„*Proces-verbal, no. 2*

Astăzi, 30 ianuarie 1881, Comitetul Teatrelor întrunindu-se sub prezidența domnului Director general și punîndu-se în vedere petițiunea d-lui Al. A. Macedonski, registrată la no. 31 din 1881, prin care cere a-și retrage piesele domniei-sale *Iadeș* și *Unchiașul Sărăcie*,

Comitetul a luat următoarea deciziune:

Avînd în vedere că pentru piesele de mai sus s-au făcut oarecari cheltuieli pentru punerea lor în scenă;

Considerînd că orice piesă primită odată de Comitet și jucată, se consideră ca proprietatea teatrului și astfel nu se mai poate reprezenta în capitală decît numai pe scena Teatrului Național,

Pentru aceste motive Comitetul respinge cererea d-lui autor, rămînînd a se bucura de prerogativele ce le acordă legea și regulamentul teatrelor ori de cîte ori Direcțiunea generală ar găsi necesar să se reprezinte piesele d-sale.

Dispozițiunile acestui *Proces-verbal* rugăm pe dl. Director general a face să se comunice autorului.

Sion, C. Stăncescu, Ed. Wachmann, V.A. Ureche"

În sfîrșit, o adresă nr. 51, din 11 februarie 1881, al cărei concept se află în același dosar (p. 9), comunică lui Alexandru Macedonski cuprinsul *Procesului-verbal* (inedit) reprodus mai sus.

După acest episod, care face puțin probabilă reprezentarea piesei în stagiunea 1881—1882, se poate înregistra o singură reluare, la 3 noiembrie 1887, în cadrul unui spectacol *coupé*, împreună cu *Frica de bucurie*, comedie într-un act de E. de Girardin și *Sfredelul dracului*, comedie de V. Alecsandri *(Arte-Teatre*, în *Românul*, XXXI, 3 noiembrie 1887, p. 993). Se afirmă în legătură cu această reluare, dar fără indicarea sursei (Ican Massoff, *op. cit.*, III, p. 217), că: „În *Unchiașul Sărăcie* apare, la începutul și la sfîrșitul spectacolului, un comentator, pentru a face introducerea și a expune epilogul. Interpretul este Vasile Lecnescu, care se înfățișează aidoma lui Macedonski, imitîndu-i pînă și gesturile". Intenție parodică, în urma „afacerii epigramei"? Confuzie cu parodia actorului Belcot, din piesa *Sapho* de A. Daudet, mult ulterioară, din 1912? (Cf. Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 214.) Apoi piesa intră în uitare. O intervenție de presă, ulterioară, a unui discipol, Mircea Demetriad, într-un raport către Ministerul Cultelor, care cere introducerea acestei piese pe scenele sătești, nu are nici un rezultat (*Liga conservatoare*, 25 decembrie 1906).

Textul publicat în *Literatorul* (1881, p. 649, 650; ediția de față, p. 64, r. 5; p. 65, r. 32) include următoarele note:

„*A imoșa*, cuvîntul e oltenesc. *Prosopul* îți este *imos*, *cămașa* îți este *imcasă* în loc de a zice *murdar*, *murdară* etc. *Imos* este un cuvînd cu derivațiune curat latină, pe cînd *murdar* este cuvînt turcesc. *Imos* nu poate să derive decît de la latinescul *limosus*, de unde și franțuzescul *limon* (un fel de tină ca huma). Astfel, în cursul veacurilor, oltenii au păstrat aproape intact pe latinescul *limosus*, de la care nu s-a pierdut decît litera inițială *l* și terminațiunea *us*, spre a rămîne astfel românescul *imos*.

Șezînd de taină (a ședea de vorbă); această expresiune este populară în Oltenia".

La cuvîntul *Țăranca (Literatorul*, p. 651; ediția de față, p. 66, r. 23), o altă notă a autorului:

„Aici este locul să rectific o scăpare din vedere. Doamna Eufrozina Sarandi, distinsă artistă care în loc să piardă cîștigă din zi în zi mai mult, a binevoit a primi rolul Țărancei. Îi sunt cu atît mai recunoscător, cu cît, deși se afla bolnavă în seara reprezintării, l-a interpretat într-un mod admirabil".

(p. 99) CUZA-VODĂ

Publicată în *Literatorul*, III, 9, 1882, p. 513—515, cu titlul *Cuza-Vodă. Spectacol original într-un act și în versuri.*

Republicată în *Excelsior*, București, 1895, p. 229—245, cu titlul *Cuza-Vodă. Spectacol original: un act în versuri.*

Textul definitiv în ms. autograf 3.409, f. 6 r. — 28 r., Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, cu titlul „*Cuza-Vodă.* / Spectacol original: un act în versuri".

Reprodusă din manuscrisul definitiv.

A — *Literatorul*; **B** — *Excelsior*; **C** — ms. 3.409.

Orientarea și variantele piesei reflectă sentimentele antidinastice, fără îndoială, inițial, sincere ale poetului (Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 106—142). Macedonski a deplîns în versuri, copil de 11 ani, răsturnarea lui Cuza *(op. cit.*, p. 113, 527) și tot în versuri i-a plîns și moartea *(Dialog între un călător și un pămînțean asupra morței lui Cuza*, în *Trompeta Carpaților*, XI, 1.067, 27 mai / (8) iunie 1873, reprodusă cu titlul *La moartea lui Cuza*, în *Columna lui Traian*, IV, 8, 1 iunie 1873, p. 149). Consecvența poetului a fost, sub acest aspect, deplină:

LA MOARTEA LUI CUZA

Călătorul

Ce veste dureroasă acuma se lățește?...
De ce prin urbi și sate poporul tînguiește?...
De ce românul oare cu negru s-a-nvestit?...
Ori piere biata țară?... Ori vin hoarde străine?...

Pămînteanul

Nu, țara mai trăiește! ...

Călătorul

Atuncea pentru cine
Se vărs aceste lacrimi?

Păminteanul

E Cuza ce-a murit!

Călătorul

Dar cine-i acel Cuza?... Ce bine făcu țărei,
De-l plîngeți, toți românii, în prada disperărei?

Păminteanul

Mă-ntrebi cine fu Cuza?... A fost un domnitor
Ce țărei fu părinte și binefăcător!

Călătorul

Bătrîn?

Păminteanul

Ba încă june... dar în pămînt străin
Îndată albesc perii și zilele declin!

Călătorul

Ce zici?... Muri departe de țara lui iubită?...

Păminteanul

Să moară în esiliu a fost a lui ursită ...
Vro cinci ori șase oameni ai domnului amici
Trădară p-ăst om mare, ei oamenii cei mici!
Veniră într-o noapte, intrară în palat,
Și Cuza fără veste de ei fu răsturnat!

„Trăiască Vodă Cuza " poporul jos striga,
Iar ei spuneau lui Cuza că țara nu-l mai vrea,
Că nu mai vrea poporul să-l aibă domnitor,
Și nu spuneau mai bine că dînșii nu-l mai vor!

În fine acel care al țărei fuse tată,
Acel prin care țara fu iarăși înălțată,
Acela care dede pămînturi la țăran,
Căzu! ... și trădătorii îi ziseră „Tiran"!

Variante

100

6 UMBRA LUI ȘTEFAN *C*, *B :* UMBRA LUI ȘTEFAN CEL MARE *A ;* 7—8 *(înfățișate prin două țărance, legate cu lanțuri de trandafiri una de alta) C : (două țărance legate prin lanțuri de trandafiri și de stejar) A :*

(două țărance legate cu lanțuri de trandafiri și de foi de stejar) B ; 9—10 UMBRA TRĂDĂREI *(înfățișată de un corp cu mai multe capete, cele ale oamenilor de la 1866) C :* UMBRA TRĂDĂRII *(cu mai multe capete ; toate reprezintă pe februariști, iar în mijlocul lor, mai sus decît celelalte, un dublu cap, reprezintînd faimcasa dualitate) A :* UMBRA TRĂDĂREI *(cu mai multe capete, reprezintînd pe februariști) B ; 10* UMBRA MORȚII *A :* UMBRA STRĂINISMULUI, UMBRA MORȚEI *B : omite C ; 11—12 (purtînd la mîini și la picioare lanțuri rupte) C : omite A, B ; 13* CEI DOI FII AI LUI CUZA *C, B :* CEI DOI PRINȚI, FII AI LUI CUZA *A ; 15* UN DELEGAT AL ADUNĂREI DEPUTAȚILOR *C :* UN DELEGAT AL ADUNĂRII *A :* UN DELEGAT AL ADUNĂREI *B ; 16* Deputați, ofițeri, soldați *C :* Mai mulți alți delegați, ofițeri, soldați, popor. Muzică *A :* Deputați, ofițeri, soldați, popor *B ; 17 (Scena se petrece în Iași, în ncaptea alegerei de domn.) C, B : (Scena se petrece la Iași, în ncaptea alegerii de domn. Piesa este calculată pentru a ține la reprezentare o jumătate de oră. Drepturile autorului rezervate.) A.*

101

1—3 (Scena : o cameră de culcare ; pat cu polog în fund, în fața publicului. Uși laterale. Sofa. Scaune. O masă. Două candelabre aprinse.) C : (Scena înfățișează o cameră de culcare ; două candelabre aprinse. Pat cu polog în fața publicului, în fund. Ușă în dreapta patului ; uși laterale ; o sofa în dreapta ; o mescioară lîngă ; la ridicarea cortinei, doamna Elena și Cuza stau pe sofa.) A : O cameră de culcare ; pat cu polog în fund, în fața publicului. Uși laterale și în fund. Masă. Două candelabre aprinse. Sofa.) B ;
10 chiar și sănătatea *C, B :* însăși sănătatea *A ; 14* și *C, B :* de *A.*

102

14 Ei! zău dacă se știe... E multă dezbinare *C, B : omite A ; 15* cred că *C, A :* cred *B ; 16* atîți *C :* destui *A, B ; 19* Dar dacă este vrajbă și ceartă pe domnie *C, B :* Dar tatăl și cu fiul se ceartă pe domnie *A ; 23* ELENA *C, B :* ELENA *(sculîndu-se) A ; 29* ncapte bună *C, B :* bună seara *A.*

103

6 (aparte) C, B : omite A ; 7 Vise dulci *C, B :* Vise dulci *(iese) A; 10—11* CUZA *(sculîndu-se și descheind tunica)* / În fine... Da: sunt singur... *C :* CUZA *(sculîndu-se)* / Acuma că sunt singur *(se deschide la mondir) A :* CUZA *(sculîndu-se)* / În fine... da: sunt singur *(se descheie la tunică) B ; 14* banului *C :* zilelor *A, B ; 15 (Stingînd (stinge B) cîteva lumînări, către (spre B) pat.) C, B : (Stinge cîteva lumînări, după o pauză, către pat.) A ; 18 (Mai*

stinge lumînări.) C : (Mai stinge cîteva lumînări și se duce spre (către B) pat.) A, B ; 21—22 (Șade pe pat și zice versurile ce urmează, culcat cu fața către public.) C : (Șade pe pat și sfîrșește versurile ce urmează culcat, fața este către public.) A : (Șade pe pat și finește versurile ce urmează culcat : fața către public.) B ; 23 De-o-nvinge Vogoride *C, B*: De-o fi să iasă Sturdza *A ;*

27—29 (Adoarme ; muzică în surdină. Rampa se coboară și o cortină de gaz albastru se lasă peste scenă. Cuza se vede dormind.) C, B : (Adoarme ; muzică în surdină, Rampa se coboară de tot și odată cu coborîrea ei se lasă peste scenă o cortină de gaz albastru prin care se vede Cuza dormind.) A.

104

3 (se arată) C : (apare) A, B ; 4 (cu pasuri și gesturi automatice către pat.) C, B : (cu mișcări automatice și fără gesturi către pat.) A ; (Voce închisă) A, B : lipsă în C ; 6 (voce gravă) C : omite A, B ; 8 (Pauză.) C, B : (Mică pauză.) A ; 29 țărmu-i *C, B :* malu-i *A ; 31 (stînga) C : (stînga scenii) A, B.*

105

6 (Umbra lui Ștefan intră și s-apropie de pat.) C : (Umbra lui Ștefan a intrat și în timpul cît a vorbit Cuza s-a apropiat de pat. Cuza, zărind Umbra lui Ștefan.) A, B ; 10 UMBRA *C, B :* UMBRA *(gest corespunzător) A ; 12—13 (Umbra își scoate mantia domnească și coroana și le depune pe pat.) C : (Ștefan își scoate mantaua cu maiestate și o depune peste Cuza, învelindu-l pe jumătate în ea ; după aceea își scoate coroana și o depune pe perină la capul lui.) A : (Ea își scoate mantia domnească și o depune pe Cuza ; apoi coroana pe care o pune la capul său.) B ; 16* strămoșii *C :* strămoșii *A, B ; 21—22 (Ea a intrat în timpul versurilor zise de Umbra lui Ștefan. Către aceasta.) C : (Ea a intrat, ca și a lui Ștefan, pe cînd s-au zis versurile de mai sus ; către Umbra lui Ștefan.) A, B ; 26—27 (Depune tradiționala lui căciulă lîngă coroană și întinde mîna lui Ștefan.) C : (Depune căciula sa alături cu coroana lui Ștefan și dă mîna Umbrei.) A : (Depune căciula sa de suveran alături cu coroana lui Ștefan și-i dă mîna.) B ; 29* azi-nainte *C, A :* azi încolo *B ; 32* viața toată *C, B :* viața-ntreagă *A.*

106

3 Ce glorie-mi va face mîndria-n lume? *C, A :* Ce glorie-mi va face mîndria-n lume? *(Umbrele lui Ștefan și Mihai se dau-napoi și arată către cele care s-au ivit) B ; 7 (mirat) C : (după o mică pauză) A : (mică pauză) B ; 21 (Umbrele se așază lîngă celelalte. Țăranul rămîne.) C : (Umbrele Țărilor-Unite trec în stînga lîngă celelalte. Țăranul rămîne.) A : (Ele trec în stînga lîngă*

celelalte. Țăranul rămîne.) B ; 23 (către Țăran) C: omite A, B; 27 (Trece în stînga.) C, B : (El trece de asemenea în stînga.) A ; 28 CUZA *C, B :* CUZA *(aparte) A ; 30—31 (Umbra Trădării, care a intrat nainte de a se zice versul de mai sus, întrerupe.) C : (Umbra Trădării, nainte de a-și sfîrși Cuza versul, intră și, cum zice „ce vis", se apropie ; giulgiul negru, sub care își ascunde capetele și sub care se ascunde întregul ei corp, cade.) A : (Umbra Trădării, care a intrat nainte de a fini Cuza versul, se apropie. Cînd Cuza zice „ce vis", giulgiul negru, sub care se ascund capetele ei, cade.) B.*

107

6 umbră *C, B :* iazmă *A ; 7* UMBRA *C :* UMBRA *(mimică) A, B ; 10* UMBRA MORȚEI, ținînd de mînă pe a POSTERITĂȚEI *C :* UMBRA MORȚEI, ținînd de mînă UMBRA POSTERITĂȚEI *A, B ; 11* merg *C, B :* viu *A ; 12* mama *C, B :* muma *A ; 13* nimini *C, A :* nimeni *B ;* m-așteaptă *C, A :* s-așteaptă *B ; 17 (Depune la picicarele patului corcane și trece în stînga.) C : (Posteritatea, sub forma unei femei, pune pe pieptul lui Cuza o corcană de foi de laur și de chiparos.) A : (Umbra Posterității pune pe pieptul lui Cuza coroane de imortale și stejar.) B ; 18* PRINȚII *(fii ai lui Cuza, în uniforme de scldați) C, B :* PRINȚUL, fiu al lui Cuza *(ținînd de mînă pe fratele său mai mic. Prințul e îmbrăcat în uniformă de scldat) A; p. 107, r. 24—32, p. 108, r. 1—9, text lipsă în A.*

108

10—17 (Trece în stînga. Muzică stinsă ce cîntă Hora Unirei. *Umbrele își dau mîna și cîntă cu jumătate de vce, apoi se mișcă încet. Treptat ele întocmesc o horă împrejurul patului. Umbra Trădării stă mai la o parte și își dă mîna cu a Străinismului, rămînînd nemișcată împreună cu ea. Hora se pornește. Umbrele Trădării și Străinismului întovărășesc cupletele cu cîte un rîs. Vocile se ridică, muzica de asemenea.) C : (Trec în stînga. Muzica în surdină intonează* Hora Unirii. *Umbrele încep să se miște încet și una cîte una își dau mîna cîntînd cu jumătate de vce ; treptat ele formează o horă împrejurul patului. Cuza se vede dormind, patul fiind pus pe o platformă cu trepte. Umbra Trădării singură rămîne la o parte. Muzica crescendo. Hora se formează într-un semicerc deplin. Umbrele jucă din ce în ce mai iute fără însă a li se auzi pașurile pe scînduri, pînă în fine cîntă cu vce tare.) A : (Trece în stînga. Muzica în surdină intonează* Hora Unirei. *Umbrele își dau mîna și cîntă cu jumătate de vce, apoi se mișcă încet. Treptat ele formează o horă în jurul patului. Umbra Trădării, la o parte, își dă mîna cu a Străinismului și, nemișcate, aceste umbre, pe cînd hora se învîrtește, accmpaniază fiecare cuplet din* Hora Unirei *cu cîte un rîset. Vccile se ridică, acompaniamentul de rîsete asemenea.) B ; 26—33 (Muzica se oprește deodată în*

scurt. Umbrele se desfac în două și pier între culise. Singure Trădarea și Străinismul se ascund la căpătîiul patului sub polog. Se aud lovituri de tunuri. La întîia Cuza se deșteaptă, sare în picioare. Cortina de gaz e trasă repede în sus spre a arăta că visul s-a sfîrșit. Sub ferestre, muzică, zgomot, hurale. Ușile se deschid, din dreapta și din stînga, zgomotos.) C: (Hora e cîntată întreagă cu variante de ridicare și de scădere a muzicei. Se aude un tun. Muzica încetează dintr-o dată. Umbrele se desfac în două părți; parte se retrag cu iuțeală în dreapta odăii; parte în stînga; asupra lor se trag cu repeziciune două cortine cenușii ce nu cad de sus, ci se trag în lungul scenii; ele formează noi pereți odăii îngustînd-o. Umbra Trădării rămîne; se aude o a doua lovitură de tun; în acel moment Cuza se deșteaptă și Umbra Trădării se ascunde la căpătîiul patului sub polog, arătînd printr-aceasta că din acel moment nu-l va mai părăsi și că va veghea neîncetat la capul său. Lovituri de tunuri repetite, zgomot, muzică și urale sub ferestre; Cuza sare jos și se duce spre ușa din fund, de la dreapta patului; ea, cît și cele laterale, se deschid cu violență.) A: (Cîntecul urmează în același mod; muzica încetează brusc. Umbrele se desfac în două părți și pier între culise. Umbra Trădării și a Străinismului se ascund după polog la căpătîiul patului. Se aude o lovire de tun, apoi o a doua. Cuza se deșteaptă, sare în picioare; loviri de tun repetite; sub ferestre, muzici, zgomot, cortina de gaz, de la prima lovire de tun, e ridicată spre a se arăta că visul s-a finit. Ușile se deschid violent.) B.

109

2—3 ADUNĂREI DEPUTAȚILOR *C:* ADUNĂRII *A:* ADUNĂREI *B; 4* ELENA DOAMNA *C, A:* DOAMNA ELENA *B; 6* Cu zgomot și iuțeală, ce faptă vă aduce? *C, B:* Cu zgomot și cu larmă, ce lucru vă aduce? *A; 8* Ori Iașii ard în flacări? *C, B:* Ori este Iașu-n flacări? *A; 10 (cu vocea turburată) C, A: (emoționat) B; 18 (glumeț) C, B: (glumind) A; 21* la cine v-a trimes *C, B:* la cei ce v-au trimes *A; 27 (dinăuntru) C, B: (de afară) A; 29* ELENA DOAMNA *C, B:* DOAMNA ELENA *(intrînd)* A.

110

2 (la ușă) C, B: (de la ușă) A; 21 țărei *C, B:* țării *A; 22* Întoarceți-vă-ndată și spuneți Adunărei *C, B:* Întoarceți-vă-ți îndată să spuneți Adunării *A; 25 (din prag) C: (de la ușă) A: (de afar') B.*

111

3—11 ARNĂUTUL *(izbutind să-și facă loc)* / La o parte! ... / *(Către Cuza, repezindu-se la el.)* / Măria-ta! de moarte ... / *(arătînd cuțitul)* / Atît te mai desparte... / *(Se oprește însă la doi pași de Cuza, aruncă cuțitul și cade în genuchi.) C:* ARNĂUTUL *(apărînd)* / La o parte / Mai iute,

căci de groapă un pas îl mai desparte! / *(Toți se dau în lături. Arnăutul înaintează în mijlocul gclului, se apropie de Cuza, scoate un pistol, ține dar deodată îl azvîrle jos și cade în genuchi. Acțiunea se petrece repede.) A:* ARNĂUTUL *(apărînd)* / La o parte... / Măria-ta, de moarte, atît te mai desparte... / *(Arată un cuțit; dar deodată îl azvîrle și cade în genuchi.) B; 14—16* Veneam (voiam, B) a te răpune, de dușman cumpărat, / Cînd te-ai uitat la mine, și-n mîndra ta privire / Văzui a ta chemare, ș-a țărei strălucire *C, B:* Veneam a-ți pune-n frunte pistolul blestemat / Cînd eu zării deodată în mîndra ta privire / Chemarea ta măreață și trista-mi înjosire! *A; 17 (Toți vor) C, B: (Cei de față vor) A; 26—27 (Cuza îi dă brațul și merge spre ușă. Un delegat naintează în fața scenei.) C: (Cuza îi dă mîna și se îndreptează spre ușă; toți îl urmează. Un delegat vine în fața scenii.) A: (Cuza îi dă mîna și merge spre ușă. Un delegat în fața scenei încheie astfel.) B.*

(p. 113) SAUL

Publicată: Actul I, scenele I—II, în *Literatorul*, XIV, 7, decemvrie 1893, p. 14—16, cu titlul *Saul*, tragedie originală în cinci acte în versuri, de d.d. Alexandru Macedonski și Cincinat Pavelescu; Actul I, scenele III—XIII, în *Literatorul*, XIV, 8, ianuarie 1894, p. 1—13; Actul al II-lea, scenele I—V, în *Literatorul*, XIV, 9, februarie 1894, p. 6—11; Actul I, scena a VIII-a și o replică din scena a IX-a, în *Gutenberg*, I, 12, 22 ianuarie 1894, p. 3, cu titlul *Saul*, tragedie în 5 acte în versuri, de A. Macedonski și Cincinat Pavelescu; Actul I, scenele I—IX, în *Literatorul*, XX, 2, 5 martie 1899, p. 4—7, cu titlul *Saul*, tragedie originală în cinci acte în versuri, de d-nu Alexandru Macedonski și Cincinat Pavelescu; Actul I, continuarea scenei a IX-a, scenele X—XIII, în *Literatorul*, XX, 3, 20 martie 1899, p. 5—6; Actul al II-lea, scenele I—VI, în *Literatorul*, XX, 4, 5 aprilie 1899, p. 6—8; Actul al II-lea, continuarea scenei a VI-a, scenele VII—XI, în *Literatorul*, XX, 5, 20 aprilie 1899, p. 7—8; Actul al II-lea, scena XI, continuare, Actul al III-lea, scenele I—IV, în *Literatorul*, XX, 6, 10 mai 1899, p. 6—7; Actul al III-lea, scenele V—XII, în *Literatorul*, XX, 7, 10 iunie 1899, p. 4—7; Actul al IV-lea, scenele I—V, pînă la „Asura / Hiram să hotărască", în *Literatorul*, XXI, 1, ianuarie 1900, p. 6—8.

Republicată: un fragment din Actul I, scenele I—II, pînă la „Pe David voi puternic să-l fac și fericit", în *Universul literar*, XXXVI, 44, 13 noiembrie 1921, cu titlul *Saul*, tragedie originală în cinci acte în versuri, de Alexandru Macedonski și Cincinat Pavelescu; în *Opere*, II, *Teatru*, ed. Tudor Vianu, București, Fundația pentru literatură și artă, 1939, p. 197—274,

unde se tipărește pentru întîia dată în întregime, editare postumă („Sfîrșitul lui *Saul* n-a fost tipărit niciodată; el apare pentru întîia oară în ediția de față, după ms. lui Macedonski", *ed. cit.*, p. 487).

La Muzeul literaturii române se află ms. 9.190, f. 1 r. — 92 r., cu titlul „*Saul* / tragedie în 5 acte / de Al. Macedonski și / Cincinat Pavelescu / 1893", un caiet care cuprinde: textul tipărit în *Literatorul* (1899, 1900), decupat și lipit, Actele I—IV, scena a V-a, pînă la „Asura / Hiram să hotărască", f. 1 r. — 58 r.; continuarea scenei a V-a, de la „Hiram / În tabără te-ntoarce", pînă la finele actului, Actul al V-lea, f. 59 r. — 92 r., text manuscris (copie). La f. 74 r., următorul titlu „Actul V / *Saul* / tragedie în 5 acte / de Alexandru Macedonski / în colaborare cu C. Pavelescu / 1893".

Textul tipărit și lipit în acest caiet prezintă unele modificări, făcute cu cerneală verde și creion negru, care nu sînt autografe. Și versiunea manuscrisă prezintă cîteva corecturi, cu cerneală verde, credem că de altă mînă, pe care nu le-am luat în considerație la reproducerea textului. Menționăm aceste intervenții, care urmează, probabil modificări autografe ulterioare tipăririi, la variante.

O copie manuscrisă: „*Saul* / Tragedie în 5 acte în versuri / de / Alexandru Macedonski și Cincinat Pavelescu", la Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, arhiva Al. Macedonski, I, ms. 6.

În ediție am reprodus textul publicat în *Literatorul* (1899, 1900, Actele I—IV, scena a V-a) și textul manuscris prezent în caietul 9.190 (Actul al IV-lea, continuare, Actul al V-lea).

A — *Literatorul*, 1893, 1894; **B** — *Gutenberg*, 1894; **C** — *Literatorul*, 1899, 1900; **D** — *Universul literar*, 1921; **E** — textul manuscris (9.190); **F** — corecturi, de altă mînă, la textul tipărit (1899, 1900) și manuscris (9.190).

Piesa, scrisă în colaborare cu Cincinat Pavelescu, a fost reprezentată în premieră pe scena Teatrului Național din București la 28 decembrie 1893 (*Literatorul*, XIV, 7, decemvrie 1893, p. 14) în următoarea distribuție: C.I. Nottara *(Saul)*, P. Velescu *(Hiram)*, N. Vasilescu *(David)*, I. Petrescu *(Samuel)*, C. Mărculescu *(Agag)*, Ana Ciupagea *(Asura)*, Aristizza Romanescu *(Mical)*, I. Livescu *(Tenejah)*, Aristide Demetriad *(Ionathan)*, Th. Petrescu *(Un levit bătrîn)*, C. Cîrje *(Un ostaș)*, Ahil Georgescu *(Un curtean)*, C. Dimitriu *(Un sutaș)*, A. Popescu *(Un demnitar)*, Eleonora Nottara *(Rabet)*, El. Levanda *(Senar)*, P. Moor *(I-a dănțuitoare)*, G. Cîrja *(I-a voce)*, Z. Ștefănescu *(A II-a voce)*, E. Orloff *(I-a sclavă)*, M. Singuroff *(A II-a sclavă)*, Ad. Langeais *(A III-a sclavă)*, muzica de Iulius Wiest.

Pentru rolul Saul, care urma să apară în unele scene călare, „s-a cerut de la Comandamentul Jandarmilor călări «un cal alb, pe cît se poate a se căuta să fie din cei mai blînzi»" (Ioan Massoff, *Teatrul românesc*, III, București, 1969, p. 326).

Dosarul reprezentării acestei piese este destul de voluminos și poate fi reconstituit prin piese de arhivă (inedite). La 26 septembrie 1893, cei doi autori adresează următoarea cerere:

„Domnule Director,

Terminînd tragedia noastră biblică *Saul*, lucrare originală în cinci acte și în versuri, avem onoare a vă aduce aceasta la cunoștință și a vă ruga să binevoiți a fixa o zi apropiată cînd s-o citim onor. Comitet al Teatrului Național.

Primiți, domnule Director, încredințarea osebitei noastre stime și considerări.

Alexandru Macedonski

Cincinat Pavelescu

Calea Dorobanților, 75"

În josul petiției, directorul Teatrului Național, Gr. Cantacuzino, pune următoarea rezoluție:

„Piesa fiind primită, dl. director de scenă va lua imediat măsuri pentru coperirea rolurilor și punerea ei în repetiție, cît se va putea mai curînd, fără însă a se [neglija?] repetițiile celorlalte piese".

O altă apostilă:

„Am luat cunoștință și am primit piesa — Nottara". (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.081/1893, p. 27.)

Comitetul de lectură al Teatrului Național fusese invitat prin convocarea no. 536/5/17 octombrie 1893, în baza rezoluției lui Gr. Cantacuzino: „Se va convoca Comitetul pentru joi la 2 ore spre a asista la citirea piesei *Saul*".

„Domnii membri ai Comitetului teatral sînt rugați ca joi la 7 octombrie 1893, ora 2, post-meridian, să binevoiască a se întruni în cabinetul Direcțiunei generale spre a asista la citirea piesei *Saul*, tragedie biblică, de domnii Alexandru Macedonski și Cincinat Pavelescu.

Director general Gr. Cantacuzino"

Dd. V.A. Urechiă — semnat orig.; Ed. Wachmann — semnat orig.; D.R. Rosetti — semnat orig. și tot de el scris („Ferească Dumnezeu!"); G. Sterian; C.I. Stăncescu — semnat orig.; St. Velescu — semnat orig.

Se pare că lectura sau acordul nu s-a realizat la prima ședință, deoarece se lansează o a doua convocare, cu conținut identic, pentru 12 octombrie 1893 (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.095/1893, p. 30 și 31).

După informațiile de care dispunem, *Saul* a făcut cel puțin 4 spectacole (28 decembrie 1893; 2, 4, 5 ianuarie 1894; Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.102/1894, p. 4-6, 10, 26—28, 33). Se pare însă că, după aceste date — ca urmare și a ecourilor presei și a polemicilor ce i-au urmat — piesa a fost scoasă de pe afiș, spre marea iritare a lui Macedonski, care începe să adreseze proteste în serie. Cel dintîi, scris cu cerneală roșie, datat „1898, noiembrie", „primit 22/4 noiembrie 1898", este adresat „Domnului Director general al Teatrelor din România" și are următorul cuprins:

„Domnule Director general,

Am onoare să vă rog a-mi comunica hotărîrea dv. în privința reprezintării sau nereprezentării tragediei *Saul* și în privința petițiunei mele cu care am depus din nou pe *Romeo și Julieta* și primită de Teatrul Național încă de acum 17 ani.

Aștept răspunsul urgent și cred că această oncare mi se poate face, deși mă adresez dv. în modul cel mai politicos.

Primiți, d-le Director general, ca reprezentant al instituțiunei Teatrului Național, adîncul meu respect. A. Macedonski, 1898, noiem. Str. Frumoasă, 42".

Pe colțul din dreapta se află rezoluția lui P. Grădișteanu, în baza căreia se face o adresă de răspuns al cărei concept are nr. 1.121/23 noiembrie 1898 (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București Dosar no. 1.265/1898, p. 161, 162).

La această adresă Macedonski răspunde cu o nouă scrisoare, tot cu, cerneală roșie, „primită 25/7 noiembrie 1898":

„Domnule Director general,

La adresa dv. no. 1.121, prin care binevoiți a mă încunoștința că tragedia *Saul* « figurează în repertoriu » și că se va juca atunci *cînd va fi posibil*, am oncare să vă răspund rugîndu-vă să-mi faceți favoarea a-mi pune în vedere *cînd* reprezintarea acestei piese va fi *posibilă*, căci pînă acum nu știu ca dînsa să figureze nici în repertoriul lunei decembrie, nici în cel al lunei ianuarie. Indiscrețiunea pe care v-o cer nu cred că e prea mare, dacă veți ține mai ales socoteala că *Saul* a figurat *pe rînd în repertoriul fiecărei stagiuni din cei dci ani scurși fără ca posibilitatea reprezintării să fi sosit*. Dv., ca Director general, nu puteți să nu fi hotărît pînă acum luna cînd

Saul va fi reluat, de vreme ce ați aflat timpul să puneți în scenă cîte trei și patru piese de aceiași autori și chiar să citiți și să primiți piese cu stagiunea începută. Sper, domnule Director general, că deși piesa în cestiune nu este de « Dealul-Spirei », ca teatru subvenționat de stat, veți binevoi a-i acorda cel puțin aceeași grațioasă solicitudine ca cea pe care o arătați celor dintre autori, cari, fiind și ziariști, pot să aducă prin reclamă servicii — negreșit importante pentru dv., care sunteți în capul teatrului, dar ce nu pot interesa pe public. În așteptarea *urgentului* dv. răspuns, rezerv dezvoltările pe care subiectul le comportă.

Primiți, d-le Director general, prea osebita mea considerare. A. Macedonski, str. Frumoasă, 42".

Tot în colțul din dreapta, rezoluția lui P. Grădișteanu, directorul general al Teatrelor: „Neputînd fixa ziua cînd se va putea pune în repetiție *Saul*, se va pune aceasta deocamdată la dosar". (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.265/1898, p. 163.)

Acest „răspuns" neputînd mulțumi pe Macedonski, a cărui tensiune polemică este în creștere, el asociază și pe Cincinat Pavelescu unei notificări juridice adresată prin Corpul Portăreilor tribunalului Ilfov, înregistrată la 26 martie 1899:

„Domnule Director general al Teatrelor din România,

... Noi, Alexandru Macedonski și Cincinat Pavelescu, oameni de litere, domiciliați amîndoi în București, str. Frumoasă, 42, vă somăm a face să se reprezinte în stagiunea aceasta, în repertoriul căreia a și fost trecută, tragedia noastră *Saul*, după cum ne-ați și încunoștințat formal, prin adresa dv. sub no. 1.121 din 23 noiembrie a.c.

Totodată vă facem atenți că tragedia aceasta, ce a avut un imens succes literar și ce a dat și rețete mai presus de cele medii, a fost anunțată pe rînd a se reprezinta și în repertoriile anilor trecuți, fără ca, cu toate aceste, să fie reluată.

Subsemnatul Alexandru Macedonski, așteptînd deci, însă zadarnic, să puneți în scenă comedia sa *Iadeș* — și subsemnații Alex. Macedonski și Cincinat Pavelescu, așteptînd, tot atît de zadarnic, reprezintarea tragediei lor *Saul;*

de altă parte, stagiunea fiind aproape de fine și considerînd că este imposibil ca dvs. singur să nu fiți de acord că în teatru dacă ar domni bunul plac și favoritismul ar fi ceva odios; că după chiar principiile exprimate de dvs. și de predecesorii dvs., precum vă putem dovedi, piesele odată intrate în repertoriul Teatrului Național nu mai pot fi retrase; că așa fiind, dacă deci, n-ar decurge din chiar natura acestor principii obligațiunea pentru teatru de a reprezinta aceste piese, primirea lor ar fi o cursă imorală,

și, știindu-se că legile nu pot să patroneze imoralitatea; cunoscut fiind, de asemeni, că v-am făcut atenți și verbal și prin scrisori, și chiar prin petiție formală, asupra situațiunei ce ni s-a creat în teatru, — petiție la care ne-ați răspuns oficial că *Saul este* în repertoriul stagiunei, că prin urmare, este neadmisibil ca o piesă să se treacă în repertoriul stagiunei teatrului numai în mod *figurativ;* că din trecerea unei piese în repertoriul stagiunei unui teatru, rezultă pentru teatru *cbligațiunea* de a o reprezinta; ținîndu-se încă seama să ați pus în scenă piese ce nici nu *figurau* ca trebuind să fie jucate și ce nici nu fuseseră primite încă la deschiderea stagiunei; că iar piesele din repertoriu trebuiau să aibă precădere asupra celorlalte, de vreme ce atît rezultatele morale cît și cele materiale date de cele dintîi erau perfect cunoscute; că, în sfîrșit, toate aceste ne izbesc în munca și în averea noastră; că ne desconsideră ca autori; că dv. datorați deferență oamenilor de litere, fiindcă teatrul împreună cu artiștii și cu dv. chiar nu existați decît prin *ei;*

pentru aceste motive și pentru celelalte cîte le vom mai invoca în instanță dacă ne veți sili la aceasta, vă trimitem acest act prin canalele respective judiciare și vă încunoștințăm că neținerea angajamentelcr dv. o vom considera ca o tăgăduire de dreptate, și fiindcă avem o deplină încredere în justiția română, vă vom chema la bara ei ca să vă vedeți condamnați pentru arbitrar, persecuțiune și călcare a drepturilcr noastre și a contractelor ce au intervenit de fapt între noi și dv. atunci cînd noi am *prezintat* și atunci cînd dv. ați *primit* piesele noastre, a ne plăti o despăgubire din fondurile teatrului pe care noi o evaluăm la un minim de 20.000 lei (douăzeci mii).

În așteptarea hotărîrei dv., pe care veți binevoi a ne-o comunica în termen de trei zile, vă salutăm, domnule Director general al Teatrelor din România. Alexandru Macedonski, Cincinat Pavelescu. București, 1899, luna martie, 20 ale ei".

(Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.315/1899, p. 83 r.—v., 88.)

În același timp este „mobilizată" și presa, care începe să anunțe un *Proces Teatrului Național (Literatcrul,* 4, 5 aprilie 1899, p. 9), inițiativă comentată favorabil și de Ion C. Bacalbașa într-un foileton din *Adevărul* (nr. 3.496, 14 aprilie 1899). La 26 august 1899 (Biblioteca Academiei R.S. România, fond Macedonski, S 43(2)/XXX), poetul scrie în același sens lui C. Nottara, amenințînd cu darea în judecată a Teatrului Național. Intervenția rămîne, încă o dată, fără efect, în timp ce direcțiunea se arată total nepăsătoare la represaliile judiciare. De acest fapt începe să se convingă, se pare, și Macedonski, care recurge — de astă dată — la o nouă

măsură, în conștiința sa și mai spectaculoasă: retragerea tuturor pieselor sale din repertoriu. Acțiunea asociază în conștiința sa ideea de protest cu aceea de victimă, complex de persecuție în care poetul, dincolo de orice motivări obiective, se complace. El adresează deci următoarea scrisoare, înregistrată „28/10 septembrie 1899", din nou „Domnului Director general al Teatrelor din România", pe care o semnătură indescifrabilă pune o apostilă: „Primit 17 septembrie 1899. Se va discuta la prima ocazie":

„Domnule Director general,

Lucrările mele dramatice și anume: *3 Decemvrie* (un act în proză), *Iadeș* (2 acte versuri), *Unchiașul Sărăcie* (Legendă în 3 tablouri și în versuri), *Saul* (tragedie în versuri, în cinci acte, în colaborare) au fost reprezentate în trecut cu mult succes, atît material (media fiind mai presus de cea obicinuită) cît și moral (tot ce s-a scris în presă cu privire la ele poate dovedi aceasta).

Totuși piesele în cestiune, deși două din ele figurează chiar în repertoriul Conservatorului de declamație *(Saul* și *Iadeș),* au fost sistematic înlăturate de pe scena Teatrului Național, fără a se ține socoteala chiar de faptul că ele figurează necontenit în repertoriul stagiunilor. Această procedare m-a și nevoit să somez anul trecut pe on. Direcțiune a Teatrelor și să-mi rezerv dreptul de a intenta acțiunea judiciară pe care o voi socoti în raport cu interesele mele — acțiune în temeiul cărei voi și avea onoarea a face ca Direcțiunea să fie în curînd citată în instanță.

Aceasta cu privire la trecut.

Cît privește acum prezentul și viitorul, văzînd că sunt izbit de același ostracism, retrag piesele citate mai sus și vă rog să binevoiți a dispune să mi se înapoieze formal și neîntîrziat manuscriptele în cestiune, cît și manuscriptul traducerei lui *Romeo și Julieta,* versiune primită încă de acum douăzeci ani și ținută la dosar spre a se reprezinta în locu-i o versiune respinsă.

Primiți, d-le Director general, prea osebita mea considerare. A. Macedonski. 1899, sept. 16, str. Frumoasă, 42". (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.331/1899, p. 136.)

Cum, după toate aparențele, aceste proteste nu erau nici pe departe luate în serios, Macedonski face ultimul gest de a-și revendica textul pieselor în litigiu. De unde o nouă scrisoare, înregistrată cu nr. 695 la „3/5 octombrie 1899":

„Domnule Director general,

Lipsa de deferență pe care diferite direcțiuni ale on. Teatru Național au arătat-o scrierilor mele dramatice prin punerea și ținerea lor la dosar cu tot succesul ce au avut, succes moral și material, pe cît și aceeași pro-

cedare a domniei-voastre care, la ultima mea petiţiune nici n-aţi crezut de cuviinţă a mă încunoştinţa cînd pot să viu spre a relua în posesiune toate acele lucrări ale mele, m-au convins cu desăvîrşire că, în ochii celor puşi în fruntea acestei nalte instituţiuni, piesele în cestiune n-au vreun merit.

Nevoind dar să mă expun ca autor la căderi şi în faţa publicului, mă refer la petiţiunea mea trecută retrăgînd pe totdauna repertoriul meu, interzicîndu-vă nu numai să-l reprezentaţi vreodată, ci şi să-l anunţaţi şi am onoare să vă rog prin această petiţiune să-mi restituiţi avutul meu fără întîrziere şi anume manuscriptele de la: *Iadeş, 3 Decemvrie, Romeo şi Julieta* şi *Saul*, sau să mă încunoştinţaţi « oficial » cînd mă pot prezinta spre a mi se înmîna, făcîndu-vă responsabil de pagubele ce mi s-ar cauza prin întîrzierea ce aţi pune-o şi rezervîndu-mi, în caz de reţinere arbitrară a acestor piese, a chema pe on. Teatru în justiţie.

Urînd Teatrului succesul la care îi dă dreptul lucrările patronate de on. Direcţiune sau de on. artişti şi artiste din partea prea on. Societate dramatică, am onoare a vă prezinta salutările mele. A. Macedonski, 1899, Buc., septemvrie în 28, str. Frumoasă, 42". (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.331/1899, p. 165.)

Se pare că direcţia Teatrului de abia aştepta acest gest, căci ultima cerere a poetului primeşte, în sfîrşit, un răspuns (Concept no. 695, „1899, octom. 5"):

„D-lui Al. Macedonski, strada Frumoasă, no. 42

Primind ultima d-voastră cerere, mă grăbesc a vă răspunde că dacă nu am luat nici o deciziune în privinţa retragerei scrierilor dv. este că aşteptam ca toţi domnii membri ai Comitetului să se întoarcă în Bucureşti, spre a-i consulta asupra acestei afaceri, dar acum văzînd insistenţa ce puneţi, cu cel mai mare regret mă văd silit a vă anunţa că vă puteţi prezenta orişicînd la Biblioteca Teatrului de unde veţi primi piesele ce cereţi.

Regretînd că lipsiţi teatru de aceste meritorii lucrări, vă rog a primi asigurarea distinsei mele consideraţiuni". Nesemnat. (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.331/1899, p. 166.)

Un ecou de presă, a cărei inspiraţie este în afara oricărei îndoieli, consemnează ruperea acestor relaţii: „D. Al. Macedonski,... nemulţumit de şicanele pe cari d. Sc. Ion Ghica, directorul Teatrului Naţional, i le face pieselor sale, şi le-a retras printr-o petiţie. Aceste piese sunt: *Iadeş, Unchiaşul Sărăcilă, Cuza-Vodă, Saul* şi traducerea piesei *Romeo şi Julieta*". *(Teatrale*, în *Secolul XX*, I, 153, 24 octombrie 1899.) Nu cunoaştem temeiul informaţiilor potrivit cărora „*Saul*... va fi reprezintată la 18 noiembrie", sau „se va reprezenta în cele întîi zile ale lui decemvrie" *(Forţa morală*, I, 2, 4 noiembrie, p. 8; I, 3, 11 noiembrie 1901). O ştire, în acelaşi sens, o lună mai tîrziu *(Arte şi litere*, în *Forţa morală*, I, 8, 16 decembrie 1901, p. 8). Balon de încercare? Iluzionare tipic macedonskiană? Cert este că după această dată poetul, total dezamăgit, descurajat, nu mai insistă, pînă în 1915, cînd intervine din nou, pe lîngă C. Nottara, propunînd o versiune „refăcută". (Biblioteca Academiei R.S. România, fondul Macedonski, S 43(3)/XXX, scrisoare din 10 decembrie 1915, inedită; *Viaţa lui Alexandru Macedonski*, p. 470, 614.) Şi acest ultim demers, mai curînd sentimental decît practic, este sortit eşecului.

Despre elaborarea, lansarea şi intenţiile legate de *Saul* se pot culege din presa vremii cîteva amănunte interesante, încă nefolosite sau necunoscute. Într-o primă fază, Macedonski intenţiona să scrie singur această piesă, intitulată iniţial *David*. În orice caz, în 1887, proiectul făcuse îndeajuns de mari progrese ca poetul să determine publicarea următoarei informaţii:

„Citim în *România* de aseară. Dăm cu întîietate cititorilor o ştire teatrală:

« Poetul Macedonski lucrează cu activitate la o tragedie estrasă din istoria regilor ebrei şi intitulată *David*. Se spune că Direcţia Teatrelor va face toate cheltuielile necesare cu punerea în scenă şi aducerea de la Viena a unui balet anume pentru această tragedie.

D-l Macedonski se zice că ar recurge la talentul d-lui Maurice Cohen pentru compunerea ariilor de balet şi a corurilor »". *(Arte-Teatre*, în *România*, XXXI, 19 octombrie 1887, p. 941.) Ştirea este reluată integral şi în *Familia, Teatru şi muzică*, XXIII, 41, 23 octombrie 1887, p. 491.

Colaborarea cu Cincinat Pavelescu poate fi fixată între 1891—1893 şi ea duce la realizarea piesei în forma sa actuală. În orice caz, în februarie 1893, textul este încheiat, deoarece presa anunţă o lectură într-un „cerc literar". *(Ştiri teatrale*, în *Biblioteca familiei*, IV, 3, 25 februarie 1893, p. 40.) Este vorba, fără îndoială, de salonul „principesei" Maria D. Ghica, codirectoare a *Literatorului* (nr. 11, 15 aprilie 1893), informaţie care apare în acelaşi număr al revistei (p. 16). Tot aici ştiri despre apropiata reprezentare în cursul stagiunii 1893 *(Literatorul*, 2, 15 iulie 1893, p. 16; 5, 30 octombrie 1893, p. 16), intrarea în repetiţie şi data premierii *(Idem*, 6, noiembrie 1893*)*. Premiera este anunţată şi în alte publicaţii: *România muzicală*, nr. 20, decembrie 1893, p. 131; *Literatură-Arte-Ştiinţă* (*Naţionalul*, IV, 2, 12 decembrie, p. 3; 8, 19 decembrie 1893, p. 3; 9, 20—21 decembrie 1893, p. 3; 10, 22 decembrie 1893, p. 3, unde se dă şi distribuţia); *Ştiri*

teatrale (*Adevărul*, IV, 1.735, 24 decembrie 1893). În aceeași perioadă, o altă informație atribuie piesei o dimensiune internațională nebănuită: „*O piesă nouă*. D-nii Al. Macedonski și Cinc. Pavelescu au scris o piesă biblică intitulată *Saul*, care se va juca în stagiunea viitoare a Teatrului Național din București. Autorii au tradus primele două acte în limba franceză și le-au trimis celor mai renumiți autori dramatici și critici teatrali din Paris. Aceștia au răspuns aproape toți foarte măgulitor și felicitînd pe autori. D-nii Macedonski și Pavelescu au intrat în tratative cu mai mulți compozitori francezi pentru transformarea piesei în operă. După cît putem ști, probabil că [Saint]-Saëns, autorul genialei *Samson și Dalila*, va lua sarcina de a face partitura la această piesă." (*Teatru și muzică*, în *Familia*, XXIX, 35, 29 august, 10 septembrie 1893, p. 421.)

Colaborarea poetului cu Cincinat Pavelescu, promovat prim-redactor al *Literatorului* în noiembrie 1892, a fost evocată în repetate rînduri (Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 364—366, 588, 589), inclusiv în notele ediției de față (vol. II, p. 286; IV, p. 267—268), în baza cărora poate fi reconstituit, în linii mari, întreg dosarul acestor relații. Amintirile lui Cincinat Pavelescu privitoare la *Saul* sînt tardive, destul de vagi și nu lipsite de inexactități (reprezentarea piesei a avut loc în 1893, nu în 1892 etc.): „După ce am colaborat un an la *Literatorul* mi-a propus să scrim împreună o tragedie în versuri *Saul*". (*Mărturisiri*, în *Revista Fundațiilor regale*, IX, 3, 1 martie 1942, p. 511.) Din evocarea „metodei" colaborării propriu-zise („Pînă acum am admirat poetul și improvizatorul, acum trebuie să intervină artistul"), s-ar deduce că „inspirația" ar fi aparținut în întregime lui Cincinat Pavelescu, Macedonski rezervîndu-și doar rolul de „artist" al versului. Versiune total fantezistă, anecdotică, care circulă în diferite amintiri ale discipolului-epigramist, de luat sub beneficiu de inventar. (*Amintiri literare*, în *Brașovul literar și artistic*, III, 19—20, august 1934, p. 106—109; F. Aderca, *De vorbă cu d. Cincinat Pavelescu, Mărturia unei generații*, București, 1929, p. 232.) De la Paris, Cincinat Pavelescu își manifestă solidaritatea față de opera comună (scrisoare din 20 avril 1894, Biblioteca Centrală de Stat, nr. 13.949). Dar după 1896, relațiile se întrerup, se deteriorează tot mai mult, pentru ca în 1907, în plin duel epigramatic, Macedonski să-și revendice întreaga paternitate a lui *Saul*:

„CINCINATULUI
Elev că-mi ești ai declarat
Un lucru însă e ciudat
Aminte nu-mi aduc decît
Atît
Că ce-am scris eu ai subsemnat".

(*Românul literar*, tomul VI, 24, 28 octombrie 1907, p. 335; în ediția de față, vol. IV, p. 169—170, 268.)

Numeroasele ecouri de presă, controverse, polemici, care au urmat reprezentării piesei *Saul*, permit reconstituirea unui mic episod românesc tardiv al eternei „Querelle des Anciens et des Modernes". Toate argumentele ostile reluării unui subiect „clasic" în plină epocă modernă (deplasarea gustului public, anacronism, „tragedie, azi?", artificialitatea subiectului etc.) revin și cu acest prilej, oricîtă antipatie subiectivă ar fi intrat în reacțiile unor cronicari teatrali ca: Ion Bacalbașa, *Saul* (*Lupta*, XI, 2.190, 4 ianuarie 1894), cu obiecții dogmatice privitoare la nerespectarea principiilor tragediei clasice, anacronisme etc.; Inot, *Saul* (*Adevărul*, VII, 1.753, 17 ianuarie 1894, p. 1), adversar al încurajării cu orice preț al teatrului național, al formulei clasice „în anul mîntuirei 1894".

Opiniile favorabile vin din partea discipolilor și prietenilor literari ai lui Macedonski: C.[aton] Th. [eodorian], *Cronica teatrală* (*Naționalul*, V, 19, 5 ianuarie 1894: „*Saul* va supraviețui alături de *Fîntîna Blanduziei* a lui Alecsandri"); St. Vellescu, *Saul* (*Țara*, II, 191, 5 ianuarie, p. 2; 193, 9 ianuarie 1894, p. 2—3, reprodus și în *Albine și viespi*, I, 11—12, 1894, p. 373—385: „*Saul* este o lucrare originală, îndrăzneață și de o valoare incontestabilă"); G.I. Ionescu-Gion, *Teatrul Național* (*Revista nouă*, VI, 8—9, ianuarie-februarie 1894, p. 352—356: „În tot, ca fond și ca formă, *Saul* e o lucrare de merit, o încercare frumoasă, un pas înainte în poezia noastră dramatică"); I. Dragomirescu-Ranu, *Teatrul Național* (*Literatorul*, XV, 1, 1895, p. 7—8).

Satisfăcut de aceste solidarizări, dar iritat ca totdeauna de obiecții, Macedonski colectează într-un dosar toate ecourile favorabile: „*Saul*", *opiniunea presei: răspuns la obiecțiuni* (*Literatorul*, XV, 7, decemvrie 1893, p. 1—13). Replica i se pare insuficientă, de unde un nou articol polemic și bine argumentat: *Cu privire la „Saul"* (*Țara*, II, 215, 5 februarie 1894, p. 2, pe care editorul anterior, Tudor Vianu, îl credea inedit, pagini „rămase în manuscris în arhiva poetului și care apar aci pentru întîia oară", *Opere*, II, *Teatru*, p. 491):

„Cu privire la «Saul»

Nu este de prisos, deși tragedia *Saul* a fost reprezintată pe scena Teatrului Național, deși presa s-a pronunțat asupra ei, a se întîmpina cîteva observațiuni. Cei cari citesc vor vedea de care parte este dreptatea. S-a imputat autorilor lui *Saul* că opera lor nu este clasică, s-a zis de alții că n-are unitate de acțiune, alții, în sfîrșit, au hotărît că de vreme ce tragedia nu sfîrșește cu Saul, cu protagonistul, s-a rupt cu regulile statornicite. Pe lîngă aceasta, s-a susținut că autorii au comis anacronisme. Publicul, este adevărat, a făcut un succes colosal scriitorilor, dar lumina, din punctul de vedere literar, n-a izbutit încă a-și face drumul. Cele cari se vor scrie

aci vor contribui, este de crezut, la răspîndirea adevărului. Desigur, nu se va răspunde pătimașilor, Zoili de toată mîna, cari au injuria pe buze și neputința în suflet. Autorii și-au făcut o datorie sîntă către literatura română, creînd o operă teatrală cu tendințe clasice, luîndu-și idealurile în afară de societatea actuală. Ca și Goethe, cînd a scris *Iphygenia în Taurida* sau chiar pe *Faust*, ei s-au abstras de mediul contimporan. Poeților nu li se poate cere să trăiască sufletește în viața reală. Este de ajuns că sunt ca oameni victimele ei. Dacă însă sunt critice cari nu merită nici un răspuns — altele — deși nedrepte, trebuiesc combătute fiindcă sunt erezii ce pot să distrugă în germene începuturile dramatice ale literaturei noastre, ce pot să rătăcească opiniunea publică și pe scriitorii viitori.

De acest fel este obiecțiunea că tragedia *Saul* este lipsită de unitatea de acțiune. Este folositor dar a se arăta ce se înțelege prin *unitate de acțiune*. Toate literaturile sunt de acord asupra acestui punct, și anume: *că unitatea de acțiune nu exclude acțiuni secundare cu condițiunea ca ele să fie subordonate celei principale*. Racine, clasicul prin excelență, n-a înțeles altfel această unitate, și o dovedește cu prisos în *Andromaca*, în *Athalia*, în *Britannicus* și în alte opere ale sale. Bunăoară în *Andromaca* sunt două acțiuni secundare: amorul Hermionei pentru Pyrrhus și amorul lui Oreste pentru Hermiona. Amîndouă aceste acțiuni au chiar o mai mare dezvoltare decît amorul Asurei, din *Saul*, pentru David, și amorul lui David pentru Mical. În *Athalia* se află iar o acțiune secundară cu toate că foarte importantă: toată tragedia se învîrtește mai mult împrejurul lui Heliacin, copilul ascuns de marele preot și care mai tîrziu va fi rege, decît împrejurul Athaliei. Este evident pentru oamenii cari sunt nepasionați și cari tot într-o vreme sunt familiari cu marii autori tragici, că învinuirea că în *Saul* ar lipsi unitatea de acțiune este o copilărie.

Trecîndu-se la obiecțiunea că *Saul* nu este o operă clasică, ea este cel puțin bizară. Operile nu sunt clasice decît dacă rămîn, dacă ajung a fi prezintate mai tîrziu, după un secol-două, ca modele didactice literare. Clasicitatea n-are altă însemnătate. Clasicii secolelor viitoare vor fi Victor Hugo, Goethe, Shakespeare. Ale secolilor trecute au fost Euripide, Omer, Sophocle, Eschyle etc. și mai încoa Corneille și Racine, Molière, La Fontaine și alții.

O altă obiecțiune — aceasta a fost făcută de un literat eminent, de d. V.A. Urechiă și repetată apoi, din auzite, de folicularii unor ziare — este că *Saul* rupe cu regulele tragediei prin faptul că piesa nu sfîrșește cu el, cu *protagonistul*. Dar nici această obiecțiune nu este întemeiată. Una dintre cele mai bune piese ale lui Racine este *Britannicus*. Cu toate acestea, Britannicus, onorabilul protagonist, dispare din scena II, actul V, și actul

continuă fără el încă șase scene, iar piesa sfîrșește cu Agrippina și cu Burrhus. Iată ce zice în această privință însuși Racine în prefața primei ediții a lui *Britannicus*:

« Din toate scrierile ce am dat publicului nu este nici una care să-mi fi atras mai multe aplauze și mai multe critice. Oricît de mare mi-a fost grija cu care am scris această tragedie, oricîtă silință am depus s-o desăvîrșesc, nu am izbutit să dezarmez pe detractori. Nu este *cabală* pe care să n-o fi înjghebat contra mea, nici critică pe care să nu mi-o fi adus. S-a părut — între altele — ciudat că Junia reapare pe scenă după moartea lui Britannicus. M-am apărat zadarnic. Toate cîte le spui n-au valoare, zic cenzorii mei: *„Piesa e sfîrșită îndată după povestirea morței lui Britannicus și restul n-ar mai trebui ascultat"*. Cu toate acestea restul e ascultat și chiar cu mai multă atențiune decît alt sfîrșit de tragedie. Întrucît mă privește, iată-mi părerea: *„eu cred că o tragedie fiind imitațiunea unei acțiuni complecte la care participă mai multe persoane, această acțiune nu este sfîrșită pînă ce nu se află situațiunea în care se lasă celelalte persoane. Astfel a urmat Sophocle mai pretutindeni: astfel în* Antigona *întrebuințează același număr de versuri pentru a dezveli furia lui Creon și pedeapsa lui Hemon, după moartea Antigonei, ca numărul de versuri întrebuințat de mine pentru imprecațiunea Agrippinei, pentru retragerea Juniei, pentru pedeapsa lui Narcis și pentru disperarea lui Neron, după moartea lui Britannicus"* ».

Este de crezut că chiar pentru folicularii bucureșteni de cari se vorbi, autoritatea lui Sophocle și a lui Racine va însemna ceva mai mult decît a lor proprie și chiar a iubitului și ilustrului nostru literat V.A. Urechiă, a cărui părere, emisă în treacăt și fără să aibă timpul să și-o controleze, au repetat-o papagalicește.

Dealtminteri Racine nici nu procedează decît conform acestor precepte în adevăr clasice, afară de în foarte puține piese. Așa, în *Andromaca*, eroina nu ține acțiunea decît pînă în actul al IV-lea, scena I. Din scena I dispare și nu mai reapare *nici în actul IV și nici în actul V*. În *Bajazet* se întîmplă același lucru. Bajazet dispare din scena IV-a, actul al V-lea și tragedia urmează și sfîrșește fără el. Exemplele ar putea fi multiplicate atît sunt de numeroase.

Rămîne cestiunea anacronismelor ce s-au imputat autorilor lui *Saul*. Este neîndoios că critica a confundat cuvintele: a voit să zică *neologisme* și s-a pomenit că scrie *anacronisme*. În adevăr, în *Saul* sunt *neologisme* — *anacronisme* nu sunt. Neologismele întrebuințate sunt o cestiune literară, de tendințe, de aspirațiuni. Se mai află încă în România, cu tot curentul contrariu, scriitori cari să creadă că dacă națiunea merge *înainte* pe toate căile, trebuie ca și limba să nu se întoarcă înapoi. Autorii lui *Saul* sunt

dintre aceștia, și precum nu se poate amesteca apa cu untul-de-lemn, tot așa direcțiunea literară pe care o urmează ei nu poate fi confundată cu cea la ordinea zilei. Limbile destinate să trăiască sunt nevoite să evoluționeze către viitor iar nicidecum să se înapoieze către trecut, la limba paracliserilor și a ceasloavelor.

Concluziunea acestei notițe este următoarea:

Oricît de mare ar fi nedreptatea contimporanilor cari țin condeiul față cu niște autori cărora publicul, singurul jude nepărtinitor, le-a făcut ovațiuni ce au fost un adevărat triumf, ei se pot mîngăia știind că n-au fost nici nu vor fi cei dintîi nici cei din urmă nedreptățiți. Însuși Corneille, căruia Racine îi citi o tragedie a sa, nu se sfii să spună celui cu care în viitor numele său era să fie vecinic asociat *« că are un mare talent pentru poezie, dar că n-are talent deloc pentru tragedie »* [1].

Cînd un verdict ca acesta, verdict dat de un Corneille, și tot a fost infirmat de înșiși contimporanii lui Racine, iar mai tîrziu și de posteritate, cînd de altă parte reprezintările *Athaliei* au fost suspendate în urma intrigelor, ale criticelor și ale cabalei, pot să spere și autorii lui *Saul*, cari au scris cei întîi în românește o tragedie ce întrunește unitatea de acțiune, de loc și ce are unitatea de timp așa precum o are *Cid*, în sosirea unei epoce mai puțin vălmășită de ignoranță și de pasiuni".

Vizat printre „folicularii bucureșteni", Ion Bacalbașa revine: *Despre „Saul" al d-lor Macedonski și Cincinat Pavelescu* (*Lupta*, XI, 2.221, 12 februarie 1894), de unde un nou răspuns al lui Macedonski (*Țara*, II, 225, 17 februarie 1894):

„Despre «Saul»

« Autorilor piesei *Saul* le-a plăcut forma clasică și timpurile preistorice ».

Iată o frază reprodusă textual din *Lupta* de la 13[12] februarie.

« După *Biblie*, Saul nu cunoaște pe David pînă la lupta cu Goliat ». Nouă frază reprodusă tot din *Lupta* de la 12 februarie. Alta:

« Trebuia să spui că Ionathan a murit în război, nu ai să mă trimiți, șapte zile după spectacol prin *Țară*, pe mine spectator, să cercetez *Biblia !* »

În rezumat, afară de trivialități, afară de îndrăzneața, dar nesprijinita și calomnioasa afirmare că Asura este o Phedră intervenită, aceste sunt punctele principale împrejurul căror se învîrtesc frazele de mahala în *Lupta* de la 12 februarie, ale unui Ioan Bacalbașa, probabil pseudonim al cuiva.

[1] A se vedea prefața la operele lui Racine de Auger, secretar perpetuu al Academiei Franceze (n.a.).

Iată ce se răspunde:

1. *Saul* nu este *preistorie* și este culmea ridicolului a se zice că *Biblia* este *preistorică*.

Biblia și orice document scris a fost totdauna considerată ca *istorie*, dar pentru ignoranți, persoanele cari au trăit înaintea pantofarilor de la « Clubul muncitorilor » vor fi considerate vecinic ca ființe *imaginare* și deci *preistorice*. Istoria începe pentru dînșii de la data nașterei lor; literatura, de cînd au luat ei condeiul.

2. După *Biblie*, Saul cuncaște pe David înainte de lupta cu Goliat, dovadă: cap. 16, *Samuel*, versetul 21 zice: « Și David veni către Saul și se înfățișă lui și Saul îl iubi mult și îl făcu scutierul său ».

Iar tocmai în cap. 16, *Samuel*, verset 41 și următcarele, se întîmplă lupta cu Goliat.

3. Că Ionathan a murit în război s-a spus în tragedie, iar nu în *Țară*, nici după o zi, nici după șapte, dovadă: povestirea ostașului din *Saul:*

OSTAȘUL

M-aflam din întîmplare pe dealul Guilboac,
Fugeam din calea morței, căci ce era să fac,
Cînd iată că pe rege îl văd scăldat în sînge,
Mă cheamă și se roagă de mine, strigă, plînge,
Sărmanul, ți-era milă să-l vezi cum suferea.
El singur în o spadă proptită se împingea,
Și nu putea să moară, și-mi zise: « Îndurare,
Dă-mi moartea mai degrabă, căci nu mai e scăpare
Armata mea zdrobită a fost și Ionathan »...

Ar trebui să înțeleagă băiatul cu cîteva clase gimnaziale care se ascunde în *Lupta* sub pseudonimul « Ion Bacalbașa » că sunt oameni și opere mai presus de aceste cinci clase și mai presus de trivialitățile cu cari își împănează el ignoranța. Injuriile nu sperie nici nu micșorează pe nimeni. Ele, cînd sunt azvîrlite oamenilor de valoare, recad ca plumbul peste cei cari le-au aruncat.

Pseudonimul poate să fie convins despre un fapt ce nu se va tăgădui nici de dușmanii cei mai aprigi ai autorilor lui *Saul*, și anume: că opera și personalitatea lor literară va trăi atunci cînd nimeni, dar absolut nimeni în această țară, nu va mai ști că a fost odinioară și un oarecare Bacalbașa ce le-a aruncat ncroi. Unul dintre acești doi autori mai cu seamă — cel care semnează articolul de față — a fost atît de lovit și insultat, atît de prigonit și de nimicit ca om și ca scriitor, încît dacă n-ar fi însuflețit de un naționalism mai presus de cel comun, ar avea dreptul să se simtă nefericit că

este român. Dar băiatul ignorant de la *Lupta* a crezut că astăzi cînd toți zeii literari ai țării sunt pîngăriți de balele netrebnicilor este timpul să se ilustreze la rîndul său pe calea pe care i-a deschis-o larg insectele scîrboase ce se dezbat zadarnic sub binecuvîntatele împroșcări ale mult folositoarei « zacherline ». Îl așteaptă aceeași soartă. Dacă un Hașdău este numit ramolit și batjocorit într-un mod nedemn, cum nu s-ar mîngîia alții cari au citit mai mult decît pseudonimul Bacalbașa. Căci iată buneoare nu mai departe decît la anul 1877, ce se scria despre Victor Hugo, și nu într-un ziar, ci într-o carte didactică, *La France littéraire*, pagina 476: « Victor Hugo n-are nici gust, nici sobrietate în imagine; n-are eleganță în stil, nici puritate în limbă. Imaginele ce ne înfățișează sunt neexacte, dizgrațiate; Victor Hugo se rezumă în asocieri bizare de cuvinte și de idei; în proză este afectat. În dramă pune în scenă persoane imaginare și false, ciunteste istoria, îndreptățește sistematic toate viciurile; nu se dă înapoi dinaintea situațielor celor mai grozave și dezmățate etc. » Acest specimen de critică întunecă de tot pe al pseudonimului Ion Bacalbașa.

Pseudonimul numit tratează cîteodată pe unul dintre cei doi autori ai lui *Saul* de *maestru*. Deși are grija să sublinieze epitetul, el simte bine distanța ce îl desparte de adevărata literatură și cu o inofensivă zeflemea se exprimă astfel: « Ei! ce ziceți oameni buni? ce sunt astea, *maestre?* Apoi dacă clasicitatea nu însemnează: decît cărți vechi cari se citesc în școală, cum ați făcut o operă cu tendințe clasice? »

Firește că zeflemistul nu are să știe *cum*, de vreme ce el crede că Virgiliu și Orațiu, Omer și toți ceilalți cîți n-au făcut piese de teatru, neurmînd regulele lui Aristotel nu pot să fie numiți autori *clasici*. Este rugat însă, rugat, noul și extraordinarul erudit să creadă că nu va rîde nimeni de afirmarea că clasicii viitorului vor fi Hugo, Voltaire, Goethe și alți, ci va rîde, și încă cu hohot, cînd va auzi că pseudonimul Bacalbașa crede că *Biblia* e preistorică. Același rîs s-a produs cînd autorii lui *Saul* au fost învinuiți că nu au adus pe Ionathan după moartea tatălui său ca să dispute tronul lui « David » și zadarnic cearcă a se îndrepta pseudonimul zicînd că a voit să vorbească despre Isbocet, persoană ce în tragedia reprezentată nu a avut nici un rol.

Cu toate aceste, *Saul* va putea să fie considerat mai tîrziu ca operă clasică chiar din punctul de vedere al regulelor lui Aristotel, modificate în raport cu timpul, după cum, tot în raport cu timpul le-a modificat mult înainte Racine și Corneille. Iată în sfîrșit și una dintre definițiunile termenului clasic din dicționarul *Larousse:* « *Classique:* A l'usage des classes genre classique: par opposition au genre romantique. N.M. Auteur, ouvrage qui, par sa perfection, peut servir de modèle ».

Clasică dar este orice operă care prin perfecțiunea ei ajunge să servească de model.

Dar nu numai operile perfecte ajung clasice. Sunt clasice și unele nerozii. Astfel, în București, este foarte cunoscut *unul*, gazetar, frate cu alți doi gazetari, al cărui nume este însoțit de chiar frații săi cu calificativul « cel prost ». Acest unul, fără să voiască el, este clasic".

În presa epocii se poate urmări cu privire la *Saul* și o poziție de mijloc, mai curînd — totuși — favorabilă poetului. Astfel, *Naționalul* (V, 19, 5 anuarie 1894, p. 2), după ce amintește de cronicile din *Timpul*, *L'Indépendance rcumaine*, *Românul* („trage-i la înjurături"), constată într-un spirit de moderație: „E incontestabil că *Saul* nu e tot ce d. Macedonski a scris mai bine pînă acum". În timp ce *Țara (Ultime informațiuni*, II, 189, 1 ianuarie 1894, p. 3) constată: „Aseară s-a reprezentat pentru a doua oară tragedia *Saul*. Lume nu tocmai multă și e de regretat. Maestrul Ștefan Vellescu, profesorul Conservatorului nostru de declamație, va face o minuțioasă dare de seamă în ziarul nostru despre această operă de valoare". Cum am văzut, cronica a apărut într-adevăr (*Țara*, II, 193, 9 ianuarie 1894, reluată în *Albine și viespi*, I, 11—12, 1894).

În legătură cu tema și izvoarele acestei piese, cronica teatrală a făcut de la început o serie de asociații din motive predominant polemice: „Autorii au avut înaintea lor trei izvoare: legenda biblică, piesa lui Alfieri și pe a lui Semton [sic]"[1] (Inot, *Saul*, în *Adevărul*, VII, 1.753, 17 ianuarie 1894, p. 1). În *L'Indépendance roumaine* (24 decembrie 1893) se indică și *Saul* de Lamartine[2]. În realitate tema are o circulație mult mai vastă (Elisabeth Frenzel, *Saul*, în *Stoffe der Weltliteratur*, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1970, p. 661—663), noi înșine indicînd o serie de paralele care ajung pînă la André Gide. (Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 110.) Punctul de plecare este, într-adevăr, scenariul biblic, îmbogățit cu unele ecouri din Alfieri, Racine, Shakespeare. (Adrian Marino, *op, cit.*, p. 557—558.) Macedonski cunoștea *Saul* (1784) de Alfieri (*„Saul", opiniunea presei: răspuns la obiecțiuni, Literatorul*, XV, 7, decemvrie 1893, p. 1—13), dar referința de bază rămîne, fără îndoială, în primul rînd, *Vechiul Testament*. Într-o încercare de tipologie: *Spiritul ebraic și spiritul iudaic* (*Vocea drep-*

[1] Probabil A. Soumet, *Saül* (Paris, Ponthieu, 1822).

[2] Adriana Iliescu: „Nu știm ca Lamartine să fi scris vreo operă cu acest titlu" (*Literatorul, Studiu monografic*, București, 1968, p. 324; totuși, cf. Elisabeth Frenzel, *op. cit.*, p. 663).

tăței, XXVII, 25, 30 august 1909, p. 1), poetul revine asupra acestei teme, care-i este în mod evident familiară. Personajele Samuel și Saul formează în acest text obiectul unor noi considerații:

„... Ce au fost, ce sunt însă aceste două spirite în cazul de față? Cel dintîi, cel *ebraic*, a fost întocmit din mișcări sufletești sincere și cari totdeauna în mod sincer au înfățișat natura fizică a acestui popor.

Senzual și imaginativ, repede în manifestările lui, fie că ele ar fi mișcări de dragoste, fie că ar fi de ură, spiritul ebraic a rămas pînă în zilele moderne chiar ce a fost de la început, în timpii primitivi. Cei cari îl caută la evreii actuali pot să-l afle la orice răspîntie de drum. Cei cari ar voi să-l descopere și să-l studieze la evreii vechi, îl găsesc numaidecît în orice pagină din *Biblie*, dar îl vor găsi mai cu seamă în întruparea lui desăvîrșită și anume:

Pe cel ebraic, în *Samuel* și în *Saul*. Pe celălalt... Dar despre aceasta la timp. Așa, *Samuel*, năpăstuit precum era sau precum se credea că este de *Saul*, lucrează fără înconjur contra regelui căruia el îi detese atotputerea și tot așa, *Saul* este *iute*, fățiș în mîniele lui, iar sinceritatea lui mergea adesea pînă la naivitate, pînă la copilărie. Aceste două mari figuri biblice, ce nu știu aproape ce este falsitatea, se iau la harță și se luptă voinicește, piept la piept, fără ipocrizie. *Samuel* iritat blestemă pe *Saul*, iar acesta tot fățiș caută să desființeze cu putere morală pe fostul său binefăcător.

David însă intră la rîndul lui în joc și *David* este un alt spirit decît cel care însuflețește pe cei dintîi. Păstor și copil aproape, el, deși dăruit cu ochi ca cerul, ascunde în ei mișcări ce se depărtează de spiritul ebraic. *David*, ca orice păstor primitiv, este viteaz firește; este viteaz și o dovedește cînd provoacă pe *Goliat* și îl omoară, însă în fața uneltirilor de la o curte regească, el își dă grabnic seama că nici vitejia sufletească, nici cea fizică nu i-ar fi acolo de folos.

De unde se poate deduce foarte ușor că David este predomnit mai mult de un alt spirit, decît de cel vechi *ebraic*, cu alte cuvinte că este predomnit de cel care a fost numit *iudaic*, și *David*, predîndu-se intuitiv acestui spirit, frumos și seducător precum se simte, întrebuințează farmecul părului său de soare, al chipului său de serafim, al graiului său de aur, în direcțiunea de a-și face din aceste toate forța lui cea mare. Le întrebuințează și nu se înșală, căci ochii lui răpesc și cîntecile lui vătuiesc mîniele regelui, îl adorm și îl fură cu totul. El, cu aceeași înlesnire și cu aceleași mijloace, intră în prietenia lui *Ionathan* după ce s-a asigurat de aceea a lui *Samuel* cît și de aceea a lui *Saul*; ajunge nedespărțit de fiul regelui, leagă cu el mai mult decît o prietenie, o frăție, cucerește pe o mare parte din curteni și de clerici și își încoronează opera prin așternerea fiicei lui *Saul* sub dragostea

lui. În acest mod, aduce el singur, sau așteaptă cu dibăcie surparea lui *Saul* și odată cu întronarea lui așază pentru un timp peste evrei izbînda spiritului iudaic.

Lupta de aci înainte va urma aproape neîncetat în pămîntul lui Canaan între aceste două spirite, iar Christos, pe care unii dintre credincioșii lui se încearcă să-l schimbe în ariian, ca unul ce e din semința lui David, îl va rafina mai tîrziu pînă a face ca acest spirit să predomnească peste o parte însemnată a omenirei..."

Atît Elisabeth Frenzel, *op. cit.*, p. 663, cît și Raymond Trousson, *Un problème de littérature comparée : les études de thèmes*, Paris, 1965, p. 104, indică aceleași studii tematologice de bază, cărora le trebuie restituită și piesa lui Alexandru Macedonski și Cincinat Pavelescu, bineînțeles total ignorată: L. Hirschberg, *Saul-Tragödien*, în *Allgemeine Zeitung des Judentums*, 74, 1910; M.A. Thiel, *La Figure de Saül et sa représentation dans la littérature dramatique française*, Diss. Amsterdam, H.J. (Paris, 1926).

Variante

115

2 *(săli) C : (sale) A ; (egiptean) C : (egiptian) A ; 16* dementa *C, A :* ciudata *F.*

116

1 furată *C, A :* răpită *F ; 22 (lancea) C : (cu lancea) A.*

117

1 mă spăimîntă *C, A :* mă-nspăimîntă *F.*

118

14 Dar *C :* Și *A ;* menire *C :* chemare *A ; 15* sacră-nsuflețire *C :* sacră-nflăcărare *A ; 16* unde *C, A :* timpul *F ; 22* a fost *C, A :* fuse *F ; 25* Minutul mi se pare ales... — Cu îndîrjire *C, A :* Acum sosit-a ceasul... Iar tu cu îndîrjire *F ; 33* demnitatea *C, A :* o domnie *F.*

119

34 rîurau *C, A :* năvăleau *F ; 36* Că e teocrația o fantasmă bătrînă *C, A :* Că e teocrația fantasmă prea bătrînă *F ; 38* credit *C :* credet *A.*

120

13 Războaiele, comoare ți-aduseră în lăzi *C, A :* Războiul îți aduse tezaure în lăzi *F.*

121

5—6 SAUL / O clipă să n-aștepte, sunt gata să-i primesc. *(Ostașul iese.) A : omite C ; 11* Sosesc *C : omite A ; 17* Splendoare *C, A :* O, Saul, falnic rege, magnifică splendoare *F ; 18* nimenea *C :* niminea *A.*

123

14 că se *C :* de se *A ; 31* Cînd e rebeliune iertarea e greșeală *C, A :* În fața rebeliunei iertarea e-o greșeală *F ; 32* cînd tu ești un vultur *C, A :* iar tu ca un vultur *F ; v. 34—35 sînt anulate în F ; 36* Dar oastea totdauna *C, A :* Dar oastea ta viteză *F.*

124

18 (ceilalți) C : (asistenți) A ; 24 SCENA IX *C, A :* SCENA VIII *B.*

125

8 să-i *C, A :* să *B ; 11* mă reține *C, A :* mă-ngenuche *B ; 22* pe-al *C, A :* p-al *B ; 23* Abia o aspirare *C, A, B :* O singură-aspirare *F ; 24* e sîntă *C, A :* sfîntă *B ; 25* era așa frumos *C, A, B :* e-atîta frumos *F ; 32 (Mică pauză.) C, A : omite B ; 34* de chipul preaiubit *C, A, B :* de chipul îndrăgit *F ; 36* iarbă *C, B :* iarba *A.*

126

2 calcă-mă feroasă *C, A :* calcă-mă fieroasă *B :* calcă-mă sălbatec *F ; 5 (îngenunchează) C : (îngenunchează) A, B ; 32* paserilor *C, A :* pasărilor *B ; 33* sînt *C, A :* sfînt *B.*

127

4 (se duce spre a ieși) C, A : omite B ; 5 împlinită *C, A :* împlinită *(se duce spre a ieși) B ; 9* Că nu e o secundă *C, A, B :* Că nu este o clipă *F ; 14* pînă *C, B :* pănă *A ; 16* Cînd ochii mei văzură a soarelui splendoare *C, A : omite B ; 19* pustie *C, A :* cîmpie *B ; 20* Nici om să nu ne-ajungă, nici gînd să nu ne știe *C, A :* Nici gînd să nu ne-ajungă, nici om să nu ne știe *B ; 24* Urmează C, A: Urmează *(sărutîndu-i mîinile) B ; 25* SCENA X *C, A :* SCENA IX *B ; 28 (care a intrat fără să fie văzută) C, A : (care a intrat și i-a văzut) B.*

128

7 AGAG *C :* AGAG, SOLI *A ; 8* SOLDAȚI *C : 12* SOLDAȚI *A ; 9 în dreapta și în fund C : din dreapta, în fund A.*

129

21 (ea se refuză) C, A : (ea se opune) F.

130

4 (în mijloc) C : (la mijloc) A.

132

30 Răzmeriță *C :* Răzmeliță *A ; 31* o tîresc *C, A :* înfrățesc *F ; 32* Pericolul *C, A :* Primejdia *F.*

134

2 (reprezintă) C : (înfățișează) A ; (săli) C : (sale) A ; 18 vitejii știură *C :* știură vitejii *A ; 21* o lume de cugete *C, A :* o groază de cugete *F.*

135

2 În chiar minutu-n care *C, A :* În însăși clipa-n care *F ; 3* consoartă *C, A :* soție *F ; 5* Și-n fiece secundă *C, A :* Și-n fiecare clipă *F ; 13* Așa, — dar filistenii în frunte au un duce *C, A :* Un gînd de cotropire pe filisteni i-aduce *F ; 15* Ai noștri vor învinge *C, A :* Dar vor învinge-ai noștri *F.*

136

18—19 Că regele se-ntoarce e vestea-mprăștiată... / A fost o bătălie... *C, A :* Că regele se-ntoarce din lupta-nverșunată / E zvonul prin cetate *F ; 26* minutul *C, A :* prilejul *F.*

137

9 A noastră națiune *C, A :* A noastră scumpă țară *F ; 12* Și țara, țara noastră *C, A :* Și biata noastră țară *F ; 15* Abisul *C, A :* Nesațul *F ; 28* nimeni *C :* nimini *A.*

139

2 nemernică ființă *C, A :* reptilă omenească *F ; 3* Sunt cel care veghează trimis de providință *C, A :* Sunt cel trimis de ceruri aicea să păzească *F ; 16 (descoperă) C : (descopere) A ; 25* națiune *C, A :* țara asta *F.*

140

9 pulberea *C, A :* mijlocul *F ; 12* nimeni *C :* nimini *A ; 20* Și veselă ca cerul *C, A :* Senină cum e cerul *F.*

142

1 Să-mi ia iluziunea *C :* Din suflet să mi-l scoată *F ; 3* și vine *C :* văd bine *F ; 9* Apropie prin cîntec atomul de atom *C :* Apropie prin cîntec om, fiară, iarbă, pom *F ; 12* înmormîntat *C :* încovoiat *F.*

148

24 la bestii *C :* la fiare *F ; 30* Dar repede păstorul *C :* Și repede cu spada-i *F.*

152

27 În tristele minute *C :* În orele tristeții *F.*

154

19 prin *C :* de *F ; 25* Sosit nu este timpul *C :* Acum nu este timpul *F.*

155

5 chipul mai palid ca de ceară *C :* chipul ca florile de ceară *F ; 17* reînturnat *C :* înapoiat *F.*

156

6 în *C :* ce-n *F ; 11* dar ele sunt apă și se duc *C :* dar ele ca apă cum așa se duc *F ; 12* N-am vrut, nu voi nici astăzi de ele să țin seamă *C :* De ele, niciodată, n-am vrut a ține seamă *F.*

158

6 Aci este prea vesel, aci prea *C :* Acum este prea vesel, acum prea *F ; 8* omoară *C :* doboară *F.*

163

18 corpul *C :* trupul *F.*

165

2 Atunci degrab' s-aducă aicea pe-osîndit *C :* Atunci s-aducă în grabă aicea pe osîndit *F ; 19* Hrăni *C :* Nutri *F ; 20* În noaptea cugetării o faptă vinovată *C :* În mintea lui mîrșavă gîndire vinovată *F ; 28* Zadarnic cercetarea mi-a fost amănunțită *C :* Zadarnic cercetat-am cu grijă-amănunțită *F ; 30* Palatul a fost însă și e bine păzit *C :* Palatul tău, stăpîne, a fost și e păzit *F.*

171

25 Cînd ura grămădită, din piept *C :* Ca ura grămădită, în piept *F.*

172

6 Nu este Saul, rege *C :* Nu Saul este rege *F ; 14* Al morței sîngeroase, el ordinul l-a dat *C :* Da, dînsul este-acela ce moartea a ordonat *F ; 15* prin *C :* în *F ; 18* momentul *C :* prilejul *F.*

181

22 de *E :* pe *F.*

188

5 dacă-ți place *E :* că-i a ta *F ; 6* Dar ea, puternic rege, ea, ea nu te va face *E :* Dar să te facă rege puternic n-aștepta *F ; 9—10* Oricare dușmănie voi

ști din a ta cale / S-o-nlătur, departe voi de tine orice jale *E :* Oricare dușmănie și orișicare jale / Sunt gata s-o-nlătur oricînd din a ta cale *F ; 12* corpul *E :* trupul *F ;* 23 Zice *E :* Zise *F.*

191

18 Armata mea zdrobită a fost și Ionathan *E :* Armata mi-e zdrobită iar bravul Ionathan *F.*

193

27 întăritorul *E :* făuritorul *F.*

194

4 Orice în al meu suflet e încă pămîntesc *E :* Orice din al meu suflet ce-i încă pămîntesc *F ; 15—16* Adio! Însă astăzi fiindcă plec, aș vrea, / Mical, o sărutare să-ți dau, copila mea *E :* Și-acuma dezolată plecînd de-aci aș vrea / Să-ți dau o sărutare, Mical, copila mea *F.*

195

35 și *E :* iar *F.*

196

1 Te miri, nu știi, dar este așa... El l-a ucis... *E :* Nu te mira îndoielnic, căci dînsul l-a ucis! *F.*

Cîteva modificări și în republicarea postumă din Universul literar:

115

16 dementa *C :* nebuna *D ; 23* turbură *C :* farmecă *D.*

117

2 sîntă *C :* sîntă *D ; 3* vergin *C :* senin *D ; 13* efebule *C :* copilule *D ; 11* mîni *C :* miini *D.*

(p. 197) MOARTEA LUI DANTE ALIGHIERI

Publicată: Fragment din Actul al II-lea, [scena a V-a], în *Excelsior, Almanah de teatru, literatură, artă, muzică,* pe anul 1918, p. 9—13, cu titlul *Moartea lui Dante Alighieri,* tragedie clasică, trei acte în proză și versuri precedate de un *Pronaos.* Fragment din Actul I, scena a III-a [a IV-a], *în Universul literar, XXXVII, 22, 12 iunie 1921, p. 4, cu titlul Moartea lui Dante Alighieri,* tragedie în 3 acte și un *Prolog ;* Actul al III-lea, scenele III—IV și scena finală, în *Universul literar,* XXXVI, 45, 20 noiembrie

1921, p. 3—4, cu titlul *Dante văzînd pe iubita sa;* Actul al II-lea, scenele IV—VII, în *Universul literar*, XLII, 14, 4 aprilie 1926, p. 5—6, cu titlul *Moartea lui Dante*.

Republicată în întregime, postum, în *Opere*, II, *Teatru*, ed. Tudor Vianu, București, Fundația pentru literatură și artă, 1939, p. 275—329.

Textul autograf în manuscrisul 4.049, f. 1 r. — 101 v., Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, în trei caiete tip școlar: *Pronaos*, f. 2 r., *Dialogul din timpul Pronaosului*, f. 3 r. — 9 r., Actul I, f. 10 r. — 55 r.; Actul al II-lea, f. 60 r. — 82 r.; Actul al III-lea, f. 83 r. — 101 v., cu următoarea însemnare finală: „Sfîrșitul act. 3 și al tragediei, 1916, iulie". Titlul acestui text este următorul: „*Moartea lui Dante Alighieri* / Tragedie originală / Un Pronaos — trei acte și un / Epilog / Proză și versuri / de / Alexandru Macedonski / 1916, iulie", f. 1 r.

Reprodusă din manuscrisul 4.049.

A — *Excelsior*, 1918; **B** — *Universul literar*, 12 iunie 1921; **C** — *Universul literar*, 20 noiembrie 1921; **D** — *Universul literar*, 4 aprilie 1926; **E** — ms. 4.049.

Fragmentele tipărite cît și unele însemnări manuscrise conțin cîteva note explicative. Astfel, fragmentul din *Universul literar*, XXXVI, 45, 20 noiembrie 1921, p. 4, include și următoarea notă la *Clipa prielnică a trecut* (ediția de față, p. 259, r. 16):

„Prin clipa prielnică, Dante înțelege clipa de inspirație pe care o avusese în scena precedentă cînd începuse să scrie sfîrșitul *Divinei Comedii*. El termină această operă înainte de a muri".

Programul estetic al acestei piese este explicat de Macedonski într-un text intitulat *Din Grădina lui Akademos*, publicat pentru întîia dată de editorul anterior al *Morții lui Dante Alighieri*, în ediția sa (*op. cit.*, II, p. 493—496). Textul, un manuscris de 19 pagini, autograf, la Muzeul literaturii române, nr. 9.782, f. 1 r. — 19 r., de unde îl reproducem.

„Din Grădina lui Akademos

Scriind această tragedie, am voit să reînviez teatrul antic, pe Sophocle și pe Eschyl. Autorul crede că a reușit să facă un pas ce nu s-a făcut încă de alții. Dînsul poate să zică chiar că pentru întîia oară s-a scris o tragedie în înțelesul vechi al acestui termen.

Moartea lui Dante întrunește unitatea de timp, de loc, de acțiune și de caractere.

Tema pasională este, ca și la cei vechi, însăși personalitatea eroului, fatalitatea din viața lui, felul lui de a fi.

Cu privire la unitatea de timp, nu numai că ea s-a obținut, dar întreaga acțiune se petrece între orele 12 din zi și 9 seara, în loc ca ea să cuprindă clasicele 24 de ore. Tragedia începe cu eroul, cu protagonistul, și sfîrșește cu el.

O singură concesiune s-a făcut modernismului: nu am scris decît corurile în versuri. Încolo m-am servit de proză, dar de o proză al cărei ritm este simțirea interioară ce se desfășoară în cursul tragediei. Versurile, dealtminteri, pe lîngă că, în general, sunt rău zise aproape în toate țările, dar sunt și puțin gustate de publicul de astăzi. Corurile, ce în tragedia antică se înfățișau desigur bine în raport cu starea dezvoltării sufletești și artei dramatice de atunci, erau mai greu de introdus. Pentru lumea de astăzi, înfățișate în același chip, ele ar fi un nonsens. Nelegitimate de nimic, ar fi adus un zîmbet pe buze.

În *Moartea lui Dante*, boala eroului trebuia în mod firesc să dea naștere la *vedenii*, și ele nu puteau să fie pentru Dante altele decît *Muzele*, *Beatrice Portinari*, a cărei dragoste ideală l-a urmărit toată viața, *Posteritatea*, întrupată prin secolele ce aveau să treacă de la moartea lui, *Geniul* și *Simțirea* lui, în chipul a doi îngeri de lumină, *Brunetto Latini*, magistrul său scump, și, în sfîrșit, *Lucifer* și *Demonii* de care gîndurile mărețului cîntăreț urmau negreșit să fie pline.

Ca psiholog, am căutat a mă folosi de aceste împrejurări, și astfel, corurile nu surprind, își pierd caracterul de convenționalitate și sunt chiar aproape firești.

O altă stîncă primejdioasă era și starea sufletească a publicului de azi, obicinuit cu operetele, cu comediile-farse, sau cu *cîntecele* de *Café Chantant*. Pentru acest cuvînt se cerea, fără doar și poate, o pregătire înainte-mergătoare a spectatorilor din teatru. Acesta și este rostul pe care îl are *Pronaosul* ce dă, pentru întîia oară, viață literară unei pînze picturale, dealtminteri celebră: *Barca lui Dante* de Delacroix. Zisul *Pronaos*, sau *Prolog*, va mai contribui, după cît cred, să apropie și pe mulțimi cît mai mult putincios de măreția vieței lui Dante și de geniul lui. De altă parte, atît în *Pronaos* cît și în corpul tragediei, elementele muzicale și armonia dicțiunei recitativelor vocale, plasticitatea grupărilor, a cadrului decorativ și a nălucilor, au același scop. Credincios idealului meu literar de a da unei opere o viață cît mai puternică, mă adresez ochilor, auzului, simțirei și minței, și pentru aceasta — cel puțin așa socotesc — efectele tragediei sunt surprinzătoare și dintre cele pe care timpul nu le va slăbi.

Ca reguli desăvîrșite ale desfășurării unei lucrări scenice, m-am oprit la cele ale concentrării întregului interes asupra celui care îi întocmește

subiectul, și a intrărilor și ieșirilor care sunt, la mine, totdauna mai dinainte vestite, motivate de chiar acțiunea în curs, iar nicidecum *aduse sau trase de păr*.

Urmîndu-se așa, spectatorul nici nu mai are nevoie de *afiș*: el știe întotdauna cine se află în scenă.

O grijă de căpetenie a mea a mai fost să redau sufletul lui Dante și pe al epocei lui, condițiuni ce nu puteau să fie realizate decît în temeiul unor studii și cercetări lungi și amănunțite. E adevărat că am fost ajutat întru aceasta și de obijduirea ce era în propriul meu suflet cît și de epoca dantescă a propriei mele țări, sfîșiată, schingiuită și stăpînită ca și Italia uriașului poet, de cîteva familii care au azvîrlit-o către pieirea de azi...

Dezamăgit, pe lîngă aceasta, de mult, asupra valoarei ca *viață adevărată* a teatrului sentențios și de efect retoric al lui Racine și Corneille, eroii din *Moartea lui Dante* se înfățișează pe ei, își dezvelesc sufletul lor și al epocei lor, și nu vorbesc în *maxime și clișeuri filozofice*.

Rigid, ca poet, precum îl arată opera și viața lui, Dante nu-și înecă graiul cu epitete și comparațiuni, nu vorbește pentru spectatori sau cititori, își spune numai — și o face cu multă simplitate — viața și sufletul lui, simțirea lui. Dante cel pus în scenă este Dante cel adevărat, cel prigonit și umilit de oamenii timpului său, este Dante hulitul tutulor ticăloșilor și lăsat aproape pieritor de foame, și care își dă sfîrșitul în anul 1321, și în ziua de 13—14 septemvrie — seara — între fiii și fiica lui, călugăriță, într-o odaie deschisă asupra mării, și pe cînd vîntul echinoxului șuieră pe țărmii de la Chiassi...

Pe acest Dante l-am restituit, așa cum se înfățișează el, din epoca lui și din epoca noastră românească — epocă mai groaznică, poate, decît a lui — și i-am plămădit sufletul din scrierile lui, peste care am altoit, pe lîngă suferințele lui, pe ale mele, și, poate, pe ale altora multor din noi.

Evocațiunea unui Dante ca cel care a fost, îmi pare, prin urmare, foarte apropiată de adevăr. De altă parte, cadrul măreț ce-i înfățișează epoca și în care el evoluează, unitatea lui de caracter cît și a celorlalți, nălucile ce se desprind din starea lui psihopatică, toate aceste sunt destinate să dea acțiunei o înrîurire care să farmece și să robească, și din care nu se iasă decît ca dintr-un vis, odată cu lăsarea cortinei peste actul din urmă.

Între scenele ce aduc în literatură un element nou — cea de amor între Dante și Beatrice — între omul care trăiește și o umbră — umbra celei pe care a iubit-o — va impresiona desigur nu numai pentru ingeniozitatea și efectul ei teatral, dar și pentru simțirile pe care le cuprinde.

Interesul întregei tragedii care crește, cu toată simplitatea mijloacelor întrebuințate, este cu atît mai de fond cu cît nu se reazemă pe o țesătură încîlcită, altfel zis, *cusută cu ață albă*. Fatalitatea singură plutește de la început la sfîrșit peste Dante.

De acord în totul cu ce se cunoaște din viața poetului, nu mi-am învoit în această privință decît o neînsemnată abatere: cea în care presupun că numai în ziua morței lui el și-a scris terțetele finale. De fapt, istoricește vorbind, *Divina Comedie* a fost terminată de poet în anul morței lui, și cu oarecare bunăvoință s-ar putea admite că însuși adevărul în sine nu e altul, iar la urma urmei, spre a pune capăt oricărei discuțiuni, declar că criticii se pot certa cu Dante, căci dînsul este cel carè mi l-a spus pe calea inspirărei..."

O serie de note tipărite și de însemnări ale poetului ne îngăduie să fixăm data elaborării și încheierii în manuscris a *Morții lui Dante Alighieri*. Astfel, într-o notă din *Excelsior*, 1918, p. 13, se precizează: „Această piesă a fost începută în 1915 și sfîrșită la 27 decembrie 1916. A fost scrisă mai întîi în franțuzește și apoi în românește. Ea va fi reprezentată probabil îndată după terminarea războiului la Roma, Paris și Berlin." Textul din *Universul literar* (XXXVI, 45, 20 noiembrie 1921, p. 4) consemnează: „Această scriere a fost terminată în românește în luna iulie, iar în franțuzește în luna septembrie 1916 și amîndouă au fost revăzute definitiv în luna decembrie, ziua 28-a, anul 1916, în București". O însemnare, în același sens, și în jurnalul poetului, *Războiul țărei* (manuscris în posesia noastră, publicat de noi sub titlul: *Jurnalul lui Macedonski*, în *Steaua*, XVI, 3, martie 1965, p. 79): „26 august 1916. Ora 11 1/4 seara: Aș începe scrierea în limba franceză a *Morței lui Dante Alighieri*, dar n-am hîrtie și nici cerneală. Cît despre bani, deloc. Acest ziar al stării de asediu îl scriu pe petece găsite prin hîrtiile mele și cu cerneală sporită prin apă". O confesiune dezvoltată, într-un interviu (D. Karr, *„Moartea lui Dante Alighieri". Poetul Al. Macedonski dă prețioase lămuriri asupra noii sale lucrări dramatice*, în *Masca*, I, 2, 14 august 1916, p. 2—3):

„Zvonindu-se că marele poet Al. Macedonski a citit într-un cerc select de amici și admiratori o nouă lucrare dramatică, *Moartea lui Dante Alighieri*, operă de artă pură în stil mare, am cerut maestrului cîteva lămuriri asupra ultimei sale opere.

Maestrul urmînd cu ochii, cînd visători, cînd scînteietori de energie, curba albastră și himerică a fumului de țigare, ne-a însăilat pe un fir de mătase următoarele lămuriri:

« Da, este adevărat că am terminat o tragedie clasică, unică ce s-a scris pînă acum după modelurile curat antice. Ea este intitulată: *Moartea*

lui Dante Alighieri, în trei acte, proză și versuri, precedate de un *Pronaos* și de — să zic deocamdată — de un *Epilog* ».

« Dar cum de nu s-a știut nimic pînă azi de opera la care lucrai?... »

« Fiindcă nu voiam să fiu înrîurit în această privință cît de puțin de intimii mei. Dealtminteri nici nu eram sigur că îmi voi duce această operă la bun sfîrșit. Am studiat ani mulți sufletul lui Dante din opera sa, din cele cari s-au spus de comentatori despre această operă, din ce era timpul lui și din prea puținele date sigure asupra evenimentelor vieței lui. Cu toate aceste, poate nu aș fi ajuns să mă identific — cum cred că am reușit — nici cu sufletul acestui mare poet, nici cu epoca lui, dacă o lumină nu s-ar fi făcut în mine: cea că situațiunea României de azi e foarte apropiată de a Florenței de odinioară, pe rînd guelfă și gibelină, și în care cîteva familii singure se bucurau de întregul avut al Toscanei — disputîndu-și-l.

În Ion Heliade Rădulescu, în D. Bolintineanu, în C. A. Rosetti — acesta din urmă fugind în 1848 pe jos din București cu soția, tîrîndu-și după ea pe copiii mici și ținînd în brațe pe unul pe care îl lăpta — în N. Bălcescu, murind în exil — în mine însumi, poate, silit să-mi părăsesc de două ori țara din cauza prigonirilor și în unii ani neavînd nici pîine pe care s-o dau copiilor — cît și în mulți alții — în Nicoleanu, tăindu-și gîtul din cauza mizeriei și înnebunind apoi — am văzut tot atîtea suflete dantești și am înțeles atunci cu desăvîrșire viața, simțirile, epoca lui întreagă — nepieritoarea lui operă. »

« Dar, în sfîrșit, întrerupsei pe maestrul, moartea lui Dante a fost simplă, cum ai găsit în ea elemente tragice, scenice? »

« În această simplitate chiar — nimic nu mișcă mai mult decît naturalul și adevărul — lipsa de lovituri scenice sforăitoare. Acesta este secretul clasicilor. Era ușor de descoperit, dar mie mi-a trebuit evoluțiunea unei vieți.

Regulă generală dar: nimic ce este trăit și exprimat fără a se alerga cu intențiune după podoabe și numai ce este o destăinuire *desăvîrșită* a simțirei tale lăuntrice este, în artă și în literatură, *frumosul absolut, frumosul etern* ».

« Și pe cînd să sperăm că ne va fi dat să vedem *Moartea lui Dante*? »

« Știu eu? Mai întîi încă nu sunt hotărît s-o dau. Scriind-o, am voit numai să realizez poema ce purtam în suflet și în minte. Apoi muzica ei nu e încă gata ».

« Va fi dar și muzică? »

« Negreșit, de vreme ce în ea am coruri ».

« Și cine e cel care o face? »

« Însuși Cuclin. Mai mult nu adaug. Cine se ocupă cu muzica, fie numai în treacăt, nu trebuie să ignoreze cine e Cuclin. »

« Negreșit. Cu atît mai mult că e și premiatul lui Enescu. Dar, scumpe maestre, urmai, n-ai putea să ne dai o idee generală a tragediei? »

« O voi face, însă nu astăzi — ora mea de lucru se apropie și — o știi — eu nu lucrez la întîmplare, ci după fantezie. »

« Ne vei încredința cel puțin care ți-este preocuparea literară a momentului? »

« Cu multă plăcere, dar n-o spune: traduc *Moartea lui Dante* în limba franceză... »

« A! »

« Da: și amicul meu Domenic, un frumos și puternic talent de poet, îi va face versiunea în cea germană, după cum a făcut, încă de acum o lună, și versiunea lui *Le Fou* ».

« Mărturisește însă că *Le Fou*, la Berlin, ar fi cel puțin ciudat ».

« Crezi? Eu — nu », răspunse maestrul, și, el zîmbind, eu cugetător, ne despărțirăm".

Preocuparea esențială a acestei perioade — mesianismul și drama creatorului obsedat de împlinirea operei capitale a vieții sale — străbate și în alte mărturii ale poetului. Cf. B. Nemțeanu, *O după-amiază cu maestrul Macedonski*, în *Scena*, I, 28, 24 octombrie 1917, p. 1:

„... Cu lucrarea asta, ne spune poetul, am reușit să dau o tragedie unică în literatura mondială. M-am folosit de mijloacele cele mai simple, ca să obțin efectele cele mai grandioase. Am respectat regula celor trei unități, pe cari puține lucrări le întrunesc, și am găsit un truc fericit ca să legitimez corurile. În cele mai multe tragedii, corurile se potrivesc ca nuca în părete. În opera mea, corurile nu sunt decît ecoul delirului lui Dante, bolnav de friguri.

Subiectul tragediei? Iată-l. Credința mea este că orice om trăiește atîta cît îi trebuie ca să-și îndeplinească misiunea pe pămînt. Or, lui Dante, care a scris *Divina Comedie* — misiunea vieții sale — i-a mai rămas să compună ultimele șase terțete ale operei. Aceste șase terțete pe cari nu le poate scrie, nu-l lasă să moară. Pe acest pivot fundamental al tragediei se încolăcesc o sumă de peripetii dramatice, cari toate se rezolvă prin moartea poetului, în clipa cînd muzele îl învrednicesc să aștearnă pe hîrtie ultimul vers al celor șase terțete.

La o întrebare a noastră, dacă pe lîngă literatură, s-a ținut seamă, în execuția piesei, și de mișcarea scenică, indispensabilă unei piese de teatru, poetul ne răspunde zîmbind:

« Am de toate. *Prologul* sau *Pronaosul* ne duce de-a dreptul în iad. Draci, foc bengal, tot ce poftiți. Dante al meu va mulțumi și pe cei de la

Capul Podului și pe cei din Popa Nan. Așa cum e, tragedia asta constituie opera capitală a vieții mele. Fac și eu ca Sofocle, care, pe culmea anilor, a dat lucrarea sa cea mai valoroasă! »

Aceste ultime cuvinte, maestrul le sublinie cu hohotele lui de rîs caracteristice, cari nu-s zgomotoase decît în intenție, nu și în sunete.

Vorbirăm de război, de lipsa de... alimente și maestrul ne detalie menu-urile sale extrem de democratice din iarna trecută.

« Ei, dar acum, continuă poetul, cu hohotele lui de rîs caracteristice, am nevoie de o epocă de mare lux, care să-mi răscumpere toate suferințele. Vreau s-o sfîrșesc în frumusețe. La asta sper să-mi ajute *Dante*. Piesa mea se va juca, după război, la Paris, Berlin și Roma. Vă închipuiți ce impresie o să facă tragedia lui Dante în Italia! Sunt în țara asta vreo optzeci de teatre, așa că piesa se poate juca pe patruzeci sau cincizeci de scene într-o seară. Am posibilități să fac milioane într-o singură stagiune! »"

Față de aceste date, articolul — cu titlu promițător — al lui Al.T. Stamatiad, *Note și însemnări. „Moartea lui Dante Alighieri" de Alexandru Macedonski*, în *Adevărul literar și artistic* (XIV, s. II, 760, 30 iunie 1935, p. 8) nu aduce nimic în plus.

Dintr-o altă însemnare, din 20 noiembrie 1919, reprodusă în *Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 493, rezultă că poetul a avut într-adevăr intenția să-și joace piesa în Italia. Își dorea deci: „Douăsprezece mii lei în monedă italiană, cu care să mă pot duce la Roma pentru reprezentarea tragediei mele *Moartea lui Dante*". O confirmare în același sens și într-o carte de vizită, nedatată, probabil din 1919 („Alexandre Macedonski, Rue N.D. de Lorette, 48, Paris; C. Dorobanți, 23, București"), adresată, se pare, unui corespondent al poetului, Ion Bibicescu (George Sorescu, *Macedonski și „Moartea lui Dante"*, în *Ramuri*, II, 11, 15 noiembrie 1965):

„Dînd ca în toți anii un festival, în urma căruia voi pleca în Italia pentru reprezentarea operei mele dramatice *Moartea lui Dante*, sunt convins că voi avea sprijinul dv. ca să pot contribui la ridicarea prestigiului literaturii noastre în Occident. Pe lîngă aceasta voi fi foarte măgulit să știu pe o persoană atît de luminată ca dv. printre auditorii mei.

Alătur un cupon de loje plătibil autorului și îmi exprim recunoștința mea".

Că Macedonski a avut — efectiv — intenția reprezentării piesei sale, în țară sau în străinătate, rezultă și dintr-o serie de „note de regie", păstrate

pentru Actul al II-lea, într-un manuscris autograf, de 15 pagini (Muzeul literaturii române, nr. 9.807, f. 1 r. — 15 r.), inedit, pe care-l reproducem:

„NOTE

Actul 2-lea

În acest act, ce se desfășoară tot în decorul Actului I, și ce urmează ca și cum cortina nu s-ar fi coborît, se află mai întîi în scenă — din care lipsește *Dante* — *Abatele* și *Ducesa*. Amîndoi își arată mulțumirea cu privire la sosirea fiilor și fiicei poetului, și mulțumirea că el s-a retras în camera de alături, spre a se odihni. *Abatele* spune în același timp *Ducesei* că gloria cea mare se apropie pentru poet, căci cei mai strălucițI seniori ai Romei au început, să plătească cu greutatea aurului copii ale *Divinei Comedii*, ale cărei șase terțete finale, ce lipsesc încă, sunt așteptate de toți cu înfrigurare...

Ducesa se miră aflînd această lipsă... Ea credea poema încheiată, dar *Abatele* o încunoștiințează că *Dante*, el însuși, a scris pe copiile ce i s-au supus spre semnare că dînsele n-au fost încă scrise.

Dar scena e întreruptă de intrarea fiilor care vin din odaia tatălui lor și unde l-au lăsat dormind liniștit sub privegherea sorei lor. Ei, la început, nu văd nici pe *Abate* și nici pe *Ducesa*, și nu-și dau seama de prezența lor pînă ce ea îi întreabă dacă au hotărît pe tatăl lor să-și amîne plecarea. Dînșii răspund că au obținut de la el numai cu multă greutate să nu plece decît în dimineața zilei următoare. Pentru acest cuvînt, spun dînșii, ei se pregătesc să meargă în oraș spre a găsi o lectică și cai care să-i transporte pe dînșii și pe tatăl lor la Mantova.

Ducesa le oferă în zadar una din lecticele curței sale și caii trebuincioși. Ei susțin că și așa *Ducesa* a făcut prea mult pentru tatăl lor și salutînd-o respectuos ies din scenă. Dar *Bepo*, care se arată în urma lor, aduce știrea că orașul este în mișcare și că a ales delegați care să ceară casei stăpînitoare a Ravennei depărtarea imediată a poetului. Indignarea *Ducesei* e desigur mare. *Abatele* însă o convinge că trebuie să primească pe aleșii mulțimei spre a da timp *Ducelui* să sosească cu escorta sa de soldați...

Această scenă e condusă cu mult spirit, dibăcie și finețe.

Scena următoare e o recufundare în halucinare și vis.

Muzele și *Geniul lui Dante* se află de rîndul acesta singurele cu ele însele în scenă, și iată cum deschide acțiunea *Muza Epopeei*, care este conducătoarea și interpreta celorlalte:

El doarme — doarme liniștit —
În somn nu este suferință,
Înalta soartă și-a-mplinit,

Și viața nu l-a biruit.
Purtat prin slăvi e de credință,
Și doarme — doarme liniștit.

CORUL MUZELOR

Înalta soartă și-a-mplinit
În somn nu este suferință.

Dar una din *Muze* nu e de aceeași părere. Ea crede că moartea poetului nu trebuie să vie încă, deoarece la opera ce-l va face nepieritor mai lipsesc șase terțete, și cele din urmă, pe care el nu le-a scris încă. Astfel, dînsa întîmpină pe surorile ei cu următoarele versuri:

Mai e, surori, o amînare,
Căci zeii astfel o voiesc:
La preaînalta lui cîntare
Terțete șase mai lipsesc.

Poetul *Morței lui Dante Alighieri* își susține în acest chip admirabila teorie că un om nu moare înainte de a-și îndeplini misiunea lui. Alex. Macedonski a fost stăpînit, în adevăr, în tot cursul frumoasei deși tragicei și dureroasei lui vieți, că, pe cît cineva mai poate să fie folositor la ceva sau cuiva, el e condamnat să-și ducă viața înainte, și că nimini nu-și încheie zilele decît atunci cînd nu mai are în simțire sau în minte nimic. Cu alte cuvinte, oricare ar fi vîrsta celui care moare, moare la timp.

Muza Epopeei, care intervine în acest dialog, recunoaște, dealtminteri, și ea că așa este, dar reclamă pentru dînsa privilegiul de-a inspira ea poetului sfîrșitul uriașei lui epopei. Dacă n-a făcut-o e că n-a aflat încă momentul prielnic cînd, cu ajutorul *Geniului* lui Dante, să-i strecoare în timpul somnului în minte versurile ce-i vor încheia poema.

După cum se vede, o altă teorie este schițată aici: cea că fiii zeilor, poeții, sunt niște strune ce sunt mișcate de o suflare ce vine de aiurea, și că, prin aceasta chiar, făptura lor, ce este mai apropiată de divinitate, se osebește de a celorlalți oameni.

Cum însă, prigonitul timpului său doarme de rîndul acesta liniștit, *Muza Epopeei* șoptește *Geniului poetului* — care se ivește schinteietor de lumină — *terțetele* ce-i vor încheia poema și viața spre a i le întipări în minte în timpul somnului; acesta primește însărcinarea și...

Dar pasuri se aud, sunt copiii lui Dante care se înapoiază din oraș și vedeniile dispar. Fiii lui Dante își arată mulțumirea că *Bepo* i-a îndreptat către un chirigiu de lectică și de cai cinstit, și cu toate că prețul pe care s-au învoit nu e mare...

« Ah! strălucit lucru e și banul », esclamă unul din ei. « Cît soare și cîtă putere se află în el ».

Tatăl lor însă, care intră sprijinit pe fiica sa pe o ușă laterală ce se deschide asupra bazei trapezului, a auzit cuvintele din urmă... O scenă foarte mișcătoare ia naștere. Banul nu e nimic — soarele și puterea sunt în suflet, în tinerețe și în sănătate — într-un cuget curat.

Își aduce aminte de tinerețe, dar în curînd cheamă lîngă dînsul pe fii și pe fiica sa. Îi mîngîie pe rînd, le spune cuvinte atingătoare, iar cînd aceștia își exprimă teama că se va obosi, le arată că e întremat și chiar că o șoaptă tainică i-a deșirat în somn versuri pe care le-a uitat, însă ce nu e cu putință să nu-i reînvieze în minte, fiindcă tot ce vine de sus trebuie odată și odată să vorbească cu glas tare oamenilor.

« Căci s-o știți, copiii mei, cîntecul vine de la zei. Ei sunt simțirea și cugetarea poeților ».

Apoi, după ce vorbește cu o nespusă duioșie de dînșii, luîndu-i pe fiecare în parte și arătîndu-le cît îi dorea...

« Cît despre muma voastră, despre Gemma Donati, adaugă el, ați făcut bine că ați iubit-o și respectat-o ».

În același sens și amintirile lui Bogdan Varvara (*Adevărul*, anul 43, 14.323, 5 septembrie 1930, p. 2), care socotea piesa „pierdută":

„Încă o piesă pierdută?

... Dar Alexandru Macedonski a mai avut o piesă de teatru. Mi-a fost dat s-o ascult, citită de maestru, într-o seară de septembrie. Ca de obicei, ascultătorii se aflau în salonul mare cu jilțuri la perete. Alexandru Macedonski nu voia să-și ia locul pe tronul înalt sorocit, de data aceasta, umbrei aceluia pe care-l evoca în piesă. Citea la o masă rotundă, în mijlocul încăperii, la lumina unei lămpi de petrol. Erau acolo d-nii Victor Eftimiu, Dragoș Protopopescu și Al. T. Stamatiad.

Alexandru Macedonski citea un *Pronaos* și trei acte. Piesa se numea *Moartea lui Dante*. Despre ea, poetul spunea că va fi jucată, fără zăbavă, la Roma și va avea apoi suficient bănet ca să devină mare industriaș sau negustor chiabur de mărunțișuri.

Piesa nu s-a jucat la Roma.

Nu a intrat nici pe scena Teatrului nostru Național.

S-a pierdut? A fost distrusă?

Am mai semnalat, cîndva, dispariția — de data aceea stranie — a unui roman și a altor manuscrise ale lui Ioan Slavici.

Să mai înregistrăm o nouă pierdere?

Ar fi păcat !"

Izvorul de bază, după toate indiciile, a fost oferit lui Macedonsk de ediția: *La Divina Commedia di Dante Alighieri*, con note tratte dai migliori commenti per cura de Eugenio Camerini, Edizione stereotipa, Milano, Sanzogno, 1890, după care scoate note, transcrise de Ana Macedonski și citate în *Opera lui Alexandru Macedonski*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 60. Tot aici, capitolul *Dante* (p. 59—66), pentru toate lecturile, citatele și afinitățile „dantești" ale poetului; cf. și studiul: Adrian Marino, *Cînd Macedonski cetea pe Dante...*, în *Viața românească*, XVIII, 11, noiembrie 1965, p. 34—37. Unele contribuții ulterioare: Titus Pîrvulescu și Dumitru D. Panaitescu, *Dante în România* (*Studii despre Dante*, București, Editura pentru literatură universală, 1965, p. 383—384) nu aduc — la acest capitol — nimic nou.

După toate indiciile, Macedonski este al treilea autor român care încearcă să aducă pe Dante pe scenă, după Veronica Micle, într-o încercare neterminată (Titus Pîrvulescu și Dumitru D. Panaitescu, *op. cit.*, p. 382) și Nicolae Iorga, *Moartea lui Dante* (Craiova, 1922). O comparație a celor două piese, la Mircea Zaciu, *Al. Macedonski și N. Iorga*, în *Tribuna*, XI, 16, 20 aprilie 1967, p. 3.

Reproducem întocmai ms. 4.049, cu o singură excepție: textul privind „*Persoanele* și înfățișarea lor" se află în ms. (f. 11 v. — 12 r. v. — 13 r.) după *Pronaos*, *Dialogul din timpul Pronaosului* și indicațiile de scenă pentru Actul I, iar în ediția de față este tipărit după titlu și înainte de *Pronaos*. Tot în ms., f. 62 r. (ediția de față, p. 239, r. 32), următoarea notă: „*lumei* — cuvinte dintr-o convorbire cu d. Foti, fruntașul literat și prieten al meu. A.M."

Variante

247

9 Î-tiiul *E*: I-ul *A ; 13* e *E :* este *A ; 20 (care s-a arătat sprijinit pe fiica lui și a auzit cuvintele din urmă) E : (care a înaintat, ieșind de pe o ușe laterală din stînga fundului scenei, sprijinit pe fiica sa, călugăriță) A ; 24—32* Nu mai am decît unul din aceste trei bunuri, dar tot am mult. Cu toate aceste, ce frumos era totul în mine și împrejurul meu, cînd aveam și pe celelalte două. Oh! tinerețea! Cum s-a dus! *(Mică pauză.)* Dar sănătatea?... Cum m-a lăsat și ea! Și cîte puteri sufletești nu mi-au dat, sufletești și trupești, și una și alta! Dar veniți mai aproape de mine, trageți cîte un scaun — așa! — așa! *E :* Nu mai am decît unul din aceste trei bunuri, dar tot am mult. Am mult, fiindcă sunt împăcat cu mine. Mi-am făcut datoria în viață. Cu toate aceste, ce frumos era totul și în mine și împrejurul meu, cînd aveam și tinerețe și sănătate. Oh! și cum s-au dus amîndouă! Și cîte puteri sufletești și trupești nu mi-au dat și una și alta. Dar veniți mai aproape... trageți fiecare cîte un scaun încoa — așa! *A.*

248—249

2 *(Sărută) E : (Mîngîie) A ; 3 (Sărută pe fiica sa.) E : (Trece mîna prin părul fiicei sale.) A ; 5* Î-tiiul *E :* I-ul *A ; 6* Tată, te obosești însă *E :* Tată, te turburi și te obosești *A ; 10* Oricum... cred... *E :* Oricum... *A ; 13* acum *E*: adineaori *A ; 15—36 ; 1—16* Gîndiți-vă: trei ore de somn în șir — și de somn liniștit, dulce — glumă e asta?... legănat de aripi, sărutat de aripi... O! și într-un vis pe care nu-l mai țiu minte, dar a cărui frumusețe, a cărui lumină îmi umple încă sufletul... Cuvintele pe care le-am auzit apoi — vai! de ce nu le știu? Sunetele lor se deșirau de pe o cordea de aur și cădeau unele după altele ca niște mărgăritare, iar armonizîndu-se întocmeau ca un cîntec. O! și ce cîntec? Al însăși celor șase terțete de pe urmă ale epopeei mele... În sfîrșit... Ce e de făcut? Sunetele vorbelor nu mi-au rămas în simțire... Mi-a rămas numai ca un parfum al lor... Și cu toate aceste, ceva îmi spune că ele nu pot să fie stinse de veci — căci s-o știți, copiii mei, cîntecul vine de sus, de la zei. Cum mi s-a dezvelit taina, e greu să vă spun, dar tot o să-ncerc... *(Mîngîie pe unul din copii.)* Chipul tău nu s-a schimbat mult... *(Mîngîie pe celalt.)* O! nici al tău! *(Mîngîie pe fiica sa.)* Al tău și mai puțin. *(În vremea aceasta copiii lui Dante s-au lăsat treptat în genuchi împrejurul lui.)* O să-ncerc dar, deși e mult de atunci. Știu eu cîți ani aveam? Cincisprezece, șaptesprezece? Poate mai puțin, dar peste șaptesprezece, nu — și... copilărie curată! ... într-o noapte m-am deșteptat din somn în hohote de plîns, iar cînd mi-am reluat firea știam doar atît: că-mi vorbiseră glasuri dumnezeiești și că numai ciuda că nu țînusem minte spusele lor îmi smulseseră lacrămile. Ce este însă ciudat de tot e că, tîrziu, foarte tîrziu, la începutul vremei cînd începusem să mă duc din cerc în cerc spre locul chinuiților de veci și cînd terțet după terțet se înșiră cu înlesnire sub pana mea, nu știu de ce-mi veni gîndul că nu le scriu eu — care să fie acest mister, copiii mei? și că vorbele ce izvorau de sub pana mea, și ca de la sine meșteșugite în versuri, mi-ar fi suflate de altcineva în auz — de un altcineva care nu eram eu, dar care putea prea bine să fie cel din visul meu de odinioară — chiar el — chiar el care mi le înnoia în minte și că... *E :* Trei ore de somn în șir, de somn liniștit și dulce — glumă sunt?... sărutat de raze, legănat de aripi! O! și într-un vis atît de luminos, vis în care se deșirau cuvinte — pietre scumpe mai curînd decît cuvinte — și ce se rînduiau la urmă spre a întocmi flori de ametistă și de opal, de rubin înflăcărat, de peruzele de culoarea

cerului în apus, și ce prindeau toate grai și ce-mi cîntau toate cele șase terțete de pe urmă ale poemei mele... *(Mică pauză : își trece mîna pe frunte.)* Dar unde le este acum înțelesul?... Cum nu-l mai găsesc? Și cu toate aceste, ceva îmi spune că el îmi va reînvia cîndva în minte. Căci s-o știți, copiii mei, cîntecul vine de sus — de la zei. Dovadă e că de cîte ori am luat condeiul, îmi dau seama că cuvintele pe care le așterneam pe hîrtie nu pornesc din simțirea și cugetarea mea, că-mi vin de aiurea... Dar să vorbim de voi...O! întîiul meu născut... *(mîngîindu-l)*, parcă timpul n-ar fi curs pentru tine, atît de puțin te-ai schimbat. *(Privindu-l de aproape.)* Și cu toate astea, iată o dungă între sprincene pe care nu ți-o știam... Ce vrei? Viața! *(Celui de al doilea fiu al său.)* Dar tu? Schimbare mare nu văd nici în tine... Tot vechea încercuire de sub ochi... Mai hotărîtă chiar. Ferește-te. Prin stradele întunecoase ce pornesc dinspre Arno, primejdia pîndește pe cei care umblă prea cu nasul în cutele mantalei și cu pîsla pălăriei prea înfundată pe ochi... *(Către fiica lui.)* Tu singură ești aceeași — tot sfîntă și cu seninătatea cerului în ochi. Dar aveai oare nevoie de vestmintele în care te văd?... Taci — nu zici nimic — te știu fericită că le-ai îmbrăcat... Fie voia lui Dumnezeu. Cît despre muma voastră, Gemma Donati... *A ; 17* ÎNTÎIUL *E :* I-ul *A ; 18* Cum te obosești, tată *E :* Îți înrăiești singur boala *A ; 20—28* Deloc. Dacă vă spun că sunt vindecat. Dar să vorbim de voi — de muma voastră — de Gemma Donati pe care ați făcut bine că ați iubit-o și ați respectat-o. Cele care s-au petrecut între noi nu vă priveau. Gemma a fost o femeie cum sunt puține: demnă și de iubire și de respect. Putea ea însă să mă înțeleagă? Eram însurat cu alta — cu o nălucă... Eu am fost vinovatul. Și poate nici eu: nimini nu poate să fie decît ce este. Ea, ce-a fost — eu, ce sunt... *E :* Ați făcut bine că ați iubit-o și respectat-o. Cele care s-au petrecut între noi nu vă privesc. Gemma a fost o femeie cum sunt puține. Demnă și de iubire și de respect. Dar putea ea să mă înțeleagă? Eram însurat cu alta — cu o nălucă! Eu am fost vinovatul. Și poate nici eu. Suntem fiecare ce ne-a născut Dumnezeu să fim... Ea, ce-a fost, eu... *A ; 29—30* FIICA LUI *(mîngîindu-l) E :* FIICA LUI DANTE *A ; 32* ÎNTÎIUL *E :* I-iul *A ; 34* AL II-lea *E :* AL II-lea FIU *A*.

250

2—30 Bine. Mă liniștesc. Cît despre sănătos — uitați-vă la mine... *(Se scoală fără șovăire.)* Iată: slăbiciunea mi s-a dus... Nu mai sunt înfrigurat pe care l-ați găsit. *(Dante se mișcă în timpul acesta cu siguranță printre copiii lui. El se duce apoi spre colonada ce dă spre mare.)* Puteți, prin urmare, să nu mai aveți teamă. Vedeți singuri: nevoie n-am de sprijin. Puterile

mi s-au întors. *(Se oprește lîngă coloane uitîndu-se spre mare. Efect de lumină roșie.)* În ce glorie apune! Și ce frumoasă e marea — viața! Și cum amîndouă au să se ducă odată cu el, să se înece în întunerec, să nu mai fie. Da. Dar și cum are să renască și el și totul — mîine. Ați auzit, copiii mei — mîine! Căci orice azi are un mîine — îl are, să n-o uitați. *(În extaz.)* Marea! Soarele! Viața! *(Cu liniște, către copiii lui.)* Ei! vă mai îndoiți acum că nu sunt bine? Nu m-ați însănătoșit numai, ci m-ați întinerit. *(Se plimbă cu pasuri mari.)* ... Ce vreți mai mult? Și acum am să vă rog și eu ceva. *(Se aude un sunet de clopot ce cheamă la masă.)* Tocmai la asta mă gîndeam: clopotul cheamă la masă. O mulțumire, o mare mulțumire faceți-mi-o... Voi sunteți obosiți, veniți de pe drum, zdruncinați de emoțiuni... duceți-vă fără grijă la masă — fără nici una. Mai e în sfîrșit și altceva și am să v-o mărturisesc: voi să mă reculeg — să rămîn singur — așa sunt poeții, da — duceți-vă — fără, fără nici o grijă. *(Îi duce binișor spre galerie.)* O voiesc — sunt bine — cu totul. *(După ce dispar.)* Singur încă o dată *(ducîndu-se spre colonada din dreapta)* în fața mării, a soarelui, a cerului *E :* Dar nu vedeți că puterile mi s-au întors? *(Se ridică și umblă cu înlesnire.)* Nu mai am nevoie nici chiar de sprijin. *(Se oprește lîngă colonada din dreapta, uitîndu-se spre mare. Soarele e în apus. Efect de lumină roșie.)* În ce glorie apune! Și cît de frumoasă e marea — viața! ... Și cum amîndouă se duc să se înece în întunerec odată cu el. Da — dar și cum are să renască acest soare mîine, și împreună cu el, tot... Ați auzit, copiii mei — mîine — căci fiecare azi are un mîine — îl are — să n-o uitați. *(În extaz.)* Marea! Soarele! Viața! *(Cu liniște, către copiii lui.)* Mai mă credeți acum bolnav? Voi mi-ați redat nu numai sănătatea, ci și tinerețea. *(Vine spre ei cu pași mari.)* Iată cît sunt de puternic. *(Ascultînd sunete ce nu se aud.)* Nu mă înșel. Am auzit clopotul sunînd pentru masă. N-ar fi cuviincios să nu vă înfățișați Ducesei la prînz... *(Îi duce încet spre galerie.)* Duceți-vă, fără, fără nici o grijă. Voi, în sfîrșit, să mă reculeg. Așa sunt poeții. Vedeți... sunt bine... fără, fără nici o grijă. *(După ce dispar, reîndreptîndu-se spre colonada din dreapta.)* Cu ce ochi privește Dumnezeu pămîntul și cîți alți ochi deschide el asupra altor lumi pe care nu le știm! Și ce nu se află în privirea lui? Flori, zîmbet, colori, viață, tot *A*.

229—230

16—25 A putut.... Tu știi ca și mine că necuratul stă la pîndă... *(Se închină cu evlavie.)* Dumnezeule! Nu-l mai răbda să ispitească pe oameni... căci — răspunde-mi: Ființe sunt acestea, sau păreri?... *(Cu spaimă.)* Umbre? Năluci? Iazme ale vreunei vraje? *(Mișcare a lui Dante.)* Știu: ești dreptcredincios și dacă Dumnezeu ți-a dat așa de grele necazuri, ți le-a

măsurat după puteri. Puterile însă au margini și ele au putut să te părăsească în vreo clipă. Apoi, nu ești tu și singurul om care s-a coborît în Iad? *E:* Tu știi ca și mine că necuratul stă la pîndă *(se închină cu evlavie)* și... Dar răspunde-mi. Ființe sunt acestea, sau păreri? *(Cu spaimă.)* Umbre? Năluci? Iazme ale vreunei vraje? *B; 27—34; 1—37* Înțeleg... O! și nu mă miră că inima omenească, precum ai zis-o singură, e slabă — nu mă miră că te-au turburat spăimîntătoarele gînduri... Dar, Madonă, privește-mă în față — în numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh, fac cruce și spun că dacă vrajă este împrejurul meu, ea este a curățeniei sufletului meu și a puterei lui Dumnezeu. El n-a vrut să mă lase niciodată singur. Pribeag, batjocorit, neluat în seamă de marii acestui pămînt — flămînd adesea — da: Madonă! flămînd! — jefuit de avutul meu și înstrăinat de copiii mei — singur! — știi ce va să zică *singur*, Madonă? El a sădit puterea lui în mine și m-a înfășurat apoi cu dînsa. Oaste cerească este cea care mă înconjoară. Prin cei care mă înconjoară am pus stavilă Iadului, care se azvîrlea asupră-mi. Gonit dintre oameni, am trăit printre îngeri. Copiii mei, cei cu totul ai mei, închipuirile! — căci au fost zămisliți numai și numai din gîndul meu — m-au mîngîiat de lipsa celorlalți. Și aceste închipuiri, Madonă! O! Ele mi-au dat și putere și avere. Am trăit și pe una și pe alta printr-însele și le-am văzut aci ticăloșia, aci zădărnicia. În vis și în cer am trăit, Madonă, iar patria mea poate să-mi țină porțile închise. Necazurile m-au oțelit și sufletul meu s-a făcut de diamant. Ce m-ar mai atinge? Pe acestea *(gest arătînd Nălucile)*, pe care mi le-am smuls din suflet — ființe pentru mine, năluci pentru cei mulți — dar pe care — orice ar fi ele — le am totdauna în preajmă, sunt totdauna cu mine, nu mi le poate răpi nimini. Nici moartea. Le voi lua cu mine cînd mă voi duce. Sau nu: ele trăind prin mine, mă vor urma singure... *(Se așază pe laviță cu capul în mîini iar peste puțin se ridică din nou și reia cu înfrigurare.)* ... Căci sunt cel pe care Virgiliu, cînd l-a văzut singur — Virgiliu și împreună cu el alți patru înalți magistri ai cîntecului și anume: Omer — poetul rege, Horațiu, satiricul, Ovidiu, al treilea, și împreună cu el Lucaniu — l-au luat între dînșii și l-au primit pe el, al șaselea, în rîndurile lor... Și deci eu fiind acesta, Madonă, mai au oamenii vreo putere asupră-mi? Și iar, fiind cel care spusei, ar fi de crezut ca eu singur să fac pasul care să mă prăvălească pe veci de pe dumnezeiești înălțimi și să mă arunce ca pe un mîrșav Iadului? Puterea lui Dumnezeu e prin urmare cea care se află împrejurul meu și poți s-o spui și trimisului Florenței... *E:* Înțeleg... O! Și nu mă miră că te-au turburat spăimîntătoarele gînduri... Cu toate aceste, Madonă: în numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh, fac cruce și spun că dacă vrajă este împrejurul meu, ea este a curățeniei sufletului meu, iar pentru

aceasta Dumnezeu n-a vrut să mă lase niciodată singur. Pribeag, batjocorit, neluat în seamă de marii acestui pămînt — flămînd adesea — jefuit de avutul meu și înstrăinat de copiii mei — singur! — știi tu ce va să zică *singur*, Madonă? — Dumnezeu a sădit puterea lui în mine și m-a înfășurat cu dînsa. Oaste cerească este cea care mă înconjoară. Prin cei care mă înconjoară am pus stavilă Iadului care se azvîrlea asupră-mi: gonit dintre oameni am trăit printre îngeri. Copiii mei, cei cu totul ai mei, închipuirile, căci au fost zămisliți numai din mine, m-au mîngîiat de lipsa celorlalți, iar patria mea poate să-mi țină porțile închise. Pe acestea *(arată spre Năluci)*, pe care mi le-am smuls din suflet, ființe pentru mine, năluci pentru ceilalți, dar pe care, orice ar fi ele, le am totdeauna în preajmă, nu mi le poate răpi. Le voi lua cu mine cînd mă voi duce. *(Se lasă cu capul în mîini iar peste puțin se ridică și urmează cu înfrigurare.)*... Căci sunt cel pe care Virgiliu cînd l-a văzut singur — și împreună cu el alți patru magistri ai înaltului cîntec: Omer — poetul rege; Horațiu — satiricul; Ovidiu, al treilea și apoi Lucaniu — l-au luat de mînă și l-au așezat între dînșii, primindu-l pe el al șaselea, în rîndurile lor... Puterea lui Dumnezeu e dar cea dimprejurul meu și poți s-o spui și trimisului Florenței *B.*

259

13 DANTE, BEATRICE *E:* DANTE, BEATRICE, LUCIFER *C; 16* și *E:* însă și *C; 18 (colonadele) E: (colonada) C; 24 (cu dinții clănțănitori) E: (cu dinții clănțănind) C; 30 (din nou) E: omite C; 31—32 (și pune mîna în formă de strașină deasupra ochilor.) E: (și își pune mîna deasupra ochilor, în formă de strașină.) C.*

260

3—4 (Întorcînd ochii spre odaie.) Mi-e frică! ... *(Alergînd încoa și încolo.)* Mi-e frică! ... *E: (Întoarce capul spre interiorul odăei și deslipindu-se de Beatrice se îndreptează cu pași mari spre mijlocul odăei.)* Mi-e frică! *C; 10* Simt că aripi negre îmi bat umerii... *E:* Aripi negre îmi bat pe umeri... *(Cu groază) C; 14—15* DANTE *(din nou) E: omite C; 20* întunerec *E:* întuneric *C; 23 (și în) E: (în) C; 23—24 (ce formează paravan) E: (ce înlocuiește paravanul) C; 29 (Zgomote) E: omite C.*

261

5 (dispar) E: (pier) C; 6 ([*nor*]) *E: (nor) C; 6—7 (Scena se umple de o lumină albăstrie și roză) E: (Efect de lumină albastră și albă) C; 10—11 (După un moment aprinde de la lumînarea rămasă aprinsă pe celelalte.) E: (După un moment aprinde de la singura lumînare ce nu s-a stins pe*

celelalte.) C; 13 O de pe urmă *E:* Cea din urmă *C; 14* și el s-a răzbunat, reurcînd *E:* și el se răzbună, urcînd *C; 15* însă atîta tot *E:* însă atîta *C; 19 (Muzică în surdină.) E: omite C.*

262—263

5—35; 1—31

DANTE

(căutînd să-și amintească)

Ale luminei?... — Lumina... *(Mergînd spre masă, așezîndu-se și reluînd condeiul. Gîndul, sub înfățișarea unui înger cu aripi luminoase, apare atunci lîngă el — se apleacă la urechea lui. Dante îi ascultă șoaptele cu condeiul în mînă.)*

DANTE

(din nou)

Da...

„Lumină ce..."

Da. Da. *(Scriind.)*

„Lumină ce prin tine ești lumină"

(arătînd cu degetul în sus)

„Lumină ce eternă ești prin tine,
De-al tău mister știință ai deplină".

(Către înger.)

Dar mai departe?... Nu întîrzia... spune-mi. *(Îngerul îi șoptește din nou.)*

DANTE

(din nou)

O! e chiar astfel... *(Scriind iute.)* Și?... *(Scriind din nou — ridicînd peste puțin capul și rămînînd cu condeiul în mînă.)* Cinci terțete! ... — Cinci, în sfîrșit! *(Către înger.)* Urmează însă... Vorbele tale sunt soare și cer... *(Îngerul îi mai șoptește lung.)*

DANTE

(scriind, către înger)

Ai dreptate... După versurile de sus un altul nici nu s-ar potrivi mai bine ca acesta, — și... *(scriind)* ca acestelalte două... și... și... *(Aruncă condeiul, cu exploziune.)* Sfîrșită e poema! *(După un moment.)* Dar... Beatrice! De ce te-ai făcut nevăzută? Dă-mi mîna... ajută-mă...

BEATRICE

Sunt aici...

DANTE

(ridicîndu-se cu ajutorul ei)

O slăbiciune... Sfîrșită e poema! ... Voi să dorm. *(Beatrice îi dă mîna și vrea să-l ducă spre laviță.)*

DANTE

(din nou)

Nu; nu în acea parte *(arătînd spre alcovă)* — ci — acolo. Aici e prea întunerec — așa de întunerec încît — nici nu mai văd deloc.

(Beatrice îl duce spre alcovă.)

DANTE

(din nou și urcînd o treaptă)

Bine, Beatrice. Știu unde mă duci. Mă urci spre lumină... *(Mai urcă o treaptă.)* O, dar cît de greu se urcă spre lumina cea mare — spre culmea ce le întrece pe toate. Nu e așa, Beatrice?

BEATRICE

Un pas încă, preaiubitul meu, și ai atins-o.

DANTE

(urcînd a treia treaptă sprijinit de Beatrice)

Îl fac... O! *(Beatrice înlătură perdelele care recad peste ea și Dante.)*

VOCEA LUI DANTE

Cîtă lumină! *(Se aud două strigăte ale lui și surparea corpului pe pat.)* — O! — O! — *(În acel moment se aprind de la sine luminările de ceară din sfejnicele de la intrarea alcovei cît și întreaga lumină din teatru.) E:*

DANTE

(căutînd să-și amintească)

Ale luminei?... Lumină... *(Mergînd spre masă, așezîndu-se și reluînd condeiul. Geniul său apare în dreapta și i se apleacă la ureche. Dante îi ascultă șoaptele cu condeiul în mînă.)* Da... *(Scriind.)* „Lumină ce prin tine ești lumină". *(Ascultîndu-și Geniul care urmează a-i șopti.)* Da... Da... *(Scriind.)*

„Lumină ce eternă ești prin tine,
De-al tău mister știință ai deplină".

(Dante, Geniului său.)

Dar nu înceta... Urmează...

(După ce Geniul îi șoptește din nou.)

O! E chiar astfel... *(Scriind iute.)* Cinci terțete... cinci în sfîrșit! *(Către Geniu.)* Al șaselea însă? Al șaselea... *(Geniul îi șoptește din nou.)* Ai dreptate. Nici nu poate să stea în picioare alt terțet după cele de sus... *(Scriind.)* Și... iată-l... iată-l și pe acesta — pe cel din urmă. *(Trîntind condeiul și ridicîndu-se din jeț.)* O! — sfîrșită e poema. *(Dante coprins de slăbiciune și ținîndu-se cu mîinile de masă.)* Dar... Beatrice! Unde ești? Sprijinește-mă, dă-mi mîna...

BEATRICE

Sunt aici...

DANTE

O slăbiciune... nimic... aproape nimic... Sfîrșită e poema. Beatrice, înțelegi?... Voi să dorm. *(Beatrice vrea să-l ducă spre lavița din dreapta scenei.)* Nu, nu în acea parte. E prea întuneric! *(Arătînd spre alcovă.)* Acolo. *(Beatrice îl duce spre alcovă, Dante urcînd o treaptă.)* Știu unde mă duci, Beatrice! spre lumină. O! dar cît de greu se urcă spre lumina cea mare.

BEATRICE

(sprijinindu-l)

Un pas — două încă; și ai atins-o, preaiubite.

DANTE

(urcînd și celelalte două trepte)

Le-am făcut eu oare? Nu știu...

BEATRICE

(înlăturînd perdelele și lăsîndu-le să cadă peste ea și Dante)

Da. Da.

VOCEA LUI DANTE

(de după draperii și apoi zgomotul căderei unui corp)

Cîtă lumină! O! *(În acel moment se aprind sfejnicile de la intrarea alcovei și lumina se reface în teatru.)* *C.*

264

2 *(Melopee muzicală) C : omite E ; 3 (Muzică.) E : omite C ; 17—18* Acolo e lumina, / Sfîrșită e poema *E :* Acolo e lumina, / Sfîrșită e poema. / Acolo e lumina *C.*

247

4 (încetează) E : (înaintează) D ; 13 e *E :* este *C ; 24 (Așezîndu-se cu greutate pe laviță.) E : (Așezîndu-se.) D ; 26* aceste *E :* acestea *D.*

248

26 simțire *E :* minte *D ; 34 (genuchi) E : (genunchi) D.*

249

5 ținusem *E :* țineam *D ; 6* tîrziu, foarte tîrziu *E :* tîrziu *D ;* 22 și ați respectat-o *E : omite D ; 27* nimini *E :* nimeni *D ; 34* AL II-lea *E :* AL DOILEA FIU *D.*

250

9 (coloane) E : (coloană) D ; 12 întunerec *E :* întuneric *D ; 16—19* Ei! vă mai îndoiți acum că nu sunt bine? Nu m-ați însănătoșit numai, ci m-ați întinerit. *(Se plimbă cu pasuri mari.)...* Ce vreți mai mult? *E : omite D ; 20 (un sunet) E : (sunet) D ; 25* voi *E :* vroi *D ; 35* cărei *E :* căreia *D.*

251

10 totdauna *E :* totdeauna *D ; 31* poate *E : omite D.*

252

11 Nimini *E :* Nimeni *D ; 12* care să nu moară *E :* care să nu vrea să moară *D ; 20 (Meditativ.) E : (Meditație.) D ; 29* întunerec *E :* întuneric *D.*

253

2 *(sieși) E : omite D ; 4 (sieși) E : omite D ; 9* însuși *E : omite D.*

ÎN LIMBA FRANCEZĂ

(p. 267) LE FOU?

Manuscris autograf, „definitiv", 9.808, f. 1 r. — 205 r., Muzeul literaturii române, în patru caiete: I. „*Le Fou?* / Comédie dramatique / Quatre actes en prose / par / A. Macedonski", f. 1 r.; Acte I-er, f. 1 r.—56 r. — Deuxième Acte, scène 1-ère, f. 57 r. — 79 r. II. Deuxième Acte, continuare, f. 80 r. — 94 r. III. Acte III-ème, f. 95 r. — 172 r.; la f. 172 r.: „Paris, 1912, 18 mars". IV. IV-ème Acte, f. 173 r. — 205 r.

Text dactilografiat, cu corectări și rectificări autografe ale poetului, patru caiete, în posesia lui Adrian Marino. Copertele, cu titlul autograf:

I. „A. Macedonski / I-er Acte / *Le Fou?* / Comédie dramatique / Originale, en quatre actes et / En prose / Paris / 1913" (p. 1—21).

II. „A. Macedonski / II-ème Acte / *Le Fou?* / Comédie dramatique / Originale, quatre actes en / prose / Paris / 1913" (p. 1—20).

III. „A. Macedonski / *Le Fou ?* / III-ème Acte / Paris, 1913" (p. 1—29).

IV. „A. Macedonski / *Le Fou ?* / Comédie dramatique / Quatrième Acte / Paris / 1913" (p. 1—10).

Actele III și IV au în creion, de o altă mînă, traducerea unor replici.

Publicată postum în *Opere*, II, *Teatru*, ed. Tudor Vianu, București, Fundația pentru literatură și artă, 1939, p. 331—397.

Reprodusă din manuscrisul definitiv 9.808.

A — ms. 9.808; **B** — text dactilografiat, cu modificări autografe ale poetului.

Le Fou ?, piesă scrisă la Paris, în prima jumătate a anului 1912, reprezintă ultima încercare macedonskiană de cucerire a gloriei europene. În această întreprindere poetul pune pasiune, elan și un întreg aparat de relații. O serie de detalii au fost evocate în *Viața lui Alexandru Macedonski* (p. 450, 452). Amintiri ulterioare (dilatate, verbioase, confuze) nu aduc nimic nou (V. G. Paleolog, *Mărturia unei dedicații*, în *Ramuri*, VII, 6, 15 iunie 1970). Întors în țară, în prima decadă a lunii iulie 1912, Macedonski revine la Paris, cu energii sporite, în iunie 1913, unde face mari eforturi de „lansare" a piesei: lecturi publice la care invită oameni de litere ai epocii, unii deloc obscuri, cultivați de poet: Laurent Tailhade, Alexandre Mercereau, Marc Brésil, Louis de Gonzagues-Frick, corespondență întinsă, relații cu personalitățile coloniei române (Maria Pillat, Elena Văcărescu etc.), oarecare publicitate în presa parizianâ: „...Ceux qui en ont entendu quelques fragments que le grand poète a lu récemment dans la garçonnerie qu'il occupe pour l'instant, rue Notre-Dame de Sorette, en sont littéralement émerveillés. Cette pièce, disent-ils, sera une date — et nous pouvons citer les noms de Mm. Louis de Gonzagues-Frick, Alexandre Mercereau, Marc Brésil etc. A bientôt des détails (*Echos*, *Le Fou*, în *Paris-Journal*, 21-e année (nouvelle série), no. 2.013, 23 juin 1913).

„M. Macedonski, le grand poète roumain qui est en ce moment à Paris, vient de terminer une comédie dramatique, *Le Fou*, dont on a dit déjà la puissante originalité en même temps que l'actualité toute parisienne. M.A.M. n'est pas au reste un nouveau venu dans la littérature française et il y a 15 ans *Le Journal des Débats* a reproduit un de ses sonnets *Avatar*, en faisant de lui le plus grand éloge. On disait de lui à cette occasion que c'était « un poète en lequel l'école parnassienne pourrait à juste titre reconnaître un maître et qui forge le vers français sur une enclume d'or ». Depuis M. Macedonski a publié en 1906, à Paris, une épopée, *Calvaire de Feu*, qui a eu beaucoup de succès et le maître roumain compte parmi les littérateurs français de nombreux admirateurs et amis. Nul doute que

sa pièce ne soit accueillie à Paris, lors de sa représentation, avec une ferveur des plus marquée. Ce sera une juste récompense pour un poète, qui a voué toute sa vie à nous faire sortir du banal". (*Echos*, *Journal des Débats*, 125-e année, no. 185, 5 juillet 1913, p. 2.)

Speranțele lui Macedonski erau întreținute în special de Elena Văcărescu, adevărat *manager* monden al poetului (corespondență inedită, Biblioteca Centrală de Stat, nr. 15.130, 14.218—14.228). Cîteva fragmente din această corespondență (care continuă și după întoarcerea definitivă a lui Macedonski în țară) dau indicații precise despre această „regie" nu lipsită de insistență. Obiectivul principal: Sarah Bernhardt: „Envoyez la [la pièce, n.n.] dans quatre jours à Sarah" (B.C.S., nr. 14.218). Macedonski, fără îndoială, a urmat această sugestie și este foarte probabil că în vederea acestui scop au fost făcute copii dactilografiate. Rezultatul lecturii? „La pièce plait unanimement"... „La pièce sera jouée! Quand? Je ne saurais le dire. Patience". (B.C.S., nr. 14.227.) Elena Văcărescu a întîlnit și ulterior pe Sarah: „La jouera-t-elle?" Fără îndoială, dacă va putea. Ideea poetului de a remite o copie și lui De Max este excelentă (B.C.S., nr. 14.220, scrisoare din „10.2.14"). „De Max, artiste magnifique, a *compris* la beauté de ce rôle que seul il est capable de nous rendre en son entière grandeur" (B.C.S., nr. 14.219, 20 august 1915, ștampila poștei). Proiectul, după cum se știe, ratează.

În țară, Macedonski întreține o activă publicitate, nu lipsită de unele date obiective, deși hotărîtoare este, ca totdeauna în astfel de ocazii, capacitatea sa de iluzionare, dublată de o inflexibilă tenacitate. Astfel, precum la Paris, el organizează și la București lecturi publice: *Au Cercle des Amis des Annales* (*La Roumanie*, XV, no. 4.049, 13(26) novembre 1912):

„Hier, à 5 heures, Alexandre Macedonski a fait une conférence au « Cercle des Amis des Annales », à l'institut Pompilian.

Contrairement à ce qu'on avait annoncé, M. Macedonski n'a pas parlé de la poésie; il a donné lecture de deux actes de sa pièce *Le Fou*, qui sera jouée cet hiver-ci ou l'hiver prochain sur une scène parisienne.

D'après ce que nous avons pu saisir de cette lecture, les deux actes sont d'une rare puissance dramatique, qui de scène en scène va en s'accentuant, de sorte qu'à la fin du deuxième acte l'émotion devient poignante. Les dernières scènes rappellent les divins fortissimo des symphonies de Beethoven".

În programul unui festival, organizat de Macedonski și Oreste la Teatrul Național din Craiova, la 20 aprilie 1914, este cuprinsă și o scenă din *Le Fou ?* (*Dreptatea*, II, 96, 16 aprilie 1914).

Nu lipsesc nici notițele de presă, inclusiv reproduceri din presa pariziană, Macedonski fiind de fapt precursorul rubricii „Prezențe românești" din presa noastră literară actuală.

Foarte activ este ziarul *Viitorul*, prin bunele oficii, fără îndoială, ale lui Ion Pillat. Aceste ecouri urmează la scurt interval după plecarea poetului la Paris, în iunie 1913 (*Viitorul*, nr. 1.940, 5 iulie 1913, p, 2; nr. 1.969, 3 august 1913, p. 2):

„Literații noștri peste hotare

De la Paris ne vine știrea îmbucurătoare că teatrul Sarah Bernhardt a înscris în viitoarea lui stagiune piesa *Le Fou* pe care d. Alexandru Macedonski a scris-o direct în limba franceză, încurajat, fără îndoială, de succesul obținut cu faimosul său *Calvaire de feu*, cu care pare a-și fi făcut adevărata intrare triumfală și în literatura franceză. [...]

Noi, care am aplaudat altădată succesul binemeritat al romanului său *Le Calvaire de feu*, nu așteptăm decît ocazia fericită de-a repeta gestul și după reprezentarea acestei piese, care — după cum afirmă înșesi ziarele pariziene — va însemna o dată în istoria teatrului francez.

Pînă atunci este destul să amintim că personalități literare ca Laurent Tailhade, Alexandre Mercereau, Louis de Gonzagues și alții anticipează cu deplină încredere succesul compatriotului nostru, fapt îndeajuns de măgulitor pentru autor și mai ales pentru noi, care l-am apreciat totdeauna altfel de cum se obișnuiește a se aprecia ușuraticii favoriți ai publicului sau mai bine zis efemeridele literare ale zilei.

Paris-Journal consacră d-lui Macedonski un călduros entrefileu în care trebuie să mărturisim că regăsim cu plăcere trecută în revistă toată activitatea literară a d-lui Macedonski în limba franceză, activitate strîns legată de nume ilustre ca Jean Richepin, Sâr Péladan, Jules Bois, Georges Elkhoud etc.

Printre altele, ziarul francez amintește că d. Macedonski, aci la Dunăre, este unul dintre cei mai aprigi șampioni ai ideilor și literaturii franceze.

De asemenea și marele ziar *Le Journal des Débats*, vorbind despre piesa *Le Fou*, își amintește cu plăcere că acum 15 ani a publicat de d. Macedonski sonetul *Avatar*, care a fost foarte bine primit de critica literară, pentru care poetul român era considerat ca un adevărat maestru al școalei parnasiene. Toate aceste aprecieri, după cum am spus mai sus, ne măgulesc deoarece în parte ele ni se adresează și nouă. D. Alexandru Macedonski mărește cu încă un nume de seamă falanga glorioasă a românilor care și-au cîștigat dreptul încetățenirei în literatura franceză".

Minerva (V, 1.637, din 7 iulie 1913, p. 2) reproduce notițele din *Journal des Débats* și *Paris-Journal*:

„O nouă operă a d-lui Macedonski

Ziarele pariziene sunt pline de elogii pentru noua scriere a d-lui Al. Macedonski, comedia dramatică *Le Fou* (Nebunul).

E păcat că la noi împrejurările sunt așa de puțin prielnice literaturei, căci operei d-lui Macedonski ar trebui să i se acorde la București măcar aceeași atenție ce i-a fost acordată la Paris.

Ar fi însă o mare nedreptate pentru reputatul scriitor dacă n-am înregistra măcar o parte din spusele ziarelor pariziene despre acea importantă scriere.

Journal des Débats scrie:

« D. Macedonski, marele poet român care se află în acest moment la Paris, a terminat o comedie dramatică *Le Fou*, despre a cărei puternică originalitate s-a vorbit, ca și despre actualitatea ei pariziană. Mai la urmă d. Macedonski nu e un nou venit pentru literatura franceză și sunt 15 ani de cînd *Journal des Débats* a reprodus unul dintre sonetele sale *Avatar*, făcîndu-i cel mai mare elogiu. Se spunea despre d. Macedonski, cu acea ocazie, „că e un poet la care școala parnasiană putea pe drept să recunoască un maestru, care făurește versul francez pe o nicovală de aur".

De atunci d. Macedonski a publicat în 1906, la Paris, o epopee *Calvaire de Feu* (Calvarul de foc), care a avut mult succes și maestrul român numără printre literații francezi numeroși admiratori și amici. Fără îndoială că piesa sa va fi primită la Paris, cu ocazia reprezentărei, cu o favoare dintre cele mai deosebite. Aceea va fi o dreaptă recompensă pentru un poet care a încercat toată viața sa să ne scoată din banal ».

Din *Paris-Journal* aflăm că în noua operă a d-lui Macedonski e vorba de un Napoleon al aurului care voiește pentru Franța preponderența comercială și industrială asupra lumei întregi.

Piesa e în proză, în patru acte, scrisă cu mult lirism și un brio extraordinar.

Cînd această scriere va fi publicată, ne vom face datoria și plăcerea de a reveni pe larg asupra ei".

Tot acestei sfere de relații aparține și publicitatea revistei *Flacăra (Ecouri, Dl. Macedonski la Paris*, II, 39, 13 iulie 1913, p. 312):

„Dl. Macedonski a fost la Paris, pentru a prezenta unuia din teatrele capitalei franceze piesa sa *Le Fou*.

Cercurile literare pariziene au făcut poetului o primire din acelea cu care țara sa nu-l prea obișnuise.

Cu acest prilej, ziare de seamă au publicat articole și notițe foarte elogioase la adresa d-lui Macedonski și a noii sale lucrări, căreia i se prezice de pe acum un succes remarcabil.

Iată, între altele, ce spune marele cotidian francez *Journal des Débats*, despre dl. Macedonski și *Nebunul* său:

« Dl. Macedonski, marele poet român, care se află acum la Paris, a isprăvit o comedie dramatică, *Nebunul*, despre a cărei puternică originalitate și actualitate cu totul pariziană se vorbește atîta ».

Iar ziarul *Paris-Journal* scrie despre această piesă:

« Foarte modernă și foarte pariziană, această piesă pare că e chemată la un mare succes teatral. E vorba în ea de imperialism, dacă vreți, dar un imperialism financiar — un Napoleon al banului care rîvnește pentru Franța o preponderență comercială și industrială mondială; are patru acte în proză pline de lirism și conduse cu un brio extraordinar.

Cei cari au auzit cîteva fragmente pe cari marele poet le-a citit de curînd în garsoniera pe care dînsul o ocupă acum în strada Notre-Dame de Sorette, au rămas cu totul uimiți ».

Piesa se va juca în stagiunea viitoare la teatrul Sarah Bernhardt".

Macedonski va afirma pînă la capăt — din toate aceste motive — că *Le Fou?* a fost „primită de teatrul Sarah Bernhardt" *(Zacherlina în continuare*, București, 1919, p. 5*)*.

Socotită „pierdută", lectura piesei în cercul discipolilor este evocată și de Adrian Maniu, cu unele aproximații de datare (*O piesă pierdută*, în *Adevărul*, 48, 14.311, 22 august 1930, p. 1; cf. și Bogdan Varvara, *Încă o piesă pierdută?*, în *Adevărul*, 43, 14.323, 5 septembrie 1930, p. 2):

„Sunt cincisprezece ani de atunci — poate chiar mai mult. Poetul Alexandru Macedonski se întorsese provizoriu din orașul lumină — îmbrăcat într-un pardesiu ce plutea peste oase — și purtînd la gît o cravată de brocard ce se zicea tăiată dintr-o crinolină a doamnei de Pompadour". [...]

Dar nu am să uit că săraca întoarcere provizorie, ce avea să ție pînă la mormînt, avea totuși o neobișnuită glorie. Macedonski nu tipărise în franțuzește numai un volum de versuri parnasiene, ci avea o piesă admisă de un teatru apusean.

Lucru nu ne mira pe nimeni. Știam doar prietenia și corespondența ce îl legau de cîțiva dintre cei mai de seamă scriitori din străinătate — și mai știam mai presus de toate că avea talent. Dar fantezia copleșea realitatea atît de sistematic încît puteai prea bine să crezi tot, sau să nu crezi nimic din plănuirile și afirmările poetului. Visul sfărîma actualitatea și o

intenție cîntărea în ochii lui mai mult decît desăvîrșita înfăptuire. Așa că s-ar fi putut prea bine ca piesa vestită cu surle și țimbale nici să nu fi existat.

Totuși, într-o seară, am asistat la citirea ei. Bătrînul dădea o viață ciudată însuflețind fiecare rol din actele ce suiau cu o tumultuoasă energie — oglindind frînturi din viața lui ireală în creațiile unui bancher ce se arăta un Napoleon al finanței. Piesei îi zicea *Nebunul* și discuțiile entuziaste în jurul acestei capodopere nu mai aveau loc decît pentru fixarea distribuției.

Era mai mult ca probabil că piesa se va juca pe patru teatre dintr-o dată ne spunea maestrul, scontînd și împărțind în conversație milioanele de franci, deși nu avea în ajutor cum ar putea să aibă astăzi fantezia valutei a cărei putere de a multiplica cifrele l-ar fi încîntat desigur.

Pe urmă nu s-a mai auzit nimic. Piesa zăcea undeva într-un dulap, vraf de hîrtie legată cu sfoară. Și victoria literară menită să zguduie Parisul — nu a găsit loc nici măcar pentru o cădere la Teatrul Național din București.

Unde-o fi piesa aceasta?

Cum de nu se găsește nici un director nebun care să o joace?"

Pusă în scenă, în versiune românească, abia în septembrie 1945, la Teatrul Național Studio din București, piesa *Le Fou?* suferă o cădere, se pare din cauza regiei, dar și a interpretării (Șerban Cioculescu, *Cronica dramatică*, *Nebunul*, în *Semnalul*, VIII, 1.028, 21 septembrie 1945, p. 1—2; Jack Berariu, *Premierele*, în *Cortina*, 273, 21 septembrie 1945, p. 4).

Variante

269

1 (La scène représente un riche cabinet de banquier.) A : (Lever du rideau sur riche cabinet de banquier.) B ; 3 (batailles napoléoniennes) A : (batailles napoléoniennes qui se renvoient tels des éclairs, les scintillements fauves de leurs ors) B ; 7—8 (Garniture de bureau style empire. Meubles à l'avenant.) A : (Meubles empire.) B ; 9—11 (Ses traits rappellent ceux de l'empereur. Visage complètement rasé.) A : (Complètement rasé, son visage rappelle, trait pour trait, celui de l'empereur.) B ; 11—12 (Dans l'angle de gauche appareil téléphonique.) A : (Téléphone dans l'angle de gauche.) B ; 17 (à son bureau) A : (assis devant son bureau) B.

270

21 Diable *A : omite B ; 25—26* Seulement, voilà A *:* Seulement *B ; 31* Evidemment *A :* Que non *B ; 32* à dire... Mais... mais *A :* à dire là-dessus... Mais *B*.

4 Sans que, pour cela, elle puisse mater ses emballements *A :* Sans qu'elle puisse mater ses emballements *B ; 6* sujet *A :* beaucoup sujet *B ; 6—7* Cependant, que fais-tu des nuages? *A :* Que fais-tu, néanmoins, des nuages? *B ;* surgir *A :* survenir *B ; 18* d'un stock en or *A : omite B ;*

23—24 SCÈNE II

LES MÊMES, UN HUISSIER

(Après avoir frappé, l'huissier entre et se tient respectueusement près de la porte.)

DORVAL

C'est bon — je te vois — mais parleras-tu?

L'HUISSIER

Monseigneur le duc de Bronté vient de s'enquérir par téléphone auprès de Monsieur le sous-directeur...

DORVAL

(nerveux)

Pour...

L'HUISSIER

Pour savoir si votre soirée de demain était prise.

DORVAL

Donnée — archi-donnée — et celle de demain — et celle d'après-demain... que Bertin réponde — et qu'on me fiche la paix. *(L'huissier s'incline et sort.)*

JEANTET

Que peut-il encore te vouloir, cet oiseau?... Pas un sou vaillant avant que tu n'épousasses sa sœur — et — depuis...

DORVAL

Ne comptant plus avec l'argent. Mais tu ignores mon beau-frère...

JEANTET

Pourtant...

DORVAL

Du tout. Comme tu ne connais pas ma femme, non plus.

JEANTET

C'est donc un tonneau sans fond que cet homme?

DORVAL

Tu n'y es pas. Ce n'est pas de ça qu'il retourne pour le moment. Ne lui ai-je pas fait gagner, rien que dernièrement, plus de dix millions sur les papiers que je lui ai conseillé d'acheter?

JEANTET

Diantre! J'ignorais ce nouvel exploit. Alors?

DORVAL

Non, tu rirais trop...

JEANTET

Dis toujours.

DORVAL

Une ancienne chanson *(mouvement de Jeantet)* que tu es à ne pas connaître, c'est certain — que je n'ai jamais prise au sérieux, c'est certain aussi — mais dont — voici bientôt deux ans, on ne cesse de me rabattre les oreilles...

JEANTET

Et — cette chanson?...

DORVAL

Celle-ci: que ma femme et son frère veulent à toute force faire de mon fils — pressenti déjà le garde des sceaux n'y voit nul empêchement — devine quoi? je te le donne en mille — ni plus ni moins qu'un duc de Bronté-Dorval *(appuyant)*, un *duc*.

JEANTET

La belle blague!

DORVAL

Quoi? Ne suis-je pas au fond, un roturier, moi? et ce cher duc ne témoigne-t-il pas d'une noblesse de caractère sans égale — c'est du moins ce que ma femme dit — que de passer à un... à un Dorval enfin! un nom... ah, ma foi! l'épithète est difficile à trouver.

JEANTET

Ne la trouve pas, c'est de beaucoup mieux. Car — pense un peu — revient-on jamais sur ce qui est un fait accompli, et ton fils ne porte-t-il pas du sang des de Bronté dans les veines?

DORVAL

Oh! ne me le rappelle pas! Je ne le sais que trop. Toutefois, écoute — et je n'ai fait que le dire et redire à ma femme et à son frère — „Dorval, je suis, Dorval, mon fils restera".

JEANTET

Bien. Et — se donnent-ils pour battus?

D'ORVAL

Tu veux rire... Ils ne s'en acharnent que plus à me poursuivre de leurs instances... surtout depuis que mon fils Georges s'est mis de la partie... mais n'en parlons plus, veux-tu?

JEANTET

C'est ça — revenons à nos moutons... Or, New York, disions-nous, ce me semble, va se trouver bientôt aux abois? Plus que ça *(geste)* d'or monnayé?

DORVAL

Ne plaisante pas. Cela sera.

JEANTET

Je ne demande pas mieux et mettons que tu ne te fourres pas les doigts dans les yeux... mais, en ce cas même que fais-tu de la finance européenne? Oublies-tu qu'elle peut venir au secours des yankees? *B : lipsă în A; 25—26* Et la haute finance anglaise refusera — à l'instar de la nôtre — tout concours aux yankees *A :* Naïf! Londres et Paris ne bougeront pas. Mes mesures sont prises, et bien prises — et — tu ne me diras rien de Berlin, je l'espère, qui malgré nos cinq milliards... *B ; 27* JEANTET *A :* JEANTET *(narquois et se frottant les mains) B ; 28* J'en ai comme la chair de poule *A :* Flambés par conséquent, réduits en miettes ces Messieurs du pouff! Brr! j'en ai comme la chair de poule! *B ; 30—31 ; 1—2* C'est là-bas qu'on en grincera des dents. Car, une fois notre suprématie économique établie aux États-Unis, on verrait un peu à fluidiser les immenses richesses qui en résulteront *A :* Et tu fais bien. Pour eux, ils en seront pour leurs grincements de dents — et — quant à nous, une fois notre suprématie économique établie aux États-Unis, on verrait à fluidiser un peu les immenses richesses qui en découleront *B.*

272

14 des grandes morts *A :* des grandes morts une humanité nouvelle surgirait — et s'en dégageant *B ; 14—16* oiseau d'or et d'azur, de flamme, — l'enthousiasme reprendrait corps, et s'en dégageant il s'essorerait *A :* oiseau d'azur et de flamme, d'or, l'enthousiasme qui reprendrait corps se porterait *B ; 19* Amour *A :* justice *B ; 21* La belle tirade, et fichtre! frisant de près le sublime *A :* Renversante, la tirade et frisant de près le sublime *B ; 23* Point *A : omite B ;* Oh *A : omite B ; 29* j'entends *A :* j'entends par cette appellation *B ; 30—37* se verrait repeuplée de Français puisque

le grand souffle de jadis repasserait sur elle, la ferait revivre. Le patriotisme y redeviendrait saint; les envolées, divines. Et, avec la gent avocassière qu'on ficherait à l'eau, c'est du sentiment seul qu'on demanderait la vraie et la bonne justice — ce qui d'ailleurs seul peut encore nous sauver — sauver la France — le monde *A :* revivrait ses vieilles épopées, puisque le souffle de jadis repasserait sur elle... et avec la gent avocassière qu'on ficherait à l'eau, c'est au sentiment seul qu'on demanderait la vraie et la bonne justice — ce qui, d'ailleurs, est la seule chance de salut qui nous reste, à nous, et en général, à chaque peuple, au monde *B.*

273

14 aux Indo-Chinois *A:* aux Indo-Chinois — et tout récemment, au Maroc—que nous allons civiliser, mettre à notre taille, doter d'avoués, de notaires, d'avocats — de kiosques d'aisance et de police de mœurs — mais oui — tout cela est de très haute importance, très vingtième siècle en tout cas... *B; 25* répété *A:* conté *B; 30—31* Et, combien n'en as-tu pas gagné? *A:* Et en as-tu gagné! *B; 33* Allons! Allons! *A;* Allons *B.*

274

3—7 Cette promptitude dans les coups à porter? La clairvoyance de tes jugements? — Puis, cette fortune — la tienne — car, sans t'offenser, un sans-le-sou ne l'étais-tu pas? Tout cela enfin, et d'autres choses encore... *A :* La rapidité foudroyante des coups à porter? Et la clairvoyance de tes jugements? Tout ceci, n'est point de la plaisanterie, certes, non... Mettons ensuite cette fortune — la tienne — car, sans t'offenser, un sans-le-sou, ne l'étais-tu point? *B ; 9—15* Oh! quant à ça, positivement, ce sans-le-sou-là, je l'étais et — au bout du compte — tout comme Lui. Pourtant moi, ai-je seulement eu les fameux quatre-vingt-dix centimes qui, à ses heures de détresse, lui constituaient à lui l'écot de son dîner? Tiens ! Je me rappelle... *(passant la main sur son front)* la rue, — et le trou... *(Avec explosion.)* Comme si c'était d'hier! *A :* Mais oui, et tout comme lui, tu viens de le dire *B ; 23* Mince du peu *A :* Hum *B ; 24—29* à trois cent millions au bas mot? Suivent, ensuite, tes domaines. Terres de labour par-ci—forêts par-là... Immenses, paraît-il. Et que dire de tes châteaux, de tes villas, de tes installations de houille blanche? Hein? C'est quelque chose, ça? *A :* à quelques trois cent millions? C'est un chiffre ça! Suivent tes domaines et châteaux, villas, installations de houille blanche, forêts, richesses minières, exploitations industrielles en pleine prospérité — le diable sait encore quoi. Hé! mon cher! penses-y... *B ; 34* qu'il peut s'agir *A :* qu'il peut être question *B.*

275

3—4 décoché son fameux *A :* à juste raison, décoché le fameux *B ; 5* DORVAL *A*: DORVAL *(se passant la main sur le front comme pour se rappeler) B ; 6—7* Mais beaucoup plus tard *A :* Mais cela est arrivé beaucoup plus tard *B ; 17* Quoi qu'il advienne *A :* Quand même et quoi qu'il advienne. Bonjour *B ;* 22 Peut-être. *A :* Peut-être. *(Après un moment.) B ; 23* la lutte. *A :* la bataille. *B ; 24—25* Oh... et ce n'est pas une lutte, mais bien une bataille *A : omite B ; 25—26* mes forces ont donné en leur entier *A :* mes braves ont presque tous donné *B ; 29 — 30* se trouve déjà entre nos mains. Est-ce assez formidable? Qu'en penses-tu? *A :* Ce qui en est resté le suit de près. *(Léger rire.)* Voyons?... Est-ce assez bien joué? *B ; 32* Que c'est plus que monstrueux *A :* Monstrueux *B.*

277

6—15 Où sont-elles donc passées tes vastes conceptions, et me soutiendras-tu qu'on ne doit croire qu'à l'or et n'honorer que ce métal? Ah! Jeantet! Et, qu'éternellement aussi, l'or ne doit se trouver à suffisance qu'aux mains des pleutres qui le détiennent, et qui n'en forgent avec que les affreuses chaînes de l'esclavage des temps actuels, les chaînes que les goujats et les pieds-plats rivent à coups de maillets redoublés aux chevilles des peuples? à celles de tout un avenir en marche? *A :* Et tes théories? celles dont tu semblais faire tant de cas et qui emplissaient tes livres? — de la fumisterie alors? — Parfait; — fichons-nous de tout... L'or aux mains des pleutres?... Mais oui... Ne leur appartient-il pas de plein droit?... Et quant aux masses?... Peuh ... À ceux qui souffrent?... Parle-m'en: des fainéants! *B ; 17—33* Toi? Mais oublies-tu que cet or que je veux faire revivre en le projetant par larges et radieuses coulées à travers toutes les souffrances et toutes les misères humaines est actuellement la mare croupissante, le méphitique Achéron qui souffle sur les cinq continents la veulerie et le vice, les avilissements, les déchéances, toutes? Pauvre, pauvre ami! Et à la France qu'on essaie de réduire à ne plus être qu'une marchande à la toilette — oui — et à qui on fait vendre au Cambodge des cuillers en aluminium à six sous la pièce — ou de la verroterie pour peuples sauvages — à cette France-là — à celle qui était le tabernacle se portant d'elle-même à l'encontre de l'avenir, pour être, parmi les ténèbres des nuits, colonne rutilante d'éblouissements, et pendant les tristesses des jours d'épreuves, nuée fulgurante d'éclairs — radieuse d'espoirs — à elle — à cette France-là, ne penses-tu pas? *A :* Vraiment?... Et, faire revivre l'or — l'or qui n'est plus qu'une croupissante et méphitique mare portant

au-dessus des cinq continents les lâchetés et les déchéances toutes — le projeter cet or à larges coulées à travers larmes et misères, en faire un Dieu providentiel et bon, c'est là ce qui t'indigne, toi? — ce qui te fait crier de colère? Pauvre — pauvre ami! Et à la France, à elle qu'on essaie de ravaler, dont on ne fait plus qu'une marchande à la toilette — oui — vendant en Afrique de la verroterie et au Cambodge des cuillers en aluminium à six sous pièce — à cette France qui, jadis, tabernacle très saint, se portait d'elle-même à l'encontre de l'avenir — était — parmi les ténèbres des nuits, de détresse, colonne rutilante d'éblouissements et, pendant les tristesses des jours d'épreuves, nuée fulgurante d'éclairs, radieuse d'espoirs — à elle — à notre mère-patrie, ne penses-tu pas? *B.*

278

14 SCÈNE II-ème *A :* SCÈNE III *B ; 16 (L'huissier entre et se tient respectueusement à la porte.) A : omite B ; 19* Eh bien? *A :* Encore vous, Jean? *B ; 21* Une audience que Mr. le sous-directeur sollicite *A :* Monsieur le sous-directeur demande s'il peut monter? *B ; 23* Ah! mais qu'il entre *A :* Je crois bien. N'y suis-je pas toujours pour Bertin? *B ; 26* SCÈNE III-ème *A :* SCÈNE IV *B ; 29* Ma venue est peut-être *A :* Je vous interromps *B.*

279

5 Je... *A :* Mais... *B.*

280

5 SCÈNE IV-ème *A :* SCÈNE V *B ; 6* JEANTET, DORVAL *A : omite B ; 19* SCÈNE V-ème *A :* SCÈNE VI *B.*

281

6 DORVAL *A :* DORVAL *(nouvel accès de toux) B ; 20* Ce n'est pas tout à fait le moment *A :* On ne les trouve pas sous le pas d'un cheval, et ce n'est pas précisément le moment *B ; 29* Vraiment? *A :* Quoi ? *B.*

282

2—3 Vraiment. Ensuite, ce bal qu'il t'a plu de donner jeudi, me semble, pour le moins, déplacé *A :* C'est comme ça, et c'est une preuve du grand intérêt qu'elles nous portent. Quant à cette fête qu'il t'a plu d'annoncer pour jeudi, si c'est pour te dire la vérité, elle me semble pour le moins déplacée *B ; 14—16* Il y a, enfin, ma robe — tu n'en as seulement pas l'idée mon très grand, et Georges seul, notre fils... *A :* Il y a enfin ma robe — celle couleur du temps. Tu n'en as pas seulement l'idée, mon très grand... À propos, mon frère veut te voir... *B ;*

17—21

DORVAL

Quant à ça — c'est vrai: Il s'y connaît lui. Alors?...

M-me DORVAL

Alors, merci, mon très-très grand. Bonjour, Mr. Jeantet *A :*

DORVAL

On me l'a dit... Ma foi, conseille-lui de ne pas trop s'engager sur les „Rio-Tinto".

M-me DORVAL

Vous ai-je parlé de ça?

DORVAL

Les „La Plata" sont de beaucoup plus solides! Et qu'il se dissipe un peu, ce cher duc!... Alors, ta robe?

M-me DORVAL

Tiens! c'est vrai — et tu m'y fais penser. *(Regardant l'heure à sa montre.)* Je vais me mettre en retard pour l'essayage...

DORVAL

Et surtout, n'oublie pas ce que je t'ai dit sur les „Rio-Tinto".

M-me DORVAL

Fi! le méchant! Mais on verra. À tantôt. Bonjour, M. Jeantet *B ; 26—28* Oh! ne lésinant guère sur l'argent et rappelant de si près — devine qui? — au fait, les de Bronté dont elle vient *A :* Oui: ne lâchant jamais prise — et — aussi, ne lésinant jamais sur l'argent. Au fond, rappelant de fort près — devine qui? *B ; 30 (railleur) A : omite B ; 31—33* Eh! ne le sais-je pas? Frôlent de près les Tascher de la Pagerie. Aussi, un peu de sang noir, je crois. *(Sonnerie téléphonique.) A :* [Ne] lesais-je pas? Les de Bronté ne se rattachent point par certains liens de sang aux Tascher de la Pagerie? *B ;*

33—1

DORVAL

Justement et *(effort de mémoire)* je crois ne pas me tromper... *(Effort de mémoire.)* Plus j'y pense, plus j'en suis sûr — oui — Joséphine lui ressemblait comme deux gouttes d'eau.

JEANTET

Bigre! heureusement que je suis le seul à l'entendre. *(Sonnerie au téléphone.) B : omite A.*

283

31—33 N'en est-ce pas le soleil et — mais... *(Dans la coulisse les voix de Georges Dorval et du Docteur Tréfond.) A :* N'en est-ce pas le soleil et — *(arrêt brusque il écoute vers l'antichambre)* mais... *(La voix de Georges Dorval dans la coulisse.) B.*

284

4 (se réveillant comme d'un rêve) A : (comme revenant de loin) B ; 5 Tiens! C'est... *A :* Par exemple! C'est... *B ; 10* SCÈNE VI-ème *A :* SCÈNE VII *B ; 19* Diantre *A : omite B.*

285

8 Fichtre! Aisés *A :* Ça va bien — très bien... hem! Aisés *B.*

287

4 JEANTET, TRÉFOND *A : omite B ; 6* Oui, cher ami; oui, Tréfond — voilà *A :* Mais sans doute, mon cher Tréfond *B ; 9* La bonne blague! Inquiétant? *A : omite B.*

288

3—7 et je suis à me demander depuis près d'une semaine qui en a pu ébruiter — comment m'exprimerais-je! — sa marotte — enfin — enfin toujours est-il que les racontars ont fait leur chemin, et qu'on en jase joliment *A :* et je suis à me demander si nous ne devons pas y voir un coup monté, les racontars les plus ineptes vont leur train, sur notre pauvre ami. On ne fait que dénaturer et tourner en ridicule ses moindres faits et gestes. En un mot, tout Landerneau en jase... *B ; 16—25* Assez curieux ce que tu me signales là. Et j'y vois la main des ennemis de Dorval. Mais laissons dire: Ils en seront pour leur courte honte. Ce ne sont point de pareils bruits qui pourront jamais ébranler un crédit comme le sien — lui nuire; et nous, qui savons à quoi nous en tenir sur lui depuis qu'on n'était que des potaches, fichons-nous-en — et en plein! Sang Dieu! Qu'il fasse donc son grand empereur tant qu'il voudra — pourvu que ses caisses se remplissent. C'est le principal — n'est-ce pas? *A :* Je comprends. Et tu en fais cas, toi?... Laissons dire. Au bout du compte, n'est-ce point naturel qu'on en veuille à Dorval? Très déconcertant, notre ami, hé! Il ne marche que de victoire en victoire et rien qui ne lui réussisse *B ; 27* Alors? *A :* Ses ennemis le battent néanmoins cette fois-ci rudement en brèche et son crédit peut en être atteint. Que ne met-on pas sur son compte? Sa marotte napoléonienne... *B ; 29—31* Quoi?... Eh! Eh! Indiscutablement, certains de mes confrères

— et pour ne pas le cacher — presque tous... *A :* [Ne] la connaissons-nous pas depuis qu'on n'était que des potaches, au lycée et lui a-t-elle nui en quoi que ce soit? Or, qu'il fasse ou ne fasse pas son grand empereur — voilà qui m'est égal. La question n'est pas là — et pourvu que ses caisses se remplissent *B ; 33* Complète ton idée *A :* Alors? *B ; 35—36* Le tiendraient, parfois, pour un fou, délivreraient en toute paix de conscience le fameux verdict *A :* Alors quoi? — Oui — évidemment... certains de mes confrères — à l'entendre parfois — n'hésiteraient pas — oh! non... Fou à lier — simplement — clairement — fou — ce qu'il y a de plus fou *B.*

289

4—14 Moi? Fiche-moi la paix. Que veux-tu que je te dise? En sais-je plus que le premier venu? La question n'est pas là: regarde-moi, plutôt, cette fortune — la sienne — insensée si tu veux — et demande-toi: est-elle l'œuvre d'un fou, elle? Et, faut-il, par conséquent, que moi, moi qui suis un fou réel, et combien plus que lui — ne fais pas l'étonné — cela est, puisque je crois à la science — faut-il que je te demande à toi, qui en es un autre — parfaitement — puisque tu crois à la gloire, à l'immortalité: — où finit la sagesse — où commence la folie? *A :* Moi? [Ne] te l'ai-je pas dit? Puis, au fond, qu'en sais-je, moi? Et mes confrères — voyons — t'en pourront-ils dire plus?... Regarde-moi plutôt cette fortune — la sienne... Insensée, si tu veux, n'est-ce pas? Et, cependant, à bien considérer les choses, est-ce là l'œuvre d'un fou? Et faut-il que moi qui, au bout du compte, suis un fou réel — et de combien plus que lui — parfaitement: un fou réel puisque je crois à la science, moi! faut-il que je te le demande à toi — qui en es un autre — mais oui, et ne fais pas l'étonné *B ; 27—30* Aucune. Que d'autres aient sa folie. Et qu'ils gagnent de l'argent — beaucoup d'argent — autant que lui. Pour ce qui regarde Dorval — son génie — et il est incontestable — je dirais inouï si... *A :* Je n'en puis formuler aucune. Son état psychique est ce qu'il est. Mais que d'autres aient sa folie, et qu'ils entassent autant d'or que lui. Son génie, ou, si tu aimes mieux, sa folie *B.*

291

6 qu'il fait *A :* que le sien *B ; 10—11* On le serait à moins, Docteur. On dit, partout, qu'il est en train de perdre sa fortune *A :* On le serait à moins, Docteur. On dit, partout, qu'il est en train de perdre sa fortune. On ne comprend plus rien à ce qu'il fait. Un jeu à la baisse de but en blanc, et qui, sans rime ni raison, lui fait jeter par-dessus bord les millions par vingt et par trente. Personne qui ne le blâme *B ; 13—14* au moment d'en gagner

une autre *A :* au moment de frapper un de ces coups formidables dont il est coutumier *B ; 16—19* Ou de voir passer en buée l'ancienne. Que ne lui donnez-vous de bons conseils? Mais je dois vous quitter. Au revoir, Messieurs... Et... amusez-vous bien a l'attendre *A :* Et qui, cette fois, peut le tuer net. Un désastre arrive si vite. À Dieu ne plaise que cela soit. Néanmoins, ce n'est pas dans un monde comme le sien qu'il pourrait, en cas de malheur, trouver un appui. Aussi, que n'avons nous fait, mon frère et moi, pour lui déssiller les yeux... Mon fils — le sien — en devenant par exemple un duc de Bronté-Dorval, ne lui eut-il pas donné un tout autre appoint?... Mais je dois vous quitter... Au revoir, Messieurs. Amusez-vous bien à l'attendre. Et surtout veuillez ne pas lui toucher un mot à ce sujet. Il est trop Dorval pour que lui et moi puissions jamais nous entendre *B ; 23* Charmante *A :* Oh! je ne le mets aucunement en doute *B : 25* Et, de plus, genre! *A :* Moi non plus *B ; 27* D'ailleurs pourrait-ce en être autrement *B : omite A.*

292

6—7 Si. Ensuite, Dorval ne me l'aurait pas laissé ignorer. Au fond, c'est son état civil à lui que la noble Madame *A :* Eh! Dorval ne me l'eût pas laissé ignorer. Mais retient-on ces billevesées, bien qu'au fond ce soit son état civil à lui que la noble Madame... *B ; 9—11* Une jolie épigramme que tu viens de lui décocher. Très injuste, pourtant. Madame Dorval n'est que la raison sociale de notre ami *A :* Sa raison sociale plutôt *B ; 13* Je n'ai pas dit autre chose *A :* Les deux *B ; 15—17* Et ce qu'elle emplit ses roturiers salons de ducs et de duchesses — voire même de princes du sang des dieux *A :* Il est pourtant juste de reconnaître que c'est à elle que les roturiers salons de notre ami doivent les ducs et les duchesses qui en sont presque devenus les êtres familiers — voire même les princes issus du sang des dieux *B ; 19* Qu'il tire amplement de la débine *A :* Qu'il a plus d'une fois tiré de la débine *B.*

294

14—16 Et, comme l'autre, toujours. Ne sachant qu'interroger, interrogeant à chaque instant... *(À soi-même.)* Plus que bizarre *A :* C'est ce que je pensais. De plus, tout comme l'autre, ne sachant qu'interroger, et le faisant à tout propos. *(À soi-même.)* Bizarre! Plus *B ; 20—22* Rien. On causait. *(Bertin, le sous-directeur, entre. Dorval, mû comme par un ressort, court à sa rencontre.) A :* Rien, on causait *B ;*

23—35

DORVAL

Vous voici, enfin, Bertin. C'est que nous en sommes au tournant périlleux. J'ai donné ordres Bourse — mais, portez-vous, plutôt, en personne, là. Écoutez-écoutez! Faire vite, et si „Rand", si „Alaskas", si autres papiers de là-bas continuent [à] flancher, mettre la main dessus. Ah! Ah! On verra. Oui, on verra car il en est temps encore. Pour un coup de surprise, c'en est un, c'est vrai; seulement, prévu, archi-prévu, pas peur. Câblez New York mêmes ordres. Surtout, pas d'atermoiements. Râfle. Râfle. Râfle. Mon sort, celui de la Banque Dorval — le sort du monde — entre vos mains, mon ami, mon fils *A :*

SCÈNE VI

LES MÊMES, BERTIN

DORVAL

(courant à sa rencontre)

Vite, auto, Bertin, et courez Bourse. Toutes mes mesures prises, néanmoins, donnez-y de votre personne. Nous en sommes au tournant périlleux, s'agit mettre main sur tous papiers abordables encore. Et ne pas tergiverser. Acheter d'un coup, par masses. Ah! oui, petit bonhomme vit encore. Ferai face à tout. Câblez aussi New York, Washington, San-Francisco, mêmes ordres. *(Avec expansion.)* Mon sort, celui de la banque Dorval, entre vos mains, mon ami, mon fils *B.*

295

1 (avec exaltation) B : omite A ; 2—3 (Ils se serrent la main avec effusion. Bertin sort.) A : (Ils se donnent la main. Effusion. Bertin sort.) B.

296

1 SCÈNE VI-ème *A :* SCÈNE VII *B ; 3 (reprenant son aplomb) B : omite A.*

297

22—25 Oui — et surtout maintenant. Au reste, cela se comprend assez — et l'on voit bien que vous êtes réellement son père. Approuvez-le, par conséquent — mais, de grâce, plus de bal: m'en voici débarrassée *A :* Trop parfois. Vous l'avez voulu par exemple Dorval et rien que Dorval; or, tel il est resté. Donc, approuvez-le: il est digne de vous — mais — de grâce! plus de bal *B ; 27—28* Plus de bal? Et d'une autre à présent! Mais, pourquoi „plus de bal", s'il vous plaît? *A :* Et d'une autre?... Mais pourquoi „plus de bal" s'il te plaît? *B ; 30—31* De mieux en mieux. Voudriez-vous, peut-être, que j'y paraisse nue? *A :* C'est donc que vous voulez peut-être m'y voir paraître nue? *B.*

298

2—3 Au fait — bien que je n'y voie que du feu — pourquoi pas? M-me Tallien l'a bien fait *A :* Madame Tallien ne s'est pas gênée pour si peu *B ; 5 (levant les bras) A : omite B ; 6—8* Toujours le même! Vous oubliez à qui vous parlez! Et vous voici, de plus, faisant cause commune avec la créature à qui, mon fils, le fruit de vos entrailles... *A :* N'est-ce pas? Mais ce n'est pas d'aujourd'hui que je sais devoir m'attendre à tout de vous... et à vous voir même faire cause commune avec la créature à qui, votre fils, le fruit de vos entrailles... *B ;*

11—20

M-me DORVAL

Car, vous le savez, c'est lui, lui seul qui était dans le secret de ma robe; c'est donc naturel qu'il l'ait livré à cette... et qu'il m'a été donné de lui en voir une de presque semblable au corps, et, devinez où, je vous prie? — au Grand-Opéra — pas ailleurs — au grrand, grrrand, grrrand-Opéra.

DORVAL

Voyons, calme-toi! Ouf! Je commence à m'y reconnaître *A :*

M-me DORVAL

Car, vous le savez, lui seul était dans le secret de la nouvelle robe que je me faisais confectionner...

DORVAL

Et?...

M-me DORVAL

Cela ne vous suffit donc pas, et faut-il que je te le dise carrément: votre fils est un pleutre, et c'est justement la raison pour laquelle je le voulais duc...

DORVAL

Naturellement.

M-me DORVAL

Mais oui — car vous le comprenez parfaitement: „noblesse oblige".

DORVAL

A être un peu plus que ce qu'on est. Enfin! Cette robe?...

M-me DORVAL

Et dont je me promettais de tirer un si grand parti pour ta fête...

DORVAL

Que lui est-il arrivé?

M-me DORVAL

Finie, gâchée à tout jamais, morte avant que d'avoir vécu... Georges en a livré le secret; positivement, je n'en reviens pas... Et devine à qui?... Oh! à une... car je lui en ai vue une au dos de presque semblable... Et où, je te prie? Ni plus, ni moins qu'au Grand-Opéra, au grrand, grrand-Opéra.

DORVAL

Calme-toi. Ouf! Je commence à m'y reconnaître *B*.

299

1—13

M-me DORVAL

Le voudrais-je que cela ne se pourrait pas.

DORVAL

Si. Si. Car voici une idée qui sauverait tout. Sois seulement un peu gentille, et rappelle-toi... N'ai-je point mis dans ta garderobe du château de la Brèche — ce manoir qui n'est qu'à deux pas de Paris — et à l'occasion d'un bal costumé que nous faillîmes y donner — la toilette même que Marie-Louise — l'altière impératrice — porta le jour de son couronnement?

M-me DORVAL

Eh! bien? Et c'est à une de Bronté que tu la proposes ta défroque? *A :*

M-me DORVAL

Vos affaires vont-elles donc si mal?

DORVAL

Madame Dorval!

M-me DORVAL

Il n'y a pas de Madame qui tienne. J'ai dit non, c'est non.

DORVAL

Et pourquoi cela ne s'arrangerait-il pas?

M-me DORVAL

Je voudrais bien savoir comment?

DORVAL

(radoucissant sa voix)

C'est tout simple et [ne] te rappelles-tu pas que j'ai mis dans ta garderobe du château de la Brèche — ce manoir que nous avons à deux pas

de Paris — et à l'occasion d'un grand bal costumé que nous faillîmes y donner — une toilette vraiment hors pair, celle-là même que Marie-Louise, l'altière impératrice, porta le jour de son couronnement?

M-me DORVAL

Lourde et sotte cette robe! Et c'est à une de Bronté que tu proposes la défroque? *B ;*

14—25

DORVAL

Comment?... Mais c'en est justement la raison!

M-me DORVAL

Je ne comprends pas.

JEANTET

Ce serait même sensationnel, chère Madame, que d'y paraître ainsi.

DORVAL

Sans doute. Puis, une défroque de deux cent mille francs!

M-me DORVAL

Mais, vous, Docteur, qu'en dites-vous? *A :*

DORVAL

Que j'ai bel et bien couverte de deux cent mille francs!

JEANTET

Et la princesse de Gentilly en faisait joliment cas, à ce qu'on disait, lors de la vente qu'en firent les Neuperg.

M-me DORVAL

(quittant le ton rogue)

En effet... je crois me rappeler... *(À Tréfond.)* Et vous, Docteur, qu'en dites-vous? *B ;*

30—31 ; 1—3

M-me DORVAL

Ah! Mais c'est qu'alors elle m'irait. *(À Dorval.)* Aussi — mon grand — mon très grand — je l'accepte ta robe — et je t'en remercie même. Ton idée est simplement magnifique. Je cours prendre mes dispositions. *(Elle salue et sort.) A :*

M-me DORVAL

C'est vrai. Au fait, pourquoi ne m'irait-elle pas? *(À Dorval.)* Le Docteur a raison, et tu vois, je l'accepte, ta robe... Je t'en remercie même. Où avais-je donc la tête? C'est la princesse de Gentilly qui ne sera pas

contente... Est-elle prétentieuse cette perruche! Quoi? Une robe d'impératrice pour elle et encore celle du sacre? *(Riant.)* Ah! Ah! [Ne] sait-elle donc pas que ses ancêtres n'ont été que les hommes-lie des Berth-Colons?... Et quant à ce que furent les Trêvekerdrek par rapport aux Gentilly, n'en parlons plutôt pas. *(À Dorval.)* Au revoir. *(Jeantet et Tréfond.)* Bonjour, Messieurs. Je cours prendre mes dispositions. Le grand Worms l'aura demain et quelques simples retouches... bon, c'est son affaire. Bonjour. *(Elle sort.) B ; 26* SCÈNE VII-ème *A :* SCÈNE VIII *B.*

304

1 SCÈNE VIII-ème *A :* SCÈNE IX *B.*

305

2 (Même décor.) A : omite B ; 7—9 On le vilipende partout, et point de grand financier qui ne hausse les épaules dès qu'on vient à le nommer. *A :* On le vilipende partout. *B ; 11—14* Mais, quant à moi, je vous dirai franchement que ce qui m'intéresse surtout c'est votre opinion à vous qui, paraît-il, quittez cercles et sport pour passer *A :* Mais, ce qui m'intéresse moi, c'est simplement votre opinion. Puis, est-ce réellement vrai, et quittez-vous pour de bon cercles et sport pour passer *B ; 16—19* Écoutez! En toute sincérité je vous l'affirme, je ne m'en suis formé aucune de bien précise. La question est d'une complexité, d'une délicatesse extrêmes *A :* En toute sincérité, je ne m'en suis formé aucune de bien précise *B ; 20—21 ; 1—3* Ce qui est néanmoins réel, et ce que personne ne conteste —pas même lui — ce sont ses pertes. On les porte à des centaines de millions, et notez que je ne parle pas de celles des autres, qui atteindraient au milliard, paraît-il *A :* Ce qui est néanmoins vrai ce sont ses pertes. On les porte à des centaines de millions. Je ne parle pas de celles des autres. Celles-là iraient au milliard, paraît-il *B.*

306

8—11 Quoi qu'il en soit, la presque totalité des fonds de la Banque Dorval y a passé, — et — si vous me voyez aujourd'hui brûlant turf et plaisirs — c'est que, vous le savez bien, nécessité ne connaît point de loi *A :* La presque totalité des fonds de la Banque Dorval vient, hélas, d'y passer en tout cas — et si vous me voyez aujourd'hui brûlant turf et plaisirs, c'est que „nécessité oblige" *B ; 17—18* D'ailleurs, en ce qui me concerne, vous savez le cas que je fais de l'argent... *A :* De plus, le cas que je fais, moi, de l'argent! *B ; 20 (persifleur) A : omite B ; 21* Mais parfaitement... *A :* C'est vrai. Le cas que vous en faites *B ; 23—24* N'est-ce pas?... Seulement voilà: Ma mère ne l'entend pas de cette oreille *A :* Parfaitement. Le mal est que ma mère ne l'entend pas de la même oreille *B ; 30* C'est ça *A :* Tout à fait *B.*

307

2—8 Dame! Et, mal ou bien entendus, ses intérêts — les miens, soutient-elle — son entourage aussi: amies, médecins qui la soignent — tous et tout enfin — la poussent — est-ce assez ennuyeux, dites? — la poussent ... Oh! mais je ne complèterai pas encore que mon père ait besoin de quelque repos... — Puis, que voulez-vous?... *A :* Dame! Très regrettable, certes, la façon dont elle comprend ses intérêts — les miens, affirme-t-elle, mais que voulez-vous? Je n'y puis d'ailleurs rien. Son entourage, amies qui ne font qu'aller et venir autour d'elle; médecins qui la soignent ceux-ci principalement; tous et tout, en un mot, la poussent, est-ce assez ennuyeux, pour moi! la poussent. Oh! mais je ne complèterai pas, encore que mon père — vous le savez je pense aussi bien que moi — ait besoin de quelque repos... Il s'est trop fouetté les nerfs... Puis, vous comprenez *B ; 21—23* Et la fortune immobilière de votre père, qu'en faites-vous? Intacte, et dans les cent millions, semble-t-il *A :* Et sa fortune immobilière, l'avez-vous oubliée? Dans les cent millions, et intacte à ce que je sais *B ; 27* et à celui de son prétendu impérialisme financier... *A : omite B.*

308

10 Permettez — permettez *A :* Par exemple *B ; 19 (le pli) A : (l'enveloppe) B ; 20 (les ramasse) A : (les relève) B ; 23—24 (adossé à la cheminée et parcourant la lettre après avoir déposé les coupures sur le dessus en marbre) A : (adossé à la cheminée et après avoir lu sa lettre) B ; 25—26* c'en est un, à coup sûr. *(À Georges.) A :* c'en est un! *B ; 27* surprendre *A :* étonner *B ; 27—28 (Se saisissant d'une coupure et déposant la lettre.) A : (Se saisissant de la coupure.) B ; în continuare (p. 309—319) versiunea textului din B prezintă deosebiri mari față de cea cuprinsă în A și o reproducem în întregime :*

JEANTET

Puisque tel est votre désir... *(Lisant.)* „Monsieur Georges Dorval fils est un clubman accompli".

GEORGES

Il s'en rend au moins compte, ce Monsieur!

JEANTET

(continuant la lecture)

„Un sportsman des plus distingués..."

GEORGES

Et voilà ce que ce cher Mr. Bertin voulait cacher à mon père!

JEANTET

(lisant toujours)

„et nous l'affirmons aussi, un parfait honnête homme. Mais de là jusqu'à vouloir pourfendre ceux que certaines combinaisons financières encore que louches, font s'esclaffer de rire, il y a un abîme. Mr. Dorval fils en pense autrement: tant pis pour lui et pour son papa".

JEANTET

(froisse la coupure et la jette avec dégoût)

Pouah! *(Poussant la coupure du pied dans le foyer de la cheminée.)* Je gage que mon ami, s'il vient jamais à en prendre connaissance...

GEORGES

Oui: la patience n'est pas la vertu dominante de mon père. Vous feriez bien, néanmoins, de lui déconseiller tout esclandre. Sa situation ne s'en trouverait qu'aggravée. N'êtes-vous pas son ami?

JEANTET

[Ne] l'ai-je pas été toujours?

GEORGES

Oui. Comment vous expliquer pourtant cela? Ma mère — oh! elle vous tient en une haute estime...

JEANTET

Je suis toute oreille. Votre mère, disiez-vous?...

GEORGES

Vous en veut quelque peu. La grande affection que vous portez à mon père, prétend-elle, vous induit à lui cacher le désastre vers lequel il court à pas de géant.

JEANTET

(hypocritement doucereux)

Euh! Qui sait! La clairvoyance n'est point, au bout du compte, mon fait, et la raison peut tout aussi bien être de son côté. Or, que la voilà bonne mère et que vous voilà bon fils!

GEORGES

Vous raillez?

JEANTET

Que Dieu m'en garde. C'est simplement ma pensée que je vous dis, et en le faisant, c'est encore vous prouver les sentiments que je vous porte.

GEORGES

Oh! Mr. Jeantet! toutes questions d'ordre matériel à part, nos motifs d'inquiétude, à ma mère et à moi, sont plus graves que vous ne le croyez. *(Baissant la voix.)* Les médecins qui la soignent par exemple — et ce sont des sommités — amenés avec prudence à étudier quelques-uns de ces phénomènes, que vous autres nommez en littérature des états d'âme — pronostiquent et à bref délai, la pire des calamités: comment nommerai-je ça? certains écarts d'imagination, prédispositions raisonnantes à vêtir de possibilité des chimères tellement extraordinaires que le résultat final ne peut être douteux.

JEANTET

En d'autres termes votre père serait...

GEORGES

Oh! restons-en là, de grâce! Ma conviction n'est pas la leur. Chercheurs de midi à quatorze heures, ces Messieurs! Un peu de surmenage, mon Dieu. Oui! et c'est ce qui se voit tous les jours, mais c'est tout. Du repos? Evidemment. Et pourquoi pas? Du moins, un peu... N'est-ce pas? N'est-ce pas?

SCÈNE III-ème

LES MÊMES, MADAME DORVAL

M-me DORVAL

Bonjour, Georges. *(Léger salut à Jeantet.)* Mr. Jeantet... En conférence?

JEANTET

Pas tout à fait.

M-me DORVAL

Tant pis. Mon fils a dû vous dire tout de même mes transes.

JEANTET

Oui, tout en ne me parlant pas des grandes et généreuses intentions de votre frère.

M-me DORVAL

Et il a bien fait. Mon fils est d'ailleurs assez grand garçon pour ne prendre conseil de personne dans des questions qui ne l'intéressent que seul. Il ne s'agit donc que de mon pauvre mari qui, vous le savez, dérape terriblement. Les médecins le croient fortement atteint et...

JEANTET

Mais sans doute, mon ami s'est un tant soit peu emballé dans les derniers temps. Seulement il est homme à se ressaisir. Avec de l'habileté et de la patience on revient de plus loin.

M-me DORVAL

De la patience? Ah! Monsieur! J'admire, et comme il convient, la religion que vous avez pour lui, et que cela soit dit une fois pour toutes mais moi, je ne veux plus de votre patience pour panacée, et j'en ai par-dessus la tête de ce qu'il nomme ses campagnes et ses batailles.

Que la chance l'ait souvent favorisé, cela est. Qui pourrait le nier? Mais de son raisonnement? — que pensez-vous de lui? Et ses faits et gestes? les admettez-vous? Puis, que dites-vous de sa récente dégringolade? et en vit-on de plus foudroyante? Quoi? Avoir presque été le roi de l'or en Europe, et tout à coup, prendre les millions par liasses de billets de mille et les jeter sur la voie publique à qui en veut, comment appelez-vous ça, s'il vous plaît, Monsieur? Très napoléonien, peut-être. Hé! oui... Très... qu'en dites-vous?

JEANTET

Mais...

M-me DORVAL

Vous hésitez? cela se comprend... Les médecins, eux, sont moins embarrassés que vous d'appeler chaque chose par son véritable nom...

GEORGES

Ma mère...

M-me DORVAL

Que cela soit un malheur, je le reconnais, un grand malheur. Qu'y pouvons-nous, pourtant? Le déplorer? Je ne fais que ça. Me débattre?... Je le fais encore. Pour le reste, c'est leur affaire.

JEANTET

(indigné)

Ah!

GEORGES

Ma mère! Enfin, mes félicitations. C'est de la bonne besogne que vous faites.

M-me DORVAL

(à Georges)

Et dire que tu es sur le point de devenir un de Bronté, toi! *(Changeant de ton.)* Mon Dieu! Ne comprends-tu pas que Mr. Jeantet me connaît depuis vingt-cinq ans? Il sait le calvaire qu'a été ma vie depuis l'heure où j'ai épousé ton père. Encore si je ne l'avais pas pris pauvre!

JEANTET

Oh! quant à ça, c'est positif. Vous n'aviez pas un sou de dot, chère Madame, et votre frère s'en était justement allé par désespoir faire l'Afrique.

M-me DORVAL

Une dot? Et n'était-ce rien le nom que je portais? Rien aussi le sens des affaires, des réalités de la vie, Monsieur, cher Monsieur, et dont il n'avait pas la moindre notion? Et les chimères que je tuais en lui, et que, de ce temps-là même, il ne se faisait pas faute de chevaucher?

JEANTET

Il en est cependant quelques-unes qu'il garde encore bien vivantes en lui: La foi dans votre amour et dans l'affection de son fils, par exemple.

GEORGES

Monsieur!

M-me DORVAL

Tais-toi. [Ne] l'ai-je point méritée cette foi, et n'ai-je pas fait de ton père ce qu'il est convenu d'appeler un grand homme?

JEANTET

Il est certain que c'est à vous seule que j'ai toujours attribué les inconcevables et brusques changements que j'ai souvent remarqués en lui.

M-me DORVAL

(à Georges)

Que te disais-je? *(À Jeantet.)* Nous voici réconciliés. Je me suis d'ailleurs continuellement dit que vous vous aviez au moins du bon sens, beaucoup de bon sens...

JEANTET

(ironiquement galant)

Vous me comblez, Madame.

M-me DORVAL

Tandis que lui... Tenez: du génie, peut-être, mettons-en même tant que vous voudrez. Mais de sens commun? pas ça... *(Geste.)*

JEANTET

Supérieurement raisonné. Les hommes de génie en sont, en effet, totalement dépourvus.

GEORGES

Hélas! Et le sens commun est le seul qui devrait présider à tous nos actes.

M-me DORVAL
(à Georges)

Bien parlé, mon fils. *(À Jeantet.)* Le génie est, néanmoins, lui aussi très intéressant, et—vous l'avouerai-je? — c'est plus d'une fois qu'à le voir faire son Napoléon, j'ai été bel et bien empoignée, mais là! complètement. De fait, la voix du formidable Corse ne pouvait être autre que la sienne à de certains moments. Rien que d'y penser je me sens toute chose.

JEANTET

Je vous crois.

M-me DORVAL

Maintenant, la question est celle-ci: Etait-ce le génie ou la folie qui parlait en mon pauvre mari? Décide qui voudra. Toujours est-il que ce n'est qu'à la veille de quelqu'une de ses misérables manigances de Bourse qu'on le voyait partir... Et ce que cet homme était alors en même temps que Bonaparte, Napoléon. Ah! nul ne sait ce qu'il m'a fallu payer de ma personne quand ses crises l'envertiginaient pour l'empêcher de faire des bêtises... C'est des heures durant que je ne me donnais pas de cesse pour arriver à le rendre le lendemain souple et mou comme un gant. Vous m'objecterez que ses opérations devaient en souffrir? Hé! Oui: très assagies le lendemain. Mais où était le mal?

JEANTET

En d'autres termes, c'est son bon génie que vous auriez été, Madame?

GEORGES

Ma mère? Oh! Elle?... Une maîtresse femme!

M-me DORVAL

Faible, trop faible — pour mon malheur! car *(geste circulaire)* regardez: ne nous met-il pas sur la paille?

JEANTET

Vous concéderez, pourtant...

M-me DORVAL

Inutile: je vous vois venir, mon pauvre Louis n'est pas fautif sans doute, mais moi non plus, et les médecins qui... enfin...

JEANTET

C'est ça... et puisqu'on joue cartes sur table, soit. Dorval est fou. Est-ce assez clair? Enfermez-le, et vite.

M-me DORVAL

Fi! les vilaines paroles!... Pour qui me prenez-vous? Il ne s'agit que d'un temps de repos... les chers et bons savants l'ont dit. Et toute une villa à sa disposition... Eaux courantes, hautes futaies, de nombreux domestiques, table royale—que pourrait-on souhaiter de plus? Et pour compagnie? Des hommes tout ce qu'il y a de mieux et de plus éminent; puis, point rébarbatifs, au contraire: très amusants même, et voilà.

JEANTET

Eh! mais! c'est très bien.

M-me DORVAL

Quant au régime, à peine marqué. Un peu d'hydrothérapie notamment.

JEANTET

Douches, pour sûr?

M-me DORVAL

Non. Simples lotions d'eau froide. Elles suffiront. Ils l'ont dit.

JEANTET

Qui? Les savants amusants?

M-me DORVAL

Vous y êtes.

JEANTET

Très bien. *(À Georges.)* Et vous, Mr. ... qu'en pensez-vous?

GEORGES

Ma mère se serait-elle mal expliquée?

JEANTET

Trop bien. Or, voici ce que je vais vous dire, moi: Fils et mère — vous et elle — vous êtes tous deux dignes l'un de l'autre.

M-me DORVAL

(voix de tête)

Que signifie ce ton? Et avec moi?

JEANTET

Oh! Je vais en prendre un autre. Et voici: Que Dorval soit un fou, vous avez été la seule à vous en persuader si tard. Car, en quel temps et en quel lieu, je vous prie, vit-on un homme au raisonnement solidement assis — ou — comme vous le dites, un homme de sens commun, jeter depuis vingt-cinq ans Pélion sur Ossa, j'entends des montagnes d'or sur des montagnes d'or — et pour qui, dites-le moi? cherchez, trouvez, celà ne vous sera pas difficile, à vous surtout, puisque les premières années de votre mariage vous ne pouvez les avoir oubliées...

Et, tenez: jetez les yeux autour de vous... S'y retrouvent-ils, le lit en sapin, le paillasson, le fourneau à gaz, les quatre chaises boîteuses et, pendu au mur, le miroir ébréché — votre grand luxe d'alors — car, pour jolie, vous l'étiez et vous le saviez bien.

M-me DORVAL

Georges!... Viens. Notre place n'est plus ici.

GEORGES

Monsieur!... Vous manquez, je crois, à ma mère.

JEANTET

Non pas. Je ne fais que la louer, et j'irai jusqu'à dire que votre mère était belle. Elle possédait de plus — de ces temps — et c'est toujours à sa louange que je le rappelle, les simples mais saines vertus bourgeoises. Les circonstances qui l'avaient voulue pauvre...

M-me DORVAL

Monsieur! Monsieur!

JEANTET

Les désastreux événements de 1870 avaient été un coup de foudre pour la fortune déjà ébranlée des de Bronté... Orpheline peu de temps après cette date, et restée seule par le départ de son frère, elle avait dû céler son nom et vivre de cachets pour leçons de dessin.

M-me DORVAL

Ah! c'en est trop.

GEORGES

(crispant les poings)

Trop, en vérité.

JEANTET

Du tout. La pauvreté est-elle offensante, Madame? Je continue: elles n'avaient pas influé ces circonstances sur ses heureuses dispositions naturelles... Tout ce qu'il y a de meilleure ménagère la noble descendante des preux! Sont-ce là des mensonges, Madame? Cinq sous de beurre, huit de pommes à l'huile, six de harengs, un plat quelconque — nouilles ou lentilles — suffisaient d'habitude à entretenir le feu sacré de la vie.

M-me DORVAL

(hautaine à son fils)

Le bras. *(Ils vont pour sortir. Jeantet les devance et se place devant la porte.)*

JEANTET

Deux mots encore: Beau temps que Tréfond et moi sommes au courant de vos faits et gestes. Vous nous les confirmez. Et, sur ce, c'est à moi de me retirer. Votre mari est fou, Madame. Votre père est fou, Monsieur. Et les fous ça gêne... Ils empêchent surtout de devenir ducs ou princes et de danser en rond. Mais que ça soit bien établi: Nous avons veillé, nous, ceux qui sommes les amis de Dorval — et il n'habitera pas la belle villa! et quant à sa fortune, il continuera d'en faire ce qu'il voudra, car elle est bien à lui, persuadez-vous-en et que cela soit dit, voilà. *(Il sort violemment.)*

SCÈNE IV-ème

GEORGES

Je l'avais prévu. C'est dans de beaux draps que vous nous mettez, ma mère. Vous êtes allée trop vite en besogne, quoi?

M-me DORVAL

Alors, tu le crois sain d'esprit, toi, ton père? Quelques jours encore, et tu verras: tout y aura passé. Ah! que n'ai-je pris des mesures encore plus à temps? Cette bonne Madame Duruf, la femme du grand financier, me l'a pourtant bien conseillé depuis plus de six mois... Mon Dieu! Mon Dieu! Mais nous, nous en tirerons tout de même, va!

GEORGES

Quant à moi, je pense...

M-me DORVAL

Pense ce que tu veux. Au demeurant, moi, je m'en lave les mains. Qu'ai-je à voir là-dedans? Suis-je la Faculté? Celle qui a parlé, c'est elle.

GEORGES

Et si on allait faire long feu?...

320

8 (masquant de mépris sa colère) A : (avec hauteur et désignant Jeantet) B ; 9 Avec... Monsieur?... *A :* Avec? *B ; 11* Mais *A :* Pourtant *B ; 13* Mais qu'il veuille *A :* Que ce Monsieur veuille *B ; 17 — 18* Charmant — et ce n'est que trop juste, car c'est à moi de sortir *A :* Alors c'est à moi de sortir *B ; 24* Que non *A :* Laisse *B ; 29* Hé! mon vieux *A : omite B ; 32 (Elle sort violemment.) A : (Sortie par le coté opposé.) B ; în continuare (p. 321, r. 9—26, p. 322—331) textul din B oferă o versiune deosebită față de redactarea din A și îl reproducem integral :*

JEANTET

Tu crois? A tout?

DORVAL

Fichtre! Est-ce pour me faire peur que tu me demandes ça?

JEANTET

Peur à toi? Non. Mais...

DORVAL

Eh bien! parle alors... Dis-moi de qui est arrivé? Et surtout ne me cache rien.

JEANTET

Je voudrais ne pas le faire que cela ne se pourrait pas. Mon devoir m'y oblige. Puis, je t'aime trop... *(lui prenant les mains)* mon ami, mon très cher ami...

DORVAL

Voilà que tu t'émeus maintenant. Ressaisis-toi et attends-moi ici. Je suis à toi dans un instant. Tu comprends — une femme est tout de même une femme et je cours d'abord essayer de calmer la mienne... Au fond elle n'est pas mauvaise...

JEANTET

Ah!

DORVAL

Et tâcher de la ramener à des sentiments plus en rapport avec sa dignité.

JEANTET

Fais-le, oui. Les convenances seront du moins sauvegardées.

DORVAL

A tantôt donc.

JEANTET

Oui.

(Dorval sort.)

SCÈNE VII-ème

JEANTET, TRÉFOND

TRÉFOND

Ça tombe bien que tu sois ici... Oh! tu ne sais combien... Les nouvelles?

JEANTET

Pas bonnes. Aussi mauvaises que possible.

TRÉFOND

Je n'en apporte pas de meilleures.

JEANTET

C'est que les choses ont marché rondement.

TRÉFOND

À qui le dis-tu?

JEANTET

Et que...

TRÉFOND

Le danger est imminent.

JEANTET

Oui, et danger comme de mort pour notre ami... Nous ne nous trompions pas, tu vois?

TRÉFOND

Je sais: tout un complot, et que les sacrés cancres de cette sale boîte qu'est la Banque des Cinq-Continents, ont ourdi de longue main autour de notre pauvre Dorval; sourdement, d'abord, puis de plus en plus audacieuses leurs menées ont si bien embobiné cette charmante et toute belle M-me Dorval que...

JEANTET

Elle sort justement d'ici.

TRÉFOND

La peste soit d'elle.

JEANTET

Oh!

TRÉFOND

Ecoute plutôt. Trioux, tu sais?, le célèbre imbécile qui a si pitoyablement versé dans les maladies nerveuses, et qui, pour le moment, se donne l'apparence de soigner M-me Dorval, sondé habilement par moi, s'est laissé tirer les bésicles du nez. Mémoire, conclusions, tout est prêt: paralysie générale congénitale à progrès lents, folie raisonnante, accès de mégalomanie héroïque, militarisme de chambre... Doit être soigné. Fou, archifou que Dorval.

JEANTET

Si j'ignorais ces détails, du moins en sais-je d'autres, notamment ceux-ci: mère et fils se sont donné la main.

Je te l'ai dit: ils sortent d'ici, et le „factum" est signé ... Villa, lieues de parc, les etcaetera avec, tout est prêt. Et point de douches. Non. Simples lotions d'eau froide. Elles suffiront amplement.

TRÉFOND

(colère)

Mille bombes! Ils ont donc compté sans moi?

JEANTET

Point de scandale. Celà ne servirait à rien. Ferait peut-être même tort...

TRÉFOND

Me diras-tu en ce cas, quels sont les moyens auxquels tu t'es arrêté pour le tirer d'affaire?

JEANTET

Je n'en vois aucun, si ce n'est celui qui consisterait en une de ces disparitions, d'autant plus faite pour déconcerter qu'elle a été plus subite et plus inopinée. Se mettre à couvert est d'ailleurs dans de semblables circonstances le premier des devoirs et le premier des moyens auxquels on puisse recourir. Le principal n'est-il point de gagner du temps?

TRÉFOND

Ce serait donc la fuite que tu conseillerais? Ma foi! Pas mauvais du tout l'avis. Mais le suivra-t-il? Le tout est là — et, quant à moi, je doute fort que ton ascendant sur Dorval puisse...

JEANTET

Laisse-moi faire. Je me charge d'y arriver... Et tiens au bruit de ces portes qui s'ouvrent et se referment avec violence, je crois que c'est lui.

SCÈNE VIII-ème

LES MÊMES et DORVAL

DORVAL

(n'apercevant d'abord que Jeantet)

Impossible de réussir à forcer la consigne: enfermée dans son boudoir. Crises de nerfs. Femmes et médecins autour d'elle. Trioux, enfin, venan à moi, m'arrêtant aux abords de ses appartements, l'imbécile! et me conjurant de me calmer, de dompter ma colère... Vois-tu ça d'ici?...

D'un comique achevé, car en colère, je ne l'étais pas du tout... Nom d'un chien! que se passe-t-il pourtant, et qui me le dira? Quelque temps déjà, depuis que l'inepte ne me parle que premier Empire, batailles, avatars de l'être humain. Ah! ça! Que ne va-t-il à ses drogues? *(Court temps d'arrêt.)*

Et autre chose encore... Ecoute. Toi, du moins, pourras-tu me dire pourquoi, dans l'entourage de ma femme, par exemple, et depuis ma misérable gaffe de la Bourse surtout, personne qui ne m'approche qu'avec une sorte de respect exagéré, voire même, d'effroi? Puis, dis-je noir, c'est noir—blanc, c'est blanc. Franchement, je ne sais plus quoi penser... Aurai-je par hasard et sans que je le sache été atteint par quelque brusque transport au cerveau, afflux de sang, qui pendant ces derniers jours d'épreuve m'aura pour un moment mis à pied, ou, plus grave encore, ai-je peut-être été fou? Le suis-je? Qu'ya-t-il enfin? Par pitié! dis-le moi, sois réellement, mon ami... Ne vois-tu pas? je n'en puis plus?...

JEANTET

Ne déraisonne donc pas, mon cher pauvre Dorval. Fou? Tu ne l'as jamais été, tu ne l'es pas... Et ce que j'ai à te dire est pourtant de beaucoup plus cruel...

TRÉFOND

Oh! de beaucoup.

DORVAL

Quoi? Toi aussi? Tu étais là? Bien. Mais que tardez-vous alors de me la dire cette vérité? J'attends.

JEANTET

La voici donc, puisque tu le veux, et voici ce que tu as été... Fou? non, pas une seconde, ou si tel a été ton cas, cette folie t'as porté aux plus hautes cîmes — plus loin encore — dans des régions où n'ascendent que les ultra-divins. Et tout comme eux, tu as fermé les yeux aux matérialités de ce monde pour ne les tenir ouverts que sur les éblouissantes chimères qui furent ta vie. Hélas! et tu n'as fait que monter et devant et derrière toi les abîmes ont été bés, noirs. Mais ton pied était sûr, ta vue d'aigle, et...

DORVAL

Que dis-tu là, Jeantet, et suis-je mort pour que tu fasses mon panégirique?

JEANTET

Oui, tu as été tout cela.

DORVAL

Ne le suis-je donc plus?

JEANTET

Tu peux le redevenir.

TRÉFOND

Pour l'instant rentre dans les réalités, tu ne l'es plus.

DORVAL

De tout ce que vous me dites je ne comprends qu'une chose: c'est qu'à vous deux vous vous êtes donné la main pour m'accabler.

JEANTET

Nous nous la sommes donnée pour te sauver.

TRÉFOND

Et nous te sauverons.

JEANTET

Car il faut bien te pénétrer de ceci: tu n'es plus qu'un vaincu. Hier, le gouffre était devant et derrière toi. Aujourd'hui, il se creuse sous tes pieds et rien ne t'y peut soustraire si ce n'est qu'un formidable bond de côté. Ce qui te reste à faire, c'est, en un mot, de fuir, de quitter Paris, d'abandonner tes affaires, et tout, et cela, à l'instant même.

DORVAL

Jeantet, Tréfond, elles sont vraies vos paroles et je ne rêve pas?

JEANTET

Ce n'est pas un rêve.

TRÉFOND

Jeantet ne t'a dit que la vérité.

DORVAL

Et de ma femme, de mon fils, de ma situation, que ferai-je?

JEANTET

Les colosses qui s'effondrent n'ont plus ni femme, ni enfants, ni situation.

TRÉFOND

Et tout ce qui est trop grand doit crouler.

JEANTET

Aussi, prends garde. Le temps presse. Ce n'est pas la bataille d'Austerlitz que tu as livrée comme tu l'as cru dans les commencements...

DORVAL

Mais j'en puis donner d'autres et les gagner.

JEANTET

Tu ne le peux plus.

TRÉFOND

Plus.

DORVAL

Ah! Ça! Oubliez-vous que je suis encore Dorval, et que mon immobilier est intact?

JEANTET

Tu n'ignores qu'une chose, hélas! que si tu demeures un jour de plus ici, dans ta maison, à Paris seulement, c'en est fait de toi.

TRÉFOND

Et tu ne seras plus qu'un homme rayé du nombre des vivants... un fou enfin!

JEANTET

Sans l'être.

DORVAL

(voix saccadée, rauque)

Moi?... Et l'on oserait ça?

JEANTET

Ta femme pourrait te le dire.

DORVAL

Elle? Ma femme? Mais dites que ce n'est pas vrai.

JEANTET

Ne serait-ce point continuer à te tromper?

(Dorval recule de quelques pas et chancelle, atterré.)

TRÉFOND

Et quoi? Voilà que tu te laisses aller, à présent? [Ne] sommes-nous pas là?

DORVAL

(titubant et bras tendus et chercheurs)

Là? — Où? — je ne vois pas. Approchez-vous. Votre main. À tous deux. C'est ça. Vous voici donc à ma gauche. Jeantet? Et vous à ma droite, Tréfond? Ah! ce rouge! Il m'empêche de voir, ce rouge! Et, ce silence soudain? *(Egaré et reculant tout en entraînant ses deux amis.)* Ce silence? de quoi est-il fait?

JEANTET

Dorval! Dorval! Reprends tes sens. Nous te sauverons. Sois sûr. *(Ils l'asseoient avec peine, dans un fauteuil. Tréfond lui ouvre le col de la chemise.)*

DORVAL

Me sauver?... De qui? De quoi? De l'effroyable rouge? probablement, oui... mais le voici qui passe, se dissipe, n'est plus. Seulement, horreur! c'est à présent le noir, et j'y tombe et tout y tombe avec moi. Tout — et je n'y vois plus. Rien. Rien. Et de nouveau ce silence soudain. Je n'entends plus. Dieu! je comprends. Il est fait ce silence de nuit et de mort. *(Dorval qui essaie de se relever, retombe dans le fauteuil et se couvre les yeux de ses mains.)*

JEANTET

(à mi-voix)

Tréfond, mais pourquoi ne le secourez-vous pas?

TRÉFOND

Tais-toi, j'attends tout de la réaction qui ne peut tarder de se produire... Vois, plutôt...

DORVAL

(se découvrant le visage et tendant le cou, regardant de tous les côtés et portant aux oreilles ses mains comme pour mieux entendre)

Hein?... Ces sons?... Une marée? Et cette lueur? Qu'est-elle? Sont-ils ces sons des grincements de canons ou des?... des? Oh! c'étaient des paroles. Mais où suis-je? *(Il se lève.)* Et cette lueur? est-elle le jour? *(Il fait un pas, puis deux, et finit par se rafermir.)*

TRÉFOND

(à Jeantet qui veut le soutenir)

Laisse.

DORVAL

(à lui-même)

Des paroles!... je ne me trompais pas, et c'était aussi le jour — *(à Jeantet et à Tréfond)* le jour, et vous deux. Et qu'y a-t-il eu pourtant? Quoi? Oh! je me rappelle. Mais plus un mot à ce sujet. Donc ce n'était pas la bataille d'Austerlitz celle que j'ai livrée et ce que je reconnais en elle à présent, c'est bien Moscou, sa retraite, la Bérésina... Et savez-vous où nous en sommes en ce moment? Non? À Fontainebleau, là.

JEANTET

(avec empressement)

Justement.

TRÉFOND

Et ce qui doit venir se laisse entrevoir assez, ce me semble? L'île d'Elbe n'a-t-elle point été la conséquence de ce premier désastre?

DORVAL

Pour sûr. Mais ce que je ne puis me pardonner, c'est de l'avoir démenti, Lui, un instant, par ma faiblesse.

TRÉFOND

Tu n'as qu'à te reprendre à temps.

DORVAL

Je le ferai.

JEANTET

En ce cas, tout sera pour le mieux.

TRÉFOND

C'est donc à Fontainebleau que nous en sommes.

JEANTET

Et il est clair qu'il faut partir.

DORVAL

Je partirai.

JEANTET

Quand?

DORVAL

Aujourd'hui même, de suite.

TRÉFOND

Bravo! Je le retrouve entier dans la promptitude de ta décision.

JEANTET

Nous te suivrons.

DORVAL

Je ne le permets pas.

TRÉFOND

Oublies-tu que c'est dans l'ordre?

DORVAL

Pourquoi?

JEANTET

L'autre est-il parti seul?

DORVAL

C'est encore vrai. *(Réveur.)* Ceux dont le dévoûement restera à jamais glorieux l'ont accompagné à l'île d'Elbe. *(Il va à son bureau et agite une sonnette.)*

SCÈNE IX-ème

LES MÊMES, UN HUISSIER

L'HUISSIER

Monsieur m'a sonné?

DORVAL

Oui. Qu'on pare ma limousine, la 70 chevaux; dans cinq minutes je la veux au bas du perron. Et faites monter Mr. Bertin. *(L'huissier sort.)*

TRÉFOND

Mais quel sera notre itinéraire?

DORVAL

Marseille d'abord.

JEANTET

Ensuite?

DORVAL

On s'embarque. Une excursion en mer serait-elle pour vous déplaire? Mon île d'Elbe, à moi, que la Corse! N'y ai-je point, en effet, ce gigantesque et royal château dont la presse a tant célébré les merveilles?... *(court arrêt)* — un moment! *(Il passe à son bureau et y trace quelques lignes hâtives.)*

DORVAL
(le papier à la main)

(Plaisant.) Mon abdication. *(Lisant.)* „J'institue mon fils Georges pendant toute la durée de mon absence Directeur général de la Banque Dorval. Néanmoins, mon fils n'étant pas au courant des affaires, toutes les opérations de haute Banque et autres seront conduites par Mr. Bertin qui, seul, aura qualité de signer en mon nom".

TRÉFOND

Et boum! Admirablement fou que l'ami Dorval.

334

10—11 et que j'ai déjà communiqué au patron... *A :* Le patron d'ailleurs en a reçu communication en Corse même, comme il a dû vous le dire, je pense, et par courrier spécial. C'est ce qui a décidé, au surplus, sa rentrée à Paris *B ; 13—16* Eh! Je le sais. Au bout du compte, est-ce aussi ce qui nous a décidé de prendre sans désemparer la mer et [de] faire notre rentrée en coup de tonnerre de... — de l'île d'Elbe, allais-je dire *A :* Trop juste — et voici notre île d'Elbe loin derrière nous *B ; 18—21* Vous ne l'avez pas fait heureusement, et ce n'est que de Corse que vous rentrez. Vous conterai-je la joie que j'ai éprouvée en recevant hier soir votre télégramme de Marseille? *A :* Oh! vous ne revenez heureusement que de Corse, et je ne vous conterai pas la joie que j'ai éprouvée en recevant hier votre télégramme de Marseille *B.*

335

2 Diable! Et si elle avait retardé? *A :* Qu'entendez-vous par là? *B ; 4—6* A quoi bon parler de ça! Qu'il vous suffise de savoir que des bruits de plus en plus consistants circulaient de tous côtés *A :* Pourquoi vous le cacherai-je? Des bruits de plus en plus consistants circulaient *B.*

336

2 C'est vrai *A :* Oui: il avait hâte de reprendre contact avec la place *B ; 5* je ne demande pas mieux *A :* Parfaitement *B ; 9* défendant *A :* défendant, veuillez le croire *B ; 20* et vous m'en faites accroire... *A :* et vous ne me persuaderez jamais que ce soit arrivé *B ; 22—26* Mais non. Des écarts comme ceux-là, s'ils n'arrivent point tous les jours, se produisent quand même — en de certaines circonstances... — Et tenez — regardez comme les „Oklawa-railways" se sont, elles aussi, comportées! *A :* Les choses se sont pourtant passées ainsi. De semblables écarts ne se produisent point, il est vrai, tous les jours. Quoi qu'il en soit, voyez comme les „Oklawa-railways" se sont à leur tour comportées *B ; 29—34* De semblables bonds?... — Inouï — en effet! — Seulement, si ces chiffres sont, pour l'heure, vrais et très vrais — et ils le sont — 375 millions tombés comme des cieux — tout aussi bien les mêmes peuvent-ils être demain remplacés par d'autres — et de combien modestes ceux-là *A :* Effarants ces bonds! Ces 375 millions tombés comme des nues dans les caisses de la Banque Dorval, ne sont toutefois que des chiffres, et qui, du jour au lendemain, peuvent tout aussi bien être remplacés par d'autres et de combien plus modestes ceux-là. Jonglerie de Bourse, n'est-ce pas et à qui on ne doit point attacher une trop grande importance *B.*

337

2—*5* Point — puisqu'ainsi que je l'ai communiqué à Mr. Dorval par lettre — je me suis déjà défait des dites valeurs et ce n'est plus que des rentes sur l'État français que nous avons en caisse *A :* Mais pas du tout, et M. Dorval le sait fort bien puisque je le lui ai déjà communiqué... C'est presque de suite que par des opérations habilement menées, je me suis défait des dites valeurs et ce ne sont plus que de bonnes et solides rentes sur l'État français que nous avons depuis une dizaine de jours entre nos mains *B ; 8—9* Sauvée en ce cas la Banque Dorval, mon cher Bertin, et nous avons bien fait de revenir! Sauvée, et par vous! *A :* Grâces vous soient rendues en ce cas, mon cher Bertin, tirée d'affaire la Banque Dorval, et tirée d'affaire par vous *B ; 12* Mais non *A :* Ne dites pas ça *B ; 22 (Légers grattements à la porte.) A : omite B ; 27 (à l'huissier) A : omite B ; 28* Qu'arrive-t-il *A :* Qu'y a-t-il *B ; 32* cabinet *A :* bureau *B.*

338

2 *(à Bertin) A : omite B ; 6* faites monter *A :* faites simplement monter *B ; 8* Le tableau se trouve déjà dans l'antichambre *A :* Oh je n'ai pas attendu et la toile se trouve dans l'antichambre *B ; 17—18 (dans un coin) A : (dans un coin contre la muraille) B ; 30* Si on lui donnait un peu d'air à ce tableau? *A :* Lui donnerons-nous pas un peu d'air à cette machine? *B.*

339

16—17 Demande-le plutôt à ceux de tes clients qui se trouvent être parfois de mes lecteurs. C'est à eux de décider *A :* Je ne saurais te répondre. Demande-le plutôt à ceux de tes clients qui par hasard se trouveraient être aussi les lecteurs de mes livres. C'est à eux de formuler *B ; 21* signée *A :* conclue et signée *B ; 24* C'est... un tableau — probablement *A :* [Ne] le devines-tu pas?... Un tableau — paraît-il *B ; 28 (la toile) A : (le tableau) B.*

340

6 Vraiment pour rien *A : omite B ; 15—18* Me suis pas trop bien rendu compte... Paru — vu — enlevé. Bataille, crois, que sais-je? Mieux, voir... *(Nerveux, coupe l'étoffe, avec un canif qu'il prend sur le bureau et l'enlève) A :* Sais pas trop. Bataille, crois. Dès qu'aperçu me suis jeté dessus et enlevé haut la main après enchères mouvementées. Vaut mieux voir. *(Nerveux, coupe la serge avec un canif qu'il prend sur son bureau et découvre le tableau) B ;* 22 C'est... *A :* Serait-ce?... oh! oh! *B.*

341

28—29 Il y a qu'on n'a pas su ta retraite mais qu'à présent que te voici de retour *A :* Ne comprends-tu pas? On l'aurait fait avant — mais on n'a pas su où te prendre — voilà *B.*

342

8 De quel droit? *A :* Mais... De quel droit, s'il vous plaît? *B ; 10* Et vous duquel? *A :* Et vous? Duquel prétendez-vous y apporter opposition? *B.*

343

4 Je... *A :* Je vous dirai d'abord que... *B ; 6* Que voulez-vous *A :* Non ne dites rien d'abord. Soyez clair et bref. En d'autres termes, que voulez-vous? *B ; 11* semblable *A :* pareille *B ; 13* — 16 Cela ne sera pas — et sortez bien vite: Vous êtes en présence du dr. Tréfond — doyen de la Faculté de Médecine, sénateur, Grand-croix de la légion d'honneur *A :* Elle n'aura pas lieu — tranquillisez-vous. *(Au commissaire.)* Monsieur! c'est en présence du docteur Tréfond, doyen de la Faculté de Médecine de Paris, officier de la légion d'honneur et membre de l'Institut de France que vous avez l'honneur de vous trouver *B ; 10—20* Requis à donner mon concours à ces Messieurs. *(Geste.)* Je ne puis que faire mon devoir *A :* Requis en vertu d'un arrêté par voie de justice à donner mon concours à ces Messieurs *(geste)* je ne puis — bien qu'à mon grand regret — que faire mon devoir *B ; 28 (aux employés) B : omite A ; 29* Ici — ici *A :* Avancez — ici — je vous prie *B ; 30; 1—2* Les ennemis de Mr. Dorval ont circonvenu sa femme et son fils et veulent frapper le grand homme de mort civile *A :* Oui — comme ça — bien. Écoutez maintenant... Les ennemis de votre patron ont circonvenu M-me Dorval et son fils et veulent frapper le cher et noble grand homme en le faisant passer pour fou *B.*

344

3 (Mouvements d'indignation dans les groupes.) A : (Murmures ; houle d'indignation dans les groupes qui entourent Dorval et défendent son approche.) B ;7—8 (Il veut s'avancer sur Dorval — légère rixe.) A : (Il veut avancer sur Dorval ; remous de poussées qui l'empêchent ; Dorval est entraîné pendant ce temps par ses employés vers la porte du fond par laquelle il se retire suivi de ceux-ci.) B ;

9—18

UN EMPLOYÉ

(refoulant le commissaire)

Si encore c'était la justice...

LE COMMISSAIRE

(cherchant à bousculer Tréfond, Jeantet et Bertin)

Place à la loi! *(Dorval se retire par la porte du fond entraîné par ses employés qui le suivent en bon ordre.)*

TRÉFOND

(bousculant le commissaire)

Ah! mais non: Merde! *A :*

LE COMMISSAIRE

(voulant foncer avec les deux infirmiers sur le groupe en retraite bouscule Tréfond, Jeantet et Bertin qui leur tiennent tête)

Place — place à la loi!

TRÉFOND

(bousculant à son tour le commissaire)

Si c'était encore la justice.

LE COMMISSAIRE

Laisser passer la loi.

TRÉFOND

Merde! *B.*

(p. 345)

LA MORT DU DANTE

Textul autograf în manuscrisul 4.049, „*La Mort du Dante* / Tragédie originale / Trois actes: vers et prose / Précédée d'un / Pronaos / en vers / par / Mr. Alexandre Macedonski", f. 111 r. — 212 v., Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, în trei caiete: I. Acte I-er, „revăzut", f. 111 r. — 165 v. II. Acte II, „revăzut", f. 167 r. — 189 v. III. Acte III, „revăzut", f. 190 r. — 212 v. La f. 212 v.: „Fin, 1916, 21 octobre".

La Muzeul literaturii române, în manuscrisul 9.788, f. 1 r. — 203 r., constituit din două caiete, se află două copii cu unele corecturi ale poetului:

I. „1916 / Alexandre Macedonski / *La Mort du Dante* / Tragédie originale / Trois actes / Vers et prose / Précédée d'un / Pronaos / en vers" f. 1 r.; Pronaos / de / La Tragédie: *La Mort du Dante*, f. 2 r.; Décor et indications, f. 3 r. — 4 r.; Le Dialogue du Pronaos, până la „III-e Damné",

f. 5 r. — 10 r., manuscris autograf, apoi copie de o altă mînă, pînă la sfîrșit, f. 10 r. — 70 v.; la f. 14 r.: „I-er Acte de la tragédie / *La Mort du Dante* / unité du temps, du lieu / de l'action, des caractères"; la f. 42 r.: „30 minutes à la lecture"; la f. 70 v.: „1916, 21 octobre".

II. „1916 / Alexandre Macedonski / *La Mort du Dante* / Tragédie / Trois actes / Vers et prose / Précédée d'un / Pronaos / en vers", f. 71 r.; *Au Jardin d'Académos*, f. 72 r. — 80 r., copie; „1916 / Alexandre Macedonski / *La Mort du Dante* / Tragédie / Trois actes / Vers et prose / Précédée d'un / Pronaos / en vers / unité du temps, du lieu, de l'action, des caractères", f. 81 r., titlu autograf; copia textului de o altă mînă, pînă la sfîrșit, f. 82 r. — 203 r.; la f. 203 r.: „1916, 21 octobre".

O altă copie, caiet tip școlar, nenumerotat, [f. 1 r. — 69 v.], manuscris corectat de poet, în posesia lui Adrian Marino: „1916, Bucarest / *La Mort du Dante* / Tragédie originale par Mr. / Alexandre Macedonski / Trois actes: vers et prose / Précédée d'un / Pronaos / en vers / Unité du temps, du lieu, de / l'action, des caractères".

Nu s-a publicat niciodată. Reproducem textul din manuscrisul 4.049.

Ca și versiunea românească, *La Mort du Dante* este „introdusă" printr-un comentariu explicativ (inedit): *Au Jardin d'Académus*, păstrat în trei texte:

1) ms. 11.270, f. 82 r. — 95 r.; „Alexandre Macedonski / 1916 / 30 décembre / Bucarest", Biblioteca Centrală de Stat, de unde-l reproducem;

2) ms. 4.049, f. 102 r. — 110 r.; „Alexandre Macedonski / 30 décembre 1916", copie de o altă mînă, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România;

3) ms. 9.788, f. 72 r. — 80 r.; „Alexandre Macedonski / 1916, 30 décembre. Bucarest", copie, Muzeul literaturii române.

„Au Jardin d'Académus

L'auteur de *La Mort du Dante*, œuvre qu'il tient pour une de ses plus considérables, a eu pour but, en l'écrivant, de faire revivre la tragédie antique, Eschyle et Sophocle.

Il ne lui appartient pas de dire qu'il y a réussi, mais il croit avoir été le premier à ouvrir dans ce sens une voie nouvelle à la littérature européenne contemporaine. À l'absolue unité de temps, de lieu et d'action, celle des caractères est venue, comme d'elle-même, s'ajouter et greffer l'inflexible fatalité de ses lignes sur la beauté de la vie et de la mort du Dante.

À l'instar des classiques, le thème passionnel est chez lui la personnalité de son héros, le malheur inébranlablement instauré dans une vie et que le tempérament doit inéluctablement maintenir jusqu'au dernier souffle de l'homme. Dante est peut-être brisé et il l'est en effet, mais il ne rompra

point d'un pas devant son destin, pour aussi insinuantes que soient les tentatrices voix... Tel est, d'ailleurs, le caractère des héros antiques dont les âmes étaient plus près, qu'elles ne le sont de nos jours, de leur point de départ.

Pour ce qui est de l'unité de temps, l'auteur en a poussé si loin le respect — l'action étant censée ne commencer que sur l'heure de midi, ou à peu près, et finissant à peine le soir venu — que *La Mort du Dante* qui suit sans interruption d'un acte à l'autre, et qui en réduit à quelques neuf heures les classiques vingt-quatre — pourrait être jouée à rideau levé.

Elle commence de plus, cette tragédie, avec le protagoniste et finit avec lui.

Une concession a été faite, néanmoins, au modernisme: les chœurs seuls ont été écrits en vers; quant à la tragédie en elle-même, ce n'est qu'en prose, mais en une prose qu'harmonise et berce le rythme intérieur de son sentiment, qu'elle avance et se développe.

On n'en fera, certes, point un crime à l'auteur. Il n'a voulu porter à la scène que de la vie — et de la vie vraie — et nullement l'artificialité engoncée dont on a tant abusé sous prétexte de classicisme.

D'autre part, les vers sont si mal dits de nos jours, et cela un peu dans tous les pays, et le monde nouveau les aime si peu, qu'ils pouvaient parfaitement être mis de côté.

Plus difficile à résoudre était la question des chœurs; Racine, et bien d'autres encore, l'ont évidemment devancé dans cette voie en légitimant leur raison d'être.

La Mort du Dante ne comportait pas, toutefois, les mêmes situations dramatiques.

Les Grecs, il est vrai, ne s'embarrassaient pas pour si peu. Leurs chœurs entraient, sortaient, revenaient sur le théâtre, ou accompagnaient le héros ou l'héroïne, attachés à leurs proies en ne les lâchant point d'un pas. Mais ce procédé, très positivement en rapport avec l'état d'âme de ces temps reculés, et le développement de l'art scénique dont l'évolution était encore à ses débuts, ferait sourire le public d'aujourd'hui, et amènerait l'irrémédiable chute d'une œuvre pour aussi grand que soit son mérite.

L'auteur pense s'être tiré à son avantage de cette difficulté en accordant aux hallucinations du Dante, qu'enfièvre la malaria, l'importance qu'ils ont dans la pièce et en leur donnant le rôle des chœurs antiques.

Or, ces hallucinations ne peuvent être autres que celles dont le sentiment et l'esprit du Dante sont animés et nommément: *Les Muses*, *Virgile*, *Béatrice Portinari*, *La Postérité* — siècles à venir, et dans lesquels il met son espoir, son *Génie* et son *Sentiment*, et, enfin, *Brunetto Latini*, comme aussi des ressouvenirs vivaces de son Enfer.

Tels sont donc les chœurs de cette tragédie, et en tant qu'œuvres de psychopathie vraie, ils se présentent logiques, voire même inséparables du sujet de la pièce.

Un autre écueil, et non des moindres, était l'actuel état d'âme du public... Aussi a-t-il été cherché à y porter remède à l'aide du *Pronaos*, et a-t-on tâché de créer en quelque sorte à cette œuvre une atmosphère dans laquelle elle puisse respirer, se mouvoir et vivre.

L'essai que l'auteur a fait intéressera quoiqu'il en soit par l'ingéniosité d'avoir lui, le premier, mis à la scène une œuvre de peinture, et notamment une de celles qui jouit à juste titre d'une célébrité universelle: *La Barque du Dante*, de Delacroix.

Il est à croire encore, que ce *Pronaos* contribuera le plus possible à mettre les masses du public en étroite et intime communion de sentiments avec les œuvres d'art et la grandeur de la vie et du génie du poète.

C'est d'ailleurs, dans ce but que la musique instrumentale et vocale, la plasticité des groupements, la féerie des *Apparitions*, ont été appelées à graviter autour du héros et à en rendre plus puissante l'emprise.

Fidèle à son idéal littéraire, l'auteur s'est adressé aux yeux, à l'ouïe, à l'intelligence et au sentiment. Le fait d'avoir concentré sur Dante l'intérêt de l'action en cours n'est point non plus pour enlever à cette pièce de sa valeur, et les entrées et les sorties, étant toujours annoncées et motivées, aideront à lui donner une puissance de réalité encore plus remarquable. Cette prise de contact absolument naturelle des spectateurs avec les personnages en scène, dont les noms ne seront plus pour eux une surprise, et qu'ils n'auront plus à rechercher sur l'affiche, n'est point d'hier, il est vrai, mais est toujours la bienvenue chaque fois qu'on la réalise.

Cependant, ce qui surtout fixera probablement l'attention des esprits cultivés et impartiaux, c'est l'âme même du Dante, et celle de son siècle, qui vibrent en leur entier, du commencement à la fin, et qui sortent le spectateur et le lecteur de l'époque présente.

On ne trouvera sans doute pas dans cette œuvre le vain échafaudage d'une intrigue, qu'on suit presque toujours péniblement, ni ces rimes tintinnabulantes, prétentieuses autant que sentencieuses et familières à certains répertoires, mais toute une intensité de vie, qui encore que transposée sur la scène, en garde intacte l'énergie des vibrations.

Les héros de *La Mort du Dante* ne sont point des hommes de nos jours, déguisés en costumes vénitiens ou florentins, et projetés de but en blanc au XIII-ème siècle, tels des gentilshommes d'un quelconque roi de France, et dont on n'hésiterait pas à faire des Mithridates empesés et ampoulés des Pompée, des Marc-Antoine, des Titus, et autres.

Le Dante n'est pas fait de maximes redondantes et de clichés philosophiques. Rigide comme poète, ainsi que nous le montre sa vie et son œuvre, Dante ne charge pas son verbe d'épithètes et de comparaisons. Il ne parle pas en vue des spectateurs ou des lecteurs. Il conte simplement son cœur et se dévoile tel qu'il est.

Après le Dante qui n'est plus, c'est donc un vrai Dante qui reparaît: celui-là même qui se meurt en l'an 1321, le soir du 13 ou 14 septembre, dans une pièce ouverte sur la mer — entre ses fils et sa fille, une sainte sœur en Dieu et tandis que le vent de l'équinoxe soufflait sur les rives de Chiassi...

Parmi les scènes qui apportent dans la littérature un élément nouveau, l'ineffable duo d'amour entre un homme réel et une ombre, est appelé — on peut dans une certaine mesure le présumer — à éveiller un frisson d'émotion sincère.

Pour la fin, un peccavi pourtant: L'auteur s'est permis — semblable en ceci à un bon nombre de ses devanciers — deux légers accrocs à l'histoire: Le Dante d'abord n'est point mort seulement entre ses fils et sa fille, mais aussi en présence du Prince, et *La Divine Comédie* était depuis longtemps achevée avant la dernière heure du poète. La vérité pourrait, cependant, tout aussi bien être autre, et l'auteur ne va-t-il pas jusqu'à soutenir que c'est Dante lui-même qui [la] lui a révélée telle, et par voie d'inspiration".

În contradicție oarecum cu însemnările din manuscrise privitoare la încheierea ambelor versiuni ale piesei, o însemnare ulterioară: „tragedia *Moartea lui Dante*, sfîrșită în românește și în franțuzește la 26 decembrie 1916 și scrisă în perioada groaznică a bombardărei Bucureștilor de aeroplane" *(Zacherlina în continuare*, București, 1919, p. 5—6). Concilierea acestor date devine posibilă dacă admitem că Macedonski avea în vedere revizuirea definitivă a ambelor manuscrise.

Reproducem întocmai ms. 4.049, cu o singură excepție: indicațiile privind *Les Personnages de la tragédie* se află în ms. (f. 130 r.v. — 131 r.v.) după *Pronaos*, *Le Dialogue du Pronaos*, I-er Acte: Décor, iar în ediția de față sînt tipărite după titlu și înainte de *Pronaos*.

TRADUCERI

(p. 419)

ROMEO ȘI JULIETA
(După Shakespeare)

Publicată: Actul I, [tabloul I], scenele I—VI, în *Literatorul*, II, 5, mai 1881, p. 760—776; Actul I, tabloul al II-lea, scenele VII-VIII, în *Literatorul*, 6, 15 iunie 1881, p. 837—843; Actul I, tabloul al II-lea, scena a VIII-a

urmare, scenele IX—XI, Actul al II-lea, tablourile I-II, în *Literatorul*, 7, 15 iulie 1881, p. 15—37; Actul al treilea, Actul al IV-lea, Actul al cincilea, tabloul I, scena I, în *Literatorul*, 8, august 1881, p. 95—128; Actul al cincilea, scena a II-a, tabloul al II-lea, scena a III-a, scena ultimă, în *Literatorul*, 9, septembrie 1881, p. 138—146, datată „1881, mai 6".

Republicată în *Album literar*, 15 martie 1886, Societatea studenților universitari „Unirea", p. 30—32, sub titlul *Fragment din „Romeo și Julieta"* (tabloul al treilea)[1].

Reprodusă din *Literatorul*.

Textul este precedat de o *Introducere* (*Literatorul*, II, 5, mai 1881, p. 758—760), sub forma unei scrisori adresată redactorilor revistei:

„Domni Redactori,

Cedînd la dorința pe care mi-ați exprimat-o de a citi și publica românizarea în versuri a celebrei tragedii *Romeo și Julieta*, am onoare a vă anexa primul tablou: voi continua treptat, cu publicarea ei, în fiecare număr.

Scopul acestei scrisori, iubiți colegi, este de a vă atrage atențiunea asupra următoarelor puncte:

I. Prelucrarea acestei tragedii, deși făcută după originalul englez, nu-l urmează însă nici *mot à mot*, nici în acel mod servil care constituie o rea traducere.

II. Pentru scenă, spre a se înlesni reprezintarea ei, m-am condus de prescurtările adoptate în repertoriul dramatic al d-lui Ernesto Rossi.

III. Licențele ce mi-am permis sunt foarte restrînse. Am căutat să respectez limba și să întocmesc versurile conform regulilor ce am stabilit, și după care, parte din d-voastră mi-ați făcut onoare a vă conduce. În ceea ce privește dar acele licențe, ele constau aproape din următoarele:

a) *Accentuări în două moduri asupra aceluiași cuvînt: Ròmeo* și *Romeò*.

b) *Contracțiuni de vocale din corpul numelor proprii:*

Montechïo în loc de *Montechio; Benvolïo* în loc de *Benvolio*. În alte părți, veți găsi tot într-o vreme numele *Montechio* cu *i* neprescurtat. De asemenea și pentru *Benvolio*.

c) *Prescurtări de nume proprii*:

Tibald în loc de *Tibaldo*. Cu toate aceste, am uzat de licența de a pune și *Tibald* și *Tibaldo*.

[1] Cf. M. Eminescu, *Opere*, III, ed. Perpessicius, București, 1944, p. 302; volumul, extrem de rar, ne-a fost inaccesibil.

d) *Modificări de nume proprii:*

Menținerea italienescului *Paride* în loc de *Paris*. Preschimbarea lui *Capuleti* în *Capolet* și *Capoleti*. Această din urmă modificare de nume este precugetată. Mi s-a părut ridicol a zice în românește *Capulet* sau *Capuleti*.

Pe cît îmi aduc aminte, iată mai toate licențele de cari mi-am permis a uza în tragedia clasicului Shakespeare.

Vă mai atrag încă atențiunea și asupra faptului că am uzat de vers de la început și pînă la sfîrșit, cu toate că, în original, este și vers și proză.

Am căutat, în tot cazul, să fiu conștiincios în ceea ce am pus pe hîrtie și, cu toate că nu este frumos să te lauzi singur, cred a nu fi nici parțial, nici indulgent, exprimînd convingerea mea intimă că o asemenea interpretare a tragedianului englez iese din rîndul încercărilor de pînă acum.

O voi supune dar, la timp, onor. Comitet teatral, și piesa, primindu-se, va fi reprezintată, afară numai dacă d. Dumitru Ioan Ghica nu-mi va fi luat înainte prezintînd interpretarea cu care s-a ocupat și d-sa asupra aceleiași piese.

Chiar în acest caz însă, sunt în drept a crede că d. Ghica, care a rămas cu desăvîrșire credincios textului, interpretînd-o mai mult ca o poemă decît întocmind-o pentru scenă, în însuși interesul teatrului va binevoi a ceda loc unei interpretări într-adins întocmită după repertoriul unui artist ce s-a silit a-i face posibilă reprezintarea cu succesul relativ ce pot să aibă lucrări de o natură atît de deosebită de spiritul melodramatico-feeric al epocei în care trăim.

Terminînd, nu-mi mai rămîne decît să vă rog s-o citiți și s-o publicați, fără însă a-i mai adăoga nici un fel de laudă, căci laudele mă impresionează și mai puțin decît nelaudele, socotindu-mă destul de imparțial pentru a-mi vedea și defectele și calitățile și pentru a avea curagiul și francheța de a spune că un lucru este bun, atuncea cînd îl cred bun. Sunt, în adevăr, nouă ani de cînd am debutat pentru întîia oară [sic!] în ingrata carieră a literilor și mulți au luat drept lipsă de modestie și îngîmfare aceea ce nu era decît lipsă de ipocrizie, căci este natural că oricîte aș spune și eu ca alții, trebuie să mă cred înzestrat cu oarecare talent, din momentul ce nu mă rabdă inima să nu scriu și să nu public.

Primiți, vă rog, și cu această ocaziune, încredințarea despre afectuoasele sentimente cu care semnez.

Al d-voastră amic și coleg,

Al. A. Macedonski"

În același sens și o notă la *Palatul fermecat*, capit. II, *Salonașul*, unde citarea a două versuri celebre:

„... A! Nu-mi jura pe lună,
Că ea își schimbă fața la fiecare lună!"

cu următoarea trimitere:

„Din *Romeo și Julieta*, tragedie în 5 acte și în versuri de Shakespeare, prelucrată după textul englez, după versiunea franceză și după textul italienesc întocmit într-adins pentru scenă de d. Ernesto Rossi. Această prelucrare formează, pentru moment, ocupațiunea favorită a d-lui Macedonski. Nota redacțiunii". (*Literatorul*, II, 3, 15 martie 1881, p. 639; în ediția de față, vol. VI, p. 553.)

Intrarea în repertoriu a piesei este anunțată de *Familia* (*Literatură și arte*, XVII, 73, 27 sept./9 oct. 1881, p. 469) și de *Gazeta Transilvaniei* (111, 30 septembrie/12 octobre 1881, p. IV). Presa anticipase rezultatul cererii poetului (inedită), datată „1881, august 20, București", adresată „D-sale d-lui Director general al Teatrelor, Ion Ghica":

„Domnule Director,

Am onoare a depune traducțiunea mea din Shakespeare asupra piesei *Romeo și Julieta*.

Sunt convins că, chiar de s-ar afla o altă traducție asupra aceleiași piese, a mea se va lua în dezbatere, conform dreptului ce are oricine de a concura, și astfel onorabilul Comitet va admite pe cea mai bună comparativ.

În același timp depun tragedia mea originală într-un act *3 Decembrie*, rugîndu-vă a se lua de asemenea în cercetare, spre a se reprezenta dimpreună cu *Romeo* în stagiunea aceasta.

Condițiunile cu care depun aceste două piese sunt, domnule Director, de a mi se rezerva drepturile de autor conform regulamentului sau uzului și de a se da 3 reprezintări continue a fiecărei piese, căci o piesă nouă, chiar pentru ca să cadă, are nevoie de a se juca de trei ori consecutiv. Primiți, vă rog, d-le Director, încredințarea înaltei mele considerațiuni. Alexandru Al. Macedonski". (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, no. 600/1881, p. 81.)

Rezoluția lui C. Stăncescu este aproape ilizibilă. Se poate descifra totuși: „Piesa *3 Decembrie* se va trimite d-lui G. Ventura". Mai jos: „Am primit piesa spre lectură. G. Ventura".

Ulterior un *Proces-verbal* al Comitetului Teatrului Național consemnează că piesa *Romeo și Julieta*, o „tragedie în 5 acte", „întrunind condițiunile cerute, se primește a face parte din repertoriul Teatrului". (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 644/1882, p. 106.)

Totuși, deși acceptată, versiunea lui Alexandru Macedonski nu vede lumina rampei, deoarece — tocmai în această perioadă Dimitrie Ghica, fiul lui Ion Ghica, era pe punctul de a termina, sau tipări, propria sa versiune, care avea toate șansele să fie preferată. În orice caz, V. Alecsandri patrona și stimula energic această traducere „concurentă"; în noiembrie 1879, el scria lui Ion Ghica: „Sînt încîntat că *Despot* a stîrnit ambițiile autorilor dramatici, dar țin înainte de toate ca fiul tău Dimitrie să termine traducerea lui *Romeo și Julieta*. Va face un dar prețios țării sale traducînd în întregime pe Shakespeare" (V. Alecsandri, *Corespondență*, ediție îngrijită și note de Marta Anineanu, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1960, p. 90). La 12/24 noiembrie 1882 (deci chiar în perioada demersurilor poetului către Comitetul Teatrului Național), V. Alecsandri scrie aceluiași Ion Ghica: „Démètre imprime sa traduction de *Roméo et Juliette;* j'en suis enchanté" (V. Alecsandri, *Scrisori; Însemnări*, ediție îngrijită, note și indici de Marta Anineanu, București, Editura pentru literatură, 1964, p. 52). Traducerea, într-adevăr, apare (*Romeo și Julieta*, dramă în 5 acte, traducție de Dimitrie Ion Ghica, București, 1882), și cum înscrierea în repertoriu întîrzie — *et pour cause!* — Macedonski, convins de superioritatea versiunii sale, pune cîteva fragmente din textele în competiție (actul III, scena VIII, și „alte extrate": actul III, scenele VI, VII) pe două coloane (Cenzor: *Romeo și Julieta, Două traduceri*, în *Literatorul*, III, 10, 1882, p. 623—629). Partida era însă pierdută, de unde — speranțele fiind pierdute — mobilizarea polemică a discipolilor (Th. M. Stoenescu, *Teatru*, în *Cimpoiul*, III, 155, 14 octombrie 1884, p. 525):

„Li s-a prezentat o traducere în versuri artistice, întocmită pentru scenă după repertoriul lui Rossi de d. Al.A. Macedonski pe care au primit-o și se preferă acesteia o răpciugă ce încă are nevoie de corecturi".

Presa, desigur la inspirația poetului, continuă să se ocupe de această „afacere" (*România*, 243, 4 noiembrie 1885). Un an mai tîrziu, Macedonski trece la ostilități directe trimițînd o somație judiciară („Primit 13/25 martie 1886"), rămasă — ca și cealaltă — fără efect (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 825/1886, p. 1). Un timp, aceste tribulații încetează. Apoi, dintr-o dată, în 1895, o știre de presă: „Dl. Al. Macedonski va publica în « Biblioteca pentru toți » tragedia *Romeo și Julieta* a lui Shakespeare, tradusă în versuri" (*Familia*, XXXI, 45, 9/17 novembre 1895, p. 538). Știrea nu se confirmă, dar poetul, tenace, lansează la 2 octombrie 1898 o nouă cerere (inedită, ca și toate documentele de arhivă citate anterior):

„Domnule Director general,

Am onoarea cu aceasta a depune din nou tragedia *Romeo și Julieta*

românizată de mine, în versuri, dupe Shakespeare, păstrînd scenariul Garick și Rossi. Această tragedie a mai fost primită acum 17 ani de on. Comitet teatral, dar totuși lăsată în cartoane pînă azi, cu toate protestările mele. Traducerea ce s-a jucat, a d-lui D.I. Ghica, a fost respinsă, însă s-a reprezintat, iar a mea, *primită*, a fost pusă la dosar. Azi, față cu noua schimbare din Teatru, depun piesa din nou, nevoind nici chiar să beneficiez de primirea ei în trecut, ci supunînd-o din nou la aprecierea dv. și în concurs cu orice altă traducere similară, rugîndu-vă să-mi fixați o zi spre a-i da citire spre a fi jucată în cursul acestei stagiuni. Supunînd piesa în cestiune dv., primesc ca arbitrii pe toți oamenii de litere români, chiar pe dușmanii mei, și iau angajamentul să mă supun dinainte verdictului dv. și al lor. Cu totul devotat, A. Macedonski". (Arhivele Statului București, fondul Teatrului Național București, Dosar no. 1.265/1898, p. 113—114.)

Se pune, firește, o rezoluție: „Dl.D. Ollănescu este rugat să citească traducerea tragediei *Romeo și Julieta* și să-și dea părerea". Ss. indescifrabil (p. 113). Se întocmește și o adresă (no. 868, din 7 octombrie 1898) către același D. Ollănescu (la p. 114, conceptul adresei): „Sînteți rugat să binevoiți a o citi și a o înapoia deodată cu opinia domniei-voastre". Nu cunoaștem conținutul acestui referat. Se păstrează în schimb conceptul adresei de răspuns (no. 1.121, 1898, noiembrie 23):

„Domnului Al. Macedonski, strada Frumoasă, no. 42

Am onoarea a vă răspunde că piesa *Romeo și Julieta* nu se poate reprezenta în stagiunea actuală, prin urmare nu avem a ne pronunța acum asupra valorii uneia sau alteia traducțiuni..." (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.265/1898, p. 162.)

Această polemică birocratică străbate și în presă (*Adevărul*, 3.317, 10 octombrie 1898).

Rezultatele sînt, cum era și de prevăzut, negative. Dar cu prilejul noilor demersuri privitoare la *Iadeș* și *Unchiașul Sărăcie*, poetul insistă într-o scrisoare către C. Nottara, din 26 august 1899: „să se limpezească situațiunea cu *Romeo*, primit de 18 ani și nereprezintat". În locul versiunii sale s-a jucat o traducere străină. Amenință din nou, cu acțiune în justiție (Biblioteca Academiei R.S. România, fondul Macedonski, S 43(2)/XXX.

Macedonski revine și în 1902 (15 februarie), în conferința [*Teatrul și literatura*]: „În teatru nu are nici o valoare meritul adevărat, ci influența și favoritismul. Însumi am fost chemat de împrejurări să mă conving că e astfel. O traducere a mea din Shakespeare, *Romeo și Julieta*, primită în unanimitate de Comitet în contra traducerei aceleiași piese făcută de d. D. Ioan Ghica, n-a fost nici pînă astăzi pusă în scenă. Din contra, piesa respinsă, fiindcă era a fiului lui Ioan Ghica, este cea care a fost reprezentată

de numeroase ori. *Saul*, tragedie ce a produs încasări serioase, și a avut și un deplin succes moral, a fost scoasă după afiș și de nouă ani nu s-a mai reprezentat, deoarece se decisese, în oarecari cercuri, că *Pygmalion* a d-lui general Dabija Bengescu să fie menținută cu formula că e singura tragedie clasică, pe cînd, în realitate, ea sforăie ca o melodramă și șchioapătă în versuri ca un Pegas ce ar merge numai pe trei picioare. Retrăgîndu-mi repertoriul, din această cauză, și din cauza ținerei la dosar a tuturor scrierilor mele dramatice, d. Scarlat Ioan Ghica, director în acel timp, mi-l ceru cu insistență înapoi, rugîndu-mă să-i consemnez toate pretențiunele mele și încunoștințîndu-mă că le va socoti ca bune, de mai înainte. Cînd îi scrisei că una din aceste pretențiuni era și cea de a mi se reprezenta *Romeo și Julieta* tradus de mine, în locul traducerii respinsă a fratelui d-sale, d. Ioan Ghica, mîndrul director, mînios de asemenea îndrăzneală, luă un creion roșu și șterse cu dînsul întregul meu repertoriu numai pentru faptul că am urmărit buna mea dreptate și că l-am crezut destul de superior ca să pună mai presus de legătura de sînge dintre d-sa și fratele său deciziunea Comitetului teatral cu privire la traducerea mea și la cea a fratelui d-sale. La acest gest eroic al d-lui director al teatrelor Scarlat Ioan Ghica, făcui să-i parvină credința ce aveam că ori cu cîtă ușurință ar fi putut să treacă cu creionul roș peste operile mele dramatice, cu o mai mare ușurință va trece posteritatea cu creion negru peste numele său". (Ms. 9.182, f. 64 r. — 72 r., Muzeul literaturii române; *Manuscriptum*, VI, 4, 1975, p. 37—38.)

O încercare în 1908, fără efect, de a-și publica traducerea într-o „broșură" (ofertă lui M. Dragomirescu, 9 octomvrie 1908, ediția de față, vol. VI, p. 577):

„Mai am onoare să vă ofer... traducerea mea, sau prelucrarea sau românizarea, cum veți voi s-o numiți, a lui *Romeo și Julieta*".

În anul următor, o nouă ofertă din 9 septembrie 1909 lui Al. Davilla, contra 500 fr. „reținuți gradat" din „7%" din onorar (Biblioteca Academiei R.S. România, fondul Macedonski, inedită, S 40/XXX). Nici acest proiect nu reușește și nici ultimul, cînd o trupă se pregătea, în 1912, să-i joace — în sfîrșit — această versiune din Shakespeare (*Romeo și Julieta*, în *Rampa*, I, 264, 7 septembrie 1912).

Necunoscînd încă textul versiunii lui Ernesto Rossi de la care a plecat Macedonski, orice evaluare a „licențelor" (pe care însuși poetul și le recunoaște) este riscantă. Este probabil totuși că modificarea finalului, unde Julieta se deșteaptă înainte de moartea lui Romeo și nu după, ca în textul original, prilej de despărțire patetică melodramatică, se datorește aceste variante. Bibliografia traducerilor românești din Shakespeare, departe

de a fi completă (cf. și Adrian Marino, *Shakespeare și clasicii noștri*, în *Steaua*, XV, nr. 9/1964; Alexandru Duțu, *Shakespeare in Rumania, A Bibliographical Essay*, București, Meridiane Publishing House, 1964; Dan Grigorescu, *Shakespeare în cultura română modernă*, București, Minerva, 1971), apreciază că este „prima traducere poetică din Shakespeare" (Petre Grimm, *Traduceri și imitațiuni după literatura engleză*, în *Dacoromania*, III, 1922—1923, p. 332). Poetul a văzut, desigur, spectacolul lui Ernesto Rossi, care — se pare — l-a entuziasmat, cu prilejul turneului de la București, din ianuarie-februarie 1878, cînd tragedianul italian a dat 14 spectacole cu *Romeo și Julieta, Othello, Hamlet, Lear, Richard al III-lea, Macbeth* (Gh. Bogdan-Duică, *Eminescu și Rossi*, în *Făt-Frumos*, XIV, 5—6, 1939, p. 117). Macedonski și-a procurat după toate indiciile versiunea italiană cu acest prilej. Despre lecturile, ecourile, vocația și afinitățile „shakespeariene" ale poetului: Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski*, 1967, p. 55—59.

(p.537) FRAGMENT DIN „MEDEA"

(După Legouvé)

Publicat în *Literatorul*, V, 3, 1884, p. 161—171. Republicat în *Excelsior*, București, 1895, p. 210—228.

Reprodus din *Excelsior*.

Publicarea în *Literatorul* (p. 161) este însoțită de următoarea notă: „Traducere după Legouvé, făcută pentru repertoriul Conservatorului, clasa de declamație. Acest fragment va fi zis pentru întîia oară de domnișoara F. Vermont, la examenul general al anului curent".

Calitatea dramatică și declamatorie, de recital, a acestui fragment face posibilă reluarea sa în cadrul mai multor festivaluri teatrale. *Teatru și muzică* (în *Familia*, XXVI, 4, 28 ianuarie/9 februarie 1890, p. 47):

„*O serată literară* interesantă s-a anunțat pe vinerea trecută la București, în beneficiul tînărului artist Mihail N. Belador; s-a compus din următoarele bucăți literare... fragment tradus din Corneille[1] de dl. Al. Macedonski".

Literatură-arte-știință (în *Națională*, IV, 8, 19 decembrie 1893):

„Astăzi, sîmbătă, 18 decembrie, va avea loc în sala Ateneului o mare reprezentație dată în beneficiul d-nei Mia Th. Mărculescu, cu grațiosul concurs al d-nei Aristizza Romanescu și al d-rei Dora Gănescu, E. Grüber, E. Conduratu și Ach. Georgescu.

Între alte puncte din program este și scena din *Medea*, tragedie, tradusă de d-nul A. Macedonski, jucată de d-na Mia Mărculescu și d-ra Dora Gănescu".

După toate probabilitățile, Alexandru Macedonski a folosit textul: *Médée*, tragédie en trois actes en vers par Ernest Legouvé, traduction italienne de Joseph Montanelli, Paris, Michel Lévy (1854, 1856).

Un ecou întîrziat al prezenței lui Legouvé, în conștiința literară a epocii, în necrologul lui D. Karr (*Observatorul*, I, 98, 7 martie 1903).

Circulația acestei teme literare poate fi urmărită la Elisabeth Frenzel, *Stoffe der Weltliteratur*, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1970, p. 475—479 (cu bibliografie).

[1] Confuzie cu tragedia cu același titlu de Pierre Corneille.

ADDENDA

(p.555) GEMENII

Publicată în *Stindardul*, I, 6, 31 martie 1876, p. 1—2.

Republicată în *Vestea*, I, 78, 22 iunie 1877, p. 2—3 (scenele I, II, III) și I, 79, 23 iunie 1877, p. 2—3 (scena III — urmare, IV, V). (La Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, colecția incompletă.)

Reprodusă din *Stindardul*.

Intenția lui Alexandru Macedonski de a publica *Gemenii* în 1876, în *Revista contemporană*, unde colaborează intermitent, întîmpină refuz. De unde izbucnirea unei polemici în care este atras și discipolul său Bonifaciu Florescu (Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, p. 171): Myller, *D-lor Laerțiu (Al. Lăzărescu) și Pantazi Ghica, amicii d-lui Al. A. Macedonski*, în *Telegraful*, VI, 1.150, din 6 februarie 1876; Bonifaciu Florescu, *Drepturile criticei*, în *Românul*, XX, din 22 februarie 1876; Al.A. Macedonski, *Scrisoare*, în *Telegraful*, VI, 1.167, din 26 februarie 1876.

(p.569) DIALOGUL MORȚILOR

Publicat în *Tarara, ziar satiric*, 13, 30 martie 1880, p. 196—199, de unde îl reproducem.

(p.575) 3 DECEMBRIE

Publicată în *Literatorul*, II, 8, august 1881, p. 68—89, cu titlul *3 Decembre*, dedicată: „Doamnei *E. Popescu*", datată final „București, 13 iulie 1881".

Reprodusă din *Literatorul*.

Într-o *Înștiințare* (p. 69) care precede textul din *Literatorul* citim următoarele:

„Întîmplarea din această piesă este reală, am citit-o, negreșit nu precum am înscenat-o, acum cîțiva ani, în mai multe ziare. Erau cîteva rînduri puse subt rubrica « Diverselor ». (A se vedea ziarele politice *Românul*, *Telegraful* etc., cu cinci ani în urmă.)"

Urmează:

„Definițiunea tragediei

Tragedia este o acțiune teatrală ce tinde la un deznodămînt teribil și în care mai multe personagii o pregătesc, o înnoadă și o deznoadă. Ea se desfășură mai întotdauna în cinci acte, și prin excepțiune, în trei și chiar într-unul. Cea mai de căpetenie condițiune a tragediei este de a concentra interesul auditorului asupra uneia și aceleiași intrigi, și asupra unuia și aceluiași deznodămînt. Toate persoanele trebuie să graviteze împrejurul aceluiași scop. O tragedie, vorbind în mod clasic, trebuie să-și limiteze acțiunea într-un spațiu, de 24 de ore, de exemplu; unitatea timpului și a locului este pretinsă și numărul persoanelor trebuie să fie foarte restrîns. (Vezi *Tratat asupra genurilor dram.*[*atice*], Paris, 1852.)"

Reprezentată o singură dată pe scena Teatrului Național, la 14 iulie 1881 [1], în următoarea distribuție:

„Persoanele		Artiștii
Andrei (31 ani)	—	D-nu Stoenescu
Sandu (21 ani)	—	„ T.C. Manolescu
Ioan (18 ani)	—	„ G. Caracostea
Catrina (muma lor)	—	D-na Eufrosina Popescu
Stan	—	D-nu D.T. Penciulescu
Un subcomisar	—	„ D. Popovici
Un jandarm		

[1] Cf. Tudor Vianu, *Opere*, II, *Teatru*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1939, p. 496, fără indicarea precisă a izvorului, pe care nici noi nu-l cunoaștem. Preluarea informației de către Ioan Massoff, *Stagiunea 1881—1882*, în vol. *Teatrul românesc*, III, București, 1969, p. 119, are probabil ca origine referința aceleiași ediții.

Notă: Rolul Catrinei a fost într-adins creat pentru doamna E. Popescu, iar piesa întreagă pentru elevii Conservatorului de declamațiune" (p. 68).

Rolul principal fiind deținut de actrița Eufrosina Popescu, poetul îi adresează următoarea *Scrisoare-Dedicație* (p. 69):

„Doamnă,

Ați binevoit a interpreta rolul Catrinei din această piesă și ați creat un cap-de-operă.

Cunoașteți că pentru dv. l-am scris și de aceea vă rog să primiți dedicațiunea tragediei mele. Ea vă revine de drept. Prin trecutul dv. artistic ați ilustrat în țară și în streinătate numele de român, și prin interpretarea rolului din urmă ați ținut o sală întreagă, compusă din tot ce e inteligență, subt palpitul celei mai colosale emoțiuni. Au plîns toți în sală, doamnă; au plîns bătrîni, au plîns femei, au plîns tineri și numele dumitale zbura pe orice buze însoțit de numele doamnei Ristori.

Nu voi uita niciodată imensul succes ce piesa mea a obținut și prin urmare imaginea d-voastră va fi întotdauna neștearsă din memoria mea, căci acel succes d-tale îl datoresc, doamnă. Ce era piesa mea fără marea artistă care i-a dat suflul de viață?... Vocea, gesturile, atitudinea, figura dumitale, au făcut în sală impresiunea pe care o face vîntul arzător al deșertului, simunul, care trece, furtunos și arzător, oprimînd plămînii și făcîndu-i abia să respire. Auditoriul întreg era ca subt impresiunea acelui suflu.

Emoțiune, lacrămi, respirațiuni oprimate, din ele, la reprezintarea tragediei *3 Decembrie*, era formată coroana d-tale: permiteți-mi să v-o depun pe frunte.

În ceea ce privește piesa, ea, după cum știți, este scrisă asupra unei întîmplări reale despre care au vorbit în « Diversele » lor toate ziarele timpului, și meritul dv. este cu atît mai mare, cu cît, realitatea, cu desăvîrșire de bine ați interpretat-o.

Al dv. devotat

Al. A. Macedonski"

Din diferite informații de presă rezultă că *3 Decembrie* s-a mai jucat de două ori, tot în 1881, și la sala „Orfeu" (*Literatură și arte*, în *Familia*, XVII, 74, 4/16 octombrie 1881, p. 484).

Din *Cronica zilei* (*România liberă*, V, 1.254, 19 august 1881) rezultă că „Reprezentațiunea dată în sala « Orfeu » în beneficiul revistei literare *Literatorul* a lăsat cea mai bună impresiune asupra publicului. Aplauzele sincere ce au răsunat, credem că-l vor încuraja pe d. Macedonski în lupta întreprinsă contra indiferentismului pentru literatură". În *Familia* (*Literatură și arte*, XVII, 73, 27 sept./9 oct. 1881, p. 469): „La Teatrul Național din București pare că va începe o mișcare mai cu considerațiune față de productele originale. Aflăm că s-au și depus pentru cercetare mai multe piese originale, dintre aceste: *3 Decembrie*, tragedie de dl. Al.A. Macedonski, se va juca curînd".

O reluare, la 29 mai 1884, la o „serată", tot în sala „Orfeu" (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 737/1884, p. 40), în sfîrșit, la Craiova, tot în 1884, sau înainte de 15 februarie 1885 (Adrian Marino, *op. cit.*, p. 204, 547).

Conform obiceiului său, poetul colectează într-un dosar *Opiniunea presei asupra lui „3 Decembrie"*, pe care-l și publică (*Literatorul*, II, 9, septembrie 1881, p. 160—165). Se reproduc note și cronici dramatice din: *Războiul*, 18 august 1881; *România liberă*, V, 1.254, 19 august 1881 și 27 septembrie 1881; *Binele public*, 202, 20 august 1881; *L'Indépendance Roumaine*, din 11/23 septembre 1881. Intrarea în repertoriu este anunțată și peste munți de *Gazeta Transilvaniei*, 111, 30 septembrie/12 octombrie 1881. Spectacolul din 1884 se bucură de o mențiune elogioasă: Const. Galu, *Curierul săptămînei* (*Peleșiul*, I, 14, 23 aprilie 1884, p. 112), reluată imediat — și supralicitată — sub pseudonim, de Macedonski (Amic, Ego, *Domnule Redactor*, în *Peleșiul*, I, 15, 30 aprilie 1884, p. 117—118). Reproducem pasajul respectiv: „...Fiindcă vorbesc de *Curierul săptămînei* ca prieten a lui Macedonski, lămuresc o cestiune. *Galu* zice că d-nu Macedonski, care a avut atît de mare succes în *3 Decembrie*, a mai scris *Iadeș*, *Romeo și Julieta*, *Unchiașul Sărăcie*, și s-a lăsat de teatru odată aceste succese obținute.

Altfel e adevărul. D-nu Macedonski nu mai scrie pentru că Teatrul i-a închis porțile. Piesele sale cu tot succesul unanim ce au obținut au fost repede puse la dosar.

Cum s-a făcut aceasta? Întrebați pe cei de la Teatru; a lor e răspunderea. Cine în adevăr va putea să justifice punerea la dosar a lui *3 Decembrie*, această piesă ce a dat naștere la atît entuziasm? Cum s-a scamotat *Iadeșul*, această comedie socială ale cărei versuri și a cărei țesătură a meritat d-lui Macedonski, ca piesa sa să fie pusă de toată ziaristica și de tot publicul inteligent în rîndul capetelor-de-operă?

Să răspundă tot Teatrul. D-nu Macedonski nu mai scrie pentru Teatru și face bine. Este revoltătoare o astfel de procedare către autorii și poeții noștri".

Tot „publicității" poate fi atribuită și intenția de lectură a acestei piese la „Junimea", într-o fază cînd Alexandru Macedonski cultiva cu intensitate pe Titu Maiorescu (ediția de față, vol. I, p. 402—403). Poetul solicită, într-o scrisoare, o întrevedere și o „consultație" literară:

„Stimabile domnule Maiorescu,

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a-mi face distinsa favoare, acordîndu-mi un moment de întrevedere.

Aș voi să pot să vă consult asupra unei mici tragedii ce am scris, *3 Decembrie*, și pe care am depus-o la Teatrul Național. În același timp m-aș pune la dispoziținea dv. pentru a vă citi traducerea mea în versuri a lui *Romeo și Julieta*.

Dacă veți binevoi a-mi acorda această favoare vă rog a-mi defige ziua și ora cînd vă pot găsi.

Primiți, vă rog, încredințarea distinsei mele stime și considerațiuni. Al dv. devotat, A. A. Macedonski".

Răspunsul este destul de rece, dar politicos:

„Domnul meu,

Mîine, miercuri, pe la 8 1/2 seara, se adună la mine cîțiva amici literari. Dacă vă convine ora, vă rog să aduceți tragedia *3 Decembrie*, despre care îmi scrieți, și să ne-o citiți. Poate vă rămîne timp și pentru un act din *Romeo și Julieta*. Cu deosebită considerare, T. Maiorescu. Marți seara".

3 Decembrie s-a jucat *înainte* de a fi fost acceptată *oficial* de Comitetul Teatrului Național? Este sigur că *Procesul-verbal*, no. 18, datează din 9/21 octombrie 1881:

„Astăzi, 9/21 octombrie 1881, Comitetul Teatrelor întrunindu-se sub prezedința d-lui Director general și citind piesa *3 Decembrie* a d-lui Al.A. Macedonski,

Comitetul văzînd că această piesă întrunește condițiunile cerute a decis a se primi și a face parte din repertoriul Teatrului Național.

Dispoziținele acestui *Proces-verbal* rugăm pe domnul Director general a face să se aducă la îndeplinire. Cornescu, C. Stăncescu, Sion, G. Steriadi, Ed. Wachmann, Gr. Ventura". (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 600/1881, p. 78, inedit.)

Adresa oficială de acceptare datează tot din octombrie 1881 (concept inedit):

„1881, oct. 17. No. 490

D-lui A.A. Macedonski

Piesa d-voastră intitulată *3 Decembrie*, punînd-o în deliberarea Comitetului Teatrelor, Comitetul, prin *Procesul-verbal* încheiat în ședința de la 9/21 ale curentei, văzînd că întrunește condițiunele cerute, a decis a se primi și a face parte din repertoriul Teatrului Național.

Acestea, domnule, am onoare a vi le comunica spre știință". (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 600/1881, p. 82.)

Pornind de la indicațiile lui Macedonski reproduse mai sus („Întîmplarea din această piesă este reală, am citit-o... acum cîțiva ani, în mai multe ziare..."), Șt. Cazimir a arătat *(Trei documente macedonskiene*, în *România literară*, nr. 45, 5 noiembrie 1970) că într-adevăr în ziarul *Românul*, din 6, 7 aprilie 1874, sub titlul *O crimă oribilă*, apăruse relatarea unei întîmplări extrem de asemănătoare cu aceea care oferă materia piesei *3 Decembrie*: „Cu data de 3(15) martiu, anul curinte, *La Turquie* publică următorul fapt într-o corespondință trămisă de la Rusciuk: toată atențiunea provinciei se-ndreaptă spre districtul Șiștov, în a cărui reședință s-a-ntîmplat o crimă din cele mai atroce și care a-mprăștiat dezolațiunea-n toți locuitorii orașului. Romanțiarii, oricari le-ar fi inventiunile dramatice, vor fi totdeauna întrecuți de realitate". Urmează povestirea amănunțită a faptelor: un tînăr bulgar, întors între ai săi după cîțiva ani de absență, întîrzie a-și declina identitatea în fața părinților, iar aceștia îl ucid cu intenția de a-l jefui.

Notița din *Familia* (XVII, 74, 4/16 octombrie 1881, p. 484) localizează aceeași întîmplare în Ungaria, dovadă de circulație „folclorică":

„... Autorul a prelucrat un fapt real, care s-a petrecut înainte cu doi ani în Ungaria. Atunci, precum s-a scris prin ziare, o femeie (birtășiță) a omorît pe un călător bogat, care veni spre noapte în birtul ei, dar din ziua următoare se adeveri că acela a fost fiul ei dispărut mai demult. Numele tragediei derivă din împrejurarea curioasă că toate evenimentele acestei tragedii se petrecură în 3 decembrie. Autorul a reușit a concentra într-un act o acțiune atît de mare și piesa a fost bine gustată".

În cronica din *România liberă* (V, 1.286, 27 septembrie 1881), țara tragediei este Austria:

„*3 Decembrie*

Tragedie originală în 1 act și proză de Al. Macedonski.

Sunt vro cinci sau șase ani de cînd s-a întîmplat în Austria una din cele mai rare și mai tragice scene familiare: o mumă omoară pe un fiu al ei care dispăruse și, după un timp îndelungat, se reîntoarce bogat la săraca sa mamă. D-o parte mizeria, de alta ocaziunea ce i-o oferea avuția *străinului călător*, armă mîna nefericitei mame, spre a omorî pe fiul său adevărat.

Dl. Al.A. Macedonski a prelucrat această întîmplare reală într-o tragedie. Numirea tragediei derivă din următoarele circumstanțe: într-o zi de 3. XII. dispare fiul, într-o zi de 3. XII. se întîmplă desăvîrșita ruină a casei, într-o zi de 3. XII. un frate al dispărutului fiu e înrolat în armata ungurească, în care « va deveni unealta ungurilor contra fraților săi români », cum exclamă plină de durere mama fiilor, într-o zi de 3. XII. amenință un bancrot total, în fine, tot într-o zi de 3. XII. mama omoară pe propriul său fiu pentru 1.000.000 de lei.

Meritul autorului-l vedem în reușita d-a fi compus tragedia sa numai într-un act, pe cînd ar fi putut-o compune în 5 sau 3 acte. Cînd am văzut-o reprezentîndu-se în sala « Orfeu » cu mulțumire ne-am convins că în cele 13 scene aparițiunea fiecărei persoane e motivată, începînd de la servitori și pînă la jandarmi cari constată crima. Tragedia a fost reprezentată de două ori și, dacă publicul a rămas emoționat, căci toți erau cu ochii scăldați în lacrămi, desigur că un așa frumos succes nu s-a putut determina decît prin concentrarea acțiunei și prin scenele d-un puternic efect tragic. Felicitînd pe autorul, vom spune publicului că tragediei *3 Decembrie* i s-a dat viață prin concursul elevilor Conservatorului și cu deosebire prin distinsa noastră tragediană Eufrosina Popescu. Publicul cel mare va avea ocaziune să vadă reprezentată această bună tragedie și pe scena Teatrului Național, în al cărui repertoriu aflăm că s-a primit".

A folosit poetul și un izvor literar, cum crede Tudor Vianu (*Opere*, II, *Teatru*, p. XV—XVII), în speță o „Schicksalstragödien" *Der 24 Februar* (1815) a dramaturgului elvețian de limbă germană Zacharias Werner? Coincidențele sînt reale și semnificative. Dar tot atît de adevărat este și faptul că Zacharias Werner dramatizase el însuși o temă tradițională, a cărei *Stoffgeschichte* poate fi urmărită încă din secolul al XVII-lea. Am dat anterior cîteva indicații: *Histoire admirable et prodigieuse d'un Père et d'une Mère qui ont assassiné leur propre fils sans le cognoîstre* (1618),

The Fatal Curiosity (1736) de George Lillo. Tema circulă și în literatura actuală, la Heimite von Doderer: *Zwei Lügen, oder Eine antikische Tragödie auf dem Dorfe*, la Albert Camus: *Le Malentendu*, dar și în *L'Étranger* (Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 322, 556). Unde începe „originalitatea" și „imitația" în astfel de situații?

(p.609) ÎNTRE STATUI

Textul autograf în ms. 3.409, f. 29 r.—36 r., Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, de unde îl reproducem. Nu s-a publicat niciodată.

Document tardiv al mentalității pașoptiste a poetului, reactualizat de evenimentul Unirii, adevărat fir roșu al ideologiei macedonskiene (Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski*, p. 5, 674). Despre admirația poetului pentru Heliade Rădulescu (*Idem, op. cit.*, p. 6—7).

(p.619) NEBUNUL

S-au publicat fragmente sub titlul *Schița lui Dorval — eroul piesei d-lui Al. Macedonski „Nebunul"*, în *Flacăra*, II, 41, 27 iulie 1913, p. 323; textul apărut în *Flacăra* (27 iulie 1913) este republicat în *Viitorul*, 1.969, 3 august 1913, p. 2; un alt fragment sub titlul *„Nebunul". Piesă în 4 acte de dl. Al. Macedonski*, Actul II, scena VIII, în *Flacăra*, II, 43, 10 august 1913, p. 340—341. Un manuscris inedit, *„Nebunul* / Comedie eroică în proză / 4 acte / de Alexandru Macedonski / în românește de (pe copertă: fiul său) Nikita Macedonski", caiet tip școlar, nenumerotat, [f. 1 r. — 98r.], se află în posesia lui Adrian Marino. Manuscrisul pare o copie deoarece are foarte puține ștersături.

Reprodusă după acest manuscris inedit.

Traducerea lui Nikita Macedonski urmează, cu unele deosebiri, versiunea franceză a piesei *Le Fou?* prezentă în textul dactilografiat, cu corectări autografe ale poetului (cf. ediția de față, p.737).

Este evident că Macedonski a scris și o versiune românească proprie a lui *Le Fou?*. Dovadă fragmentele din *Schița lui Dorval — eroul piesei d-lui Al. Macedonski „Nebunul"* (*Flacăra*, II, 41, 27 iulie 1913, p. 323), care diferă de traducerea lui Nikita Macedonski:

„Iată în rezumat sinteza comediei dramatice *Le Fou?* a d-lui Alex. Macedonski, ce este de pe acum celebră în Paris și de care au vorbit mai

toate ziarele mari de acolo. Această piesă se va juca la teatrul Sarah Bernhardt în cursul stagiunei viitoare. *Le Fou* este un bancher cu avere de sute de milioane și care ambiționează pentru Franța preponderența comercială și industrială în lumea întreagă. Dar el, care este un rege al aurului, este turburat de niște fenomene nervoase ce, din copilărie, l-au făcut să creadă că într-însul retrăiește Napoleon cel Mare și, printr-o coincidență ciudată, toate evenimentele însemnate din viața lui Napoleon se reproduc într-a lui.

Aceasta este teza generală a piesei d-lui Macedonski, ce este condusă cu o extraordinară cunoștință teatrală, după cum afirmă presa franceză, al cărei interes nu slăbește un moment și care la sfîrșit atinge culmea.

Ca să dăm o idee a sufletului bancherului pus în scenă, înainte de a publica marea scenă finală din Actul al II-lea, pe care dl. Macedonski a binevoit s-o puie la dispoziținea *Flacărei*, vom reproduce, pe sărite, cîteva pasagii din Actul I-iu:

« Odată pentru totdeauna, zice *Dorval*, bancherul din piesa d-lui Macedonski, aceste adevăruri trebuiau spuse. Rîzi, dacă vrei, bate-ți joc de mine. Nu este mai puțin adevărat că ce omoară astăzi Europa este regimul banului, care este regimul social al fiecărei țări. Într-un cuvînt Europa moare de *americanism*... »

« Vrei să știi ce sunt statele actuale?... Nimic mai mult decît niște firme industriale și comerciale. Vrei să afli politica pe care o face Franța?... Nici una decît cea de a găsi putința să-și scurgă în alte țări lumînările de spermanțet, săpunurile, cutiile cu muzicuțe mecanice și felurite alte nimicuri pe cari guvernul nostru le impune turcilor, șahului Persiei, Cambodgelui și Anamului, indo-chinezilor, iar mai de curînd, Marocului, pe care să-l civilizăm — da — să-l reducem la aceeași înălțime ca a noastră, să-l înzestrăm cu notari judecătorești, cu advocați, cu chioșcuri de necesități publice și cu poliție de moravuri... Nu te revolta, te rog, toate aceste lucruri sunt de o mare însemnătate, foarte demne de secolul al XX-lea, în tot cazul... »

« Vai, prietenul meu! plîng adesea de durere și mă revolt de rușine Franța, glorioasa noastră Franță, nu mai este astăzi, de la un capăt al ei la celalt, decît o largă prăvălie de mărunțișuri, decît o băcănie uriașă. Altfel zis, Franța nu mai este reprezintată astăzi decît prin magazinele de la Pont-Neuf sau prin cele ale lui Felix Potin. »

Mai departe, psihologia lui Dorval este complectată astfel:

« Ce-mi spui nu este demn de tine. Gîndește-te mai bine la țara noastră, la ce-a fost ea și la ce trebuie să ajungă a fi Parisul nostru. Căci nu-l vezi pe acest Paris pe care cei de astăzi vor să-l comercializeze în mod

definitiv și nerozesc schimbîndu-l într-un port de mare, nu-l vezi tu profilîndu-se în viitor pe azur ca un port al cerurilor și deschizîndu-se deodată la tot ce vine de sus și la tot ce poate să urce spre el de jos?»"

Reproducem și celălalt fragment, de asemenea cu deosebiri față de traducerea lui Nikita Macedonski, publicat în *Flacăra*, II, 43, 10 august 1913, p. 340—341:

„NEBUNUL

Piesă în 4 acte de dl. Al. Macedonski

Actul II, scena VIII

DORVAL, JEANTET

DORVAL: Iată-ne în sfîrșit singuri. O! Dumnezeule! *(Se lasă să cadă pe un fotoliu.)*

JEANTET: Viața este grea, desigur. Nu-ți voi spune că ți-ai îngreunat-o prin greșeala ta. Viața este pentru fiecare ce poate să fie pentru fiecare și nimeni nu poate să-i dea un alt curs decît cel pe care dînsa îl apucă în mod firesc. Dînsa are să fie ce o va determina temperamentul fiecăruia d-a fi, și n-avem putința să ne alegem la naștere un temperament după placul nostru. În sfîrșit, acest determinism originar mai este la urmă întărit și de împrejurări ce par a se grupa numai într-una și aceeași direcțiune, astfel, viața se dezvoltă fără putință de a fi alta decît cea care a fost mai dinainte hotărîtă să fie.

DORVAL: Să zic că este așa. Ea este însă pentru mine o ispășire. Căci Jeantet, ție, care ești cel mai bun prieten al meu, ți-o pot spune: sunt cîteodată ispitit să cred că nu sunt în toată firea. Și poate că, în adevăr, nici nu sunt altceva decît un nebun.

Dar, cu toate aceste, nu am nici această fericire, căci sunt om ca toți oamenii, de vreme ce simt, cuget și sufăr.

Și iar, cînd stau și mă gîndesc, nu mă aflu la fel cu ceilalți. Căci ascultă: eu, în care se zbat două personalități cu totul osebite una de alta, mă simt cu totul osebit de ceilalți. Și personalitatea acestuia *(arată spre bustul lui Napoleon)*, da, a lui, a titanului spăimîntător ce-și doarme moartea sub doma Invalizilor, nu mă urmărește și nu mă chinuiește oare în fiece clipă? Oh! și iată cum sunt și înțelept și nebun. Înțelept, fiindcă sunt un bancher care știe să cîștige bani, și aceasta este suprema înțelepciune a zilei de azi; și nebun, fiindcă port în mine pe omul din Consiliul celor cinci sute — pe omul care a sfărîmat Republica, dar nu fără a se fi servit de trunchiurile ei ca de niște măciuci trăsnitoare spre a izbi cu ele pe monstrul monarhic,

cu o sută de capete rînjitoare și a rechema astfel la lumina și la bunătatea libertății sutele de popoare pe care el le ținea îngenuncheate sub dînsul.

JEANTET: Ce spui e nostim.

DORVAL: Acesta este adevărul. *(Intrînd în rolul lui Napoleon I.)* Atunci cînd am apărut, semizeii Atenei și Romei, cari renăscuseră printre noi, cei al căror entuziasm și a căror virtute n-au avut margini, încetaseră de a fi.

Niște ticăloși scamatori de cuvinte, niște păcătoși satrapi, ale căror suflete nu erau nici ale claselor de jos, nici ale claselor de sus — burghezi nedemni, ca și cei cari au domnit mai tîrziu peste Franța — înlocuiseră pe cei mari, pe cei nemuritori, Girondinii și Jacobinii, și pînă și pe nedreptul hulit Marat...

JEANTET: Și cu toate acestea, cîte capete a făcut să cadă acest om.

DORVAL *(cu un gest înfășurător)*: El a lăsat încă prea multe pe umeri.

JEANTET: Dar tu ai ajuns să justifici regimul Teroarei.

DORVAL: El a scăpat Franța.

JEANTET: Vorbește-mi însă și despre cel care pretinzi că ai fost. Ce-a fost, ce-a făcut el?

DORVAL: A! Ce-a fost și ce-a făcut el? A împrumutat vocea izbucnitoare a lui Danton tunurilor sale, pentru ca să arunce, cu ajutorul lor, marile sale vorbe în fața regilor, ale căror tronuri au început să șovăiască și să nu mai fie decît niște șubrede luntri bătute încoa și încolo de valuri.

A! Ce-a făcut acel om? El a pus tăișul unor săbii schinteietoare în mîinile soldaților săi, pentru a deschide cu vîrfurile lor arterele popoarelor pe care o cangrenă de 1.800 de ani le coborîse la rangul de bestii.

Puternica lui suflare a trecut pe deasupra Europei și a înfășurat-o cu un vîrtej amețitor. Vulturilor săi, acvile ale Franței, el a știut să le dea un așa avînt, încît să-și poată lua zborul pe deasupra stepelor înghețate ale Rusiei și să apară deasupra Kremlinului, pe ale cărui coperișuri s-au așezat și au bătut din aripi.

În Italia, în Egipt, la Viena și la Potsdam, în Spania și în Olanda, dintr-un capăt al continentului la celălalt, el a fost ce nu va mai fi nimeni. A fost arhanghelul vieții și al morții, stăpînul supremei înțelepciuni.

Legile pe cari el le-a decretat au rămas neștirbite. Sufletul ce-a fost al său se află încă în cei tineri, în cei de jos, în orice umilit al zilei de astăzi, cu alte cuvinte, în inima poporului francez.

Răsunetul numelui său înfiorează încă pe dușmanii noștri; și noaptea mormîntului, ea însăși este neputincioasă să înăbușească strălucirile gloriei sale.

Mai întreabă-mă acum cine a fost și ce-a făcut el; întreabă-mă cu toată insula Elba și cu toată insula Sf. Elena; cu toate că coroana ce-a pus-o pe cap i-a însîngerat fruntea și cu toate că sceptrul ce a strîns în mînă i-a ars degetele.

JEANTET *(emoționat)*: E așa... ai dreptate, dar revino-ți în fire, fiindcă intră în realități.

DORVAL: Și fii sigur că nici nu fac altceva — căci acum — o, nu mă crede nebun — acum el nu mai este decît un om ca toți ceilalți, mai puțin decît atît: el nu mai este decît un bancher! Auzi tu? un bancher care se numește Dorval și care are un fiu căruia i se zice George, un fiu ce este o secătură, un om de cluburi și care ar vrea să se scape de numele tatălui său... Nu protesta, căci îl iubesc așa cum este, ci ascultă mai bine.

Acest bancher mai are și o femeie care coboară dintr-o naștere înaltă, și pe care o cunoști de asemeni. O! nu protesta nici pentru aceasta, căci o iubesc și pe dînsa, și ascultă-mă iar: ce zici tu despre acest Dorval care a locuit odinioară Luvrul sub un alt nume și care nu mai este astăzi decît un necunoscut în palatul în care a domnit? Dar, de fapt, cine ar mai putea să-l știe? Cei cari au fost mareșalii săi, generalii săi, cei cari îl numiseră «Micul lor caporal», toți, toți au murit. Pe lîngă aceasta, corpul său, el însuși, nu se află oare apăsat de sutele de kilograme de marmoră și bronz ce au fost grămădite peste dînsul? Și dacă într-o zi, căci orice se poate întîmpla, nu e așa? acest om, acest Dorval, acest burghez oarecare, s-ar apuca să strige: «Încoa! În ajutor! Sunt împăratul! Iureș în dușmani... Să răzbunăm Franța, să-i redăm vechea glorie, să-i refacem steagul să plutească deasupra popoarelor, deasupra lumei...» ei bine, amicul meu, știi ce-ar fi? s-ar ridica numai din umeri, sau mai rău încă: s-ar rîde cu hohot, așa cum știu să rîdă burghezii cînd sunt nerozi, iar la urmă, o! aproape nimic, s-ar zice doar atît: «Un nebun! un nebun!» Și n-ar fi aceasta, recunoaște-o, ispășirea deplină? Un nebun! *(Își acoperă fața cu mîinile și s-aud suspine înăbușite.)*

JEANTET: Liniștește-te... Te cred și te înțeleg acum pentru prima oară poate, și fie că ai fost împăratul, fie că numai îți închipuiești aceasta, credința ta ajunge pentru ca să suferi îngrozitor.

DORVAL *(sculîndu-se cu mînie)*: Nu zice aceasta, Jeantet, n-o zice, pentru numele lui Dumnezeu..."

TABLA ILUSTRAȚIILOR

1. *Iadeș!, Literatorul*, II, 1, 15 ianuarie 1881, p. 516 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225

2—3. Scrisoare către C. Nottara din 26 august 1899, fondul Macedonski, S 43(2)/XXX (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225

4. *Unchiașul Sărăcie, Literatorul*, II, 4, 15 aprilie 1881, p. 710 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) .... 224—225

5. *Cuza-Vodă*, ms. 3.409, f. 6 r. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225

6. *Cuza-Vodă*, ms. 3.409, f. 13 r. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225

7. *Saul, Literatorul*, XX, 2, 5 martie 1899, p. 4 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225

8. *Saul, Literatorul*, XXI, 1, ianuarie 1900, p. 7 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225

9. *Saul*, ms. 9.190, f. 59 r. (Muzeul literaturii române).... 224—225

10. *Saul*, ms. 9.190, f. 65 r. (Muzeul literaturii române).... 224—225

11. *Saul*, ms. 9.190, f. 78 r. (Muzeul literaturii române)..... 224—225

12. *Cu privire la „Saul", Țara*, II, 215, 5 februarie 1894, p. 2 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) .... 224—225

13. *Moartea lui Dante Alighieri, Excelsior*, 1918, p. 12 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225

14. *Moartea lui Dante Alighieri*, ms. 4.049, f. 69 r. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225

15. *Moartea lui Dante Alighieri*, ms. 4.049, f. 89 r. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225
16. *Moartea lui Dante Alighieri*, ms. 4.049, f. 101 r. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 224—225

17. *Din Grădina lui Akademos*, ms. 9.782, f. 13 r. (Muzeul literaturii române) ..... 448—449
18. *Note*, ms. 9.807, f. 10 r. (Muzeul literaturii române).... 448—449
19. *Le Fou ?*, ms. 9. 808, f. 1 r. (Muzeul literaturii române).. 448—449
20. *Le Fou ?*, ms. 9.808, f. 90 r. (Muzeul literaturii române).... 448—449
21. *Le Fou ?*, ms. 9.808, f. 162 r. (Muzeul literaturii române) 448—449
22—25. *Le Fou ?*, text dactilografiat, copertele cu titlul autograf (în posesia lui Adrian Marino) ..... 448—449
26. *Le Fou ?*, Caietul II, p. 12, text dactilografiat, cu modificări autografe ale poetului (în posesia lui Adrian Marino) .... 448—449
27. *La Mort du Dante*, ms. 4.049, f. 115 r. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 448—449
28. *La Mort du Dante*, ms. 4.049, f. 116 r. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 448—449
29. *La Mort du Dante*, ms. 4.049, f. 180 r. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 448—449
30. *Romeo și Julieta*, *Literatorul*, 6, 15 iunie 1881, p. 838 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 448—449
31—32. [*Teatrul și literatura*], ms. 9.182, f. 65 r. — 66 r. (Muzeul literaturii române) ..... 448—449
33. *3 Decembrie*, *Literatorul*, II, 8, august 1881, p. 76 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 448—449
34. *Nebunul*, *Flacăra*, II, 43, 10 august 1913, p. 340 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) ..... 448—449
35. *Nebunul*, traducerea lui Nikita Macedonski, f. 1. r. (ms. în posesia lui Adrian Marino) ..... 448—449
36. Scriitorul, cu fiul său Nikita și cu poetul Oreste (reprodusă din vol. Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, Buc., Editura pentru literatură, 1966) ..... 448—449

Biblioteca Fac. de Lb. și Lit. [illegible]
SECȚIA
LITERATURĂ
București

CUPRINS

TEATRU

Iadeș! 9 (675)
Unchiașul Sărăcie 59 (682)
Cuza-Vodă 99 (689)
Saul 113 (695)
Moartea lui Dante Alighieri 197 (717)

ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Le Fou? 267 (737)
La Mort du Dante 345 (781)

TRADUCERI

Romeo și Julieta (După Shakespeare) 419 (785)
Fragment din „Medea" (După Legouvé) 537 (792)

ADDENDA

Gemenii 555 (793)
Dialogul morților 569 (793)
3 Decembrie 575 (794)
Între statui 609 (800)
Nebunul (În românește de Nikita Macedonski) 619 (800)

Note și variante 673
Tabla ilustrațiilor 805